

~~2.10~~
~~2.10~~

	A
	3
	60

3.a.4.13.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

3
8-108

~~2-10~~
~~Handwritten scribble~~

	A
	3
	60

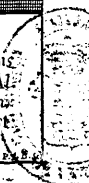
3
8-108

3.a.4.13.

SVPERIORIS ICONISMI DECLARATIO

Representat ergo actum solemnem S. Concilij Florent. in quo Eugenius IV. Pont. decretum unionis Fidei, Ethiopum, Aegyptiorumq; Legatis, ex throno porrigit, adstante Pontifici Venerabili Seruo Dei Beat. Alberto a Sarrhiano ord. Min. reg. obs. qui eandem unionem in suis gentibus suavit. earumq; Legatos ad S. Synodum Florentiam usq; perduxit: ut graphice expressum extat, in ualuis eneis templi S. Petri in Vaticano, unde hoc nostrum exemplar fideliter desumptum est.

R. 2183

BEATI ALBERTI

A SARTHIANO

ORD. MIN. REG. OBSERV.

OPERA OMNIA

IN ORDINEM REDACTA,

AC ARGUMENTIS, ET ADNOTATIONIBUS ILLUSTRATA

A F. FRANCISCO HAROLDO

HIBERNO

EJUSDEM ORDINIS CHRONOGRAPHO GENERALI

QUIBUS PRÆMITTUNTUR

GESTA BEATI ALBERTI

AB EODEM COLLECTA, ET CONSCRIPTA.

OPUS POSTHUMUM,

REVISUM, CORRECTUM, NOTIS, ET INDICIBUS AUCTUM, AC IN LUCEM EDITUM

PER F. PATRICIUM DUFFIUM

OLIM IN UNIVERSITATE LOVANIENSI ARTIUM, ET S. THEOLOGIE LECTOREM
PRIMARIUM, ET MAJESTATIS CATHOLICÆ AD URBE M THEOLOGUM.

ROMÆ c. b. l. c. lxxviii.

APUD JOANNEM BAPTISTAM BUSSOTTUM.

SUPERIORUM PERMISSU.

Opera & Vitam Beati Alberti Sarth'nenfis, Ordinis nostri Seraphici Herois religiosissimi, devote contextam, ejusdemque Epistolas Notis eruditissimis a Rev. Ad. P. Francisco Haroldo Ord. Chronologo illustratas, ea, qua par, est erga Reverendiss. P. N. Ministrum Generalem obsequij diligentia perlegi, in utroque cum & pietatis eminentiam, à Beato Epistolij familiaritate expressam, admiratus sim; & in Collectore non oscitantem utriusque operis indaginem, ac dilucidationem; singulari approbatione dignam existimavi. Quamobrem ne hujusmodi lucubrationes, in obscuro detentæ, piorum, eruditorumque notitiæ atque devotioni subtrahantur, æquum judicarem easdem, superiorum permisso, publici jurir fieri, eo magis quod & Catholicæ fidei consona, & moribus valde proficua continere perspectum habeam. Datum Romæ in Conventu Aracelitano die 14. Septembris 1685.

F. Laurentius à Sancto Paulo ex Suetia.

Censura pro parte Reverendiss. P. M. Sac. Palatii Apostolici.

Jussu Reverendissimi P. Magistri Sacri Palatii Librum cui Titulus est *B. Alberti à Sarthiano Ord. Min. Reg. Observ. Opera, & Vita*, attentè æquè, ac delectabiliter lustravi: eoque pariter illustratus sum; siquidem & perelegans dicentis eloquentia, & præclarissima Beati Viri gesta lucis plurimum undequaque effundunt. Nihil præterea legenti occurrit, quod sanctis moribus, sacrosanctisque Fidei dogmatibus vel leviter adversetur. Quare dignum censeo ut opus è penu Seraphicæ Paupertatis ditissimum, publicam eruatur in lucem, hanc enim maximè promeretur, quod ad eam dilatandum summopere juvat. Ita sentio in Conventu Nostro Sanctæ Mariæ de Victoria. Romæ die 14. Junii 1688.

F. Blasius à Purificatione Carmelita Discalceatus Sac. Theolog. professor ac sui Ordinis Generalis Historicus.

I M P R I M A T U R,

Si videbitur Reverendiss. Patri Magistro Sacri Palatii Apostolici.

Steph. Joseph Menattus Episc. Cyrenen. Vicesg.

I M P R I M A T U R,

Fr. Joseph Clarionus Sac. Theolog. Magister, ac Reverendiss. Patris Fr. Dominici Mariæ Puteobonelli Sac. Palatii Apost. Magistri Socius, Ordinis Prædicatorum.

INDEX

INDEX CAPITUM

VITÆ B. ALBERTI SARTHIANENSIS.

I Sagogicum . Cap. I	pag. 1	totius Ordinis Minorum , & quid	
Beati Alberti Patria , Parentes .		initio operatus sit . Cap. XV	46
Cap. II	3	Regiminis obstacula reperit , & qui se	
Natioitas , Educatio secularis . Cap.		in illis gesserit . Cap. XVI	50
III	6	Quid egerit in Comitibus Patavinis Ordinis :	
Religiosæ vitæ initia inter Conventuales .		Cap. XVII	56
Cap. IV	8	Quid post res Comitiorum Senis compositas	
Migratio ad Observantes , & conversatio		fecerit Albertus . Cap. XVIII	57
magis severa . Cap. V	9	Quid extremis quinque annis vitæ fecerit .	
Guarinum Veronæ iterato audit , & S. Bernardinum		Cap. XIX	61
dicentem comitatur . Cap. VI	11	B. Alberti Sarthianensis gloriosus obitus .	
Albertus ipse cum fructu , & laude populis		Cap. XX	67
evangelizat . Cap. VII	14	Doctrina Sanctorum Patrum de duplici	
Religionem , scripta laudatione , ab adversa		genere miraculorum . Cap. XXI	71
vituperatione vindicat . Cap. VIII	18	Beati Alberti majora miracula .	
Importunas , & periculosas conciones prudenter		Cap. XXII	74
declinat . Cap. IX	21	Minora Alberti miracula , & posthuma	
Ex Etruria profectus , Regnum Neapolitanum		veneratio . Cap. XXII	80
prædicando , & veterum scripta perquirendo		Alberti virtutum , miraculorum , & Beatitudinis	
perlustrat . Cap. X	24	fama , constantibus scriptorum testimoniis	
Antonii Panormitani Hermaphroditum ; profanam		perpetua . Cap. XXIV	83
eloquentiam , luxum vestis muliebris , & vituperatores		Nota in Vitam Beati Alberti	105
martyrum voce , & scriptis persequitur .			
Cap. XI	25		
Ad Eugenii Pontificis obsequia segregatus			
quid prima legatione fecerit . Cap. XII	28		
Secundæ Legationis acta . Cap. XIII	32		
Quid pro Terræ Sanctæ sanctioni regimine			
peregerit . Cap. XIV	40		
Fuit Minister Conventualium Provincie B. Antonii ,			
& Vicarius Generalis			

INDEX

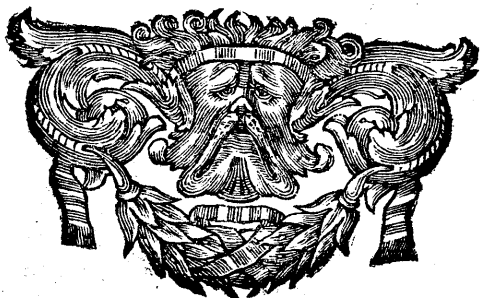
OPUSCULORUM.

De Sanctissimo Eucharistiæ Sacramento . Oratio I	117
In Laudem Pœnitentiæ . Oratio II	136
Pro Electione Ministri Generalis . Oratio III	149

INDEX EPISTOLARVM.

F. Bonaventura Veneto . Epistola I	p. 157	pro Christo Hierosolymis in Carceribus	
Francisco Barbaro . Ep. II	p. 159	constitutis . Ep. XLV	p. 274
Ioanni Becino Veneto . Ep. III	p. 164	Francisco Marefcalco . Ep. LXXVI	p. 276
Antonio Florentino . Ep. IV	p. 167	Thomaso Bibio Cyprio . Ep. XLVII	p. 279
Bonaventura Veneto . Ep. V	p. 168	Christophoro Episcopo Ariminenfi . Epist.	
Francisco Barbaro . Ep. VI	p. 171	XLVIII	p. 281
Antonio Florentino . Ep. VII	p. 174	Eidem . Ep. XLIX	p. 286
Nicolao Nicoli . Ep. VIII	ibid.	Guilielmo Casalensi . Ep. L	p. 296
Guarino Veronensi . Ep. IX	p. 177	Ioanni Capistranensi . Ep. LI	p. 300
Marchioni Ferrariensi . Ep. X	p. 180	Andrea Lancianensi . Ep. LII	p. 302
Bartholomeo Aldobrandino . Ep. XI	p. 184	Beatissimo Papæ Eugenio . Ep. LIII	p. 303
Guilielmo Casalensi . Ep. XII	p. 185	Iuliano Cardinali S. Angeli . Epist. LIV	
Eidem Casalensi . Ep. XIII	p. 189	pag. 306	
Dominico Pistoriensi . Ep. XIV	p. 190	Eidem Cardinali S. Angeli . Ep. LV	p. 308
Iacobo Perusino . Ep. XV	p. 191	Episcopo Ariminenfi . Ep. LVI	p. 317
Guilielmo Casalensi . Ep. XVI	p. 193	Francisco Barbaro . Ep. LVII	p. 318
Eidem Casalensi . Ep. XVII	ibid.	Christophoro Donato Pratori Brixienfi .	
Eidem . Ep. XVIII	p. 195	Ep. LVIII	p. 319
Nicolao Nicoli . Ep. XIX	p. 199	Episcopo Cyprio Ebronensi . Ep. LIX	p. 320
Eidem Nicolo . Ep. XX	p. 200	Bernardino Senensi . Ep. LX	p. 321
Poggio Florentino . Ep. XXI	p. 203	Eugenius Episcopus Seraus Seruorum Dei	
Nicolao Nicoli . Ep. XXII	p. 222	Venerabili Fratri Ioanni Patriarchæ	
Andreuccio Senensi . Ep. XXIII	p. 224	Iacobinorum Salutem , & Apostolicam	
Gaspari Cornelio . Ep. XXIV	p. 225	Benedictionem . Ep. LXI	p. 322
Nicolao Nicolo . Ep. XXV	p. 227	Mattheo Bissarro . Ep. LXII	p. 324
Paulo Volterrano . Ep. XXVI	p. 233	Fratri Bartholomeo Iannensi . Ep. LXIII	
Marchioni Ferrariensi . Ep. XXVII	p. 234	pag. 324	
Gaspari Cornelio . Ep. XXVIII	ibid.	Beatissimo Papæ Eugenio . Epist. LXIV	
Nicolao Nicoli . Ep. XXIX	p. 235	pag. 327	
Francisco Marefcalco , & Philippo Bendedeo .		Dusi Burgundiæ . Ep. LXV	p. 330
Ep. XXX	p. 238	Leonello Principi Ferrariensi . Ep. LXVI	
Bonaventura Veneto . Ep. XXXI	p. 241	pag. 332	
Francisco Marefcalco . Ep. XXXII	ibid.	Eidem Leonello . Ep. LXVII	p. 333
Philippo Bendedeo . Ep. XXXIII	p. 242	Magno Soldano Saracenorum . Ep. LXVIII	
Leonello Estensi Principi . Ep. XXXIV	pag. 244	pag. 346	
Ioanni Bencino Veneto . Ep. XXXV	p. 247	Beatissimo Papæ Eugenio . Ep. LXIX	p. 349
Paulo Veronensi . Ep. XXXVI	p. 248	Leonello Principi Ferrariensi . Ep. LXX	
Beatissimo Papæ Eugenio . Ep. XXXVII	pag. 250	pag. 351	
Patribus , & Fratribus Regul. Obseru. Ep. XXXVIII	p. 261	Ministris Prouinciarum Ordinis Encyclicæ .	
Richardo Tramentensi . Ep. XXXIX	p. 262	Ep. LXXI	p. 353
pag. 262		Ciuiibus Gaudensibus in Hollandia	
Eidem Fratri Richardo . Ep. XL	p. 263	Ep. LXXII	p. 354
Beatissimo Papæ Eugenio . Ep. XLI	p. 264	Ministro Colonia . Ep. LXXIII	p. 355
Eidem . Ep. XLII	p. 265	Fratri Iacobo Primadicio . Ep. LXXIV	ibid.
Scipioni Ferrariensi . Episcopo Mutinensi .		Ciuiibus Gaudæ . Ep. LXXV	p. 358
Ep. XLIII	p. 268	Ciuitati Ragusiæ . Ep. LXXVI	p. 359
Duci Burgundiæ . Ep. XLIV	p. 273	Regi Castellæ . Ep. LXXVII	p. 360
Fratribus Antonio , & Luca Ordin. Min.		Reginæ Castellæ . Ep. LXXVIII	p. 361
		Conuentui Paduano . Ep. LXXIX	p. 362
		Matthiæ Ministro Saxonia . Ep. LXXX	
		pag. 364	

- Prioribus, & Populo Sarthiani Oppidi.
 Ep. LXXXI. p. 367
 Bernardino Senensi. Ep. LXXXII. p. 368
 Beatissimo Papæ Eugenio. Ep. LXXXIII.
 pag. 369
 Conuentui Parisensi. Ep. LXXXIV. p. 371
 Philippo Maria Duci Mediolanensi. Epist.
 LXXXV. p. 373
 Borfio Principi Ferrariensi. Ep. LXXXVI.
 pag. 374
 Episcopo Coronensi. Ep. LXXXVII. p. 375
 C. Episcopo Ariminensi. Ep. LXXXVIII.
 pag. 377
 Poggio suo Florentino. Ep. LXXXIX. p. 380
 Scipioni Mutinensi Episcopo. Ep. XC. p. 383
 Ioanni Martino Veneto. Ep. XCI. p. 386
 Beatissimo Papæ Eugenio. Ep. XCII. p. 390
 Eidem. Ep. XCIII. p. 392
 Eidem. Ep. XCIV. p. 393
 Eidem. Ep. XCV. p. 394
 Thomasio Bibio Cyprio. Ep. XCVI. p. 395
 Beatissimo Papæ Eugenio. Epist. XCVII.
 pag. 396
 Thomasio Bibio Cyprio. Ep. XCVIII. p. 397
 Paulo Lignano Mediolanensi. Ep. XCIX.
 pag. 401
 Capitulo Prouinciali Mediolanensi. Ep. C.
 pag. 403
 Antonio Raudensi. Ep. CI. p. 404
 Matthæo Bissarro Vicentino. Ep. CII. p. 408
 Fratri Ioanni Pratenfi. Ep. CIII. p. 410
 Petro Veronensi. Ep. CIV. p. 412
 Episcopo Bergamensi. Ep. CV. p. 413
 Episcopo Brixienfi. Ep. CVI. p. 414
 Leonello Marchioni Ferrariensi. Ep. CVII.
 pag. 415
 Episcopo Rauennati. Ep. CVIII. p. 416
 Iacobo Primadicio Bononiensi. Ep. CIX.
 pag. 418
 Beatissimo Papæ Eugenio. Ep. CX. ibid.
 Eidem. Ep. CXI. p. 419
 Populo Brixienfi. Ep. CXII. p. 421
 Antonio Cremonensi. Ep. CXIII. p. 422
 Episcopo Ferrariensi. Ep. CXIV. p. 424
 Guarino Veronensi. Ep. CXV. p. 426
 Antonio Raudensi. Ep. CXVI. p. 427
 Francisco Barbaro Veneto. Ep. CXVII.
 pag. 428
 Fratri Ludouico Vicentino. Ep. CXVIII.
 pag. 429
 Flavio Blondo. Ep. CXIX. p. 430
 D. Matthæo Cubiculario Apostolico. Epist.
 CXX. p. 432
 Beatissimo Papæ Eugenio. Ep. CXXI. ibid.
 Fratri Ioanni Capistranensi. Ep. CXXII.
 pag. 433
 Leonello Marchioni Ferrariensi. Epist.
 CXXIII. p. 435
 Paulo Romano Communis Religionis.
 Ep. CXXIV. ibid.
 Beatissimo Papæ Nicolao. Epist. CXXV.
 pag. 448

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. VITA.

C A P. I.

Isagogicum.

Dluturna, trifidaq; Supremi Pontificij, & indiuiduæ potestatis scissura, per Sacri Concilij Constantinensis auctoritatem denique sublata, & Vicarij Christi in terris indiuiso Imperio, in vnum Martinum V. Pontificem, communi Catholicæ totius Ecclesiæ voluntate collato, aliquas tanti mali fibras, ex Petri Lunij duritie relictas, & per Aragoniam, Gothalamque pullulantes euulfit, & extinxit penitus Frater Petrus de Fluxo senior, è Bernæ Principibus, ord. Min. S.R.E. Cardinalis (1) *bina legatione* in Hispania, ad id negotij strenuè, & sceleret perfunctus.

Demortuo Martino, post inchoatum prosperi Pontificatus annum decimum quartum, pacifica, & legitima electione successit Eugenius IV. qui, quantas tempestates, per eorum audaciam, quos ipse ad Basileensem Synodum coegit, & per Antipapam, ab ipsis constitutum, perpeffus sit, quanta Apostolicæ potestatis constantia, Pontificijs laboribus, & sceleret

liciori successu, in reprimendo nouo schismate, comprimendis Europæ hæreticis, Asiæque veteris æui schismaticis ad Romanæ solius Catholicæ Fidei communionem, & Supremi Pastoris obedientiam reducendis, Turcarum in Cyprum, & Rhodum, ac Romanum Imperium præpediendis insultibus, paci demum tantum Ecclesiæ, tum sæculi Principibus, populisque restituendæ sudauerit, adeo nunc orbi notum est, vt nostro testimonio non egeat.

Illis in rebus gloriosè peragendis Eugenio Pontifici, eiusque successoribus, Nicolao V. Calixto III. & Pio II. insignem operam contulere, præter alios succedaneos eiusdem instituti sodales, præclara quatuor lumina, quibus initia restaurata tunc per Italiam, & extra, regularis obseruantie sincerioris instituti Seraphicæ religionis, maxima bonorum omnium veneratione micabant, Bernardinus Senensis, Albertus Sarthianensis, Ioannes Capistranensis, & Iacobus Picenus, viri omnes vberi doctrina, eloquij facundia, ingenti virtutum cumulo, & patris Dei potestate miraculis, illustres: qui tamquam quatuor Euangelicæ tubæ, per Europam, Asiamque resonantes, multa Eugenij præsertim Pontificis potestate sibi collata, morum candorem,

Catholicæ Fidei puritatem, diuini Numinis cultum, & Ecclesiæ Romanæ dignitatem, eiusdemque Capituli vnus Christi in terris Vicarij potestatem, ijs etiam populis inculcarunt, qui latinas leges (2) à mille fere tunc annis rebelles, tolerare nolebant, quæ tom. 5. & 6. Annalium Minorum fusè narrat Lucas Vvaddingus.

Cæteris tribus id fortunatè successit, vt ipforum egregia facinora, pro Ecclesiæ ritu congeſta, & ad iuris normam discussa, & ipsa copiosiora perſiterint, & solemnitus comprobata ſanctitatis vitæ, & Beatitudinis æternæ nomen, cultumque reperuerint, nec ſolum in pulpitis, quæ & ipsi olim in aliorum Sanctorum laudibus exercebant, digna retributione prædicentur, eorumque exempla ad imitationem alijs proponantur, sed eorum etiam heroicæ virtutes, & mira supra naturam opera hymnis, canticis, & harmonicis tubis, Christianorum templa reſonant, & præclara merita nobis egentibus inuocentur auxilio.

Sed Albertus noſter, quamquam initiationis ordine fuerit (3) post Bernardinum ſecundus, & alijs (ſi ſacra Capistrani in Turcas prælia demas) laboribus non minor, nec impar ſanctimonia vitæ, nec patris miraculis ante, & post mortem vacuus, propter quæ etiam populorum applausu, & perpetuo ſcriptorum testimonio Beati titulum, & piam venerationem ducentos iam triginta, & qui excurrunt annos poſſidet; Et Eugenius ipſe Pontifex ijs encomijs, quæ huic narrationi ſubijciam, ipſum adhuc viuentem, alijque foeliciter perfunctum perpetuis temporibus exornant; poſteriorum tamen in curia

factum eſt, vt neque beatitudinis cultum ab Apoſtolica Sede retulerit, nec actorum eius integra extet memoria, quæ compingendis ad canonizationem documentis, diligentius colligi, & firmiori authoritate confirmari ſolent; sed nec ipſa, quæ Christi Ecclesiæ, & Eugenio Pont. quantumuis publica, & magna præſtitit obſequia tanta fide nobis innotescerent, ſi Lucas Vvaddingus noſter, ſolerti ſtudio ipſorum certiffima documenta ſollicitè conſequeſta, & ex (4) *Vaticane Pontificie, ac Feſulane Minorum* bibliothecarum tenebris eruta, claris ſuis Annalibus per opportuna loca non inuenerit, & prius indicaffet Moratio Iuſtiniano: quæ illi occaſio fuit, vt vniuerſalis Ecclesiæ bono, integra Concilij Florentini acta, publica luce donauerit.

Ego poſt Vvaddingum tanto B. Alberti neglectu, fateor, ſubindignatus, cum cætera præſtare non valeam, quod mei ſaltem eſt muneris, præclari hominis, quæ extat, memoriam hac narratione complecti, & quæ reliqua ſunt, cruditi, & elegantis eius calami monumenta, virtutumque documenta colligere ſtatui, atque vno hoc volumine publico conſpectui, & multorum, vt credo, vtilitati, voluptatique exponere, vt vel hæc ſaltem Beatorum ſociorum gloria pars illi non deſit, cui pro data occaſione non impar extitit portio mentorum.

CAP. II.

Beati Alberti Patriæ, Parentes.

Quamquam vnanimi conſtantiffimaque ſcriptorum omnium, & loquentium conſuetudine non alia appellatione, quam Sarthianenſis vel à Sarthiano cognominetur Albertus, ex his tamen ipſis non deſuerunt, qui patriam ei Mediolanum adſcripſerint, Rodolphus Toſſinianenſis, eumque ſecuti Henricus Vvillottus Belga, Antonius Poſſeuinus Italus, cumque ijs Arthurus à Monasterio Gallus, qui comprobandæ, ſeu excuſandæ huic aſſertioni ſuapte coniectura ſubdit, Sarthianenſem fortassis ab illius Hetrurſorum oppidi, vel prolixo incolatu, vel religionis ibidem deſposito tyrocinico dictum fuiſſe, & Ludouicus Robelledo Hiſpanus, alijque pauci, omnes quippe ab Alberti vel patriæ, vel ætate, vel ab vtraque procul diſtantes, nec vllorationis, vel vetuſtæ authoritatis fulcro innixi, vt nec nouus augur, qui Albertum Mediolani quidem natum, ſed à patre conſeſtim in Tuſciam ablatum, & Sarthiani educatum, indequæ ortum Sarthiani cognomen, ait. At qui viuentem virum Dei, & factis clarum cognouerunt, eoque familiariter vtebantur, Eugenius IV. Pontifex, B. Ioannes Capistranus, B. Bernardinus Foſſenſis, & Flauius Blondus Foroliuienſis, Thuſcum, & Sarthianenſem eum, vt & Marcus Vliffiponenſis, & Lucas Vvaddingus ſcribunt, & alij quotquot eius faciunt mentionem, neque alio cognomine ijdem ipſi

vtuntur, qui rem nominis videntur negare.

Blondus Hetruriam deſcribens aſſerit, Sarthianum oppidum, vltra Cluſium, Alberto Minorita diuinarum dogmatum prædicatore inſignitiffimum, & Leander Albertus, qui Italiam vniuerſam, vt vicatim, & punctim, quodammodo deſcriberet, ſuis oculis perluſtrauit, ea vbiq; pernotans, quibus loca ipſa cohonestare poſſet, Sarthianum Alberto (vt latinus interpres Ririander expreſſit) ex Minorum ordine, maximo conſecratione, inelytum appellat. Ipſi Sarthianenſes perpetua traditione, apud ſe natum retinent, qui etiam viuenti Alberto, vt veri conciuſes, & contribules collatam ab Eugenio Pont. ſupremi capituli totius ordinis Minorum vicariam dignitatem, communibus literis, & miſſo nuncio congratulati ſunt: earumque reſponſa cum alijs ad Bernardinum Senenſem ſcriptis, quod ambæ propria B. Alberti manu exarata ſint, tanquam ſacras reliquias peculiari loculo, prope altare maius in templo Minorum, ſub veteri ipſius B. Viri effigie reuerenter conſeruant, cum ex aduerſo Mediolanenſes nihil vnquam ſibi in Alberto, præter doctrinam, & dilectionem, deſuncti corporis ſepulchrum, & edita apud eos miracula, ratione, vel priſca authoritate vindicaſſent, atque hanc de Alberti patriæ ſententiam Lucas Vvaddingus, ex vetuſto eius vitæ compendio, & Senenſium facti recenter typis editi, ex certiffimis monumentis traxiſſe ſe conteſtantur.

At nobis tandem compertum eſt, Albertum ipſum patriam ſuam extra omnem diſceptationis aleam extuliſſe, quando epiſtola 20. eandem

Rempubliam, eandemque Ecclesiam sibi, & Nicolao Nicolo communes facit, quæ aliæ esse non poterant quam Hetruriæ, in qua nempe Nicolaus certo natus est, & Albertus superiore tempore, hoc est ante contractum epidemiarum morbum, prædicabat, & epistola 25. ad eundem Nicolaum Florentiæ natum de S. Bernardino Senensi scribens, de ipsorum, atque æque sua patria, sic loquitur: *audio illum (Bernardinum) in nostram Hetruriam nuper ingressum, vel Aretium, vel Cortonam, vel Perusiam applicuisse, in una illarum, siue in altera qualibet nostræ patriæ ciuitatum, diuine predicationis salubriter, ut assolet, verba facturum:* quibus verbis Hetruriam, non utrumque sed ut patriam, & suam, & Bernardini, & Nicoli iuxta vocat.

Sed, ut rem euidenter conficiat, epistola 102. ad Antonium Randensem, huius patriam Insubriam, suam autem Hetruriam affirmat: & in fine libelli. *Quo nobis, inquit, relicto, Randensi, & Sarthianensi, siue oppidis, siue quid aliud nuncupare potius natiuitatis nostræ terras uolueris.* quo nihil clarius, nihil solidius in hanc rem adferri potest. Ergo B. Alberti maiores, natales, cunabula, adolescentiæque alimenta (nam de educatione postea dicemus) Sarthiano; sepulchri autem, & miraculorum præsertim à morte patrum gloriam Mediolano gratulemur: cum nihil Sarthiani ferè delitescens puer patrasse legatur, quo vel ipse famam adeptus esset, vel oppidum à solo eius incolatu, vel obscuro religionis tyrocinio, non potius à natalibus inlytum, ornatissimumq; à Blondo, & Leandro dici possit, quin potius ætate cum fama crescens,

locum qui eum, ut ita dicam, capere non posset, vix fortè per transfennam attigit, sed irrequieto motu, Italiam totam, bina legatione Græciam, Syriam, Palestinam, Aegiptum, Cretam, Rhodum, & Cyprum docendo, & operando peragrabat; Aetiopiam etiam, & Indiam bis pertentans, si penetrare permissus fuisset. Vnde Marianus Florentinus Alberti fermè Synchronus, & comprouincialis, eius patriam desertis his verbis prodit: *hic Fr. Albertus ex quodam castro Clusinae Diocesis ortus est, quod Sarthianum dicitur.*

Nec inane huius veritatis argumentum existimo, maiorem posthumi honoris Alberti curam habuisse, semper Thuscos, quam Insubres, ut horum supposititiis, illorum autem genuinus filius fuisse censeatur, denique siue Toffinianum, siue Vvillotum, siue alium quemcumque huius erroris primum editorem in æquiuoco deceptum fuisse, demonstrabimus, si æquiuocationis originem detegamus. Itaque cum B. Alberto Sarthianensi florebat, simul Mediolani, alius Albertus patria indubitata Mediolanensis, de quo sic scribit Vvaddingus tom. 5. Annalium: *Hoc etiam auno 1448. floruisse virtute, pietate, & plurimo animarum lucro Beatum Albertum Morigium, Mediolanensem prædicatorem eximium commemorant monumenta conuentus Sancti Angeli, illius urbis, ad me transmissa.* facillimum ergo fuit, confundere duas personas, vnius nominis, eiusdem instituti, in eadem ciuitate, eodem cœnobio, eodem prædicandi munere, animarum lucro, virtutum æstimatione, sanctimoniarum, & beatitatis titulis, eodem tempore illustres, ut vna, eademque cense-

rentur, quamquam solo cognomine de cuius re disceptatur, semper diuersæ. Maluit ergo Vvillotus Belga, centum triginta annis utroque posterior, & pluribus centenis PP. MM. loco distans, cœtera omnia identitatis signa sequi, quam vnicum diuersitatis, ut utramque vnam, eandemq; Mediolanensem diceret, Reliqui ergò Vvillotum secuti, illo solo duce, in eundem impegerunt scopulum, in eandem inciderunt foueam. Atque hinc recentiores Mediolanenses (quod veteres non crediderunt) prædam honori suæ patriæ commodam, & aliquorum, & si errore, attributam in fiscum suum promptè referunt. Quamquam & ipsi Albertum nostrum, Berdinum Sarthianensem, vel de Sarthiano perpetuò appellent, alterum autem, & Morigium, & Mediolanensem.

Id interim B. viri laudibus accrescat, si duæ nobiles prouinciæ Insubres, & Hetrusci de eius cunabulis concertare videantur, nostra verò narratione constet, non amplius Mediolanensem eum dici posse, quam Antonius Vlissiponensis Thaumaturgus ille noster, Patauinus appellatur.

Est hoc Sarthianum Clusinae Diocesis oppidum, in ditione Senensi, cuius oppidi Priores, Albertus magnificos patres, & dominos suos appellat, vetus emporium, non solum incolis, sed externis etiam populis, ad septimanale forum concursantibus frequens, nec B. Alberti tantum natalibus in Franciscanis monumentis celebre, sed ipsius etiam Seraphici P. Francisci prædicatione, & fundato per ipsum ibidem, secundo ab oppido milliari, orditis cœnobio, postea ad oppidum ipsum exterius translato, & insigni victoria, quam in eodem

veteri loco, de tentante Sathana, & suæ carnis ardore, miro stratagemate per niuis algorem, reportauit; quam Vvaddingus de illo cœnobio disserens, ad pij lectoris voluptatem describit: ea sunt oppidani pietate in seruos Dei, ut alterum nunc reformatorum S. Francisci, & alterum Capucinatorum conuentum, ac vnum monasterium monialium sustentent, propter quæ & incolarum claritudinem à pomparum, factorumque Senensium scriptoribus, oppidum nobile vocatur.

De parentum Alberti nominibus, & conditione vitæ, apud omnes, qui eius acta scripserunt, altum silentium est: mihi verò nuper per epistolam de his inquirenti rescripsit Bonifacius à Sarauezza, Sarthianensis tunc reformati cœnobij præfectus, cognomen ipsi Berdinum esse, ut etiam in pompis Senensibus, & legitimo instrumento ad nos misso, vocatur. Sed facti (an typographi lapsu) Bendinum habent: solus Toffinianus humili loco natum scribit, quo nom in domum, non oppidum indicare voluisse monstrat, dum Mediolani ortum, & si deceptus, dicat; sed & domum, & oppidum intelligere liceret ex ipsius Alberti epistola ad Antonium Randensem, vbi vtriusque parentum, & patriæ humilitatem, commiscet, nec se in alterutro Randensi maiorem indicare videtur; si hoc ipsum insigni, & consuetæ ipsius modestiæ, & religiosæ submissioni, potius quam abiectiōni, generis, vel patriæ tribui non debuisset, ne se, vel superbè extollere, vel Randensi præferre, in aliquo videretur. Nobis enim præter ea, quæ de patria diximus, ex legitimo documento constat, familiam Berdinam etiamnum hodie

hodie Sarthiani supereffe, ibique inter primas, opibus, & autoritate polere, cuius indubitata prolem fuisse B. Albertum nostrum non solum reliqua soboles tota, sed & concives, & vicini semper tenuerunt, & modò tenent: neque prisco etiam æuo ignobilem, aut obscuram fuisse, ex eo nobis colligere posse videmur, quod Curtius alias Rhicardus Ceruinus, Marcelli II. Romani Pont. pater (5) *ex nobili, & clara Politiana in Thufcia Ceruinorum familia*, vt Ciaconus eam in Marcello vocat) post mortem Cassandræ Benciæ nobilis, & honestissimæ scæminæ matris Marcelli Pontificis, vir Principibus ob virtutem etiam charus, ac tum agri Piceni, Pontificius questor seu, vt vocant, thesaurarius, Portiam Berdinam, ex eadem Sarthianensi Berdinorum domo, per secundas nuptias coniugio sibi copulauerit. Censendus enim non est Richardus eam labem domui suæ inferre voluisse, vt ignobilis, & obscuri generis scæminam, vel sibi vxorem, vel nascituræ forsitan proli matrem, Cassandræ Benciæ subinduceret. Portia verò cum viueret, consanguinitatis intuitu, erga B. Albertum deuotissima semper fuit, eiusque sanctimonie venerationem, & pium cultum, ad maiorem Dei gloriam, etiam in alijs, quantum licuit, promouebat.

C A P. I I I.

Natiuitas, Educatio Secularis.

Natum autem felicem hunc filium, anno post Christum, millesimo tercentesimo octuagesimo quinto, inde sci-

mus quod anno 1415. trigessimum ætatis annum agentem, ad regularis obseruantie professores transiisse constanti Chronographorum assertione perhibeatur. At quales alioquin fuerint Alberti parentes, Christianos profecto, & pios fuisse constat, cum natum infantem S. Francisco deuouerint, & modestæ indolis, viuidiq; ingenij puerum illius, quod nominauimus, cœnobii religiosi, tum conuentualibus, educandum commendarint. Apud hos cum puer adhuc, prima literarum, virtutumque, & morum honestatis rudimenta posuisset, græcas deinde, & latinās litteras, à Guarino Veronensi, alijsque celebris famæ, humanioris literaturæ professoribus, ac diuina dehinc mysteria, à Bernadino Senensi didicit, quæ sic ab Isidoro Vgurgerio in pompis Senensibus dicta, amplius explicarunt Marcus Vliffiponensis, & Lucas Vvadingus, alijque, quorum alij Ioannem Lascarum, alij Emanuelem Chrisoloram, B. Albertum græcis literis erudisse referunt. Albertus ipse in suis passim epistolis, Guarinum in vtraque lingua præceptorem suum profitetur, nullius alterius facta mentione, tametsi non adedò præpropere, in præceptorum eius album inferendum esse Guarinum, indicent, tum illi, qui Lascarum, & Chrisoloram tempore priores magistros illi attribuunt, tum ipsius B. Viri epistola 8. vbi ad Nicolum de Guarino scribens, sic ait: *statueram equidem, Veronam quam primum possem, omnibus posthabitis proficisci, vt illius viri clarissimi, & amicitia fruerer, & doctrinarum maximè græcarum, vbertate ditarer; & infra: postquam virum conueni, non sefellit opinionem meam, quasi prius ill-*

lum

lum non conuenisset; conuenit ergò iuxta hæc, vt frueretur eius amicitia, non prius contracta, sed tum primum contrahenda: neque ad græcas literas, multò minùs latinās discendas, quas ante prorsum ignorasset, vir ingeniosissimus, & litterarum auidissimus, annorum tunc ætatis triginta septem, & religiosæ vitæ septemdecim; sed vt quibus iam vt cumque tinctus erat, earum vbertate ditaretur, seu vt epistola 3. fatetur eloquentissimo Guarino præceptore fretus, oratorijs, vt ait, verbis vt posset, *cum reliqua omni mea ætate, inquit, eis nostratibus, & sanè vilibus, me vti solitum, tu optimè quidem noris, quod tamen si ita censes, vt me, siue is doctissimus sanè vir erudierit, siue ego flumen ex eo eloquentiæ, vsque adedò mea studiosissima diligentia hausserim, vt tanta mea industria, dicendi copiam, atque elegantias grauium verborum sententias, me comparare potuisse tibi persuadeas, ego summo illi Principi gratias agam, à quo tam egregio ingenio præditus sim, vt tanti æstimari tuo iudicio, possim; & iterum epist. 6. nam cum ego ad Guarinum nostrum (6) græcæ, & latine eruditionis fontem pro illius mira doctrinarum copia ebibenda, Idibus Septembris Veronam proficisci constituissem.*

Ego verò hæc ità intelligo, vt Albertus quidem in eis, de solo discipulatu suo Veronensi loquatur, nec tamen antèrius Guarini magisterium neget, cum ipse epistola 26. de Guarino loquens, disertè dicat, *nam is est qui me in literis, & græcis, & latinis, linguam tantum instruentibus auditorem, alioquin non satis strenuum, in adolescentia habuit; &*

epist. 87. ad Episcopum Coronensem, *propter veterem (inquit) amicitiam, qua pueri pene quondam in schola, sub Guarino præceptore græcis literis ludebamus, vt iam manifestum fiat, Albertum ab adolescentia, & pene puerum græcis, & latinis literis, imbutum fuisse, priusquam Veronæ Guarinum audisset, virili ætati quam adolescentiæ vicinior, idque præcipuè per ipsum Guarinum, & vt ego ex loci commodo autumno (7) Florentiæ docentem: quamquam & Chrisoloram, & alios per ætatem, eodem loci audisse potuerint, nam cum Chrisolora in Italiam venit, anno Christi 1397. Albertus duodecim ætatis annos habuit. Cumque ille prius Venetijs, deinde Florentiæ docuit, forte sexdecim aut circiter. Neque possibile puto, ipsum Veronæ, primo aspectu Guarini latinās epistolās, & orationes ad populum, & viros doctos (quas etiam græcis inspergit) tam latinè potuisse conscribere, si prius ab alijs præceptoribus, vel etiam ab ipso Guarino, suoque ingenio, & industria, in vtraque lingua, vel mediocriter quidem doctus non fuisset. Imo quoad græcas literas attinet, nimis difficile videtur, vt, nisi eas ante didicisset, potuisse ipsum per menses circiter decem, hoc est, ab Idibus Septembris ad Kalendas sextiles anni sequentis, per quos, non amplius, Veronæ, Guarinum audiuit, illam peregrinæ, difficillique linguæ tam insignem peritiam consequi, vt quod boni scriptores testantur, illum in Concilio Florentino dicentem græcorum aliqui in Græcia natum, sibi persuaderent.*

Maneat igitur Albertum, quod ad rem literariam attinet, legendi, & scri-

Vide Pogium in funere Nicolai Nicoli.

scribendique rationem, & grammaticas leges, morumque candorem, à religiosis Sarthianensibus Ord. Min. adhuc puerum didicisse, adolescentem verò, tum in sæculo, cum in religione constitutum, tam græcæ, quam latinæ literaturæ profectum ab illis, tam Guarino, quam alijs, celebris famæ, humaniorum litterarum professoribus, habuisse, ac demùm prouecta iuuentute, ad Guarinum Veronæ audiendum accessisse, vt eam copiam, & nitorem, tam latini, quam græci sermonis imbiberet, eisque ditaretur, quæ ex ipso superius descripsimus. Nec me moratur ab hac sententia, ipsius serui Dei, de cæteris præceptoribus suis perpetuum silentium, vt qui tum sub Guarini ferula constitutus, ea scripserit, quæ in hanc rem, ex epistolis ante attulimus, quique fortassis vagum, triualeque, ac breue aliorum vniuscuiusque magisterium, non tanti æstimauerit, quanti coronidem à Guarino ipsius eruditioni impositam, qua talis euasit Albertus, vt inter eos illius temporis discipulos numeretur, qui, vt Blondus Flavius affirmat, nedum postquam sunt dimissi, sed quousque etiam sub ferula declamarent, & scriberent, præceptores dicendi, scribendique elegantia superabant. Ità latinum, græcumque sermonem ducente Deo, in vno suo pectore, copulauit Albertus, vt vtramque gentem vnam facturum se olim, & sub vnius latini Pontificis, tamquam vniuersalis Ecclesiæ Christi Capituli potestatem, reducturum, tunc præfagire videretur, quod postmodum, pro sua parte fecisse, posterius dicemus.

C A P. I V.

Religiosæ vitæ initia inter Conuentuales.

QUA verò, vel ætatis suæ, vel æræ Christianæ periodo Franciscanæ Religionis habitum inter eius ordinis Cœnobitas, tum Conuentuales, Sarthiani primum suscepisset, & regulari tyrocinio educatus fuisset, eius vitæ scriptores, non produnt. Verum ipse facem nobis præfert, cuius lumine, rem acu propemodum tangere possimus. Etenim epistolam ad patres prouinciæ Mediolanensis in comitijs congregatos, scribens, vt salutaria eius monita, illis acceptiora forent: *sustinete, oro vos*, inquit, *modicum quid insipientiæ meæ, nec contemnatis fratrem vestrum, qui etsi non vita sua, saltem exemplis Sanctorum Patrum nostræ Religionis, potest verbis quadraginta annorum indicem texere, quadraginta enim anni sunt, quibus sum educatus, cum fratre centum, & decem annorum.*

Quibus verbis ego illum, de prima educatione, à Conuentualibus, in priori tyrocinio accepta loqui, nullus dubito. Nam secunda cum Obseruantibus consensu scriptorum decennio posterior erat: si autem ab anno 1445. qua æra Christi hæc scripsit, dempseris quadraginta, tunc rectè remanebit annus eiusdem æræ 1405. qui ætati Alberti vigesimus fuit, quo primum ordinis habitum suscepit, frater autem ille C. & 10. annorum fuit, B. Bartholomeus Albifius, siue de Albizzio Pisanus, vir æque doctus, & sanctus, miraculis clarus,

clarus, & in ordinis historia versatissimus, quem proinde Albertus ad rem suam, appositè testem adducit, vt vltra quadraginta annorum propriam experientiam, Pisani etiam autoritate, à quo indubiè vetustiora didicit, Patribus fortius persuaderet.

Pisanus Porro, & inter Conuentuales conuersatus, singularem, & sanctissimam vitam viuebat; nullis enim priuilegijs vsus est, quibus regulæ Franciscanæ rigor in vilo remitteretur. Et quamquam Sacræ Theologiæ Magister in scholasticis prælectionibus Pisis, Florentiæ, Senis, Bononiæ, & Patauii, & in sacris concionibus præcipuas Italiæ ciuitates, atque in conscribendis doctissimis operibus, quæ aliqui triginta numerant, perpetuò occupatus, regularis nihilominus vitæ puritatem, & studium perfectionis in se, & in alijs conseruandi, promouendique zelo, flagrantissimus fuit, sanctæ orationis exercitio semper addictus, Euangelicæ paupertatis obseruantissimus, nudis pedibus semper incedens, dum extremæ senectutis necessitas pedes operire non cogebat, ac in ea etiam ætate, singulis annis, Affisianâ peregrinationem ad S. Mariæ Angelorum, seu vt vocamus Portiunculæ indulgentiam lucrandam, atque inde per asperam Sacri montis Aluernæ viam, Seraphici P. Francisci vestigia, nudis quoque pedibus metiebatur, sacrorum eius stigmatum memoriam veneraturus, eiusdem etiam non præcepta modo, sed & illi conuersata, & alijs per eum consulta ieiunia districtè seruabat, reliquo anno cibi, potusque parcissimus, tanto maiori solatio sui spiritus, & fructu orationis, & studii, quanto durioris carnis afflictione.

Angebatur plurimum omni remif-

sione vetusti rigoris, Christumque, & S. Franciscum feruentissimis precibus instanter pulsabat, vt primæuum eius institutum, aliquando tandem instaurare vellent, & exauditus est, meruitque tamquam alter Simeon, vt in tanta senectute, non videret mortem donec suis oculis vidisset primordia, & non exiguos progressus sacræ regularis obseruantia, & cognouisset S. Bernardinum Senensem, & Albertum Thufcos suos, aliosque præcipuos eius promotores, firmissimas bases, & fortissimos Athlantes: nam eodem anno, quo ille Albertum educabat, Bernardinus præclaro concionandi munere clarere cœpit.

Alberto porro scælix, faustumque fuit, religiosi tyrocinii sui talem in adolescentia nancisci rectorem: nam vt

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem testa diu,

Sic ille religiosæ perfectionis, & spiritus igniculos, ex Bartholomæi Magisterio, & conuersatione conceptos, non conseruabat modo, sed etiam tenero pectore confouebat, donec tandem in propriæ ipsius sanctimoniam, populorumque salutis, & Franciscani ordinis, atque Ecclesiæ Catholice honoris, & commodorum flammæ eruperunt.

C A P. V.

Migratio ad Obseruantes, & conuersatio magis seuera.

Decem annos deinceps inter Conuentuales vixit Albertus, & quo crescebat ætate, eo feruentius ad omnem virtutem, tum quæ illustrat intellectum, tum

quæ affectum diuinis afflatibus inflammant, magis semper aspirabat, per quos annos, & politiori literaturæ, & naturæ cognitioni studuisse, procul dubio censendus est. Cum ebulliente demùm pietatis affectu, & perfectioris vitæ desiderio, Bernardini quoque Senensis, ac deuotorum, vt tunc vocabantur, obseruantia regularis, consolalium, claris virtutum exemplis, & patentibus, iisdemque quotidianis miraculis, & celeberrima fama percitus, ad sanctissimi huius, doctissimiq; Viri disciplinam, & seuerioris Franciscani instituti sectatorum, consortium conuolauit, anno ætatis suæ trigésimo, & Christi Saluatoris 1415. Bernardinus autem, qui tanquam

sap. 10.

scintilla in arundinetis discurrens verbum vitæ, per vrbes, & agros difseminans, nullibi sistebat, Albertum in obseruantum familia susceptum, vt ad normam efformaretur commendauit curæ Fratris Angeli Tusci, nec meliori poterat.

Erat enim Angelus, etsi de eorum numero quos laicos fratres vocamus, eo religionis zelo, ea prudentia, ea rerum tractandarum dexteritate, & integritate vitæ, vt prouinciæ Tusciæ regendæ, per Patrum suffragia, tribus vicibus præfectus fuerit, quo munere magna sui laude toties functus est, sed qualem, quantamque Alberti curam gesserit, hic ipse epistola 5. *Vbi charissimum, inquit, mihi parentem, ac virum profectò integerrimum, mei ordinis fratrem Angelum Tuscum, qui suo merito, & nunc prouinciæ præsit, cui illum nostri ordinis maiores præfecerunt: & infra. Est enim Angelus iste, vir talis, qui de me pro beneficijs eius, ita sit meritis (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) vt si maxima sua in me offi-*

cia, & quo me semper amore complexus sit, quantumcumque illi debeam dicere vellem, quamquam vacuo animo essem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me consequi diffiderem, quis enim quauis oratione completeretur? cum ego in Etruria illius curæ commendatus existerem, sua omnia erga me studia, omnem operam, curam, industriam, mentem, denique omnia, quibus sanè me rebus, dies, noctesque mea salutis incredibili quodam, sanctissimoque metu sollicitus, ita deuinxit, ita obligauit, vt veritus ne sustinere sua innumerabilia officia non possim vel non capere animus meus, vel in accipiendis, siue in remunerando, cumulandoque verbis, illius acta illustrare non valeam, habere quam dicere gratias malle. Atque hæc inter obseruantes educatio sub tam accurata disciplina Fratris Angeli Tusci secundum B. Alberti in ordine S. Francisci tyrocinium fuit, in quo, iuuante Domino, tantopere profecit, vt quem tunc calcare cœpit, Seraphicæ sanctitatis tramitem nunquam amplius deseruerit, nec alius Franciscanæ districtiōnis ipso tenacior esset.

Erant tùm, narrante Vvaddingo, reg. obseruantia in Italia, triginta, quatuor tantum humiles ædiculæ, seu verius eremitoria, & cauernæ in locis desertis, & à mundanorum confortio remotæ, quibus, eo ipso anno, accessit spectata, & celebris domus S. Mariæ Angelorum, vulgo Portiuncula, extra Assisium: tres nimirum prouinciæ Romanæ, in agro Reatino, reliquæ in Vmbria, & Etruria, earumque omnium incolæ religiosi circiter ducenti, atque horum plerique fratres laici, tanta penuria Sacerdotum, vt in Reatinis illis, vnus Sacerdos alternis vicibus,

CAP. VI.

Guarinum Veronæ iterato audit, & S. Bernardinum dicentem comitatur.

bus sacra perageret. Erant omnes mundo abiecti, sed accepti Deo, religione insignes, paupertate diuites, charitate feruentes, castitate nitidi, crebro ieiunantes, vilia comedentes, æmula humilitate se mutuo superantes, facie squallidi, pedibus nudi, vestibus pannosi, rerum agendarum, & scientiæ sæcularis expertes, à mundo semoti, non tam alienas, quam suas curabant animas, rerum cœlestium contemplationi, & pictati incessanter addicti.

Atque inter hos, summa humilitate, patientia, & pietatis studio, septem iam annos conuersatus est Albertus, quo maiore castigatione corporis, & sui demissione, eo ampliore spiritus libertate, & spiritualium charismatum suauioribus delicijs: proposita namque sibi sanctissimi Bernardini norma viuendi summo rigore, & seueritate disciplinæ, despectis omnibus carnis, & mundi commodis, eorumque cura iam vacuus, iugi primùm orationi, & asceticæ vitæ sanctiorumque literarum, ac cœlestis philosophiæ contemplationi, studioq; se totum tradidit. Quamquam etiam propagandi huius instituti zelo, nemini cederet, adeò tamen prudenter, & circumspectè se gessit, vt cum eximiam laudem, æstimationem, & amorem, ab obseruantibus quibus accessit, sibi comparasset, nihil tamen perdidit eorum beneuolentiæ, quos reliquit, nam isti eo etiam deinceps familiariter vtebantur, cumque suis adhibebant consilij, & collatis honoribus auxerunt, & ipse vicissim liberali gratificatione se illis obstrictum, etiam pro concione, profitebatur.

EX Alberti effigie, in valuis Vaticanis ex ære fusis, dum adhuc tum viueret, & opifici facile notus esset, expressa conijcimus, eum statura media fuisse, atque compacta membrorum proportione, & grato aspectu: fuit etiam constanti valetudine, quam externa tantum intemperies, vel itinerum, laborumque perpetua molestia, subinde tentabant, voce quoque sonora, & procul perceptibili, & verborum tersa, & distincta pronuntiatione, conuersatione comis, & modestus, & ob doctrinam, & morum sanctimoniam, cunctis acceptus & reuerendus, ac triginta septem annorum ætate maturus, vt ad disseminandum in populos verbum Dei per omnia factus videretur: sed ipse qui ad morum æquæ ac eruditionis ampliora semper aspirabat, vnum, saltem iudicio suo, deesse sibi censuit, græcæ scilicet, & latinæ linguarum splendorem, & copiam, vt quibus, inquit, *artibus virtutes facile comparantur, quarum tandem parta emolumenta, Epist. 50. & mihi, & cæteris utilitati, vsui, iucunditati, veræ, solidæque gloriæ esse possunt, in his esse laborandum mihi statuerim.* Propterea non ausus est interim suggestum pro concione conscendere, vel quidpiam seu epistolarum, seu alterius operis, ne latinè quidem, conscribere, quod publicè ederetur, vel doctis viris communicandum foret, donec eas artes, in vtraque lingua solidius possideret. *Nam affirmante*

quæ affectum diuinis afflatibus inflammata, magis semper aspirabat, per quos annos, & politiori literaturæ, & naturæ cognitioni studuisse, procul dubio censendus est. Cum ebulliente demùm pietatis affectu, & perfectioris vitæ desiderio, Bernardini quoque Senensis, ac deuotorum, vt tunc vocabantur, obseruantia regularis, consolidalium, claris virtutum exemplis, & patentibus, iisdemque quotidianis miraculis, & celeberrima fama percitus, ad sanctissimi huius, doctissimiq; Viri disciplinam, & seuerioris Franciscani instituti sectatorum, confortium conuolauit, anno ætatis suæ trigesimo, & Christi Saluatoris 1415. Bernardinus autem, qui tanquam

Sap. 10.

scintilla in arundineto discurrens verbum vitæ, per vrbes, & agros disseminans, nullibi sistebat, Albertum in obseruantum familia susceptum, vt ad normam efformaretur commendauit curæ Fratris Angeli Tusci, nec meliori poterat.

Erat enim Angelus, etsi de eorum numero quos laicos fratres vocamus, eo religionis zelo, ea prudentia, ea rerum tractandarum dexteritate, & integritate vitæ, vt prouinciæ Tusciæ regendæ, per Patrum suffragia, tribus vicibus præfectus fuerit, quo munere magna sui laude toties functus est, sed qualem, quantamque Alberti curam gesserit, hic ipse epistola 5. *Vbi charissimum, inquit, mihi parentem, ac virum perfectò integerrimum, mei ordinis fratrem Angelum Tuscum, qui suo merito, & nunc prouinciæ præsit, cui illum nostri ordinis maiores præfecerunt: & infra. Est enim Angelus iste, vir talis, qui de me pro beneficijs eius, ita sit meritis (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) vt se maxima sua in me offi-*

cia, & quo me semper amore complexus sit, quantumcumque illi debeam dicere vellem, quamquam vacuo animo essem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me consequi diffiderem, quis enim quavis oratione complecteretur? cum ego in Etruria illius cura commendatus existerem, sua omnia erga me studia, omnem operam, curam, industriam, mentem, denique omnia, quibus sanè me rebus, dies, noctesque mea salutis incredibili quodam, sanctissimoque metu sollicitus, ita deuinxit, ita obligauit, vt veritus ne sustinere sua innumerabilia officia non possim vel non capere animus meus, vel in accipiendo, siue in remunerando, cumulandoque verbis, illius acta illustrare non valeam, habere quam dicere gratias malle. Atque hæc inter obseruantes educatio sub tam accurata disciplina Fratris Angeli Tusci secundum B. Alberti in ordine S. Francisci tyrocinium fuit, in quo, iuuante Domino, tantopere profecit, vt quem tunc calcare cœpit, Seraphicæ sanctitatis tramitem nunquam amplius deseruerit, nec alius Franciscanæ districtiōnis ipso tenacior esset.

Erant tùm, narrante Vvaddingo, reg. obseruantia in Italia, triginta, quatuor tantum humiles ædiculæ, seu verius eremitoria, & cauernæ in locis desertis, & à mundanorum confortio remotæ, quibus, eo ipso anno, accessit spectata, & celebris domus S. Mariæ Angelorum, vulgo Portiuncula, extra Alifium: tres nimirum prouinciæ Romanæ, in agro Reatino, reliquæ in Umbria, & Etruria, earumque omnium incolæ religiosi circiter ducenti, atque horum plerique fratres laici, tanta penuria Sacerdotum, vt in Reatinis illis, vnus Sacerdos alternis vicibus,

CAP. VI.

Guarinum Verone iterato audit, & S. Bernardinum dicentem comitatur.

bus sacra perageret. Erant omnes mundo abiecti, sed accepti Deo, religione insignes, paupertate diuites, charitate feruentes, castitate nitidi, crebro ieiunantes, vilia comedentes, æmula humilitate semutuo superantes, facie squallidi, pedibus nudi, vestibus pannosi, rerum agendarum, & scientiæ sæcularis expertes, à mundo semoti, non tam alienas, quam suas curabant animas, rerum cœlestium contemplationi, & pietati incessanter addicti.

Atque inter hos, summa humilitate, patientia, & pietatis studio, septem iam annos conuersatus est Albertus, quo maiore castigatione corporis, & sui demissione, eo ampliore spiritus libertate, & spiritualium charismatum suauioribus delicijs: proposita namque sibi sanctissimi Bernardini norma viuendi summo rigore, & seueritate disciplinæ, despectis omnibus carnis, & mundi commodis, eorumque cura iam vacuus, iugi primùm orationi, & asceticæ vitæ sanctiorumque literarum, ac cœlestis philosophiæ contemplationi, studioq; se totum tradidit. Quamquam etiam propagandi huius instituti zelo, nemini cederet, adeò tamen prudenter, & circumspectè se gessit, vt cum eximiam laudem, æstimationem, & amorem, ab obseruantibus quibus accessit, sibi comparasset, nihil tamen perdidit eorum beneuolentiæ, quos reliquit, nam isti eo etiam deinceps familiariter utebantur, cumque suis adhibebant consilijs, & collatis honoribus auxerunt, & ipse vicissim liberali gratificatione se illis obstrictum, etiam pro concione, profitebatur.

EX Alberti effigie, in valuis Vaticanis ex ære fuis, dum adhuc tum viueret, & opifici facile notus esset, expressa conijcimus, eum statura media fuisse, atque compacta membrorum proportione, & grato aspectu: fuit etiam constanti valetudine, quam externa tantùm intemperies, vel itinerum, laborumque perpetua molestia, tubinde tentabant, voce quoque sonora, & procul perceptibili, & verborum tersa, & distincta pronuntiatione, conuersatione comis, & modestus, & ob doctrinam, & morum sanctimoniam, cunctis acceptus & reuerendus, ac triginta septem annorum ætate maturus, vt ad disseminandum in populos verbum Dei per omnia factus videretur: sed ipse qui ad morum æquæ ac eruditionis ampliora semper aspirabat, vnum, saltem iudicio suo, deesse sibi censuit, græcæ scilicet, & latinæ linguarum splendorem, & copiam, vt quibus, inquit, *artibus virtutes facile comparantur, quarum tandem parta emolumenta, & mihi, & cœteris utilitati, vsui, iucunditati, vere, solideque gloria esse possunt, in his esse laborandum mihi statuerim.* Propterea non ausus est interim suggestum pro concione conscendere, vel quidpiam seu epistoliarum, seu alterius operis, ne latinè quidem, conscribere, quod publicè ederetur, vel doctis viris communicandum foret, donec eas artes, in vtraque lingua solidius possideret. *Nam affirmante*

Epist. 5.

mante Blondo, qui græcas tunc in Italia literas nescissent, latinis videbantur indoctiores.

Anno igitur ab incarnatione verbi Dei 1422. & ætatis suæ trigésimo septimo, Idibus Septembris Guarinum Veronæ docentem, omnibus posthabitis, audiuit, *ut illius doctrinarum maximè græcarum, inquit, ubertate ditaret.* Hoc eius consilium, cum initio non probarent illi eius sancti, & simplices magistri spiritus, timentes, ne succus pietatis, & virtus humilitatis, quibus illum nutrierunt, in eloquentiæ profanæ pompam, & rhetoricum pulverem, per mentis elationem euanescerent. At cum intellexissent longè aliam fuisse mentem Alberti, ut omnem eloquii facultatem, quam adipisci posset, in argumenta pietatis, & usum configendi vitia, & virtutes persuadendi, conuerteret, tum plurimum læti, mutarunt sententiam, & Alberti consilium optimum illis visum est, de quo ipse aliquid epistola 5. & in reliquis ita se scribendo gessit, ut sanctos utriusque linguæ Patres, magis quam Demosthenem, aut Ciceronem imitari velle videretur. Imo nonnunquam ex instituto, illos æui sui quosdam exagitat qui profanæ eloquentiæ phrasas, Christianæ pietati non congruas, affectabant, & qui antiquorum floribus, in exornandis argumentis, charitati, iustitiæ, & castimoniam contrariis abutebantur.

Decimum iam circiter mensem Veronæ apud Guarinum agebat Albertus, quando S. Bernardinus Senensis Taruisij inuisit Franciscum Barbarum, illius vrbis tunc pro Rep. Veneta Prætorem, quem utrumque sibi amicissimum veneraturus, ille per dies caniculares, Verona non procul, Taurisium 7. Kal. sextiles profectus est.

Hic ab utroque perhumaniter, amanterque exceptus, utriusque hortatu persuasus, ac Bernardini præsertim, ad populum dicentis, admiratione permotus est, ut vel tunc tandem cum imitaturus statuerit, quo ille pergeret, quouè illum Dux eius Christus deduceret, vna ipse ab eo erudiendus, mentes aliquot proficisci, qua de re ad Guarinum scribens, ut & ipsi optimo præceptori, & græculis, ut ait, condiscipulis suis, per eum valediceret, inter cæteras consilij sui rationes, Bernardini dicendi characterem, copiam, vires, & neruos persuadendi, flectendique vellet animos auditorum, cum egregia ipsius laude, breui elogio describit: nuntiat se ambos, postridie quam scribebat, seu 2. nonas Septembris ad Feltrenses, & Belunenses, Marchiæ Taruisinæ ciuitates, perrecturos, ut postquam Bernardinus illis prædicasset, ambo simul Florentiam versus, quamprimum irent. Tum ergo dicentem Taruisij per totum mensem Augusti, Feltri verò, & Beluni maiori parte Septembris & Octobris audiuit, omnem eius artem, & gratiam suo lucro reponens.

At humilis Bernardinus apud se reputans indignum esse, ut Alberti præclaræ dotes, in alijs audiendis detinerentur, per quas ipse potius, cum fructu, & laude à populis audiri deberet, pro Prælati, qua pollebat, auctoritate, Pithagoricum silentium soluere tandem iussit, cumque Mutinam ciues instrueturum amandauit: idque non vtiliter tantum, sed maximè necessario. Appulsus enim Albertus pridie Idus Nouembris, inuenit ciues (8) *Guelforum, Gibellinorumque* sæuis factionibus sibi mutuo infectos, cæterisque infectos vitijs, quæ ea ciuium, maximèque primorum diffidia, in omnem

omnem Remp. inuehere solent: sed Albertus, qua præstabat virtute, ac diuini primùm numinis adiutorio, prima illa sua vernacula prædicatione, palàm ostendit, quantum deinde per alias Italiæ ciuitates, in componendis discordijs, & conciliandis Ecclesiæ schismaticis in Oriente, & odijs exterminandis, præstiturus esset: primoque prælio diabolus, pacis, & charitatis hostem deuincit, & de zizaniorum seminatore, per diuini verbi rationem triumphauit. Nam cum eo suadente, post aliquot dies, aperta luce, omnes intellexissent, quanta sit in eis factionibus pestis animarum, cum rerum, hominumque exterminio, Dei maxima gratia factum est, ut à cunctis miro animi feruore, eis diaboli dissensionibus renuntiaretur. Habita deinde ad eos, de pace seruanda oratione, tanta animorum concordia deuincti sunt, ut non modo similitates ipsæ deletæ, ac funditè ex animis euerse sint, sed ut nomen ipsum omnium dissensionum seminarium è medio sublatum sit, illud nimirum diaboli classicum, & cædium, cæterarumque calamitatum incitamentum, *ego Guelfus, ego Gibellinus* non alio spiritu, quam quò Paulus Apostolus, veterum Corinthiorum dissensiones sublaturus, factionum Symbola, tesserasque prohibuit: *ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephe, ego autem Christi.*

Post hæc tam egregie Mutinæ gesta, Bernardinum tamen, tamquam sibi humiliter insufficiens, deserere noluit Albertus, sed postquam ille Feltrensibus, & Belunensibus, & ut Vvaddingus narrat, etiam Virunensibus in Carinthia pari fructu, extinctè ibi eiusdem factionis, prædicasset cum eo iter in Etruriam direxit, & sub initium se-

quentis Ianuarij, Bononiam ambo peruenerunt, vbi dum Bernardinus rogante B. Nicolao Albergato, Bononiensi tunc Episcopo, ac postea Card. Tit. S. Crucis in Hierusalem, ea magna dicendo faceret, quæ idem Vvaddingus refert: Albertus quoque calamo prodesse cupiens, Idibus Ianuarij susam epistolam scripsit, quæ nobis 10. est ad Nicolaum Estensem, Ferrariæ tunc Marchionem, & Mutinæ Dominum, in qua, narratis ijs, quæ ab ipso Mutinæ gesta diximus, rogat, hortatur, obtestaturque Principem, ut, quo desiderio ciues ipsi flagrabant, quoque plenius cœpta animo concordia potirentur; Nicolaus ipsis auctoritate sua, adiumento esse vellet: & vitro currentes promoueret, fomentum ipsum omnium factionum è medio prorsus tollende, quos, inquit, *si etiam inuitos in hec studia cogeres, maiore apud Deum premio donareres.*

Inde in peitem illam ludorum, virtutum omnium voracissimam, qua Bernardinus eodem tempore Bononiæ ciues, per malorum instrumentorum pyras, quasi per ignem expurgabat, Albertus grauius inuectus est, & vitiorum, grauiumque scelerum lernâ quæ ludendi libertatem consequitur, clarè demonstrans ludorum summam infamiam, & latè serpens virus. Principem propterea enixè hortatur, ut tùm ex ciuitate sua Mutina, tùm ex omnibus omninò suis, tantam populorum perniciem, & pessimam labem prorsus propulset, minaci hæc sententia rem sibi propositam fortiùs inculcans: *unde qui non resistunt cum possunt, & qui adminicula præbent, & qui inde gaudent, vel ditantur, vel suo malo inopes fiunt, omnes æterno interitu, nisi se abstinuerint, & satis omnibus fecerint, ac ingentibus pœ-*

1. Cor. 1.

Ad Ann. 1423. m. 3.

ibid. n. 4.

nis,

nis, dignisque cruciatibus, à Deo plebentur.

C A P. V I I.

Albertus ipse cum fructu, & laude populis euangelizat.

HAec ad Estensem Principem Bononiae scripsit Albertus, mense Ianuario anno sui stili veteris 1423. sed noui nostri, quod in notis non semel aduertimus, 1424. nec amplius ab eo scriptum quidquam habemus, vsq; ad annum 1430. quo aliquas epistolas in Etruria dedit, praeter vnum epistolium ad Bartholomaeum Aldobrandinum, absque diei, vel mensis assignatione, eodem anno 1424. Senis datum, ex quibus colligimus, ipsum totos illos septem, vel amplius annos, in Etruria haesit, nam nulla eius vestigia interim alibi reperimus. Nec interea feriatum dicere possumus, tum quod ipse ad Bartholomaeum scribat, sibi pro ingentibus laborum molestijs, nullam, vel illum inuisendi frequentius, vel dulcissima consuetudine fruendi facultatem concessam esse: quos labores in ipsa Etruria exantlatos, in posterioribus literis, non semel commemorat, quotidianae nimirum praedicationis in diuersis Urbibus illius Prouinciae.

Nempe hoc munus, vt alij scribunt, posteaquam superiorum imperio, semel suscepisset, vsq; ad mortem numquam intermisit, per Italiam in primis discurrendo, quotidie ferme, tam eleganter, tam doctè, tantaque virtute praestabat, vt sui temporis sacri dogmatis praekonum Rex non immerito acclamatus vulgo fuerit. Frat verbum Dei ex eius ore gladius, vtrunque acutus, nam & doctos aliquos, alioquin

aduersos, rationum pondere, & erudita eloquentia conuincebat, & ignaros claritate sermonis, & suauitatis quadam condescensione dulciter erudibat, atque in Dei timorem, amoremq; & mandatorum obseruantiam fortiter concitabat. Fius erga peccatores condescensionis paradigma habet Bernardinus de Buisis, cuius propria verba describere malui, quam rem narrare meis.

Nihil, inquit, in hac vita est efficacius, ad compungendum obstinata corda, quam sermo diuinus, quod patuit per experientiam in quodam indurato peccatore, in ciuitate Venetiarum, qui predicante ibi B. Alberto de Sarthiano ordinis nostri, ad ipsum iuit, & rogauit, vt ei consilium daret, quomodo saluaretur: quia habebat peccatum quoddam, quod nunquam dimittere intendebat, quia impossibile sibi videbatur ab illo abstinere, cui praedictus praedicator ait, tria tibi facienda consulo, primo vt omni die Missam audias, secundo, vt quotidie aliquam elem. synam facias, tertio, vt nunquam praedicationem omittas, quibus auditis abiit, & consilium adimplens, post paucos dies ad ipsum B. praedicatorem, totus contritus, & conuersus redijt, & virtute diuini verbi, mutatus à proposito, illud peccatum, in quo immerfus fuerat, totaliter dereliquit.

In illius aui vitia, quae proluxi Pontificij schismatis, & furentis per Italiam Bellonae reliquiae fuerunt, Catholicae fidei, Sacramentorum vsus, poenitentiae praesertim, & Eucharistiae, Sedisque Apostolicae reuerentiae neglectum, publicas, priuataeque inimicitias, caeteramque multam viuendi licentiam, acer, & vehemens fuit, in eisque reprehendendis, impetu quodam

dam spiritus, quandoque etiam praeter intentionem, ita ferebatur, vt qui remordente conscientia, se tactos, omniaque in se dici putabant, ij non alia tantum pericula, sed & vitae quoque insidias, veritatis praconi, & sui ipsorum salutis ministro, vt phrenetici medico intentassent. Ille vero in officij sui executione, ne potentum quidem faciem respiciebat, quamquam id ea dexteritate, & moderatione facere soleret, vt nullius personam, nedum ex nomine, sed nec alio indicio, praeterquam folius communis vitij detestatione, detegeret.

Ab amicis aliquandò monitus, rogatusque vt obiurgandi vehementiae temperaret, dixit se quidem, quamquam id vellet, non posse tamen: quod & focij eius, experientia docti, testabantur. Et vero postulante temporis, & rerum conditione, Deum ita disposuisse videri poterat, quando homines callo quodam improbitatis obducto, non tam amore virtutis, quam vitiorum turpitudinis execratione, & expostitis aeterni supplicij tormentis, terrore quodam, & incusso metu, ad frugem reduci poterant, qui nihil gloriosè, quod non impudenter, à se factum arbitrabantur.

Declamabat subinde ad populum coram Francisco Sforzia Mediolani duce, & aliqua temporis errata, tam grauiter infecutus est, vt ijs, qui mala sua consilia nouerant, Principis animum illis instructum, & acta quaedam è suggesto sugillasse videretur, atque vt in aula, magno magnatum prauidicio, assentantes aliqui numquam defunt, isti apud Principem, Alberti, vt aiebant, licentiam, ausum, temeritatem & illatum suo domino probrum incusare, ingenijque sui viribus, & compositis astute verbis aggrauare,

dicereque fraterculum vinculis, & igne dignum se praebuisse. Periculum Alberto indicatum fuit, statuitque mitius agere, nihilque praesertim quae de Principe quispiam interpretari posset, deinceps pro concione dicere, sed longè secus euenit, nam proxima vice, qua coram Duce dicturus conscendit, nihil minus volens, iisdem fortè sensibus quos prius expresserat, impellente spiritu veritatis, qui Prophetarum dirigit linguas, & frontes obfirmat, eadem, vel similia pronunciauit, cuius rei clarissimum exemplum in S. Augustino accidit, vt in eius vita narrat Possidius Cap. 15. tom. 1. vnde totum locum huc transcribere nos iuuat, sic ergo loquitur Possidius.

Scio item non solum ipse, verum etiam alij fratres, & conserui, qui nobiscum tunc intra Hipponensem Ecclesiam, cum eodem sancto viro viuebant, nobis pariter ad mensam constitutis, eum dixisse: Aduertistis hodie in Ecclesia meum sermonem, eiusq; initium, & finem contra meam consuetudinem processisse, quoniam non eam rem terminatam explicuerim quam proposueram, sed pendentem reliquerim. Cui respondimus. Ita nos in tempore, miratos fuisse scimus, & recognoscimus. At ille: Credo, ait, quod forte aliquem errantem in populo Dominus per nostram obliuionem, & errorem doceri, & curari voluerit: In cuius manu sunt, & nos, & sermones nostri. Nam cum propositae questionis latebras pertractarem, in alium sermonis excursus perrexi, atque ita non conclusa, vel explicata questione, disputationem terminavi magis aduersum Manichaeorum errorem, vnde nihil dicere decreueram disputans, quam de ijs, quae asserere

serere proposueram. Et post hæc, nisi fallar, ecce alia die, vel post biduum, venit quidam Firmus nomine, negotiator, & intra monasterium sedente Sancto Augustino coram nobis, ad pedes eius genibus prouolutus sese iactauit lacrymas fundens, & rogans ut pro eius delictis Sacerdos, cum suis, Dominum deprecaretur, constitens quod Manicheorum sectam secutus fuisset, & in ea quamplurimis annis uixisset, & propterea pecuniam multam ipsis Manicheis, vel eis, quos dicunt electos, incassum erogasset; Ac se in Ecclesia per Dei misericordiam fuisse eius tractatibus nuper correctum, atque Catholicum factum. Quod & ipse venerabilis Augustinus & nos, qui tunc aderamus, ab eodem diligenter inquirentes, ex qua re potissimum in illo tractatu sibi fuerit satisfactum, & referente eo, nobisque omnibus sermonis serie recognoscentibus, profundum consilium Dei, pro salute animarum admirantes, & stupentes glorificauimus sanctum eius nomen, & benediximus, qui cum uoluerit, & unde uoluerit, & quomodo uoluerit, & per scientes, & per nescientes animarum operatur salutem. Et ex eo ille homo proposito seruatorum Dei adherens, negotiatoris dimisit actionem, & proficiens in Ecclesie membris, in alia regione ad Presbyterij quoque Dei uoluntate petitus & coactus officium accessit, tenens atque custodiens propofiti sanctitatem; & forte adhuc usque nunc, in rebus humanis uiuit trans mare constitutus. Sfortiæ uero aulici male sibi conscij Alberti uerba tamquam in Principem dicta, clamabant, & in furias uersi, denuò Principem adoriuntur; pudendum exprobrantes, quod talia sine pœna permittat: ope-

ramque suam satellites offerunt, modo Duci non displiceret, ad Albertum è medio tollendum. At Franciscus, ut erat Christianus, & prudens Princeps, factum suæ religioni indecorum, & magnitudine animi indignum, uindictæ scopum Catholico, & excelso animo reputans Sacerdotis Christi, & Euangelici præconis necem: finite, inquit, Fratris Alberti sermo usque ad eò nobis non displicet, ut eo potius acceptior sit, quod ille munere suo rectè fungatur, quo & Alberto vitam seruaui, & adulantium prius data consilia, concionatoris uoce doctus, sibi minus conuenire monstrauit.

Non defuerunt etiam æmuli, qui Alberti quoque doctrinæ detrahere nitebantur: sed superuenerat eo tempore Mediolanum, nescio quo casu, B. Ioannes Capistranensis, qui claris documentis ita demonstrauit eiusmodi maleuolos (ut author eos uocat) uelle sapere plusquam oportet, & ita clausit ipsorum ora, ut nemo amplius ausus fuerit quidquam contradicere.

Cæterum, Alberti prædicationem scriptores omnes tam coæui, quam posteri, tam domestici, quam extranei, miris præconijs efferunt, & uitæ sanctimoniam, excellentiamque doctrinæ deprædicant, quæ uel Eugenii Pontificis præclara elogia, & uelut oracula fati, superque comprobant, & fructus ipse posterius exponendus demonstrat.

Eius dictio tantopere trahebat pium senem, & Ferrariæ tunc docentem Guarinum, olim Alberti magistram, ut quoties Alberto ibi prædicandum esset, toties ille lectionis horam anteponeret, eaque finita, discipulos ad concionem uocaret, audi-

audistis, inquit, theoriam, nunc eamus ad practicam, nec ullum abesse sinebat. Tanta cupidine ipsum dicentem audiendi exardebant populi, proceres, & plebei, simplices, & sapientes, ut nec templa, nec fora illis colligendis sufficerent: in apertis campis concionandum erat, ubi interdum, omnis conditionis auditorum, sexaginta millia, subindeque plura, cum summa auditate, ab eius ore pendebant, nec ullus erat, qui meliorem se redijisse, quam accessisse, non fateretur, nec proximi tantum loci ciues, sed circumiacentium omnium, longis itineribus, & relictis operis, domibusque confluebant, nec ulla tùm aduentus, aut quadragessimæ expectatio, nulla loci, vel temporis discretio fuit.

Postquam ille, quod diximus, S. Bernardini tunc superioris in proprio Christiana rostra professus est, incessanter deinceps, in urbibus, & oppidis, in pagis, & vicis, in templis, foris, & campis, arrepta quacumque occasione, & sæpius non semel in die, sermo Dei, uiuus, & efficax, ex eius ore promptus erat. Hæreticos ad fidem, schismaticos ad unius Apostolici Romani Pontificis obedientiam, ac deuotam ex animo reuerentiam, peccatores ad pristinæ uitæ tædium, ueniæ spem, atque frugem: Principes, & populos ad eharitatem, & pacem conuertebat; non sui tantum ordinis, sed aliorum quoque claustra, utriusque sexus pœnitente, & pia iuuentute replebat, & vrbes, oppidaque non tam auidè quæsitis; quam uis à oblati, & rogatus, ut acciperet, horum habitaculis exornabat.

Neque tantus auditorum numerus cuiquam incredibilis uideri poterit,

qui S. Bernardini, B. Ioannis Capistranensis, aliorumque illius æui, eiusdem instituti regularis obseruantia Franciscanorum acta perlegerit, quos dicturos non minor auditorum populus, à media nocte, ad multum diem præstolantes, uiciniorum concionatori locum certatim præoccupabant, & quod Iosephus Ripamuntius, ex Donati Bossij eiusdem ferè temporis annalibus scribit, iubileum hoc tempore in Franciscana æde fuisse Mediolani, & tantam undique peregrinorum multitudinem confluisse illuc, ut in turba quidam eliderentur, & ad centum millia conuenisse tradunt, præter indigenas, & ipsius urbis populum, in ipso aditu templi quindecim ingruente multitudine esse obritos, atque exanimatos. Arbitror annuam Portiunculæ nostræ solemnitatem fuisse, nec ad remissionem pœnarum tantummodo confluisse tam frequentem concionem, quam in singulis Franciscanorum templis eodem die lucrari poterant, sed ut Albertum quoque tunc Mediolani dicentem audirent.

Freudebat in hæc Sathanas, desolari infernum suum, & uacuas sequacium suorum sedes, his hominibus in Cælo compleri, rapique è suis unguibus quos multis sceleribus, iam diu constrictos, sibi obstrictos tenebat, suscitabat quæ iam narrauimus aduersus aduersarium suum, beneuolentiæ magni Principis, & propriæ uitæ discrimina; concitabat calamos, & linguas, qui non ipsum solum, sed cœtum uniuersum sanctissimi instituti auersioni, & odio multorum exponere nitebantur, aperta tandem pugna, & uisibili forma dispergere auditorium, & prædicationis fructum destruere, con-

tus est, præter ea, quæ in Aegypto, & Arabia contigisse dicturi sumus, sed diuina protectione, & B. Alberti virtute, semper, & vbique victus, & debellatus est.

Innumerus alicubi in campo erat numerus auditorum, cum feruente pro rostris Alberto irrupit in populum ceruus cornupeta, vel omnes è concione disturbaturus, vel malè habiturus multos, inde omnium confusus clamor, & paratura fugæ, cognouit feruus Dei artem diaboli, & fortiter clamauit, ne quisquam se loco moueret, inanem laruam esse affirmans, non ceruum è saltu, sed Sathanam ex orco emissum, qui verbi Dei fructum perdere moliebatur, quamobrem ab Alberto iussus laruatus demon, non pedibus fugit, sed ab omnium oculis confestim euauit, nec amplius vllibi visus est, quo factum, vt populus quieti, & securitati restitutus, maiori animo, & pietate doctrinam hauriret, doctoremque, & liberatorem suum, in ampliori haberet opinione sanctitatis, qui diuino lumine dolum detexit, & potenti virtute, hostem dicto fugauit.

C A P. V I I I.

Religionem, scripta laudatione, ab aduersa vituperatione vindicat.

NON dicendo solum, sed scribendo quoque sui æui corruptelis medebatur Albertus, cum omnium hominum salutem, omni quo poterat modo promouere satageret, vt quæ subiungimus, eius commentaria demonstrant, sed aliqua græcè scripsisse fertur, quæ

nobis nondum reperta sunt, sermones tamen, quos quotidie ad populum habebat, conscripsisse magno sanè posteritatis detrimento nemo prodijt, erat enim, vt ipsa perpetua dictione, & continuatis itineribus impeditus; sic eruditione, doctrina, eloquentia, memoria, & exercitatione tam promptus, vt ad differendum de quouis argumento, communium locorum notatio fortassis aliqua, cum breui meditatione, & quod caput est, feruens, & recta voluntas, & huic semper assistens gratia Dei, satis illi fuerint: neque enim Apostolos, & multos Apostolicos viros, nec S. Franciscum, aut eius socios, sermones suos, quos extemporaneos frequenter habuerunt, scripsisse, priusquam dixisse legimus, cum tamen & quercus, & saxa dicendo scinderent, virtutes, & vitia, pœnam, & gloriam prædicantes, cum breuitate sermonis. Extant in Alberti operibus, quæ producturi sumus, orationes aliquot pauca latinæ, quarum duas ad populos, ac tertiam ad sui ordinis Patres, in comitijs collectos, declamauit.

Florescere tùm Italia visa est, è scholis Guarini Veronensis, & Emmanuelis Chrysoloræ, aliorumque vtriusque linguæ præceptorum viris, non latina tantùm, sed Attica etiam eruditione clarissimis, & per eos in magnam partem restaurata est, iam olim sepulta literarum latina simul, & græca elegantia. Verum vt inter flores nascuntur vrticæ, nec vlla tam læta seges caret suis lolijs, aut mortalium quispiam ex omni parte perfectus est, sic horum hominum plures erant scribendi grauitate, & integritate morum præstantissimi, sed alij quidam genijs suis, æuique vitium

nimum indulgentes, non imitari se Ciceronem, aut Salustium in oratione soluta, nec in ligata Nafonem arbitrati sunt, si illorum conuicia, atque huius turpitudines è crematorum corporum putribus vrnis, tamquam eloquentiæ phœnices, non fuscitassent, nec se viros fortes esse, si hanc prædam de manibus non eripuissent: nec præclarior, vel eruditionis suæ vel eloquentiæ specimen se præbituros credebant, quam vt studiorum riuales, & conciuus interdum suos, maledicis inuectiuis lacerassent, quod plurium illius æui eruditorum, commune fere vitium fuit, turpissimos amplexus, ioci specie, in multorum scandalum, & Christianarum mentium perniciem, intensis eloquentiæ, & lasciuia viribus, in vulgus explicarent, qui propterea plurium sermonibus, calamisque vapulant, quo alii discant, se non impune laturos, si & scribendi facultatem, & tempus, & otium, per optimum Deum ad meliorem vsum concessa, pessimo demoni dicere præsumant: cum potius illi à Cicerone suo discere potuissent; oportere

In Salustium.

eum omni vitio carere, qui in alterum dicere paratus est, & isti sermonis elegantiam, & nitorem, seu vasa Aegyptiorum, ab Etnicis possessoribus mutuari, e quibus non morum corruptelam labili iuuentuti, sed castam pudicitiam Christianis mentibus, & Christo animarum zelantissimo Sponso consecrare debuerunt, id enim meliores magistri, quam Ouidius docent.

Quod nostrum est, & ad B. Alberti Sarthianensis causam attinet, in Philippico hoc dicendi genere, cum alijs aliquando excessit Poggius Brandolinus, vir alioquin suo tem-

pore, eruditione, & eloquentia clarissimus, quamquam & ipse facetiis aliquando lusisset (sacra censura iam dudum confixis) in Ouidiana verò scœditate Antonius Panormitanus: venereo carmine sagittam cupidini præripuit: qui duo viri, si in melioribus argumentis, quibus alioquin cum eloquentiæ laude infudarunt se, continuissent laude digniores ipsi futuri erant, & Reipublicæ melius consulissent.

Construebant eo tempore cœnobium illi Religiosi consodales Alberti (qui à sinceriore Franciscani Canonis disciplina, obseruantia regularis fratres dicebantur) in fundo, quem cum suæ recreationis domuncula, ipsis dederat Carolus de Ricafolis ciuis Florentinus in loco campestri, sed amœno sui domini, dicto Monte Caroli, per hoc Poggius quidpiam vel temporalis emolumentum, vel potius deliciarum, sibi suisque contribulibus, vt ipse eos alibi vocat, detrahi censebat, quod sanè tùm parum esse oportuit, cum illius instituti homines, amplis domicijs, vel vastis terrarum spatijs vti, conscientia sibi vertebant, cuius rei manifestum, & euident argumentum inferius producturi sumus. Agebat apud Pontificem Poggius, quo posset obistere sacra huic & solitariæ religiosorum structura, & rumor fuit, quidquid parietum isti erigebant, ipsius industria, studioque demolitum iri, sed cum rem cognitam apud nostros esse, nihilque se apud Pontificem efficere sentiret, hic arrepto calamo literas ad Nicolaum Nicolium dedit, querulus primùm quod eiusmodi voces spargerentur, deinde in religiosos viros, qui scelicissimis illis initijs lucidos instituti

fui sanctitatis radios, agendo, docendoque in populorum, & Principum animos vibrabant acriter inuectus est: & vniuersum sanctum cętum, ita depinxit, vt si irato tunc homini fides haberi posset, non tam religiosę vitę sectatores, quam malę Christianos, & flagitiis litantes, eos fuisse crederes, Bernardinum tamen, aliosque per paucos innominatos, & Albertum nominatim excepit, quorum, claram sanctimoniam, & celeberrimam famam, omnem inuidiam, & acumen maledicentię iam superasse cognouerat.

Cortoneę in Etruria tum conualescebat Albertus ab epidemię morbo, quem promiscuo quotidianoque auditorum accursu contraxerat, cum Nicolaus Poggii literas ad eum deferri fecisset, ac dum firmandę valedudinis causa, medicorum, & consodalium suasu aliquantisper concionibus abstineret; otio tamen vacandum non censuit, cum & se ipsum exerceret, & aliquo commentariolo, per calamum saltem S. Francisci exemplo, Reipublicę prodesset, dumque de argumento scriptionis deliberaret, opportunę sibi oblatum arripuit. At vt erat animo moderatior, & sui magis compos, quam ipsius antagonista, non hominis denigrare famam, vel maledicentiam in authorem retorquere, nec suorum fratrum, qua non egebat defensionem instituere statuit, sed veram innocentem laudationem, per quam absq; ira, odio, inuidia, omnes Poggii criminationes grauiter, suauiterque nec minus eruditę deterfit, quamquam hominem subinde modestę fraternęque animaduersionis iure, & veteris amicitię fiducia increpauisset, ad illa ipsa coactus, quod

metueret, aliquos acri hominis eloquentię vi, & sermonis lenocinio à Christi sequela fortius insistendo deterreri, & vberimum exemplorum, atque doctrinę fructum, quem religiosissimi viri colligebant, minui posse; quo nihil humanę salutis inimico gratius, nihil tunc religioni, & Reipublicę perniciosius euenire poterat, quę Albertus ipse ad Nicolaum, & Poggium clarius profectur in literis, quas nos temporis ordine 20. & 21. loco collocauimus.

Ad B. Viri libellum rescripsit ipsi Poggius breuem epistolam excusatoriam, quam his verbis orsus est. *Tantum abest mi Alberte vt grauiter feram, quę à te scribuntur, vt etiam maximas tibi & debeam, & habeam gratias, quod me, pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluisti, eorum in quibus me aberrasse, in meis literis arbitratus es, non enim sum is qui tantum meis viribus confidam, vt non aliorum quoque opibus subleuari velim, atq; adiuuari, ad errores vitę corrigendos.* Reliqua Poggij epistola talis est, vt author tunc fuisse videatur eorum numero, qui teste Cicerone certis quibusdam destinatisque sententijs, quasi addicti, & consecrati sunt, eaque necessitate constricti, vt quę non probare solent, ea cogantur constantię causa defendere, si tamen Tullius constantiam nisi fortassis ironicę fictam, & falsam appellare voluerit agnitę falsitatis defensionem, quam & Gentilis ipse alibi sapius, & nos omnes Christiani pertinacię nomen mereri censemus. Rationes autem, quas Poggius ad se excusandum profert, ne sine causa religionem vituperasse videatur, vel rationum potius effugia sunt, vel particularium

larium paucorum culpę, quas religio ipsa sancitis legibus, & acri castigatione persequitur, vel crimina in sæculo commissa, quę ipsi tunc peccatores post ad religionem conuersi, pœnitentię vitę austeritate, in se ipsis plectebant, pietateque, & virtutum exemplis in aliorum oculis diluebant. Albertus igitur ijs dissimulatis, quod eas ante liquido confutauerit, deinceps tacuit, Poggius ab inceptis destitit, & pristina amicitia inter eos redintegrata, & constans inde seruata fuit, ac religiosi locum illum, de quo tunc disceptabatur, in hodiernum diem pacificę inhabitant.

C A P. I X.

Importunas, & periculosas conciones prudenter declinat.

Eodem tempore quo B. Albertus pestilentię morbo languebat Cortonę, interea ciues Viterbenfes factionibus, peste peioribus, vel alijs simultatum causis agitati, intestinis odijs, ac sæuis cędibus se mutud, miserum in modum, trucidabant, vrbemque suam depopulabantur, vt ex ipsius B. Viri epistola 12. copiosius, & clarius, quam aliunde discere potuimus, donec Leandrum Albertum legere licuit, qui in descriptione Italię de Viterbo agens, illarum factionum originem, & perniciosos successus ita describit. *Egregios homines multos edidit, qui summa ingeniorum excellentia, principatum vrbis sibi compararunt. Ex his Vici, diu rerum potiti, donec ab Aegydio Carilla Cardinale, ac Legato Ecclesię Romanę, cuius tũ in Gallia sedes erat, pulsi, eo tamen fatis*

intercepto, rursus ad imperium vrbis peruenerunt, idque dein vsque ad Eugenium IV. Pontificem Max. tenuere. Hoc tempore Franciscus Vici Vrbs Romę Prefectus à Patriarcha Vitellesco Pontificalium legionum Imperatore, ac legato confossus Ioannem Gattum in Viterbino Principatu successorem habuit. Ille Princiualem filium, qui Roma Viterbum reuersus, impetu inimicorum circumuentus perijt. Ob eius mortem, cum populus tumultuaretur, cedes multę edita, plurimęque deiecta edificia, sed compositis deinde motibus, cessanteque seditione, Ioannes Gattus 2. principatum vrbis suscepit. Is tranquillo iam tum, ac pacato ciuitatis statu circa Alexandrum VI. Pontificem Max. anno à Nat. MCCCCXCVII. casus: qua occasione columna vrbem ingressi Magancefos, qui Gattorum erant inimici, magno numero obtruncant, edes multas diruunt, plurimas diripiunt. Tertio anno post Vrsini, qui Magancefsorum partes tuebantur, Gattos vicissim eijciunt, scruitumque est tam vebementer, tam nec etatis, neque sexus habita ratio, tot edificia flammis, incendioque consumpta, prorsus vt sæua Turcarum barbaries crudelius quidquam, aut immanius designare baud quaquam potuisset. Nec aliter à Gattis dein vicissim occupata vrbe Magancefsorum habita partes. Et fatales huiusmodi dies Viterbum sæpius expertum est, aded quidem, vt nunc maiori propemodum ex parte ruinis deformatum iaceat. Tales nimirum exitiosarum, nefariarumque factionum esse fructus solent.

Guillelmus ergo Casalensis ordinis Min. Primicerius, vt exterminium

nium ciuitatis auerteret, Albertum ad eos ire iussit, ut quod alibi præclare præstabat, Viterbi quoque ciues efficacissima sua dictione, ad pacem, & charitatem concieret. Ille vero diuino doctus oraculo non effudendum esse sermonem, ubi non esset auditus, inter obediendi zelum, & periculorum euidenciam anxius rescripsit, rem eo videri difficiliorem, quæ & dictu incredibilis, & factu impossibilis sit, quæque nec tentari sine metu, nec impetrari sine periculo, nec extorqueri sine temeritate possit, quæ ipse cuncta manifesta ratione in epistola monstrat, alieno etiam periculo cautus, ac facile, inquit, *ero secundus ab eo, qui pro eadem causa fouet in presentia carceres*. Inde generalem per crucifixam mundi salutem obsecrat, ut eum tanto onere leuet, vel si magis placeret, ut iussione Pontificis, ea res ipsi imperetur, quod facile factu ostendit.

Verebatur prudens Albertus, si Generalis voto satisfaceret, & suam, & ipsius generalis, ac imprimis Christi, & amicorum, ac totius nostræ religionis confusionem, *ne dicam*, inquit, *subuersionem*, ea mala tamen firma, qua pollebat, fiducia Apostolicæ potestatis, ob reuerentiam sedis, euitari posse sperabat, si Pontificis autoritas intercederet, adeoque tunc, inquit, *accedam letus, hilaris, alacer, & libens, nec minus flagrabat religiosæ obedientiæ complendæ feruore, cum ait, Si verò solum tibi placet, ut vadam, idque tu mihi rescribere non graueris, ecce modo me ad martyrium quasi proficisci existimans, ire iam pergam, ac tua rescripta in his regionibus præstolans, ad quæcumque tua volet paternitas, me accingam*.

Responsum differebat Guillelmus, eoque crescebat anxietas Alberti inter obediendi affectum, & ingentium periculorum metum angustiatum, quem profunda ipsius humilitas ingerebat, per quam se superandæ rerum difficultati, imparcem esse censebat. Quapropter in eundem sensum iterum, iterumque scripsit, non ad ipsum solummodo Generalem, sed ad Dominicum quoque Pistoriensem, & ad Iacobum Perusinum, qui illi, ut videtur, à latere assistebant: per quæ generalis, iusto metu, & euidenti ratione conuictus rescripsit tandem, & inter alia hæc verba; *Te igitur mi Alberte liberum facio ad quascunq; prædicationes sumendas, si tuo desiderio satisfactum iri à me potest. Tecum enim familiariter agere, nostra iam confirmata consuetudo facit, quia neminem mihi magis familiarem inueneram, qui posset vita, moribus, & doctrina Viterbiensis ciuitatis periculis prouidere*.

Verum quia Deo, & bonis hominibus placuit Albertus, necesse fuit, ut noua tentatio probaret illum, & ut nemo propheta in patria sua acceptus est, ita ille alioquin ubicumque absens, ibi desideratissimus, ubicumque pretens non minus acceptus, & in veneratione habitus, in sola Etruria, quia Tuscus, emulos inuenit, etenim amplissima illa libertate, quam Generatis Minister illi concessit, ita vsus, ut pro sequentis Quadragesimæ concionibus, se obligauerit, tum Episcopo, tum ciuibus Cortonæ, apud quos in illo suo crudeli morbo epidemiæ, & longo languore conualescentiæ in tanta cura, & charitate habitus est: sub ipsa nihilominus ferè vigilia quadragesimæ

per

per æmulorum studia nouum, & inopinatum generalis mandatum accepit, quo iubebatur in Lombardiam proficisci, Regij Lepidi ciuibus per sacri ieiunij tempus concionatum, atque hic iterum in torculari positus est, vnum latus premente obediendi zelo, de quo ipse in altera epistola, hac de re scripta: *verè tibi fateor, dicere non possum dolorem meum, ita enim te ardentissimo amore, ab ipso congressu amicitie nostræ complector, ut penè dixerim morior, cum tu aliquid mihi iubes, quod implere nequeam*: alterum enim latus vrgebat necessitas se excusandi pluribus, validisque rationibus, quas in duabus epistolis fusiùs, & fortiter exponit; aduersas rationes, & æmulum molitiones, efficaciter dissipando.

Ac his tandem religiosissimis verbis epistolam claudit; *ut verò aptius intelligas, me ista scribere, non resistens animo, sed impotentis experimento, & consideratione plura perspicientis, fugiendique scandali causa, quod tu ipse vitari, mea sententia, à me cupis, hoc tandem finem faciens prædictis adijcio, si tibi meis rationibus moto, placet, ut in his regionibus maneam, labor, & maximas tibi habebō gratias, si autem post Pascha tibi videbitur, ut quouis pergam, paratissimum profectò reperies: si verò omninò, ac penitus sententia tua est, ut modo relictis pollicitationibus meis, neglecta famæ, scandalisque omnibus posthabitis, illò accedam, non grauetur tua paternitas itidem mihi cuncta renuntiare, & ego accinctus, quamuis difficillimum iter, quamuis debilis, quamuis rumores exuscitans, letus, libensque proficiscar; magis enim tibi,*

cum pro amicitia, tum imprimis pro officio tuo in nos obsequar, quoad vita mihi suppeditabit, reliqua omnia parui pendens, quam tuam iussionem, tuam auctoritatem, tuamq; dulcedinem, quibus libet rebus, personis, temporibus anteponeas, quamuis incommodorum acerbitate, ac dispendio deterrebō.

Per ista reor, pro sua virtute, & reuerentia obtinuisse seruum Dei, ut à Cortonensibus tunc non recederet, quod ex epistolis eius, quæ sequuntur satis colligi posse mihi videtur. Interea verò eodem tempore à Florentinjs ciuibus desiderabatur, ut hoc eodem anno veteris æræ 1430. qua ipse utebatur, sed nouæ nostræ 1431. quadragesimali tempore, in maiori ipsorum Ecclesia, sacris sermonibus populum erudiret; quod cum ille neq; profus negaret, nec certo promitteret, ea dilatione pendentes ciuium animi, in contrariam partem conuersi sunt. Quam quasi præcipuæ vrbis incuriam, cum Nicolaus Nicolaus Alberto culpæ verteret, rescribens ipsi Albertus ostendit, non incuriam, sed industriam fuisse; *Si quid*, inquit, *tibi à me erratum videtur, sed hoc tantum de meo sensu, qui mihi quam cæteris, & quam cæterarum notior est, tibi sincerissimè, verissimèque renuntio, me scilicet, ea tempestate bellorum, & acerbitate ciuilibis dissensionis, ea demique pestis voracitate, quæ passim in dies tuam ciuitatem depopulantur, non magno opere curare, si valde opportunum tempus, ad rem agendam impediens fortè perditis, vel etiam gaudentibus inuidis, non se dedit, Musica enim in luctu importuna narratio, silentque inter arma Annales.*

Erat enim tunc turbatissima Florentina

rentina Respublica factionibus Mediceis & Vzanianis, nec aliud inde audiebatur, quam vtriusque factionis ciuium mutuae praescriptiones, & vincula, prout alterutra pars alteri praeualebat; frequentesque non personarum tantum, sed ipsius etiam formae regiminis, & magistratum mutationes; nec subinde defuerunt etiam arma, quamuis absque sanguine prudenter cohibita. Albertus autem qua pollebat prudentia, & animi moderatione, huiusmodi populares tumultus, & feruentes factiones semper euitabat, differebatque accessum, dum deferuescerent perturbationes animorum, quibus agitata quaeuis multitudo, Christi praecognitionem, quantumuis recta, saluberrimaque suadentem, non aliter excipere, quam phrenetici medicum solent, ac tunc Florentini Medicorum (vt Albertus Viterbiensis illius exemplo didicit) qui ob eandem causam tunc fouebat carceres. Praestolabatur deinde tempus opportunum, & obseruabat morbi symptomata, ex quibus, vt certioribus indicijs, iudicium securius de aegritudine pariter, & remedijs formare posset, vtque aegri ipsi tum priuata sua, tum communia Reipublicae pericula ex inualescentibus malis clarius conspicientes tunc sectionem non patienter ferrent modo, sed etiam cupidè peroptarent, atque ita cunctando restituebat rem, quam intempestiuo, temerarioque aggressu perturbaret magis. *Castigare namque irascentem, & vltro obuiam ire ei, incitare est, vt loquitur Seneca lib. 3. de ira. cap. 40. Quapropter primam iram, inquit, non audebimus oratione mulcere, furda est, & amens; dabitur illi spatium. Remedia in re-*

missionibus profunt, nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec coetera vitia, dum feruent. Cap. 39.

C A P. X.

Ex Etruria profectus, regnum Neapolitanum predicando, & veterum scripta perquirendo perlustrat.

Albertum porro ad annum natiuitatis Domini 1433. in Etruria perstitisse ipse nos docet epist. 22. quam eodem anno 22. Octobris ad Nicolaum Nicololum dans, ita orditur. *Cum essem superiori anno, vrgentibus maiorum iussionibus Neapolim accessurus: superiorem enim vocat, Initium seu vernum tempus eiusdem anni, quod ipsi suo more praecedentis anni 1432. finis fuit, vsque ad diem 25. Martij, quo praeteritum incarnationis annum complebat, neque enim prius poterat orationem de laudibus poenitentiae ad Nicololum, vt affirmat, misisse, quam scilicet in capite ieiunij, seu Feria 4. cinerum ad populum Vrbeuetanum habuit, non ergo ante annum nostrum 33. ex Etruria Neapolim accessurus decessit, quo vero id eiusdem anni die, ex eo conijcere possumus, non nisi post pascha fuisse, nam quo loco quis Euangelij praecognitionem habet, eodem reliquas vsque ad pascha habere, & vsus, & ratio docent. Igitur cum Dominica Paschae illo anno inciderit in diem 12. Aprilis, debuit non diu post, ex vrbe veteri, ac tota Etruria, per Latium, vt autumo in Campaniam, & regnum*

regnum Neapolitanum abiisse, & sequenti mense Septembris, per Aprutium in Umbriam reuertisse. Nam Aquilae in Aprutio praedicasse, B. Capistranus inferius allegandus affirmat, nec alibi inuenio B. Albertum vltra hanc vicem id regnum adiuisse, & sequenti mense Octobris Albertus ipse alteram Urbino in Umbria, vbi corporis aduersa valetudine pressus aliquamdiu substitit, alteram Ferraria 17. sequentis Ian: ad Nicololum dedit epistolam, numero nobis 22. & 25. in quibus plenior huius Neapolitanae professionis narrationem exponit. In priori quidem se, maiorum vrgentibus iussionibus, Neapolim accessisse, ac tum cum epistolam daret, post reuersionem suam Neapoli, ac reliquo omni eiusdem ciuitatis regno, misisse libellos suos, quos illuc iturus promiserat. In posteriori vero, *De libris, inquit, ceterarum prouinciarum, quod quaeris, tam magnae quondam Graeciae, quam totius penè orae Italicae, quam multo labore lustrauimus, inciderimusne inter eundem in libros quosdam, veterum tam Ecclesiae, quam saeculi magistrorum? breuissime tibi respondeo, nihil ad manus nostras, quamquam diligentissime quaesuerimus peruenisse, ne dum vetustatis, quod potuit & diuturnitas, & negligentia aboleuisset, sed ne communium quidem opusculorum, quorum solent, tam veterum, quam nouorum referta esse omnia. Hinc longa threnodia deplorat librorum, & literarum in eo regno olim graecis, & latinis literis, & libris florente non neglectum solum, sed excidium etiam, & odium, praefertim apud primores, & regij sanguinis viros, quos, inquit, maxime*

eruditos esse oportere non dubium est.

Author eiusmodi vestigationis librorum praecipuus fuit Cosmus Primus Medices eo tempore in Rep. Florentina virtute, opibus, & potentia florentissimus, qui, vt Augustinus Florentinus in eius epistolae notis à nobis citatis tradit, Florentiam, Europamque omnem, omnium librorum doctissima supellectile referit, adeo vt, eo authore, literarum studia, quasi de integro reparata fuisse, affirmare possimus, idemque author inter eos clarissimos Theologos, qui Cosmi huiusmodi studium iuuerunt, recens & nostrum Albertum, & Bernardum (reor Bernardinum dicere voluisse) nam S. Bernardinum Senensem eandem curam sibi commendatam habuisse indicat Albertus, in iisdem literis ad Nicololum scriptis, vt & se Ferrariae vsque ad Pascha moraturum.

C A P. XI.

Antonij Panormitani Hermaphroditum, profanam eloquentiam, luxum vestis muliebri, & vituperatores martyrum voce, & scriptis persequitur.

Ferraria 13. Kal. Maias, post longam illic, & gratam (Deo faciente) communem omnibus ex verbo Dei saluberrimam moram Rhodigium abeuntem molestus quidem ipsi, quantum ad popularis aerae contemptum, turbae popularis impetus sepiuit, atque inter alios Franciscus Marefcalcus, & Philippus Bendedeus, generosi, & pij iuuenes, ipsum extra urbem comitati sunt. Ij,

ut erant ambo eruditi, cum eo discurrebant, de inanibus sui ævi scriptoribus, quibus cum Sanctorum Ecclesiæ virorum studia compararent, istos iudicabant veræ sapientiæ factores, sententiarum potius pondus, quam verborum sonitus esse secutos: illos verò contrà, qui sapientiam profitentur, præter elaborata, turgida, expolita, & emendicata verba, totum esse inane, ieiunum, exangue, nec nervos, aut lacertos, ne dum Christianos Philosophicos, sed nec oratorios quidem habens; quippe, qui nihil præclarum, nihil sanctum, nihil graue, nihil virile scriptitant, quod aut decoris, idest honesti, aut religionis, aut sapientiæ, aut intenti ad virtutem animi, aliquid afferat: sed nunc viles causas, quod est ignobilis; nunc nullas, quod est cauti, vel ignavi; nunc postremo turpes, quod est corrupti hominis, frequenter assumunt. Cum hæc non detrahendo doctrinæ, quam indocti non habent, nec infirmantes eruditorum sapientiam, qui saltem quod nesciunt, à quibusvis etiam studioso labore, discere non erubescunt; sed superbiorum errori condolentes dicerent, in sceleratissimi libelli Hermaphroditi mentionem inciderunt.

Etenim Antonius Panormitanus, Ouidij Nasonis, & similibus poetarum obscenos amores ex Orco resuscitare nisus est, scœdissima, & Christiano calamo, menteque dedecentissima opella, quam Hermaphroditum prænotauit, duobus epigrammatum libellis distincta, per quam euidenti corrupendæ iuuentutis periculo, eos ad obscœnitatis ipsa facta prouocat, & orat propositis Ethnicorum exemplis, ut tumultu suo nefanda libidine litent, lasciuiæ clas-

sicum canens, suumque libellum, per genij sui ministros clanculum disseminabat, maiorique imprudentia ad Cosmum Medicæum inscripsit, & Christianum Principem meliorisque literaturæ tunc Mœcenatem, & singularem promotorem, Ethnicæ suæ turpitudinis patronum aduocauit.

Eum etiam ad Poggium misit, & hic respondens miratur, in eo ita exprimi multa turpiuscula, ut non enarrari, sed agi viderentur; nec ficta iocandi causa, sed acta existimari possent, pro charitateque sua monet auctorem, ut grauiora quædam deinceps meditetur, & missa facta lasciuiæ, res serias describat, ne, inquit, arguatur vita impura libelli obscœnitate, sed furdo cecinit, nam ille prolixam elegiam, eamque impurissimam, perfricta fronte remisit, quam hoc distico orsus est, quod aliquoties repetitum velut intercalare carmen pertinax in malo commiscet.

Desine me placida verbis abducere terra,

Desine me Domina dissociare mea.

Sed hæc seriò an ioco per Antonium scripta fuerint, certè petram scandali, & grandem offensionis lapidem, in medium proiecisse, pij omnes, & verè sapientes indoluerunt.

Ex his aliqui bono publico, priuatæque honestati consulentes, Albertum nostrum interpellarunt, ut qua præditus erat eruditionis præstantia, quoque fungebatur Evangelici præconis officio, tanto malo iam tum serpenti, remedium afferret. Concepit ille scribendi propositum, sed quoniam per continuum prædicandi laborem, & succedentia Pontificiæ iussionis grauiora mu-

nera,

nera, rem integram præstare, imo inchoatam prosequi, non vacabat: duabus saltem epistolis, altera ad Franciscum Marescalcum, & Philippum Benededum, altera ad Christophorum Arimini Episcopum, ita rei turpitudinem, scribentis stultitiam, procacitatem, putidam linguam, luxuriæ scœditatem, imprudentiam, aliaque eiusmodi perstrinxit, ut ad sceleratissimi libelli fugam, odium, & execrationem, satis scripsisse visus sit, præterquam quod, ut ipse scribit, in tot iam Italiæ ciuitatibus abominanda hæc linguâ respicere, & delere conatus sit.

Aliud irritamentum lasciuiæ tunc erat (& vtinam hodie non esset) luxus mundi muliebris nobilium scœminarum, præter cætera, plus panni in caudis togarum, quas verrendo pulueri, per terram trahebant, quam reliquo pene vestitu vsurpantium, ut pauonibus, quam puellis magis assimilari possent, ac domos suas inutili sumptuum profusione grauabant, qui in meliores vsus impendi possent, & scœpius deberent. Cœpit hic abusus, vel maximè viguit Ferrariæ, atque in alijs ditionibus Principum Estensium, & magna morum insolentia, per alia Lombardiæ loca diffundebatur. Quæ loca cum B. Alberti, ut ipse refert, admonitione, hoc facinore abstinendo tum consueuerunt, securim ad radicem ponendam censuit, ut vnde luxus exemplum fluxit, ibi remedium fortius opponeretur. Author ergo ipse fuit, ut Nicolaus III. Estensis legem caudariam conderet, publico edicto, sub poenarum districtione præcipiens, ut scœminæ suarum ditionum omnes sublatis è medio togarum caudis, modestius deinceps, ornarentur.

At cum Patauij postea prædicaret Albertus, rumor ad eum delatus est, Nicolaum rogantibus maritis mulierum abrogasse legem; quamquam alij dicerent, tanta constantia Principem in sententia perstitisse, ut quantumlibet nobilibus viris, pro scœminis suadentibus, non iam amplius mulierum supplicantium molestias ferre valentem, & viris, & mulieribus aduersantibus respondisse: si quæ est mulier, quæ se malam haberi velit, aut si quis est maritus, qui malit scortum suam coniugem, quam vxorem putari, ijs dumtaxat caudas ferre concedimus, cæteras verò, & graues, & honestas matronas portare caudas prohibemus, etiam edicto publico, quas etiam statutæ iam per nos poenæ subijci volumus, si secus, quam statuerimus facere ausæ fuerint.

Parabat eo tempore libellum in vestium vanitatem; sed cum hæc accepisset, quotidiana prædicatione præpeditus, nondum tunc absoluit, quapropter Nicolao Principe in sacris peregrinationibus absente, breuiorem epistolam scripsit Leonello eius filio, per quam secundi decreti dignitatem collaudat, & primum ut reuocaret grauissimis, & religionis, & politices rationibus enixè dissuadet: quoniam neque populi, nec sui ipsius, nec Principum interesset, vel decoris, vel famæ. Hæc, & alia quædam ad Poggium quidem anno salutis millesimo quadringentesimo trigésimo: ad alios quarto post anno scripsit Albertus.

Dum interea consuetum prædicandi munus, per Italiam prosequeretur anno 1435. percepit, malefarios quosdam, & nefarios homines, in Christi Martyres, eos præsertim insolentius garrere qui vitro se

discrimini mortis, pro Christiana religione, vel tuenda, vel propaganda obijciebant, & ex Apostoli Pauli mandato prædicabant verbum, instabant opportunè, importunè, & vel hæreses qualeslibet, vel spurcissima Mahometi placita arguebant, increpabant in omni patientia, & doctrina, vel magni Ignatii exemplo, aliorumque multorum, quos Ecclesia Dei gloriosos, & Beatos prædicat, qui non venienti tortori, vim faciebant, seseque vt à bestiis deuorarentur, vrgebant; hosque nec martyrum honore, nec cælo dignos, sed insanos, & perditos homines, suiq; ipsorum parricidas, & orco destinatos dictitare, & maledica lingua profcindere.

Qua re cognita Albertus, vt erat Ecclesiæ honestatis, & Martyrum gloriæ zelantissimus, vt ipse fatetur, excanduit, atque hanc vecordiam, & Ecclesiæ, quæ tales colit, iustam æstimationem, & martyribus emeritam gloriam detrahi, & ab ipso martyrio, maximo charitatis opere, & heroica virtute, homines deterreri posse perpendens, constituit oblatratores eiusmodi pleno scripto compescere, sed quia crimen ad Pontificis correctionem pertinere videbatur, & ipse ad S. Sedis obsequia iam tunc mancipatus erat, literas ad Eugenium dedit, quibus improborum hominum perfidiam deplorat, suumq; scribendi propositum, & designati operis dispositionem, perficiendique impedimenta exponit; martyrum iniuriam detegit, eaque breuitate vl-ciscitur, quam non opus integrum, sed operis argumentum, & præfationis cuiusdam angustia permittebant, orauitq; obedientiæ Pontificiæ facultatem, & meritum ad prosequendum.

C A P. X I I.

Ad Eugenij Pont. obsequia segregatus quid prima legatione fecerit.

CVM Eugenius Pontifex anno 1431. magnanimis consilijs, multa, & Pontificia sollicitudine dignissima, ad communem Ecclesiæ splendorem animo versaret, Fratibus Franciscanis regularis obseruantia professoribus Bononiæ tunc ad comitia sua conuenientibus, iussit, (9) *vt è sua familia segregarent sex viros vitæ innocentia conspicuos, opere, & sermone efficaces, & ad res gerendas idoneos, eosque nullo ordinis officio implicarent, quo minus expediti forent, cum ad ipsius Pontificis mandata facienda vocarentur, inter hos non infimo loco designatus fuit B. Albertus: is vero interea, dum vocaretur, consuetis per Italiam prædicandi laboribus, insistens, cum quod iam diximus anno 1435. se aduersus martyrum vituperatores, scribendo occupare voluisset, Pontificis licentiam ad id faciendum, per literas petijt.*

Sed premebat Eugenium alia cogitatio, Orientis schismaticos ad Ecclesiæ Romanæ vnionem, fidemque reducendi, nec alius ad rem disponendam aptior Alberto visus est, quod præter alias virtutes, græcorum linguam apprimè calleret. Iussit ergo Pontifex è sex illis viris, quos ad eius mandata segregatos diximus, Albertum Ierosolymas proficisci, vbi nationes omnes Orientales diuersorum rituum Græci, Armeni, Syri, Abissini, Cophti, Nestoriani, Maronitæ, Iberi, seu Georgiani, Iacobitæ, In-

diani,

diani, Christiani omnes, quantumuis præter Maronitas schismatici, Monachorum, & Sacerdotum collegia, & eam, quam poterant, Ecclesiastici regimini formam habebant, à quibus totius Orientis status, & religionis constitutio facile disci poterat, & eisdem suaderi Catholica veritas, vt eas omnes, quantum fieri posset, ad vnionem cum Ecclesia Latina perurgeret, sed eo loco, & consessu stabiliendam, quo Pontifex ipse designaret.

Dum Albertus Bononiæ mense Iunij, de his rebus cum Pontifice tractaret, rogauit eum, vt ad tollendos fratrum obseruantum scrupulos, & anxietates, declarare vellet, an iuxta ipsorum institutum, liceret eis, vti templorum argentea supellestili, quam vel fidelium pietas offerebat nouis domicilijs à se constructis, aut ipsis amplioribus cœnobijs, quæ à conuentualibus ad ipsos transferebantur, vel simili supellestili in eis reperta, retulitque Pontificis oraculum, quod nos per Alberti epistolam ordini intimatum, inter eius opera proferemus; ex quo clare constat, quod ante diximus, non multum esse potuisse, quod Poggius sibi subtractum indolebat, & propter quod accusabat seruos Dei, quod non in solitudine, sed in summa hominum frequentia, in locis deliciosis, amænis, iucundis, voluptuosis, sese immiscerent, dum rectius ponderare posset, pauperes non, quibus abstinebant, delicias, sed circumiacentium populorum vtilitatem, & animarum salutem quæsiuisse. Imo verò populos tam sanctos, & salubres animarum directores vltro vocasse, & habitationi opportuna loca obtulisse illis, quorum illa, quæ Euangelicæ

paupertati dissona timebant, absque Pontificia declaratione accipere, vel retinere horrebant.

Ipse Albertus sub anni finem peruenit Ierosolymam, & rebus vt-cumque cognitis, die 13. Martij sequentis anni 1436. Fr. Ludouicum Bononiensem, virum probum, qui per multos annos Ierosolymis habitauit, ad Pontificem remisit, vt illorum locorum statum præsens exponeret, & remedium referret multorum, qui irrepserunt, abusuum, ac sibi Alberto quædam itineri ad Orientales necessaria postularet, scriptis eodem die literis, ad Scipionem Episcopum Mutinensem, in quibus ludendo, primum eleganter monet, ne Scipionis Africani factis, quibus delectari videbatur Episcopus, vel legendis, vel memorandis tempus terat, & clarè monstrat in Machabæorum, & alijs sacris historijs, præclariora facinora reperiri, quibus Christianos magis delectari decet: illosq; maledicos, & fœdos eloquentes, de quibus ante diximus, detestatur. Ad rem deinde rogat, vt Fr. Ludouicum ad Pontificis alloquium introducat, & ipse commendata negotia Christianæ Reip. apud Eugenium, vrgeat.

Arbitror Albertum, cum Ierosolymitanis Orientalium nationum hominibus, ita negotium vnionis disposuisse, vt opportunum iudicasset, ad ipsorum capita, Principes, & Prælatos progredi, atque petijisse, vt Pontifex necessaria expeditionis instrumenta, & vltiores instructiones mitteret, atque adeo id causæ Christianæ Reip. quod propter Saracenos literis commendandum non fuit, per Fr. Ludouicum, oretenus referendum commisisse, & Scipioni Epi-

Episcopo apud Pontificem vrgendum, commendasse, id quod mihi colligere videor ex literis Abbatis Ierosolymitani super Aethiopicis Ierosolymæ commorantibus, in quibus ad Eugenium Pontificem sic scribit. *Cum ad nos deuenerunt Nuntij tui (Albertus, & socij) ob causam fidei, magnam ex eis consolationem accepimus, quam hactenus valde cupiebamus, vt tandem omnes vnum sumus sicut Paulus dicit, Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma: hæc verò res, cum ad regem nostrum peruenerit, maximæ lætitiæ futura est. Nam admodum cupit, vt omnes in vnâ fidem pariter vniantur. Quod cum Albertus percepisset ad Regem pergere voluit, sed Pontifici melius visum, vt non tam citò pergeret, dum Græcos prius præsentibus haberet, quorum exemplo reliquæ nationes facilius traherentur, nam his adductis, Albertus ad reliquos postea, ex ipso concilio missus est,*

Accidit interea Ierosolymis, vt duo ex nostris Religiosis Antonius, & Lucas diuino, vt creditur, afflatu, pro martyrij fructu carpendo, impetum in hostilia castra, seu Saracenorum turmas fortiter, & ingenti animo fecissent, Christi Redemptoris gloriæ, sanguine luo, testimonium laturo, ob quam causam carceribus inclusi, diris cruciatibus afficiebantur, quo tempore Albertus Bethlemij morabatur, & vt Pater, & Pastor debuit 10. Octobris eos per literas consolatus est, & solidis rationibus, in perferendis pro Christo cruciatibus, confirmauit, factum laudat, constantiam suadet, omnia eo sensu, quo ipsum prius ad Eugenium Pont. aduersus martyrum vituperatores, scripsisse diximus, omniaque eo ferme

modo quo S. Cyprianus ad martyres, & confessores, at non laudando solum, vt ille, sed etiam suadendo, & fortiter inculcando perseverantiam.

Denique Christum ipse secutus, vt animam suam poneret pro ouibus suis. *Quod si, inquit, vna presentia meæ paruitatis vobis est necessaria, ego ad vos, mundo resistente, medios inter gladios, conuolo: non enim me vetat metus, sed ne incensio iam igni, qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adiecisse blasphemet: maxime vobis fortiter, & inconcussio corde perseverantibus: hisq; verbis epistolam claudit: *Valete dilectissimi Christi testes, & dignissimi confessores, & inter catenas, & fustes, mei nominis memores estote, vt Christi pietas, socium me vobis faciat penæ, quem fecit comitem desiderij. Quod quam constans, quam sincerum, & ardens in hoc Beato Christi confessore fuerit, ex hac ipsa epistola, & altera ad Eugenium, aduersus martyrum vituperatores, atq; nostris in vtramque notis, clarissimè liquet.**

Mansit ergo Albertus Ierosolymæ, & in alijs circumiacentibus locis annum circiter vnum, iuxta tempus illi per Eugenium Pont. constitutum; Rebus autem Pontificem inter, & Græcos stabilitis, in Cyprum descendit, atque inde è portu Salinarum anchoris Nona die Iulij solutis fœlici navigatione anno 1437. Rhodo Venetias appulit die 21. Augusti descensione facta, vix non è nauis ad pulpitem raptus est, tanto desiderio vbiq; exoptabatur, tanto studio retentus. Etenim Beati Antistitis Laurentij Iustiniani diligentia, & amor. ciuium. egregiæ vrbis Venetiarum,

tiarum, illum inde abire non patientur, nisi primum iuxta Apostolum, aliquid gratiæ spiritualis ipsis impertiret. In eo munere occupatus, hæc ipsa ad suæ scribendi tarditatis excusationem Francisco Marefcalco rescripsit 7. Id. Septembris, nisi me, inquit, labor dicendi ad populum euocaret, longiorem epistolam texerem. Ante hanc aliam itidem Venetijs epistolam scripsit, Pridie Nonas Septembris, ad Thomasiu Bibium Cypri Regis medicum, in qua statum illius regni, & aulæ mores deplorat, & graphicè describit ea, quæ præfagiuit, quæq; eiusdem regni, & Catholicæ religionis decremento re ipsa euenerunt, adeoque Bibio sincerè suadet, vt imminentibus periculis se abripiat, & in Italiam portum ab ijs malis securum se conferat.

Quanto porro tempore tum Venetijs commoratus fuerit, mihi hactenus incertum est. At id certum tum Vvaddingi testimonio, tum ex ipsius B. Viri epistola XLVIII. ad Episcopum Ariminensem, absque loci, vel temporis designatione scripta, ipsum inde Bononiam ad Pontificem accitum fuisse, vel ipso mense Septembri, vel aliquamdiu posterius, ibique in Christi Euangelio ad populum quotidie declamando, pro more insudasse, nec alibi ipsum versatum reperio, vsque ad inchoatum Ferrariæ sacrum concilium œcumenicum, quod postea Florentinum dictum est, vel etiam vsque ad accessum Græcorum. Illi verò missis ab Eugenio Pontifice triremibus, & honorarijs legatis, qui Ioannem Palæologum Imperatorem, & Iosephum Patriarcham Constantinopolitanum, aliosque ipsorum sectæ prælatos conducerent, Venetijs primum appule-

runt Nona die Februarij anno veteris computus 1437. sed nostri 8. (quo etiam Albertus inter alios obuiam illis iuit) ac inde 4. Martij Ferrariam ingressi sunt, vbi concilium iam ante inchoatum fuit, quod mense inde duodecimo pestis Ferrariæ suspicio, Florentiam pepulit, quod & Albertus illuc secutus est.

Ibi tunc, seu potius post alterum Alberti ex Oriente reditum, iucundum accidit, quod his iisdem verbis, pro concione retulit, & scriptum reliquit Bernardinus de Buis: *Cum B. Fr. noster Albertus de Sarthiano reuersus de partibus Saracenorum, unde reduxerat vnum Christianum renegatum à Chairi, qui per 40. annos fuerat Saracenus, & à Beato predicto conuersus, venerat ad Summum Pontificem, & ab illo fuerat ad poenitentiam receptus, predicante semel ipso Alberto coram Pontifice in Ecclesia S. Crucis Florentiæ, vbi tunc erat, & multa dicente de veritate fidei Catholice fleuit quasi semper ille qui fuerat Saracenus in predicatione, & postea interrogatus de causa, dixit, quod fleuit duplici respectu, scilicet propter calamitatem Saracenorum, & ingratitude Christianorum, quia si illa predicatio facta fuisset, in medio Chairi, vel Damasci, & illi infideles intellexissent linguam, de centum millibus octuaginta sex millia conuersa fuissent.*

Hunc ego non dubito fuisse Nicolaum de Conti Venetum, cui Eugenio Pontifex pro Apostasiæ poenitentia iniunxit, vt suæ peregrinationis integram, veramque relationem traderet Poggio Florentino, Pontifici tunc à secretis, quod ille fecit, & Poggius latino calamo excepit, in

in linguam Lusitanam postea translata, & typis expressam, inde in Italicam conuertit Ramusius, & suo nauigationum, & itinerum primo volumini inseruit fol. 374. vbi in discursu à se præfixo aliquam personæ Nicolai notitiam tradit. Cætera ipse Nicolaus tradit in discursu narrationis, & Poggius in fine approbat.

C A P. X I I I.

Secundæ Legationis acta.

SED in finem Florentiæ persistere non licuit Alberto: absoluto namque & in publica concilij Florentini sessione Pridie Non. Iulij anno 1439. lecto Græcorum vnionis diplomate, & Armenis, vel proximè aduenientibus, vel eodem tempore in Italiam appulsis, ducentibus Fr. Iacobo Primaditio, altero Eugenij Pontificis Vicario, & Fr. Blasio interprete, ex eodem cum cæteris obseruantia instituto Minoritis; Albertus eodem mense, Pontificis imperio, ad S. Ciuitatem, Cophthos, Aethiopes, Indos, aliasque Orientis nationes, maturius nunc pro rerum conditione, quam prius proficisci iam secundo iussus est, cum literis, quibus Eugenius Pontifex Thomam Indorum, & Ioannem, quem Presbyterum vulgo vocant, Aetiopum Imperatores Cophthosque per Aegyptum, Syriam, Palestinam, & Aethiopiam dispersos, propositis exemplis Palæologi Imperatoris, & Constantinopolitani, Alexandrini, Antiocheni, & Ierosolymitani Patriarcharum, Trapezontini quoque Imperatoris, ac Hiberorum, Ruthenorumque, & Valachorum.

Metropolitaram, qui vel in proprijs personis, vel missis legatis vnionem, & fidem Romanæ Ecclesiæ, & ipsius Summi Pontificis obedientiam, post maturam rerum discussionem, libenti animo in sacra Florentina Synodo susceperunt, & Armenorum, qui id ipsum iam facturi erant, ad eandem œcumenicam Synodum, vnionem, obedientiam, & fidem inuitauit.

Dedit etiam Pontifex Alberto alias literas, in quibus rei faciendæ munus illi confert, eumque in partibus Orientis, Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ierusalem Commissarium suum constituit, & quod ad sui ordinis religiosos attinet, omnem illi, & aliis, quos pro tempore sibi substituendos iudicaret, eandem potestatem tribuit, quam Generalis ordinis Minister, si in ijs partibus personaliter adesset, in illarum partium conuentus, & personas conuentuum, atque in confraternitatibus, societatibus, ac tertij ordinis S. Francisci fodalitatibus erigendis, & gubernandis, exercere possit. Nec non fratribus, de quibus ipsi, & substitutis videretur, vt ad partes prædictas vadant, qui etiam ipsi, & illis obedire teneantur, præcipiendi, & mandandi, ipsos ad alias mundi partes cum autoritate, & facultatibus prædictis, dirigendi; Notarios etiam ad actus publicos, in fauorem fidei conscribendos, creandi, & instituendi: quodque ipse Albertus, & qui pro tempore fuerit substitutus, seu per aliquem ipsorum deputatus, super omnia monasteria, curæ fratrum Minorum in dictis partibus eatenus commissa, vel committenda, eandem potestatem habeant, quam Generalis ipsius ordinis minister ha-

bere

bere dignoscitur, sic tamen vt & ipse, & substituti, & illis subiecti fratres, dicto generali per omnia obedire, & fuisse teneantur datis Florentiæ anno 1439. 2. Kal. Septembris, præter multas, & magnas facultates, & priuilegia, Sacramenta ministrandi, prædicandi, in censuris, & pœnis Ecclesiasticis dispensandi, & absoluendi, ordinem suum propagandi, & cenobia fundandi, quæ amplius diploma in annalibus nostris editum copiosè comprehendit.

Inter socios per Albertum electos (quos aliqui quadraginta numero fuisse referunt) præcipui nominantur, Baptista Leuantinus postea Vicarius generalis obseruantum, Bartholomæus à Pelacane Florentinus, ac Thomas etiam Florentinus, miraculitate, & pluribus miraculis clarus; ijs ergo comitibus, & mandatis, ac authographo diplomatis vnionis Græcorum, quod vbique promulgaret, instructus Albertus Venetijs in fine anni 1439. vel initio sequentis, in Cretam nauigans, vbi Candia Kal. Martij epistolam ad Mathæum Bizarrum dedit, prospero itinere peruenit Ierosolymas, ibique Cophthis, quibus altera vice notus erat, & postea in Aegypto, Philotheo Patriarchæ Alexandrino, ac totius Aegypti, Græcorum vnionis, in concilio feliciter initæ, diploma græcè, & latinè exaratum ostendit, & Eugenij Pont. literas ad ipsos directas tradidit, ab eisdem vicissim reuerenter exceptus, & in reliquo itinere multis beneficijs deuinctus est, tum nouæ vnionis negotio prudenter composito (10) *iter suum in Aegyptum direxit*, vt Sultani Babiloniæ placitum, & saluum conductum obtineret, sine quibus ad Aethiopes, Indosue pene-

trare non permitterent Saraceni, Cairum appulsus B. Vir, & ad Sultani alloquium admissus, exposuit ea, quæ cupiebat. Sultanus ipsius præsentia, & facundo sermone valde delectatus, ipsum per plures dies honorificè habitum, in curia detinuit, & ad familiare colloquium sæpe vocauit, sed foedus contra se cum Christianis Orientalibus sanciri timens ad Indos, vel Aethiopes transire non concessit. Inter colloquendum sermo aliquando de Christiana religione, & Mahometana perfidia mixtus est. Vocauit ergo Saracenus suæ legis doctores, & cum illis concertandi facultatem Alberto largitus est. At cum Seruus Christi Christianæ fidei dogmata clarè tutaretur, & fortiter comprobasset, atque in Mahometicæ credulitatis præstigijs acrius inuheretur, commotis doctoribus, & plebe Sultanus legis suæ zelum ostentans, illum, vt Prophetæ conuiciatorem è medio tolli iussit, & iuxta legem Saracenorum occidi: certoque sic fieret, magno lucro, & gaudio Beati Alberti, si Christiani Catholici, qui Cayri degebant, inito (11) *cum Mamaluchis consilio Sultani per preces, & munera non placuissent, & maximum Christianæ fidei detrimentum non præuenissent (12) esse dolente, & contradicente Alberto;* quod se per martyrium Deo magis obsecurum impedirent. Sultanus ergo, qui placere populo, magis quam tanti, sibi grati hospitis necem se voluisse indicabat, Albertum irritata capitis sententia, ad se venire iussit, benignè excepit, amplamque illi facultatem concessit, Aegyptum, Palestinam, & Syriam peragrandi (quod eius prædecessorem S. Francisco olim concessisse

E prodi-

proditur) interdicto tamen Alberto, ne ad Aethiopes, Indosue progrediretur, quorum arma contra se allaturum timebat, ad Sanctam Ciuitatem ex eius manibus eripiendam.

Est per illas prouincias dispersa gens hominum Christianorum, qui Iacobini, & Iacobitæ vocantur, in ciuilibus acephala, sed in Ecclesiasticis suum ipsi quoque Patriarcham habent, ad quem etiam se literas per Oratorem dedisse, Pontifex in ipso vnionis eorum decreto narrat, quas nos num. epistolarum 61. descripsimus. Cum his ergo Albertus interea sibi agendum censuit, egitque tam solerter, vt Ioannes ipsorum Patrtarcha, & alij sacram vnionem non amplecterentur solum, sed etiam exoptarent.

Sacra vnione inter Ecclesiam Romanam, & Iacobitas sic vtrimque accepta, B. Albertus percupiens, vt sua legatio ad Eugenii Pontificis votum, Indis etiam, & Aethiopibus adducendis omni ex parte compleretur, libertate per Sultanum ipsi concessa vsus est, ipsiusque salui conductus diplomate munitus, Syriam, Palestinam, aliasque Sultani ditiones, lustrandi prætextu, ex Aegypto recessit, vbi verò ad Saracenorum fines peruenit, terminum sibi à Tyranno statutum transfiliuit, Pontificis Maximi mandatis Barbari minas, & suarum sociorumque pericula postponens, cum illis, in Græcorum terras conuolauit, & Constantinopolim, si non vltra, peruenit: vt inde per Tanaim nauigantes, in Persiam profecti, per sinum Persicum, aut mare rubrum descenderent, vbi Indi inferius à sinistris, & Aethiopes à dextris sunt, & nostri legatione sua, pro Pontificis desiderio, apud vtrosque fungerentur.

Tam immenso circuitu opus erat Alberto, vt Sultani furorem euaderet, qui illi certò imminabat, si ex ipsa Aegypto per proximam Thebaidem in contiguam Aethiopiam, atque inde in vicinam Indiam breuiore quidem, sed minime tuto, & sibi, ac fociis interdicto itinere, profectionem attentassent. Sed tantus erat ardor B. Legati ad obsequia Catholicæ Religionis, & Eugenii Pont. mandata promouenda, vt orbem vniuersum circuire mallet, quam vt ad vllum commodum suum, vel ad euitandum incommodum, ab incepto resiliret.

At dum iter per Persicum illud mare cum fociis prosequi pararet, inscrutabili prouidentia Dei, quæ in sui dispositione non fallitur, factum est, vt Albertus ipse graui morbo percussus mutasset sententiam. Non idè tamen à proposito, per alios saltem promouendo, destitit; nam per illas viarum ambages è fociis imprimis præmisit Thomam Florentinum, Virum sanctissimum cum tribus aliis fociis, quorum nomina non exprimuntur. Sed quamquam diu præstolatus, cum ex illis nil rescire posset, meritò suspicatus, quod fuit, eos nempe, si non trucidatos, Turcarum certè carceribus, & catenis detentos fuisse; tum ipse cæteros socios, ad hoc sibi reseruatos, quando per morbum liceret, quoquo modo, quaqua via, ad Aethiopes, Indosue perducere. Dum autem hæc animo versaret, dubitare cœpit, an ipse cum eis proficisci deberet, an potius, vt eis cum autoritate dimissis, ipse ad Iacobitas, in Aegyptum rediret. Profectionem enim suadebat percupita integritas impositæ legationis, cui adhuc tum defuit Indorum, vltiorumque

rumque Aethiopum conciliatio, in Eugenii Pontificis literis expresse commissa: quam Seruus Dei, per se ipsum efficacius, celeriusque fieri posse cognouit: plus enim plerumque efficit præcipui oratoris præfens auctoritas, quam interpretum, & internunciorum reliqua industria, studeat.

Sed ad regressum fortius vrgebant, imprimis recidiui morbi periculum, à quo nondum tunc integrè conuoluit, & quo res in longum iret, vel secutura ipsius mors, per quam totalis legatio corrueret: propter quæ consultius illi visum est, vt ipse ad Iacobitas in Aegyptum rediret, quorum iam certus erat, quam vt iis quasi relictis, dubium, & laboribus, periculisque plenum Indorum accessum, & conuersionem expectaret: ac duos, vt aiunt, lepores eodem tempore sectans, perderet vtrumque. Nam Indis nondum acquisitis, Aegyptij ipsi, vel mali spiritus instinctu, vel moræ tœdio affecti, mutato consilio à bene inceptis tergiuersari possent. Accessit etiam quod facultatum, per Pontificem Alberto concessarum, hæc vna fuerit, vt cum socios in varias partes delegaret, ipse tunc eas sibi reseruaret, ex quibus maior spes concludendæ vnionis affulgeret: quod solum Pontificis præscriptum omnem dubitandi rationem è medio sustulit. (13) *Abeuntibus ergo secundis his socijs* per vias illis à viro Dei designatas, ipse compacta necessariarum rerum sarcina, eaque suis humeris imposita pedestri itinere, sine socio in Aegyptum, Deo Duce, contendit.

(14) *Accidit autem in hoc eius regressu in Aegyptum, vt per crudeles Turcarum nationes, & vastissimam*

solitudinem (perâ omni comestum exhausta) per biduum, triduumue nihil corporalis alimonie gustauerit; per eamque inedia, viribus destitutus, nec viam carpere, nec pedibus consistere potuerit. Ergo humi sedens, & oculos per immensum, & vndique patens desertum, circumquaque proijciens, cum nihil humanæ opis, sibi ad salutem superesse videret, spem omnem suam firma, & familiari quadam fiducia, in solum Deum conijciens, hac fere vel non absimili verborum formula, Diuum eius auxilium implorasse fertur: Protector noster aspice Deus, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui populum multum, per annos quadraginta in his desertis pauidisti, respice in faciem Christi tui; ipse enim est qui famulo tuo Patri nostro Francisco promisit, res tolerandæ vitæ necessarias, fratribus eius nunquam defuturas, & en ego solus hic fame consumor, Domine miserere. Hinc preces ad filium vertens, aiebat: O æterni Patris cœterne Fili Domine mi Iesu Christe an me non agnoscis Eugenii Pontificis, tuique in terris Vicarii Ministrum, vt me solum in hac Eremita præ fame contabescere sinas? Adesto Domine, vt eiusdem Vicarii tui mandata perficere, & infelices animas ab hæresi, schismate, & infidelitate reducere, & ad Sacram Synodum, in tuo nomine congregatam, & Ecclesiæ vniuersalis communionem conducere valeam, ea quoque causa sociorum solatio me ipsum priuauit, & calamitosi huius itineris pericula non inuitus adiuui. Recordare Domine, quod amore tui sæculum reliquerim, & cum eo temporale dominium, & nunc pro liberandis animabus, pretioso

tuo sanguine redemptis, seruus factus sum. Adiuua me Deus salutaris meus, quod si non feceris, sed me in deserto fame perire patieris, causam hanc omnem apud tuum Patrem in te ipsum conijciam.

Dum talia soliloquus vix absoluisset Albertus, statim illi adstitit pulcherrimus iuuenis, eumque Italica lingua salutauit, & continenter sciscitatus est, quis esset, quo, & qua causa iter haberet? cur ibi subsisteret? tum accepto ad singula responso cibos optimos, potumque porrexit, & ad comedendum inuitauit. Albertus autem ex auditis visisque attonitus, cum cibum sumeret, & gratias largitori redderet, viribus restitutus, integrè conualuit, & cœlestis illius iuuenis aspectu, & contemplatione multo magis recreatus est. Iuuenis interea serui sui humerum, manu leuiter percutiens. Ego sum, inquit, qui seruo meo Francisco promisi, necessarium corporis nutrimentum ipsius fratribus numquam defuturum, & quod ad præsens attinet, tu perge alacriter. Quibus dictis disparuit: & Albertus per plures dies ambulauit in fortitudine cibi illius. Finem autem, & fructus illius itineris ex ipsius Alberti ad Eugenium Pontificem litteris discere, ut sequitur.

E Cypro Rhodum appulsus Prædie Non. Octob. ac baiulum litterarum adeptus, inde ad Eugenium Pontificem scripsit Kalendis Decembris, posteaquã quatuor circiter mensium tempore legatione sua in Palestina, & Aegypto foeliciter functus est; pro cuius miro, ut ait, exitu, & spe non inani, maximorum bonorum inde præuenturorum Deo imprimis auctori gratias agit, & refert se Fr. Dominicum Senensem cum

aliis Cayro ad Pontificem præmisisse, atque secum nunc per Cyprum nauigio Rhodum venisse solemnem legationem magni Patriarchæ Iacobitarum, quæ Aethiopiæ quoque Regem comprehendebat, cuius legationis caput erat Andreas, vetustissimi monasterii Sanctorum Antonii, & Pauli, primorum Eremitarum præfectus, centum & amplius Monachorum Abbas: quem, inquit, magno cum periculo, præ rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex ferrea fornace Aegypti, & tamquam prædam ex ore immanis eripimus belluæ, tum hominis singularem fidei, & optatæ vnionis zelum exponit, tamquam qui solus inter omnes, veniendi laborem, & discrimen arripere ausus fuerit, inter pericula ingrediendi ad Saracenos, & difficultatem egrediendi, & laborem inter eos latendi: quæ & Albertum secum sustinuisse, ipse etiam Abbas in oratione, quam postea ad Pontificem Florentiæ habuit, palàm testatus est.

Hinc ex Iacobitarum relatu, atque imprimis Patriarchæ tantam Aethiopiæ Regis potentiam describit, ut omnis ei obiecta reliquorum, tunc imperantium Monarchia, Tribunitiæ potestatis nomina sortiantur; nisi, inquit, quæ de illo à suis referuntur, fabulæ sint, & vana iactantia, quem & ipsum Patriarcha ille suus centum Regum vocat Imperatorem, è quibus tredecim Paganorū Deo, & sibi Marte subiecerit. Denique ob summum metum Saracenorum, Cayri constitutum fuisse, ut Abbate cum Alberto ipso proficiscente, ne scilicet tota cohors simul Saracenis conspicua foret, & negotium fidei illis prodere: reliqua omnis societas, in duas diuisa

diuisa partes, duabus viis, ad ipsos Rhodum conuenirent; altera nimirum, hoc est, sex Monachi ex Aethiopia ipsa per iter Ierosolymitanum, & altera totidem ex Aegypto per Cyprum. Illos autem vi ventorum in Cretam traiectos esse, atque vtrorumque expectationem fuisse causam tarditatis, præclaræ legationis ad Pontificem, & Concilium accessus.

Dum totius societatis adiunctionem Rhodi præstolaretur Albertus, intellexit Philippum bonum Burgundiæ Regulum, & Leonellum Estensem, Nicolai Ferrariæ Marchionis filium, vehementer cupere, ut ad ipsos res à se in Oriente gestas perscriberet, quæ scriptio cum Alberto tunc importuna, & alias haud quaquam expediens videretur; propterea tamen optimam literas ad Philippum mittendi, commoditatem nactus esset, ipsius scilicet Principis histrionem, & heraldum seu facialem, quos ex Ierosolymitana peregrinatione domum redeuntes Rhodi exceperat, qui & ipsi eum serid hortabantur, ut scriberet, dedit tamen non nisi breuiem epistolam, per quam apud Philippum excusat ampliorem narrationem, quam in schedis se iam tum dictatam habuisse falsus est, in aliud tempus differendam promittens. Sed partem rerum litterarum laboribus verbo commisit, rogauitque Principem, ut eam narraturis fidem præberet.

Ad Leonellum autem tantum abfuit, ut legationis acta perscriberet, ut potius promittat prolixioris epistolam aduersus eos, qui vanissima laudum appetentia, res à se gestas admodum celeriter, quamuis rectissime, referunt.

Quam disputationem idè se di-

ctasse dicit, ut & ipsi, præter aliam commodam, maximum documentum humilitatis, & in effusis laudibus continentia, apud alios etiam quoddam falsæ effugium æstimationis foret, & ne Princeps illi succenseat, quod suæ legationis seriem ipsi desideratissimam tunc non mitteret, singulare remedium, atque alijs demum perturbationis animi per vanæ laudis appetentiam antidotus. Nos eam, inter alias epistolas auctoris repertam nonagesimo sexto loco collocauimus. Sed illam integram legationis narrationem, & proprio ipsius testimonio ab eo scriptam, & Philippo Duci, quamquam dubitanter, promissam, nullibi reperire potuimus, utpote quam procul dubio constans auctoris modestia suppressit, magna quidem ipsius humilitatis laude, & merito, sed non minori notitiæ rerum detrimento, nisi forsitan melius nesciatur, ne Christianorum Principum, & Ecclesiæ consilia per manus traducta, infidelibus tandem innotescerent.

Vtrique Principi Philippo, & Leonello Rhodi scripsit B. Albertus, eodem die Sanctissimo Protomartyris Stephani 26. Mensis Decembris anno Christi 1440. quando, ut Philippo scripsit, iam laboriosi nauæ è portu egressuri, atque à littoribus funem soluentes alterno studio, sibi inuicem conclamarent. Collectis enim cunctis legationis socijs, tunc omnes simul Rhodo in Italiam nauigantes, post non multos dies Anconam in Piceno appulerunt, eorumque ibi cognita descensione; Eugenius Pontifex, equos, & honorarios homines misit, qui eos è Piceno per Umbriam, Etruriamque Florentiam solemniter ducerent; dato mandato, ut in obuias

uias vrbes, & oppida lætabundo ciuium occurfu, cum campanarum, folemni fonitu introducerentur.

Non legitur, quid alibi factum fit, at cum Cortonæ in Tufcia appropinquarunt, Clerus populufque ciuitatis M. P. extra portas obuiam iuerunt, vſque ad monaſterium, quod Comitiffarum vocant, & inter alios S. Bernardinus Senenſis, tunc valedudinarius humili aſello veſtus, qui cum Albertum pro nuntij Apoſtolici dignitate, ſimul cum Andrea legato, equo bene ſtrato inſidentem cerneret, & populum accurrentem, vt vel ſimbriam veſtimenti eius tangere poſſent, elata voce exclamauit: Frater Alberte respice ad pedes, memento mortis, caue ne honores tanti plus æquo animum extollant. Quibus vocibus Bernardini, ſui alioquin Patris, & Superioris reuerentia commotus Albertus, conſeſtim ex equo deſcendit, ſanctum ſenem veneraturus, & rogans vt humile iumentum nobili equo commutaret, renuit Bernardinus dicens, & ſe & illum ſic incedere decere, cauendum ſolum eſſe, ne vana mundi gloria ſurtim obreperet, actanti operis præmium euacuaret. Cui Albertus: noli timere Pater, in omnibus mihi oblatiſ honoribus ita ſemper orari: Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.

Huius pij occurſus, & religioſæ concertationis monumentum, adhuc ſuperſtes, eodem loco ſtatuertur ciues ſacellum, & vtriuſque Patris effigiem. Ego moderni ſtatus illius ſacelli cognoscendi curioſus, 1676. reſponſum accepi 6. Decembris datum à P. Octaui Florentino cœnobij noſtri B. Margaritæ Cortonenſis præfecto; ipſum nempe locum adiſſe,

ſacellum vidiffi, ac diligenter inſpexiffi, monaſterio quod Comitiffarum vocant contiguum: cœterum parietes tum diuturnitate temporis, quod omnia depaſcit, tum imminentiſ cliui humore, decidua cruſta, nudatos eſſe, nec vllum reſtare veteris picturæ veſtigium præter Deiparæ Virginis figuræ fragmentum à cingulo ſurſum puerum Ieſum vlna geſtantis, quod ipſum vix oculis decerni poteſt, & nomen Ieſu in ſummo fornice aureis literis depiſtum, ſed veteri caractere, eo nimirum, quo per S. Bernardinum populis adorandum oſtentabatur, & in multis Italiae parietibus, & illius æui picturis & ſculpturis cernitur: quod ipſum indicium eſt Bernardinum aliquid in facto habuiſſe, cœteraque, vt historijs traditum eſt, extitiſſe. Deceret fanè vel incolarum monaſterij, vel vrbis Cortonæ ciuium erga vtrumque ſeruum Dei deuotionem, ac ſtudium antiquitatis, tam celebre monumentum inſtaurare, adhibita etiam epigraphe quâ factum, & ciuium ipſorum poſteris, & cœteris viatoribus innotefceret.

Hinc in vrbe à Clero populoque per ordinem procedentibus ad Minorum templum ducti, Chriſti Crucis partem in veteri theca (quam Helenæ Conſtantini matris opus affirmant) ſuppliciter adorarunt, & Albertus concionem pro more habuit, atque autoritate Apoſtolica; qua potiebatur, ſolemne benedictionem populo impertiuit.

Florentiam tandem ſolemni comitatu, qui obuiam iuit, ingreſſi ſunt; & Andreas legationis Princeps breuem orationem ad Eugenum Pontificem habuit in generali congregatione concilij Pridie Kal. Septembris anno

anno 1441. rebusque per præcedentes, & ſubſequentes eiufdem anni menſes, ritè compoſitis, Iacobitarum vnio conſuſa fuit per decretum, quod Græcorum, & Armenorum vnionis diplomata verbatim continet, & Pridie Non. Februarij anni noui ſequentis 1442. ſed veteris 1441. quem etiam Pontifex, vſque ad 25. Martij diplomatibus ſubſignabat veteri ſtylo in publica ſeſſione promulgatum, ac poſtea Romæ in Eccleſia Lateranenſi per manus Pontificis ipſi Andreae Legato publicè pariter traditum fuit, vt huius noſtri voluminis frontifpicium repræſentat.

Noſtrorum nonnulli ſcribunt B. Albertum in concilio Florentino inter Græcos, Latinoſque interpretis officio functum fuiſſe: à quo tamen affirmando abſtinent alij. Ego vero rem declarandam exiſtimem, & conciliandam varietatem hitoriæ; ne vel noſtri, vel alij falſitatis, aut leuitatis notam incurriſſe videantur. Etenim dubitari non poteſt, Albertum, tum in Oriente, tum in Italia, cum vtriuſque linguæ hominibus multa pertractaſſe, multa hinc inde retuliſſe, & aliorum ſenſum alijs aperuiſſe, quandoquidem, & multam operam, vt in alijs nationibus, ſic in Græcis ad vnionem reducendis, collocaret; eis Ferraria, Venetias obuiam iuiſſet, rebus tractandis Ferrariæ, & Florentiæ interuiſſet, & Iacobitis, quos ipſe ſolus adduxerat, Florentiæ pariter & Romæ in tractanda & concludenda vnione adſtitiffet, vt cum alijs narrat Vvaddingus, & ex eis vnus fuit, quos plurimos è latinis aduiſſe, etiam in publicis collationibus, qui Græcis literis eruditi, de fida translatione præcipui interpretis iudicium dabant,

prout ſcribit Andreas à S. Cruce, Patricius Romanus, & Apoſtolici conſiſtorij aduocatus, qui rebus agendis interfuit, & omnia per ordinem in literas redegit, quæ Horatius Iuſtinianus publica luce poſtmodum donauit.

Atq; in hoc ſenſu intelligendi ſunt qui Albertum interpretem vocant, vt Marcus Vliſſiponenſis indicare videtur, dum illum non abſolutè, & ſolum, ſed vnum ex interpretibus fuiſſe dicit, ac tanta facilitate, & elegantia latinorum ſententias Græcis retuliſſe, vt iſti ſublime hominis ingenium admirati, dicerent fieri non poſſe vt ille in Græcia natus non fuiſſet. Principalem autem, & ex publico munere Græcorum, Latinoſque linguæ mediatorem, & actorum publicorum interpretem fuiſſe, vnum vtriuſque communem (15) *Nicolaum quemdam natione Græcum*, cui vni illud onus iniunctum fuiſſe, narrat idem Andreas, qui hominem eximiè laudat, per quæ Albertum à publico hoc munere, nec liberum fuiſſe, nec principalem in eo partem obtinuiſſe, dicendum cenſeo: quod Marianus Florentinus noſter, tunc viuens, in chronicis, quæ non multo poſt conſcripſit, ſic docet: *conconcilio namq; ex prædictis partibus ſolemniſter congregato, ordinati ſunt ab vtraque parte, qui ſententias cuiuſcuſque partis in medio, tum latinè, tum græcè referrent. Erant autem inter alios duo fratres Minores, ſcilicet, (16) D. N. Epifcopus, & Fr. Albertus Sarthianenſis, & alius Ordinis Prædicatorum videlicet, Dominus Fr. Epifcopus atque D. Ambroſius Abbas Generalis Ordinis Camaldulenſium, & nonnulli alij viri, vtriuſque linguæ peritiffi.*

Mariani
lib. 5. f. 16.
col. 2.

ritissimi, quorum vnus inter omnes præcipuus fuit Nicolaus Eboicus, Episcopus Saguntinus, lingua vtraque scilicet græca, & Latina disertissimus.

Iacobitis autem, & Latinis, etiam in publicis interpretem fuisse B. Albertum, æneæ valuæ Vaticanæ Basilicæ, vel solæ sufficiens testimonium præferunt, in quibus Pontifex cernitur ea forma, qua tamquam in Lateranensi Basilica, vnionis decretum Iacobitis, seu Regis Aethiopiæ Legatis, ex throno porrigit, & Albertus à latere stans, & cum Cardinali assessore colloquens, ac tamquam cum illis ex itinere venisset calcæatus, & toga talari indutus, absque Franciscano cingulo soluta, manicisque ab humero ad carpum, præter ordinis morem, strictissimis, nec aliud præfert obseruantis Franciscani signum, præter ordinis rasam coronam, & capitis tegumentum ad humeros demissum; vt exteriorem eam togam existimem itinerariam fuisse, quo expeditior ipse in equitando, & alijs functionibus esset minus impeditus, quam si regulari fratrum consueto pallio, vel foccis ligneis indutus. Rei schema ex valuis in librum suum transtulit Iustinianus, & nos in fronte huius voluminis.

Interea dum Albertus anno 1441. Florentiæ moram contraxisset, præter Iacobitarum vnionis negotia, alia Pontifici præstabat obsequia, inter quæ fuit foedus pacis, Eugenium inter, & Rempubicam Senensem patrum, de quo agit ipse epistola 69. vbi etiam significat, se tùm Senis ad duo quædam castella, Pontificis iussu missum, nescio an sibi mutuo, an ipsi Pontifici concilianda, sed & verbum Dei prædicandi labor nun-

quam, & nusquam deerat.

Eadem tempestate Ioannes II. Castellæ Rex Mahomed, Aber, Azar, Maurorum Granatensium Regi armis infestus fuit, quapropter Sultanus Aegypti, per Mauri Regis legatos aduocatus, vocato ad se Cayrum Fr. Gandulpho Minorum Ierosolymis Guardiano imposuit, vt quantocius Pontifici significaret, se cupere, vt Eugenij studio, Castellæ Rex à Mauris molestandis desisteret. Quod cum Gandulphus, missis literis, & Fratribus nuntijs fecisset, responsum concipiendi cura Alberto nostro data fuit, & ille in eum sensum præstitit, quem præfert formula literarum, quam nos integram inter Alberti epistolæ loco 68. dedimus: ex qua & ipsius Alberti prudentia, & Eugenij Pont. desiderium ingens elucet omnium gentium, & sectarum homines ad veram Christi Catholicam fidem, & vniformem vnus Dei cultum conuertendi, vt omnium, sicut vnus est Deus, sic esset vna fides, vnum baptisma, vnum Ecclesiæ visibile caput, vnus Christi in Cælo regnantis vnus in terra cunctorum Vicarius.

C A P. X I V.

Quid pro terre sanctæ sanctiori regimine peregerit.

VT ea nunc referamus, quæ B. Albertus in Oriente pro ordinis bono præstitit: variæ ad Eugenium Pontificem deferebantur querelæ, malè administrati regiminis locorum terræ sanctæ, per superiores ijs temporibus destinatos, cumque loca omnia solius Guardiani montis Syon Ierosolymitani, tamquam

quam ordinarij Prælati totius Terræ Sanctæ, & annexarum gubernio subsint, iussit Eugenius Generali ordinis Ministro, vt selectum aliquem virum ex Obseruantum cœtu, huic muneri præficeret. Neglexit ille significatum sibi Pontificis desiderium, quinimmo ex pristinis vnum instituit. At Eugenius loca illa facerrima inter Saracenos, Schismaticosque quam optimè gubernari cupiens, in sententia perstitit, & sic institutum ad se venientem, persuasa resignatione, absoluit officio, suæque autoritate substituit Iacobum Delphinum Venetum, regularis obseruantie professorem. Verum Delphino prædecessorum suorum defectus (qui irrepere facilius, quam tolli solent) vel non valente tam cito, vel aduersantium odium cauendo, tam efficaciter emendare non valente, non cessabant querelæ.

Quapropter cum Albertum prima vice ad Schismaticos Orientis reducendos mitteret, dedit in mandatis, vt ordinis etiam sui rebus, commissi muneris autoritate prouideret, ac Terræ Sanctæ Fratrum loca specialiter cognosceret. Is ergo pro more religionis, locis omnibus ritè iustratis, ac probè cognitis, eum reperit rerum statum, qui nec ordinis honori, nec debito sacris locis cultui, nec peregrinorum commodis, nec Pontificis desiderio respondebat: ac dum ipse Albertus, quæ poterat interim remedia malis apponeret, misit, quod ante diximus, Fr. Ludouicum Bononiensem, qui præsens Pontifici cuncta referret, & remedia potiora reportaret, cumque ipse Albertus, terminato tùm ferè triennio Delphini, in Italiam ad sacrum Concilium redire pararet, fratribus, quorum id munus tunc fait, conuocatis, omnium exquisiuit suffra-

gia, & maior pars postulauit præfici sibi Nicolaum Auximanum, regulæ obseruantie, virum doctrina, & pietate præstantissimum, & in ordinis regimine iam antea probatum, & Pontifex quidem allata hac postulatione, & per Albertum plenè de cunctis instructus, Nicolaum Terræ Sanctæ Guardianum Ministri Generalis autoritate institui voluit.

At verò, vt nulla est tam sancta rerum dispositio, quæ omnibus æquè placeat, sic illius de Nicolao factæ executioni restitit bifarium hominum genus: isti gratissimam, desideratissimamque Nicolai præsentiam sibi in Italia deesse dolentes; illi Delphini gubernium, ipforum libertati magis indulgens, percipientes, nihilque solatij ex eius in Italiam reditu sperantes, & Nicolaus ipse optimæ mentis homo, nec dignitatis audis, nec turbarum amans, vtrisque consentire visus est. Hinc partium importunitas, iisdem argumentis, & si sine longe dissimili, vta, Pontifici persuasit, vt Nicolao in Italia relicto, Gandulphum Siculum eiusdem obseruantie virum Terræ Sanctæ Minoritis præficeret; sed neque Gandulpho ipsi pepercerunt, qui per vias latas ambulare cupiebant, quamquam Pontificis autoritate regimen ipsius in finem tolerare constructi sint.

Res tota ad Albertum, Venetijs tunc secundò iter ad Aethiopes, Indosque parantem, frequentibus literis delata fuit: & ille Redemptionis nostræ locorum zelo exestans, & Nicolaum imprimis à destinato, etsi non possessio, reuocatum honore, cuius conferendi præcipuus author erat ipse B. Albertus, seseque virum optimum ludibrio potiùs exposuisse, quam sic delusum honori adsciuisse dolens,

duas epistolas, seu iustos potius libellos, ad Christophorum Ariminensem Episcopum, Pontifici familiarem, & ad Guillelmum Casalensem Generalem Ordinis Ministrum, easque doctissimas, & sententiarum pondere graues scripsit, per quas Nicolaum etiam refugientem, officio restituere conatus est; sciens deinde quantas molestias Gandulphus Ierosolymis ad Clauum sedens à latioris sequacibus disciplinæ pateretur, vt res in ordinem redigere non posset; tantum studij ad eum amouendum adhiberi, vt Pontifex ad id iam pronus videretur, atq; hinc totam rem perditam iri, si perditissimus quidam homo, qui totam tempestatem aduersus Nicolaum, & Gandulphum concitauit, & pessimis modis, & medijs per Hispaniam, Galliam, Germaniam, & Italiam, non sine populorum admiratione, & feruorum Dei scandalo, liberè discurrens fustinebat, non fuisset amotus, Albertus etiam hoc vt fieret conuictus est. Is erat Quæstuarus, seu Procurator Terræ Sanctæ Iudas inter Apostolos, qui oculos habens elemosynas omnes pro libitu administrabat, & paulatim tantam sibi assumpsit licentiam, & callidè se Fratrum ingessit regimini, vt penes se vellet omnem residere, sicut pecuniam, sic etiam potestatem, neque Guardiani, illo non consulto, quidquam facere audebant, neque Fratres Prælatum petere, qui isti displiceret: displicebant autem omnes, quos suo non putabat arbitrio tam regendos quam loca recturos. Albetus ergo, quæ hæcenus illi, vt ipse loquitur, pro modestia, vitandæ procacitatis, & fugiendæ detractionis causa visa sunt silentio tegere, securim nunc ad radicem ponendam duxit, & pessimi ho-

minis vitam, & vias omnes, tacito eius nomine, ad Iulianum Cæsarinum Cardinalem, Sanctorum locorum Protectorem tertio libello descripsit.

Nec destitit, donec Cardinalis Beatum Ioannem Capistranensem, cum Vicarii à latere Ministri Generalis potestate, in Prouinciam Orientalem misisset, qui illuc appulsus, & Gandulphum in officio confirmauit, & Iudam illum à procuracione pecuniarum amouit, & Ioannem Martinum nobilem Venetum Procuratorem, & Syndicum instituit, qui collectas conuenientius administraret, & ex Italia in Orientem facilius transferret. Denique regularis obseruantie disciplinam in omnia Terræ Sanctæ loca, quod Pontifex ex animo cupiebat, induxit, & qui colla huic iugo submittere nolebant, in Italiam redire coegit, vt ex illo tempore, sacra loca in hodiernum diem non sine laude ipsorum, & spirituali, temporalique locorum incremento regantur ab eiusmodi instituti hominibus, vbi Græcorum Schismaticorum inuidia non minor, quam Turcarum auaritia non obstitit.

Denique labores Alberti nostri in Oriente, præsertim sacra vnio Aethiopum cum Ecclesia Romana, quos fidei fructus protulerint, sequens epistola Fratris Gandulphi Siculi, ex nostris Guardiani Ierosolymitani, & Eugenij Pontificis in Oriente Commissarij ad eundem Pontificem, tametsi inculto stylo, sed candida veritate, scripta satis declarat.

Pater Beatissime, & Sanctissime Domine, post pedum oscula beatorum, & omnem in Christo Iesu glorie splendorem. Hora est iam, vt sicut ego toties meis literis contristavi sanctitatem vestram, ex meo, & meo-

rum, qui mecum sunt Fratres in Terra Sancta, assiduo persecutionis relatu, eisdem literis, tandem eandem sanctitatem letificem, & relatu meo, gaudio spirituali repleam. Gaudeat igitur Beatitudo vestra, Pater Sanctissime, gaudeat, & exultet Mater Ecclesia, quoniam filij sui tempore dignissimi vestri Pontificatus de longè venerunt ad eam. Iterum gaudeat, & letetur in Domino, Pastor optime, cura, & sollicitudo vestra, quoniam oues Meridionalis plage aberrantes per deuia, intrauerunt ouile. Si enim illa, quæ super nos est, triumphans Ierusalem, tantum gaudet, & exultat vno peccatore pœnitentiam agente, merito nostra militans Sion, pœnitenti innumerabili multitudine immensè gaudere, & exultare debet. Et vbi minor erat spes letitiæ, maior debet esse materia gaudiij. Sed ne diu suspensam congressione mea teneam vestram sanctitatem, Pater vigilantissime: cum enim penitus decidissem ab ea, quam conceperam, spe vnionis Ecclesie Romanæ, cum lato illo, diffusoque Imperio Aethiopiæ, eò quod inde venientes percunctati, mihi nemo iuxta votum responderet, ex insperato insonuit fama, quod Ambassiatores Principis Aethiopum, ad Soldanum venissent, pro Ecclesiarum anno proximè elapso in Aegypto, & Terra Sancta, tempore illius persecutionis validæ destructarum reedificatione, & oppressorum Christianorum subleuatione: quo letanter audito, reuixit, quam parum antea sepelieram, spes mea, & maximè cum percepi quod essent in Ierusalem venturi. Sicque Diuina ordinatione actum est, vt in Festo Epiphaniæ Domini intrauerunt Bethleem. Ibidemq; sicut quondam tres Magi venerunt

adorare Dominum, qui mox iuxta præceptum vestre Sanctitatis per quoddam eius breue, alias mihi factum, à Fratribus meis, cum omni charitate, humanitate, gaudio, & honore, in domum nostram fuerunt recepti, & de omnibus, prout tunc frigida, & pluuiosa nox, penuria deferti, & viæ lassitudo exposcebant, per gratiam Dei fuerunt peroptimè recreati. Venientes autem in Ierusalem, quidquid honoris, charitatis, gratitudinis, liberalitatis, humanitatis, obsequiij, & familiaritatis mihi possibile fuit, intuitu, & nomine vestre sanctitatis illis impendi. Cum autem ipsis secreto exponerem ea, quæ per Beatitudinem vestram mihi fuerant iniuncta, eos efficaciter exorans, quod vellent pro huiusmodi facto sacre vnionis, & pro nonnullis alijs honoribus Dei, & Principis sui concernentibus, sanctitatem vestram adire, aut saltem hic expectare, quò usque ego intimarem eorum aduentum Beatitudini vestre, & responsum eius acciperem: responderunt se hoc facere non posse, cum non haberent id in commissione, dicentes non fore necessarium, pro facto vnionis eos illuc ire, aut hic præstolari debere, quoniam Thomas, & Georgius iam applicuissent ad Imperatorem suum, cum bulla vnionis, & quod vniuersi Patriarchæ, Episcopi, & Prælati, ac Principes, & Domini status vtriusque fuerunt edicto Imperatoris ad hoc simul congregati, & quod ab omnibus vnanimiter, nemine discrepante præfata vnio, cum summo gaudio, & deuotione fuerat acceptata, superaddentes quod Georgius, & Thomas præfati cum quibusdam alijs, remittendi erant per Principem eorum ad vestram sanctitatem cum predictæ

unionis assensu & receptione, arbitantes eos in proximum Pascha debere hic nobiscum esse. In quorum assertionem, & confirmationem dixerunt se velle sequenti die Missam nostram audire, quam in Ecclesia S. Sepulchri gratias immensas Divine misericordie de hoc referentes, gaudio ingenti cum illis solemniter celebrauimus. Quod ego Beatitudini vestra pro eius consolatione singulari & Ecclesie vniuersalis exultatione, duxi significandum, illud etiam non omittens, à quo incepti videlicet causam aduentus eorum, & modum, & conditionem; & ab ultimo incipiens, ut de omnibus simul dicam: is qui caput erat Ambassiate, prout ab eius eloquio, gestisque & quorundam fide dignorum assertionem comprehendendi, vir erat non minus ingenio, quam nobilitate, & potentia preclarus: tredecim millia, quingentos, triginta equites sub se habens; qui ducentos viros de familia sua secum ducens, quorum quinquaginta cum itinerarijs rebus apud Thebaidas dimissis, cum centum quinquaginta completis quatuor mensibus itineris incepti, intrauit Chayrum. Statuto autem die sua Ambassiate expectatus ante auroram à Soldano, euocatus ter per maiores curie renuit ire, nisi in die clara dicens se non in tenebris, & latenter, sed palam, & in lucem venisse. Cum autem iuit, fecit secum apportari sedem, in qua Soldano, dum ipsum alloqueretur, consideret. Crucem verò auream super pretiosissimum indumentum latam, longamque ad modum Prutenorum militum, in presentia eius portans, eiusdem S. Crucis insignijs decoratum equum, pretiosè coopertum conscendens, in munus quoddam mysticum aureum paruum

equum, enssem, lanceam, galeam, thoracem, scutum, arcum, pharetram, & decem sagittas, omnia ex puro auro valore tamen octo millium ducatorum non excedentia, seruosque promiscui sexus, septuaginta eidem ex parte Imperatoris sui obtulit, cum his verbis.

„ Hæc tibi dicit Soldane, potentissimus, & excellentissimus, & gloriosissimus Imperator Dominus meus Constantinus. Intellexi quoniam Ecclesias sub dominio tuo consistentes destruxeris, & Christianos tibi subditos valde oppresseris; ait enim (vt melius nosti) Propheta tuus, quod malum reddatur pro malo, vnde secundum eum iam possem iuste tibi vicem reddere eorum, quæ fecisti. Sed quoniam Christus Iesus, Dominus meus dicit, quod reddatur pro malo bonum, & sine admonitione correptionis non procedatur ad punitionem; ego pro malo bonum reddens, te deliberaui prius admonendum: vnde ex nunc contestor te, & admoneo cum pace, & charitate, quæ per aurum hoc, nequaquam tibi in munus, sed in mysterium missum designatur, vt Christianos omnes sub te oppressos continuo eleues, & cum omni pietate, & humanitate eos tractes, Ecclesiasque dirutas permittas, & iubeas reedificari. Quod quidem si feceris, statim bunt mosquetæ quæ in imperio meo sunt, Saracenicæ mihi subiecti piè, & humanè, vt hæcenus à me tractabuntur. Et hoc aurum tibi missum, non conuertetur in aliam speciem, nec perdet virtutem suam. Sin autem hoc facere neglexeris, in chalybem, & ferrum, contra te indubiè conuertetur. Quoniam mit-

titu-

„ titudinem gentium belligerarum, diuersè, ferociter, indefensè dimicantium, cui tua paruitas non valebit resistere, cum Admiraldus minor, qui subest Principibus dominantibus sub me, sit longè potentior te, Saracenosque omnes subditos mihi qui innumerabiles pene sunt, in eorum sanguine baptizabo, & mosquetas eorum funditus destruaui; auferam tibi Mecham, & illius, quod veneraris, sepulchrum. Prophetæ tui. Tollam ab Aegypto alluionem Nili, vt simul & ferro, & fame, ac siti cum populo tuo peareas; quæ distuli vsque nunc auferre tibi, propter Ecclesias, & Christianos, sub tua ditione degeneres, ne ipsi simul tecum perirent, aut quicquam sinistri paterentur abs te. Nunc ergo elige, quid magis tibi vis, an quod aurum hoc maneat in sua materia, aut in ferri materiam, conuertatur.

Finiente vero Ambassiatore, cuncta eius dicta, quodam magno Saraceno de genere impij Mahometi, quem ad hoc secum duxerat, testificante, & approbante, Soldanus pollicitus fuit se post dies aliquot eidem plene respondurum. Iussitque statim sibi afferri vestem quamdam valde pretiosam, vt iuxta morem suum, continuò indueret, & à facie Principis glorificatus abscederet. Quod ille facere renuens, dixit se nullatenus debere eam super Crucem, aut induere, aut portare, quam Torquiniano suo illic tradidit, subito induendam, fuitque post eius digressum à presentia Soldani datum generale præconium, quod omnes Christiani benè, & humanè tractarentur à Saracenis, prout antea solebant tractari, & nemo eos auderet persequi, aut molestare. In

ingressu vero eorum in hanc sacram ciuitatem, factum fuit spectaculum quoddam, satis memoria dignum, & à multis annis simile in Terra Sancta non visum, quoniam gloriosum. S. Crucis vexillum, coram plurimis, & maioribus Saracenis, fuit extra Ecclesiam S. Sepulchri, per Aethiopes hic residentes, ante suos Ambassiatores personaliter incedentes, cum pationibus, iubilis, & canticis, iuxta eorum mores solemniter erectum, & apportatum, nemine infidelium illos perturbante. Quibus occurrerunt in apparatu simili ceteræ nationes Christianorum iubilantes, & exultantes, & eorum Principem veluti suum Redemptorem, apud Deum, & homines gloriosè magnificantes. Quæ quidem omnia, Pater Clementissime, quantum cesserunt in Principis sui gloriam, tantum cedunt in Principum nostrorum ignominiam. Hic enim fecit apportari sedem, vt sedens Soldanum alloqueretur, Ambassiatores nostrorum, ante ipsam terram deosculari coguntur. Iste ad impensas Soldani vadit, quo vult, imperans, & Saraceni ipsum comitantur, & venerantur, quoniam Imperatorem illius timent, & illi placere conantur. Nostri vero cum veniunt inter infideles, non se Dominos, sed famulos nominare audent, immò insanos pluries se esse confingunt, ne ab eis offendantur, & incarcerentur, quoniam non timentur ab eis, nec appetantur. Vnde Ambassiatores magni Hospitalis Ierosolymitani, adhuc in eius arcta, & dira custodia detinentur. Huic etiam cum tota eius familia absque ullo tributo fores Ecclesie S. Sepulchri fuerunt reuerate, nec illas sinebat claudi, quò vsque omnes nationes Christianorum ingrederentur,

tur, ipse verò ultimus ingrediebatur, nostri autem plusquam tributum solunt, & vix introire permittuntur: ita ut hesternam die quidam Ambassator Ianuensium offerens tributum, non fuit intrare permittus. Omnes etiam nationes ex parte sui Principis, salutauit, & cunctis eius nomine, aut eleemosynam, aut munera condonauit, ipsumque omnium orationibus, in discessu commendauit, prout de omnibus his, & nonnullis alijs statum huius sacrae domus, & personam meam concernentibus, plenius informabit vestram sanctitatem humillimus seruus eius Fr. Seraphinus socius, & Frater in Christo mihi intime, & sincere dilectus presentium lator. Cui dignetur fidem adhibere eadem sanctitas, eaque sua solita benignitate pie executioni mandare, quam Altissimus conseruare dignetur foeliciter, & longae ad ampliacionem fidei Catholicae, & prosperum regimen Ecclesiae suae Sanctae. Ex sacro Conuentu Montis Sion, prima die Februarij anno Domini 1444.

C A P. X V.

Fit Minister Conuentualium Prouinciae S. Antonij, & Vicarius Generalis totius Ordinis Minor. & quid initio operatus sit.

HIS ita per Albertum patris, dum ipse seruus Dei in Eugenij Pontificis obsequijs, adhuc Florentiae detineretur, obiit ibidem anno Dominicæ Natiuitatis 1442. die 2. Feb. Guillelmus Casalenfis, totius Ordinis Minorum Generalis Minister, ac tum Pontifex ob singularem suam erga hunc ordinem

diligentiam, in commune eius beneficium aliquid praestare cupiens, regeſta, & sigilla defuncti Generalis ad se afferri curauit, & grauioreſ ordinis caufas ſibi expediendas referuans, pro alijs communibus cognoscendis quinque discretos eiusdem ordinis Patres deputauit, qui communi consilio cuncta disponderent, & ex his vnum Albertum esse voluit, vt summum apud se religionis, & in agendis, prudentiae virum. Cæterum ordinariam peculiarium Prouinciarum gubernacionem singularum respectiue Ministris Prouincialibus reliquit, & omnia hæc interim, dum ipse Pontifex ordinis regimini alio modo prouidendum iuberet.

Inter hæc obiit etiam diem suum Dalifmanus Patauinus Conuentualium Prouinciae S. Antonij, seu Venetæ Minister Prouincialis: eaque occasione, mense Iunij, Pontificis iussu, coactis Prouinciae comitijs, conuenerunt Vocales nonaginta tres, vt Dalifmano successorem, ac dignum Prouinciae Praefulem constituerent. Cum ad electionem ventum esset, praemissis, quæ ex ordinis more, institutisque debebant, mira animorum consensione, & quiete, suffragia sua omnes præter vnum solum, hoc est, nonaginta duo in vnum Albertum, pro Commissarij Pontificij munere, quo in ijs regionibusungebatur, tunc praesentem contulerunt, & magnæ Prouinciae S. Antonij Prouincialis Minister canonicè electus est; non maiori bonorum omnium applausu, quam Alberti ipsius planctu, & renitentia.

Eugenio Pontifici nihil rerum ordinis hac electione optabilius nuntiari potuit; qui inde agnoscens omnium, non obseruantum solummodo, sed

sed etiam Conuentualium beneuolentiam, & propensionem erga B. Albertum, & qua sententia vitur ipse Pontifex, magnam ex inde habuit consolationem, coepitque intelligere Albertum, praestante Domino, futurum lapidem illum angularem, qui, quod saepe, inquit, & diu diximus optasse, nec vnquam consequi potuisse, vtrumque parietem coniunges, & vtraque vnum facies. Cupiebat enim ardentem Eugenius, vt ordo vniuersus, in plura gubernia, & viuendi normas, quodammodo discissus, in vnum coalesceret, & ad puriorem Franciscanæ regulæ obseruantiam, totus reduci posset, si quod sperabat, cupiebatque, Albertus totius Minister Generalis semel euaderet, cum & Conuentualium suffragia iam prona habere, & Obseruantes citra, & vltra montes, in proximo generali Capitulo conuenturos, id ipsum velle non dubitari posse videretur.

Hac spe, desiderioque concitatus Eugenius Albertum, non solum in hoc officio ministerij Prouincialis vltro confirmauit, verum etiam eum loco nuper defuncti Generalis Ministri, totius Franciscani ordinis Vicarium Generalem, vsque ad noui Ministri electionem, atque proximi Capituli Generalis, in quo illa electio fieri deberet, Prouisorem, & Praesidem cum amplissima potestate, & varijs facultatibus constituit, & creauit die 10. Iunij, quæ vt ille facilius praestare posset, coetum ipsum Patauij in Cœnobio S. Antonij anno sequenti 1445. die nona Iunij celebrandum decreuit.

Interea totius ordinis scripturas, & regeſta, post obitum Guillelmi Generalis Ministri apud Pontificem diligenter eatenus custodita, Alberto

Vicario consignari fecit, atque ipse Pontifex Ministrorum Generalium sigilla, tamquam supremæ, & plenæ potestatis insignia illi tradidit, serui Dei desiderio concedens, vt illis pro arbitrio suo vti, vel non vti posset. Albertus autem religiosæ humilitatis nusquam immemor, quemadmodum ab omni suspicione fastus, & complacentiæ dignitatis liber erat ita flens, & lugens, & cum multis lachrymis quantum poterat reluctans, ea suscepit, & se reuera indignum arbitratus ea plenitudine potestatis, eisdem insignibus, quibus Seraphicus P. Franciscus, S. Bonauentura, alijsq; serui Dei, & magni viri, in eodem officio constituti, vsi sunt, toto annui sui vicariatus tempore non nisi semel tantum sigillis vsus est, idque tunc urgente causa, vt rebellantis subditi, & obedientiam per cauillas effugientis duritiem infringeret, cum, vt ait, indignissimum sit, vt, vnde ipse gloriam consequi deberet, inde contumeliam adipisceretur: superbi verò subditi, ac procacius rebellantes, vnde luere poenas contumaciæ debent, inde commodum impunitatis reportent.

Eodem mense Iunij Leonellus Estensis, tunc post Nicolaum Patrem vita defunctum Marchio Ferrariaensis, pristinae curiositatis tenax, exoptulasse cum Alberto videtur, quod promissam iam dudum peractæ à se in Aegypto legationis narrationem non miserit, sed seruus Christi, non minùs modestiæ suæ, & religiosæ humilitati constanter insistens excusauit se primum ab occupationibus impositi sibi negotiosissimi muneris, regendæ vniuersæ Religionis, per quod acerbè luget pro peccatis, inquit, suis, & intercepta, ne dicat præcisa studia literarum.

rarum, iure quoque suo vsus à præsentæ promissionis, nec legalis, nec absolutæ vinculo reddendæ impossibilitate se soluit. Fatetur quidem, etiam nunc, se habere penè completam epistolam illam, seu relationem, quam peroptabat Leonellus, quæ tamen, etsi prorsus completa fuisset, polienda restaret, & melius expectaretur otium, ad eam expoliendam, quam vt inepta prodatur: quod auctoritate, & exemplis veterum doctè suadet. Quibus rationibus, ita tunc Principi satisfacit, vt nihil in ea re actum, vel agitatum amplius inueniam, existimemque quod ante dixi, B. Albertum epistolam illam, pro sua modestia prorsus suppressisse, propter causas, in priori sua ad Leonellum scripta, per ipsum fusiùs explicatas.

Maiora Religionis sibi commissæ negotia die 10. Iulij, auspiciatus est, per encyclicam epistolam, tunc datam ad omnes totius ordinis Prouinciarum Ministros, & locorum deuotorum, vti tunc dicebantur, seu regularis obseruantia Prouinciarum Vicarios: in qua imprimis institutionem sui in vtroque, Prouinciæ scilicet, & ordinis gubernandi officio, & Apostolicam vtriusque confirmationem enuntiat, quam tunc viua Pontificis voce factam intelligo. Nam vtriusque diplomata apud Vvaddingum integrè descripta, posterius expedita fuerunt. Eos deinde, ad quos scribebat, simul hortatur, vt ipsorum vnusquisque exemplo vitæ propriæ, ac mansueta suafione, magis quam coercitione minarum, & cædis, Religiosos sibi subditos ad morum reformationem, & odorem antiquæ sanctimonie compellant. Edicit deniq; ordinis comitia generalia pro noui

Ministri Generalis electione, per Eugenij Pontificis mandatum, anno sequenti, & proximè futuro festo Pentecostes, infra Octauam S. Antonij Paduæ celebranda, suaque & Pontificis auctoritate iubet, vt omnes, pro cuiusque officio, illuc opportuno tempore conueniant.

Inter primas minora, seu peculiaris Prouinciarum negotia tractandi occasiones fuit supplex libellus, ciuū oppidi Gaudæ in Hollandia, Eugenio Pontifici porrectus, in quo exponebant se templum, & habitaculum, construxisse in suo oppido pro Fratibus regularis obseruantia S. Francisci, cupereque, vt eandem vitam viuerent, eodemque modo regerentur, quibus tunc regebantur, & viuebant Fratres eiusdem professionis, alterius Conuentus, prope muros S. Audomari, Morinensis Diocesis, non obstante aduerso conatu Ministri Prouinciæ Colonienfis, cui iuxta morem tunc ordinis reliqui fere Belgij Franciscani obtemperabant; quod & Philippus Bonus, Dux Burgundiæ, & Isabella Ducissa, vt illarum Regionum Domini simul orabant. Albertus ergo tam Pontificis, quam sua auctoritate Ministro Colonienfi præcepit, vt à Gaudensibus molestandis desisteret, dum causa controuersia in proximo Generali Capitulo decideretur. Atque ita factum ciuibus rescripsit per epistolam, ex qua res tota nobis innotuit. Res demum ita constituta fuit, vt Obseruantes locum retinuerint, summo ciuium, & Principum amore, & beneficentia vsque ad annum Christi 1572. quo teste Gonzaga, irrupentibus aliunde Hæreticis, Fratres expulsi, & ædificia euersa fuerunt, cum tota Hollandia, & nunc annexæ Prouinciæ Christi iugum, eiusque

eiusque in terris Vicarij, ac simul Catholici Regis obedientiam excutiebant, atque dum potius, vt veri Christiani, intellectum in obsequium Catholice fidei captiuare debuissent, hanc ex aduerso in priuatæ perturbationis ergastulo captiuam detinent, maximo suo, totiusque Christiani orbis malo, quod hæresum vbique fructus est.

At Gaudensium, tunc Catholicæ fidei sectatorum, in illius Franciscani instituti viros, ardenti deuotionis affectui satis non fuit, vt suæ ciuitatis locum illis conseruarent, nisi etiam traderent alium, quem Ragusiæ in Dalmatia ipsorum parentes olim ædificauerunt, ipsique eo tempore ædificijs instaurabant, & multis beneficijs impertiebantur. Qua etiam de re ad Albertum ordinis Vicarium Generalem scripserunt, & ille rescripsit, hanc etiam causam ad Capituli Generalis dispositionem referendam esse, misso cum literis quodam Fratre Ladislao, cui fidem haberi voluit cætera Gaudanis voce relaturus, quæ Albertus ipse, ad pleniorum eorum satisfactionem disponebat. Sed & literas Alberti ad Ragusæ ipsos, tunc scriptas, de hac ipsorum Cœnobij reformatione intelligi debere, eosdemque Ragusæos id ipsum cupiisse, tametsi ex ipsis literis colligam, confirmat etiam Ladislai, vtpote Illirici, & Sarmatici nominis mentio, tamquam Gaudanorum pariter, & Ragusæorum commune negotium, simul apud Albertum agentis. Quo enim die, ad ciuitatem Gaudanam, eodem ad Ragusæam scripsit, de dispositione, iniquis, Fratrum, ac Monacharum, quæ sanè meo sensu, alia non fuit, quam vt vtrique ad antiquæ distributionis normam, & regularem obser-

uantiam, pro illius piæ Reipublicæ, & Gaudanorum fundatorum desiderio, reformarentur.

Sub id tempus Ecclesiæ Romanæ, & Eugenij Pontificis obsequijs, sedulam operam in Oriente nauabant Iacobus Primadicius, & Bartholomæus Yanensis, viri ambo regularis obseruantia vitæ sanctimonia, doctrina, & rerum agendarum peritia præstantes, quos proinde B. Albertus in Generalibus Comitijs adesse cupiebat, ad magnum religionis bonum (vti tunc sperabatur) conuocatis, quod Eugenius Pontifex peroptabat, cuius idcirco consilium, & agendi modum, Albertus Primadicio confidenter pandit, & vt ambo maiori cum honore, & suffragij auctoritate, in Comitijs comparerent; alterum Romanæ in Græcia Ministrum Prouinciæ, alterum Custodem eiusdem Prouinciæ instituit, ac interim Iacobum confirmavit in officio Commissarii sui super aliis locis Orientalibus ordinis, in epistola nominatis, præscripta illi prudente agendorum instructione.

Tum etiam occasione reditus in patriam venerabilis Viri Fratris Roderici Hispani, scripsit Albertus ad Regem, & Reginam Castellæ, significans Eugenij Pontificis animo inherere, vt totam Seraphicam Religionem ad instituta veteris obseruantia, quantum posset, reformaret, ipsique videri tanti boni initia iam posita fuisse, cum Albertum ipsum Vicarium Generalem, totius ordinis instituisset; sed quoniam, vt ait, multa ipsi (sibi Alberto) deerant, quæ opus ingens, si id perfici possit, desiderat; tunc restare, vt Reges afferant quod deerat. Rogat demum, vt Fratri Roderico cuncta illi relaturus fidem indubiam adhibere velint; quemad-

modum eum, vt Patrem, Rex, & Regina venerabantur.

Inter hæc à conciuibus, & contribulibus suis, Prioribus & communitate oppidi Sarthiani literas accepit, per ipsorum conciuem, & Nuntium, quemdam Fratrem Iacobum; quibus indicabant, quanto ipsi gaudio, & lætitia exultarent, audito, eum totius ordinis Generalem Vicarium institutum fuisse, quantumque ipsis complaceret, si quidpiam nuntium concernens expedire vellet, quibus breuiter, & absque omni ostentatione, vt Patribus optimis rescripsit, ipsorum erga se dilectionis affectum, & omnis honestatis suæ gaudium, sibi ignota non fuisse, nec se de illis dubitare potuisse, gratias pro ea re Deo, & B. Mariæ Virgini agens, & quoniam commisso sibi officio, se imparem agnosceret, ideo se ipsorum precibus commendauit. Favouris autem pro illo fratre petiti prouisioni debitæ institutum pro charitate quam illis debebat.

Tum Sanctus Bernardinus Senensis apud Eugenium Pontificem, & si illibenter, sed pro venerabilissimi viri reuerentia acceptantem, deposito humiliter officio Vicarij generalis obferuantum Cismontanorum ad antiquum suum cœnobiolum Capriolæ iuxta Senas secessit; vt sibi, Deoque, & verbo Dei populis annuntiando liberius deinceps vacaret, Albertus autem indignum iure merito reputans, vt vir eximius, ac tota Europa celeberrimus, humilis tunc locelli ordinario superiori subesset; quibusdam, inquit, relationibus, & iustis, ac rationabilibus causis, animum meum mouentibus, te de cuius probatissima vita, ac vulgatissima fama, ac miro religionis zelo, cæterisque

virtutibus quibus te Altissimus mirifice decorauit, longa & veteri experientia sum plenissimè informatus, meum Commissarium, cum omni plenitudine potestatis, instituo, ac institutum denuntio per præsentem, in loco nostro Capriolæ prope senas, & fratribus commorantibus in eodem: dans tibi per præsentem, plenam, & liberam facultatem visitandi, publicè, & priuatè tam in capite quam in membris dicti loci, & omnia alia, & singula faciendi, quæ ego ipse facere possem si personaliter interessem, salua in omnibus autoritate Vicarij Prouinciæ cum præsens existeret, in loco prædicto.

C A P. XVI.

Regiminis obstacula reperit, & qui se in illis gesserit.

Iisdem fere diebus, quibus B. Albertus hos, aliosque fauores, pro ratione sui muneris adhuc Florentiæ residens, dispensabat, molestissima nuntia, & non ordini solum, sed & Ecclesiæ Vniuersalis vnioni, & paci perniciofa inaudiebat, hæc vltra, illa etiam citra montes agitari. Quapropter se vtrisque medendo imparem reputans, B. Ioannem Capistranensem in partem grauissimi oneris subleuandi assumpsit, eumque commissarium suum, visitatorem, & reformatorem, in Prouincijs Turoniæ, Franciæ, Burgundiæ, Angliæ, & Hiberniæ, aliisque Ultramontanis instituit: & reluctantem coëgit, vt graue hoc munus obiret. Probauit factum Eugenius Pontifex, & Kalend. Septemb. fuso diploma-

plomate muniuit, iniungens, vt illarum partium Fratres, qui Principum metu, & Basileensium suadelis Felici Pseudo-Pontifici parebant, vel propriis affectibus Alberti Generalis eludebant mandata, vel auctoritatem non verebantur, ad sui veri, & vnici Pontificis cultum, & vnus Vicarij Generalis obedientiam reuocaret, ad quæ suauiter, & ex officio peragenda, amplissima potestate, plurimisque, & magnis facultatibus illum donauit, in diplomate fusiùs expressis. Etenim tunc etiam accidit ingens malum, quod Pontificia schismata religiosi ordinibus, & Ecclesiasticis personis inuehere consueuerunt, vt qui Reges, vel regionum Principes Pseudo-Pontifici adhærerent, aut se veri legitimique Pontificis obedientiæ subtraherent, ij Religiosos, & Clericos, in ipsorum ditionibus degentes, vel vi, vel errore post se traherent: vt non solum Pontifici, sed & suorum ordinum, & Ecclesiarum, Præsulibus aduersum Pontificem, quamuis verum, agnoscentibus, obedientiam negarent, aliosque sibi per schismatis corruptelam Pseudo-Pontificum auctoritate præficerent.

Ita hac turbulenta tempestate, qua Minorum ordinem Eugenii IV. legitimi Pontificis auctoritate regebat Albertus; Basileensium quorundam animositate erecto, aduersus eundem Eugenium Idolo, constitutoque sibi Antipapa sub Felicis V. nomine, Amadæo Sabauda, inter eius sequaces, famosus fuit Frater Mathias Doringus Prouinciæ Saxonie Minorum Prouincialis Minister, qui quamquam Encyclicas, quarum ante meminimus, Alberti literas accepisset, nihilominus Virum Sanctum, & legitimum totius ordinis Primicerium,

ne responso quidem dignatus est. Verum ita hoc schisma hominum sensus vel affectus ita disunxit, vt alii Eugenio, & vnice vero Pontifici constanter adhærerent; alii solius Amadæi Pontificium, pro Concilii præfensa potestate pertinaciter tuerentur; alii ipsi Concilio addicti, à Pontificatus quæstione tamquam neutrales abstinerent. Atque multi Matthiam in secundis, & qui magis illi fauebant, in tertijs numerabant, S. Theologiæ Magistrum, natione Germanum, & hominem doctrinæ fama, vel inde celebrem, quod aduersus Pauli Burgenfis additiones, ad Nicolai Lyrani in vtriusque testamenti sacros codices glossas, replicas, vt vocabat, ediderit, Atque hunc, pro hac fama, & auctoritate Prouincialis, quæ tunc perpetua erat, alii quidam in Germania sequebantur.

Albertus igitur tum zelo, studioque pacis, & vnitate Ecclesiæ, tum pro fraterna erga Matthiam ipsum charitate, & paterna cura salutis, & fame commissæ sibi totius religionis errantem ouem, per secundas peculiare literas ad gregem reducere satagebat, quibus hominem obsecrat, hortatur, & modestè non minus, quam fortiter, increpat, monetque, vt allata in Italiam schismatici criminatione, & fœda infamia, si falsa fuerit, se purget, sin vera, per poenitentiam salutarem efficiat, vt Seraphica Religio, & Romano Pontifici Canonice electo, ex Regula S. P. Francisci specialiter subiecta, reperti filii lætitia efferatur, nihilque interesse demonstrat, siue Matthias Eugenii Pontificis obedientiam excusserit, siue re ipsa eum non audierit, siue vacillando, non colat, eumque ad Paduana ordinis comitia amanter denuo inuitat, vbi illum cha-

ritatis amplexu se excepturum sperans, epistolam claudit.

Verum his amanter, & religiosè pro officio suo præstitis, vir Beatus apud Matthiam nihil effecit, quòminus ille in sua duritie persistens, anno sequenti, cum iusta ordinis comitia Patauii celebrarentur, Bernè in Heluetia, sub pedibus Basileensium, in quodam Schismatico conuenticulo, se Pseudo-Ministrum Generalem ordinis eligi permisisset, eoque officio in obedientia Felicis Antipape per annos inde sex, seu vsus, seu abusus est, donec non minus, quam Felix ipse, & Basileensium cœtus (quorum potentia nitēbatur) potentia sua, & subditorum numero decrescens Ministri Prouinciæ Saxonie titulo, seu simul cum vano Generalis nomine retento, seu tunc postliminio resumpto contentus esse debuit, eoque solo se subscripsit publico instrumento anno 1455. Calixto III. Pontifici porrigendo, quod apud Vvaddingum, & anno historię descriptum est, & à Matthia, alijsque subscriptum.

Alia minoris momenti, sed quod ad ordinis peculiare regimen attinet, non minoris molestiæ, ad Albertum tunc allata fuerunt: ex magnis Conuentibus Parisiensi, & Paduano. Ibi enim quidam Fr. Ioannes Prouinciæ Burgundiæ Baccalaurei formati titulum, & locum sibi contra fas vsurpabat, & Vicarij Generalis iusta mandata, eo prætextu inter alias cauillationes eludebat, quod in mandatorum tabulis non esset appositum sigillum officii, quasi inde sibi persuadens, vel alijs persuadere volens, Alberti auctoritatem, eo minus plenam, & legitimam esse, quod auctoritatis insignia, vel non esset adeptus, vel il-

lis uti non auderet. Scripsit ergo ad Conuentum propria manu, & literas totius ordinis sigillo muniuit, quo hac sola vice pro modestia sua, sed ut ante diximus necessitate coactus, vsus est.

In iis verò literis S, obedientiæ præcepto Patres Conuentus obstrinxit, ut pro Eugenii Pontificis reuerentia, pro suo ipsius honore, pro disciplina morum, & zelo Religionis Genesium Parmensem iam dudum legitimè institutum, & à se Vicario Generali confirmatum in Baccalaurei formati, pro cursu in Conuentu Parisiensi prælegendo, officio, & loco constituerent. Iniustum autem, & Contumacem vsurpatorem ab iisdem officio, & loco, & si ipsis videretur, etiam à Conuentu amouerent, ac si Capistranus pro suo munere præstando, Parisios veniret, illum sibi in agendo negotio addere non grauarentur; ut & ab ipsis, & ab eodem Vicario Generali, videatur pro suo merito honorari.

Paduæ verò tunc fuerunt aliqui illius Prouinciæ, cuius ipse seruus Dei peculiari regimini præfectus erat, qui ipso apud Pontificem non adeò procul absente, ut inuocari non posset, se inuicem falsis criminationibus apud sæculi potestates deferebant. Id etiam si Albertus Religioni dedecori esse, & auctoritati suæ non parum derogare cognosceret; pro sua tamen moderatione, non alia poena tunc plexit, quam quod paternæ monitionis epistolam, ad S. Antonij Conuentum dederit, in qua audita deplorat, queritur, & ad meliora hortatur; reliquum remedium præsentis sibi, tunc futuro causæ cognitori, reseruans. Interea iustitiam in malo perseveraturis minatus: ijs verò qui

refi-

resipiscerent, & pacem, charitatemque colerent, clementiam, & gratiam.

Vltimis autem diebus, eiusdem mensis Augusti, quo ita Florentiæ scripsit Patauium peruenit, & reprobè cognita, reperit remedii difficultatem in temporalium Dominorum potentia sitam esse, qui reæ partis patrocinium susceperunt, atque adeo acerbiora bella sibi cum illis assumenda fore, si falsos Fratrum suorum accusatores, qui totam Prouinciæ turbabant, vel leuiter punire, vel ut morbidum pecus ab innocuarum ouium sano grege segregare tentaret. Qua propter per literas die prima Septembris Paduæ datas, Eugenium Pontificem totius rei certiore reddidit, ut Apostolicæ potestatis suæ opem adferret, simul suggerens prudentem modum, quo id suauiter fieri posse videbatur.

Ad vltimum diem sequentis Ianuarii, Philippus Maria Mediolani Dux, & Borsius Estensis Ferrariæ Princeps pari, & simultanea instantia Albertum rogarunt, ut Bernardinum Senensem ad suam cuiusque Ciuitatem sacro sermone, per imminentis tum Quadragesimæ tempus erudiendam mitteret. At ille quod postulabant adeò dextrè vtrique pro ipsorum reuerentia, concessit, ut Bernardinum à neutro petendum persuasisset, si rationes ipsius consulere vellent; nam sanctum virum Patauinis, etiam ipsius Vicarij Generalis Iponione, pro publica concione facta, iam obligatum esse, nec temporis angustiam, concedere, ut alium in eius locum Paduam vocaret, cum omnes ordinis per Italiam concionatores, certis pariter ciuitatibus obstricti fuissent. Sed quod amplius erat, Bernardinum sibi Paduæ pro comitorum Genera-

lium ordinis rebus disponendis summe necessarium fuisse, nec in tota Italia suppetere, qui ipsius in ea re partes agere posset, in hunc sensum reuerentem epistolam ad Philippum dedit, eiusque exemplum cum adiuncta breuiore, ad Borsum misit, quo vtrique Principi satisfactum fuit.

Ex illis interea Prouinciæ turbatoribus, aut alibi insolens quispiam, quem Beatus Pater, vel poenarum fræno, ad frugem reducendum censebat, duos Ecclesiarum Præsules interpellauit, Alberti amicos, & apud Eugenium Pontificem potentes, Christophorum Garetonum Episcopum Coronensem, & Christophorum à S. Marcello Episcopum Ariminensem. Sed quoniam Coronensis extorquere magis, quam exorare gratiam, aut non iustam causam velle visus est Albertus iudicii sui æquitatem ex aduerso fortiter, etsi etiam pro Præsulis reuerentia suauiter tutatus est; seque in ea causa nihil egisse quod non consulisset ratio, non probassent testes, non iussissent leges, & satisfecisse se vtrique Præsuli existimasset, quod hominem magno supplicio plectendum, omni poena subtraxisset, nec non ut eum ad eandem regionem iterum dimisisset, vbi eius flagitia ad ordinis ignominiam nota fuerant. Arimineni verò, qui religiosius partem suam egerat, scribens sic incipit. *Modestia literarum tuarum, Venerande Christi Antistes, qua me grauiter, ut te decet, & sine ulla culpa iactantiæ, immò cum merito pietatis orasti, ut Fratri N. quantum pateretur iussit, miserer. Hoc sane meretur, hoc exigit, & pene extorquet, ut si fieri potest, maiore tibi modestia respondeatur, quam à me flagitaueris, deinde iudicii sui,*

maio-

maiores misericordiam, quam iustitiæ rigorem, & hominis probatam indignitatem exponit. Rem denique totam, considerata causa, pro ipsius præfulis arbitrio, se acturum promittit, nec aliud lucratus est reus, quam ut quos prius pios intercessores falsis informationibus ascuerat, iustos deinde desertores probaret.

Per primi hominis lapsum, & superbi Sathanæ malitiam, id vitii humanæ naturæ inditum est, ut soleant qui culpa sua cadunt, ne iuste incusati videantur declinare cor suum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Mulier, quam dedisti mihi, serpens decepit me. Qui causa in iudicio decidit, vel à iudice se satis auditum non fuisse, vel actores suos non rectè rationes deduxisse contendit. Miles transfuga de illis, quos deserit ea hostibus refert, quæ fugam suam honestare, usque gratam reddere possint. Catholicæ fidei & Religiosorum ordinum Apostatis antiquum est, ea Ecclesiæ, & ordinibus errores, & vitia vel omnino affingere, vel malignis coloribus ita depingere, ut eorum odio, & veritatis, veræque religionis zelo, se ad iustam fugam coactos esse persuadeant.

Erant tum inter eos Alberti subditos, de quibus agebatur, varia hominum genera: multi boni, doctique; nonnulli mali, & indocti: quorum omnium virtutes, & vitia in sex classes per ordinem distinguit, ut qui se erga vnamquamque gereret, intelligeretur. Ac postremo loco quorundam Magistrorum, qui sanæ doctrinæ penitus ignari, nec vita laudabiles bonos contemnebant, malis malo exemplo præcallebant, & spernentes maiorum scita, nec Deum, nec homines vereri videbantur. Ex his vnus

qui honores superbè nimium ambiens, quod ab ipso Generali Prælato non potuit, quia indignus erat, vllis artibus extorquere, ad gentes se transferens à Schismaticis se facile obtinuisse gloriatus est. Hunc ille neque carceribus, ut pro tanti errati merito iuste poterat, nec regulari vlla disciplina plectendum affixit, sed eum solummodo non sua sponte, sed Eugenij Pontificis mandato, gradu malè acquisito priuauit, & abiecit magisterio. Ille vero, vel alij vitio suppares ira perciti, nec aliam vindictæ viam sibi relictam videntes, viri sancti famæ detrahere conati sunt: tamquam qui quosdam ex Fratribus grauius infectaretur, qui in ipsius electione ad ministerium Prouinciæ S: Antonij sua suffragia negarunt, & præterea magistrōs nonnullos Sacræ Theologiæ fastigium profitentes insolenter aspernaretur, atque abijceret, & gradum honoris, & dignitatis eorum nihili pendat.

Res ista ad Poggij Florentini aures peruenit, & ille veteris amicitiae, & curæ memor, quam semper de Alberti fama gerebat, etiam cum in eius confodales nimium inueheretur, sed illum nominatim eximens, Albertum per S. Bernardinum monuit, ut sibi ipsi prospiceret, *cum non desint*, inquit, *qui siue à tergo, siue palam eum mordeant*. Albertus ergo & internæ suæ innocentiae, & externæ famæ diligentissimus custos, Poggio per literas gratias primum agens, atque in ipsius persona reliquos doctè simul instruens, qui se cum amicorum, bonorumque virorum obrectatoribus gerere debeant; duo illa deinde obloquij capita ita diluit, ut non solum falsissima esse, quin potius aduersa verissima, certissimaque demonstrasset,

set,

set, ut ex eius ad Poggium epistola clare liquet.

Inter illa Scipio Mainentius, Episcopus Mutinensis, vir virtute, & literis excultus, & Eugenio Pontifici charus, Albertoque amicissimus, eum rogauit, tanquam eius honestandi cupidus, vellet sibi arcana sua ut amico, fidenter pandere, quæ humanam tentationem vocauit, & ambitum alicuius dignitatis intelligi voluit. Id neglexit Albertus; at Scipio secundis literis Albertum arguere visus est, quasi sibi sincerissimo amico diffideret; Albertus autem, ut virum religiosissimum, & status suæ humilitatis tenacem, ac minimè ambiciosum decebat, rescriptis per epistolam, quam de ambitu dignitatis prænotauit, in eam enim doctè, breuiterque per sanctorum patrum autoritatem, & exempla demonstrat, dignitates nulli tam ambiendas, quam timendas, & fugiendas esse, nec se illas ambire: se quippe, ut illos, non credere, curam regiminis absque animæ periculo geri posse, præsertim cum ab ambitione veniret; sibi verò nullam causam potiore esse, quam animæ, atque adeò se in priori deliberatione persistere, ut omninò velit, nihil de hac re, vel suo, vel alieno studio sibi quæri, aut sollicitari quibus nos in eiusdem epistolæ notis, pauca quædam, sed notatu digna exempla Sanctorum, doctrinasque subiunximus. Nec ipsum Albertum in vtrisque infimum, aut minus clarum censemus, tum doctrina in ipsius epistolis passim constanti, tum exemplis reluctandi dignitatibus, quas intra ordinem consecutus est, vel consequi poterat.

Atque in adepto vtroque munere Ministri Prouincialis, & Vicarij Generalis totius ordinis ita se gessit, ut

nemo bonus, de ipso conquestus fuerit. Nam illum vnum, non plures, qui initio electionis eius, in Ministerium Prouinciæ suffragium negauit, sed mox in sententiam reliquorum oculis spontèque conuolauit, præ cæteris omnibus, illi amicitior fuit, non (inquit ad Poggium scribens Albertus) qui fauentibus assensus est, plus delectat (ita me Christus iuuat) plus illum diligere, qui dissensit, nam is est, qui cum mihi locum, mea humilitate dignissimum, hoc est Christianæ humilitatis, quantum in ipso fuit, diligentius procurauit, merito vitam omnem, ac meam salutem inter variarum discrimina fluctuantem, tutissimo portu religiosæ subiectionis locasse putandus est.

Reliqui verò, vani huius mei honoris tamquam leuissimæ nebulæ, perneciter transeuntis (quamuis illorum tantæ in me beneuolentiæ, quæ putatur, ingratus esse non debeam) non me tamen ita afficiunt, non me trahunt, non capiunt ad sese, cum illi quidem, etsi me incerta quadam gloriola honorant, certo pene periculo, vnde & magnorum plurimos corruisse comperimus, pendula salute, me locant. Malos autem tanta moderatione, & clementia regebat, ut indignum illum, & à Schismaticis graduatum, non alia pœna plecteret, quam ut eum, idque iussu Pontificis gradu Schismaticè obtento deponeret, nec, ut ante diximus, ipso sigillo ordinis, toto illo Vicariatus generalis annuo tempore, pro sua modestia, & fuga fastus, usus est, imo ordinem sanctissimè, & prudentissimè rexit, ut illius temporis monumenta testantur.

C A P. XVII.

*Quid egerit in Comitijs Patauinis
Ordinis: quidue Pontifex
inde statuerit.*

Aduenit tandem tempus celebrandi ordinis comitia, per Eugenium Pontificem indicta ad nouum Generalem Ministrum defuncti ante annum Guillelmi Casalensis loco eligendum, quando ex vniuersa Religione Paduam conuenerant, in vnum locum, sed non in vnam sententiam Fratres obseruantes, & conuentuales, bis mille, quibus B. Albertus pro suo munere, necessaria omnia abundanter prouidit. Ventum denique ad rem, vt fieri solet, præmissis quæ ordinis iura decernunt in ipsa vigilia Pentecostes, anno 1443. & Albertus, vt erat illius Prouinciæ Minister, in qua Capitulum celebrabatur, ac totius ordinis Vicarius Generalis, & Capituli Prouisor, ac Præses ab Eugenio Pontifice specialiter delegatus, ad confidentes Patres in plenis comitijs, Latino sermone, ac pro pondere causæ morali, ac laconico magis quam culto, & Rhetoricis pigmentis vago grauitate, & piè perorauit, & hortatus est, vt virum integrum, & necessarijs partibus, quas sigillatim exposuit, insignem ad communem vtilitatem Fratrum, iuxta Franciscanæ Regulæ præscriptum eligerent, seruatis, quæ ad id necessaria sunt, pace, veritate, charitate, idque non coactè, nec sinistrâ vlla intentione, sed spontanea conscientia ad ordinis decus, necessariam conseruationem, & vbi opus es-

set, restaurationem, ad gloriam Dei, & Sanctorum, quos per litaniam, quandam inuocat, ipsius Matris Ecclesiæ, & Eugenii Pontificis lætitiâ, & satisfactionem. Obseruantes, pro promouenda reformatione Albertum ipsum cupiebant Ministrum Generalem, nec pauci conuentuales in ipsum proni erant, cum satis ipsis innotuisset Apostolicum breue, quo Eugenius se id ipsum cupere, clarè manifestauit.

Sed quoniam in rebus humanis, quæ præsertim à mixta multitudine dependent, eadem ipsa, quæ natura sua, prodesse deberent, inordinato abusu, non raro nocent. Classis maiorum quorundam cum B. Alberti personæ, & dignitati nihil palam obijcere possent rem suam tumultu, & seditionibus agendam censuerunt. Tales igitur turbas concitauerunt, quibus orbem offendifsent, si ipsius B. Alberti consueta modestia, & contemptus dignitatis, ac S. Bernardini Senensis præclara sanctimonia, prudentia, & odium turbarum, non attulissent remedium. Etenim ambo in quemcumque vnum idoneum, vltro consenserunt. Inter has turbas, electus est Antonius Rusconius Nouocomensis Sacræ Theologiæ Magister Conuentualis, vir aliquin Maiorum sanguine, & propria doctrina, alijsque dotibus clarus, cuius nobilis familia Franciscano ordini semper addicta fuit. Is Albertum etsi renitentem, in Prouinciæ S. Antonij administratione illicò confirmavit.

Eugenius interea Romam reuertens, moram Senis trahebat, quo ad eum conuenerant, vtriusque cœtus præcipui Patres, actorum rationes reddituri, sed delata electio cum Alberti

berti exclusionem ad eò displicuit Pontifici, vt electum gradu deposuisset, nisi, vt antiqua monumenta produnt, Alberto ipso suadente, timeret Philippum Mariam Mediolani Ducem, sibi nuper conciliatum, non equi consulturum, vt ipsi subditus, vir doctrina, & sanguine clarus, à confodabilibus dignitate donatus, non sine famæ iactura detruderetur.

Eugenius his rationibus persuasus, Antonium in Ministri Generalis officio confirmavit. At vt obseruantum statum securiorem redderet, parum admodum potestatis in eos ipsi reliquit, nam consultis Cardinalibus quibusdam, ipsiusque ordinis Conuentualium præcipuis Magistris, & Prouinciarum Ministris consentientibus iniunxit, vt citra montes Ioannem Capistranensem, & vltra Ioannem Maubertum Generales Fratrum Obseruantum, & Clarissarum ipsis adhærentium Vicarios institueret, concessa omni plenitudine potestatis, quæ sibi ipsi Generali Ministro aliquin competeret, atque inter alia, vt Fratres Conuentuales, ad obseruantiam se transferre, & regulariter viuere, veraciter cupientes, de Prouincialium Ministrorum licentia recipere possent, & propria comitia tam Generalia, quàm Prouincialia, cum opportunum videretur, celebrarent, cum aliqua tamen dependentia ab ipsis Generalibus, & Prouincialibus, respectiue ipsorum Conuentualium Ministris. Et hanc institutionem, & auctoritatem, vtriusque Vicarij Eugenius Pontifex diplomate suo, insertis Generalis Ministri patentibus literis, motu proprio, & ex certa scientia approbavit, eandemque auctoritatem deinceps tam constanter sustinuit, vt Obseruantes in ea profi-

ciendo persisterint, donec postea per Leonem X. in eo statu regiminis, tam ipsi, quam Conuentuales, postea constituti fuerunt, in quo hodie, magna vtrorumque quiete, & charitate perseuerant.

C A P. XVIII.

*Quid post res Comitiorum Senis
compositas fecerit Albertus.*

IN illo congressu Senensi, memor sociorum, qui ab ipso ad Aethiopes, Indosque destinati, à Saracenis captiui tenebantur, de ipsorum redemptione oretenus egit cum Eugenio Pontifice, significauitque superesse sumptibus Capituli Generalis Patauini aureos nummos quingentos, qui, si ita Pontifici placeret, in eorum litrum impendi possent. Annuet Eugenius, addita maiore summa, quantum necesse foret. Albertus ergo die 4. Iulii literis scriptis ad Ioannem Martinum Venetum, illum quem diximus Terræ Sanctæ Procuratorem, seu Syndicum Apostolicum constitutum fuisse, qui tunc fortè in Cypro, vel alio Orientis loco degebat, narrat Pontificis in ea causa prouisionem, eiusque Decreto venerandum Presbyterum Ioannem de Morostica, crastina die illius qua ipse scripsit, Senis Venetias abire, Aloysio, Ioannis Martini fratri pecunias delaturum. *Ac tu vero, inquit, studium, & diligentiam adhibe, vt Fratres prelibati minori, quo possunt pretio redimantur, quod se per Dei prouidentiam, de carcere liberati, vel aliter iam sublatis de medio reperiantur, certiores nos, & Aloysium, Sanctitatemque Domini nostri reddere procurato, vt pecunia illa in aliquod pium opus, secundum bene-*

placitum Domini nostri, possit erogari.

Neque verò dilectorum, sanctorumque sociorum tam negligens erat Albertus, vt de eorum redemptione, tunc primum cum Pontifice tractasset, sed anno præcedenti 1442. cum eorum captiuitas, & extremæ calamitates certè illi notæ fuissent, literas ad eum dedit Venetiis die 24. Octobris, quamuis, vt in notis aduertitur, per lapsum amanuensis anno 1443. subscriptus fuerit, cuius clausulam hic exhibemus. *Postremo loco clementiam tuæ Sanctitatis exoro, vt Fratres illos ex nostro ordine, à tua Sanctitate ad grandia fidei negotia missos, sed certa Theucrorum captiuitate interceptos, & interceptione ipsa captiuos, Beatitudo tua non aestimet relinquendos. venit autem mihi in mentem Petrum illum, qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum salute, qui iam diu fidei nostræ suspirant, plusquam dici à me possit, futurum idoneum, ad Fratres prædictos è manibus Theucrorum eripiendos, cum & linguam illorum infidelium probe calleat, & in eisdem Prouincijs habeat parentes captiuos, tantum illi adsit, idonea facultas pecuniarum, quas nec multas oportere esse existimo, cum magis ingenio, & astu quodam diuinæ prudentiæ quam magno ære captiuos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur Omnipotens, B.P. ex Venetijs 24. Octobris 1443.*

At cum tunc nihil actum fuisset, vel quod pecunia parata non esset, vel ob aliam causam, Albertus iterum Senis Pontifici præsens, & pecuniam illam promptam esse sciens, fatis opportunè captiuorum causam

exposuit, & rem, vt iam dictum est, facile obtinuit. Nam Ioannes Martinus negotium tam solerter egit, vt in captiuorum litrum expensis tantummodo quadringentis aureis, fratres ipsos saluos, & incolumes, in Italiam remiserit præter vnum, qui per captiuitatis ærumnas, in carcere extinctus inter sociorum manus, purissimum spiritum Christo Redemptori reddidit. Erant autem alij superstites, B. Thomas Florentinus, vir sanctissimus, & plurimis miraculis in vita, & post obitum clarissimus, cuius vitam virtutibus etiam admirandam descripsit Vvaddingus tom. 5. ad annum 1447. aliisque eius focii duo, qui tres sani, & salui Romam appulsi sunt, maiori Pontificis, aliorumque quam ipsorum lætitia, qui nimirum amarè lugebant præreptam sibi coronam martyrij, pro qua tanto tempore inter diros cruciatus, ærumnasque, quas Vvaddingus eo loco refert, constantissimè decertarunt,

Inter hæc imperium Græcorum, & Hungariæ, Cyprique regna Saraceni, tum formidabili potentia, & simultaneo impetu effusis agminibus impetebant, quibus occurrendum censuit Eugenius Pontifex, & conuocatis Christianorum Principum auxilijs, magnas ipse copias terrestres, maritimasque comparabat, quibus in sacrum bellum congregandis, parandisque stipendijs, viros graues ad præcipuas Europæ partes misit. Atque hos inter Albertum absolutis comitijs ordinis, Vicarij Generalis officio perfunctum, & Iacobum Picenum, Nuntios suos, ad Prouinciam, totumue Patriarchatum Aquileiensem, in idipsum opus amandauit: vbi inter alias copias, in mari Adriatico, &

alte-

altèras in Hungaria medijs, vtrisque præsto essent, dato amplissimo priuilegiorum, & facultatum diplomate, Quinto Kalend. Iunij, deinde sub anni finem Alberto in mandatis dedit, vt Fratri Iacobo Primaditio, quem nuper Constantinopolim amandauit in illius imperialis Vrbs, & altero Caffæ cœnobijs reformandis, auxilia necessaria contribueret.

In illis literis, quibus captiuorum Fratrum Redemptionem Pontifici commendauit, ab Alberto Dulcetto voce, & frequentibus literis flagitatus, rogauit Eugenium, vt Conuentui Ferrariensi S. Dominici ad arctiorem disciplinam redigendo prouideret, & Ciuitatem Assisij, Seraphici Patris Francisci matrem, & ordini adidissimam Pontifici enixè commendauit, vt eam liberaret, ab aliquo periculo, in quo tùm constituta ferebatur. Inaudiens etiam quosdam apud Pontificem instare, vt literas Apostolicas, quas iam vulgato nomine mare magnum appellamus ab ordine nostro prorsus aboleat, quod ne fiat grauibus argumentis, per aliam epistolam, eodem die Venetijs datam, suadet, & humillimè rogat. In ea Prouincia Veneta etiam anno sequenti mansisse Albertum, reperio in literis die 7. Aprilis Paduæ ad Pontificem scriptis, in quibus Tusciæ Ministrum, studiosum regularis obseruantiae fautorem, eidem Pontifici seridè commendat. In fine tamen anni, vel initio sequentis 1444. ad Insulæ migrasse monstrant epistolæ, quas ad Thomasiu Bibium Cypri Regis medicum scripsit, Mediolano 3. Id. Februarii, & 20. die Maii, aliæque ad alios.

Nullum officium religionis, nulla Pontificiæ iussionis imposita negotia

B. Virum à diuini verbi prædicatione ferè, vt diximus quotidiana, detinere potuerunt, in quo munere cum Insulæ agrum hoc tempore percurreret Albertus, restitutis viribus post diuturnum languorem, qui eum integro anno afflixit, per quem ei præ valetudine vix viuere licuit, sub anni 1444. finem, Brixiam profectus est, quo ante octo circiter annos, prius à Francisco Barbaro, illius Vrbs tunc præfide venire rogatus est, vt ciues periculosa simultate inuicem diffidentes ad pacem, & concordiam per Evangelica documenta reuocaret. Cumque per eas, quas diximus, occupationes accedere non potuisset, nunc rem tam foeliciter exegit, vt prius in se mutuo feros, in eum animum diuinitus induxerit, vt maiores ciuitatis, & natu, & autoritate omnes, præter perpaucos reprobos, cum Fratribus conciliari vehementer expeterent. Sed ne ipsa paucorum malitia in alios aliquando diffunderetur effecit, vt pacta pacis in publicas tabulas redigerentur, easque misit ipse Albertus ad Barbarum, tunc Venetijs agentem, vt Veneti Senatus consulto perpetuæ legis robore inuiolabiles fierent, scripta ad ipsum epistola 5. Idus Ianuarii anni 1446. ex qua hæc nobis innotuerunt.

Nec pacem tantum, sed & penitentiam, & vitæ sanctioris desiderium ciuibus inculcauit, vt inter alia virgines, & viduæ supra quinquaginta nobiles, & graues decreuerint, terrenis facultatibus, & illecebris abdicatis, sub S. Claræ regula, in perpetua clausura viuere. Senatus Brixienfis pio operi ineundo adiudicauit Hospitalale pauperum S. Mariæ de Serpente; scripsitque Albertus ad Eugenium Pontificem, & ad Flauium Blondum

amicum suum, Eugenio à secretis, vt non solum Hospitalē, sed vicinam domum, & sacellum S. Crucis, & aliæ quædam Cluniacensium, & humiliorum regularium bona Pontificio diplomate, in eundem vsū concederentur. Annuit Pontifex diplomate dato, modo legitimi possessores consentirent. Adeoque creuit illius instituti apud Brixianos veneratio, & amplexantium multitudo, vt secundum eius monasterium illis capiendis, anno proximè sequenti fundare oportuerit.

Albertus deinceps, quamquam sexagenario maior, eodem tamen animi vigore, & feruore zeli salutis populorum, eadem austeritate vitæ, eodemque in finem seruandi rigore, & insatigabili laborum tolerantia, & constantia propositi, per Lombardiam vniuersam discurrendo, nunc Mediolani, nunc Bergami, nunc Cuminis, nunc Buitis, & subinde alibi prædicabat, & magistri sui S. Bernardini exemplum sectando gloriosissimi Nominis Iesu venerationem, & cultum, Pontificijs oraculis iam tum approbatum feruenter populis inculcabat. Hortabatur quoque, vbi idoneum videretur, vt publice domus hospitales pro pauperibus infirmis, senibus, & expositis pupillis erigerentur. Certè in epistola illa, in qua Eugenium Pontificem orat pro erigendo Clarissarum Brixienſi cœnobio, hæc etiã habet. *Hoc ipsum autem, de quo scribo, flagitant Brixienſes misſo ad te celeriter, vt aiunt, nouello nuncio, qui etiam T. S. super amplissimo Hospitali consiſcendo exorent, quibus, vt de clementia tanta Sedis postulata suffragia tribuas, supplices ego, & illi oramus, & obtestamur.* Idem sua-

dente Alberto, vt solebat, erigere statuerunt ciues fortassis loco illius Hospitalis S. Mariæ de Serpente, Clarissarum habitationi destinati, vt Mediolani postea tandem factum fuit, ea ratione, quam refert Paulus Morigius, de Hospitalibus Mediolanensibus, cuius (prædicantis Alberti suadela) fructum fuisse non ambigo, quem Ripamontius his verbis loco prius per nos indicato, describit. Hoc etiam tempus illud fuit, quo Principis (Francisci Sfortiæ Mediolani Ducis) animum mouit numen, vt sub Nosocomij, siue Hospitalij nomine, publicam domum institueret, aperiretque curandis, & alendis vtriusque sexus mortalibus, quos morbus, & egestas, id petere subsidium coegissent. Namque per eos annos, cum lues, & pestilentia prius, deinde frugum, ob desertos agros, inopia vastarent, affligerentque urbem, debuit multorum ad spectus esse miserabilis, qui per compita omnia, absque vlla humana ope, & solatio, quiritantes, aut insepulti iacerent, etiam in illa imperitantium cura, & benignitate, quæ declarata est, eam speciem idque deformem spectaculum, haud sine magno misericordiæ sensu insedisſe Principis animo credibile est. Inde consilium ortum aperiendi Xenodochij, vbi lares, vbi tecta destitutis, & altera quasi patria esset. Huius hodie celeberrimi Xenodochij ingentes progressus, reditus, leges, & quæ inde in vniuersam urbem, agrumque Mediolanensem, utilitates deriuantur, idem author proluxa narratione prosequitur, eiusmodi hominum languentium, & femineciarum laruarum per omnia urbis compita discurrentium spectaculum, non poterat pium Christi præconis, B. Alberti

C A P. XIX.

Quid extremis quinque annis vitæ fecerit.

berti animum ad misericordiam non mouere. Et opportunum profectò ipsi fuit, cum non verbis tantum, sed rebus ipsis, digito monstratis persuadere potuerit: quæ quamquam Francisci Sfortiæ Mediolani regnantis, tempori adscribat Ripamontius nullius religiosi suaforis facta mentione, Albertum tamen post mortem Philippi Mariæ Vicecomitis, prius illa, pro sua consuetudine persuasisse, nobis documento est, quod ciues tunc in Reipublicæ formam per triennium ante Sfortiæ dominatum redacti, de opere perficiendo, deliberauerint. Tunc enim Albertum Mediolani fuisse, & miseranda illa nouæ structuræ motiua, quæ Ripamontius incerto temporis periodo, per eos annos, inquiens, euenisse narrat, simul contigisse, postea referemus. At cum ipsorum Ciuium per triennium illud intestina diffidia, & partium studia, Sfortiæque Ducatum sibi vindicantis arma, rei perficiendæ obstiterent, ipse Sfortia rerum deinde positus, noui Hospitalis domus, erectionem diu, grauiusque discussam, decretamque inchoauit, & anno 1456. die 12. Aprilis teste Morigio, primum fundamentis lapidem iniecit, nomenque dedit magni Hospitalis, idque dedicauit Deiparæ Virgini Annuntiatæ, ac tum primum anno ab Alberti morte iam sexto Frater Michael Carcanus, eiusdem Franciscani instituti, Reg. Obseru. nobilis Mediolanensis, & literis vitæque sanctionia venerabilis, ac Blanca Mariæ tunc Ducissæ ab arcanis confessionibus opus promouere cœpit, suoque studio, & sacris sermonibus plurimum promouit, vt fusius narrat Morigius, loco superius indicato.

BEatus Albertus deinceps, dum inter mortales vixit, vt sacris sermonibus declamandis, sic proficuis epistolis conscribendis, quæ diu per propriam, publicamue valeditudinem licuit, nunquam abstinuit, anno 1445. Mediolani per epistolam accepit, à Thomasio Bibio, Iani Cypri Regis medico insulam illam à Mamaluchis Saracenis occupatam, & Regem ipsum ad Babiloniæ Sultanum, captiuum ductum fuisse, nec nisi graui tributo singulis annis in perpetuum pendendo, redemptum, indeque secutas regni calamitates, quas Albertus prædixit, 3. Idus Februarij Bibio respondens deplorat; ipsi quoque Bibio, qui vt eas effugeret, cum familia sua in Italiam peruenit vir Dei gratulatur aduentum, & negotium, ab eo sibi commendatum, prout oportunitas ferret, se curaturum promittit. Eodem loci die 8. Aprilis, per literas ab Eugenio Pontifice petijt, vt Mediolanensis monasterij, quod de Vedano vocant, incolarum quinquaginta quinque scandalosa diffidia ita dirimere vellet, vt ducto per cœnobium integro muro, partem eius vnã assignari statueret tredecim tantum monialibus, quæ pristinam S. Augustini regulam deserere noluerunt, alteram autem quadraginta duabus reliquis, quæ S. Claræ regulam sibi seruandam, perfectionis vitæ studio delegerunt. Causa autem diffidij fuit, quod pars neutra toto cœnobio cedere voluerit, in quo nimirum

nimirum vtraque longo tempore, & æquo iure vixerunt, dum alteri parti maior earum numerus, alteri vero antiquæ professionis possessio suffragari videretur, Alberti autem suasionis ratio fuit, quod insolens, & inconueniens esset, Moniales, non vnius vitæ, vel moris, in vna domo simul habitare, & vtrarumque voto satisfactum iri, si neutra pars amoueretur, & exorauit, cessaruntque querelæ, vt narrat Vvaddingus tom. 5. ad annum 1448. num. 42. vbi Clarissarum deinceps numeri, & sanctimonie incrementa profequitur.

Celebrabant tunc extra vrbem Patres Prouinciæ Mediolanensis comitia sua Prouincialia, & Albertus aliqua illis communicanda contulit, cum quibusdam ex ipsis, postea verò per literas 19. Aprilis ad comitia datas, eadem cunctis commendauit, missio nuntio, qui ea suo nomine referret, vt Patres pro honore Dei, sibi postulanti satisfacerent: hortaturque, vt ipse loquitur, cum omni humilitate absens corpore, præsens spiritu, vt quæ Dei sunt, præ oculis habeant, nec eos à veritate auertat vlla tentatio, vllus error, vllus denique carnalis affectus, quo minus de bono gubernatore familie suæ provideant, cuius requisitas virtutes per ordinem recenset, vt denique ipsius monita maiorem apud eos auctoritatem haberent, epistolam suam his verbis à nobis alibi descriptis, claudit. *Sustinete, oro vos, modicum quid insipientie mee, nec contemnatis fratrem vestrum, qui etsi, non vita sua, saltem exemplis Sanctorum Patrum nostræ religionis, potest vobis quadraginta annorum indicem texere; quadraginta enim anni sunt, quibus sum educatus cum fratre centum, & de-*

cem annorum, per quæ nobis primi sui in ordine tyrocini tempus, & contubernium detexit, vt nos in notis ad eam epistolam, & superius in hac eius vita deduximus.

Hinc 20. die Maij Mediolano itidem longam epistolam, seu dissertationem ad Bibium dedit, cui titulum ipse inscripsit: *de conditione amicitie, & de malitia inuidie*, de qua re, cum doctè disputat, voluit tamen hoc schemate, & à Bibio solo intelligi, & alijs occultare personis, resque per quas obstabat, quo minus negotium nuper à Bibio commendatum, perficere potuerit. Inuidiam denique, & ingratitude turpi characterismo detestatur, Bibioque solatium a propria ipsius virtute, & causæ communitate præbet. Mox in agrum insubrium egressus, vt suo more populos erudiendo circumiret, accepit literas à Paulo Romano, per quas nescio cuius monasterij Sanctarum Christi Sponsarum causam (reformationis authumo) ipsi commendabat, sed per epistolam Busti Arsitij die 30. Maij datam, se inde prudenter eximit, quod videret operam suam plus obfuturam, quam profuturam negotio, propter eorum duritiem, cum quibus tractandum foret, & qui tam honestæ rei pertinacius aduersabantur, in quos, nec ipse auctoritatem tunc habebat, nec illi in eum fiduciam, quod suarum partium eum esse non existimarent.

Dum adhuc per oppida, & pagos Albertus prædicando discurreret, ad aliquem locum non insignem (Vvaddingo Falmentam) venit, vbi Antonius Raudensis, seu Raudinus, ex nostris Conuentualibus S. Theologiæ Magister, & ampla eruditione apud suos eo tempore clarus, Albertoque

ami-

amicus, natus est, vbi Albertus ipse tunc humaniter susceptus. Hic ad multum populum, ex agris, oppidisque vicinis, concurrentem concionatus est; cum à prandio inter colloquentes aduenas Antonij mentio facta fuit, & vt ludere libuit, quicquam faceret nomen eius irrisit, quod cum esset vir spectabilis, à tam despiciabili loco personæ appellationem sumpsisset. Inde Albertus pro Antonio stetit, & argumentum sumpsit epistolæ, pridie Kal. Iulij Galaratæ ad eum scriptæ, in qua eruditè disserit, nihil nocere ad virtutem, humili loco nasci; parua quippe loca à magnis virtute viris, gloriam; vrbes ex aduerso cæteroquin insignes à ciuibus vitio famosis, etsi sanguine nobilibus ignominiam non raro deriuasse, quæ ratione, & exemplis profequitur, literis ergo, & virtuti infundandum suadet, quibus & inter mortales temporaria, & in superna ciuitate gloria remanet sempiterna.

Posteaquam B. Albertus hoc anno Mediolani, Cumis, seu Nouicomi, ac repertis in medio oppidis gratiam verbi Dei seminavit, Bergamum sexto, vel septimo Octobris appuuit, ac epistolam ibi sequenti die ad Mathæum Bizarrum Vicentinum, in Creta degentem, dedit; zeli Euangelicæ paupertatis, contemptus pecuniæ, Christianæ charitatis, & compassionis flammis micantem. Petijt ab eo Bizarrus Hieronymi scripta in Ruffinum, & vt erat ipsius olim in Creta vetus benefactor, misit illi per Andream quemdam aliquas pecunias, & postea per Cancellarium, vt eum vocat, aureos nummos duodecim, quibus Hieronymi descriptoribus satisfaceret, prior se pecunias misisse dicebat, posterior aureos non

reddidit Alberto. Nihil ab alterutro datum est. At Bizarro rescribens, non solum repudiavit vtramque pecuniam. *Nam illas, inquit, nulla ratione recipiam, scriptoribus autem diuinitate propitia non deerit ratio prouidendi, sed etiam pro Andrea orauit Mathæum; verumtamen, inquit, te oro vehementer pro mutua nostra beneuolentia, ne illi pro hac causa aliquid molestiæ machineris; ingens enim forsitan illum inopia compulit, creditas sibi pecunias auferre, & rubor verecundie exterruit, confiteri.* De Cancellario autem hæc: *sed vnum est, quod apertè profiteor, longè abesse à corde, & meo instituto, vt te velim perpeti damna. Itaque ab illo repete pecunias tuas, quoniam illas nulla ratione recipiam.* Hieronymi ad te scripta in dementem illum Ruffinum gratis, & sine argento, vel auro, aliquando transmittam. Eodem die, & loco scripsit ad Fratrem Ioannem Pratesem, hominem vt innuit epistola, debilis, & infirmi capitis, qui Albertum sequi cupiebat, & concionantis pedibus affidere. Sed vir Beatus, & prudens eum humanissime monet, & suauissima epistola à concepta præensione auertit.

Bergamo Brixiam profectus à Petro Veronense rogatus est, vt concionatorem quempiam, hoc munere pro sua culpa priuatum, restitui curaret, cui Veronensis etiam de sanctimonia vitæ, quam tunc agebat, testimonium insigne præbuit.

At Albertus honorem religionis, & Apostolici muneris dignitatem zelatus, ob graues, iustasque causas, quas in epistola Pridie Kal. Nouemb. data profert, rem postulatam tam celeriter fieri non oportere demonstrat, donec verè poenitentis emendatio, lon-

longiorque sustinentia, ijs omnibus constarent, quibus ante actæ vitæ ignominia palam fuit. Interea temerarium hominis ausum fugillat, qui cum scelerum pœnas diuturniores luere debuisset, præsumat, quod absurdum est, vt diu turpiter acta vita fastigio tanti ministerij honoretur, quo & Apostoli, & Apostolici viri insigniter claruerunt.

Alias habeo epistolas duas, ab Alberto hoc anno scriptas, sed absque mensis, vel diei datarum indicio, altera quod locum attinet, Cumas; altera Bergamum præfert, & credo scriptas, quando Mediolano, Cumis, Bergamo Brixiam pergeret; Cumis enim respondet Bergamensi Episcopo roganti, vt ad populum suum erudiendum accedere vellet, cui ille rescribit, id sibi in votis esse, verum quoniam vbique passim discurrenti impedimenta plura, ex occasionibus populorum occurrebant, non potuisse statutum diem, aut tempus veniendi, Episcopo certius polliceri: sed sperare, quod in ipso erat, Bergamum celerius proficisci, nisi alia ipsi impedimenta prouenirent, & præstitisse existimo, nam alteras literas Bergamo dedit ad Episcopum Brixensem, non minori studio flagitantem, vt ad suam ciuitatem, verbo Dei erudiendam venire non grauaretur, sed apud hunc, & si dolenter, se omnino excusauit, ob allatas, & literas maiorum, & causas, quas tametsi Episcopo præfens consideret, sed literis committendas non censuit; Præsulem demum rogauit, vt suæ literæ sicut nec commune consilium ciuitatis, sic nec singulos quoslibet laterent, qui Episcopi discretionem viderentur idonei.

Ardentissimo Alberti zelo, salu-

tis animarum, morumque reformationis, ac dilatandæ Catholicæ fidei, & sitientissimo desiderio martyrij, non fatis fuit, omnem oram Italiæ, & magnam Asiæ partem Euangelij prædicatione compleuisse, quin, vt olim Ierosolyma scribens, ab Eugenio Pontifice petijt, vt eum liberum faceret, ad quascumque orbis partes, quamuis admodum remotissimas, siue fidelium, siue infidelium peragendas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas, assumptis socijs fratribus, qui vel feminandi latius verbi Dei, vel ampliandæ, confitendæque fidei, vel dilatandæ passim gloriæ Saluatoris, vel publicandi diffusius nominis Christi negotio, aut vtiles, aut idonei, aut necessarij ipsi viderentur, ita postmodum Senis ab officio Vicarij Generalis totius ordinis absolutus, ab eodem Pontifice, & B. Ioanne Capistranense Cismontanorum obseruantum tunc Præfecto, quod diu peroptauerat aliquando tandem adeptus est.

Anno igitur 1446. cum Infubriam peragraret, statuit Mediolani 3. Non. Iulij rogantibus pijs ciuibus, cum spe maximarum in Domino frugum, tertium explere annum, aut si Dominus affuisset, peragrata Aemilia, & Ianuensibus paululum salutatis, in Siciliam, & post Pascha in Cataloniam, ac reliquam Hispaniam relicta Italia proficisci: vnde ipsi per testimonium, & grauium, & sanctorum virorum, albescentibus regionibus, missio salutaris suggereretur, vt ipse ad Eugenium scribens, loquitur, & hæc addidit: *sicut ipse cum tua Beatitudine apud Senas, expleto iam triennio, simul contuli, & tu hoc ipsum, cum Apostolica sapientia*

pietia, plurimum comprobasse, tum etiam diuina auctoritate, non parum roborasse, compertus es. Atque his similia de eadem profectioe scribit, etiam ad Iacobum Primaditium.

Voluit quidem Albertus, cum Vicarij Christi, & Superiorum ordinis bona venia, & Apostolica benedictione Hispaniam omnem peragere: non tantum, vt Catholicis populis, morum sanctimoniam, & crucis Christi mortificationem, per Euangelij prædicationem instillaret, sed Mauris quoque Mahometanis, quibus tunc scatebat Hispania, Christum daturus, aut sanguinem, vt qua prius in Aegypto fraudatus est, coronam martyrij, eam nunc secundi certaminis duplici honore intra Europam legitime reportaret. At, vt nec sanctis Dei, Antonio Patauino, nec Didaco Complutensi, nec Terefiæ Virgini, sic neque hac, vel altera vice successit Alberto, vt sua desideria compleret, Deo illum reseruante, vt multos Christo lucrificeret, vt cuius non voluntas martyrio, sed voluntati martyrium defuit.

Etenim Ioannis Tauellij, Episcopi Ferrariensis, viri sanctissimi, & Leonelli Estensis, Marchionis Ferrariæ, coniunctæ preces apud Eugenium Pontificem, & Iacobum Primaditium, Fratrum Obseruantum familiæ citra montes Præfectum, in scio Alberto, exorarunt, vt ipsi per Apostolica simul, & Religionis mandata imponeretur onus, consuetos Quadragesimæ sermones anno subsequenti, ad populum Ferrariensem, declamandi, vtriusque mandati literas cum adiunctis suis, Leonellus Mediolanum, ad Albertum, nihil tale opinatum transmisit, per nun-

cium, qui eum Ferrariam saluum conduceret. Albertus omnibus idem responsum, sed forma pro personarum varietate diuersa, rescripsit, constitutam sibi Hispanicam profectioem commemorans, hanc tamen, & cætera quæuis proprij arbitrij sui, Pontificis, & regularis Prælati obedientiæ, Marchionis autem, & Episcopi in ipsum beneuolentiæ postponens, promisit se opportuno tempore, modo obstaculis liberum, ad futurum, Leonello quidem Quarto decimo kal. Iulias, Pontifici autem, & Primaditio 5. Non. eiusdem mensis. Eodem die Bartholomeo Rouellæ Romæ degenti, collatum nuper Episcopatum Rauennatem aggratulatus est, ampliora certo promittens, modo is, non quorundam nouorum vitam, sed veterum Episcoporum virtutes imitaretur, cum breui, & vt aiunt, remissiua hortatione, ad eandem, suorumque votorum, & precum oblationes. In qua re prophetaffe Albertum, sequentis Rouerellæ progressus, apud Ciaconium, & Vghellum relati, indicare videntur.

Interea Mediolani moratus importunis, & instantissimis precibus Monialium monasterij S. Mariæ de Cantalupo, ordinis S. Augustini coactus est, vt 2. Non. Iulij non orando ipse, sed referendo tantum, earumdem preces Pontifici exponeret. Volebant enim omnino, vt Fratrum S. Francisci Reg. Obs. cœnobij S. Angeli cura, & gubernatione regerentur in qua re, si opus foret, vt S. Claræ regulam amplecterentur, ad id se promptiores exhibebant, quam vt ad pristinam viuendi licentiam redire, cogerentur, à qua illas olim, ad mores professioni ipsarum congruos, Deo gratos, & mundo exemplares,

reduxit S. Bernardinus Senensis. Quid porro actum fuerit narrat Vvadingus tom. 5. Annalium. Non cessabant Brixiani per literas, & nuncios Beatum Virum, ad ciuitatem suam plenius instruendam, ciuilesq; dissensiones exterminandas instantissime sollicitare, cumque per literas ante indicatas, Episcopo, & consilio ciuitatis se satis excusasse videretur, adfuit kal. Augusti nuncius cum literis populi Brixienfis nomine porrigendis: quibus eo die Mediolani respondit ille: reticere se propria argumenta, quæ nondum sublata videbantur, at nunc noua etiam pericula nata esse, maioris mali, quam fuerit expectatio fructus, propter quæ venire non posset, spem tamen præfert, ablati obstaculis, aliquando veniendi. Monet interea ciues, vt rem suam ita disponant, quo veniens ipse factu faciliorem inueniat, & causas dilationis recessus, quas chartæ committendas non censuit, populo tamen referendas nuncio commisit.

Inter hæc obiit in Domino die 14. Iulij venerabilis seruus Dei Ioannes Tauellius, Episcopus Ferrariensis, ætate 6. Id. Augusti Romæ in Episcopatu successus est, Franciscus Ligaminius Paduanus, Eugenii Pontificis Thesaurarius. Hic futuræ curæ Pastoralis suæ dimidium se habiturum ratus, si Ecclesiæ suæ regiminis initium, ab Alberti sacris monitis, & disciplina sumeret, & optimi præcessoris, Leonellique Principis proposito insistens, per literas 21. Octobris Romæ datas Albertum enixè rogabit, vt concionibus Ferrariæ per sacri ieiunij. serias, proximo vere habendis omnino non deesset. Papiæ tunc agens Albertus die 17. Novemb. Ferrariæ se tempestiuè futu-

rum promittit, dummodo noua non interuenirent impedimenta.

Hac autem occasione, vt capillata fronte hominem arripiens, Episcopum ipsum priusquam populum, commonendum sentiens, refert primum admirari omnes, eum Episcopali dignitate donatum fuisse. Eum autem solatur, cui illa fœlicitas euenit, quod illi Ecclesiæ præfectus sit, in qua nuper in pace defunctus Sanctæ mem. Tauellius, diu laudabiliter præfuit; *qui tibi, inquit, & pro ætate magister, & pro sanctitate exemplo, & pro meritis, ac factorum claritate incitamento futurus sit.* Tum exponit arduum officium, ad quod assumptum Franciscum, tam feruenter hortatur, vt si Ioannis præcessoris merita, superare, quod optat, non possit, certè adæquare conetur: sic summam gloriam, vt alioquin summam verecundiam habiturus: vt his B. Alberti monitis, hortatuque comparata sit, admiranda illa vitæ Francisci mutatio, quam refert Vghellus, vbi scribit, Franciscum, & licentiosa vitæ ratione, repente Spiritus Sancti gratia, cunctis admirantibus, in virum optimum mutatum fuisse, magnæque existimationis Præsulem euasisse, atque adeò Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. & Pio II. Romanis Pontificibus eximie charum fuisse.

Francisci epistolam, & responsum hoc suum Albertus eodem die, & loco, tamquam vades futuræ suæ ad illos profectiois, misit Ferriam ad Guarinum Veronensem Leonello Marchioni legenda. Quamquam autem Guarino scribens profecturum se ad illos celeriter, post festam natalia spondet, Insubria tamen non tam cito excessit. Etenim ne Brixienfis

Epi-

Episcopo, & consilio ciuitatis, per priores epistolas illudere, vel populum eo indigentem crudeliter deserere, & Christi causam negligere videretur, ad illos post festa profectus est, & firmata dissidentium ciuium concordia, eas literas ad Franciscum Barbarum scripsit, quarum ante meminimus, pro pace per Veneti Senatus decretum perpetuanda, suarum preces ad Eugenium Pontificem respexit, pro fundatione monasterii Clarissarum, ac, vt ante diximus, negotii accelerationem Blondo Flauio Secretario, Mathæo Cubiculario Apostolicis, & Fratri Ioanni Capistrano, tunc Romæ degenti commendauit. His per mensem Ianuarium actis, cuius die 21. vltimas literas Brixia dedit.

Dedit etiam ibi aliam epistolam ad Ludouicum Vincentinum, per quam castitatis cultum in eo laudat, eiusque diligentissimam custodiam pluribus suadet, & longum, doctumque, nec minus disertum commentarium ad Paulum Romanum, quo neruose demonstrat, insolentes corripiendos esse, nec obstare fraternæ correctionis ordinem, aut ficta quædam emendationis indicia, vbi charitas, aut alia necessitas exigit correptionem. Post hæc Ferrariam profectus est, vbi officio suo fungens intellexit Eugenium IV. Pontificem obiisse, & Nicolaum V. illi successisse, ergo hoc anno ab Incarnatione Domini, non à Natiuitate computando 1446. alias 47. literas, quæ apud nos ipsius vltimæ sunt, ad Nicolaum dedit Ferrariæ die 15. Martij, in quibus pro Sedis Apostolicæ reuerentia, cui ipse diu, & bene inseruiit mortem amarè luget, Nicolao autem omnem fœlicitatem, & Apostolicas vires, ad su-

stinenda supremæ dignitatis onera precatur, suaque obsequia, sicut Eugenio fideliter præstitit, sic Nicolai nutibus humiliter, ac deuotè submittit.

C A P. X X.

B. Alberti Sarthianensis gloriosus obitus.

HOC nobis anno 1447. à natiuitate Domini, Alberto autem ab incarnatione 1446 vsque ad festum Annunciationis obiit Eugenius Pontifex die 23. Februarij, & successus est illi, non minoris virtutis vir, Nicolaus V. die 6. Martij, obiit etiam eiusdem anni die 13. Augusti Philippus Maria ex Vicecomitum domo, vltimus Mediolani Dux. Hinc turbulentissima totius Lombardiæ conditio fuit, & Mediolanensium præsertim maximè miserabilis. Defuncto enim Principe, sine filio, vel fratre hærede, rati Mediolanenses tempus illud esse depellendæ seruitutis, quam centum tum & sexaginta quatuor annos Ducibus è Vicecomitum domo perpetuo succedentibus seruierunt fortius, quam fœlicius pristinam ciuilibus Reipublicæ formam præ vlliū absoluti Principis dominatu delegere. Qua ratione se libertati restitutos fore non dubitabant. Sed quali? extra pugnis, intus timoribus, calamitatibusque captiua. Plebs tota hanc regiminis rationem omnino volebat, à paucis quibusdam nobilibus fota; cum reliqua nobilitas numero minor plebe Principem optabat, sed ipsa in partes discissa: quæ Alphonsum Aragoniæ Regem, tamquam hæredem à Philippo moribundo

bundo dictum; quæ Carolum Aureliani Ducem, vt eiusdem Philippi ex forore nepotem, quæ Franciscum Sfortiam, virum fortissimum, & Principe dignis dotibus præstantem, & Blanca Mariæ Philippi filia conthoralem, & ab eodem adoptatum filium acclamabant. Nec defuerunt alij, præsertim Veneti, qui ad nobilissimæ Prouinciæ dominationem, seu bello, seu paciscenda pace, & ciuium assensu obtinendam anhela-

bant. Atque horum omnium copiæ militares, tam sociales, quam propriæ, Infubriam vniuersam fufis agminibus bellico furore, repleuerunt: & quidem Veneti, cæteris magis inuisi, ipsis penè Mediolani mœnibus incubabant. Solus Sfortia, & Philippi affinitate ductus, pro illa aduersus reliquos omnes fortiter, sceliciterque dimicare primum visus est. At ipse quoque, & si specietenus ciuium Senatui, sed reuera sibi mox regnato, & urbem, & Prouinciã integram conseruare studebat, & reliquas conquirere ciuitates, quæ ante Philippo parebant, Sed harum præcipuæ, Mediolanensium exemplo, nec ipsi Mediolano, reliquarum prius Principi, nec vilius viri Principis dominatui, subesse volentes, absolutæ Reipublicæ libertatem sibi statuerunt. Cum tamen hæc ipsis Mediolanensibus adè malè successerit, vt per eam coacti sint, primis Magistratibus præficere mecanicos opifices, aliosque vilissimos homines, nec virtute, nec ingenio, nec rerum agendarum vsu potentes aut futura prospicere, aut præsentia ritè disponere: atque adè Reipublicæ gerendæ ineptissimos, sed solo populari furore fretos, Inde illa agrorum defolatio, & reliquæ cala-

mitates, quas ex Ripamontio superius descripsimus, præsertim in vrbe, agroque Mediolanensi, acerbissima caritas annonæ, quam Bernardinus Corius, his verbis, sed patrio idiomate describit.

Aduenit iam dies vigesimus mensis, & Mediolanenses extrema fame, vsque adè oppressi fuerunt, vt eam ulterius tolerare non possent, & pauperes plurimi erant, qui pro depellenda fame, non tantum equos, & asinos, sed catos quoque, & canes, ac talpas, seu forices, aliasque res multas, quas natura hominum abhorret, in delitijs habebant. Ac proinde in publico foro Broleti, vt suauissimi cibi prostabant: nec non, vt & radices absque condimento comederent, contentiones, ac tumultus, nonnunquam concitati fuerunt. Nemo non locuples gustabat vinum, eaque necessitate constricti plures, annosi, & morbidi, per vias, plateasue peribant. Vnde omnia passim planctu, stridore, lamentis plena, nec tamen de alia re loqui licebat, quam de conseruanda illa phantastica libertate. Propterea plurima plebs, quæ hostium discretionis potius, quam inediae se committere malebat, cum vxoribus, & liberis ex vrbe in agros abibant, vitamque miserrimam in campis tolerabant. Multi etiam consensu Magistratus, ad vicina castella fugiebant, si forsitan incolæ misericordia moti, illos admittere vellent. Sed Franciscus urbem tunc ad deditiõnem constringens, quamquam summo dolore suo, bellici tamen iuris necessitate, & ciuium obstinatione adactus, præcepit, vt nemo illis succurreret, sed omnes in urbem repellerentur, quo factum, vt multi se in locis desertis absconderent, & fugientibus viris, ne capti

capti tenerentur, eorum vxores, à maritis derelictæ cum infantibus à pectore pendentibus, & maiusculis puellis vagabundæ per agros incederent, vbi aliud alimentum non reperiebant, quam herbas, radices, & aquam. Multæ virgines, & matrimonio coniunctæ, vt viuere possent, sese cibum porrigent cuique prostituerunt. Ità Corius.

Iacobus Bergomensis in supplemento chronicorum ad annum 1448 hæc addit. Solis defectio hoc anno 4. Kal. Septemb. hora sexta facta est, quo anno maxima, & cruentissima bella multis in locis surrexere: in Anglia enim, & in Gallia, Germania, Flandria, Prussia, Pannonia, Apulia, & vniuersa Italia, & Græcia, cædes, rapinæ, direptiones, incendia, vastationes, & infinita propè mala, & damna subsecuta sunt, sequenti deinde biennio tanta vbique pestis, vt de multis pauci remanserint, maximè Mediolani anno 1450. vbi ad sexaginta millia vrbanae multitudinis extincta sunt, & per agrum Mediolanensem foeda strage grassata est. Quod quidem malum, præter penuriam magnam, etiam superior Solis defectio, & frequentes terræmotus indicauerunt.

Tunc Albertus noster munere suo Ferrariæ laudabiliter functus, incipientibus his malis compassus, omiffa hispanica profectio, Mediolanum profectus est, ibique per fatale hoc triennium circiter, ad mortem suam vsque non destitit per sacros sermones publicos, priuatoque omni charitatis opere, & remedia malis afferre, quæ poterat; nunc providere pauperibus ægris, & derelictis orphanis, ex campestri illa errabunda venere natis, nunc populum; proceresque vrbis

monere, vt eiusmodi flagellorum Dei causas, & irritamenta vindictæ, & iustæ iræ Dei, peccata è medio tollerent, ac poenitentia delerent: vtque holocaustum Deo pro tot egenorum stragis peccato pecunias suas deuouerent, vtque duraturum sacrificium erigerent, quo ruina vtcumque reparari posset, domum illam hospitalem, de qua ante diximus. Arbitror etiam ipsum, hac occasione sermones illos, coram Francisco Mediolani Duce habuisse, quos conciliares eius iniqui consuluiffie diximus. Nec enim citius poterat, nec serius. Franciscus namque non ante initium anni 1450 rerum sua fortitudine, & prudentia potitus, die 26. Februarij summo nobilium, populique plausu in urbem admiffus, & Mediolani Dux acclamatus est. Albertus autem sexto post mense, mortalem hanc vitam cum Beata æternitate commutauit.

Virtutum enim, & laborum præmia recepturus anno redemptionis humanæ 1450. & ætatis suæ sexagesimo sexto, quo sacrum Iubilæum celebrabat Romæ Nicolaus V. Pontifex, & Bernardinum Senensem; Alberti religione Patrem, & in sacris rebus magistrum in Sanctorum cathologum solemniter retulit.

Die vero 15. mensis Augusti, in die sacerrimo, quod eodem olim Depara Virgo Maria, Domina nostra, corpore, & anima in Cœlum assumpta credatur, & ea solemnitate celebretur, Alberti ipsius anima, mortali corpore exuta, cœlesti triumpho, ad Sanctorum societatem, & beatam vitam recto tramite, in Cœlum translata est, è sui ordinis cœnobio Mediolanensi, quod S. Angeli vocant, ac tunc extra illius vrbis mœnia fuit. Huius B. Alberti in Cœlum assumptionis

ptionis testem nobis Deus esse voluit B. Ioannem Capistranensem, superum spectaculis iam dudum assuetum. Is enim procul Mediolano Biturgij, quod Burgum S. Sepulchri vulgo vocant, in Etruriæ, Umbriæque confinio, de Dei Matris assumptæ gloria, eodem die sermonem mane ad populum habuit, post quem in comuni mensa cum Fratribus prandens in ecstasim raptus est, & sensibus mox restitutus exclamare cœpit, ò me Patres! video animam cuiusdam Fratris nostri in Cœlum euolare, en speciosa vadit, en properat pulcherrima, idque fixo in Cœlum, hilari, & radiante obtutu sæpe repetebat. Inde ad orationem secedens, diuinitus doctus est, animam illam fuisse, celestis Euangelij tubæ, Fratris Alberti Sarthianensis, tunc sarcina corporis exolutam, idque ad Fratres reuersus reuelauit: mortuus est, inquit, Frater noster Albertus Sarthianensis. Quod ita contigisse, postea comperit, & præsentibus tunc socij Ioannis, alijque eius, & Alberti vitæ scriptores, literis consignarunt.

Alberti corpus in eodem cœnobio sepultum tunc fuisse, plerique scribunt, idque venerabiliter factum, Marianus Florentinus, qui tunc viuebat, affirmat. Sed quo templi, vel conuentus loco, nemo prodit, vt neque quo morbo ad mortem decubuerit. Certè sepulturæ locum notum fuisse oportuit, cum populus ad illum concurreret, & Alberti post ipsius mortem inuocatis suffragijs, necessitatum suarum remedia, per miracula reportabant, vt vitæ, & virtutum ferui Dei scriptores vnà vetusti, nouique narrant, quorum ipsa verba nos postea conferemus, tametsi nullum in specie miraculum proferant, ab illo patra-

tum post mortem. At post centum deinde annos hoc est 1551. templum illud S. Angeli, totumque cœnobium à Fernando Gonzaga tunc Infubriæ Rectore, sub Carolo V. Cesare belli causa, demolita fuerunt, ne hostilibus copijs in proximam urbem commoda forent, & noua fratribus intra mœnia constructa sunt, cum eadem veteri inuocatione Sancti Angeli. Sed quamquam Vvaddingus cum alijs referat, ipsos fratres secum ad nouum monasterium transtulisse, piorum hominum, aliorumque fratrum ossa, non scitur tamen vbi vllus nunc ipsorum iaceat. At si coniecturæ hic locus sit, ego existimem, vel Alberti ipsa, cum alijs venerabilium virorum ossibus mixtim translata, & in vnum noui templi loculum, cum illis ingesta fuisse, vt nullius hodie peculiaris sepulturæ distincta memoria, post ducentos triginta, ac plures annos à morte, & à translatione, centum circiter triginta supersit: vel fortassis illum, ex illis sexaginta millibus vrbane multitudinis eo anno Mediolani peste peremptis, vnum fuisse, atque adeo tunc in loco ab alijs separato sepultum, quem deuotus populus, absque periculo contagionis accedere posset. Sed fratres tempore migrationis, locum aperire non ausos, ac proinde B. Viri corpus, destructo conuentu ibi reliquisse, ac temporis diuturnitatem aboleuisse memoriam. Vero similius est, quod noui conuentus incolæ tradunt, omnes feruorum Dei, etiam Alberti nostri exuias, quæ in veteri cœnobio sepultæ fuerunt, ad nouum simul cum corpore B. Beatricis Rusconie translatas esse, & circa eiusdem B. Mausoleum repositas, ibique etiamnum iacere.

Verùm dum Alberti caro, vbi-
cumque

cumque requiescit in spe, tunc nihil occultum, quod non reuelabitur, quando mortale hoc immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Plures profecto in Cælis beati sunt, quorum vel nomina nescimus, etsi in libro vitæ conscripta, quam quos nominatim colimus. Plures quorum corpora, vel in cineres reducta venti per aera rapuerunt, vel aquis absorpta piscibus pastum præbuerunt, vel aliter latent, & amissa sunt, quam quæ integra, vel non integra, cum summa veneratione seruantur, & illa olim proprijs animabus vnita, in Cælis gloriosa conspiciuntur. Nobis interea eorum, quos nouimus præclaræ virtutes, & merita ad gloriam Dei authoris, ad Beatorum virorum honorem, nostramque vtilitatem, & vniuersalis Ecclesiæ exaltationem, hæreticorum confusionem consideranda sunt, & omni, quo licet modo colenda; vt proinde pia mater Ecclesia Sanctorum omnium Beatitudini per singulos annos recolendæ certum diem constituerit, ne illis nobis, vel non certo, vel nullatenus notis, sua vel communionis Sanctorum, vel debiti cultus pars in Ecclesia militante desit, & vt nos eorum suffragia apud Deum pro nobis interesse precemur.

C A P. X X I.

Doctrina Sanctorum Patrum de duplici genere miraculorum.

VT Beati Alberti Sarthianensis miracula vtriusque generis solidius exponamus, præmittenda fuit bipartita hæc miraculo-

rum differentia, in ea, quæ in corporibus, & ea, quæ in animabus curandis perpetrantur, atque vt ipsius differentie ratio, & alterius præ altero genere dignitas clarius elucescat, per quam ista longè maiora miracula, illa minora, communi Patrum sententia reputantur; ipsorum propria verba describenda censuimus, ne in re grauissima nostrum potius, quam ipsorum sensum exprimere videamur.

Itaque Sanctus Gregorius Homil. 29. in Euangelia, miracula illa, quæ Christus eos, qui credidissent, secutura promisit, In nomine meo dæmonia eijcient &c. cum prædicantium laboribus, & operibus pietatis, comparando, hæc ipsa opera, & miracula vocat, & alijs illis miraculis maiora esse docet, *quæ nimirum miracula inquit, tanto maiora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. Hæc itaque signa, Fratres charissimi, auctore Deo, si vultis, vos facitis. Ex illis enim exterioribus signis obtineri vita ab hæc operantibus non valet. Nam corporalia illa miracula ostendunt aliquando sanctitatem, non autem faciunt, hæc vero spiritualia, quæ aguntur in mente, virtutem vitæ non ostendunt, sed faciunt. Illa habere & mali possunt; istis autem perfrui, nisi boni non possunt. Et post pauca. Nolite ergo, Fratres charissimi, amare signa, quæ possunt cum reprobis haberi communia. Sed hæc, quæ modo diximus charitatis, atque pietatis, miracula amate, quæ tanto securiora sunt, quanto & occulta; & de quibus apud Dominum, eo maior fit retributio, quo apud homines minor est gloria.*

Idem lib. 5. Dialog. Cap. 4. pga.

pag. 214. *Sed quid plus quæris operis, quando concordabat vitæ munditia cum studio prædicationis, tantus quippe illum feruor ad colligendas Deo animas accenderat, ut sic monasterijs præfesset, quatenus per Ecclesias, per castra, per vicus, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, & corda audientium ad amorem patriæ cœlestis excitaret. Erat vero valde vilis in vestibus, atque ita despectus, ut si quis illum nesciret, salutatus etiam salutare despiceret: & quoties alia tendebat ad loca, iumento sedere consueverat, quod esse despicabilius omnibus iumentis in cella potuisset reperiri, in quo etiam capistro, pro freno, & veruicem pellibus pro sella utebatur. Per semetipsum sacros codices in pelliceis sacculis missos, dextro, leuoque portabat latere, & quocumque peruenisset scripturarum aperiebat fontem, & rigabat prata mentium. Quibus verbis S. Doctor Albertum nostrum graphicè descripsisse videtur: præterquam quod Albertus, nec iumentum habebat, nec pecuniam, qua ipsum conduceret; sed nudis pedibus per vias incedens, iumentum ipse pro Christo factus sacros codices suo dorso vehebat. Ut iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.*

Sed pergit Gregor. lib. 3. Dialog; Cap. 17. pag. 260. cum Petrus dixisset, se præ cunctis miraculis hoc potius existimasse miraculum, quod ad vitam mortui redeant, eorumque animæ ad carnem ex occulto reuocantur. Sic intulit Gregor. *si visibilia attendimus, ita necesse est, ut credamus, si vero inuisibilia pensamus, nimirum constat, quia maius est miraculum, prædicationis verbo, atque*

orationis solatio, peccatorem conuere quam carne mortuum resuscitare. In isto enim resuscitatur caro, iterum moritura, in illo vero anima in æternam victura.

Quam suam sententiam Lazari resurrectionem cum Sauli conuersione conferendo, amplius illustrat Greg. vbi Pauli virtutum exercitia, præ proprijs eius miraculis extollit, & sic tandem concludit. *Ecce qualiter viuit, qui ab inferno mente ad vitam pietatis redijt, minus est ergo quempiam in carne suscitari, nisi forte per viuificationem carnis ad vitam reducatur mentis, & ei hoc agatur per exterius miraculum, quatenus conuersus interius viuificetur.*

Breuius loquitur venerabilis Beda in psal. 76. *Tu es Deus, qui facis mirabilia. Quid mirabilius, quam viuificare mortuos, hoc est, de impijs facere pios, de damnatis in regnum assumptos.* Idem in cap. 14. Lucae lib. 4. cap. 48. *tria signa simul in vno homine perpetrata sunt, cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone, liberatur: quod & tunc quidem carnaliter factum est, sed & quotidie completur in conuersione credentium, ut expulso primum dæmone, fidei lumen accipiant: deinde ad laudes Dei, tacentia prius orax laxentur.*

Sanctus Augustinus in psal. 70. tom. 8. pag. 313. col. 1. C. *Quæ sunt putas mirabilia Dei? quid mirabilius inter Dei mirabilia quam mortuos suscitare? mortui sunt omnes infideles, omnes iniqui, corpore viuunt, sed corde extincti sunt.* Et ibidem col. 2. A. *dicam enim audacter, Fratres, sed tamen verum, duæ vitæ sunt, vna corporis, altera animæ, sicut vitæ corporis anima, sic*

vita

vita animæ Deus: quomodo si anima deserit, moritur corpus, sic anima moritur, si deserit Deus. Idem in Psal. 97. pag. 448. col. 1. B. *Ecce mirabilia fecit Dominus, sed multo maiora mirabilia sunt, quod totum orbem terrarum, à morte sempiterna erexit, quam quod vnicum filium matris viduæ suscitauit.* Et secundo loco superius citato. *Deus, inquit, quando resuscitat corpus, mundo reddit, quando resuscitat animam, sibi reddit, quasi dicere velit, ut quo magis est, animæ Deus, quam corpori mundus, eo quoque difficilius, est Deum animæ, quam animam corpori restituere, eo maius miraculum fit illud quam istud facere.*

Sanctus Hilarius lib. 2. de Trinitate pag. 10. col. 2. *expectate nihil minus claudorum cursu, Cæcorum visu, fuga demonum, vita mortuorum, querite, & intelligite, circumspicite, verum mirabilius fuerit, mortuum resuscitasse, an imperito scientiam piscatori doctrine illius intinasse.* In principio erat verbum &c. quæ sequuntur, quasi dixisset maius miraculum esse, ignorantem instruere, quam oculo cæco visum reddere, quo caducarum rerum formæ discernuntur, id quod ipsum Dei verbum renuntiari iubet: *Euntes renuntiate Ioanni, quæ vidistis, & audistis. Cæci vident, Claudii ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur,* Math. 8. His enim tanquam per gradus à minoribus miraculis ad maiora ascendens, mortuorum resuscitationem penultimo loco, sed discipulatum, turbarumque conuersionem, vt reliquorum maximum, vltimo loco pronunciauit. Hoc ipse Christus Dominus iterum Math. 4. eodem sensu

expressit, quando Capharnaumitis volentibus ipsum propter frequentiam miraculorum apud se detinere, non respondit se debere alibi quoque similia miracula facere, sed quoniam inquit, *& alijs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum, tamquam ad maius miraculum, ad rem tam arduam, & innatæ, sed corruptæ hominis libertati contrariam, vt quis lapidem in ceram, & glaciem in flammam, quam infidelem ad fidem, aut cor durum ad pœnitentiam facilius conuertat, nisi Deus fuerit cum illo, & digito suo vngat eum.* Hoc enim miraculum miraculorum est, & corporali illorum scopus, & finis. Nam vt Gregorij verba repetamus. *Minus est quempiam in carne resuscitari, nisi forte per viuificationem carnis, ad vitam reducatur mentis, & ei hoc agatur, quo per exterius miraculum conuersus, interius viuificetur.*

Sanctus Ioannes Chrysostronus; Tom. 4. Serm. 4. in epistolam Pauli, ad Philip. longa dictione Pauli propositum explicans, & laudibus extollens, quod ille timens, an dum alijs prædicauerit, ipse reprobus efficeretur; elegerit tamen in laboribus, ærumnis, & periculis huius vitæ, propter gaudium fidei, & profectum fratrum magis, quam certum Cœli disfolui, & esse cum Christo in securâ, & æterna requie, & gaudijs Paradisi Sanctus Præsul hortans auditores suos, vt in idipsum incumbant, ait, *nam, carissimi, credere in Christum, & pati pro Christo verè longè mirabilius est, quam cadauer ad vitam reuocare, & cetera miracula facere.* Idem rursus Tom. 4. Serm. 32. col. 503. & 504. *Quando charitatis est impositum diadema, id sufficit, ad*

K

osten-

ostendendum perfectum Christi discipulum, non solum nobis, sed etiam infidelibus.

In hoc enim, inquit, cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si alter alterum amatis. Quamobrem hoc signum est in omnibus signis maius, si quidem in ipso cognoscuntur discipuli; nam Paulum quoque propterea admiramur, non propter mortuos, quos excitauit, neque propter leprosos, quos mundauit, sed quoniam dicebat: quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror? Nam si decies mille signa ad hæc adieceris, nihil dices quod ei possit conferri. Et cum se præponit Apostolis, non dicit plura quam ipsi fecerunt signa, sed plus quam ipsi laborauerunt.

Accedat Ambrosius Serm. 13. qui est 2. de Epiphania Tom. 5. col. 18. B. de conuersione aquæ in vinum. Si mirabile est utique quæ defecerant conuiuuiis uina supplere, quanto est mirabilius, vitam, quæ est exhausta, hominibus reparasse, utique spiritualement, nam sequitur, et si gloriosum est, aquam in vinum commutare, quanto est gloriosius, peccata in iustitiam commutare, & mores potius temperare, quam pocula & constat enim ex ipsis uasculis illos hausisse ebrietatem, nos haurire iustitiam, illos percepisse uini poculum, nos calicem salutis accipere.

His adiungi possunt Sanctorum, Patrum disertæ phrasæ, per quas corporis morborum nomina propria, morbis mentium indubitanter attribuant S. Leo Papa Serm. 2. in Quadrage. graui morbo urgetur, qui carnis uoluptatibus emollitur. S. Ambrosius in Euang. Lucæ lib. 4. cap. 4. Tom. 3. col. 71. Non minorem fe-

brem amoris esse dixerim, quam caloris, itaque illa animam, hæc corpus inflamat; febris enim nostra auaritia est, febris nostra libido est, febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est, quæ licet corporis uitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumque pertentant. Et infra, uebementior tamen est animi, quam corporis febris, & ideo pro animi uoluptate, corporis salus plerumque contemnitur, nec a periculis abstinetur, sic febre libido flagrantior est, grauiusque precipitat, & inflamat, quod cum ita sit, statim consequitur maius miraculum esse hanc pellere, quam illam. S. Augustinus tract. 44. in Ioannem. Cæcitas est infidelitas, illuminatio fides, & iterum ut supra non morbos, sed mortem etiam, mentis uitia uocat. Mortui sunt, inquit, omnes infideles, omnes iniqui, corpore uiuunt, sed corde extincti sunt. Sic illi, sic alij Sancti Doctores loquuntur, & rectè quidem, quoniam ea peccata, & mali affectus animi mortalia sunt, quod animæ uita, quæ Deus est, animam propter illa deserit, non minus quam corpus moritur, cum ipsum deserit uita ipsius, quæ ipsa anima est.

C A P. XXII.

B. Alberti maiora miracula.

Quisquis modo scire cupit, quot huius generis maiora miracula patrauerit B. Albertus, Europam, Africam, Asiamque percurrat, interroget Indos, Aethiopes, Aegyptios, Syros,

Syros, Palestinos, Græcos, Armenos, Cyprios, Rhodios, Cretenfes, & qui omnem Italiae oram inhabitant, inuenietque multo plura, quam nunc fortassis cogitatione complectitur. Inueniet infideles ad unius ueræ Dei fidem; & Sanctissimæ Trinitatis confessionem per eum conuersos: inueniet hæreticos Catholicæ fidei pertinacissimos hostes, & sæuos persecutores ab eodem triumphatos: inueniet multorum sæculorum inueteratos schismaticos, quos ille colla sua Pontificis Romani pedibus prostertere fecit. Inueniet perfidos Christi desertores, Mahometi fordibus fœdos, quos ille per se ipsum, Dei gratia mundatos, Christo, & pietati restituit, inter quos omnes corporalia quoque miracula perpetrasse, piè credendum est. Quod si negetur, ego de Alberto dicam, quod de Apostolis Christi scripsit Augustinus lib. 22. de Ciuit. Dei cap. 5. in fine. Si per Apostolos Christi, ut eis crederetur, Resurrectionem, atque Ascensionem predicantibus Christi, etiam ista miracula uisibilia, scilicet facta esse non credunt, hoc nobis unum grande miraculum sufficit, quod eam terrarum orbis, sine ullis miraculis credidit. Ita quod per Albertum tot gentes pluribus, & multifarijs erroribus irritæ, in tot sceleribus emortuæ, & in malæ consuetudinis puteo sepultæ ad ueræ fidei lumen, sine ullis miraculis perductæ sint, & ex impijs, pietati, & Christianæ uitæ perfectioni restitutæ reperiantur, insigne est miraculum.

At ne nos quispiam hac generalitate aerem verberare dicat certa quædam huius generis miracula, notatū digna selegimus, quæ fidem alijs astruere possunt. Imprimis, quot,

quantisque morbis mentis ægrotasse, quot mortibus extinctum corde credemus, Nicolaum illum Venetum de Comitibus cognominatum qui deferta Christi religione, à iuuentute sua per annos quadraginta Mahometi spurcissimam legem professus est, omnibus ijs uitijs obnoxius, quæ ex illa illa lex aduersus diuinæ fidei ueritatem, & honestatem morum, uel præcipit, uel permittit, atque hunc ad ueræ fidei lumen, è cymerijs tenebris eduxit Albertus, eumque ad scelerum pœnitentiam, integritatem morum, iustitiam, & pietatem reduxit, idque in medio Cayri; quæ Ciuitas Aegypti præcipua, tunc Saracenis Sedes, Sulthani Babiloniæ, & Mamalucorum Christo rebellium, regia, omnium ex omni Christiano orbe Apostatantium cloaca fuit, inter quos poligamus Nicolaus cum uxoribus, & liberis post totum pene Orientis uagam peregrinationem habitabat, eumque cum alijs uictoriarum suarum trophæis, ad Romani Pontificis osculanda uestigia, & œcumenici concilij dogmata ueneranda, cum duobus eius filijs, Florentiam perduxit, simul cum Aethiopum, Aegyptiorum, Iacobitarum, Schismaticorum, Hæreticorumque pignoribus, & solemni illarum gentium legatione, quos ut ipse B. Vir epist. 64. ad Eugenium Pontificem Rhodo scribens loquitur, magno cum periculo præ rabie Saracenorum, uix tandem ex Cayro, ueluti ex fornace ferrea Aegypti, ac tamquam prædam ex ore immanis belluæ eripimus.

Ut hæc in Aegypto facta sunt, aliud non minus miraculum eodem loci, ab Alberto patratum est, quod S. Chrysostomi sententia uerè est lon-

gè mirabilis, quam cadauer ad vitam reuocare, & cætera miracula facere. Perpetuo ardore cupiebat Albertus dissolui, & esse cum Christo: quæ res illi iam prompta fuit, quando per pronuntiatam in eum tum Sultani sententiam, Cayri ferreis vinculis constrictus, pro Christi fide tuenda, gloriosam mortem lætus in horas expectabat, quod etsi sibi melius reputasset; Pauli tamen Apostoli zelum secutus illam suam æternam felicitatem, vt differret, & per Christianos liberari se vellet, persuaderi sibi passus est, vt multos Christo lucrificeret, & commissa sibi fidei legatione fungeretur, vt tum verè cum Chrysofotomo in Pauli persona scribente, tamquam alter ipse Paulus dicere posset, non audisti me quærere, quod mihi vtile est, sed quod proximis, vt damnatum ipse ex hac mora, & dilatione faciam, quo illis aliqua ad salutem accessio fiat. Et iterum Chrysofotomus ad Paulum, & nos ad Albertum.

Quid est quod dicis? nosti, ac pro certo habes futurum te esse cum Christo, & hæsitas, ac dicis: quid eligam nescio; neque hoc tantum, sed etiam hic manere eligis, manere, inquam, in carne, tot nempe ærumnis, calamitatibus, & periculis obnoxia, quot ibi aceruat Chrysofotomus. Illud præfertim periculum, ne dum alijs prædicaueris, reprobis efficiaris: quod non solus Paulus, sed multò magis alij timere debent. Times, si in hac vita permaneas, quid futurum sit. Innumeris malis implicatus es, ac tamen recusas apud Christum esse, recuso, inquit, idque propter Christum, vt quos illi parauit seruos, firmius in illius amore stabiliam, vt ex agro, quem plantaui, fructus extare

faciam. Quid horum tunc Albertus dicere non posset? vt verè mereatur encomium, quod Chrysofotomus Paulo acclamauit: nihil Alberti anima beatius, quoniam nihil magis etiam generosum.

Neque hoc Alberto hac vice tantum euenit, sed iterum, ac tertio, pluries. Nam dum in prima sua legatione, & commissione Terræ Sanctæ dies aliquot Bethlemij, contemplantis Christi cunis, moram traheret, tunc interim Hierosolymis capti duo fratres, Antonius, & Lucas in vinculis tormenta fortiter pro Christo ferebant: ille vero, vt vigilem pastorem decuit, ipsos per epistolam consolatus est, & ad martyrium porro consummandum feruenter corroborauit, quam epistolam, de se ipso loquens, his verbis conclusit.

Quod si viua presentia mea paruitatis vobis necessaria est, ego ad vos mundo resistente, medios inter gladios conuolo. Non enim me vetat metus; sed ne incenso iam igni, qui vel carnales, vel impios cruciat, oleum adiecisse blasphemem: maxime vobis fortiter, & inconcussis corde perseverantibus. Valete dilectissimi Christi testes, & dignissimi confessores, & inter catenas, & fustes, mei nominis mementote, vt Christi pietas socium me vobis faciat penæ, quem fecit comitem desiderij. Ecce desiderij comes erat, fieri penæ quoque socius cupit, desideratissimi martyrij Corona iam illi parata fuit, dummodo se alijs adiungeret, cælum apertum, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei; pro se pugnaturum, etsi non vt Stephanus viderit, certè vt fidelis credidit, & pro comperto habuit. O Alberte cur non accedis? cur

non

non conuolas? cur aliorum oblatæ coronæ particeps fieri, ac socius esse non vis? cur pro Christo cum Stephano Protomartyre, & cum Christo martyrum capite Hierosolymis triumphare recusas? *Non, inquit, quod pugna metus me vetet, sed quia vobis inconcussis corde perseverantibus vtile non est, vt veniam, sed propter alios necessarium, vt maneam, ne, inquit, blasphemem, accenso iam igni oleum infudisse, furentem tyrannum sine causa amplius irritasse, vt vel omnes ditionum suarum Christianos, vel saltem Religiosos occidi, & sacra Christi loca incendi, demoliri, excidi iuberet, ne fidei causam non promouisse videar, orate ergo, vt Christi pietas, meliori occasione me faciat esse socium coronæ, quam quidem vehementer cupio, sed modo nolo, ne propter id, quod mihi melius cognosco, alijs deterius eueniat, ne multi infirmi, etsi modo fideles, sed persequentium atrocitate territi Christiana signa deferentes ad Mahometi castra confugerent. Non auditis Albertum non quærere, quod sibi vtile, sed quod proximis, vt damnatum ipse ex martyrij dilatione faceret, quo fides fructificaret, & aliqua fidelibus ad salutem accessio fieret, & abessio vitaretur.*

Tertio hinc loco, cum per longi temporis frequentem, feruentemque instantiam senex tandem, & morti vicinus obtinuisset Pontificis Romani, & ordinis maiorum licentiam prædicandi cunctis infidelium nationibus, quantumuis remotissimis, & iter in Hispaniam pararet, vbi Mauritanici Regis iussu cremandus, aut discindendus, holocaustum Christo acceptum facile fieri posset, hanc etiam profectionem suspendit, & co-

ronam, quo prolixius eò feruentius desideratam, ob aliorum necessitates distulit. Intellexit nimirum spirituales, corporales, ac temporales calamitates, quibus dilecti sibi Mediolanenses opprimebantur feruente pestilentia, & publica fame per urbem, agrumque grassantibus, furentibus foris bellis, & intus dissidijs. Absolutis ergo sermonibus, quos anno 1447. iubente Pontifice, per ferias sacri ieiunij ad Ferrarientes habuit, illicò Mediolanum reuersus, populum illum doctrina, & omni pietatis opere, vsque ad mortem, suam iuuare non destitit, nec ipse tamen cœlestis triumpho voto decidit. Nam in hoc agone fortissimè decertans, sanctiori igne diuini amoris incensus, & fraternæ charitatis flamma subiectus, cernente per visum Ioanne Capistrano, relicto terribili mortali corpore, ad immortalē vitam gloriæ stola ornatus, triumphantis instar, velut alter Elias, relicto pallio, recto tramite in Cœlum translatus est, sed nos ad morbosos vitio, & anima mortuos redeamus.

Inter hos forte primus fuit Petrus ille cognomine Bonus, sed corpore, & anima tunc malè affectus, vt quem ipse Albertus epist. 3. (quam mense Nouembris ab eo scriptam arbitror) à Kal. Iunij molestijs, & angoribus contrariæ valetudinis, præsertim totius capitis oppressum esse refert, vt penè in insaniam prolapsurum, non tam capite, quam cerebro carere putauisses, & doctissimi medici, cum facile quam primum vita excedere vererentur: atque, quod animam attingit, vanissimæ, & perditæ vitæ hominem vocat, quem aliarum cupiditatum iam pridem perniciose oblectatio eo adduxisset, vt animum ad

virtu-

virtutem comparandam, & si ægrè, sed sæpe conatus respondisset, quasi mortuus, & in puteo malarum consuetudinum sepultus. Vides ergo mentem insanam, in corpore insano? vides perdita vita emortuum in puteo peccatorum, tamquam in sepulchro fetentem, & malæ consuetudinis infestis ligatum, vt crederes Christum necessarium fore, qui Lazarum hunc alterum, & lacrymis suis, & potenti clamore solus ad corporis sanitatem, & animæ vitam reuocare posset.

At B. Albertus Christi gratia vtrumque præstitit. Ipsum audiamus: cui cum ad recuperandam valetudinem diligentissimè affuissem, cum verò postquam ad sese redijt, in consilijs capiendis, quibus saluti suæ consuleret, non instantissimè modo, sed ferè importunè, atque etiam acerrimè insitit, nihil equidem ipsi blanditus sum, nihil penitus assentatus; itaque cum illum exhortarer, vt leuare se animi ægrotatione, quam ægrotatione corporis mallet, & suaderem, vt vanissimæ, ac perdita vitæ suæ; & re, & animo prorsus renuntiaret, assentiri se, & placere sibi suasiones respondit. En hominem à corporali capitis, & cerèbri ægrotatione per diligentissimam Alberti assistentiam liberatum, & è mystico animæ sepulchro, eius consilijs, suasionibus, exortationibus euocatum, & extractum. Sed adhuc ignauia quadam, & præterita consuetudinis oblectatione, fascia ligatum, pedibusque, & manibus, ad comparandam virtutem impeditum, vnde Christus dixit, soluite cum, & sinite abire; nempe iam viuam, qui fuit anima mortuus, iam corpore sanum, qui fuit capitis, & cerèbri ægrotatione oppressus, & hoc meo quidem sensu, per corporale

miraculum; quid enim his malis conferre poterat diligentia, & assistentia naturalis Alberti, quod doctissimorum medicorum peritia non poterat, sed consueta humilitas vetuit Albertum, ne miraculum clarius exprimeret: quæ eadem suavit, ne ipse ligamina penitus solueret, sed vt Christi exemplo, illum ad alium remitteret, qui ipsum, vt ait, penè quondam mortuum ex puteo malarum consuetudinum liberaret, & extraheret, hoc est, vt solueret, & sineret abire, vt Lazari imaginem hic per omnia delineatam videas.

Hac re posterior tempore, sed pro potiori parte, par illi dignitate fuit conuersio alterius, ad eò indurati peccatoris, vt planè desperaret emendationem, cum impossibile sibi persuaderet se deserturum scelus, cui per consuetudinem immerfus fuit, & tamen facili consilio Alberti, eiusque precibus apud Deum intra paucos dies contritus, & pœnitens ad ipsum redijt, nec deinceps quiduis magis abhorruit quam quod ipsum prius tantopere delectabat, quod cum nos ante plenius retulerimus, hic non amplius explicamus.

Non minus mirabilis fuit mutatio vitæ Francisci à Ligamine Patauini, qui prius licentiosè viuens, deinde creatus Episcopus Ferrariensis, & ab Alberto, ceteroquin amico, de sacræ dignitatis officijs per epistolam admonitus, voto etiam, & precibus apud Deum pro illo fufis, in alium virum repente mutatus, insignis admiranda bonitate Præsul, & apud optimos, maximosque Pontifices magnæ æstimationis euasit.

Sed & ciues Mutinenses, nunquid multa febre phrenetici fuerint; quando ciuitatem suam in Guelforum, Gibel-

Gibellinorumque faciones diuisi, quotidianis cædibus, & fraterno sanguine, per multum tempus crudelissimè fœdabant? sed vno, vel altero Alberti sermone, & priuatis colloquijs, eo reducti sunt, vt odia ipsa summo odio haberent, atque statim deponerent, mutæque dilectionis igne accensi, publica instrumenta solemnè stipulatione firmauerint, quibus ipsam diffidiorum originem, suadente Alberto, radicitus auerruncarunt, vtque perpetuæ legis vis illis accederet, interpositis apud Principem B. Viri precibus, & hortatu impetrarunt.

His adde, si libet, similem Brixiensium pacificationem, & alios apud eos B. Alberti Euangelici effectus, cuius officij prudenti dilatione plus illis profuit, quam si citius accessisset, &, vt Fabius, cunctando, rem opportunè restituit.

Hæc demum, & alia multa (quæ ne ipse multus sim, actorum Alberti lectoribus meditanda relinquo) quantæ apud homines gloriæ esse debeant, nemo Christianus est qui non facile percipiat: quanti item & Alberti operantis, & eorum in quibus operatus est meriti sunt apud Deum, vel vna Chrysofomi sententia fatis, superque nos docet; sic enim ait, tom 5. col. 951. orat 5. aduersus Iudæos. *De fratribus collapsis cogita, putatoque te thesaurum reperisse, nimirum occasionem illis medendi. Etenim si instillaueris illis velut oleum, sermonis doctrinam, si obligaueris humanitate, temperantiaque vulneratum, si sanaueris, ille faciet te ditiores quous thesauro. Qui enim adduxerit pretiosum ex indignitate, tamquam os meum erit, inquit ille. Quid huic poterit equi-*

parari? quod neque ieiunium, neque humi peractæ cubationes, neque peruigilia, neque aliud quidpiam potest efficere, efficit fratris procurata salus. Cogita quam multa os tuum peccauerit, quam multa verba obscæna protulerit, quam multa conuicia, quam multa maledicta euomuerit, & omnino suscipies collapsi curam, nam hoc vno benefacto, omnem illam delere maculam poteris, & quid dico delere? facies vt sit os tuum, sicut os Dei. Quid huic honori possit equiparari, non enim ego ista polliceor, ipse Deus hoc dixit. Si unum quempiam eduxeris, inquit, vt os meum erit os tuum, purum, sanctumque.

Quam sanctum igitur oportet fuisse os aureum B. P. Alberti Sarthianensis, qui non vnum solum eduxit, nec paucos tantum illos, quos diximus, sed omninò innumerabiles; ex diuersis mundi regionibus, ex tam varijs, inueteratisque erroribus, ex tam grauibus vitijs, enormibusque peccatis, in quibus variè horrendæque morbidi, ac iam anima mortui, & sepulti iacebant, ad Catholicam Christi fidem, ad matris Ecclesiæ gremium, ad Seraphicæ Religionis asyllum, morumque integritatem, sanctimoniamque perduxit, vt qui sexaginta annorum vitam omnem, sermonis doctrinam, & celestem sapientiam, vel sibi copiosè hauriendo, vel egentibus, vt oleum laboriosè instillando, impendit.

Quam puram oportet fuisse beatam illam animam, in qua de ergastulo carnis liberata, purgatorius ignis, nec leuem culpæ maculam, quam absumeret, nec pœnæ reatum, quem deleteret, nec stipulam, aut fenum, quod vreret, inuenire potuit.

Sed quæ de carne, de mundo, de demone, de culpa, de pœna triumphans, pura, & gloriosa in Cœlum recta migravit, nobis in terra cum corpore relinquens heroicæ virtutis exempla, quæ Deo iuuante imitemur; illustria prodigia, quæ deuotè miremur; & ingentium meritorum suffragia, quæ quantum Sancta Mater Ecclesia permittat, supplices inuocemus.

C A P. XXIII.

Minora Alberti miracula, & posthuma veneratio.

EX numero Scriptorum, qui venerabilis huius serui Dei acta fufius describunt, vel breuem aliquam eius mentionem faciunt, multi sunt, qui miraculis clarum, qui clarissimum fuisse, qui etiam post mortem miraculis claruisse, qui Deum per ipsius merita multa miracula operari, qui multis miraculis claruisse, qui multa miraculis coruscasse, qui post mortem miraculis coruscasse, qui miraculis à Domino illustratum affirmant, qui denique illum in eorum numero æque collocant, quos ipsi miraculis clarissimos, magnisque prodigijs coruscasse testantur. Atque istæ horum formulæ sunt, quorum nomina, ætates, & integra testimonia sequenti Capite proferemus.

Quod autem generali hac assertionem contenti fuerint, nec vllum ex ijs miraculis, quæ Albertus Mediolani post mortem patrasse dicitur, in specie narrent, id partim tunc viuen-

tium negligentia, sed præcipuè extremis eo tempore Mediolanensium calamitatibus adscribendum existimo quando qui vel scriptores, vel oculati testes esse possent bello, pestilentia, publica fame, per plures annos afflictissimi, & his malis depellendis magis intenti, nec seruorum Dei actis pernotandis, multo minus publicis eorum tabulis compingendis, occupari possent, sed inter perpetuas clades, in vrbe pariter, & agro, in dies, atque horas miserandis modis perirent. Nec minus per sæculum subsecutum varias, multasque huiusmodi Mediolanensium calamitates, illius vrbis, & prouinciæ historiarum scriptores referunt. Vetus denique cœnobium ipsum exterius S. Angeli circumcollocatis Heluetis Borbonij castris, in quibus etiam Hæretici fuerunt, nocturno incendio conflagrasse ferunt, anno circiter 1550. Quo casu dispersi incolæ, partim exterius morabantur in ipso semiuisto cœnobio, partim in hospitio Urbano Viridarij, & alijs pijs locis, quæ intra urbem ad veteris cœnobij regimen pertinebant; translata illuc ea supellestille, quam flammis præripere potuerunt, dum aliud ædificium eiusdem nominis S. Angeli, quod hodie extat, in apto Vrbs loco pro ipsis erectum fuit, iacto primo ipsius lapide anno 1552. die 21. Feb. demolito funditus veteri habitaculo, vt nullum eius vestigium amplius existat, vt mirum non sit, inter tot ruinas, & rerum perturbationes, per longissimi temporis interuallum, perijsse cartas, aut etiam legitima documenta, si quæ de Alberto, aut per ipsum scripta ibi aliquando fuissent. Neque verò hæc, seu hominum incuria, seu temporum aduersi casus, Alberto soli

nocue-

nocuerunt, sed alijs quoque pluribus Dei seruis, qui per ea tempora, in eodem veteri cœnobio S. Angeli cum sanctitatis vitæ, & publica miraculorum opinione, & fama, mortalem suam vitam finierunt, vsque ad eod, vt neque quo loco sepulti fuerint, aut hodie iaceant, posteris innotescat, sed tempus æris, ac marmorum edax memoriam rerum cum corporibus deglutiuit, manente, vt rei notoriæ, generali illa miraculorum publica fama, tum per ora hominum successiue viuentium, tum in perpetuis scribentium notis.

Non defuerunt tamen ex his ipsis Scriptoribus, qui aliqua miracula per viuentem Albertum patrata, per occasiones commemorant, vt quod cacodæmonem, cerui specie laruatam, prophético spiritu detexerit, idque suis auditotibus per spectrum territis, disturbatisque in clamando, potenti virtute vocis disparere protinus, ac disperire fecerit. Quod Christus Dominus noster Albertum ipsum inedia in deserto deficientem visibili sua diuina præsentia, & familiari colloquio confortauerit, allatisque cibis refocillare dignatus fuerit. Quod per plures dies in fortitudine cœlestis illius cibi ambulauerit, dum vasta solitudine superata, ad ea loca peruenit, in quibus terrenos cibos reperit, quibus deinceps pascebatur, & hoc in Moyse, & Elia miraculum fuisse, & quomodo contingat, fusè disputat Abulensis lib. 3. Reg. cap. 19. q. 8. Cur non ergo etiam in Beato Alberto, quantumuis illi pluribus diebus, iste paucioribus, ambulauerint in fortitudine, seu virtute cibi illius. Quod felicem eius animam è corpore in Cœlum, recto tramite glo-

riose properantem, diuino ostento viderit B. Ioannes Capistranus, tum corpore procul absens. Quæ cœlesti visione statim euulgata facile fuit, vt Mediolanenses, alijque in pristina sanctitatis Alberti opinione roborati, vsque ad eod fuerint, vt in suis necessitatibus eo confidentius in Cœlo, vt piè credebant, viuentis ad ipsius præsidium confugiebant, multosque fauores, & malorum remedia, à diuina bonitate per ipsius inuocationem retulissent, vt constanti Scriptorum attestatione factum traditur.

Nobis etiam posterius innotuit Sarthianenses aliquos, diebus nostris affirmare, se à periculis vitæ, & ærumnis fortunæ per Alberti inuocationem liberatos fuisse. An etiam Regni Cypri excidium? an Bartholomæi Rouerellæ fortunas? an triumphum illum suum in Cœlos postea ductum? quæ cum ille prænuntiaret, futura erant, & postmodum re ipsa secuta sunt, prophético spiritu præuidisset, aliorum iudicio relinquo.

Quod ad Alberti sanctitatis, vel Beatitudinis cultum attinet, certum imprimis ipsum, nec Beati nomen, nec Ecclesiasticum cultum à Romano Pontifice, huc vsque per canonicum ritum retulisse, neque constat causam in curia motam fuisse, verumtamen veteri more ab ipso anno 1450. quo obiit, per ducentos huc vsque ac triginta, & amplius annos Beati titulum, & communem æstimationem perpetuo loquentium pariter, atque scribentium vsu, & consuetudine obtinet, vt liquet ex ijs, quæ hæcenus diximus, & ex Scriptorum testimonijs, quorum succedaneas atates, & verba capite sequenti proferemus. Quando Mediolani post mor-

L

tem,

tem, vt multi Scriptores testantur, miraculis, & prodigijs clarissimus fuit, cultum etiam illis correspondentem, qui nondum tunc prohibitus fuit, cum habuisse, supposita veritate miraculorum negari non potest, cum venerabunda inuocatio, & vota gratiarum sint correlatiua miraculorum, & hæc multo tempore post Alberti mortem, percrebuisse indicant Scriptores, qui diu post mortem serui Dei de eius miraculis, tamquam de illis, quæ tunc fiebant, præsentis suo ipsorum tempore loquuntur, vt Capite sequenti ad notam anni 1480. vbi per *Alberti merita Deus operatur multa miracula*, & ad annum 1588. *maximis coruscant prodigijs*, nempe Albertus, & alij, quos author ibi nominat, quod autem & nunc fieri non audiamus, non defectus meritorum Alberti in causa fuit, sed quod cessantibus calamitatibus Mediolanensium, etiam cessauit inuocationis deuotio, ac deinde per incendium, ac demolitionem conuentus, ac per confusionem tumultuariæ transmigracionis fratrum, intra urbem perierint monumenta veteris cœnobij, & notitia tam pristini, quam posterioris sepulchri, atque hinc refriguerit posteriorum deuotio, quæ præsentibus, ac notis seruorum Dei monumentis magis, quam vetustarum rerum auditione mouetur.

Neque res noua est, etiam absque his causis cessare, vel non tam frequentia esse miracula Sanctorum, etiam Canonizatorum, decursu temporis, quam fuerint in vita, vel non adeo longè post mortem. Imo instar magni miraculi est in Sanctissima Matre Dei, & S. Antonio Patauino, quod ab operandis miraculis nunquam cessare videantur, cuius rei

causa in arcana Dei consilia magis referenda est, quam nostra curiositate scrutanda.

Nec eo minus æstimandi sunt Sancti, quod vnus præ alio, plura, vel pauciora miracula faciat, nam, vt teste S. Augustino lib. 83. qq. q. 79. *Ideo non omnibus Sanctis miracula attribuuntur, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes, in talibus factis esse maiora bona, quam in operibus iustitia, quibus vita æterna comparatur*: sic non omnibus Sanctis conceditur perpetua operatio miraculorum, ne pari errore, pluris fiat perpetuitas miraculorum, quæ sanctitas operum, aut ne magis Sanctus putetur, qui plura facit miracula post mortem in terris, quam qui cum paucioribus miraculis, fortè multo plus gloriæ habet in Cœlis, aut propter alias causas soli Deo notas. Quapropter, vt ante diximus, cum Paulus se præferret Apostolis non dixit, *quia plura quam ipsi signa feci, sed quia plus omnibus laboraui*.

Sed quidquid Mediolani fiat, non desunt alibi signa veteris venerationis B. Alberti, nam in pariete Ecclesiæ Fratrum Min. oppidi Sarthianensis, iuxta maius altare, à parte sinistra, vt sacræ reliquiæ obmuratæ, cum veneratione seruantur duæ epistolæ propria ipsius B. Alberti manu scriptæ, & appensa desuper eius imago depictis circa caput radijs, cœlestis gloriæ indicibus, quæ imago ibi posita fuit multis annis ante Urbani VIII. decreta de his rebus edita. Nec desunt qui pro sua deuotione illam supplices frequentant, & affirmant se aliquando, interposita apud Deum inuocatione B. Alberti, exauditos fuisse. In templo quoque con-

uentus

uentus S. Francisci Citonienfis non procul Sarthiano, in quodam tabernaculo supra altare, quod S. Bernardini vocant, cum quibusdam ipsius S. Bernardini reliquijs extat etiam liber Missalis cartæ pergamenæ M. S. quo olim cum licentia superiorum vtebatur B. Albertus, vt in ipsius libri principio, & sine antiqua manu notatum est, atque hic liber pro sacra B. Alberti reliquia, ibi cum veneratione afferuatur, & aduentantibus personis deuotis reuerenter ostenditur, non secus quam reliqua pro reliquijs S. Bernardini.

In Ecclesia etiam eiusdem ordinis Capistrani in Aprutio, cum scriptis B. Ioannis Capistrani est codex ille M. S. operum B. Alberti, ex quo nos descripsimus maiorem partem eorum operum Alberti, quæ hoc volumine exhibemus, & vt illa B. Ioannis, sic iste B. Alberti decenti, ac deuota custodia, & veneratione seruetur, vt Alberti reliquia. Nec aliud nobis de eius miraculis, aut posthuma veneratione hætenus innotuit: præter aliam depictam eius effigiem, quæ radijs ornata caput cernitur, in Sacrario Templi Aracclitani in Sancta hac Vrbe Roma.

C A P. XXIV.

Alberti virtutum, miraculorum, & Beatitudinis fama, constantibus scriptorum testimonijs perpetua.

Poggius Florentinus in ijs ^{1429.} literis, in quibus alios ple-rosque seruos Dei vituperat, ipsius Alberti respondentis testimonio, eum sic laudauit.

Sed quia me ab istorum vulgo existimis, ac per hoc non vulgarem, sed singulari quadam & vita, & doctrina præditum me egregium facis, habeo huic existimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, simulque in ea re tibi gratulor plurimum, cum ex bene instituto animo tuo, hæc tua de me opinio certe proficiatur: tamen Alberto tuo, tibi quidem ex animo vera testanti credas velim, complures inter hos fratres esse, qui cum aspectu, & auditu iustiores, tam verò eruditionis præstantia, longe me doctiores existunt.

Idem Poggius in epistola excusatoria ad B. Albertum, quæ ^{1430.} sic incipit.

Tantum abest mi Alberte, vt grauius feram, quæ à te scribuntur, vt etiam maximas tibi & habeam, & debeam gratias: quod me pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluisti, eorum, in quibus me aberrasse in meis literis arbitratus es; non enim sum is, qui tantum meis viribus confidam, vt non aliorum

L 2 quoque

quoque opibus subleuari velim, atq; adiuari ad errores vitæ corrigendos.

1430. Guillelmus Cafalensis Ordinis Minister Generalis, in literis ad Albertum datis, & in ipsius Alberti epistola, nobis 28. allegatis.

Te igitur, mi Alberte, liberum facio ad quascumque predicationes sumendas, si tuo desiderio satisfactum iri à me potest: tecum enim familiariter agere, nostra iam confirmata facit consuetudo, quia neminem mihi magis familiarem inueneram, qui posset vita, moribus, & doctrina Viterbiensis Ciuitatis periculis prouidere.

1432. Eugenius IV. Pontifex in literis, quibus Albertum constituit Vicarium generalem totius Ordinis Min. 15. Kalend. Augusti.

Tribuit autem nobis Altissimus, ut quam primum tu à nobis in Vicarium ordinis usque ad nouam creationem Generalis creatus fuisti, magnam exinde habuerimus consolationem; cœperimusque intelligere te, prestante Domino, futurum lapidem illum angularem, qui, quod sæpe & diu diximus optasse, nec unquam consequi potuimus, utrumque pariter coniunges, & utraque unum facies.

Idem Pontifex in alijs, quibus B. Ioannem Capistranum, vltromontanarum Prouinciarum Vicarium ab Alberto institutum confirmat kalend. Septemb. anno eodem.

Et tandem deliberatione matura dilectum filium Albertum de Sarthiano, dicti Ordinis professorem, Prouincia Ministrum elegerint: cuius electio non paruam nobis consolationem, ac letitiam attulit; cum comprobata integritatis, & præcipue doctrinæ, & prudentiæ existat, & grauitate morum, & consilio prestans, ut longa experientia nobis innotuit, de cuius vita, moribus, & doctrina, ac religionis zelo, & reformationis ordinis ardenti desiderio, in Domino plurimum confidentes.

Plura ad Albertum, ac de ipso dedit Eugenius diplomata, & priuatas literas, quæ nobis ad manum non sunt; sed in quibus dubitandum non est, eius laudes per ipsum celebratas fuisse, qui etiam in perpetuum suæ de ipso opinionis testimonium ad laus suum illius assistentis imaginem, æneis Vaticani templi valuis expressam perennare voluit.

Philippus Bendedeus, de quo 1434. sic etiam ipse Albertus epistola 33.

Qua tu mihi, ea opinione, ea estimatione, ac veneratione loquaris, tamquam si vnus è Patribus sanctorum, atque eruditione clarus, insigniter euasissim; quod ego prorsus laudis genus reijcio, ob idque maxime in ipso huius epistolæ nostræ principio dixi tuarum literarum.

maxima

maxima iucunditate me omnia affecisse, præter laudes meas, in quibus omnibus, pace tua dixerim, tuo vitio, parum inepetè dicta attribuis; qui ausus sis, me homunculum imperitum, qui vix scripturas sacras, pene dixerim, adhuc totas diligenter perlegi, & sacrarum literarum interpretem, & Euangelicæ legis tubam licentiùs, facilius ne dixerim, leuius nominare.

Paulus Veronensis similes Alberti laudes scripsit: hic eas ita refellit: & sibi ignaro, & extremæ professionis abiectissimo abortiuo, eas deesse humiliter affirmat, simul eleganter, & humaniter ostendens, Paulum non proinde mentitum esse, ut qui dixerit quæ credebatur, quamuis non quæ essent.

1439. Eugenius IV. Pontifex in literis ad Æthiopum, & Indorum Imperatores, 5. Kal. Septemb. an. 1439.

Mittimus ad tuam celsitudinem dilectos filios Fr. Albertum de Sarthiano, ordinis B. Francisci, Commissarium nostrum in partibus Orientalibus, & eius socios; suntque omnes viri, utique cum sacra Dei doctrina pleni, tum etiam in timore Domini, & eius vijs ambulantes.

Idem in alijs ad Cophotos, & eorum Prælatos eodem anno Non. Iulij.

Prout ex decreto inde confecto, quod vobis ostendet dilectus filius Albertus de Sarthiano, ordinis Minorum professor, lator huius, vestra deuotio apertius discet.

Idem in alijs ad ipsum Albertum profecturum 2. Kalend. Septemb. eodem anno.

Ad personam tuam, quæ quidem potens opere, & sermone, in magnis, & arduis, familiari experientia comprobata est, dirigentes aciem mentis nostræ, ac sperantes, quod ea, quæ committenda tibi duxerimus, pro honore Dei, & propagatione Christi nominis diligenter, & fideliter prosequeris; te in partibus Orientalibus Indiæ, Æthiopiæ, Ægypti, & Ierusalem Commissarium nostrum facimus.

Ioannes Alexandrinus, & per 1440. totam Ægyptum, Libiam, Æthiopiæ, Pentapolim Occidentalem, & Africam Patriarcha Iacobitarum ad Eugenium IV. Pontificem.

Post hæc refero tuæ magnæ Sanctitati sacratissimam, & honoratissimam scripturam tuam, per benedictum filium tuum, & honoratum Sacerdotem Fr. Albertum, ad manus meas peruenisse, & infra. Idem benedictus filius, venerabilis Albertus reddidit mihi duas imagines. Ceterum quædam eidem Patri commissimus, quæ literis mandare non possumus, sufficere itaque ipse quidquid ijs literis deest: cui referenti tua Beatitudo plenam fidem dare dignetur.

Philothæus Patriarcha Alexandrinus, ac totius Ægypti Græcorum, in literis ad Eugenium Pontificem. 1440.

Mea

Mea humilitas, Beatissime Pater, audiens quæ tuæ magnæ Sanctitati à filio meo in Spiritu Sancto Fratre Alberto Monacho ordinis Minorum misso in Aegyptum refero, scilicet, huc ad nos veniens detulerit sanctissimas literas sanctitatis tuæ.

1441. Andreas Abbas S. Antonij in Aegypto eiusdem Patriarchæ & gentis Iacobitarum legatus in oratione habita ad Eugenium Pontificem, in generali congregatione Concilij Florentini.

Vt nos (Aethiopes Iacobinos) per dilectum filium tuum Albertum ordinis Minorum, ad unionem quaerendam inuitares, & infra: quemadmodum poterit enarrare idem Fr. Albertus, qui multa mecum pericula, multos subiit labores, pro hac dignissima unione fidei Christianæ.

1441. Nicolaus de Comitibus à quadraginta annorum Saracenicæ apostasia conuersus, cum in Concilio Florentino, prædicante de fide Beato Alberto, durante sermone perpetuo fleuisset, causam interrogatus respondit, fletus sui causam fuisse, cæcitatem Saracenorum, & ingratitude Christianorum, quod scilicet isti non adeo studeant illorum conuersioni.

Nam, inquit, si ille sermo in medio Cayri prædicaretur, tunc ex centum millibus Saracenorum, qui di-

centem intelligerent, octuaginta sex millia conuerterentur.

Accedit Illustris Cardinalium, qui Alberti sermoni cum Eugenio Pontifice tunc aderant, de Alberti fidei zelo, & prædicationis efficacia opinio: dicebant enim, cum Pontifice colloquentes, si fides Catholica in cæteris extincta fuisset; eam tamen in Fr. Alberto conseruatam, & in reliquis, per ipsum suscitatum iri: ea hyperboli expressius enuntiantes, quam excellentem opinionem, de Alberti virtute conceperint.

Eugenius IV. Pontifex in literis, quibus Alberto confirmat electionem ipsius in Ministrum Prouincialem Prouinciæ S. Antonij 16. Kalend. Augusti, 1442.

Meruit ardens tuæ religionis zelus nobis pridem cognitus, & magna in nos, Sanctamque Romanam Ecclesiam fides, probataque in tuo ordine virtus tua singularis non dubiè promerentur, ut ea tibi concedamus, per quorum impositum tibi onus, maxima ordini tuo commoda confidimus prouentura.

Æneas Syluius Picolominæus, 1448. mox Pius II. Pont. in libro M. S. de viris illustribus loquens ibi de S. Bernardino Senensi:

Plures reliquit suarum virtutum imitatores, è quibus præcipuus fuit Albertus de Sarthiano, qui eloquentiam doctus sub Guarino, literisque secularibus apprime instructus, & ipse postea Minor factus, sub Bernardino

Tom. I.
Oper. Bern.
nardi. post
eius uitâ.

nardino eloquentiam Dei didicit, prædicauitque populis cum magna gratia. Hunc & Eugenius Pont. Max. Hierosolymam misit, ut specularetur facta Soldani, qui reuersus, & Aegypti, & India negotia, uti se haberent, edocuit, & quomodo vinci possent, monstrauit.

1450. Franciscus Sfortia Primus illius nominis Dux Mediolani, cum eum adulescentes in Albertum concitarent, in hæc verba respondisse scribitur.

Fratri Alberti sermo usque adeo nobis non displicet, quin eo potius acceptior sit, quod ille munere suo rectè fungatur.

1451. B. Ioannes à Capistrano, in epistola ad Franciscum Barbarum scripta anno 1451. 17. Kal. Aprilis, in regitro Vicariatus generalis ipsius Beati Capistrani pag. 15. septimo mense post Alberti decessum.

Vt frequenter didici ex ore nouelli nostri B. Bernardini, recolendæ memoriæ olim Fratris Alberti Sarthianensis, & nuper Fratris Antonij de Betunto, quos tua dignos amicitia puto.

1454. Idem in epistola ad Aquilanos Cracouiæ 12. Maij anno 1454.

Audistis predicantes S. Bernardinum, Fratrem Albertum à Sarthiano, & Fratrem Iacobum à Marchia, viros sanctos.

B. Bernardinus Fossensis, alias 1470. Aquilanus in suis Chronicis apud Marianum Florentinum tom. 5. cap. 17. fol. 85. col. 4.

Erat Frater Albertus peritissimus homo, & potentissimus in Theologia, singularissimus prædicator, & in suis prædicationibus acceptissimus. Erat etiam utique bonæ conscientie ita, ut Mediolani dicitur Beatus Albertus, eo quod post mortem miraculis claruit.

Registrum ordinis sub gubernio Fr. Timothæi Lucensis scriptum anno 1472.

Post mortem Fratris Guillelmi à Casali Ministri generalis, Dominus Papa super totum ordinem Fr. Albertum Sarthianensem, familie nostræ Observantiæ Apostolicum Vicarium constituit, qui per annum totum ordinem sanctissimè gubernauit, & capitulum generalissimum Paduæ celebrandum constituit; transmisit autem ad istud capitulum Dominus Papa Breue quoddam, in quo voluntatem suam declarabat, videlicet ut Fr. Albertus in generalem Ministrum eligeretur, existimans; quod si ex familia obseruantie Generalis ipse electus esset, optima totius ordinis reformatio sequeretur.

Nicolaus de Fara indiuiduus 1475. Capistrani socius, qui vitam eius latinè omnium primus conscripsit, vbi Cap. 13. habet quæ sequuntur, seq. tunc præsentem fuisse, & omnia vidit.

1516. Ex Catalogo omnium prouinciarum, & cœnobiorum Fratrum Min. Reg. Obseru. conscripto anno 1516. in fine epitomes Annalium, vbi de prouinc. Mediolani.

S. Maria de Angelis apud Mediolanum, vbi requiescunt vir ille insignis virtute, & doctrina Albertus Sarthianensis, illique similis Antonius de Arzno &c.

1536. Leander Albertus, in descriptione Italiae in Tuscia pagin. 90.

Hinc ad Clanem versus, Sarthianum est, Alberto, ex Min. ordine, maximo concionatore inlytum.

1540. Dionisius à Pulinari, in chronico M. S. prouinciæ Tusciæ part. i. fol. 14.

Hoc etiam anno 1439. Summus Pontifex Eugenius misit B. Fr. Albertum à Sarthiano ad Presbyterum Ioannem Aethiopiae Imperatorem, & ad Sereniss. Thomam Imperatorem Indorum, ad res maximi momenti tractandas; & fol. 16. in quo capitulo (prouinciali Paduano) omnes nonaginta tres vocales conuentuales, excepto vno solo concorditer elegerunt in suum Ministrum, sanctum P. Fr. Albertum à Sarthiano, ex fratribus obseruantinis prouinciæ Tusciæ: & infra: qui B. Pater Fr. Albertus Minister prouinciæ S. Antonij, & Vicarius generalis totius ordinis, nono die Iunij anni Domini 1443. & ordinis 237. celebrauit Padua secundum capitulum generalissimum

ad quod capitulum Pontifex misit literas, quibus declarauit suam voluntatem esse, vt Albertus eligeretur Minister generalis, existimans, si fieret secuturam totius ordinis bonam reformationem: & fol. 20. hoc eodem anno 1450. in festo Assumptionis Domine nostræ, in hoc nostro conuentu S. Angeli, Mediolani quieuit in Domino B. P. Fr. Albertus à Sarthiano, qui fecit multa miracula, cuius animam per Angelos in cœlum ferri vidit S. Vicarius generalis (Capistranus) existens in Burgo S. Sepulchri: & parte 2. in historia conuentus Sarthianensis fol. 258. Huius conuentus erat B. Fr. Albertus à Sarthiano, qui obiit Mediolani, de cuius excellenti sanctitate, & doctrina, nunquam satis dici poterit: & infra: de hoc Fr. Alberto legitur, quod Pontifex, & Cardinales inter se discurrendo dixissent, quod si fides Christi in omnibus extincta esset; tamen in Fratre Alberto remaneret, qui in reliquis ipsam resuscitaret.

Blondus Flavius Foroliuensis, 1559. in Italia illustrata, de Etruria pag. mihi 308.

Deinceps ultra Clusium, Sarthianum est oppidum, Alberto Minorita diuinorum dogmatum predicatore insigni ornatissimum.

Marcus Vlissiponensis in chronico Ordinis Min. part. 4. lib. i. cap. 33.

Regularis Obseruantia S. Francisci per quatuor precipue sanctissimos, & doctissimos viros aucta, & illustrata fuit, vt sacra, & famigerata

rata doctrina, sic etiam sanctissima vita, & miraculis. Ii fuerunt, S. Bernardinus Senensis, B. Ioannes à Capistrano, B. Iacobus Picenus, & B. Albertus Sarthianensis, qui fuerunt veluti quatuor firmissimæ columna restaurati nouiter illius edificij: & tanquam quatuor strenui Duces magnæ familie, qui eam duxerunt, per securam, rectamque viam, & semper saluam conseruauerunt. Erant quatuor Clypei, qui sue sanctitatis exemplo, & doctrina, eam ab aduersis tutati sunt. Erant quatuor Tubæ, quarum sonitu, multi ad Religionis militiam, & Christi sequelam concitati fuerunt, eorumque feruore zeli studioque diuino munere, tota Italia, Germania, Hungaria, Polonia, & Bohemia obseruantum Cœnobijs repleta sunt.

Idem 3. part. cap. 35. pag. 267. de B. Michaeli ab Arcagnano scribens.

Is, inquit, in ordine iuuenis inconsiderate viuens, in ordinis disciplina non satis se occupabat, verum S. Bernardini, & B. Alberti à Sarthiano salutaribus monitis, concitatus, vitam in melius commutauit, ac adeo gnauiter sese literarum studijs addixit, vt auxilio diuinæ gratiæ, intra paucum tempus, clarissimus verbi Dei concionator euasuerit, suæque doctrinæ radijs, & sanctitatis opinione, totam Italiam illustrauerit.

Franciscus Rosieres, in Stemmatibus Ducum Lotharingiæ tom. 5. pag. 287.

Diuus Albertus Sarthianensis, signis, & miraculis clarus à vita migravit: & in margine; S. Albertus.

Codex M. S. sub Gregorio XIII Pontifice, vbi fol. 86. à tergo compiler sic dicit.

Huius Conuentus (Sarthiani) fuit Venerabilis, & B. Pater Fr. Albertus de Sarthiano; qui multis functus legationibus Pontificijs, cum ad Indos, tum quoque ad Aethiopes, obdormiuit in Domino Mediolani, apud Sanctum Angelum, qui Conuentus Obseruantibus Minoritis paret, Anno Domini 1450. cuius anima visa, fuit à B. Ioanne de Capistrano in Cœlum euolare; nec mirum, cum, per ipsum multa edidit Dominus Deus miracula.

Rodolphus Toffinianensis, Episcopus Senogallia, Histor. Seraph. lib. i. fol. 72. à tergo.

Beatus Albertus de Sarthiano Mediolanensis (17.) humili loco natus, vir literis eruditus, vt monumenta eius, laude digna declarant, suis predicationibus, multos traxit ad fidem Christi, peragauit per totam Syriam, Græciam, Aegyptum. Fuit autem in sacris concionibus maximus vitiorum obiurgator; vnde multoties pro veritate tuenda, incurrit discrimen vite. Erat predicatio eius grata, & fructuosa, doctis simul, & indoctis: in dicendo utbatur præclara dicendi forma, qua

cum sanctitate vitæ coniuncta, multos ad se attraherat.

1587. Franciscus Gonzaga Episcopus Mantuanus de origine Seraphicæ Religionis, & progressibus Regul. Obseru. in Conuentu 14. Prouinciæ Tuſciæ nemoris de Mugillo.

Quo quidem capitulo, cui etiam B.P. Albertus de Sarthiano interfuit: & in Conuentu 22. Cetonij. In huiusmet loci tabellario sexdecim. Pontificiæ Bullæ à Summo Pontifice Eugenio IV. ad Venerabilem Fratrem Albertum à Sarthiano transmissæ custodiuntur; quibus illum ad Indos Orientales, ad Aetiopes, & ad alia plurima loca, apostolica auctoritate delegauit. In Con. 29. S. Francisci Sarthiani. Huius Monasterij alumnus fuit Venerabilis, ac B. P. Fr. Albertus de Sarthiano, qui plurimis sanctus legationibus Pontificiis, Mediolani obdormiuit in Domino, ibiq; apud Conuentum S. Angeli, Domini anno 1450. sepultus est: cuius anima à B. Ioanne de Capistrano æthera petens visa est: Et in Catalogo Beatorum Ordinis. B. Albertus à Sarthiano miraculis clarissimus. Idem Gonzaga edit. Rom. pag. 13. Summus Pontifex, ut Venerabili P. Fratri Alberto à Sarthiano, viro utique integerrimo, atque Reg. Obseru. acerrimo propugnatori, nec non Religione moribusque insigni, viam ad generalem ministeriatum strueret: nouerat enim vigilantissimus ipse pastor plurimum accrementi, plurimumque splendoris, vniuerso ordini ex huiusmodi promotione obuenturum, ipsum super vniuersam Religionem Minori-

ticam, ex Apostolica auctoritate generalem Vicarium instituit, qui & munus sibi creditum exactissime, iuxta conceptam de ipso spem, per integrum annum obiuit, & generalissimum secundum, tum Obseruantium, tum quoque Conuentualium Patrum Capitulum Patauij, anno Domini 1443. vel (ut alij volunt) anno 1444 futurum assignauit, ac tempore prescripto prudentissime celebrauit.

Bernardinus de Bustis, præter ea, quæ ex ipso, in Alberti vita descripsimus, ferm. 27. part. 2. pag. 668. col. 2. in fine alterius tom. 1. sui Rosarij.

Multos etiam produxit (primus Ordo) alios Sanctos fratres, viz. & miraculis clarissimos, de illis verò, qui fuerunt, non multis temporibus elapsis, ut de B. Ioanne Capistrano, B. Alberto de Sarthiano, B. Iacobo de Marchia, & multis alijs, qui maximis conuſcant prodigijs, nimis longum esset recitare.

Henricus Villot Athenarum 1598. Orthodoxarum lit. A.

Albertus de Sarthiano Mediolanensis, Guarini Veronensis alumnus, D. Bernardino præceptore sanctioribus literis operam dedit; & is fuit moribus, & eruditione, ut Bernardini discipulum posse agnoscere; exantlatis in spargendo semine Evangelico multis, ac varijs laboribus, Mediolani ipso, quo Deipara triumphum egit, celebri die feliciter obdormiuit anno 1450.

1193. Siluanus Razzi Camaldulensis, in vitis Sanctorum, & Beatorum Etruriæ pag. 716.

Qui (B. Thomas Florentinus) ab Eugenio IV. Pontifice postea missus est socius, cum B. Fr. Alberto Sarthianensi in Indiam, & ad Presbyterum Ioannem, & altera vice Hierosolymam, cum Beatis dicto Fr. Alberto, Ioanne Capistranense, & Fr. Herculano à Piagale ad reformandum, & reducendum ad veram regulæ obseruantiam loca, & conuentus illarum partium.

Et pag. 722.

Quando Papa Eugenius misit Legatum suum ad Presbyterum Ioannem Imperatorem Aethiopiæ, & ad Thomam Imperatorem Indorum, cum suis literis B. Fr. Albertum Sarthianensem, ut illos reduceret ad unionem Sacræ Romanæ Ecclesiæ, dedit illi pro peculiari socio B. Thomam, ut sanctitate sue vitæ edificaret dictos Imperatores, & eorum populos, sed cum Sultanus Babiloniæ ipsi Fr. Alberto, eiusque socijs impediret transitum, discesserunt ex Aegypto, & retro reuertentes venerunt Constantinopolim, ut per Thanaïm nauigarent in Persiam, & ex Persia in Aethiopiæ, & Indiam. Fr. Albertus per viam morbo detentus, ne Pontificis propositum frustraretur, misit B. Thomam cum tribus alijs Fratribus, ad complendum eiusdem Pontificis desiderium.

Alius codex vitæ B. Ioannis à 1594. Capistrano scriptus anno 1594. autore Bonauentura de Calasio.

Cum esset alia vice (Capistranus) in conuentu nostro Burgi S: Sepulchri, in festiuitate solemnissima assumptionis Virginis Mariæ, vidit in cœlum ferri animam illius magni Prædicatoris Fr. Alberti de Sarthiano & id reuelauit Fratribus: atque bi diem, & horam diligenter obseruauerunt, & sic rem contigisse compere-runt, quemadmodum à S. Viro Dei, & Propbeta Christi reuelatum fuit.

Claudius Picquet in Catalogo 1597. Illustrium Ordinis Min. pag. 270. inter Beatos.

Fr. Albertus de Sarthiano iacet Mediolani.

Ludouicus Robelledo 1. part. 1598. Chron. versus finem in Catalogo Illustrium personarum Ordinis S. Francisci fol. 12.

Beatus Fr. Albertus de Sarthiano Mediolanensis (18) sepultus est in conuentu S. Francisci, eiusdem urbis Mediolani.

Idem ibidem fol. 37. in Catalogo Scriptorum Ordinis.

Frater Albertus à Sarthiano, Mediolanensis composuit quosdam tractatus de immortalitate animæ, & de purgatorio, & alia oper.

Libellus Anonymi M.S. nostri archiui arm. 3. num. 43. fol. 23.

Mittitur Fr. Albertus Sarthianus, vir magna doctrina, & sanctitate conspicuus, cum 40. alijs obseruantibus ad Imperatorem Aethiopiae Presbyterum Ioannem. Et paulo post anno 1443. in capitulo Paduano 2. generalissimo, in quo aderant Conuentuales, & Obseruantes, precepit Papa eligi Fratrem Albertum Sarthianensem, virum sanctum, & strictae obseruantiae professorem, qui à morte dicti Fr. Guillelmi, ut Vicarius totum ordinem rexit. Sed Conuentuales quidam eius rigorem experti in hoc obedire noluerunt, & turbas excitarunt, quas ipse Albertus sopiuit promittens, quod de sua electione nihil moueretur.

1606. Antonius Possuinus in apparatu sacro.

Albertus Sarthianus Mediolanensis ord. Min. celebris sui cui concionator: quique operam suam Eugenio IV. Pontifici Max. in Concilio Florentino, atque in legatione Hierosolymitana nauauit (nimirum, ut acta Sultani cognosceret) scripsit &c.

1610. Antonius Daza 4. part. chron. lib. 1. cap. 36. pag. 185.

Venerunt ad concilium Florentinum multi Praelati, Episcopi, & Legati ex Aethiopia, Armenia, & India, ad dandam obedientiam Pontifici Romano tracti per industriam B. Fr. Alberti de Sarthiano, huius sacrae religionis, & Legati Pontificis Eugenij IV. in partibus Aethiopiae

Presbyteri Ioannis, & Indiae Orientalis, ut apparet ex sexdecim bullis eiusdem Pontificis originalibus: quae seruantur in Conuentu S. Francisci Citonij in Etruria.

Ioannes à S. Maria in chronic. 1615. prouinciæ S. Iosephi part. 1. lib. 1. cap. 4. pag. 14.

Sanctus Bernardinus Senensis, Fr. Ioannes à Capistrano, Fr. Iacobus à Marchia, & Fr. Albertus à Sarthiano, tamquam robustissima columna sustinuerunt nouum edificium reformationis, & ut fortes, dextrique Duces gubernarunt nouam illam militiam, cum titulo Vicariorum generalium, & assensu Ministeri generalis per Pontificem constituti.

Bartholomeus Cimarellus in 4. par. chron. S. Francisci lib. 7. cap. 44. pag. 844. loquens de adductione Orientalium, ad Concilium Florentinum.

Et hoc (inquit) per industriam, & laborem B. Fr. Alberti à Sarthiano huius sacri ordinis, Legati Apostolici Eugenij Papæ IV. in partibus Aethiopiae, & Indiae Orientalis, ut apparet per 16. bullas originales Summi Pont. quae nunc seruantur in prouincia Tuscia. Hic est ille magnus religiosus, & principalis columna reg. obs. cuius mirabilia, & egregia facta in ipsius vita explicantur.

Dermitius Thadei, aliàs Anton. 1626. Hiquæus in Nitela Francisc. pag. 62.

Hinc ab Oriente Ioannes Capistranensis Franciscanus Armenos, hinc B. Albertus Sarthianensis Franciscanus Iacobitas Florentiam ad fidei unitatem, & veritatem reducunt; quorum uterque cum legati munere, ad illas partes destinati sunt (magis 50. suorum sodalium numero comitante) procuranda Ecclesiarum vniuersi concordia; cum pridem Sarthianensis graecæ, & latinæ linguae à puero eruditissimus in concilio Florentino interpretem egerit, adiuncto eiusdem instituti socio.

Augustinus de Vitte in genealogia S. Francisci pag. 20.

B. Albertus à Sarthiano miraculis decorus quiescit Mediolani, & pag. 59. B. Albertus de Sarthiano.

1627. Saluator Massonius pag. 131. vitæ B. Ioannis Capistrani.

Papa commisit curam Ordinis tanquam Vicario generali Fr. Alberto à Sarthiano, viro magnæ famæ sanctitatis, & sapientie, & per totam Italiam nominatissimo, ea mente, ut in proximo capitulo generali eligeretur ipse Minister generalis.

Idem ad Calcem vitæ eiusdem Capistrani, Alberti vitæ breuiarium exhibet, ex quo descripsi, quæ hic sequuntur.

Fr. Albertus Sarthianensis erat ex Sarthiano, unde Pius III. (19) Pontifex originem duxit. Cum esset paruulus, pater eum obtulit S. Franciscò in ipsius monasterio, ubi etate crescens in literis bene profecit. Erat

enim pulcherrimi ingenij. Quam excellens euaserit in lingua graeca, non minus quam latina, manifesta in Synodo Florentina, ubi seruus Dei latinorum, graecorumque interpretibus annumeratus, latinorum verba, & sententias, tanta facultate, & elegantia graecè reddebat, ut admirati graeci dicerent, fieri non posse, ut ille in Graecia natus non fuerit. Erat pariter in diuina scriptura, & sacra Theologia adè consummatus, ut viri docti Italiae, Praelati, atque ipse Pontifex illum inter sui temporis doctissimos censerent; cuius rei specimen suis literis praebuit, quando Pontifex illum Legatum suum in Orientem misit.

Trigesimo etatis anno à conuentualibus ad obseruantiam migravit, in qua vixit semper cum puritate, & vera obseruantia regulae. Multa monasteria edificari fecit, in Italia, & extra, ut Candie, Constantino-poli, Hierosolymis, Caffæ, & Peræ. Hæc tuba Spiritus Sancti discurrebat predicando nomen Iesu Christi, per totam Italiam, Graeciam, Aegyptum, & Syriam. Et infra. Hic seruus Dei vnum annum multa prudentia rexit Religionem, cum esset valde zelosus obseruantie regularis, seuerus, & iustus. Et postea loquendo de turbis capituli generalis Patauni. Nihilominus, sedato rumore, Fr. Albertus, ut Vicarius generalis Ordinis, sua dexteritate, collectis omnibus ad comitium, humilitate sua placauit ipsorum animos, & illos in pace vniuit, renuntiando officio generalis Ministeri (quo ad Pontificis mentem potiri poterat) ut illi in eo constituerent, quem magis expedire iudicarent; promittens insu-

insuper non defuturum se placando Pontificis animo, quantumvis ipsi non eligerent, quem ille cupiebat. Deinde narrat, in conuentu Cetonij conseruari spinam coronæ Christi, & partem ligni S. Crucis, quæ Albertus Constantinopoli secum tulerat, ac denique mortem ipsius, & reuelationem triumphii eius in Cœlum ascendentis, eadem hora mortis, factam B. Capistrano.

1629. Ioannes Franciscus Bonafus, Bononiensis ordinis Minor. Conuentualium, in Theatro illustrium personarum trium ordinum S. Francisci Bononiæ anno 1629.

Beatus Albertus Sarthianus, Mediolanensis, qui Armenos ad S. Romanæ Ecclesiæ obedientiam reduxit, Mediolani quiescit.

Paulus à Trinitate in expugnatione spiritali Indiæ Orientalis per fratres Minores lib. 1. cap. 2.

B. Fr. Albertus à Sarthiano, qui miraculis claruit, crucem in manu gestans, prædicauit in diuersis partibus mundi, per totam Syriam, Græciam, & Aegyptum, & multos infideles conuertit.

1635. Iacobus Graffettus S. I. in vita Beatæ Catharinæ Bononiensis lib. 1. cap. 19. pag. 65.

Vna dierum dum Catharina occuparetur panibus furno ingerendis, accessit ad monasterium quidam Pater ordinis obseruantum S. Francisci,

nomine dictus Fr. Albertus, vir deuotissimus, & potens prædicator, ut sermonem de rebus spiritalibus ad matres haberet, cui omnes interesse debebant; quapropter illico per campanulæ sonum vocatæ sunt, quo audito serua Dei panes omnes furno celeriter imposuit, deinde ad concionem abiens furno benedixit, dicens; ego te commendo Christo meo. Tum, res miranda, sermone per integras quinque horas indefinenter protracto, quando ad furnum redijt, ut panes extraheret, multe sororum eam secutæ sunt, certò tenentes, panem omnem iam combustum fuisse, sed ingenti ipsarum stupore eum inuenerrunt non modo bene maturum, sed etiam solito pulchriorem roseo colore, & ad admirationem odoriferum.

Placidus Myrtus Frangipanius, Cler. Regularis, in sua acclamatione Madritensi fol. 17. pag. 2.

Tempore Eugenij IV. Summi Pontificis, voluit Albertus Sarthianensis aperire sibi viam ad reductionem Aethiopum.

Arturus à Monasterio in Martyrol. Franc. die 15. Augusti. 1638.

Mediolani B. Alberti de Sarthiano confessoris, ac concionatoris eximij, qui pluribus sanctus legationibus Pontificijs, ad Indos, Aethiopes, & alios Orientales populos, copiosum numerum Schismaticorum, & hæreticorum; maximè Armenorum, Iacobitarum, Græcorum, & aliorum reduxit ad fidei unitatem, quam professi sunt in Concilio Florentino cœcumenico, ubi conueniunt

runt sub Eugenio IV. Papa: tandem doctrina, vitæ sanctitate, ac miraculis clarissimus spiritum Deo reddidit; cuius animam B. Ioannes Capistranus vidit æthera petentem. Et in annotationibus ad eundem locum totam eius vitam compendio recenset.

1639. Lucas Vvaddingus, quo nemo B. Alberti acta copiosius, aut solidius prodidit, tum in syllobo scriptorum ordinis, tum & maximè in suis eiusdem ordinis Annalibus, præsertim tom. 5. per totum, ex quo hanc vitam eius, magna ex parte concinnauimus, & nunc inter hæc aliorum testimonia, selecta quædam eius verba colligemus, quæ ad B. Viri doctrinam, sanctimoniamque vitæ præcipuè pertinent.

Anno 1415. n. 22. Hoc anno Fr. Albertus à Sarthiano Clusinae Diocesis oppido, à Patribus Conuentualibus ad Obseruantes transfuit, annos natus triginta. Guarino Veronensi, & Emanuele Chrioflore præceptoribus græcè, & latinè doctus, vtraque lingua eruditè scripsit, & vtriusque gentis conuersioni studuit. Ipse in summo vitæ rigore, & disciplina seueritate, pauperem vitam transigens, omnes cupiebat Christo lucrifacere, vel assidua oratione, vel efficacissima prædicatione. Sepissimè de hoc viro sanctissimo, & doctissimo nobis offertur occasio loquendi; multa enim præstitit egregia in sui

ordinis, & fidei catholicæ incrementum.

Anno 1430. n. 34. recensitis illustribus aliquot viris, Inter hos, inquit, & super hos eminentissimè floruit B. Albertus Sarthianensis, sanctitate illustris, græcè, & latinè doctus.

Anno 1450. n. 11. & 12. Celebræ Assumptionis Virginis festiuitate ad Cœlos euolauit B. Albertus Sarthianensis, cuius præclaras animi dotes, & gloriosissimos, pro Ecclesia Catholica, & fidei propagatione labores, per varios annos distribuimus. A tempore quidem quo prædicandi munus superiore iubente, suscepit, nunquam ab opere cessauit; sanctissimis documentis immaculatam coniunxit vitam, & opera sanctissima, tot præclaris meritis radiantem eius animam vidit B. Ioannes Capistranus in Cœlos ascendentem. Sepultus est in cœnobio S. Angeli, ubi post mortem coruscavit miraculis.

Felix Reineccius, in Solone 1640. Franciscano lib. 2. cap. 10. pag. 277. & 278.

Postremò etiam Angeli cœlestes exhibuerunt se, tamquam fidelissimos singularis diuinæ prouidentiae erga Franciscanos vades; sit ex pluribus vnus ille, qui Fr. Alberto de Sarthiano mandatis Apostolicis in Aegyptum profecto, & in terra iniquosa, loco horroris, & vastæ solitudinis, ob defectum potus, & cibi, ex bidui penuria languenti, & querenti adstitit. En dicebat Albertus; iam morior; Vicarij tui præcepta peragere non potero, neque pereuntes animas ad tuæ veritatis cognitionem

reducere . Domine miserere . Non prius dixit , quam viderit prope se iuuenem pulcherrimum lingua Italica salutantem , mox cibos afferentem , & sic affantem ; non est cur de diuina diffidas misericordia , & prouidentia . Ego sum , qui Francisco seruo meo subsidium promisi opportunum , neque tu vidisti hoc usque in religione hac iustum derelictum , aut fratrem aliquem fame perisse ; quibus dictis disparuit .

Idem lib. 3. cap. 4. pag. 53. narrat ea , quæ Alberto in Ægypto contigerunt , & eius reditum ad Pontificem , ad ductis ad Concilium Florentinum , Ætiopum Ægyptiorumque Legatis , ac tandem subiungit de focijs hæc pag. 60.

Interea nec illi , qui ab Alberto surrogati , & ad Indos missi fuerant feriatu creduntur , certe scribit Bartholomeus Cimarellus , quod etiam plures Prælati ex India Orientali per legatos suos memorato in Concilio , ope Alberti Sarthianensis , obedientiam præstiterint Summo Pontifici Eugenio IV. tamquam capiti universalis Ecclesiæ . Inuenitur quoque in Annalibus Minorum etiam anno 1452. Franciscanos in India extitisse , eamque & anno 1455. adijisse alios . Hæc Reineccius , & alia plura , quæ cum per nos in hac historia superuacaneum censuimus .

Michael Angelus à Neapoli in 1650. Chronologia historica legali pag. 87.

Observantium Congregationem , quatuor cœlestes præcones , Bernardinus Senensis , Ioannes Capistranus , Albertus à Sarthiano , & Iacobus Picensis dilatauerunt , quibus ducibus familia obseruantie ad eò succreuerat , ut Minister generalis , Fr. Guillelmus de Casali , super ipsam familiam anno 1438. S. Bernardinum Senensem , accedente Eugenio Papæ IV. ordinatione , Vicarium generalem instituit : quo magistro , gubernatore , atque prædicatore , comitibus tribus supradictis , maxima in dies incrementa suscepit .

Petrus Marchant in 12. fundamentis Ord. Fr. Min. parte 2. pag. 121.

Eugenius IV. misit B. Albertum Sarthianum , qui cum Græcis redierat , una cum aliquot FF. Minoribus ad Patriarchas illarum regionum & Coptos , nec non ad Thomam Indorum , & Presbyterum Ioannem , Ætiopum Imperatores : nec inutilis illa missio fuit Ecclesiæ Dei &c. & pag. 226. Mortuo Fratre Guillelmo de Casali institutus est à Summo Pontifice Eugenio Vicarius Generalis Ordinis , usque ad Comitata Generalia , Fr. Albertus de Sarthiano , vir doctus , pietate , & religiosa vita insignis , ex Familia Observantium , qui ad annum sequentem 1443. indixit Comitata Generalia : Et infra , S. Bernardinus de Senis quod , ut de eo scribitur , in oratione didicisset Observantiam , adhuc in suis exordijs debi-

debilem , B. P. Alberto indigere , instabat apud familiam Obseruantie , ut Fr. Antonius de Rusconibus eligeretur .

1653. Iacobus de Ridderein Speculo Apologetico .

Fr. Albertus de Sarthiano vir integerrimus , atque Regularis Obseruantie accerrimus propugnator , quæ Pontifex vocalibus commendauit , ut scilicet , tam Conuentuales , quam Obseruantes illum in Ministrum Generalem Totius Ordinis utrisque communem eligerent .

1653. Isidorus Vgurgerius in pompis Senensibus part. 1. tit. 14. pag. 306.

Fr. Albertus de Berdinis , Senensis à Sarthiano , præcipuus discipulus , & imitator S. P. Bernardini , & Vicarius Generalis noui instituti Minorum Obseruantium , ab Eugenio IV. Pontifice Romano creatus , grecas , & latinas literas à Guarino Veronense alijsque celebris fama humanioris literature professoribus ; ac diuina de hinc mysteria ab ipso Bernardino didicit : unde cum singulari decore multis populis prædicauit . Mox in Eugenio Pontificis beneuolentiam acceptus , ad Concilium Florentinum vocatus est ; ubi grecorum Ecclesiæ unionem cum latina iniuit . Hinc Hierosolymam ab eodem Pontifice missus est , ut obseruaret machinamenta Soldani , & alia negotia , cum Ægyptijs , & Indis perageret , rationesque disquireret , quibus illa superari possent ; postquam pluribus legationibus , eiusdem Pontificis nomine , ad varios Principes perfun-

ctus est , Mediolani tandem decessit anno 1450. relictis quæ sequuntur operibus ingenij sui claris monumentis : Tractatus de Corpore Christi .

Franciscus Haroldus in Epitome Annalium Vvaddingi tom. 1. col. 1239.

Beatus Albertus Sarthianensis vir attica & Romana eruditione clarus , & col. 1271. Dum verò B. Albertus de his rebus &c. & col. 1282. Interea B. Albertus Sarthianensis .

Godofredus Henschenius , & 1668. Daniel Papebrochius S. I. in vitis SS. tom. 2. Martij die 9. in notis ad vitam B. Catharinæ Bonon. pag. 55.

(21) Videtur is esse (Albertus) quem à Sarthiano natali suo in Etruria opido cognominat Arturus , in Martyrologio Franciscano , ad 15. Augusti Apostolici zeli non tantum in Europa , sed & in Asia concionator : Minister Ordinis Generalis futurus , ex Pontificis voluntate , nisi recusasset , qui , ut Arturus ait , tandem virtute , doctrina , miraculis clarissimus , obiit Mediolani in Conuentu Sancti Angeli honorifice conditus anno 1450. Videtur autem hæc res contigisse anno 1442. quando (22) ipse Prouincia S. Antonij , idest Bononiensis , Minister fuit Prouincialis : nam post annum 1443. & Capitulum Romæ celebratum , tam multis Apostolicis legationibus fuit occupatus , ut forte in suam Prouinciam , intra annos aliquot non redierit .

1670. Abbas Philippus Picinellus Canonicus Reg. Lateran. in Atheno literatorum Mediolanensium.

Insignis erat felicitas, per quam Albertus à Sarthiano, noster Mediolanensis, relicto seculo, & indutus habitu Minorum Observantium Sancti Francisci, S. Bernardinum Senensem, nunquam satis laudatum, magistrum sortitus est, sub illo enim magno rectore, qui purissima sanctitatis lumina cum altissima scientiae splendoribus copulabat: mirum quam facile fuit, fortunato huic discipulo, ut utroque titulo tam eminentis magistri alumnus reuerendus euaderet. Ut erat Albertus facultate doctissimus, Eugenius IV. Pont. Max. voluit, ut celebri Florentino Concilio interesset & ut erat admirandus verbi Dei prece, feruore Apostolico, tantam auditorum multitudinem attraheret ut feratur eum subinde quinquagesies mille Mediolanenses auscultatores habuisse: intuitu eius utriusque magni talenti virtutis, idem Eugenius Pont. eum legatum suum Hierosolymam amandauit, ut Christianitatis prerogatiuam sollicitaret, & iudiciosa sua prudentia obseruaret molimina Sultani, & aduersus ea opportuna remedia exquireret. Posteaquam in Apostolico munere, per varias prouincias multo sudore, laborasset, eo die quo Maria Virgo triumphali pompa in celum translata fuit, ipse quoque dulcissimo somno graues palpebras mundo occlusit anno 1450. Ex operibus eius, quae pretiosam hereditatem Observantium Religionis reliquit, etiamnum Capistrani seruat elegantem librum epi-

stolarum, graeco, & latino docte permixtum.

Benedictus Mazzara Sulmonensis, & Ord. Min. strict. obseru. Prouinciae S. Bernardini Pater, & Franciscani Legendarij Author, in vita Beati Alberti.

B. Fr. Albertus Sarthianensis, in Ord. Min. tam auidus erat integre, & purissimae adimpletionis Franciscani Canonis, & austerioris vitae, ut ad hanc assequendam à conuentualibus ad obseruantes sub huius distributionis primordia transferit, ipsumque institutum multis uiris, e seculo uocatis, multis domibus auxerit, & firmauerit: ipsum etiam doctissimis scriptis, ab aduersis conatibus uindicando. Erat ipse in se ipsum austerus, & Euangelicæ paupertatis tenacissimus, & feruentissimus zelator salutis animarum, cui promouenda se ipsum perpetuo impendebat, tum assiduis precibus, cum constanti, & indefesso labore predicationis. Erat uerbum Dei in ore eius gladius acutus ad ressecanda uitia, & carnales affectus detruncandos. Erat acerrimus criminum obiurgator; in quo nullius, uel diuitis, uel potentis faciem respiciebat, ea tamen dexterritate, & eloquentia, ut sui aui concionatorum Rex appellaretur.

Et postea. In Itinere Aegyptiaco illi accidit, ut dum per immensa illa deserta, & vastissimas solitudines deficiente victu, ex integri bidui inedia ad aridae arboris truncum sedens & querulus ad Dominum conuersus, diuinam promissionem S. Franciscus factam allegauit; illius quippe filijs nunquam defore victui necessaria.

Et

Et en ego, inquit, in hac solitudine morior fame, nec potero Vicarij tui iussa perficere, nec tot animas ad ueritatis tuae lumen adducere, Domine miserere. Haec uerba non prorsus absoluit, cum adstantem sibi uidit iuuenem pulcherrimum, qui eum Italica lingua salutans, cibos porrexit, quos cum ille admirandus, cum gratiarum actione sumeret, subiunxit. Non est quod de Dei benignitate, & prouidentia diffidas. Ego ipse sum qui seruo meo Francisco promisi omne opportunum auxilium: nec tu hac usque uidisti in hac Religione ullum derelictum, aut fame pereuntem, usque dictis disparuit. Et iterum. Sanctissimis documentis, quae predicando subministrabat, ad iungebat opera, & uitam sanctissimam, quibus multos Infideles in Oriente conuertit ad fidem, multos Schismaticos ad unionem Ecclesiae reduxit, & ex alijs erroribus incredibilem hominum multitudinem liberauit multosque induxit ad Religiosae uita professionem. Denique postquam pro Ecclesia Sancta Dei multum sudauit, & pro sua Religione obseruante per triginta nouem circiter annos, ut unus ex quatuor precipuis columnis; qui eandem obseruantiam aduersus amulorum studia, summo honore supportarunt, meritis copiosis diues, Mediolani transiit ad Dominum, in Festo die Assumptionis B. Virginis Mariae anno reparatae salutis 1450. in Conuentu S. Angeli, ubi corpus eius sepultum fuit, & multis deinde miraculis à Domino illustratum. Eadem hora, qua obiit Albertus, B. Ioannes Capistranensis, in Conuentu Burgi Sancti Sepulchri, mensē cum fratribus accumbens, lato & radiante vultu in

caelum elato, sic exclamauit. O Patres ego uideo animam unius fratris nostri in Coelum euolare, & ut uadit gloriosa, expedita, & Beata: quod cum oculis in altum defixis, pluries repetisset, è mensa ad orationem surgens, in ea sibi reuelatum didicit, animam illam fuisse P. Alberti Sarthianensis, quae tunc exuta corpore, ad Celi gaudia properabat.

Nicolaus Bartholinus Cl. Reg. 1680. Congregationis Matris Dei, in calce Hodaporicus B. Ambrosij Camaldulensis, à se nuper editi pag. 70.

B. Albertus de Sarthiano, tum uita sanctitate, tum eruditione, ac laboribus Ecclesiasticis cum paucis auro suo conferendus.

Antonius à Terrinca, in Theatro genealogico Minoritarum Tusciae part. 1. ferm. 2. tit. 2. pag. 14.

B. P. Albertus Berdinius à Sarthiano Reg. Obseru. Alumnus, columna, & basis, propugnator, & propagator uti Theat. 1. Ord. tit. 4. diximus: uir predicatione, uita sanctitate, ac miraculis illustris, Graecis, & latinis, humanis, ac diuinis literis apprime eruditus, Martino V. Eugenio IV. & Nicolao V. Summis Pontificibus summe charus, sanctissimis namque documentis immaculatam coniunxit uitam, & operum sanctissima; quibus Orientales multos, varijs apud eos legationibus functus, ad fidem conuertit, Iacobinos, Graecos ad unitatem Ecclesiae in Concilio Florentino à schismate adduxit, & re-

reuocauit, incredibilem multitudinem ab errore retraxit, plurimos Religiosorum coetibus adiunxit. Tot praeclaris meritis radiantem eius animam vidit B. Ioannes Capistranus in Caelos ascendentem ipsa Assumptionis Virginæ festiuitate anno 1450.

P. Dominicus de Gubernatis in Orbe Seraphico Tom. 1. in Indice.

B. Albertus de Sarthiano Pontifici, & Ordini uniuerso acceptus & f. 184 In locum Fratris Dalismani demortui electum fuisse in Ministrum Prouincialem B. Fr. Albertum à Sarthiano. Idem Tom. 3. pag. 78. col. 2. quo etiam anno B. Albertus de Sarthiano, tum doctrinæ, tum sanctitatis rarum exemplar ab ordinis communitate, ad Regularem Observantiam conuolauit.

Et Tom. 2. lib. 6. cap. 2. p. 34. col. 1.

Anno 1415. Fr. Albertus à Sarthiano Clusinae Diocesis in Tuscia Oppido, Pij Tertij patria, ad obseruantes à Patribus Conuentualibus transiuit annos natus 30. latine egregie edoctus Guarino viro insigni præceptore, & grecè sub Emanuele Chrisolora utraq; lingua eruditè scripsit, & utriusque gentis studuit conuersioni. Sanctum hoc institutum multifariam adiuuit suis doctissimis scriptis, & ab impugnantibus liberauit, vocatis à seculo adolescentulis auxit, multiplicatis adibus, & optimis præscriptis legibus formauit. Ipse in summo vitæ rigore, & disciplina seueritate pauperem vitam transigens omnes cupiebat Christo lucrifacere, vel assiduâ oratione, vel efficacissima predicatione. Faciem nullius respiciebat, neq;

diuitum potentiam timebat quin minus Dei verbum liberè proponeret, & quod absolum erat redargueret. Id tamen tanta fecit dexteritate, & eloquentia, ut predicatorum sui temporis Rex diceretur.

Ei ibidem cap. 8. pag. 92. col. 1.

Quem (Poggium Florentinum) B. Albertus Sarthianensis attica, & Romana eruditione clarus edita graui sed modestissima Apologia verbatim confutauit, & suorum honorem, iam ex operibus apud seculares clarum suo scripto clariorem reddidit.

Cap. 15. pag. 203. col. 1.

B. Albertus de Sarthiano attica, & Romana eloquentia insignis, sed fructu prædicationis, vitæque sanctitate longè insignior, pro Observantiæ Regularis inuicta defensione, felicitique propagatione quam gloriosè laborauerit videndum est in Vvadingo, & nos in proprijs locis enarrabimus.

Alij plures huius B. Patris meminerunt S. Antonin. p. 3. tit. 22. pag. 789. Ioannes à S. Maria part. 1. Chron. Prouinciæ S. Iosephi cap. 4. Ignatius Legault, de Sanctitate Ecclesiæ Rom. cap. 2. sect. 2. Henricus Sedulius in cap. 3. vitæ S. Francisci. Henricus Spondanus in prosecutione Annalium Card. Baronij tom. 2 anno 1441. num. 3. Odoricus Raynaldus Annal. Ecclesiæ tom. 18. anno 1441. & alij plures. Sed quia quos ex illis vidimus nihil noui proferunt, eorum verba omisimus. At non tam finem quam illustrem coronidem, & pennatam fummitatem his testimonijs imponet sequens elogium

gium Alberti, nobilium authorum eruditione, & elegantia dignum.

(23) ACCADEMIA SENENSIS

Intronatorum in Fastis Senensibus ad Alex. VII. Pont. p. 208.

B. Albertus de Bendinis à Sarthiano (24) Ordinis Minorum.

Cunas cum pheretro confundere, visus est, qui Albertum Mediolani natum prodidit, certissima quippe monumenta sunt, que natale illius solum Sarthianum, Senensis nobile ditionis Oppidum esse dubitare non sument. Mediolani quidem supremum decubuit, & hac mortalitate solutam illius animam Cælo triumphantem succedere suspexit Biturgij degens vir ille Beatissimus, superumque spectaculis iam dudum affuetus, Ioannes à Capistrano. Huius in oculis quasi etiamnum herentem tanti spectaculi pompam vnâ mecum lector, si vacat, cognosce. Post præuios faustum modulantes choros ferebantur simulacra Hierosolymæ, Constantinopolis, Mempotheos, Crete, Græciæ, Armeniæ, Syriæ, Aegypti, ac Numidiæ, quas ille Vrbes, nationesque non tam itineribus, quam victorijs, eloquentia, & pietate partis, late lustrauerat: videre erat ex eiusmodi simulachris pendencia sacra quam plurima diplomata à vaticani hierarchis ad Albertum data, amplissimis illius meritorum titulis honestantia, & Apost. authoritatis vires impertientia, ut vel remotiores Africa, Asiæque Prouincias Christo subigeret. Inerat simul aureis expressa caracteribus approbatio Florentini Concilij, virum eximij laudibus honestantis,

quod Eugenij IV. iussu ad confessum illum accitus, in fæderandis Rom. Ecclesiæ Græcorum animis, eximiam operam, industriamque nauasset. Accedebant opima de profanis impietatis delubris relata spolia: acti ante currum, deuinctis manibus virulenti Scriptores non pauci, quos reformatum nuper Franciscanum Ordinem, dentate chartæ maledictis proscindentes vindex hic noster inuicto stylo confoderat: currum ipsum sydereis gemmis rutilantem geminam monstra, heresis, ac superstitio, ineluctabili freno conscripta, trahere cogebantur. Præ quibus illum ingentem ceruum catenæ premebant, cuius laruam malus demon indutus Mediolanenses (qui adhuc vsque sexagesies mille dicenti Alberto interdum aderant) dum è nostri oratoris ore pendebant, facto in medio impetu perturbare est ausus, auertissetque fortasse attonitam spectaculi atrocitate, concionem in ipso suo furore diffidentem inanibus suis viribus, nisi belluam pro vocis imperio, non fugere modo, sed euanescere coegisset: stipabat latera manus Epheborum numero, ac dignitate per nobilis, quos Albertus ad ipsum adolescentiæ florem, spinis patientis Dei intra religiosa claustra, sacrandum mira dexteritate permouerat, sequebatur innumera pileatorum turba, Iacobitarum presertim, & Armenorum, quos, videlicet, e perfidiæ seruitute, in veram Catholicæ fidei pietatisque libertatem, tanti doctoris prepotens virtus asseruerat: sed splendidissimam triumphi maiestatem, vnus ipse spirabat Albertus sacre Latine, & Græcæ eruditionis, laureis redimitus, & textili, non quidem è cineribus veste, sed ex radijs firmate late

late conspicuus: obuiam interim effusi
 Cœli Ciues aduentantem victorem
 plausu, & quam lætis fauoribus
 exceperunt: salutabant egregium Diui
 Bernardini Senensis discipulum, di-
 gnissimumq; populorum magistrum:
 verè magnum ex ipsius æterni Regis
 decreto compellabant, qui nimirum
 ex euangelici oraculi præscripto ante
 fecerit, quæ docebat, ut nunquam
 manum lingue rubori esse continge-
 ret; quando nulla Christianæ sa-
 pientię præcepta, ad aures popula-

rum admoueret, quæ moribus, vi-
 taque multo antea non affirmasset.
 Reddendam vero laudatissimi viri
 humilitati vicem vna cœlestium
 omnium vox esse videbatur, ut qui
 sublimis inter mortales, recusato
 supremo sui Ordini magistratu, esse
 noluerit, eo apud Cœlites excelsus
 emerit, nec monitore suæ parui-
 tatis, & vulgari triumphantium
 more indigebat, qui tam illustri ex-
 perimento, quanti se faceret, osten-
 disse.

NOTÆ IN VITAM BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV.

Nota In Frontispicium Incisum.

Vid hoc schemate desi-
 gnetur, ad pedes eiusdem
 summatim incidi curauimus.
 Nunc verò particularia quædam
 explicanda sunt, atque
 imprimis cum duo no-
 bis extent eius cœtipa, ex eodem Vati-
 cano prototypo, ad eandem rem præ-
 sentandam desumpta, alterum scilicet
 hoc nostrum; alterum quod Horatius
 Iustinianus fieri fecit, & in sua historia
 Concilij Florentini addidit, adeò tamen
 inter se dissimilia sunt, ut non vnâ
 actionem, sed duas, diuersasque signi-
 ficare videri possunt. Ad tollendam ergo
 hanc ambiguitatem, aduertendum est,
 Iustinianum, ut rem integram produce-
 ret, portam Basilicæ Lateranensis ad-
 iunxisse, eamque imagine Sancti Sal-
 uatoris, brachio dextro, in modum be-
 nedicentis eleuato, sinistra verò pomum
 cum infixâ cruce, illius Ecclesiæ insi-
 gnibus ornata, ut ijs notis indicaret,
 eam actionem Concilij in eadem Ec-
 clesia celebratam fuisse. Addidit præ-
 terea plures quam nos legatorum ima-
 gines, quasi portam illam ingredi-
 entium, & ad Pontificis pedes proceden-
 tium; fidei decretum ex eius manibus
 accepturi. Quæ omnia cum in parua
 scheda comprehendere non posset, noua
 celatura necessaria fuit, ut imagines
 ipsæ multò quàm nostræ minores pro-
 diissent.

Ego verò sola ipsa præcipua actione
 contentus, quæ intra templum acta
 fuit, & Alberti nostri effigiem comple-
 ditur, malui impacto gypso figuras,

eadem qua in ipsa porta Vaticana molis
 mensura exprimentur, excipere: nam
 id folij nostri latitudini conuenit, &
 icones ipsæ magis conspicuæ, clariùs
 discernuntur, & maiorem venerationem,
 auctoritatemque præferunt.

Accedit insuper, ne paucitas perso-
 narum, quæ hoc schemate oculis obij-
 ciuntur, inducat lectorem, ut suspice-
 tur huic actui plures non interfuisse,
 vel actum ipsum non publicum, aut so-
 lemne, sed secretum, & quasi clan-
 cularium fuisse, hic aduertendum duxi,
 non ideò paucas personas exprimi,
 quod re ipsa paucæ fuerint, sed quod
 angustia nostræ paginæ plures capere
 non potuerit, atque adeò synecdoche
 opus fuit, qua per vnâ plures intelli-
 gamus.

Sic vnus Cardinalis est pro pluribus
 qui interfuerunt, ac duo tantum le-
 gati, cum duodecim circiter ex Aegypto,
 & Aethiopia re ipsa interfuerint, ut ha-
 beretur in tabulis à Iustiniano ex porta
 S. Petri in suum librum translatis.

Quemadmodum enim Rhetores, &
 Poetæ per synecdochen vocalem effi-
 ciunt, ut ex vno plures intelligamus,
 sic sculptores, & pictores, per paucio-
 res res plures intelligi volunt, ut dum
 mediam corporis partem, totum ho-
 minem, aut per vnum hominem plures
 intelligunt.

Postremo hoc loco dicendum resta-
 bat, quod ad Alberti effigiem, & ha-
 bitum pertinebat. Verum ea res satis
 elucidata est cap. 13. eius vitæ prope
 finem, ut proinde superfluum sit eam
 hic repetere.

Nota In Frontispicium
scriptum.

* *A Sarthiano.* Hac orthographia libentius vtor, quam qua alij quidam Sarcianum, Sarcianum, vel Sarceanum scribunt. Illa enim vsi sunt Blondus Flavius eruditus historicus, Alberti nostri synchronus, & amicus: Marianus Florentinus ex eadem prouincia Tusciæ, in qua Sarthianum situm est, & certioris fidei scriptor ipse Albertus, qui vt erat Tusca pariter, & Latina lingua peritus, rectam natalis oppidi nominis orthographiam ignorasse præsumi non potest. Et ratio suffragatur tum ad retinendam primitiuam nominis pronunciationem; Tusci enim, non vt Latini, Titium, Martialem, & similia, hoc nomen efferunt, in quibus extenuatur natiuus sonus litteræ T. sed vt Schytiam, Aethiopiã, & alia eiusmodi, in quibus, ad solidiorem sonum litteræ T. necessaria est interpositio aspiracionis, vt extenuantem alioquin vim sequentium vocalium intercipiat, vt non Sarcianum, sed Sarthianum ad aures deferatur, tum etiam vt clarius, distinctiusque differat à nomine Sarzanæ Ciuitatis eiusdem Tusciæ.

Cap. I. Nota 1.

Bina legatione. Acta huius legationis extant M. S. in Bibliotheca Vaticana, vnde historiam deprompsit Vvaddingus tom. 5. Annualium Min. & ipsa verba descripsit Baronius, in Annalibus Ecclesiast. tom. 15. sub anno 1426. à numero 5. ad num. 19.

Cap. I. Nota 2.

A mille fere tunc annis rebelles. Lege Card. Baronium tom. 3. an. 347. n. 64. & Thomam à Iesu de procuranda salute omnium gentium, lib. 6. cap. 2. pag. 237. Ioannem Azorium tom. 2. instit. moral. & multos alios, qui controuersias fidei, ac Terræ Sanctæ historiam tractant.

Cap. I. Nota 3.

Post Bernardinum secundus. Hoc ita intellige, vt Albertus habitum Religionis induerit, & professionem inter Conuentuales emisit antequam sæculum reliquerit Capistranus, sed quod hic prius inter Obseruantes ipsos indutus fuerit, quam Albertus à Conuentualibus ad Obseruantes migrasset, constat ex Vvaddingo.

Cap. I. Nota 4.

Vaticana, Pontificiæ, & Fesulanæ Min. Sic ipse Vvaddingus tom. 5. Annal. ad annum 1438. num. 3. & 1439. num. 11.

Cap. II. Nota 5.

Ex nobili, & clara Ceruinorum familia. Huc spectant Francisci pacis seu alterius horni scriptoris verba, in epistola nuncupatoria cuiusdam sui libelli ad Antonium Ceruinum Montis Politiani Episcopum, quæ ex Italico Latinè reddita, hæc sunt: Inclyta Ceruinorum profapia indubitanter sat grandis est nobilium dominiorum possessione, qua illa ab antiquo gauisa est: parentela cum Herrurix familijs maximè conspicuis contracta; rerumque gestarum splendore, & administratione Magistrarum quos illa regebat. Sed & (quæ illam ampliori veneratione dignam reddiderunt) personarum pietate resplenduit, vt Franciscus ille Ceruinus, qui sanctissimæ vitæ suæ factos Beati characteris obsignauit. Quis prudentia, vt ille Marcellus? qui ex Ecclesiæ Saonenfis Antistite, in hac adeò digna Montis-Politiani, sed tibi antecessor euasit? Quis rerum cognitione, vt magnus ille Richardus in omni scientiarum genere versatissimus? Inter maximè claros, charosque, quorum conuersatione Paulus III. Pontifex eximius literarum æstimator se oblectabat? Si Richardus eo minor in se ipso non fuerit, quod maiorem se mundo

pro-

protulerit? qualis fuit Marcellus Secundus Pontifex Maximus ex illo genitus.

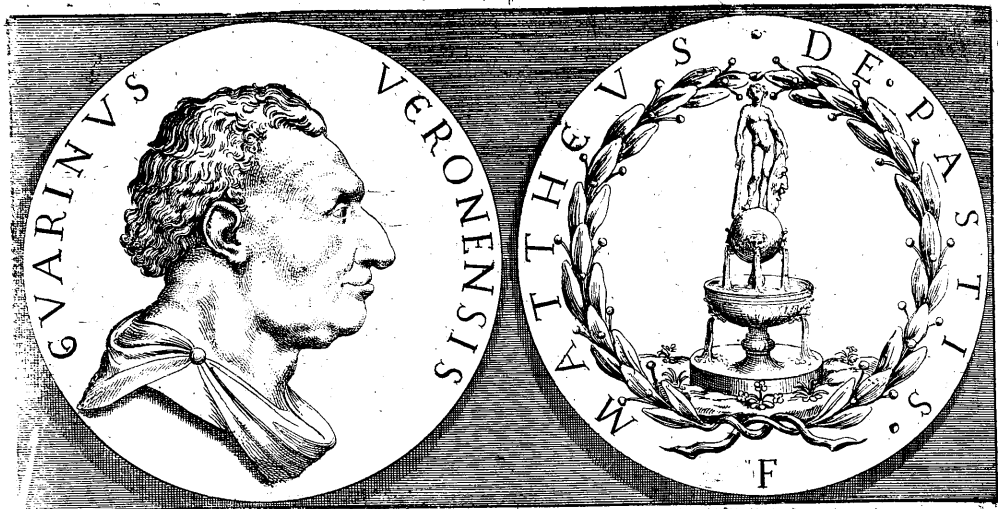
Cap. III. Nota 6.

Græce, & Latine eruditionis fontem. Breui hoc Elogio Albertus gratus auditor sui præceptoris Guarini virtutem expressit, nec elegantiori, vel significante magis potuit, qui veram Guarini effigiem ex ære fufam, posteritati consecrauit, In auersa quippe numismatis facie, fontem exhibuit laureo serpo pendentibus baccis circumdatum, cuius & reliqua ornamenta eruditionem, doctrinam, scientiam, sapientiam, bonarumque rerum cognitionem fontis emblemate significarunt, tum sacræ, tum profanæ literæ contestantur. In illis enim eruditio ipsa fontis nomine quandoque venit, vt Prouerb. 16. *fontis vitæ eruditio possidentis*, aliquando etiam personæ doctrinæ dotibus insignes, qui ex abundantia virtutis suæ, eadem dona in alios effundunt. Quod indicare videtur Isaias Propheta cap. 12. num. 3. cum diceret. *Haurietis in gaudio aquas de fontibus Saluatoris*: qui fontes in veteri testamento fuerunt Patriarchæ, Prophetæ, Sacerdotes, & legis doctores. In nouo verò Christus ipse Saluator, Apostoli, Euangelistæ, Patres, & Ecclesiæ Doctores, seu in vtroque; vt alij volunt, ipsa doctrina, tam scripta, quam tradita, ex quibus aquas saluberrimas doctrinæ in alios scaturire credimus. Cornelius à Lapide in illa verba Isaiæ *Haurietis &c.* & patres quos citat, per aquas intelligunt Sacram Scripturam; & doctrinam Euangelicam, quam haurimus à Christo ipso præcipuè, sed mediantibus illis doctrinæ fontibus, quos iam indicauimus. Accinit Regius Vates Psal. 64. *In stillicidijs eius letabitur germinans.* vbi Lorinus: *Mythicum sensum, inquit, de imbre cœlestis doctrinæ percipiet*

facile, qui hæctenus dicta perlegit. Et eadem pag. 226. col. 2. omnia, descriptis interpretum locis, ad doctrinam, doctoresque refert. Denique Anton. Agellius in Psal. 35. ad illa verba. *Quoniam apud te est fons vitæ, relatis alijs sensibus addit; nam & ille sensus non repudiandus est: fontem vitæ appellari sapientiam, & doctrinam, qua tum in templo, seu tabernaculo à Sacerdotibus, & Prophetis, ad explendam populi suum, tanquam ex fonte redundabat, Spiritu Dei, Sanctis viris iugiter fontis viuentis instar, aquas doctrinæ suggerente, & Christus ipse fons vitæ sic intelligi potest: quomodo ipse de se dixit; Qui sitit veniat ad me tanquam sitisset ad viuum sapientiæ fontem, & bibat.*

Colebant quoque Gentiles fontes suos, vt ad rem dicam, doctrinales, qualis fuit Caballinus ille Montis Parnassi, cuius aquam, cum Ascræus ille senex affatim bibisset, repente poeticum accepisse spiritum fabulantur; cum antea patris oues pauisset in monte Parnasso, talis etiam fuit Castalius fons, quem Amiano teste, dixerunt Græci propheticum influere spiritum, sed vniuersim Andreas Baccius de thermis lib. 6. pag. 356. *Sacræ dicta muse, & sacri vice versa quos eas diximus colere fontes, ac etiam montes. Quæ figura banc videtur habere rationem, quod vt è fontibus sponte aqua manat vberi vena, sic è vatium sapientumque ingenijs, quasi è perenni vena abundant, quæ meditantur, qui & coloni quoque fontium figurantur, quoniam muse, ac ipsarum studiose, vt Strabo interpretatur lib. 10. quasi indagatrices sunt, ac venatores rerum maximè vtilium ad disciplinas, & ad vitam: vnde & venari vsurpamus verbum quod est inuestigare, & inuenire.*

Restat nunc vt Guarini fontis proprium apparatus, hoc est partes, & ornamenta paucis explicemus, in quem finem vtramque numismatis faciem, oculis cernendam exhibeo;

In hoc schemate conspicuus est venerabilis, magnique viri vultus: in emblemate latent mysteria; quæ quoniam ex ethnica veterum disciplina, partim fabulosa sunt, & partim Christiana fide certa, solidaque veritate constant, nos vtraque comparabimus, sed sacra serio prosequemur, & fabularum vanitates Mythologis explicanda mittimus, fingunt enim globum illum cœlestem in aere suspensum, qui fontis origo est, Iouis caput esse, quia Picrio Valerio teste Eustathius eruditè r. Iliados, veteres ait cœlum pro capite accepisse. Nos verò globum illum Diuini verbi sapientiam interpretamur, quæ suæ figuræ rotunditate perennem, æternum, indeficientemque fluxum denotat. Omnis enim sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum Eccl. 1. n. 1. & n. 5. *fons sapientie verbum Dei in excelsis*; nympham illam globo insistentem, & quasi pedum impactu aquas elicentem, Palladem, seu Mineruam è Iouis capite natam esse somniant, ingeniorum, disciplinarumque præsidem. At nos Spiritus Sancti gratiam intelligimus, qui ab initio ferebatur super aquas Gen. 1. ac tanquam verus ingeniorum, disciplinarumque præses dona sua hominibus dispensat; vnicuique enim datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij sermo scientiæ &c. *Hæc autem operatur*

vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult 1. Corinth. 12. n. 11. toto corpore nuda depingitur, vt veritatem doctrinæ asserat, quæ veritas idè nuda est, tum quia per se ipsam fati ornata, tum vt manifestum fiat, nullum in ea erroris, falsitatis, adulationis, dissimulationis, aut alterius vitij næuum esse, cuius eam vel poenitere, vel pudere possit. Dextra clauum torquet Herculis virium insigne; non illius Græci, Iouis ex Alcmena filij, cuius vires in corporis robore consistebant, in quo homines à bestijs plerumque superantur, sed alterius Herculis quem Gallicum vocant, quique clauo linguæ veteres Celtas prudentia, & erudita eloquentia conuictos, à feris moribus ad humanam viuendi rationem, & ciuilem conuersationem suauiter, fortiterque traduxit. De quo multa Claudius Minoes in suo commentario ad emblemata 180. Alciati, & Alciatus ipse hanc epigrammè apposuit: *Eloquentia fortitudine præstantior*. Et Herculeum Gallicum carmine laudauit, & græco præfert. Nos autem in clauo Diuinam æterni Patris potentiam agnoscimus, & vim illam inuincibilem, nudæ, simplicis, & eruditæ veritatis, per quam super omnia vincit. Esdræ 3. Cap. 3. in clypeo verò prudentiæ virtutem colimus, cum Io: Boccatio in genealog. deor. lib. 10. Cap. 11. ait enim Perseum scuto

scuto Palladis armatum oppressisse Medusam, in templo Mineruæ, idest, inquit, *intra terminos prudentis consilij, illam superat, quod etiam per scutum Palladis demonstratur, quod crystallinum erat, vt per eum sumatur prudentis circumspèctio. Habet enim Crystallum hoc, vt reddat oculis intuentis, quidquid extra se geritur. Sic & dux discretus consilio, quidquid possint hostes agere intuetur, & sic se tutum facit, dum illorum à se præuisa frustratur consilia.*

De quatuor illis sapientiæ riuus, qui ex globo in fontis cratera scaturiunt, augurentur illi quod volent, nobis cum Laurentio Berlingo in teatro vit. hum. sentire liceat quaternarium hunc numerum significare, quatuor genera rerum, quibus constat nostra institutio; nempe præcepta ad iustitiam, mandata ad charitatem, testimonia ad fidem, exempla ad perfectionem, vel dogmata, præcepta, minas, promissa. Per duas autem scaturigines, quæ ex cratera in subiectum labrum decidunt, signantur duo præcepta Dei, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ, hoc est Christiani hominis perfectio consistit. *Diliges Dominum Deum tuum &c. Et diliges proximum, sicut te ipsum.* De ijs enim dictum est, *fac hæc, & viues, idest vitam æternam possidebis.* Denique ne vllum huius fontis mysterium omittam, præter illud, seu campus virens, & floridus, inferiori labro substratus, ad discipulos pertinet, qui dum eruditionem ex fonte concipiunt, virtutum flores germinant: & bonorum operum fructus proferunt, de quibus iam dictum est: *In stillicidijs eius letabitur germinans.* Psal. 64.

Nunc tandem cum B. Alberti gratum præceptorum animum laudamus, cauendum ne ille nos ingratiitudinis, turpis vitij, redarguat, si eorum memoriam silentio transeamus, per quos proficimus. Si quid ergo vtilitatis in hac nota esse videatur, id referendum est in Cl. V. Antonium Magliabechum Medicæ Cosmi III. Magni Ducis Etruriæ Bibliothecæ præfectum, in quo Nicolai Nicoli quondam eruditio æuo nostro, rediuiua florentinis musis restituta cernitur. Is namque illius numismatis

integrum cœtypum ex æneo Musæi sui gypso depromptum ad nos misit, & primus hortatus est, vt ipsum Alberti, & Guarini memoriæ, eruditorumque voluntati, in aptum lucubrationis nostræ locum inferamus.

Cap. III. Nota 7.

Florentiæ docentem. Opiculatur Poggius cuius locum proferimus in nostris notis ad epist. 6. Alberti.

Cap. VI. Nota 8.

Guelforum, Gibellinorumque. Vide nostram notam in epist. 10. Alberti.

Cap. XII. Nota 9.

Vt è sua familia segregarent sex viros. Ij fuerunt Ioannes à Capistrano, Iacobus Primadicius Bononiensis, Iacobus Picenus à Montebandone, Albertus Sarthianensis Tuscus, Bartholomæus de Yanno Vmber, & Ludouicus Bononiensis, viri omnes egregij, qui quam multa, & magna deinceps Ecclesiæ præstiterint, fusè narrat Vvaddingus tom. 5. & 6. Annaliu.

Cap. XIII. Nota 10.

Iter suum in Aegyptum direxit. Hæc Alberti prima in Aegyptum perfectio fuit, cuius viam ita describit Fr. Franciscus Surianus Venetus ordinis Min. testis oculatus, & non semel expertus, in sua historia Terræ Sanctæ, quam absoluit Ierosolymæ in Conuentu Montis Sion anno Domini 14.14. & sui in eo Conuentu secundum Guardianatus anno secundo, sic autem sed vernaculo sermone loquitur. Ierosolyma Cayrum profecturus, bidui imprimis itinere per viam asperam, montosam, & malam pergit Gazaram Palestina, ubi viator vitij necessaria pro reliquo itinere sibi procurare debet, quod inaquosum, falsuginosum, & arenosum est; nec per dietas inde quinque, alia ciuitas est, vsque ad Casbyain vrbeulam antiquissimam, in qua Cayri vestigia persoluuntur. Hæc

eodem est, in qua Abrahamo in Aegyptum eunti, Sara uxor dempta fuit, & inde ad Pharaonem ducta, hinc item ad Cayrum, quatuor tunc itineris dies, & aliqua loca culta, & inhabitati pagi, Media diei extra Cayrum itinere occurrit ciuitas Tanes, quam cum suo territorio Ioseph Patriarcha Patri Iacobo, & fratribus suis in Aegypto possidendam dedit. In toto hoc itinere sunt per arenam vermes, tineis nostris maiores, quos Pharaonis pediculos vocant, suntque venenatis moribus, noctu magis quam diu viatoribus molesti, sed aduersus eorum venenum præstans remedium est, succus limonum.

Cap. XIII. Nota II.

Cum Mamaluchis. Hi erant Christianæ fidei desertores, & Alberti nostri tempore in Aegypto, Syria, & Palestina potentissimi, eorumque originem, progressum, & casum idem Surianus fol. 13. ita posteritati tradit. Quo tempore Sultanus Aegypti cum suis Sarazenis Terram Sanctam expugnauit, in eo bello multi Christiani in seruitutem redacti sunt, sed quoniam in armis exercitati, & strenui præliatores erant, Sultanus eos tanquam sui regni propugnacula futuros reseruauit. Ac primum, in Beduinos capitales hostes suos emisit. Erant etiam Beduini Sarazeni, sed alterius sectæ. Mamaluchi itaque multis prælijs Beduinis Arabibusque superiores, maximum studium in eo posuerunt, ut sua fortuna Christianis mancipijs copias suas in dies magis, magisque adangerent. Quo factum, ut aucto numero, & potentia, post insignem victoriam ab Arabibus, Beduinisque reportatam, communi consensu constituerint, ut è sua sortis hominibus strenuum aliquem virum, ducem sibi præferent, cui ceteri parere tenerentur. Mox arma sua in Sultani subditos vertunt, & multi Cayrum ingressi Sultani ipsum multosque ipsius affeclas trucidarunt. Nec moram passi unum è suis in eius throno cum dignitatis titulo collocarunt, & Sultani salutariunt. Hinc Prouinciam vniuersam depradati sunt, & incusso terrore, cunctos coegerunt noui tyranni iugum admittere; nec

ullum Christianum in suum ordinem admitterent qui Mahometi legem non profiteretur, & qui sic faciebant, aliquo Principatus, vel Dynastia titulo honorabant, in quem laqueum diabolus multos pro dignitatis ambitu traxit. Omnia enim Sultani dominia in principatus diuiserunt, quos solis Christi desertoribus, & professis Mahometi sectatoribus conferrebant. Et quoniam primus, quem Sultani salutariunt, quintam seruij seruitutem, ac toties emptus, venditusque fuit; idcirco neminem suprema inter eos Sultani dignitate donabant, qui & ipse non esset repertus, toties emptus, venditusque fuisse, usque adeo, ut si quis aliquin Sultani Sede dignus censeretur, non admitteretur tamen, nisi per venditiones tanquam per gradus ad thronum ascenderet: ac ne dignum abijcere viderentur, hunc toties eodem die vendebant, ut quintum venditionum numerum compleret, ac dignitatem hoc quoque titulo mereretur. Tanta arrogantia, fastuque vivebant huiusmodi apostata, ut ipsorum vilis quisque natiuorum Sarazenorum primorum quemuis baculo percuteret, & iste necesse defendere, nec queri quidem de iniuria, multo minus vindicare auderet, nisi bonis, aut ipsa vita plectendus. Atque hanc tyrannidem annos circiter trecentum, & viginti exercebant, dum tandem anno Christi 1575. à magno Turcarum Imperatore debellati, deletique fuerunt. Isti igitur cum Sultani Electores, Consiliarij, Duces, atque adeo etiam Iudices fuissent, multum procul dubio in B. Alberto è Sarazenorum manibus eripiendo poterant.

Cap. XIII. Nota 12.

Et si dolente, & contra nitente Alberto. Quam sincera fuerit in hac occasione voluntas Alberti, & quam ardens desiderium, studiumque Martyrium pro Christi fide adipiscendi, præter testimonia scriptorum, satis demonstrat ipsius opusculum, seu epistola ad Eugenium Pont. contra vituperatores Martyrum, & alia ad fratres Antonium, & Lucam, qui Ierosolymæ carceres, & sæua tormenta, tunc pro Christo constanter tolerabant; ipsiusque sæpe re-

pe-

petita, ac tandem obtenta facultas, barbaras quasque, & remotissimas infidelium nationes adeundi, Christum daturus, aut sanguinem.

Cap. XIII. Nota 13.

Abeuntibus ergo secundis his socijs. Hos, vel eorum aliquos ad Aethiopes, Indosque peruenisse, præter ea, quæ hoc loco diximus, docet etiam publica promulgatio Florentinæ unionis in Aethiopia, & aliqui inde secuti effectus, quos refert Fr. Gandolphus Siculanus, & post Alberti reditum in Italiam, in partibus Orientalibus Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ierusalem, Apostolicæ Sedis Commissarius, in literis ad Eugenium Pont. scriptis: quas mox infra dabimus. Et S. Antoninus part. 3. hist. tit. 22. cap. 11. pag. 531. vbi narrat aliquos ex India, misisse oratores suos Florentiam ad Eugenium Pont. postulantes, & supplicantes, instrui, & erudiri in ijs, quæ sunt fidei, à Romana Ecclesia, & vniri cum ea in charitate Christi. Videndus etiam Odoricus Raynaldus tom. 18. Annal. Ecclesiast. ad annum 1441. à num. 5. & an. 1442. à n. 1. ad 9. vbi plura, quam diximus habet, de alijs Christianorum Orientalium populis, & quibusdam Sarazenis, cum Ecclesia Romana, hoc tempore confederatis, vel ad fœdera proximè dispositis, in quibus dubitari non potest. B. Alberti studium interuenisse, quantumuis, & ipsius, & eorum, cum quibus tractabatur, nomina silentio tegere, tam temporis, quam rerum ratio, maxime postulasset, ut colligi facile potest, ex ipsius Alberti literis ad Eugenium Pontificem Rhodo datis, quando ipse cum Aegyptiorum, Aethiopumque Legatis Florentiam rediret.

Cap. XIII. Nota 14.

Accidit autem. Duo hic distinguenda, ac seorsim elucidanda sunt. Primum, ac principale, quod Christus Dominus noster in humana specie pulcherrimi iuuenis apparuerit Alberto, tunc fame in deserto languenti, ipsumque

optimo cibo; & suauissimo colloquio refocillauerit, in quo conueniunt Marianus Florentinus, Lucas Vvaddingus, & anonimus aliquis, qui notas marginales Mariano manu scriptas apposuit, & alij, præterquamquod Marianus rem referens, proprium Alberti nomen dissimulauerit, quod alij exprimat. Etenim de Alberto, & socijs ita loquitur.

Erat inter eos quidam frater valde nobilis in sæculo secundum carnem, sed nobilior fide, & virtutibus, qui cum legationem suam promptissimè expleret &c. Et iterum: frater verò obedientiam Vicarij Christi explere plurimum optans, aliquas è rebus sibi magis necessarijs in sarcinulam composuit, eamque suis humeris dimissis alijs imposuit, inceptumque iter, illud nempe ex Græcia in Aegyptum, in quo Christus Alberto apparuit.

Itaque ne quisquam ex hac Mariani dissimulatione suspicetur Christi apparitionem in deserto non Alberto, sed cuidam illi fratri per Marianum innominato contigisse, is primum aduertat, Marianum ipsum cum ab alterius rei narratione, ad Alberti acta prosequenda transfret, se ipsum his verbis declarasse. Sed nunc ad gesta narranda fratris Alberti Sarthianensis redire oportet. Et quamquam proprium eius nomen aliquando tacerit, certè personam clarè manifestauit, cum illum suum fratrem quemdam, proprijs Alberti characteribus depinxit, ipsumque imprimis in sæculo nobilem secundum carnem appellat. Ego enim in illo Alberti comitatu neminem reperio, sanguinis nobilitate commendatum, præter Albertum ipsum, de cuius progenie iam egimus Cap. 2. huius ipsius vitæ, cum adiuncta nostra nota. Marianus eum infert cum apparente ipsi Christo hoc modo loquentem. Nonne pro amore tuo sæculum dimisi, ac temporale dominium. Hoc etenim dominium nulli magis congruit, quam viro nato nobili, diuiti, & potenti, qualis, vti dixi, in tota illa societate solus Albertus fuit. Marianus illum porro fide, & virtutibus nobilitatem vocat, quibus dotibus, in tota historia ab omnibus extollitur Albertus. Hic frater quidam apud Marianum,

num, idem est, qui Vicarij Christi obedientiam explere plurimum optans, dimissis ad Indos, & Aethiopes alijs, iter, ut supra, per desertum agens, in Aegyptum redijt, & Iacobitarum legatos ad Florentinam Synodum perduxit. Sed quis hæc, & plura nisi Albertus? Ergo siue lapsu calami, siue causa nobis incognita motus Marianus, proprium nomen Alberti in commune Fratris cuiusdam mutauerit, ex ijs quæ diximus clarum est, ipsum Alberti personam vbiq; designasse, & à nobis intelligi debere cum Vvaddingo, & anonymo scriptore notæ marginalis, alijsq; qui hos indubitanter secuti sunt.

Alterum hic notandum, in circumstantijs, & accessorijs versatur, ut an in Italica, vel alia lingua Christus Albertum salutauerit, an apparitio Saluatoris in primo, vel secundo Alberti accessu in Aegyptum contigerit, quibus verborum formulis collocuti sint, & similia, in quibus scriptores pro suo arbitrio, & natura materiæ, rem referunt. Marianus fusè, sed parcè Vvaddingus, & nos ex utroque aliquid, absque detrimento substantiæ, apparitionis, & colloquij.

Eodem Cap. XIII. Nota 15.

Nicolaum quendam natione Græcum. Mirum quam parcè, ne dicam dissimulanter, Andreas à S. Cruce Actorum œcomenicæ Synodi Florentinæ scriba publicus, Nicolaum quasi hominem sibi ignotum, & obscuram personam sic nobis indigitat, quem alioquin quotidie in medio Concilij sedentem videbat, & ea ipsi Latine dictantem, quæ Græci Græcè proferebant, pro officio communis interpretis Græcorum, & Latinorum, à cuius muneris præstatione illum eximie laudat, nulla alia expressa conditione personæ, tanti alioquin æstimatæ, ut illustre nomen sibi præ cœteris interpretibus, ipsorum etiam, & vtriusque nationis Conciliarium omnium applausu, adeptus sit. Eodem elogio, tamen mutatis aliquando vocabulis, eum efferunt Andreas in Actis Concilij part. 2. collat. 2. pagina editionis Iustiniani 90. Math.

Palmerius etiam præfens tunc testis, ad annum Christi 1441. sui Chron. per Cardinalem Bellarminum laudati, vbi Nicolaum Euboycum vocat, Aeneas Syluius in historia Europæ Cap. 54. & de origine, & moribus Turcarum Asiæ minoris cap. 100. qui illum Saguntinum, & Sagundinum appellat. Henricus Spondanus tom. 2. prosecutionis Anualium Card. Baronij anno 1438. num. 29. Philippus Bergomas in supplemento supplementi chronicorum ad annum Christi 1449. fol. 382. Marianus Florentinus in huius nostræ notæ textu citatus, Antonius Posseuinus in apparatu sacro, Franciscus Sansouinus historiæ Venetæ lib. 13. sub Ioanne Mocenico Duce, circa annum 1477. pag. 250. ex quibus colligo, virum omnium consensu Nicolaum nomen tulisse, natione Græcum, Patria Euboicum, seu Euboea Insula oriundum, generis cognomento Sagundinum, Segundinum, vel Saguntinum, nam quod hanc appellationem ab Episcopatu Saguntino post absolutam Florentinæ Synodum ipsi collatum sumpserit (quod Palmerius, & fortassis ex ipso Marianus noster affirmant) vana coniectura est, à syllabarum soni similitudine desumpta, ut quæ mox dicturi sumus, facile demonstrabunt. Sansouinus præterea Nicolai consilio decemuirali Veneto à secretis, & cum alijs aliquot ingenij, & eloquentiæ eius monumentorum meminit. Ego ipsorum verba non refero, tum quoniam in locis impressorum librorum, quos allegamus, facile reperiuntur, tum quod, quæ diximus cum ampliori hominis notitia, & vetusto M. S. monumento ob raritatem codicis nonndum, quod sciam, typis editi, proprijs verbis authoris nunc describam. Casu enim incidi in codicem M. S. epistolarum Petri Parleonis, viri eo sæculo Græcè, & Latine eruditi, & Nicolao nostro familiaris, & amicissimi, atque dum folia verterem inueni prolixam epistolam, seu iustum libellum, quo Petrus Nicolaum, de naufragij calamitate consolatur, hac inscriptione pernotatum, *Petrus Parleo salut. D. Nicolao Sagundino.*

Epistolam hanc Venetijs datam fuisse

ipsa

ipsa satis indicat, sed quo tempore scripta fuerit, non assignatur, ut neciam quantum ab absoluta Synodo tunc effluerit; quidquid historiæ ad Nicolaum pertinens complectitur, ad maiorem personæ notitiam, breuiter excerpso. Nicolaus igitur Sagundinus, postquam illustre nomen à Græcis pariter, & Latinis in Sacra Synodo reportasset, in Cyprum profecturus, nauem in portu Veneto ancoris alligatam auro, & argento, libris, supellectili, fortunisque omnibus, longo tempore, & magno labore paratis oneravit: ipseque ardentem Coelo, cum vxore moribus, virtutibusque præstante, ac morti per ætatem propinqua, & multa prole, cæteraque familia conscendit; sequenti mane vela facturus: sed in tempesta nocte orta tempestate, fractaq; nauis, substantiam vniuersam, fortunamque, & multo cariores vxorem, duosque filios paruulos, & foeminulam vnam, opem in medio mari frustra implorantes, vno momento submersos amisit. Ipse tamen, Deo disponente, ne omnes vnà perirent, nudus, & naufragus euasit, cum vno filio adolescente & filiabus quinque, suiique naufragij calamitatem ad Parleonem per epistolam descripsit, de qua sic ipse Petrus. *Cum ad manus meas epistola tua peruenisset; omnem calamitatem abs te acceptam, apertius, pleniusque cognoui, quod eam ita diligenter sis amplexus, atque rem omnem ita ante oculos posueris, ut mihi non scripta, sed picta, nec ipse legere, sed cuncta oculis perlustrare viderer.* Et postea consolari eum exorsus. *Tametsi virum, ait, vltro ad omnes fortune ictus, inuicto animo excipiendo paratissimum, perfectèque omnibus maiorum præceptis institutum singulari sapientia præditum, quique multa sibi consolationis præcepta, doctissime conscripserit, qui existeret atate sua doctissimus, atq; in vtraque fortuna ita exercitatus, ut iam in rebus humanis callum obduxerit, qui denique consolandi afflictos, nunc præ cæteris præstare & posset, & soleret: quem (inquit Parleo) paucis ante mensibus vidimus, Ioannis filij tui, & viri, & doctissimi quidem viri, atateque florentis iacturam, qui decem tibi erat*

filiorum instar, in quo tua senectutis spem omnem collocaras, adeo moderatè, fortissimèque ferentem, ut nos pro officio salutandi, & consolandi tui causa, domum venientes, non alio te vultu offenderimus in aduersa fortuna, quam fueris semper in secunda, eamque constantem, & tranquillitatem animi retinentem, quam in vero Philosopho, vtraque sapiente, hi requirunt, qui peracutè, ac diligenter philosophia præcepta, & scrutati sunt, & in vno quondam Socrate fuisse tradiderunt. Aderant mecum Phæbus Capellus, & Marcus Aurelius, viri doctissimi, ac vtrique nostrum amicissimi, quo tempore multa grauiter, de morte differendo, cum nihil in vita præter culpam dolendum esse ostendisses, ita nos affectos abs te dimissisti, ut te admirantes congratularemur potius virtuti tuæ qui ita ferres, quod accidisset, quam doleremus filium amisisse, in cuius doctrina, & virtute; ac omni rei familiaris administratione, senectus tua iam grauescens quiescebat. Et post alia, infert operam, quam Nicolaus nauauit Synodo Florentinæ.

„ Illa verò sunt, inquit, & præcipua, & propria, & tua benè, & honestè acta, ætas singularis, doctrina summa, Græcarum, Latinarumq; literarum cognitio, omnium præceptorum, quæ à maioribus de morte, de exilio, de naufragio, de cæteris huiuscemodi tradita sunt, frequens, & assidua pertractatio, tuæ virtutis, & gloriæ fama, cum multis ex rebus cognita, tum verò ex his, quæ in Florentina Synodo per te gesta sunt, adèd illustres apud Græcos, & Latinos, aliasque exterarum nationes, vt nulla vetustate, nullis vniquam tenebris obscurari queat. Cum enim ex toto terrarum orbe in celebrem illum, frequentemq; Christianorum omnium conuentum, ad disceptationem aduersus Græcos, de Spiritus Sancti processione audientiam, tractandamq; magno studio, multi confluxissent, & vtrumque tam Latinorum, quam Græcorum maximi, & electi viri ad discurrendum parati, magna expectatione conuenissent, quærereturq; tantarum rerum idoneus, ac dignus interpret: tu solus ex omni Christianorum numero,

P

micro,

mero, vtriusque linguæ, ac disputationis, doctissimus, atque excellentissimus, & inuentus, & habitus es, qui tanta verborum, sententiarumque proprietate, tantaque cognitione, atque peritia diuinarum, humanarumque rerum, de quibus duæ summæ nationes inter se contendebant, memoriter, & commodè omnia referbas, & in vtramque verbebas linguam, quæ vtrò, citròque discurrendo, acutissimè dicebantur: vt qui aderant, omnes non Græci modo, Latini, Galli, Hispani, Britanni, & cæteri, qui Romanam sequuntur Ecclesiam, sed Armeni quoque, Iberi, atque Indi (nam & hi quoque conuenerant disceptaturi de hæresi, quam sectantur) admirati, & quasi stupefacti, non hominem terrenum, sed cœlestem quemdam in terris te esse iudicarent, atque propterea ab Eugenio IV. Pont. virtutis, & memorie causa, magnis es honoribus, præmijsque donatus. Quas igitur vrbium expugnationes, quosque triumphos, cum hac tua laurea comparabimus? cuius ductu, atque virtute, eam victoriam Ecclesie Dei peperisti, quam annis plusquam quadringentis nunquam assequi potuit, vt duas gloriosissimas nationes, tam diu inter se disiunctas, tandem ingenij tui facultate coniunctas aspiceret, & Græcia quondam literarum, ac Italia patrens, nunc Latinorum filia, & à suis tum nepotibus, tum maioribus aliena, & dissidens in pristinam tandem gratiam, & beneuolentiam, concordiamque rediret.

Post multa ad solatium naufragij, tu apud Urbem Venetias, quam tibi sedem, & patriam elegisti, naufragus vnâ cum amicis, & familiaribus, & his, qui superferunt, liberis, tuorum mortem piè sentes, lugentesque illorum cadauera sepulchro condidisti. Denique tu tuis filijs, & filij, quos habes, tibi restituti, reduces in patriam redijstis, qui mutuo solatio, præsidioque muniti, alter alterum solatur, iuuat, fouet, protegit. In rerum verò iactura sic eum inter alia consolatur: habes profecto pro tempore vnde tuum damnum consolere,

atque ita consolere vt si (quod semper facis) volueris omnia consilio, & ratione metiri, iudices plus tibi in tali naufragio dedisse fortunam, quam ademisse. Nam cum eversa nauis, multi perijissent, in quibus nonnulli erant patrij, re, ac fortunis omnibus amissis naufragi euasissent, te nudum, & ad littora ciectum, ita ciuitas excepit, ita casum tuum grauius, ac molestè tulit, vt quasi cæterorum malorum, quæ eo tempore acciderunt oblita, & tuam calamitatem miserata, lugens, ac mœsta, in te vnun conuerteretur, & quanti te faceret, declarauerit benigno illo Senatus decreto, quo quidem, & Duce, & Principibus Senatus, & Consiliarijs, & omni Collegio ad Senatum referente, adiunctis suffragijs decreti sunt tibi sexcenti nummi aurei Veneti; filio vero tuo, adhuc adolescenti, publicum cum honore, & commodo munus demandatum, quamuis nondum per atatem liceret id muneris adire: tibi præterea restitutum, vt veterem locum, & dignitatem scribæ Reipublicæ annuum salarium decretum aurei nummi Veneti ducenti, quæ omnia si diligenter considerare volueris, & à quibus, & quo studio, quoue animo, & quo tempore profecta sunt intelliges, certè aut nullam tibi accidisse iacturam, aut minime dolendam, quæ acciderit. Nam vt quæ tibi, ac filio in omnem vitam decreta sunt, taceamus &c. Hæc ad Nicolaum Petrus Parleo multo post absolutum Florentie Concilium, qui eum absque villo vestigio, vel vmbra Episcopatus Saguntini, ipsum Sagundinum cognominat, vt reliqui scriptores præter Bergomensem, & Marianum, immo cum alia vitæ conditione, Pontificali statui prorsus aduersa, vt quæ de vxore, de liberis, de officio Secretarij Senatus Veneti, de migratione in Cyprum, verso dorso non tantum Sagunto in Hispania, sed toti Cismarinæ Europæ, vt quæ dicta sunt clarè demonstrant.

Eodem Cap. XIII. Nota 16.

D. N. Episcopus. Is erat Frater Aloysius, seu Ludouicus de Piramo, Ord. Min. Episcopus Foroliuensis, quem Vghellus de Pirramo cognominat,

nat, qui, vt refert Vvaddingus, Ferrariæ in Concilio Eugenio Pont. publico sermone excepit: cum priusquam adesset Pont. secundæ sessionis per Beatum Nicolaum Albergatum Card. Legatum celebratæ decretum Pontificalibus indutus, ex Vmbone publicasset, vt etiam alterum tertie sessionis, præsentem, & præsidente ipso Pontifice. Hinc inter alios cum Græcis disputaturus electus, id munus tam laudabiliter gessit, per duos dies clarissimè docens illud verbum filioque non nouum articulum Concilio Nicæno additum fuisse, sed maiorem expressionem, & declarationem processionis Spiritus Sancti à Filio, ipsi Nicæno consonam, & conformem, vt in communi Græcorum, Latinorumque applausu, & æstimatione habitus sit. Quod Andreas à S. Cruce Collector actorum Concilij, tunc præfens, his verbis confirmat. His expositis vnusquisque intuebatur alterum, ex his, quæ facundissimè graui sermone à viro antiquo, verbis conuenientissimis, letisque audierunt. Et iterum: tam latè, iucundèque verbis conuenientibus dicta collaudaret. Aequiuocationem, qua Græcus Concilij scriptor, eum vocat Ioannem, explicat Vvaddingus anno 1437. n. 2. & Iustinianus in notis ad Collat. 2. part. 2. Concilij Florentini, num. 3. de alijs disputationibus à Mariano non integrè descriptis, vide acta Concilij per Iustinianum edita, & Spondanum præcedenti nota citatum.

Cap. 24.

Quod à Capite 13. huius vitæ vsque ad Caput 20. exclusiue nullas adhibuerim notas, in causa fuit, quoniam totam reliquorum capitum narrationem ex ipsius Alberti epistolâ desumpti, quibus propria nota vel necessaria, vel magis opportuna forent. Malui ergo epistolas ipsas illustrare, vt clarificatis fontibus, & firmatis radicibus historie, cætera clariora, & magis tuta prodirent, A Capite vero 20. vsque ad 24. exclusiue nihil animaduerti quod euilmodi notas postularret.

Cap. XXIV. Nota 17. sub anno 1586.

Mediolanensis. Lector hic, & vbi deinceps inueniet hoc additamentum nominis Alberti, quo Authores indicare vellent, ipsum Mediolani natum fuisse, redeat ad Cap. 2. huius vitæ, ex quo certam, propriamque patriam ipsius, & natiuitatis locum Sarthianum, esse constabit.

Cap. XXIV. Nota 18. sub anno 1639. 1598.

Composuit quosdam tractatus de immortalitate anime, & de Purgatorio. Hunc solum auctorem inueni, qui huius argumenti tractatus attribuat B. Alberto.

Cap. XXIV. Nota 19. sub anno 1627.

Ex Sarthiano vnde Pius III. Pontifex originem duxit. Pius III. in baptismo vocabatur Franciscus, & ex Patris Nanni cognomine Tudeschinus, postea verò per adoptionem à Pio II. Pontifice, cui erat ex sorore nepos, dictus est Piccolomineus. Poterat ergo Nannus Tudeschinus, vel eius maiores Sarthiani primùm ciues fuisse, ac postea Senensi ciuitate donatos, quo fit, vt originem à Sarthiano duxissent, quamquam Senis nascerentur, ita vt origine Sarthianenses, natu verò Senenses dici possint; quod si ita esset, non paruum honoris accrementum adferret Sarthiano.

Cap. XXIV. Nota 20. sub anno 1640. 1653.

Vicarius Generalis noui instituti. Non noui instituti, sed vniuersi Ord. Min. vtriusque instituti, Obseruantium scilicet, & Conuentualium simul.

Cap. XXIV. Nota 21. sub anno
1668.

Videtur is esse Albertus quem à Sarbiano. Et bene videtur: nam frequentes, & solemnes erant Alberti SARTHIANENSIS apud Ferrarienses moræ, & intima familiaritas, cum Principibus, Prælati, & nobilibus viris eiusdem vr-bis: vbi etiam epistolarum suarum vltimam ad Nicolaum V. Pontificem dedit 15. Martij 1447. decem annis priusquam B. Catharina, relicta Ferraria, migrasset Bononiam, & nouum monasterium ibi fundasset, anno 1457. vt habet Grassettus lib. 2. vitæ ipsius, Cap. 4. in fine.

Ibidem Nota 22. sub anno 1668.

Videtur autem hæc res contigisse &c. Reliquus huius loci textus, vel corrigendus, vel omninò delendus est: nam neque Prouincia S. Antonij, est Bononiensis, sed Veneta, neque Capitulum Romæ, sed Parauij celebratum fuit: neque Prouincia in quam, vt in pro-

priam rediret Albertus fuit Bononiensis, sed Etruriæ, in qua natus est, & religionis habitum suscepit, & eius vota nuncupauit, vt ex nostra narratione clarius innotescit.

Cap. XXIV. Nota 23.

Academia Senensis. Ex elegantiâ huius elogij non existimet lector eruditissimos eius auctores magis obseruasse Rhetorica pigmenta quam veritatem historię. Nam trophæa, quæ ad ornandum Alberti in Cælum ascendentis triumphum explicant, res ipsæ sunt, quæ ex historiæ veritate conueniunt Alberto.

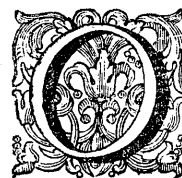
Cap. XXIV. Nota 24.

B. Albertus de Bendinis à Sarthiano. Alij omnes, qui Alberti cognomen exprimunt, ijque natione Etrusci Berdinum eum vocant, vt propterea existimem typographi lapsus hic esse, non authorum huius elogij, facile enim est, vt pro Berdino Bendinum dicant.

BEA-

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. OPVSCVLA.

Mnes, quas reperire potuimus, Beati huius viri lucubrationes, præter tres Orationes, quas pro concione dixit, epistolari caractere ad diuersos conscriptæ sunt: aliæ maiores, & paræneticæ, aliæ familiares, aliæque officiosæ. Visum cuiusdam longiores vt illas primo loco daremus, deinde minuscultas. Sed magis placuit ordinem temporis obseruare; quem plerisque, etsi non omnibus, adnotatum inuenimus; quique seruatus, rebus ipsis percipiendis non parum luminis allaturus est, & actorum eius historiam amplius elucidabit. Nec defunt exempla doctorum hominum, qui in Sanctorum Patrum, aliorumque edendis epistolis exactam temporis, quo scriptæ fuerunt, rationem secuti sunt: orationes tamen, quamquam diuerso tempore dictas, omnes tres initio proferemus, ne epistolarum seriem interrompere cogamur.

ORATIO I.

De Sanctissimo Eucharistię Sacramento.

ARGVMENTVM.

Exorsus à pauore de virium suorum diffidentia, rei que magnitudine concepto, cum pene coactus dicendi munus obierit, culpam, si minus bene succedat, in eum reijcit, cui postulanti, hortanti, suadenti, instanti, iubenti morem gerere oportet;

si secus ad votum, id in Deum omnis boni fontem, & obedientiam vim referendum præfatur; & inuocato prius Dei Matris auxilio, tria sibi ex vastissimo dicendi campo discernit, mysterij magnitudinem Sacramenti utilitatem, & rectam dispositionem eorum, qui ipsum dignè suscipiunt, que omnia eruditè, & eloquenter pertractat. Hinc oportuna digressione in eorum hæresim inuehitur, qui olim dicebant, & hodie dicunt, Christum in Eucharistia extra eius usum non persistere.

Cre-

Credo vos, Patres clarissimi, quoniam me principio Orationis, non modò magnopere exalbescere cernitis, sed quasi exanimatus sim, ita initio dicendi debilitari, ac prope frangi animaduertitis, sanè non satis admirari, proque ingenita vobis humanitate, cui summum beneficium debeo, angores istos, quibus profectò maximis in præsentia perturbor, haud dubium communes existimare; verum id ego aliter, verè loquor, efficere non queo: vsque adeò enim cum exiguo ingenio meo diffido, quod id scio, quàm nullis eloquentiæ viribus fretum sit, atque id, quod maximè opus est, nulla doctrinarum vbertate valeat. Tum præstante, atque eruditissimo vestro Conuentu ita permoueor, vt quia pertimescam, quiaue tota mente, artubusque destituar, os sanè confusum, absona vox, & tremula lingua, denique vehementissimè hæsitans, ac penè balbutiens, magno vobis argumento esse possunt, haud quam mihi ex sententia orationem procedere. Accedit, cum magnitudo, tum summa causæ bonitas, qua maius, meliusue nihil in verissimo Ecclesiæ dogmate inueniri compertum est, vt Sacratissimo de Corpore Domini Nostri Suavissimi Iesu Christi summo mihi cum timore dicendum sit. Arduum enim est opus, & quod viros, cum singulari, & copia, & subtilitate ornatos, tum maximarum virtutum gloria excellentes magis deceret; præsertimque præstantissimi Patris mei M. Da. (1) id interesse putavi, qui clarus Theologiæ Professor per se rem tantam, eoque dignam, perfectum iri censere debuerat.

Sed is, quod ego omninò eram nescius fore, infinitum à me hunc laborem, ne longè quidem res minores adhuc experiri solitum (2) subire maluit, cui cum comiter, & facètè id ex me postulanti sæpè verecundè negassem, primò quidem iucunditate ea, quæ est in homine mirifica, suasit, atque, quoad potuit, id vt aggrèderer, hortatus est. Tum tandem, non quidem laboris mei fugiendi, sed tam multam causam, tam maximis in rebus consumere posse diffidenti mihi summopere institit: morem verò illi gerere, cum pro eius in me autoritate, cui quoad vita suppeditabit, mihi parendum esse intelligo, negare non possem: nescio, an incautus, an verò inuitus assensus sum. Quo in consilio cum obedientiæ virtus (3) atque integritas spei plurimum afferat, tum summa Christi nostri humilitas, & clementiæ magnitudo, qua se hominem efficere voluit, bono animo esse iubet.

Si quid igitur bene depromptum erit, Summo Principi Deo gratiæ habendæ, atque dicendæ erunt; si quid minus, cum ignorationi meæ, tum rei amplitudini attribuendum esse censeo, quæ etiam maiorum nostrorum diuina illa ingenia superauit. Aut si quid vestros animos, vel minus accurata oratione, vel parua dicendi grauitate, siue rerum siccitate offendi censueritis, pace eius dixerim, in eum culpam referetis, qui me tanto onere leuandum esse non censuit. Mea enim sententia, & si exercitandi mei causa, quemadmodum in animo fuisse arbitror, ei, cui in præsentia pareo, huiusce orationis genus ex me faciendum fuit; Primum tamen fragili cimbæ creditum, adri-

adridenti stagno dedi oportuit, ac tum doctum nautam magnifica post classe deuectum per obliquos vndarum, ac pelagi expositos late campos traijci me quidem conuenerat. Sed de his satis.

Nunc ne nimius sim, de re dicere incipiemus, si prius, pro *bonestissima consuetudine* (4) Mariam pudicissimam Virginem, quæ Sacratissimo vtero Rectorem, Dominumque Mundi gestauit, toto cum ardore orabimus, quo Spiritus Sanctus nobis illius intercessione adsit. AVE MARIA.

Tres res tota oratione complectemur, quæ non ineptè nobilissimo isto de Sacramento absoluendæ videntur; magnitudinem, vtilitatem, & eorum, qui suscipiunt, dispositionem. Primam quidem maiores nostri, qui in eo studij operam omnem, curamque consumpserunt, ita tractandam censuerunt, vt dicerent Christum nostrum animo aduertendum; quid toto simplicis suæ personæ contineret; Sacramentum autem, quod in dies sacro Presbyterorum ore conficitur, quod mirificis, stupendisque miraculorum claritatibus adornetur, considerati oportere. Postremum, verò multis ante temporibus, ac propè sæculis à vetustissimis Ecclesiæ Patribus, quos Spiritus Sanctus illustrarat, egregiè gestis rebus esse præfiguratum. Magnificæ sane res, & salutare, Patres optimi, & cum ad excogitandum amplissimæ, tum memoriæ iucundissimæ, tum denique firmissima stabilitate ad credendum Christiano nomine, sanèque libero, dignæ sunt.

Vt enim prima de parte magnitudinis loquar. Nonne perpetua recordatione dignissimum? nonne amplum? nonne præstantissimum illud fuerit, carnem eam purissimam, nulla commaculatam sorde peccati, nulla labe pollutam, ex Regia Matre, etiam postquam is prodijt, Virgine manente, cum esset statutum tempus, detraxisse. Eam præterea nobis modo suo, quem ipse nouit, profectò impossibili dictu, atque stupendo, ad quod omnis nostræ naturæ vis, nisi fide, non possit accedere, in cibum, quo nihil conducibilius est, nobis dedisse. Quæ profectò sanctissima caro nullo, vt nos peccatis obnoxij, obscenæ perturbationis applausu allici; nulla, ne leui quidem, virtuti contraria affectione adiri poterat. Quid verò Sanguinem pretiosissimum loquar? quem cruentus inimicus, & perniciosus humanæ naturæ hostis, cum is esset in pretium Summo Patri reddendus, auidissimis faucibus sitiebat; primo enim prælio, primaque calamitosissima congressione, cum omnium primo progenitore, quoniam victoriam Diabolus reportarat, captiuos nos diu vinctos, seruosque eatenus tenuit, quòad Christus cruce affectus, atque affixus opulentissima largitate redemit.

Itaque carnem cibo accepimus, quam nisi qui manducauerit, vitæ carere, sententia sua Christus affectus; sanguinem verò, nisi qui biberit, eum æstuantissima siccitate torreri. Illa ergo cibamur, isto potamur. Illa alimur, isto inebriamur. Illa sustentamur, isto irrigamur. Illa reficimur, isto redimimur. In illa quod de Virgine nata est, colendam pudicitiam edocemur. In isto sæuissimum hostem subactum, prostratum; reiectumque experimur. O clementiæ magnitudinem? non satis erat creasse,

creasse, id quod solum etiam in pecoribus maximum est; sed creauit hominem rationis, & cogitationis participem, cuius reliquæ animantes experte sunt, figuramque corporis habilem, & aptam ingenio humano dedit, claritate mentis ornauit, sensus, æque ac nuntios, adhibuit, rerumque plurimarum obscura enodauit. Sed hæc nobis cum gentibus communia sunt. Verissima nos, ac peculiari religione donauit: neque ea, quæ pecorum oblationibus, vel Deum placaret, vel corpore inquinatos, ut olim in lege, emundaret; sed quæ verissimo Christi immaculati agni sanguine parta perniciosas animarum nostrarum labe ablueret.

At ne id quidem fat esse Diuina Charitas arbitrata est. Cum enim Spiritus Sancti manantes in nos gratiarum fluuios emiserit, veræ sapientiæ, iam vsque à primorum patrum prolapsu obsoletæ, cum illustrarit lumine, tum vberimis fontibus irrigarit, qui in Christo admodum fertiles conqueuerunt, id quod habes in Euangelica lectione, Christum, cum sacram ad turbas concionem haberet, puto qua anima sibi consultum vellet clamasse, *si quis sitit veniat ad me*, verissimum scilicet vitæ fontem, & bibat, ne verarum doctorinarum siti exæstuet. Sanguinem Christi, quo peccata ablueret, in veram antidotum, carnem pro alimento subministravit, salutare prorsus conuiuium. Ac ne quis, vel se ignobilem non admitti, vel rebus inopem despici, vel minus ingenij nobilitate præstantem se detrudi queratur; nulla est natio, neque tam fera, neque tam inhumana, neque tam barbara (id, quod ex Beato Petro accepimus, vas quadrupedi-

Joan. 7.
47.

bus, serpentibusque refertum Cælo emissum, rursusque receptum prospectante) quos non lato sinu excipiat Christus. O rem dignam, in qua non modo docti, sed etiam agrestes; non modo clari, sed etiam obscuri; non modo diuites, sed egeni; non modo sancti, immaculati, frugi, modesti, sed iniusti, scædi, incontinentes, furiosi, inglorij fuscipiuntur; modo culpâ vacare velint, qui se quondam addixerant vitij; modo saluari Baptismatis fonte ablui, modo pane, verissimo quidem cibo, qui de Cælo descendit, id est, Christi sanctissima carne, pretiosoque Sanguine, quo de in præsentia loquimur, refici, potari, atque sanctificari deligant: neque ciues potiores esse, quam peregrinos, quam alienos; exteros, quam nostrates.

De Corporis, & Sanguinis magnitudine, pro angustia temporis, fatis multa. Animam illam diuinam deinceps breui considerandam censeo, prorsus verò firmissimè, quamquam hac in re, minime vobis me monitore opus esse existimem. Neque enim quisquam vestrum is est, qui impia credulitate delusus, eum animam habuisse neget, cuius vanissima opinionis (5) fuere quondam nonnulli, stultissimè quidem ita existimantes. Quorum falsum commentum cum præstantissimorum hominum, & iudicio, & prudentia, & ratione contritum sit, tum summa Christi nostri autoritas, atque sententia reiecit, & sustulit, quem rectè nostræ fidei fundamenta iacentem, quam & ipsam nunc moris vetustate firmatam, amplectimur; eum sæpe de anima audimus verba promentem, quemadmodum illud est: *Tristis anima mea est vsque ad mortem*: 15.

& item

Joan. 10. 18
Matth. 20
23.
& item *Animam meam pono pro ouibus meis*, atque illud *potestatem habeo ponendi animam meam, & venit filius hominis ponere animam suam in redemptionem pro multis*.

Quam sanè Patri gratissimam, diuinoque verbo deuinctam, vsque adè virtute præditam, immò fontem virtutum sublimemque fuisse, nobis credendum est, ut ea nos velut clarissimo speculo ad virtutem comparandam uti oporteat, vsque adè lumine veritatis præclaram, atque sapientiæ splendore præcellam, nihil ut ignorarit, quod verbum sciuerit, tantum in ea gratiarum fuisse, ut plus quicquam nullus vnquam hominū, sed ne Angelorum quidem capescere possit, hanc pro nobis crucis ignominie subdidit. Hanc supplicij addixit, hanc morti adiudicauit, per hanc ex pristinis inimicij Angelorum reuocamur in gratiam, & qui se quondam, velut seruis nobis hospitio recipi, sibi serui, se lauari, adorarique fuerant nunc (anima Christi pro aberrantibus pridem ouibus morti exposita) alloquuntur humanissimè Sanctos, hortantur in vitiorum prælio dimicantes, iuuant imbecilles, ad virtutem verò torpentes, ac seges experrectos, & expeditos, habiles, & strenuos reddunt adorari se prohibent, conseruos se clamant, non Dominos, fratres se dicunt, Amicos suauissime profitentur, per hanc Deo Patri, cui debito pro supplicio primorum parentum, magno iam pridem odio fueramus, perfectæ benevolentie iucunditate conciliamur, & qui dudum Regibus igneum se, ac terribilem plebi Israeliticæ demonstrarat, per hanc Christi diuinissimam animam, se facilem, se benignissimum præbet, & præclarissima

humilitatis insignia, summumque, & mansuetudinis, & lenitatis vexillum exhibet. Sed quoniam vos multis, & magnis de rebus breuissimè dici postulauistis, de anima hæc hactenus.

Tunc tribuenda opera, ac potius omnis cogitatio, & cura ponenda est, nec profecto in nobis quicquam vitium relinquendum, quod non id, hoc loco maximo cum stupore, ingentique admiratione conferatur: diuino enim de verbo, sanctissimo animo coniunctissimo, oratio nobis habenda est; verum nequidem forte exiguum in mentem veniat, quid ipsum est verbum, quo de loquimur, summum bonum cuius inter Philosophos, summa dissentio, illorum ingenia, quamquam nobilia, atque accerrima cuncta contriuit. Deus verus, Deus inquam verus. Quid hinc? per quem mundus ipse perfectus est, nosque creati, quid tandem effecisse, uti nos libertate donaret, se hominem effinxisse. O rem mirificam, & singularem dilectionem, & profundissimam Charitatem, Deum inquam, Deum esse hominem factum, Deum excelsum, humilem hominem assumpsisse; summum omnium spiritum induisse carnem peccati similem sed peccato, culpaque vacantem, vestisse lutum nostrum, ut nos luto eximeret, è media Paradyfi amœnitate, immò verò è paterni pectoris profunditate (semper enim in sinu Patris est) summa non reliquisset, petiuisse ima, obscura adiuisset, ut nos ad summa veheret, & ex imis exutos, & ex obscuris liberatos Cælo donaret, quos in humeros suos errantes extulit.

Hic, hic Patres deuotissimi vosmet totos per Deum optimum mihi præbete, erigite animos, sensusque

Q vos,

vestros admoueat, oro; quis quid huic humilitati anteponendum ducas? quid recordatione ista, ac memoria dignius? quid charitate ista profundius? quid amore isto præstantius, ardentius? quid hac bonitate sublimius? quid hac iucunditate voluptuosius? cui lachrymas non moueat? imò verò cui ex intimis mentibus, huius amoris magnitudo non eruat? ubi mihi fortis, ubi ad commouendos, concitandosque animos virilis oratio? qua dicendi facultate, completi? qua conflagrata abundantissima, ardentique dictione, infinita erga nos Dei charitas, enodari posse credenda est? prorsus nulla. Iuuat igitur velut sublimes quadam in specula constitutum, vnde omnes exaudire possint, summa pro rei amplitudine Apostolicum illud proclamare: *O altitudo diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius*; pro infinita autem clementiae suauitate, Dauidicum illud saepe congeminare, *quam magna dulcedinis tuae multitudo, Domine, quam abscondisti timentibus te, ubi sunt misericordiae tuae antiquae Domine*; hic prorsus, hic prorsus, omnes hic igitur mentes stupere conuenit, hic admiratione deficiendum, hic relaxandus est animus, hic vires effundendae profecto sunt, nec turpius, nec ingratius, nec insensibilius quidquam, infinita clementia non moueri. Sinite ergo me Patres, finite affectus profundere, immo verò vos vna mecum effundite; neque id iniuria, sed prorsus rectissime.

Tollebant enim exteri ad sidera ciues suos (6) qui inanis gloriae fama capti, mortem sibi pro Patria consci-

uissent, illos miris laudibus efferebant. Ad eos ornandos non inuiti torrentes eloquentiae conspergebant, donabant statui, honoribus illustrabant, quorum præcepta vita, amissisque corporibus, animae in Barathrum Diaboli trahebantur. Nos verò Christum nostrum, quem pro vita, quam integerrimè dedit, sanctissimèque vixit, atque omnium sapientissimum, quo nemo neque integrior, neque sanctior, aut vnquam extitit, aut post hac existere poterit, omnis innocentiae exemplum habemus, non laudabimus? non effereamus? non prædicabimus? quem tanta nobis beneficia contulisse experimur, vt nos etiam aeterno mortis periculo liberarit, ei non amplissima oratione gratias dicemus? quem verum, ac Summum Deum, rata, atque certissima veritate cognoscimus, eum non adorabimus? de eo non loquemur? ei non animos proster-nemus?

Sed tam multam operam, tam maximis in rebus sentio me equidem haud posse consumere, atque etiam rei amplitudine deterreri. Maiorum nostrorum, siquidem illi dumtaxat corpore reuiuiscerent, nam animae felicissimam vitam viuunt, alicuius viri grauissimi hoc sanè magnificum munus esset, qui & aetate prouectus, & sanctitate clarus, ac denique sapientia præditus, cum verbis lectis, & grauibus, tum sententiarum lumine faceret id, quod tanta res postulat orationem splendescere. Quorum si alterum absit, aut inanium verborum sonitu, aut subtilitate, sententiarumque inculca oratione, promantur, Auditores ipsos, & prope modum offendi, & admodum conturbari solere. Quibus me rebus sanè

sane nobilibus; ac præstantissimis priuatum inficari non vereor. Eniterer tamen etsi supra vires quantumcumque facultatula possem: verum vestra me, Patres, voluntas è cursu reuocat, quæ, quamprimum censet orationi modum habendum. At id equidem vos affectos certò scio, vt ad cæteros præstantes viros, qui conciones illustres, hac de re, hodierno die, sunt habituri, maximo cum ardore audiendos ire pergatis. Rectissime id quidem, nam & ingenio, & studio, doctrina præditos, egregiè dicturos arbitror, & hac mea oratiuncula sane illustrius; sed si quid in dicendo possem, extorquerem profecto à vobis longiusculam moram, vt sapientissimo, atque eruditissimo vestro Conuentu, in omni vita mea, vel diem fruerer, verum hæc aliàs.

Sacramentum deinceps quot miraculorum exornationibus decoretur, id quod reliquum est, sedulo amplectemur. Cum igitur panem ipsum, quem aræ Sacerdotes imponunt, simul ac sacra in eum verba effusa sunt, tum quamprimum in veram Christi carnem conuerti, firmissima subtilitate credendum sit, neque verò in nouam aliquam, sed eam, quæ gloriosissima nunc Christo conregnat. Tunc ea, vt vocant, aut accidentia, aut species, per sese non conuersa, absque eo, cui inerant, vt dicunt, subiecto, potentia diuina perstare. Magnum autem, vt est in Cælis, Corpus ipsum, & vt Cruci affixum est, neque id quantitatis, sed totius substantiae ratione, ipsis sub speciebus contineri. Idem præterea ipsum vnum, iisdem horis compluribus esse locis, neque id situ aliquo, sed præsentia. In ea postremo tota,

quam rectissime Hostiam nominamus, atque in eius omni quamuis tenuissima parte, totum Christum existere: multiplicari verò, aut exaggerari, plura vt corpora sint, quam simplex, aut fatiari eo, si multum, aut inebriari, si nimium quisquam forbuerit, siue frangi, vel consumi, aut morderi dentibus, aut ardere ignibus, aut denique rodi posse forficibus, specierum, quæ non conuersæ perstant, proprietates istæ sunt, non conuersi in carnem panis.

Perdifficiles sanè res, & perobscuræ, Patres amantissimi, neque tamen aliquo exemplorum cum adiumento cognitu penitus impossibiles, vt enim diuinam illam omittam omnipotentissimam Dei virtutem, qua est nihil eorum, quæ diximus miraculorum, quod id cum omnibus in rebus, tum in hoc Sacramento effici non queat, subiecta certè è multis pauca exempla, si ante oculos proponantur, comprehensa tamen animo, cætera etsi ampliora sint, posse tamen fieri, ad fidem plurimum adducunt. Quando enim non modo ab ijs, qui mediocres ingenio computati sunt, Philosophis, quorum tamen complures id assequuti sunt, sed ab summis illis Philosophorum Principibus, vnquam hoc negatum, vnquam non comprehensum, & cognitum est; hominum animas immortales esse oportere. Eisdem verò propter admirationem eius naturæ, in qua egregium quiddam, atque præclarum esset, eorum quibus inessent, corporum, quæ & ipsa semper totaliter complerent, singulis quibusque minutissimis partibus, perfectissime totas adesse. Angelos autem quorum est eximia quædam, præstantisque natura, cum aliquo in loco ipsa sua,

præsentia semper sint, locum tamen ab ipsis non occupari, & Maiores nostri asserunt, & Philosophi non dissentiunt. Deum præterea omnium Summum, ac præstantissimum, quæ omni æternitate præditum, neque principium habuisse, neque finem. Philosophi fatentur, eundem totum istum Mundum amplum, & prope infinitum, cuiusque omnes partes perfectè complere disputant. Quæ res magnæ, atque amplissimæ, cum ab illis comprehensæ, & eis probatæ sint, quos si Christiano tempore comparare velis, profectò omnes veræ lucis iudicabis expertes. Nos in hoc nostræ redemptionis, nostræque fidei nobilissimo Sacramento ea, quæ, vel similia, vel maiora, tam multa mira, atque stupenda fieri diximus, quamquam ingenij aditu occulta, atque obscura sint, Summi tamen Dei nostri infinita illa potentia fieri posse negabimus? non firmissimè credemus? non summo quodam ardore, pro nobis facta omnia complectemur? non semper magnificentissimis laudum præconijs extollemus? non integerrima vita venerabimur? colemus? adorabimus? imo verò magnopere.

Itaque qui non insania exardescere vellent, eos supra vires perscrutari, & sapere vetat Apostolus, ut præsertim de rebus, quæ nisi fide consequi, quivis ingenio excellens, minimè possit. Admirabili enim religione freti, & incredibili quadam eloquentiæ magnitudine præditi, atque florentissimis ingenijs illustrati Ecclesiæ viri, cum rem istam, magna cum gloria accuratissimè persequerentur, nisi fide sua, pro infinita amplitudine nunquam plenè sunt consecuti. Quare non est cur ego, ut me

ad me aduocem, paucitatem doctrinæ verear, cum illi vetustissimi Ecclesiæ Patres, quorum & industriam, & diligentiam admiramur, integritatem colimus, ingenia, cum nouimus, prædicamus, id plenè perficere minus quiuerunt. Nos verò omnes non est, cur magno cum discrimine eiusce profundissimæ rei rationem curiosius, quam necesse est scrutari velimus, cum maiores nostri subiectissima quidem, atque ingenti cum reuerentia huius loci obscuritati cesserint. Acceperant enim ex mente sapientissimi ^{Prou. 25. 27:} Salomonis, eum qui Maiestatem curiosius scrutaretur, gloriæ magnitudine obrui, sed ea habere rata oportere, quæ sua amplitudine capescere nequeamus; quæque ab eo, qui nobis probatur Deus, sapientissimè, potentissimèque iudicata videmus.

Trahor hoc loco vehementissimè, Patres, *illis ut respondeam* (6) qui iniquissimè à Patrum institutis degenerantes impia fraude, & Diaboli pernicioso commento, imperitorum animos anili superstitione obligauerunt, quos perfectò cum suauissimo isto de Sacramento hæretici pessimè sentiant, illorum similes dixerim, qui febri exæstuantibus, si quidem immoderatus cibos sumpserint, cum post periculosius elaborarent, identidem si sæpius egerint, cibis etiam delicatissimis obruuntur. Audere enim dicuntur stultissima temeritate asserere Corpus Christi simul ac confectum est, diuinis illis verbis, atque populo adoratum, tum primum esse desinere. Hoc si cui probatur, is Patrum instituta infirmat, is Apostolorum sententias conterit, is Christum, qui veritas est, mendacij incusat. Quo enim pacto ut cætera prætermittam, id quod ingens Christianorum sola-

folatium est, Christum quodam mundus perstabit nobiscum futurum existimabimus? Quanam via verissimam, ac purissimam Christi carnem, communicabimus, si ea in panem pristinum redit? sed gratia est, inquit, in pane, quæ conducat accipientibus, quemadmodum & in Baptismo gratia est in aqua, quæ abluat. O sordidissimi homines, ò sceleratissimi hæretici, ò impiæ, atque crudelissimæ belluæ, Christus carnem suam sacratissimam asserit, & vos triticeum nescio quem panem simplicium mentibus Christianorum obijcitis, ac ne prorsus hæretici videamini, & funditus sustulisse religionem, sanctum panem gratia conditum inducitis. Animaduertite miseri, oculos aperite, excitate vos somno, tenebris effudentibus vos eximite, vestrasque aures vociferanti Christo accommodate. *Nisi*, inquit, *manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius Sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, atque illud *Caro mea est verè cibus, & Sanguis meus est verè potus*, & item. *Qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem habet vitam æternam, & qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem in me manet, & ego in illo*. Ac tandem diuina illa verba: *Τὸ ἕν ἐστι Σῶμα μου*. sumite. Pane ergo, ac non carne potius sub Sacramento verissima illum communicasse discipulos arbitramini, quamquam autem eum sæpe panem sese dicere certò scierimus, ne putaretis tamen, ò hæretici, panem illum vestrum triticeum, atque, ut dicitis, gratia conditum, huic nostro comparandum, quem quotidianum dicimus, Græci verò *Ἰμῶστον ἀπὸ τῶν* idest supersubstantialium panem vo-

cant, Panem profectò carnem suam diu asseruit. *Panis*, inquit, *quem ego dabo mea caro est pro vita mundi*. ^{Ioan. 6 52}

Nos igitur, qui Sacramentaliter, Carnem verissimam nos manducare arbitramur, vestrum istum panem, non carnem, sed ex carne in panem, nescio quem triticeum, ut dicitis, sanctum, velut exitiosum repudiantes, ab his vestris ineptijs magnopere dissentimus, vbi enim in isto hoc vestro pane, non dico caro, quam stultissimè inficiamini, sed Sanguis pretiosissimus, quem Corpori inesse, pura, stabili, ac salutari assertionem tenemus? vbi sapientissima anima, quæ ab illo Corpore sane gloriosissimo, nunquam abesse credenda est? vbi potentissimum Dei verbum, id quod animæ æterna societate vinciri, Catholica fide pectoribus Christianorum defixum est? Quid vos tam humili abiectioe cœdari; quid tantum vobis detrahere vultis? quid vos diuinæ potentiae magnitudine, clementia thesaurorum exhaurire nitimini? quid religionem diuina autoritate institutam, & præstantissimorum hominum consensu firmatam, labefactare, funditusque euertere impudentissimè quidem contenditis; & calice Babilonio inebriati, commentum fordidum, & obscurum, temerè ac falsè defenditis, quod luce putatis clarius? sed ad istos, atque cæteros satis, atque aliàs fortasse pluribus. Longa enim, luculenta, graui, & quod opus est, vera oratione ad hosce homines refellendos perorandum, imò potius perorandum esset. Verum enim verò quoniam ad finem expectatione vestra, quæ mihi minime negligenda est, summopere impellor ad reliqua properandum, censeo.

Cum

Cum verò ità à principio diuifimus vt inter ceteros locos illum dicemus, Maioribus nostris visum esse considerandum, quibus magnificis rebus, ex sese foelicissimè gestis, vetustissimi Ecclesiæ Patres, hoc Sacramentum præfigurant, rem breuissimè absoluemus. Verum quia nec omnia vno, vt aiunt, oris hiatu dici, immò effundi possunt, si quid minus copiose è scripturis dicemus, quam id voletis, cum tempori, tum vestræ festinationi assignare debetis, qui multis, & magnis de rebus, quàm breuissimè dici postulauistis. Sed iã ad instituta pergamus: Apostoli sententia est, ea, quæ veteris instrumenti Patres gessissent, propter nos, qui rerum earum veritatem lucidissimè quidem experimur, in figura illis omnia contigisse. Ac ne Sacramentum istud, rem nouam, & commentitiam, neque eam propheticos viros cognosse, neque gestis ex sese rebus præfigurasse, quisquam inficiari possit, nobilissimo Melchisedech munere confirmamur; quem & Regem Salem, & Dei Sacerdotem excelsum, Patriarchæ illi sanctissimo Abraham, cum is prælio captum fratrem, Regibus hostibus propulsatis reduceret, redeunti victori occurrisse accepimus, quem cum benedictione donaret (id enim erga alios Sacerdotibus moris erat) panem simul, & vinum, huius scilicet Sacramenti figuram, scripturæ illum obtulisse testantur: quid verò duodecim illos candidissimos panes loquar, quos cum Dei iussu è purissima simila Sacerdotes per sese conficissent, aureæ mensæ senos alitrinsecus impositos, ac Deo oblatos, foli consumebant, ac tum item novos singulis hebdomadibus imponebant, sæculi autem hominibus, neque ex

eis fumere, neque quicquam gustare licebat, præter eos, qui ab vxoribus, & omnis coitus genere, nonnullos ante dies abstinuissent. Quid præterea manna illud Cœlicum? nonne in huius signum diuinum penitus, stupendumque miraculum fuit? quod roris in modum cum noctu plueret album manè compertum, earum rerum, quas quisque cuperet, eum gustum cuique præberet. Quadraginta annos innumerabilem prope, & contra Dominum murmurantem, ingratum populum aluit. Quid tandem agnum illum in lege, qui cum immaculatus, tum masculus, tum anniculus, tum statuta mensis, & quidem primi, præclara die, tum noctu comedi iubebatur, neque is quidem lixus, neque crudus, sed igni torridus, atque assatus, nullo osse confracto, ex agris nactis lactucis. Paruæne res cognitu istæ? ac non potius magnificæ, & ad considerationem erga id Sacramentum excellentissimæ: sed incidit tempus difficillimum, quo tumultuariè potius dicere, quam grauissimè, vt tanta res postulat, maturare oporteat. Est enim cum amplissimus, tum verò vtilissimus perorandi locus, sed quoniam haud honestandæ rei causa laborandum est, cum sit ipsa & præclara, & honestissima, & vos alio ire constituistis; Ad reliqua pergamus.

Supereft enim secundus nobis considerandi locus, quem breui quidem absoluemus, quid emolumentum? quid præsidij? quam maxima vtilitas? ex Sacramenti huius receptione, nobis obueniat considerabimus. Ac primò quidem sic Patres optimi habetote: nullo vnquam in genere commodorum, postquam in lucem humanum genus editum est, quemadmodum

in hoc Sacramento, Dei erga nos opulentissimas diuitias paruisse. In hoc enim Domino nostro, quod non perparum est, primùm quidem omnis innocentia omnisque integritas restituta est: (*subintellige de gratia in presenti, & de gloria in futuro, vt in Nota 8.*) quas res primi nostri parentes amiserant, vt & innocentia comparandæ, & sequendæ exemplum pudicitia, omnisque continentia viam præbitam esse intelligeremus. Hic omnis scientia amplitudo, immò ipsa est nobis sapientia tota subministrata. Hic omnis veræ humilitatis vexillum. Hic mitissimi hominis forma, hic complectendæ mansuetudinis disciplina tributa est. Quò fieret, vt & mente hebescere, & animo tumere, & superbi etiam, & immites, & improbi esse, verissimo præceptore edocti, tandem aliquando desineremus. Parua ne ista exemplorum emolumenta? Eius præterea mortis, totiusque Sacratissimæ Passionis, in dies memoriam renouantes, hic tenemus. Quæ dum erit in nostris mentibus infixæ, firmissimo, tutissimoque nos muro septos arbitrari conueniet, vt nulla improborum Dæmonum vi, quibuscum cotinuum est nobis spiritualeque prælium, singulari illa, & suæ passionis misericordia muniti, & fortissima suæ Crucis virtute roborati, atque protecti, neque superari, neque vinci possumus, neque vllum de nobis immanissimus, & crudelissimus hostis acerbissimum supplicium sumat: nisi quantum nos, non quidem ad perdendos, sed siue ad erudiendos, siue ad purgandos, siue ad coronandos victores, bonitas illa summa concesserit.

Hoc etiam in Sacramento, & eorum culpa nobis criminum relaxatur,

sine quibus, ne à perfectissimis quidem viris, viui solet, & illorum mortalium poena, si quidem summa cum reuerentia sumatur, quia etsi illorum culpa sacra confessione absterfa sit, maxima tamen post hanc lucem nos non plenè purgatos manet. Quid multa? tanta est huius vis, tanta summæ potentia magnitudo, vt si quem etiam detestandis criminibus obrutum, minùs confessum repererit, quod casu nulla ei confitendorum peccatorum facultas fuerit, (*intellige si communicandi necessitas urgeat, vt in Nota 9. & 10.*) si quidem id obtigerit, modò summa cum reuerentia, maximo cum ardore, summa cum fide accipiat, ei ad purum, etsi fordida, etsi scelestissima donet, (*dummodo propositum habeat quam primum considerandi, vt in Not. 9. & 10.*) Remittendis enim peccatis mirabili sua sententia se hoc Sacramentum constituisse Christus asseruit. Hoc gratis donatur, & quibus donati sumus ea in nobis ob singularem quandam Sacramenti virtutem conseruantur, quemadmodum & portione, & alimento, & valetudine corpus.

Largitæ denique gratia, plus minusue, vt quisque deuotior fuerit, ita cumulatiùs augentur; fortitudinem autem qua & nostrarum passionum perturbationibus obstitamus, & virtutes faciliè consequamur, huius solum virtus, & magnitudo tribuit. Accuratam verò quandam diligentiam, atque industriam, & vt aptius dicam, mentis lumen, quo perspicacissimas, versutasque tot perfidorum hostium, comprehendamus insidias, quas nobis infinitis propè modis capiendis, dies, noctesque dormientibus, ac vigilantibus machinantur, &

occulunt, huius auxilio Sacramenti donari, quo & eas intelligimus, & à nobis depellimus, & perfringimus, & vincimus, & de hostibus triumphamus. Nihil est etiam à maioribus nostris, aut Sapientissimè dictum, aut præclarissimè factum, aut aliqua in re egregiè gestum, quod non huiusce suauissimi Sacramenti auxilio, lumine, ac fortitudine sit perfectum. Nam verberibus torti, igne fatigati, ferro trucidati, morte mulctati, fortissimi Christi Martyres, huius sola virtute Sacramenti verbera perfrerunt, ignem extinxerunt, ferrum humiliarunt, morti obstiterunt, subegerunt Tyrannos, domuerunt feras, contriuerunt Idola, superauerunt tortores, omnia denique supplicia deuicerunt.

Huc, huc patres, huc adducere possem, vt ea ante nostros oculos versarentur quot, quantasque, quam summas voluptates, præclarissimi nostri Maiores acceperint, quot ex huius summi Sacramenti stupore varios mentis excessus incurrerint, quot ex huius suauitate pene defecerint, quot ingenti amore prope modum arserint, quot miro illustrati lumine secreta perspexerint, scripturarum sublimia enodarint, obscura quæque differuerint. Et neque eo torpore, quo nos segnes obruimur ignaui, sed amoris Christi incendio conflagrati, ardentia potius, quam calentia corda gestarint. Sed quod vestra me expectatio properare impellit, vnus tantum nobis exemplo erit strenuus, ac præstantissimus Christi miles, & neque obscurus, sed profectò clarissimus Nostri Ordinis Dux Franciscus. Hunc accipimus, tanta Christi in hoc Sacramento suauitate affectum, & ob profundissimam Domini nostri, quâ

animo Franciscus versabat cum humilitatem, tum, quæ certè non satis cogitari possit, erga humanum genus excellentissimam charitatem, vt cum frequenter suo more communicaret, sæpiùs illum cum ad Altare accederet, vires corporis defecisse.

Quis igitur hunc Deum nostrum, Summum, ac verissimum, satis admirari possit? quisnam cum cultu, ac Religione collendum, adorandumque non censeat? quid eius præstantius bonitate, ac beneficentia? qui cum se totum hic nobis largiatur, etiam maiora pollicetur, ac tribuit. Nam cum vita excedimus in suum nos confortium, si quidem bene moratam, consuetudinem gessimus, in Cælos admittit, & si, & corpora ista nostra, in humum versa, vel exusta ignibus, vel vorata feris, vel tortoribus dilaniata, atque consumpta, mirabili suæ potentia magnitudine huius virtute Sacramenti, resuscitabit: idque quod maximè proprium erit, in optimam quandam, & hac, nostra sublimiorem, præstantissimamque naturam, immò verò conditionem. Ità æterna in Cælis Christo societate deuincti fatiabimur, & vt propheta lætus decantat, illius vbertate domus, & summarum torrentibus voluptatum potabimur, atque illius maxima multitudine dulcedinis perfruentes, semel per Christum morte eruti, nunquam posthac morituri, eâ, quæ finem nescit, vita perpetua donabimur. Hæc, Patres, ipsa per sese veritas, quæ nequè falli vnquã, neque fallere potest, nobis facturam professæ est, vt eos qui hoc Sacramento reficiuntur, & suscitaturum, se dicat, & nunquam eos morituros, nosque in illo, & se in nobis perpetuâ

*Psal. 35.
9.*

Ioah. 10.

tud mansuros confirmet, & nequè aut famè vnquam, aut siti, veritatis scilicet, afficiendos: sed huiusce iam partis finis est.

Extrema nunc nostræ Orationis parte, id quod reliquum est, quodque nostrarum est partium, ac magnopere nobis conducit, quonam modo eos, qui tam maximum Sacramentum suscipiunt, paratos esse oporteat, edicemus. Id est breui dicendum est, non tamen non accuratè conficiendum, cum & ad nos ipsos omnis oratio dirigenda est, & id præclare intelligendum, quid sequi, quid fugere, atque euitare, operæ pretium sit. Quarum duarum rerum cognitu, cum & illa Philosophiæ pars, quam scilicet tertiam in mores, & vitam diuidunt, hic tota versetur, & scripturarum sacrarum omnis ad nos docendos vis ad virtutes confugiendum, & à vitijs abeundum præcipiat, quid sit iucundius non intelligo. Quid est enim in omni vita nobis tantopere quærendum, quam vt omnem bene viuendi disciplinam, rectèque degendæ vitæ rationem, & teneamus, & amplectamur? Quis igitur alienum ducat nostræ esse dignitatis, qui nos Christo deuouimus, eique in Baptismate confepulti sumus? quid vt optimum expetendum? quid fugiendum, vt malorum extremum? quidue in omni munere vitæ summum, ac verissimum sit exquirere. Moralis profecto locus, & qui per se sola, & magna oratione indigeat.

Verum vt vos prudentissimi estis, quibus pauca fat erunt, & ego vehementissimè cohortor ad modum ita habendum, vt sic pauca dicturus. Sed his ipsis si obtemperabimus, Summum Deum confido hodierna die, legem in nobis viuendi, & di-

sciplinam, siquidem ea aut nutat, aut prolapsa est, & confirmaturum, & erecturum, vt ad id verissimum Sacramentum suscipiendum, quod ad nos attinet, paratissimi accedentes, haud quaquam vel indigni, vel alienati repudiemur. Oportet ergo, Patres, cum ad hunc Summum Cæli, terrarumque Dominum accedimus, quem omnes amare, pro eius eximia suauitate debemus, fide nos pura, & simplici, & firmissima, nihil in fide hæsitantes, summa cum reuerentia, mente pronos, animo demissos, confessione purissima lotos, & quod iustum, atque honestissimum, Summoque Christo acceptissimum esset, lacrymarum primum fontibus expiatis, accedere. Acam enim in Sanctis Viris, nostrisque maioribus, consuetudinem sanè laudandam accepimus, tum cum Domini nostri cruor ardentius in cordibus fidelium æstuabat, qui cum erat proximè communicandum, orationi insistere, cura, & negotijs vacare.

Quem nos morem rectissimè quidem imitari oporteret, quod Sacramentum, cui à Patribus, ac primarijs, clarissimisque Principibus, summa cum reuerentia honos omnis est habitus, apud nos quoque maximo in honore permaneat, vt non minuisse maiorum instituta, sed, si id fieri potest, exaggerasse; neque ab eis degenerasse, sed optima velut indole, illorum præstantibus moribus enituisse videamur: quibuscum & omnis rectè viuendi ratio, & virtutum amplitudo morata est. Diuina præterea legibus obtemperandum, quas qui peruerit, is est iniustus, Diuina præcepta ediscenda, illorumque seruandorum, & gratiam, & facultatem ex Deo peti oportere, &

neque ea, quæ ad beatam vitam pertinent, ventre metiri. Benè morata conscientia, atque optimè instituto animo regi malle, cui qui non parebit, is, cum sit eius ad comparandam virtutem anhelare, Deo, cuius optima quæque sunt munere, vera ratione iniuste restitisse intelligetur. Vitæ pudicissimæ cum ab electis fœminis, tum à viris, quorum & sapientia maior, & animus fortior esse debet, longè constantissimè inferuendum: improbissimas autem malarum cupiditatum, perditarumque voluptatum in nos coercendas, ac perfringendas acies. Alijs verò qui nulla largitate, nulla beneficentia in alios mouentur, sed contra odio in fratres, & tenacitate, cæterisque perniciosis facinoribus se obligatos sentiunt; mortiferum virus scripturarum in eis propulsandum esse testimonijs, ac funditus è mentibus eruendum. Neque deniq; id remorandum, vti rectæ vitæ, quam Diuinis decretis honestare oportebit singularia in nos studia, minus hebecere patiamur.

Pari nos præterea studio, pro communi defendenda animarum, corporumque salute, vitijs esse aduersos oportere, in eis vero & ad officia, quæ Deus iubet, firmissimam coniunctionem habendam: quam coniunctionem, & ad virtutes comparandas, & ad vitia profliganda, confirmatam, perpetuamque si tenuerimus, confirmo vobis, Patres, immò Christus confirmat, & magnis nos præmijs esse donandos, & Sacramentum non quidem supplicio, id quod de indignis verissimus Apostolus asserit, sed & gloriæ, & emolumento nobis tum dignis esse futurum.

Eos tandem, qui ijs, quæ diximus non parebunt, non ex Deo sunt, ma-

xima indignos manent supplicia: quos hortari velim, vt fœda relinquunt, & perditam vitam suam reformidantes, pœnas quas luunt, ante oculos sibi proponant. De sua enim salute, de suo periculo summa cum sollicitudine cogitantibus, atque ex labe malarum consuetudinum, ac fœce emergere obnitentibus, Salvatore nostrarum animarum affuturum eis confido, quo & boni, & benè morati, & optimarum artium studijs expoliti, atque virtute clari, & integritate sanctissimi, tandem aliquando euadant. Quo fiet, vti & hac in vita decora quadam omnis officij præstantia honestentur, & apud immortalem Deum primarij, eam perpetuis abundantem bonis, vitam beatissimam æterna siquidem cum gloria viuant.

Hactenus, Patres, si quid præsidij ad rem conficiendam ex Deo accepimus, pro rei summa obscuritate, pro ingenioli mei captu, proque cum angustia temporis, tum ingenti vestra festinatione, omnes partes tota iam oratione arbitror esse complexus. Quarum primam magnitudinem satis inter cæteras existimo absolutam, in qua quidem illud, primo loco considerantes personam Christi, quoniam duabus est confecta naturis, cum humana, tum Diuina, carne purissima, sanguine pretiosissimo, sanctissima anima, summaque verbi Diuinitate constare diximus. Miraculorum verò summorum, quæ in Sacramento fiunt, magnitudine id decorari ostendimus, tum similitudine nonnulla firmauimus. Rebus præterea à Maioribus magnificè gestis præfigurari hoc Sacramentum, & confirmari aperuimus. Tum in hæreticos paulisper inuecti sumus, deinde

de quid emolumenti consequeremur ita mouimus, vt diceremus modis compluribus, & culpas criminum, & pœnas dimitti, vt quisque esset vel amore ad Christum affectus, vel benè de pœnitundine meritus, augeri gratias, easdem conseruari ad virtutem comparandam, & contra hostes lumen subministrari, & vires, veram nostrorum corporum resurrectionem promitti, satietate nos gloriæ reficiendos cum Christo, coniunctam perpetuam vitam gesturos, æterna denique, ac beatissima vita donandos. Postremo dedimus operam vt rectè degendæ vitæ rationem, & quomodo accedentes ad totius vitæ fontem parari conueniret, quam possemus breui, & accuratè comprehenderemus, eosque primùm, ac præcipuum purissimam fidem, veram, cum ad proximos omnes, tum ad Deum timore, & summa reuerentia conditam dilectionem, corpus castissimum, mentem liuore, ac mortali quouis crimine solutam asserre oportere commonefecimus.

Reliquum est, vt à nobis veniam mihi concedi, & obsecrem, & orem. Atque hæc ego primum, ita enim vobis velim persuadeatis, non vt vobis, qui me longè studio præcurren-

tes, melius me ea tenetis, præcipere, loquutus sum; sed si quo, plusquam est opus, vel fortunarum vestrarum, vel liberorum, vel coniugum, vel Reipublicæ occupationes, molestiæque tenerent, siue summo pere afficerent, quibus hæc, aut vos fugissent, aut ea minus perspiceretis, illa tandem aliquando monerem: quæ si sequemur, tantum ex ijs præsidij, non solum ad salutem, sed etiam ad dignitatem obuenturum confido, vt etiam hic egregij, atque ornati, quoad viuemus, honori nobis, atque emolumento sint, & apud summum posthac Deum, æterna profectò nos gloria honestent. Errata igitur mihi si quæ sunt, Patres amantissimi, pro singularibus studijs vestris, atque illustrissimis moribus, munificentissimè dimittetis. Nimiis autem si quid vobis, vel oneri, vel molestiæ fui, mihi pro vestra humanitate quemadmodum id oro, minimè imputabitis. Vos verò interim, & corporis, & quod præstantius est, animæ bonæ valetudini operam dabitis mei profectò ætate memores. Qua quidem, re nihil gratius, nihil mihi potest iucundius obtingere. *ὁ τὸ ἐλθὲν ἐν.*
1422. IESVS.

N O T A E.

Nota I.

Patris mei M. Da. Per hos apices Albertus significare voluit, Magistrum Dalismanum Patauinum Ministrum Prouincialem, Prouinciæ S. Antonij, quem propterea Patrem suum appellat, quique ipsum ad hanc orationem habendam hortatus est, & coegit.

Nota II.

Me hunc laborem ne longe quidem minores adhuc experiri solitum. Dubiam hæc sententia quætionem in historia habet: videtur enim Albertus innuere hanc primam esse concionem, quam ipse saltem in re sacra ad populum habuit. Quem sensum amplius aperiant quæ sequuntur. *Est exercitandi mei*

R 2

mei causa, ac illa. Primum tamen fragili cimba. Hoc autem cum eius vitæ, & studiorum ætate minus conuenire videtur. Nam cum anno Christi 1415. quo à Conuentualibus ad Obseruantes migravit trigefimum ætatis annum habuisse dixerimus, anno Domini 1422. quo hanc orationem dixit, septimum supra trigefimum habuisse constat. Nec simile vero videtur hominem à pueritia Religioni addictum, si nondum græcè, saltem Latinè disertum, tanto tempore rostris abstinuisse. Ego tamen in priori sententia persisto, nec absurdum cenfeo Albertum ætatem suam vsque ad trigefimum annum Donato primum, Priscianoque, seu magis Guarino, vel vt alij volunt, Chrysoloræ, aut Casari, deinde Ciceroni, ac Demostheni, vel Quintiliano, hoc tempore per Poggium è scrutis ad scamna euecto; postea Logicorum argutijs, & naturæ cognitionis, & scholasticis sacræ doctrinæ disputationibus impendisse; & colligendis tunc varijs eloquentiæ flosculis animum à Diuinis distraxisse, potius quàm illis imbuisse. Neque secus ad eum protectum, quem in his rebus adeptus fertur, peruenire potuit sub magistris, et si bonis, sed mundanis inter discipulos eiusdem conditionis, & sodales tunc minus asceticos: præsertim cum historia doceat ipsum sacras literas à S. Bernardino post trigefimum ætatis annum didicisse, sub cuius magisterio, vt feuerioris disciplinæ studio, tum sanctimoniam morum, cum sacræ Philosophiæ se affuesceret, non multum erat si sex, vel septem annos in eis consumpisset, quibus post Rhetoricum puluerem, plures insumperunt Cyprianus, & Augustinus, vt & Hieronymus Dei manu liuidus vapulare debuit, vt suauitatem Tullij cum Prophetarum aspera sanctitate commutaret.

Nota III.

Obedientiæ virtus. Hoc auspiciandi solatium non Religiosis tantum frequens est. Aufonius Poeta versus suos petenti Theodosio Augusto rescribens sic se excitat;
Nil dubites, Audere homo mortalia quaerunt

Consilium, certus iussa capefse Dei. Scribere me Augustus iubet, & mea carmina poscit.

Penè rogans blando vis latet imperio. Non habeo ingenium: Casar sed iussit, habeo:

Cur me posse negem, posse quod ille putat. Inualidas vires ipse excitat, & iuuat idem

Qui iubet: obsequium sufficit esse meum
Immo etiam orationis vitia, si quæ committantur, in dicendi, scribendique authorem vertunt, quod Albertus hic facit: *pace, inquiens, eius dixerim in eum culpam referetis qui me tanto onere leuandum esse non censuit: & ante ipsum vtrumque Paulus Horofius historicus ad Augustinum scriptionis hortatorem initio libri 1. Præceptis tuis parui Beatissime Pater Augustine, atque vti nam tam efficaciter, quam libenter, quamquam ego in vtramuis partem parum de explicito mouear, rectè, an secus egerim: tu enim iam isto iudicio laborasti, vtrumne hoc quod præciperes, possem: ego autem solius obedientiæ, si tamen eam voluntate conatuque decorauit, testimonio contentus sum.*

Nota IV.

Pro honestissima consuetudine.
Hanc consuetudinem recitandi in principio sermonis Angelicam Salutationem, ad implorandam Deiparæ Virginis auxilio Spiritus Sancti gratiam concionatores omnes Catholici per totam Occidentis Ecclesiam etiamnum hodie obseruant. Sed citra, vltraque montes diuersimodè: Itali enim eis montes ante exordium sermonis, erecto corpore, & iunctis manibus, oculos, & mentem in Deum sursum paulisper colligunt: dein genuflexi versus altare maius, vel effigiem Crucifixi, quam singuli pulpito affixam ea parte habent, perceptibili voce recitant integram Salutationem Angelicam, ijs verbis latis quibus ab Ecclesia publicè, & priuatim recitanda proponitur. Ultramontani verò exordium ipsum hac prece concludunt, melius existimantes postquam captarunt populi beneuolentiam, eundem ad communem orationem conuocare, per quam & ipsi rectè dicendi & iste cum-

fru-

fructu audiendi gratiam obtineant. Nec mouet ipfos ratio Cismontanorum, quod nimirum sermo non sit interrumpendus hac prece, & sic tam qui dicit, quàm qui audiunt omnes eam submissa voce recitant: non enim existimant exordium, seu, vt alij vocant, proœmium esse partem sed dispositionem præuiam orationis. Ex hoc autem Alberti more, quem in hac, & altera de poenitentia oratione, quas ad populum dixit, obseruat, constat vltimam consuetudinem non omnino tunc apud Italos insolitam fuisse, nec tamen ab omnibus obseruatam, vt ex aliquibus coarutorum ipsius iam typo publicatis sermonibus liquet. De eius origine quidpiam habet Paulus Aresius lib. 2. artis prædicandi cap. 5. & 6. videndus Petrus Canisus de Maria Deipara lib. 5. cap. 31. vbi hanc Salutationem in Apostolicis, alijsque Patrum ac diuersarum gentium vetustissimis liturgijs solitam ostendit, ex quibus in Breuiario Romano vsu venit, vt ante singulas officij Diuini horas recitetur, & ex his postea fortassis Concionatores nostri eundem morem iure merito ad sermonum suorum exordia transfulerunt.

Nota V.

Cuius vanissime opinionis. Veterem Apollinistarum hæresim hoc loco indigitat B. Albertus. Illi, quod ad præfens pertinet, animam rationalem, seu mentem humanam à verbo Dei in dispensatione Diuinæ Incarnationis assumptam fuisse negabant, sed carnem sine mente animatam; quasi dicerent, sola anima sensitiua præditam, & locum animæ rationalis in ea per verbi Diuinitatem, seu mentem Diuinam suppleri, contra fidem Catholicam, quæ docet verbum carnem, & hominem factum esse. Hæc est enim fides Catholica, vt credamus, & confiteamur quia Dominus noster Iesus Christus Dei Filius Deus, & homo est. Homo ex anima rationali, & humana carne subsistens: Deus non per conuersionem Diuinitatis in carnem, sed per assumptionem humanitatis in Deum; non per commixtionem naturarum in vnâ substantiam,

sed per earum hypostaticam vnionem in vna verbi Dei Diuina persona. Interea qui plura cupit, poterit videre Bernardum à Lutsemburgo in Catalogo Hæreticorum, Gabrielem Patreolum in Elencho omnium hæresum, Seuerinum Binium in Concil. III. Romano sub Damaso Papa, & in ipsius ibidem notis tom. 1. Conciliorum part. 1. pag. 514. Cardinalem Baronium ad annum 373. & Spondan. in Epitome eiusdem anni, qui Sanctos Patres, & vetustos Ecclesiæ historicos, cum qui Apollinistarum hæreses retulerunt, tum qui refutarunt, exactè citant.

Nota VI.

Tollebant exteri ad sydera ciues suos. Græcos, & Romanos, Gentiles, Oratores, & Poetas, Populos, & Principes, exteros vocat, quia non domesticos fidei, vt Paulus loquitur ad Galatas 6. Ad eorum exemplar, quoniam de Patria bene meritos, quos, etsi inanes laruas, Deos, & Heroes vocitabant, summis honoribus, & præconijs exornabant, Christianos prouocat, vt Christum verum, solumque Deum, de toto hominum genere optimè, maximèque meritum, condigno, quo fieri possit, honore, amore, laude, & religione colant.

Nota VII.

Illis vt respondeam. Et infra. *Audere enim dicuntur stultissima temeritate asserere, Corpus Christi simul, ac confectum esse Diuinis illis verbis, atque à populo adoratum, tum primum esse desinere.* Hæc hæresis vel eadem est vel ei proximè affinis, quam Alphonsus à Castro lib. 6. aduersus hæreses verb. Eucharistia hæresi 12. his verbis memorat. *Corpus Christi verum non esse in Eucharistia, nisi tantum in vsu, hoc est, quando quis vitur ea accipiendo, & edendo illam: Alias autem extra communionem Corpus Christi in ea non esse.* At eandem esse ex ipso Alphonso habemus cum subiungit ista. *Ex hoc errore alium similem errorem deducunt velut putridam aquam ex fonte corrupto. Dicunt enim*

enim Eucharistiam nunquam esse seruandam in Altari, aut in quocumque alio loco post Missæ celebrationem, propter quamcumque verisimilem futuram necessitatem. Quod enim hic per communionem, & Missam Castro, id ipsum Albertus per populi adorationem intelligit, idest totum, ac solum tempus, & cultum omnem qui medio tempore consecrationem inter, & communionem à consecrante, populoque factum impenditur. O cæca hæreticorum libido contradicendi Catholicæ veritati. Vident hi cæci, & cæcorum duces manere sub speciebus Sacramenti verum Corpus, & Sanguinem intermedio illo tempore, vt adoretur à præsentibus, & Sacerdos populo sumendum distribuat: & non vident, quia nolunt, eadem ratione debere manere, vt à tardiùs, vel alio tempore accedentibus adoretur, vel digne fumatur; præsertim cum ipsi secundam Missam eodem die per alium errorem non admittant. Nec magis hic cæci quam in moribundos Christianos sæui sunt, dum in extrema illa necessitate, cum tota Diaboli potentia pugnatos, hoc singulari futuræ gloriæ pignore crudelissimè autem ditutos relinquunt.

Quod autem habet Alphonfus huius pestiferi erroris inuectores fuisse Bucerum, & Lutheranos ex hoc Alberti loco corrigendum est, qui centum circiter annis Buceri, & Lutheri damnata nomina præcessit: neque hæresim, nunquam prius auditam, finxisse vir doctissimus, & sanctissimus dicendum est. Malo proinde dicere Alphonsum vel cursu calami, vel typographorum inciticia vnico verbo lapsum, inuectores pro renouatoribus habere, quam eam B. Alberto impietatem impingere: ante quem annis integris mille hæc hæresis detecta fuit per Sanctum Cyrillum Alexandrinum, qui tom.2. operum edit. anni 1604. pag. 728. col. 2. in epist. ad Calosyrium sic scribit. Porro alios esse etiam audio qui mysticam benedictionem nihil ad sanctificationem proficere dicunt, si quid ex ea fiat reliqui, in alium diem. Insaniam vero, qui hæc asserunt, nec enim alteratur Christus, neque sanctum eius corpus immutatur, sed benedictionis vis, & facultas, & viuificans gratia, perpetuo in ipso existit. Quam senten-

tiam cum Castro, etsi ex alio, vt videtur, quam nos exemplari in refutanda hac hæresi descripsisset, manifestum est ipsum non ignorantia historię, sed amanuensis, vel typographi errore inuentorem, non inuotorem habere. His autem verbis designatos per Cyrillum Nestorianos fuisse, author mihi est Iodocus Coccus tom. 2. Thesauri Catholici, lib. 6. art. 1. in initio, sed quisquis fuerit vetus, aut recentior huius erroris inuentor, ipsum egregiè conuellit Castro, & ante ipsum Albertus noster, quod in illo tunc Concilio peropportunitate fuit, cum in illa solemnitate peroraret, quæ non consecrandæ tantum, vel suscipiendæ Eucharistiæ, sed eius diuturniori adorationi, & solemniter per vrbes delationi, in sacris processionibus consecrata fuit. De quo videndus Nicolaus Serarius in opusculo de sacris processionibus cap. 9.

Nota VIII.

In hoc enim Domino nostro quod non perparum est, primum quidem omnis innocentia, omnisque integritas restituta est. Loquitur hic B. Albertus cum Apost. ad Ephes. 1. Qui benedixit nos omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo, in quem locum S. Ambrosius, omne donum gratia Dei in Christo est, & si quis spreto Christo benedicti se à Deo putet, errare se sciat, & iterum, immortalis factus es, factus es liber, factus es filius, iustus es factus, factus es frater, factus es coheres, simul regnans, simul glorificatus es, omnia tibi gratuita data sunt. Vnde alibi Apostolus, sed non sicut delictum, ita & donum, si enim vnus delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia, vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit; & hinc Isaïæ 40. dicitur suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, in quem sensum D. Athanasius lib. de humanitate verbi ait de Christo, solus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit, & Agapitus Papa epist. 1. validius factum donum libertatis, quam debitum seruitutis, & D. Bonauentura 4. dist. 4. art. 1. q. 1. dicit, in Sacramento baptismi omnis culpa deletur, & restituitur

Ad Rom. 5

tur homo in pristinam innocentiam quantum ad animam. Hæc vero non ita intelligenda sunt quasi in statu hoc naturæ lapsæ, omnes gratiæ, & omnia donata status innocentie, seu hominis integri restituantur, etiam renatis in Christo, cum id scripturis, & ipsi experientie manifestè aduerfetur. Neque id voluisse B. Albertum est verisimile, licet generali, vt alij, locutione vtatur: sensus ergo est, omnem gratiam, & integritatem supernaturalem quam habemus, per Christum haberi, communi modo loquendi quo aliquis dicit, omnia habeo à tali, quo non intendit dicere omnia quæ sunt, se habere, sed omnia quæ habet à tali habere. Quo sensu S. Io: Chryostomus hom. 13. in Ioann. de Christo dicit, ipse fons est, & radix omnium bonorum. Præterea absolute omnis gratia, & integritas per Christum nobis restituta est, etiam multo maior, & copiosior quam fuerit in statu innocentie in præfenti initiatiue per gratiam, & in futuro consummate per gloriam. Quò sensu glossa intelligit illud ad Rom. 8. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit.

Nota IX.

Etsi sordida, etsi sceleratissima donet. Docet hic B. Albertus quod passim Theologi cum D. Thoma 3. parte quæst. 79. art. 3. Scotus 4. dist. 9. quæst. vnica, & alij, Eucharistiam interdum primam gratiam conferre, & peccatum mortale delere; potest tamen, inquit S. Th. hoc sacramentum operari remissionem peccati dupliciter: vno modo non perceptum actu, sed voto, sicut cum quis prius iustificatur à peccato: alio modo etiam perceptum ab eo qui est in peccato mortali, cuius conscientiam, & affectum non habet: fortè enim primo non fuit sufficienter contritus, sed deuotè; & reuerenter accedens consequetur per hoc sacramentum, gratiam charitatis, quæ contritionem perficiet, & remissionem peccati; & 4. dist. 9. quæst. 1. art. 3. quæst. 2. Si aliquis facta diligenti discussione sua conscientia, quamuis fortè non sufficienti, ad Corpus Christi deuotè accedat, aliquo peccato mortali in ipso manente quod eius cognitionem præterfugiat, non peccat immo magis ex

vi Sacramenti peccati remissionem consequetur: Vnde Aug. dicit in quodam sermone, quod quando corpus Christi manducatur, viuificat mortuos. Porro vt licitè quis communicet sine præuia confessione debet copia confessarij deesse, & necessitas communicandi interuenire: neque enim cum debita reuerentia accedit qui nulla necessitate restrictus, post commissum peccatum mortale, sine præuia confessione, quæ præcipua est dispositio à Tridentino, Theologis & ipso Alberto infra requisita, communicat; vnde dum summam reuerentiam, summam fidem, ardorem summum hic requirit B. Albertus illam necessitatem tacitè insinuat, & alteram de inopia confessarij expressè ponit. Varij autem assignantur casus huius necessitatis. Scotus loco citato n. 3. exprimit casum scandali his verbis, si autem non occurrat opportunitas confitendi, si potest sine scandalo vitare, ne tunc communicet, tenetur non communicare, sed expectare confessionem propter eandem rationem, quæ dicta est nunc. Si verò occurrat scandalum nisi statim communicet, ut potest est indutus, & postquam indutus est, occurrat sibi conscientia de peccato mortali, de quo non fuit confessus, & non habet in promptu idoneum Confessorem, tunc cum contritione, & voluntate confitendi tempore opportuno potest celebrare, vt scandalum euitetur, & similiter de alio communicaturo, qui non celebrat, ut pote consuetudo est in aliqua religione, vel Ecclesia, vt omnes non Sacerdotes communicent in simili casu, scilicet si tunc cum debet communicare non habet idoneum Confessorem potest tunc non confessus communicare. Censetur etiam sufficiens necessitas ea, quæ oritur ex articulo mortis, quatenus quis stante non copia Confessarij periclitaretur mori sine viatico; item necessitas dandi alteri viaticum, necessitas celebrandi ex officio pro populo quando non potest declinari sine infamia, & aliæ nonnullæ in quorum aliquibus conueniunt, in alijs discrepant authores. Ceterum iure Tridentini Sacerdos, qui necessitate urgente sine confessione celebrat, tenetur quam primum confiteri, quod tamen ad laicos non extendi docent Hiquæus, Herinx, & alij. Quæ vero

verò dispositio requiratur in sic communicante non spectat huc differere, communiter equidem, & probabilius requiritur contritio, saltem existimata.

Nota X.

Remittendis enim peccatis &c. Per Eucharistiam conferri remissionem peccatorum docetur cap. *species*, & c. *quid sit sanguis, de consec. dist. 2.* licet non sit præcipuus, & primarius eius fructus, ut docet Trident. sess. 13. can. 5. in idem conspirant Patres apud Suarem disp. 62. sect. 1. citati, & Theologi passim.

Nota XI.

Eⁿ 1422. Hinc apparet B. Albertum eo anno scripsisse hanc orationem. Dicitam autem fuisse ad aliquem confesum Patrum ordinis in proëmio, decursuque orationis facile videtur, & Vvaddingus in Comitij congregatos affirmat. Sed hæc generalia non fuisse constat, nam inter Foroliuensis anni 1421. & Ferrariensis 1424. non reperiuntur alia, nec locus Comitiorum exprimitur. Ego verò in Capitulo, seu Congregatione aliqua Prouinciali Prouinciæ S. Antonij habitam hanc orationem inde suspicor, quod Albertus in exordio dicat se hanc dicendi Prouinciam suscepisse, postulante, hor-

tante, suadente, instante præstantissimo Patre suo M. Da. claro Theologiæ Professore, quem non dubito fuisse Magistrum Dalismanum Patavinum, cui postea Ministri Prouincialis officio cum vita defuncto Albertum ipsum per Patrum suffragia suffectum fuisse, iam in vitæ historia docuimus. Immo & diem, & anni tempestatem, cogendis ad Comitium Patribus, opportunam nobis innuere videtur verbis his paulò inferius. *Ad id (finem orationis) equidem vos affectos certo scio, ut ad ceteros præstantes viros, qui conciones illustres, hac de re, hodierna die sunt habituri, maximo cum ardore audiendos ire pergatis;* per quæ verba Corporis Christi solemnitatem indicare videtur, in qua multæ de Sanctissimo Sacramento conciones haberi solent. Nec in secreto Comitio, sed in publico templo perorasse, ea docent quæ in Epilogo, de auditorum coniugibus, liberis, & cura Reipublicæ commemorat. Locum etiam eiusdem Prouinciæ S. Antonij designat codex Capistranensis, ad nos post hæc scripta delatus, in quo ad prima orationis verba in margine notatur Zeronæ 1422. immo author ipse in eiusdem codicis epistola, quæ nostrarum 9. est ad Guarinum: *oratiunculam meam, inquit, quam de Corpore Christi, ut scis, ad Populum Veronensem, anno superiori habuimus, idest 1522.*

O R A T I O I I.

In Laudem Pœnitentiæ.

ARGVMENTVM.

Latine ad Populum dicendi munus, & sibi, & sui similibus ingratum ait, quod cum aliqui grauiter ferrent, & recusantibus religiosis irascerentur; ille rectè recusatum defendit, & facti rationem alibi promit-

tit, simulque refellere id munus ab ipso instanter poscentes. At quod nunc est, boni successus fiduciam in virtute obedientiæ, auditorumque iudicio, & beneuolentia collocat; atque in primis, in auxilio Diuina gratiæ, quam

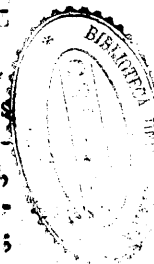
quam Dei Matris intercessione, per Salutationem Angelicam, seu solitam, ut vocat, precationem inuocat. Pœnitentiæ laudes ab eius necessitate aspiciatur. Reliquam eius laudem ab utilitate, per plurimorum excellentissimorumque effectum coaceruationem, prolixo, & pulchro præconio

comprehendit. Hortatur deinde Patres, ad quos maxime dicebat, ut penitentiam diligant, & amplectantur, eiusque usum per partes breuiter docet, & eterno premio, per Evangelij verba proposito, suadet, & neglectum per æternæ pœnæ interminationem debortatur.

A Plerisque, & multis locis, suauissimi Patres, hoc munus dicendi, quod in præsentiarum non satis equidem libenter suscipio, instantius, frequentiusque exposcor, quod ego agere, cum sæpè recusem, illi ipsi qui hoc fieri vehementius expetunt, irasci mihi non desinunt. Nec mihi modo, verum etiam reliquis omnibus succensere videntur, quos, quod illi postulant, liberè satis, ac fidenter sibi inficiari grauius ferunt, quod eorum peccatum, eò est tetrius, quò illud non in paucos agunt. Nam sunt plurimi, aduersus quorum resistantiam, non modo acrius, verum etiam indignius efferuntur. *Quicumque enim quod mirum est dicere, Serui Dei hoc nostro tempore appellantur, id negotium publici muneris Grammaticè dicendi ad populum suscipere prorsus horrescunt.* (1) Neque id iniuria, habent enim, mea sententia, ut hoc non deformiter negent, causam quandam sui huiusmodi instituti, cuius rationem alio quodam loco aliquandò forsitan afferemus, simul omnibus illis respondentem, quos aduersus eos, qui hoc agere laudabiliter negligunt, vitia potius, quam rectè facta durius, atque acerbius commouerunt, nostramque tunc causam agentes, illorum etiam, ac multò magis iniuriam in aduersarios refellendo tuebimur.

Nunc, quod est instituti operis agere, pergamus, de laude pœnitentiæ pauca pro tempore differentes, tantò confidentius, quantò & tu Reuerendissime Præful hoc fieri iubes; in quo mihi obedientiæ virtus sperem assert, & vos integerrimi Religiosi adestis, in quo conformitas propositi familiaritatem parit, & vos egregij, ac doctissimi viri adhibetis iudicium, in quo vestra discretio disciplinam tribuit, & vos omnis populus suspensi ora consistitis, in quo mihi attentio ardorem, diligentiamque exuscitat, & postremo nos cuncti simul, quod prius dicendum fuit, de Deo nostro confidimus, in cuius manu, ut Sancta Scriptura commemorat, & nos, & sermones nostri sunt constituti. Ad illius igitur Christi nostri Dei excellentissimam, summamque maiestatem obseruandam, ne quid in dicendo offendiculi patiamur, intercessione pudicissimæ Matris eius mente ardentissima accedamus eidem Virgini Matrique Sanctissimæ precationem solitam offerentes. AVE MARIA gratia plena Dominus tecum, &c.

Etsi non benè dignæ vitæ (quantum attinet ad impuros homines, ac perditos loquor) beatè tamen viuendi cupiditatem omnibus, & corruptis, & integris in esse hominibus. (2) quoniam compertum est, non est quispiam sanè, nedum apud

Christianos, sed nec apud Barbaras quidem Nationes, qui hac de re vel ambigat, vel contendat. Veram beatitudinem ipsam non facile posse quemquam consequi, qui peccatis grauioribus irretitus sit, idest, illis, quæ latiore consuetudine iam mortalia dici solent, Christiani fati exploratum habent. Nihil enim illam beatitudinem ingreditur coinquinatum, ab qua, vt Beati Ioannis Apocalypsis testatur, canes, veneficique pelluntur. Superest igitur ad consequendam beatitudinem, vt media curatione morbo careamus. Omnium autem adiumentorum, vt à peccatorum sordibus eruamur, nec aptius est quicquam, quam quod errata nobis displiceant, quæ res pœnitentia dicitur; nec alienius, quam quod nos peccasse delectet, quod obstinatio vilitius nominatur. Quæ cum ita sint, obstinationem missam facientes, de pœnitentia ipsa quædam dicemus, quæ, & tempori congruant (nam quadragesima hodie cœpta est) & à remedio consequendæ beatitudinis non abhorreant.

Nè autem multis immorer, præconium sanctæ pœnitentiæ, primò quidem ex hac vna re latissime nobis patet, quibus sit in Cœlum laudibus efferendum; quod pœnitentia quidem, ea profecto est, ob quam ad nos miseros afferendam, piissimus Pater Christum de sublimioribus misit, sicut Isaias ex persona Saluatoris testatus est, dicens, *Spiritus Domini super me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, & predicare captiuis remissionem, cæcis visum, dimittere contra-ctos in remissionem, predicare annum Domini acceptum, & diem retributionis*. Ecce audiuius pau-

peres, cæcos, captiuos, contractos atque contritos: Pauperes, inquam, haud dubium quin virtutibus; cæcos veritatis percipiendæ; captiuos Diaboli, contritos, atque contractos ab integritate benè institutæ naturæ. Quibus tamen omnibus largioris gratiæ Spiritu vnctus Saluator, in anno accepto Domini, idest, in tempore nouæ legis, æternæ retributionis diem illam in atrijs Domini super millia potiore, certissime pollicitus est. Sed non nisi contritis corde primum, idest, pœnitentibus de peccatis, vt facile intelligeremus, quæ præmia pœnitentiam consequerentur. Ac nè solo blandimento promissæ beatitudinis, Christus ad pœnitentiam Apostolos animaret, eosdem æternam mortem sententia minitante perterruit; cum alio loco dixit: *Nisi pœnitentiam egeritis omnes peribitis*.

Nè verò amplior formido spem salutis eriperet, eandem pœnitentiam, medentem morbis omnibus medicinam saluberrimam nobis attulit, sicut ex euangelica lectione comperimus, vbi homo ille, qui ab Ierusalem in Hierico descendebat, licet à latronibus spoliatus extiterit, licet plagis confossus, Sacerdote etiam, & Leuita illius minimè miserentibus; piissimi tamen Samaritani cura sanatus refertur, eo clementius, quo vini asperitatem, lenissimo misericordiæ oleo temperauit, alligauit vinculis charitatis, quando nos peccatores sua dilectione deuinxit, at in humeros suos, quasi in iumentum, extulit, quando dolores nostros ipse tulit, stabulario commisit, quia maioribus Ecclesiæ credit: futuræ curæ pretium protulit, duos id quidem denarios, quia iuxta

Apo-

1. Thimot.
5. 17.

Apostolicam veritatem: *Qui benè presunt Presbyteri duplici honore digni sunt*; vt, & in hoc sæculo gratia meliores, & in altero gloria habeantur beatiores. In cuiuslibet autem hominis sine, *extra diem extremam iudicij*, (3) se rediturum spondit, atque impensas omnes instauraturum pollicitus est, quod fiet quando maiore præmio nos in Cœlis donabit quàm simus labore hic acriore defatigati: *non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, sicut Apostolus Romanos hortatus est.

Rom. 8. 18

Coloss. 2. 3.

Matt. 3. 2.

Isaia 53. 2

ibid. 6.

ibid. 11.

ibid. 8.

Qua propter recte quidem Christus noster, in quo sunt *omnes The- sauri Sapientiæ, & Scientiæ Dei absconditi* pœnitentiam primò prædicans, eam ante omnia ex vberimo omnium doctrinarum sui pectoris fonte produxit, dicens: *pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum Cœlorum*: Sed, quod est longè incredibiliter mirabilius, nobis quidem omnibus, quorum quisq; à puero baptizatus est, cum nec iterum liceat baptizari, si fortè post baptismum, vel in maximis peccaremus, pœnitentiam ipsam aduersum culpas omnes alterum genus, vt ita dixerim, baptismi constituit, vt faciliè conijceremus pœnitentiam in primis homini esse pernecessariam, quam ad terras è Cœlo Christus traduxit, quam Sacramentis annumerauit, quam denique sibi pro nobis adiudicauit, sicut scriptum est: *Vidimus eum nouissimum virorum virum dolorum*. Et, *Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum*. Et, *iniquitates omnium nostrum ipse portabit, & propter scelus populi mei percussit eum*. Et, *ipse*

peccatum multorum tulit. Ac ple- raque multa quæ de scripturis Sacris in vnum corpus coacta idem efficiunt, quæque breuitatis causa omitto.

Nec tamen præteribo *Ioannem Baptistam, omnibus mulierum nativitate maiorem, (4) quem, vt pœnitentiam semper in privatis populis prædicandam afferret, Christus edocuit, Christus misit, Christus iussit*. (5)

Ita enim & ipse ante Christum prædixerat: *pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum Cœlorum*.

Et ne perlaberetur, præcepta leniter, sed tenaciùs animis adhæresceret, clamore, terroribus, & vocis contentione, & in sensum audientium, & in mentes introgressa persisteret, aiebat: *genimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira*. Et iam securis ad radicem arboris posita est. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur; facite ergo dignos fructus pœnitentiæ*.

Cumque ista Ioannes diceret, tanta animi constantia loquebatur, vt neque Herodi à vero parceret, neque carcere tereretur, neque morti cederet, pœnitentiamque prædicans, eam camelorum veste acerrima, cibo locustarum, ne dum parco, sed vili laxantis aquæ potu moderatissimo: Deserti loci habitaculo, verbisque potentissimis, & ardentissimis confirmabat: Et, vt vel inuitum omnem genus hominum, inquam, tum Phariseorum, Saduceorumq; tum Publicanorum, tum deinde militum, postremò turbarum huiusmodi, & vitæ exemplis, & doctrinæ persuasionibus pœnitentiam intra audientium præcordia, velut telis validissimis, ingerebat.

Sed quid loquar de his, qui vi-

debantur esse columnæ: Petrum dico, & Iacobum, & Ioannem, qui, quo à Christo ad secretiora omnia familiarius vocabantur, eo, vt de penitentia, & de reliquis omnibus certiorum possunt ferre sententiam? Nonne Beatus Petrus Ecclesiæ Princeps, cum Apostoli die Sancto Pentecostes ebrii putarentur, ipseque eis, qui ita desipiebant, verbis plurimis de Iesu testificaretur, compunctis corde, & quærentibus quidnam facerent, ad lamenta penitentiae se protinus conuertit dicens: *penitentiam agite; & baptizetur vnusquisque vestrum, in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus Sancti*. Alio quoque loco, sicut eadem Apostolorum acta testantur, Iudæos, piè quidem de penitentia subeunda audientes, idem Petrus admonuit, vt ab eis mortis Christi facinus perpetratum aboleretur; *Et nunc fratres*, inquit, *scio quod per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri, penitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra*.

Iam verò quid Iacobus Minor, quamuis non sit iste Frater Domini, sed nec Ioannis; qui ipse Christo simillimus extitit, quamobrem, & Frater eius est appellatus, vultu placidus, moribus admirabilis, castitate mundissimus, constantia solidus, asperitate seuerus, religione præcipuus, veritate rectissimus, doctrina salutaris; dignitate præcellens, vita clarus, morte clarior, gloria beatitudineque clarissimus, quid inquam is de penitentia dicat, audiamus. Apud quem penitentiam laudantem arbitror dictum: *super exaltat autem misericordia iudicium*. Miseri-

cordia verò penitentibus exhibetur, penitentia est igitur apud illum, quantum existimo, verbum insitum quod potest saluare animas nostras. Ea est opus perfectum, sine quo fides mortua est. In hac si quis offenderit, factus est omnium reus, etiam si totam legem seruauerit, quia à penitentia resiliens, omnes iustitiæ eius, iuxta Prophetam Ezechielem, nequaquam recordabuntur. Hæc est sapientia, quæ desurfum est, pudica, pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, iudicans sine simulatione, hoc est, Diabolo resistere, vt fugiat à nobis, hoc est, *patientem esse, usque ad aduentum Domini*: hoc est tristantem æquo animo psallere, & orare; *hoc est ungi à Presbyteris* (6) oleo, hoc est alterutrum confiteri; hoc est clamor cordis orationis assidue. Et, vt apertè concludam, audite quid in fine Epistolæ idem Iacobus inferat. *Si quis autem ex vobis*, ait, *errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, scire debet, quoniam qui conuerterit fecerit peccatorem, ab errore vie sue saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum*. Hoc est ergo operire multitudinem peccatorum conuertere facere peccatorem. Tunc verò conuersus est quisque cum penitentiam, quam peccando expulerat, penitendo reuocavit.

Ioannem verò Euangelistam, cum esset dilectus Domini, & volucer Trinitatis, ac Matris Virginis curâ & familiaritate sublimis, quod maxime credendum est, remedia illum penitentiae non fugerunt; sed pietate iam lenis, dulcedine mansuetus, candore virginitatis præfulgens, eam-

vita

vita munditiam, quam à puero in senectam ipse possederat, in omnes filios suos spe tutissima penitentiae transfundebat, ostendens primò nulli deesse, de quibus penitentiam arripere oporteret, cum omnes sint peccato obnoxij. *Si dixerimus inquit, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est*. Et paulo post, *si dixerimus quoniam non peccauimus mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis*. Tum denique docet neminem desperatione frangendum, quia multis, & quia maximis, quia diuturnis, & quia turpissimis, quia frequentibus denique criminibus obrutum; cum habeamus Christum, tanto nobis sui sanguinis pretio, & tanta largitate propitiantem, dummodò penitentiam prompta confessione suscipiamus. *Si autem*, inquit, *confessi fuerimus peccata nostra, fidelis & iustus est, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate*, & post pauca: *Filioli*, ait, *mei hæc scribo vobis vt non peccetis; sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius Mundi*.

Taceo præcipuum Vas illud electionis Apostolum Paulum, qui penitentia stimulante peccatorum Principem se se vocat, pro quibus Christus saluandis ad infima nostra descendit; eadem virgente penitentia, se Apostolorum minimum esse dicit, qui Ecclesiani Dei fuerit persecutus. Se autem ipsum misericordiam allegerit consequutum, vt in se primò ostenderet Christus omnem patien-

tiam ad informationem eorum, qui credituri essent illi in vitam æternam. Suam verò præteriti temporis conuersationem accusans, supra modum se dicit, & supra omnes cogitaneos suos in genere suo, Dei Ecclesiam persecutum, in expugnandaque illa abundantius profecisse: de quo tamen post conuersionem, vt mirabilia infinita præteream eius Apostoli, fructuosissimè auditum est: *quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quam aliquandò expugnabat, Deusque ipse conuertens animas, dignè quidem, de tanta atrocissimi hostis reuersione, testificatione, perfectione tunc laudatus est, & hodie quoque dignissimè laudatur; cumque tandem filijs suis Corinthijs, pro diluendis culpis, penitentiae documenta proposuisset, quantis eam laudibus profecutus sit, & quanto ordine sapientiae illam distinxit, attendamus. Et si contristauit vos*, inquit, *in Epistola, non me penitet, & si peniteret, videns quod Epistola illa (& si ad horam) vos contristauit: nunc gaudeo; non quia contristat, estis, sed quia contristati ad penitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis: quæ enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed emulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos, incontaminatos esse negotio*.

Ma-

1. Ioann.
18: 10.Ezech. 33.
13.

Cap. 5. 20.

Vers: 9

1. Ioan: 2: 1

1. Corin: 13: 9

2. Cor. 7: 8. 9.

Magis magisque præterea, nobis diuinitus adiutis, dilectissimi, copiam de Scripturis Sacris, tum nouis, tum veteribus pro laudanda penitentia, exempla suppeditant, si plusculum temporis haberemus. Sed quoniam quam primum terminanda oratio est, vno complexu, & vno impetu multa fundemus, vt magnam quidem atque eximiam penitentiam ostendamus: cuius magnitudinem prædicantes, quanta sit ipsa potentia penitentia, qui nesciunt, non aduertunt; eorum verò, qui sciunt, quis vnquam cuncta dixerit? verum si tantummodo crediderimus, eam esse, ad quam totos nos conuerti oporteat, deuotis nobis, & colentibus eam, se forsitan non parua ex parte longè libentissime demonstrabit, quænam ipsa, quantaue sit, idest, quæ sit eius vis, quæ sit eius utilitas, quæ sit eius postremò potentia.

Quoniam, quantum mihi quidem videtur, ea profectò est desperatorum omnium tutissimus portus, perditorum refugium, destitutorum omnium patrociniū, quæ fædos purgat, turpes exornat, Deo inimicos conciliat. Hæc perdita instaurat, parta conseruat, acquirenda conquirat. Hæc impios iustificat, iustos lætificat, lætos glorificat. Hæc senectam reuocat, iuuentam corrigit, vtramque conseruat. Hæc morbos diluit, ægrotationes delet, ægritudines curat. Hæc portenta innouat, soli imperat, Cæli ordinem vertit, sed non peruertit. Hæc flagella differt, vindictas transfert; iratique Dei atrocissimas sententias aufert. Quo nos igitur, fratres, oro dicite, quo nos miserrimos verteremus, si penitentia nobis remedia præripe-

rentur? desperandum profectò esset, & cum vitijs solummodo paciscendum, cum Diabolo insuper sempiterna coniuratio facienda.

At verò nunc contrà, magis nobis lætandum est, quoniam ex hac penitentia parata, oblata, præbitaq; liberalissimè in nos miseros Deus suæ misericordiæ pelagus fundit, suæ lenitatis mansuetudinem affert, suæ teneritudinis dulcedinem præbet. Hæc honores restituit, carceres referrat, secretorum abdita pandit; hæc ora leonum obturat; hæc vincula soluit; hæc ignes irrorat; vt amictus humanos ardore refugiant, & carnes Sanctorum mandere recusent, vt dolores non inferant, vt oblectamenta præbeant, vt speciem quarti, quasi filij Dei, inter tormentorum instrumenta exhibeant, &, quod incredibile forsitan penitentiam minus experientibus videatur, illi ipsi quos penitet non rectè factorum, dum tristius mœrent, simul lætitia efferuntur.

O sublimitas penitentia, quæ neminem abijcis, sed omnes complecteris, neminem dedignaris, sed cunctos suscipis: Tu tartaro animas adimis, tu Diabolo præripis, tu peccatis exuis, tu ignotos celebras, tu viles dignitate sublimas, tu illa ipsa es, quæ filios Dei ex filijs Diaboli facis, quæ potentia redolentes gratos constituis, vt audiant *ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus*: quæ turpes pulchros reddis, quibus dicatur *pulchra es amica mea, & macula non est in te*. Quæ Angelos lætos facis. *Quoniam gaudium est Angelis Dei super vno peccatore penitentiam agente*: quæ denique Paradiso animas inferis; quemadmodum ait Saluator. *Penitentiam agite, appropinquat enim regnum Coelorum*.

Daniel. 3
9 1: 92

niten-

nitentiam agite, appropinquat enim regnum Coelorum.

Tibi extranei fiunt hospites, tibi exteri sunt conciuēs, tibi pauperes sunt conuiuēs; omnes doces, omnes pacis, omnes diligis æque atq; tuos. Tu mœrentes, hilares reddis, tu turbulentos, quietos constituis, tu infestos pacificas, tu debilia fortificas, tu delicata roboras, tu incompta componis. Tibi efferati mitescunt, tibi indomiti mansuescunt, tibi crudeles liquefcunt, tu arida fecundas, tu sicca reuirescere facis, tu exanimata viuificas. Non pompas diuitum aspernaris, non dignitate sublimium deterraris, non fortium vires paues, non potentium arrogantiam aliquando contemnis; sed omnes ad te trahis, omnes superas, omnes in tuum Dominium vendicas.

Meminimus Dauid fornicaria labe pollutum ante te fleuisse: scimus Nabuchodonosor potentissimum Regem, quamuis superbia elatum, per te gloria eminenti refluuisse: Manassen sanguinaria cæde fœdatum, postquam per penitentiam coangustatus est spiritus eius, valde penituisse, Dominum Deum suum intente obsecrauisse, eumque ad hæc omnia à Domino iterum regni gubernacula suscepisse; se se verò pleròq; reliquorum Regum, potentium, atque Pontificum ad te conuertisse cognouimus. Nam per te Constantinum persecutorem, fidei defensorum possedimus, vindicantem ab aduersarijs Christianos, religionem nostram plurimum augentem. Theodosium occisorem sub iugum tuum legimus colla misisse, ac plectenti se Ambrosio Sanctissimo Christi Antistiti paruisse. Marcellinum Pontificem Max. tua onera comperimus

tam libenter subijisse, vt Pontificio se priuaret, vt sepultura, sententia sua careret, vt se sepelientes spiritali animaduersione feriret. Recordamur denique te fortissimis fortiozem Samsonem perdomuisse.

Ne verò longior euadat oratio, singula quædam breui quidem superioribus referamus. Hæc est igitur penitentia, quæ Petrum flentem suscepit, hæc Mariam lacrymantem excepit, hæc adulteram mulierem tutata est, Publicanum diluit, Zacheo salutem præstitit, filium prodigum in gratiam pij patris, atque in hereditatem reduxit. Latronem è Cruce in Paradisi amcenissima, tutissimaq; euexit. Ipsumque Iudam proditorem nefarium Christus, quod dictum mirum est, fuisse haud dubium iucundè complexus, nisi veram penitentiam reiecisset, immò verò in eo plus Christum, quam proditoria venditione offendit, quod penitentiam completi contempsit, quia in altero saluti Corporis Christi, in altero vero Diuinitati eius iniuriatus est.

Et, vt vno verbo cuncta completar, hæc est profectò penitentia, qua nulla res in vniuerso genere creaturarum potitur, præter hominem solum dum hanc vitam etsi miseram degit; nam neque Angelorum Sanctorum quispiam, aut perditorum Dæmonum, aut animarum, quæ iam hoc corpus mortale, & caducum non amplius agunt, penitentiam capescere queunt, quod alij semper culpa vacarunt, alij nunquam culpa carere possunt. Animarum autem corpore solutarum, quæ iucundum habuere in gratia Christi occasum, pleræque vel tranquillæ adiuuant in Cælis, solutæ nexibus peccatorum,

vel

vel eis quietem vitæ æternæ exoptantibus firma spes est, qua se cum Christo aliquando victuras certissimè norunt, quamvis interim in locis pœnalibus culparum pœnas luentes, pro mensura peccatorum plus minusue plectantur. Quæ verò animæ molestam in peccatis sui corporis extinctionem perpessæ sunt, quia cum in his artibus viuerent ea egerunt digna plagis, quorum eas quando emigrauerunt minus pœnituit. Hæ profectò in baratrum Diaboli sine mora sempiterno æuo sunt deuolutæ. Soli igitur homini quoad vixerit pœnitentia ipsa singulari quodam Dei beneficio præbita est. Neque enim quisquam tam deformiter desipuerit, vt æstimet aut Mundi machinam, quæ sensu caret, aut animantes, quæ ratione non præditæ sunt, pœnitentiæ aliquando esse capaces. Quamobrem *abeant hæreticorum calumniæ* (7) quoniam non est cur apud nos contraria pœnitentiæ à quoquam dici sinamus tam aperta veritate certissimos; non est cur de pœnitentia nos dubitare oporteat, tanta grauissimorum testium autoritate admonitos, non est cur ab ea arripienda nos torpore retardet, tam ardentibus persuasionibus concitatos, non est postremo cur ab assumpta pœnitentia, inertia, ignauiaque nos reuocent; tanta præcipuorum virorum sanctitate firmatos.

Quæ cum ita se habeant, Patres Carissimi (8) reliquum est, vt vos hortor, quo pœnitentiam semper in primis diligatis, eamque intimis præcordijs omninò recipiatis; vtque eandem opere ostendatis: quæ omnia fient à vobis sine reprehensione si contritis primùm cordibus ieiunia celebretis, si disciplinarum rigorem,

cilicij asperitatem, cineris vilitatem, assumatis, si pectora vestra tundatis, si lacrymarum imbribus vos vberius perfundatis, per singulas noctes cum Sanctissimo Propheta lectum conscientiæ vestræ lauantes. Neque hæc satis, oportet enim erga fortunas aliorum nos esse homines frugi, vt ne quid vel vi vel fraude rapiamus, & vt rapta restituamus. Erga proximos autem beneficos, vt nostras indigentibus Eleemosynas libenter, atque abundanter impartiamur; misericordes, vt si quid nos læserint dimittamus; benignos, vt eos semper imprimis ardentissimè diligamus. Erga nos verò continentissimos, vt nulla luxuria fedi; moderatissimos, nulla re superflui, nulla perturbationi animi turbulenti, sed omnibus grati, nullis onerosi, omnibus benemorati reperiamur; prudentissimos, vt mortis meditationem, vt antiquioribus nostris, hisque maximis, longeque clarissimis placuit, præ oculis semper feramus. Erga Deum postremò religione nos præcipuos esse conuenit, pietate deuotos, fide claros, spe firmos, charitate ardentis, vt sua beneficia recolamus, suos ministros reuereamur, suas Ecclesias frequentemus, ædificemus, tueamur, sua verba attentius audiamus. Quo enim Dei cultus est auctior, eò deuotio maior, qua deuotione freti hoc præsertim tempore deuotissimo Quadragesimæ, scurrilia, ineptias, iocos, & quæcumque frœnis effusioribus laxata, animos viriles effeminant, sollicitius euitabimus.

Hæc est pœnitentia, quam qui ex mente perturbant, vel sua, vel aliorum, hos æternis flammis arduos, certissimum est. Qui verò illam fuerit alacer, ac libens complexus, cum

Ionn: 4. 25 eum æternis gaudijs fruiturum, Christus confirmat, vbi ait, *Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui verò mala in ignem æternum, & alio loco, ibunt bi in supplicium æternum*, sempiterna gloria carituri. Iusti autem in vitam æternam, æternam beatitudinem semper victuri. His autem ex rebus illud proculdubio perfecterimus, quod hodie ex Sancto Iohelle lectum audiuius: *Conuertimini ad me in toto corde vestro*. Euangelium quoque compleuerimus vt omnia, quæ ibi scripta sunt, rectè gerentes, nullo hypocriteos prauitate, nulla auaritiæ tenacitate, nulla gulæ voracitate fœdabimur, sed læ-

titæ oleo linitis capitibus, & aqua Christi lotis vultibus nostris, non hominibus, sed retributuro nobis abundantius Deo, Principi nostro, qui cuncta in abscondito intuetur, ieiunasse videbimur.

Hæc de laude, & exhortatione pœnitentiæ pro angustia temporis satis dixerimus: pro dignitate verò illius nihil satis. Neque id iniuria, magna enim, & præclara est pœnitentia, quam tanto nobis consilio Deus præbuit, quam Prophetis præuidentibus nunciauit, quam denique Apostolica doctrina peruexit. Amen. 1432. (9)

N O T A E.

Nota I.

Quicumque enim, quod mirum est dicere, serui Dei hoc nostro tempore appellantur, id negotium publici muneris grammaticè dicendi ad populum suscipere prorsus horrescunt. Exordium huius orationis adeò enigmaticum est, vt commentarium potius expositorium, quam breuem notam postulet: Multa enim complectitur, quæ alioquin difficulter capiuntur; seruos Dei Latine ad populum dicendi genus horrere, id tamen adeò instantè, adeoque frequenter ab ipsis exposci, vt quibus negaretur, ij omnibus sanè indignè, & efferate irascerentur, vt eorum passionem Albertus tetrum peccatum, & Seruorum Dei iniuriam appellet: quam alibi forsitan tueri, & harum rerum causas explicare promittit.

Mirum sane cogi eos, vt Latine dicerent ad populos, qui Latinam linguam non intelligebant, nisi multò minus eo tempore, quam hodie. Non adeò mirum tamen cur id facere horrerent, & recusarent serui Dei, tum ob hanc ipsam inutilitatem proponendi

verbum Dei ea lingua, quam auditorum pars longè maxima non caperet, contra ipsum verbum Dei: *vbi non est auditus, noli effundere sermonem*: tum quod non linguis Rhetorica dictione poliendis, sed conscientijs Euangelica doctrina expurgandis studium suum impendere statuerunt. Habet præterea Rhetorices professio annexum nescio quid fastus, pompæ, & ostentationis, quæ summæ humilitatis amatoribus non congruebat, habet floridus stylus, sine quo Latina dictio non placet, tantum oblectationis aurium incitamentum, vt mentem ipsam ab vtiliore rerum attentione quandoque suspendat, & non raro prorsus abstrahat. Serui Dei, de quibus Albertus agit, profundos scripturarum sensus, & robustas Prophetarum sagittas, simplicemque Euangelij stylum, non Ciceronis lenocinium, ad inculcandum virtutis amorem, & vitiorum odium eligebant, scientes veritatis pulchritudinem gentilium oratorum pigmentis non indigere; præsertim cum rudi populo persuadenda res esset. Nec orator noster conquestus est, quod oratorius ornatus eruditus, & doctis auditoribus exhiberetur, sed

quod ad populum esset habendus. Atque his credimus utcumque satisfactum importunis illis exactoribus Latinæ, & ornate dictionis. Videndus tamen ipse Albertus in epistola 30. ad Marefcalcum, & Benedeum de abusu eruditionis: in epistola 43. ad Scipionem Episcopum Mutinen. de facris, & profanis studijs, & 48. ad Christophorum Ariminen. de suis opusculis, contra Panormitanum, & vituperatores Martyrum.

Verum quos Latinis verbis, ut lingua ignaros commouere non poterant, potuerunt saltem dono linguarum se illis accommadare: vt Bernardinus Senensis Florentiæ ad Synodum Græcanicæ linguæ cæterum ignarus dixit, & tamen à Græcis, qui aderant, græcè intellectus est, sed hæc miracula sunt. At magis ad rem nostram Ioannes Capistranius ultra montes vulgarium linguarum non exers, per tres quotidie horas ad populum Latinè dicebat, & tamen fatebantur auditores, se ipsius efficacissimis gestibus, membrorum compositione, pietate vultus, & ardore dicendi, magis moueri solitos, quam lingua interpretis, qui per tot iterum horas eundem sermonem Polonicè, Bohemicè, Germanicè, Hungaricè, pro gentium varietate repetebat. Plurimum sanè ad mouendos auditorum affectus facit sanctimonia prædicantis, & eius apud vulgus æstimatio. Nam etsi verba non percipiant, præcipuum tamen orationis scopum scire possunt, omniaque illuc applicent, & ipsa intentione interpretentur, pijsque affectibus accommodant, quo non parum proficiunt. Ipsum desiderium audiendi verbum Dei, constans assistentia, deuotus animus, merentur vt Deus, cui seruiunt, vocis vices alijs fauoribus, & modis, sibi soli notis, compenfer.

Nota II.

Beatè viuendi cupiditatem omnibus inesse. De appetitu beatitudinis agunt scholastici, qui peculiare disputationes de beatitudine scripserunt. Et præterea sententiarij post Sco-

rum in 4. dist. 49. q. 9. & 10. & Summistæ cum S. Thoma 1. 2. q. 1. art. 6. & q. 5. art. 8. S. Augustinus lib. 13. de Trinit. cap. 3. & 4. quem doctè commentatus est Scotus 1. sent. dist. 1. q. 5. n. 20.

Nota III.

Extra diem Iudicij. His verbis breuiter pupugit Albertus noster hæresim, quam Alphonfus de Castro tribuit Armenis, & Græcis libro 3. aduersus hæreses, verb. beatitudo, hæresi 6. nullam scilicet animam, ante diem Iudicij esse beatam, quia, inquiunt, nulla anima ante diem illum videt Deum. Quid porro de hac re, antequam ab Ecclesia definita fuit, senserint Sancti Patres, fusè docet idem Alphonfus. Quid hinc tempore Ioannis XXII. Pontificis de eadem re agitaretur, nemo quem viderim sincerius, aut clarius exposuit, quam Lucas Vvaddingus tom 2. Annalium Minorum, anno 1266. in professione fidei Clementis IV. ad Græcos n. 2. Credimus, etiam noui, & veteris testamenti, & n. 3. anno 1331. n. 5. anno 1333. n. 10. & seqq. vbi n. 14. descripsit ipsius Ioannis Pontificis protestationem, per quam se ab aliquibus calumnijs, in hac re sibi ingestis, purgat vltimo anno Pontificatus, & vitæ. Contrariam huic hæresi Catholicam veritatem definiuit, & illam tenentes, tanquam hæreticos puniendos decreuit Benedictus XII. immediatus Ioannis XXII. successor. Eius constitutionis verba, nos ex Vvaddingo descripsimus, in Epitome Annalium, anno 1338. n. 3. & 4.

Nota IV.

Ioannem Baptistam omnibus mulierum natis maiorem. Loquitur hic B. Albertus cum S. Ambrosio lib. 5. in c. 7. Lucæ. *Ioannem autem Prophetam assero, & cum dico omnibus esse maiorem, sed inter mulieris, non Virginis natos; & serm. 8. de Sanctis præcellit cunctis, eminet vniuersis, antecedit Prophetas, supergreditur Patriarchas, & quisquis de muliere natus inferior est Ioanne:*

Nota V.

Ioanne: & occurrens obiectioni, quæ fieri possit subiungit: dicit forte aliquis si inter natos mulierum maior est Ioannes, numquid etiam maior est Saluatore? Absit, Ioannes enim natus mulieris, Christus autem Virginis natus est: eisdem per omnia terminis loquitur S. Augustinus serm. 21. de Sanctis, & in indice, apud eundem S. Ambrosium de Ioanne Baptista legitur: maior omnibus natis mulierum: consonat Chriost. hom. 27. in cap. 11. Matthei. Scriptura quidem non dicit Ioannem maiorem esse ceteris Sanctis, sed ceteros Sanctos non esse maiores Ioanne, coaquauit ceteris, non præposuit. Sed cum tanta sit iustitiæ altitudo, vt in illa nemo possit esse perfectus, nisi solus Deus, puto quod omnes Sancti quantum ad subtilitatem Diuini iudicij inuicem sibi aut superiores sunt, aut inferiores. Ex quo intelligimus, quoniam qui maiorem se non habet, omnibus maior est, hoc denique sequens sermo demonstrat, dicens, qui autem minor est in Regno Cælorum maior est in eo: quis autem est minor, & maior? Christus videlicet, minor in corpore, maior in spiritu. Vide ergo quia omnibus Sanctis est maior cui solus Christus est prior. Cæterum textum illum Matth. 11. inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, alij strictius interpretantur, & forte conformius ad literam, vt significet æqualitatem, non superioritatem, vt Lyranus: alij vt significetur esse maiorem Prophetam, quibus fauet S. Lucas c. 7. dicens maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptista non est, vt Menochius, & Tirinus, qui addit; agit tamen hic Christus de solis hominibus veteris testamenti, & præcedentium seculorum quibus præfertur hic Ioannes, primò munere prophetandi, vt iam dixi: secundo donis, ac priuilegijs gratiæ, & spiritus Sancti, vt S. Hilarius, & Ambrosius exponunt, 3. vitæ sanctitate, ac meritis, vt S. Hieronymus, Auctor imperfecti Et Aug. Quidquid verò sit de hac sententiarum varietate, satis nobis sit Alberti nostri sententiam, & locutionem Ambrosio, Augustino, Chryostomo, & alijs probari.

Vt pœnitentiam semper in populis prædicandam afferret, Christus edocuit, Christus misit, Christus iussit. His paria dat Aug. tract. 5. in Ioan. *veracem, inquit, veritas misit, & ideo verax erat, quia à veritate missus erat, si veritas Ioannem miserat, Christus eum miserat, sed quod Christus cum patre facit, pater facit, & quod pater cum Christo facit, Christus facit, nec seorsim pater aliquid facit sine filio, nec seorsim aliquid filius sine patre, inseparabilis charitas, inseparabilis vnitatis, inseparabilis maiestas, inseparabilis potestas, secundum hæc verba, quæ ipse posuit, ego & pater vnus sumus, quis ergo misit Ioannem? si dicamus pater, verum dicimus, si dicamus filius, verum dicimus, manifestius autem, vt dicamus pater & filius, quem misit autem pater & filius, vnus Deus misit, quia filius dixit, ego & pater vnus sumus, quomodo ergo nesciebat eum, à quo missus est? dixit enim ego nesciebam eum, & postea missionem Ioannis à filio identidem replicat, & hom. 43. inter 50. probat quæcumque facit pater, Christum facere, & serm. 63. de verbis Domini; testimonio scripturæ doceamus non solum per ipsum facta, & creata omnia; sicut ex Euangelio commemorauimus omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: sed per ipsum etiam regi, & disponi, quæ facta sunt. Agnoscitis ergo Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam, agnoscite dictum & de sapientia, attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Non ergo dubitemus per ipsum regi omnia, per quem facta sunt omnia, nihil itaque pater sine filio, nihil filius sine patre facit, & serm. 44. inter 50. ipsum Ioannem creauit Christus, postquam creatus est Christus, & creator, & creatus, creator ante matrem, creator matris, creatus in matre. Et quid dicam creator ante matrem, ante Abraham ego sum ipse dixit, & infra, omnia visibilia, & inuisibilia, celum, & terra, & Virgo Maria, quia & Virgo Maria de terra, & Christus factor terræ, & passim patres opera Diuina ante Incarnationem Christo attribuunt, vt li-*

berationem ex Aegypto, dationem Legis, & manne in deserto, aquas de petra &c. Quod si hæc Christo tribuantur, quanto magis opera incarnationem subsecuta, qualis est missio & prædicatione Ioannis Baptistæ, cui & ipsa scriptura, quæ de eodem intelligitur, suffragari videtur Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Verumtamen verba B. Alberti in rigore sermonis intelligenda sunt de Christo vt Deo, non de Christo vt homine, vnde dicitur Ioan. 1. *Fuit homo missus à Deo &c.*

Nota VI.

Hoc est vngi à Presbyteris oleo. Hoc in moralem sensum vsurpat, quæ non derogat literali, per quem hic locus Iacobi Apostoli, extremæ vnctionis Sacramentum significat, oleum enim in sensu morali, Dei gratia est, quæ per peccatum amissa, per pœnitentiam recuperatur. Hæc est, de qua legitur Psalm. 44. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, quæ sunt partes pœnitentiæ.* Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, idest gratiæ, quæ per absolutionem confertur, præ confortibus tuis, idest iustis, & innocentibus; qui licet sint confortes gloriæ, maius tamen est gaudium in Cœlis super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super 99. iustis, qui pœnitentia non indigent. Iusto enim iustitia remanet, pœnitenti autem, & amissa gratia restituitur, & ipsius pœnitentiæ merito, noua confertur, & sic vngitur oleo lætitiæ præ confortibus suis, à Presbyteris, beneficio scilicet absolutionis. Nec refert quod ille locus psalmi intelligatur de Christo, qui peccatum non fecit, sine quo pœnitentia non est, nam plurima, quæ in Sacra Scriptura dicuntur de Christo, intelliguntur etiam de membris eius, qui sunt non minus pœnitentes, quam innocentes. Albertus ergo morali hac applicatione non derogat communi sensui Ecclesiæ, quæ illum locum Iacobi ad literam accipit de Sacramento extremæ vnctionis.

Nota VII.

Abeant Hæreticorum calumnie. Antiqua hæresis, ante Alberti nostri tempora, erat Nouatianorum, qui dicebant eos, qui semel lapsi sunt, nunquam postea consequi remissionem, quantumlibet eos pœniteat. Alias multas commentus est Lutherus, qui vt Alphonsus à Castro loquitur, ad hunc scopum suam doctrinam visus est dirigere, vt peccatores à pœnitentia diuerteret, & ad peccandum impelleret. Sed vtrumque hæresiarum cum suis perniciosissimis erroribus fusè, fortiterque refutat idem Alphonsus lib. 12. aduersus hæreses verb. pœnitentiæ.

Nota VIII.

Quæ cum ita se habeant, Patres Carissimi. Huc vsque noster Orator totus in pœnitentia laudanda versatus est; hic verò se totum ad Religiosos tunc præsentis conuertit, eosque ad pœnitentiam diligendam, intimis cordibus recipiendam, & opere ostendam hortatur. Quod vt rectè fiat, omnia verè pœnitentis officia breuiter ante oculos ponit.

Nota IX.

1432. Hæc æra in authographo meo subscripta est huic orationi, & in ipsa oratione mentio est primæ diei Quadragesimæ, tanquam qua dicta fuit, & in fine author vtitur epistola, & Euangelio, tanquam eo die lectis, quo dixit, quæ Feria IV. Cinerum publicè in Ecclesia ex Missali Romano legi solent. At Lucas Vvaddingus ad annum 1433. n. XI. in Comitibus Generalibus eodem anno Bononiæ celebratis, vltimo die Maij dictam narrat, in quem diem non poterat cadere Feria IV. Cinerum, quæ sex circiter septimanis præcedere debet lunam decimam quartam mensis Martij, nec ex ordinis vsu est, vt Comitibus Generalia celebrentur in initio Quadragesimæ, sed ex S. Francisci instituto sub festum Pentecostes, de qua re vide notam nostram in epistolam Alberti vigesimam secundam, quam ad Nicolaum Nicolium Urbino dedit, vbi cætera huic rei declarandæ opportuna reperies.

ORA-

ORATIO III.

Pro Electione Ministri Generalis.

ARGVMENTVM.

Exordium à transitione sumit ab omiſſa ſolemni feſtiuitate Pentecoſtes, quæ illuſtrem orationem requirit, ad neceſſarium argumentum electionis ſupremi capitis tantæ Religionis. Quam cauſam, quod morali potius, & laconico, quam culto & Rhetoricis circuituionibus vago ſermone tractari conueniat, propterea huius, non alterius modi dictionem expectandam eſſe, atque auditores attentionem ſuam ad verborum ſenſum percipiendum, magis quam oblectandi ſtudium, aut ornatum conuertant, magisque multò ad ea pro rei magnitudine rectè agenda, quæ perceperint. Totam exhortationem dirigit in eum finem, vt vir integer ad communem vtilitatem

fratrum eligatur, cuius partes, & officia proſequitur per media, hoc eſt, pacem, veritatem, charitatem: quæ clarè explicat, & eleganter, fortiterque inculcat: & modum, ne hæc inuiti, & coacti, vel ſiniſtra quapiam intentione, ſed ſpontanea conſcientia, & (quod præfixus finis fuit) ad ordinis decus, neceſſariam conſeruationem, & ubi opus eſſet, reſtaurationem, adque Dei gloriam, integerrimæ Chriſti Matris, Angelorum, Patris Franciſci, aliorumque Sanctorum, quos laudum litania quadam inuocat: ipſuſque Matris Eccleſiæ, & Eugeniſ Pontificis letitiam, & certam ſatiſfactionem perficiant, & inuocato demùm ad hæc Spiritu Sancto abſoluit.

Quamquam nos omnes, Clarissimi Patres, gestorum maximorum Sacratissimam diem illam præuenientes (1) quæ, vt vetusto more, & propter typici numeri Sacramentum, græca appellatione dicitur Pentecostes; orationem illustrem, si modo id efficere possem, in hoc vigiliarum sanctarum præuio tempore, & me quidem, pro officio, cui immeritus præsum, Fratibus exhibere, & vos pro deuotione celebritatis audire oportere non dubitem, quia

tamen eligendi nobis Pastoris idonei, qui tantæ Religionis nostræ præfideat, hodierno die præcipua quidem, atque ea cunctis cura habenda est, sed alijs autoritate, alijs charitate, cunctis vtilitate. Ac ne propter angustiam temporis, in exordijs diutius morantibus necessaria tempora reliquis præripiantur agendis, atque ei maximo negotio, quod inter maxima nostra præclarum est: oro vos primùm, religiosissimi Patres, ac fratres in Domino amatissimi, vt à me cultum aliquem sermo-

sermonem non expectetis, qui sine longa dictione, à quoquam etiam eloquentissimo viro exhiberi vix potest, præsertim cum Rhetorici campum eloquij expetens eloquentiam, sine multis verbis non exhibeat elegantiam.

Ac tum deinde vos omnes pariter, & instantè per crucifixam mundi salutem, & obsecro, & obtestor, ut tantæ gerendæ causæ, quæ nunc versatur præ manibus, toto, & sano sensu toti, & sani studeatis incumbere; studio quidem imprimis magna cum attentione audiendi, quæ per nos Dominus veraciter persuaserit, actum demùm omni diligentia, ea, quæ sunt recta, gerendi: splendeat enim licet sermo doctrinæ, nisi vitæ sanctimonia componatur, citius sordet, languet, deflorescit, emoritur: nam & dicentis, & longè verius audientis conatus omnis inanis est, vbi fructus agendi ab utroque non carpitur. Opus enim dicentis, & persuasionis est ornamentum, & persuasi exemplum. Actio verò audientis, & lætitiæ persuadentis, & fructus audientis merito æstimanda est. Ego verò, ne longum faciam, implorato Spiritu Sancto, & per illius clementiam exorata gratia ipsius (de quibus duabus partibus, si nobis vacauisset, fuisset à nobis studiosius differendum) me totum ad exhortanda corda, atque animos vestros breuiter quidem, quantum cum Domino poterò, sed iuxta Patrum veteres sanctiones, diligentissimè conferam.

Omnis autem exhortatio, ne vos Patres multis immorer, tribus hac in re distributionibus, vel maximè constat; ut primò vir aliquis probus, ut pace, deinde charitate, veritate

media; ut denique non inuito à nobis animo, pro nostræ religionis saluberrimo capite eligatur: quorum primum in eo, quem præficiemus, postremum in nobis ipsis, medium verò in adiumentis medijs reperire fas est. Propitio igitur Spiritu Sancto, qui in agendis omnibus, veluti summus auriga noster nobis præficiendus: ne quid aut temerè, aut insipienter agamus, & comite gratia illius sine qua semper per deum iter errabundi, ac cæci vagantur: hoc vos Patres imprimis exhortor, & moneo, ut quemadmodum regula illa nostra Euangelica, atque sublimis edocet, & proclamat ad seruitium, & communem vtilitatem fratrum, virum nobis in custodem, ac patrem communem totius nostræ Religionis præficiamus, ea sanctimonia præditum, quæ tantum ministerium deceat: ea sapientia clarum, quæ tantæ classis gubernaculis moderetur: ea postremò discretionem, modestiam, moderationem, iustitiæque pollentem, ut & contumaces per constantiam arceat, & fragiles misericordiæ sinu confouendos excipiat, & probos honorandis ministerijs pro virtute præficiat, illustret officijs, & illorum in rebus, præsertim grauibus, sapienter statuendis, sæliciterque gerendis vatur consilijs salutaribus.

De cuius eligendi nobis integri capitis, ac paulò post de electi viri virtutibus complura non dico: satis enim superque sunt ea, quæ diximus si ab his ipsis virtutibus is, qui alios gubernabit nunquam desciuerit, si ut est virtutis fœcunda natura, qua fit, ut virtus altera ex altera pendeat, ita quoque à paucis optima quæque manabunt. Sanctimonia quidem fa-

teor

teor opus est in regimine, quæ & merita in maioribus, etiam pro communi vtilitate efficiat, & iram zelantis Domini à transgrediente fratrum turba cohibeat; sanctimoniam verò Fides, Spes, Charitas omni tempore pepererunt, ut B. Augustinus in libro Enchiridion apertissimè proficitur. Quæ omnia, quo pacto illi decerunt, ut reliqua perfectionis insignia assequatur, quem præter vitæ integritatem vsus quoque gerendarum rerum edoceat, ac eruditorum Sanctorum, veterumque, in quibus vera sapientia vigeat, sobriæ consultationes, & sana nimis consilia dirigant. Et præter propriæ cuiusdam regulæ normam, & continentiam, quod ad se attinet, ceteris ita præfideat, ut iuxta Beatum Petrum *factus gregis ex animo* omnibus consulat, omnibus pro meritis, quæ sunt propria cuique, dispertiat. Non inflatur honore, non insolescat dignitate, non ardeat cupiditate, ne direptor, & prædo, magis quam pastor, meritò possit haberi: ac ne dominatione tyrannica, quod asserente Domino, Principum, qui sunt gentium, proprium est; durè in subditos dominetur, & imperet.

Nam præclarè nimis à Beato Dominico, quem deuotionis causa nomino, frater enim in Christo nostri Patris Beati Francisci, in Christo patruus itidem nobis est. Hic, durum, aiebat, imperium contemptum prouocat, & scissionem inducit: cuius rei testis est stultitia Roboam, quem acriter imperantem populis adeò repulit, ut ne nunc quidem cicatrix illa obducta sit. Tunc enim decem diuisæ tribus, atque à domo David profusus rescissæ, nusquam in regiam obedientiam domus David villo tem-

pdre rediisse leguntur. Igitur, ut de virtutibus statuendi nobis noui Pastoris, ac patris iam sileam, quæ prima partitio nostra erat: nunc de adiumentis medijs, quæ secundo loco dicenda posuimus, & quibus nos ipsi fortissimè fulti, virum nobis, si detur, probum inuentum iuxta cor Domini rectè præficiamus, aliquid breuiter explicemus.

Et quidem, cum iuxta Apostolum Paulum arma militiæ nostræ, non carnalia, sed spiritualia sint, ac Deo potentia, adiumenta sanè omnia ad charitatem, & pacem referenda putamus, quæ duo inter fructus Spiritus enumerat idem Apostolus. *Fructus autem*, inquit ad Galatas, *Spiritus sunt Charitas, gaudium, pax; patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas*. Quæ quidem omnia ex ordine differere, quoniam & longum & difficile est, sola charitas, pace comite, nobis sufficient. Nam quid vnquam deerit vbi vel sola charitas erit? iucunda est enim, pacifica, mansueta, ac modesta charitas, quandoquidem nullo conscientie agone tristatur, nulloque irritamento fracta malorum, ad intolerabilem nequitiam defluit. Patiens in aduersis perpetiendis, benigna in bonis, etiam hostibus exhibendis: fidelis, cum nulla perfidia violatur, continens ac casta, cum nulla obscenæ feditatis labe polluitur. Bona, & longanimitas cum in his omnibus vsque ad vitæ terminos, & in sanctis hominibus perseverat, & cum electis sceminis semper graditur.

Cum itaque charitati bona omnia suppetant, præcipua tamen quadam cognatione simul affectæ pax, & charitas,

ritas, indiuidua societate pariter comitantur. Charitas quoque, cum & ipsa sit amor, vt & Spiritus Sanctus amor est, sed alter temporalis, alter æternus, amicitiam præcipuam habet comitem. Pax verò concordie iuncta est. Verùm & paritèr omnes charitas, pax, amicitia, atque concordia procul dubio pariunt vnitatem. Sed ipsæ illæ virtutes quales erunt: si admixta fraude, dolo, simulatione, ac mendacio falsæ, fallentes, simulatæq; erunt? Certe inanes futuræ sunt. Ergò & veritas eis adijcenda est, ne nos fictio vlla vanæ ostentationis, summa cum iactura decipiat; Ad has igitur sex pro duabus conflatas virtutes, si nos totos, tanquam ad sapientissimas quasdam dominas consulendas sinceriter conferamus, vt quisque in portum tutissimum, ita in illarum nos domicilium sine vlla dubitatione recipiemus. Erunt nobis reuera cuncta felicia, facilia, prospera, vt nè infructuosa quidem sit exhortatio nostra, nullus labor persuasionis inanis.

Nec verendum est quo minus putemus illas nobis omni curâ colendas, omnique studio semper adhibendas rebus cunctis gerendis. Comperta est enim illarum omnium, & dignitas, & vtilitas, quibus quidem summis virtutibus fiet, vt abiecto malo tempore, qui frequenter comite negligentia remissius quippiam nos agere compellit, maximo quidem, sed sobrio incitamento semper omnia nostra, præsertim hodie opus illud nostrum, quod ingentis est operis. Designandus est enim nobis hoc vitium faustissimo die pater communis, pastor ouium Euangelicarum. Quærendus Dux exercitus Christi, à Sancto Spiritu exorandus. Hunc

quales erimus, talem eligendum à nobis, omnis ratio persuadet.

Ne igitur in malum aliquem hominem incidamus, quod est miseriam; nec sponte nostra corruptum quemq; malimus, quod est perditæ malitiæ, damnatæ nequitie, ac postremæ malevolentie: ac nè quando his vitijs subiectis nobis dicatur: *Dabo eis Regem in furore meo*: Adsit nobis pulcherrima charitas, quam persuadet Religio: Adsit pax, quam & natura ipsa proclamat; Adsit concordia, quam Christianum nomen sublimiter edocet: Adsit veritas, quæ suis viribus nixa, omni tempore superat, vincit, triumphat: Adsit denique vnitatis, quam parit Ecclesia, quam præbet gratia, quam tribuit Christi Domini, ac Dei nostri summa benevolentia: Verùm ex his quæ amicitia Christiana confletur, quis dixerit? ea verò omnia adeò præclara sunt adiumenta, vt audenter dixerim, nihil, quamuis clarissimorum operum spe vlla permagna nos erigit, si hæc ipsa non erigent. Non enim, vt ait quidam è Patribus, quisquam rectè fertur in spem, cui malæ conscientie scrupulus inest. Peior autem conscientia nulla profectò est, quam quæ pacem abijcit, charitatem spernit, vnitatem scindit, concordiam persequitur, amicitiam spernit, veritatem fictione corrumpit, & contra Apostolum Paulum *in mendacio detinet*; præsertim cum ad hæc tam præstanter egregia tantis incitamentis ab omni prorsus torpore, non dico mortis, sed vel negligentie excitentur.

Etenim quid aliud institutio nostra proclamat? quæ charitatis est, non naturæ, nisi, vt ea nos concordia diligamus, quæ matris ad filios amo-

amorem præcellat. *Nam si mater,* inquit B. Franciscus, *diligit, & nutrit filium suum carnalem, quanto diligentius debet quis diligere, & nutrire fratrem suum spirituales.* Pace ergo vnanimi nos inuicem complectamur. Verum quoque, ac Diuinum, idest, Christianum dogma; nulla sanè re cæteris religiosi ritibus præstat, qui vnquam fuerunt, quiq; futuri sunt, quàm charitate, quàm vnitatis, quàm amicitia, pace, concordia, veritate: Eo enim vel maximè est, vt amoris legem, Christi legem vocemus, quod charitatem præcipiat, pacem, & amicitiam colat, concordiam seruet, seruandæ vnitati omni tempore studeat, veritate semper præcellat.

Hæ sunt deliciae, quibus Mater Ecclesia, & vt lacte suos paruulos alit, & vt solido cibo fortiores filios nutrit. Hic est panis noster, charitatem dico, dico pacem, dico amicitiam, vnitatem, concordiam, veritatem; quem panem qui fastidit, & super quo quisquis nauseat, eum desperata salute mors vastissimi deferti sequetur, conquisitio terræ promissionis merita consumptione frustrabitur. Quid quod ne barbaros quidem, etsi Christianæ charitatis, ac veritatis ignari erant, vnitatis tamen, pacis, amicitie, atque concordie, virtus hæc permaxima latuit? Quod ne longum faciam, vnico & præclaro exemplo firmabo.

Scipio ille Africanus (2) vt veteres historiae ferunt, cum deleta Numantia, cæteras Hispanie partes, pace componeret, Thyresium quendam Celticum Principem consuluit, qua ope res Numantina, aut prius inuicta durasset? aut post fuisset euersa? Thyresius autem audacter

respondit, concordia inuicta, discordia exitio fuit. Quod Romani tanquam sibi, ac de se dictum, exempli loco acceperunt; quippe, quibus iam de seditionibus discordantis totius Vrbs nunciabatur. Græco per ambitionem irato nobilitati, quod inter Authores Numantini fæderis notaretur. Numantia autem citerioris Hispanie, haud procul à Vacceis, & Cantabris, in capite Gallicie sita, vltima Celtiberorum fuit. Quod igitur nostrum institutum nos edocet, quod Christianum dogma proclamat, quod mater Ecclesia proponit, quod Barbari pro gloria coluerunt, nos non colemus? pacem, dico, concordiam, amicitiam, vnitatem, & quæ nostrarum tantum partium sunt, charitatem, & veritatem, quæ nomina idcirco vestris auribus frequenter inculco, & replico, vt per aurium instrumenta infixæ intra nostra præcordia, nullæ valeant obliuione deleri.

Diximus satis de adiumentis, quæ nos fauore mirabili, quem debeamus nobis præficere, sine vlla simulatione iuuabunt. Postremò nunc loco exhortandi potius paucis mihi estis, ò probi Patres, ò progenies Franciscanorum, ò proles Minorum, qui de Euangelico fastigio nati fuistis; quos tituli illi præclari, regie Christi passionis, in patre tantæ existimationis exornant; quos decorat cœtus Sanctorum; quos illuminat splendor doctorum; quos claros reddit elegantia, atque constantia prædicatorum; quos fortes facit frequentia humilium; quos redimit nobilitas aduentantium: sed de morientium fortitudine, de omnium hunc cœtum intrantium multitudine, quid loquendum est?

nulla enim Religio, nullus ordo nos vincit, non dico eis omnibus, quæ prædiximus, sed ne dignitate quidem honoratorum, vsque ad fummos apices Apostolatus, non diffusionem illa longè omnium saluberrima, qua soli toto etiam barbarico orbe, Christi sonum pertulimus; non deuotione maiorum, qua ad nos etiam peccatores, & honore Religionis, & amore tanti parentis, quem admirantur, Christo præ cunctis simillimum mira dilectione afficiuntur.

Compleo quod iam cœpi, si mirandam illam erga nos Diuinæ prouidentiae curam vobis ante oculos proposuero. Quibus cum volatiliū more nullus de messium fecunditate prouentus sit, omnia tamen, etsi non ad luxum, quod præcipuè nolle deberemus, Religiosam tamen paritatem, quotidie suppetunt, ac quod cunctis maius exultimo, si qua interdum desint, aut quid desiderit iucunda sanctæ paupertatis fragrantia, si simus veri parentum filij, de inedia plurimum gaudeamus. Erigite itaque dilectissimi animos, & pariter imploremus merita vetustissima Patrum, exuscitemus gratiam maiorum nostrorum, asciscamus nobiscum fratres nostros, accersamus Religionis filios, toto orbe dispersos, cuncti in vnum coacti aggerem, vno simul agmine ad deuotionem rei tantæ gerendæ, nobis inuicem nostros animos concitemus: Et quæ Deo, quæque primoribus nostris, nostram necessitatem ante oculos ponant, tametsi qui beati sunt, de visione Sanctæ Trinitatis, nostra omnia nouerint, solita sancti amoris diligentia significemus.

Pio quoque gemitu, sub Patrum præcordia subornantes, eos Chri-

stianæ compassionis, clementi suffragio in has voces lamentabiles erumpentes, ad nostri miserationem, pro communi, proque priuata vtilitate flectamus. Itane, inquietes, ò integri Patres, ò pij parentes, nec minus clementes alumni, ita ne vlla nos ratione, etsi male meritos abhorrebis? villo nos pacto aspernabimini? vlla seueritate nos destitutos vestris auxilijs relinquitis; quibus paterna, ac materna viscera Christiana, veracissima clementia, sunt dulcia, pia, suauiua. An non aderitis nobis hac hora orbatis? non solum vobis, qui fuistis primarij morum, & vitæ huius authores, obseruatores, exhibitores; verum etiam omni nunc merito successore solis, priuatis, destitutis, & viduis.

Veni, pariter conclamemus, optime Pater Franciscæ, Euangelici expletor eloquij, Veni ò vestigium sequendæ viæ, ac vitæ, quam perfecti quique amplexi sunt, quam Apostoli inceperunt, quam mater Domini seruauit, & coluit, quam postremo Christus instituit, sacrauit, & fecit. Veni ò imago crucifixæ salutis, ò signaculum victoriæ, pacis, & similitudinis Christi, ò nostra spes veniæ, forma iustitiæ, ac norma perfectionis, virtutis, & charismatum domicilium: sed & tu Pater Antoni, tuis nunc confratribus subueni: Tu Euangelici fator seminis, adsta tu exemplum constantiæ, nobis consule, tu veritatis tuba nos edoce, Tu miraculorum fulgor, declara quem eligas, & maiore miraculo, huic Capitulo nostro præsideas, illud regas, illud efficias, atque compleas, qui nusquam, qui nunquam reliquisse compertus es, quisquis te iustam vllam postulationem efflagitauit. Te Fra-

tres

tres colunt, te Padua seruat, te Sancti diligunt, te peccatores implorant, te denique omninò omnis orbis miratur. Ne nos, ò Pater, te oramus, magnopere vlla ex parte hac hora deseras, tuis sacris offibus assistentes, salutemque gregis, iam non pusilli, sed maximi, ac hæreditatis Dominicæ postulantes, læti abs te abscedamus, benignissime Pater Antoni, qui huc fatigati maximis laboribus venimus.

Erigite inquam, iterum dico, dilectissimi, animos vestros, & cauendum nobis, summa cura putate, ne in gloriam nostram maculam vllam ponentes infamiæ, notam religioni nostræ, vel exiguam inurere comprobemur, quin potius demus operam, vt ordinem tantæ gloriæ, amplificatione quadam clarissima, ab excidio luctuosæ cladis instaurantes (quod ab optimis Patribus, verisque filijs sine gemitu dici non potest) cum inuidia, nostri laudatissimi nominis etiam hostibus, gloriam religionis auxisse credamur. Quæ omnia desperata salute fieri à nobis nequibunt, nisi diligentiam adhibendi nobis sani, atque integri capitis, sano, atque integro sensu, miroque ardore restaurandæ quidem, atque reædificandæ, si opus est, euersæ funditus nostræ Religionis arripuerimus, non odio immani, non cupiditate regnandi, non amore villo corrupto, non pertinacia resistendi, non maleuolentia deijciendi, non peruersitate iudicij, ab hoc sancto proposito nos abripiat, aut alterutra, sed nequissima persuasio, aut culpanda fraus, aut nostra vlla carnalitas.

Virum Sanctum, quem orantibus nobis Spiritus Sanctus præbuerit, eligamus; pacificum qui vnanimis nos gubernet; clementem; qui errata

fragilitatis remittat, & possit compati infirmitatibus nostris, prudentemque, qui gerenda consilio dirigat; iustum denique, qui obstinatos zelo tuendæ, ac seruandæ Religionis percutiat. Hæc si rectè fecerimus, Patres optimi, tanquam reflorescat nostra religio, ædificabitur sæculum, lætabitur Ecclesia, congaudebunt Angeli, congratulabitur Christus, collætabitur Deus, Trinitas. Illa quoque integerrima Mater Domini (vt de B. Francisco nihil dicam) in cuius pio gremio nostra religio, & aluit, & creuit, iucundo præsidio nobis aderit, vt Euangelium filij, quod ante professi sumus, tanta faultrice adiuti, sine macula grauioris calumniæ, obseruemus. De Pontifice Maximo, ac Papa omnium Christianorum, Eugenio Beatissimo, nihil dico, qui ob id, in fine orationis nostræ, à me consulto seruatus est, vt certo nouerimus, eam nos, vel lætitiæ, vel dolorem illaturos sancto pectori eius qualem, vel bonam, vel secus prouisionem, nostræ immò suæ religioni fecerimus.

Moralem magis, quam aut acutam, aut excultam, aut eruditam orationem, optimi Patres, ad vos habuimus; tum quia ita res postulat; indagatio enim rerum sublimium, etsi excellens est, minus tamen habet vtilitatis ad vitam, tum verò ac maximè quia Christianos loqui ad ostentationem scientiæ, ac ventosam iactationem, non decet. Adsit nobis omnibus Spiritus Sanctus, quo per imperium potentiæ prohibente, ab agendis perperam reuocemur: quo per clementiam misericordiæ, adiuuante ad gerenda recta, quæ deceant, conuertantur, & volentes, & vt sapienter orat Ecclesia, etiam rebellantes nostræ voluntates. Amen 1443.

N O T A E.

Nota I.

Sacratissimam diem illam præuenientes. Ex his, & quæ sequuntur, manifestum est, hanc orationem habitam fuisse, in Vigilia Pentecostes, quo autem anno, quoque die, mense, & loco, sequens nota, ex margine nostri codicis descripta, & ordinis historia docent. *Sermo habitus Padue in Capitulo generali 1443. 8. vel vt codex Capistranus 9. Maij, quibus addenda est, Sancti Antonij tanquam præsentis inuocatio: conuenerant autem tum illuc, vt scribit Vvaddingus, ex vtraque ordinis, hoc est, vltra citraque montes, familia, & vtroque sodalitis, Conuentualium scilicet, & Obseruantum, ad ea comitia fratres bis mille. Quibus, quod sæpe diximus, præfuit Albertus noster, totius Ordinis Fran-*

ciscani Vicarius Generalis, & Comitiorum Prouisor, & Præses ab Eugenio Pontifice constitutus, qui propterea hanc orationem instituit, *pro officio, inquit, cui immeritus præsum.*

Nota II.

Scipio ille Africanus. Hanc historiam clarius refert Beyerlinck. tom. 2. theat. vitæ hum. verbo concordia, fol. 35 r. col. 1. & 2. litt. D. E. cuius verba ad lectoris commoditatem hic describenda censui: sunt ergo hæc. *Scipio Africanus quum Numantinos sæpe victores iam fregisset, obsessosque tandem expugnasset Tyresium Principem celticum rogauit: qua de causa Numantia aut prius inuicta, aut post euersa fuisset. Respondit Tyresius concordia victoriam, discordia exitium præbuit. Brus. lib. 2. cap. 4.*

BEA-

BEATI ALBERTI SARTHIANENSIS ORD. MINOR. OBSERV. EPISTOLAE.

EPISTOLA I.

FRATRI BONAVENTURA VENETO (1)

ARGUMENTVM.

Iulianum adolescentem sibi carum, cui pro lubrica ætate præstanti præceptore opus erat, Venetijs Paduam ad Bonauenturæ contubernium transiisse gratulatur, mutuaque suam, & huius beneuolentiam, suamque de eo æstimationem explicat, & Iulianum eius humanitati, & ad virtutem auxilio, & consilio obnixè commendat, se pro illo vadem obstringens.

NVper ex Iuliano nostro literas accepi, *Idibus Octobris Paduæ datas, (3) quibus se constituisse dicebat, consilio tuo, & quidem optimo, ac suasionem, rogatuque alterius, carissimi fratris Andreæ Florentini, Venetijs prorsus decedere, idque tandem effecisse, atque in præsentia, & tecum, & cum cæteris confratribus, qui mihi semper maximæ æstimationi fuerunt Patauij commorari. Quæ res ita mihi iucundissima fuit, ita sanè lætitia quadam incredibili me affecit, vt quantum ex ea voluptatis acceperim profectò nec oratione complecti, nec verbis consequi, nec quauis dicendi copia apud te possim differere. Tanti*

equidem te facio, mi suauissime Bonauentura, tamque vehemens in te est amor meus, ac tanta tui existimatio, vt ad amorem meum nihil possit accedere. Quamobrem nihil mihi iucundius, nihil gratius contingere potest, quàm si inseparabili quadam coniunctione ij, quos ego amo, & tibi deuinciantur, & herent, & cohabitent, præsertim verò nunc cum Iulianum meum apud te esse certò scio: cui quid commodius, quam amicitia tua? mihi verò quid, quod maiore me lætitia, ac gaudio efferat, vnquam fore possit, procul dubio non inuenio, maxime hac iniqua ætate nostra, cum bonorum mira paucitas est, adeò vt rarum experi-

periri existimem, cui cum altero honestis in rebus sit vera cum benevolentia, & charitate consensus. Itaque si quid pro mutuo nostro amore, vel gratia, vel autoritate, apud te possum, Iulianum meum, imo nostrum, nunc summo tibi conatu, cunctisque viribus commendasse velim. Cui, quia per ætatem prona via est, vel præceptore præstanti, quo in præsentia caret, vel optimo quodam socio, quem te vnum esse non dubito, opus esse cognosco. Quare dabis operam quod de te spero, si me amas, nè in aliquo illi desis, diligentissimè con-

ficias, si quid adiuventi ad vtilia studia, si quid humanitatis ad iucundam conuersationem, si quid consilij ad honestam societatem ei contuleris, id totum in me factum existimabo. Tibi verò gratias, & si vires meas perexiguas esse nosti, vt cumque tamen, vel habeo, vel dicam. Amplè siquidem, quamquam non rebus ipsis, quibus me beneficijs tuis imparem sentio, voluntate tamen præcipua tibi pro illo satisfacturum me vadem spondeo, etiamsi amplissima quædam in eum feceris. Vale *Ex Verona* (3) 1422.

N O T A E.

Nota I.

Bonauentura Veneto. Hunc Ordinis Religiosum fuisse, tum ex adiuncto vocabulo fratris, tum illis Epistolæ verbis: *Et tecum, & cum cæteris confratribus*, tum ex altera ad eum Epistola, hoc anno data, satis constat. Sed qualis fuerit non reperio, præter ea quæ Albertus de ipso in vtraque Epistola scribit. Nam, quem huius nominis fuisse regularis obseruantie sodalem, & Catharinæ Cornariæ Cypri Regina, dum viueret, confessarium apud Vvadingum reperio, & anno 1538. cum incolis eiusdem instituti, & Cœnobio Castri Franchi, ad Capucinos transiisse, Alberti Synichronus esse non poterat. sed alius ætate posterior, nisi centum, & quinquaginta amplius vitæ annos illi concedamus: sed de Iuliano nihil, nisi ille sit, quem in alijs literis inferius, inter nobiles Venetos Guarini discipulos Andream Iulianum commemorat.

Nota II.

Idibus Octobris Paduæ datas. Præsentem hanc Epistolam anno 1422. ab authore scriptam ex eius sine constat, idque Veronæ, quo anno, vt postea

videbimus, Mense Septembri, prius Veronam ad Guarinum se contulit Albertus, eum Græcas literas docentem, auditorus: Vnde fit, vt has quibus ad alias Paduæ Idibus Octobris datas respondet, vel versus finem Octobris, vel initio Nouembris exarasset. Immò & reliquis omnes, quas hoc anno Veronæ scripsit, non ante Septembrem dedisset.

Nota III.

Ex Verona. Si phrasia ista ab Alberto vbiq; seruata, vitium latinitatis habere videatur, at non solius Alberti, sed seculi illius phrasia fuit, qua etiam vtuntur, qui eo æuo eruditione conspiciui habitus sunt, Aeneas Syluius, Antonius Campanus, Poggius Florentinus, Antonius Panormitanus, Ambrosius Camaldulensis, Io: Franciscus Mirandulanus, & qui ad eum scribebant, Antonius Fauentinus, Philippus Beroaldus, alijque passim. Et fortassis non tam vehemente crisi digni sunt, dum præpositionem, quam nos hodie subintelligimus, illi in Ablatiuis exprimerent, quod autem Ablatiuis efferrent, etiam propria locorum nomina, vbi nos Genitiuis vtimus, non latinitatis vitium, sed

sed sensus diuersitas est, Genitiuis enim quietem, Ablatiuis motum à loco significat, vnde non video cur nobis etiam hodie, non liceat subscribere Romæ vel Romæ, per primum significantibus, quod nostræ in Vrbe scriptæ fuerint, per secundum, quod eas Romæ emisserimus: nulla etiam est, vel vnquam fuit lingua, cuius & phrasæ, & ipsæ dictiones plu-

rimæ non mutantur cum tempore. Quamquam igitur aliquæ posteris antiquatæ sint, non proinde prisca illegitimæ censendæ sunt.

Laudamus veteres sed nostris vtimus annis

Mos tamen est aequè dignus vterque coli.

Quid in Fastis lib. 1.

EPISTOLA II.

FRANCISCO BARBARO. (1)

ARGUMENTVM.

Albertus Franciscum laudat, & replicatis argumentis, ad literarum commercium secum seruandum hortatur, & quodam vtriusque voluptatis commodo, & honestatis iure expostulat, non exiguo Lectoris in hoc genere documento.

NON satis apud te, Barbare *humaniissime* (2) indignitatem, qua magna perturbor (3) explicare valeo. Insuperanti enim, & quod est longè importabilius, atq; inuito mihi subrepat, id genus mestitæ, qua me in ipsam perturbationem existimationis abs te in me, quod cum venia dixerim, non rectè factorum incidisse, grauiter fero.

Ego enim cum ab ineunte amicitie cognitione, quæ inter te, ac *doctissimum Guarinum Veronensem* (4) summa per diu contracta est, magnificum illud, & amplissimum munus nactus essem, vt medius, quem pro vestra humanitate benemeritum, de alterutro iudicassetis, recipi possem, ita vtriusque vestrum studio exarsi, tui verò, quo cum frequentius essem conuersatus, adeò ampliore dilectione incensus sum, vt mihi certissima quadam veritate per-

suaderem, speque adducerer, neutrum vestrum, eas ad res, quæ ad benevolentiam comparandam pertinerent, & in me consolando, & ad amicitiam augendam fouendo, atq; alendo, vllò vnquam tempore, quouis in negotio defuturum.

Quam spem existimationum meorum, verè loquor, cum eloquentissimus Guarinus noster, mira erga me diligentia, ac studiosissima opera sanè indices augeat, atque confirmet, tu, pace tua dixerim, adhuc ore reprimens, ac prope conuellens, fefellisti: Nam, & cum per me coram egissem, vt oratione tua graui, & tē viro eloquentissimo digna, me græculum futurum cohortareris, atque loquacem, si ita iudicares, reprimeres, & quæ soleres in dicendo obseruare, tua pro humanitate doceres, nunquam penitus impetrari potuit. Id ego aliquot post mensibus,

sibus, cum imperitissima Epistola mea; (4) tam tumultuariè ac maxima festinatione, quæ natura improvida semper, & cæca est, ad te talem virum data postulauissem, tu, & magnopere obsecranti, & plurimum oranti, ne verbo quidem obsequi uoluisti. Cumque idem, per fratrem mei Ordinis, (6) virum sanè frugi, ac modestissimum, mihi que iustis de causis amicissimum idem tentauerim, num si ex te impetrari posset, ut per exiguas literas tuas, vel tribus versiculis exaratas, & quas sæpè longas pollicitus fueras, ad me datas esse, & si non redditas, lætari, gloriariq; mihi liceret, nunquam aliquid præter solitas pollicitationes illum elicere potuisse, mihi ex eo renunciatum est. Hoc ego, mi Barbare suauissime, quamquam ægrè tuli, nisi occupationibus tuis tribuerem, quibus maximis te nuper designatum Prætozem, & teneri, & summè occupari aiunt, superbia elatum inhumanè quidem te effecisse causarer, atque existimarem, siue ut mitius, commodius, & æquius dicam, ruditate literarum mearum, quas ad te inepatas, atque incomptas dedi, perturbatum esse, quod exanguis, exiles, & tenues, ieiune & infuauiter fluerent, tandemque stomachatum, grato illo in me animo tuo, & solita beneuolentia, refugisse. Quod si id causæ fuisse fatebere, tum maximè te scribere debuisse, nullus qui rectè sapiat, dubitabit. Tuarum enim partium erat, opem orationis tuæ flagitanti afferre, mihi præsertim, qui ita debere fieri orauissem, & quem cum pro amicitia, qua tibi coniunctissimum esse me arbitrabar, tum etiam pro religione, loquor equidem purè, & Christiane, quæ sentio, qui nedum

amicè monentibus, verùm & ijs, qui inimicissimè me lacefferent, gratias habiturum professus sum; non modo æquissimè laturum, verùm etiam gratissimè suauissimas reprehensiones tuas me optimam in partem accepturum fuisse, ambigere haud quaquam debueras. Ac ne multa confectè, vel sola utilitate mea, hoc abs te faciendum fuit. Nihil enim mihi cum iucundius, tum maiore emolumento fructuosius vnquam fore credidi, quam si suauissimas literas tuas, vel pro humanitate tua mihi blandientes, vel pro erratis meis me mordentes, accipio. Pari equidem lætitia efferor, cum, aut me reprehendis, aut doctrinarum salubria mihi præcipis, nisi quod ignorationi meæ, etiam inter præcepta eruditionis, paulisper indoleo; quibus quam flagranti opera vacare exoptem, & quam diligentissimo studio inferuire, ac ingenti quadam solertia incumbere velim, profectò nostri. Sed agresti ingenio, & tardiore memoria fretus es, forte inquires: Hoc cum verissimè de me sentires, quamquam non vereor, ne id sentias. Verum esto ita putes. Ego verò plus inferam, mihi os confusum, hæsitantem linguam, memoriam perexiguam, neque tenacem, ne dicam nullam, esse. Nihil denique præter voluntatem, quam æstuantem fateor, atque ingeniolum, & illud quisquam forsitan putabit insanum. Quæ res, etsi veræ sunt, tu qui pro animi tui bonitate, haud tam humilia de me sentire soles, nisi quid aliud causæ afferas, nunquam ab scribendo iustè cessasse sane mihi videberis. Quamquam etiam animi, atque ingenij acutos quosdam motus, & celeres, diurnamque memoriam

moriam, ac præstantissimis rebus maturam, summè habilem, me non habere mihi facile persuaferim; tu tamen quosdam non admodum nobilissimis ingenijs præditos ita limari posse, ut diligenti quadam eruditorum opera, atque summo discen- tium studio, & politiones eorum res in dicendo se habeant; & eorum ingenia auctiora, atque accuratiora reddantur, fieri posse non dubitas.

Quamobrem, si post hac, quas periucundas mihi futuras haud equidem sum nescius, vel inter ista, quibus in præsentia flores, honorum, tuorum onera, molestissimosque labores, vel inter turbulentas ambitionum occupationes, ad me literas tuas dederis, magnum mihi atque amplissimum tuæ humanitatis officium te præstitisse & lætabor, & magnopere gaudebo. Hoc quam primum facias obsecro, atque oro. Quæ quidem res cum fuerit impetrata, maximæ mihi voluptati erit. Tibi verò, & si non dignas gratias dicere potero, saltem habebò, si modo abs te quicquam literarum, ad me gratuler esse perlatum: sin- verò minus, huic meo studio rectissimo quidem, ut iudico, atque optimo obsequi, ac satisfacere uolueris, præsertim cum nullo in genere officij, atque humanitatis, neque mihi percontato, aut aliquid quærenti vnquam defueris; agam tecum, lege Euangelicæ mulierculæ, & uirgæ inhumanum iudicem instantissima, atque importuna expostulatione flectentis: scilicet de reliquo mea culpa sit, si te quamquam prætozem in cæteros, tamen in me reum, nisi mihi omnibus in rebus, quæ postula- uero morem gesseris, quo ad mihi longissimas reddas, conquiescere

non sinam: Quo autem animo, ea res à me gerenda sit, potiundæ uide- licet amicitia tuæ causa, ac tui mihi magnopere amantissimi, vel irascen- tis, literarumque tuarum accipien- darum cupiditate, non ignoras.

Non enim te fugit, virum, qui pro eruditionis præstantia, & graue, & verum hisce de rebus iudicium habere potes, nihil tam liberale, tam magnificum, egregium, tamq; munificum esse, & homine sapien- tissimo dignum, quam beneuolen- tiæ summo quodam studio, ac sincerissimo amicitia cultu contineri, con- iungi, fortissimeque vinciri, atque eam omnibus in rebus humanis Le- lij sententiæ præstare debere, quod ea nihil melius, nihil naturæ aptius, nihil conuenientius, & quod ad se- cundas atque aduersas omnes res ma- gis conducatur ab illo summo Principe Deo (ne Deos nefariè dicam) datum profectò sit; & res tibi ut in mentem veniant, cures diligentissime velim, quas maximis, & Reipublicæ, & domesticis negotijs occupatus, minùs fortè perspicere potes; quamquam vires tuas, præstantioribus rebus, ac longe amplissimis dignas putem: Quod vnum si cogitabis ad me, qui valdè te diligo, & valdè amo, vicif- situdinem literarum tuarum, quæ amicis maximo beneuolentiæ indicio sunt, reddere, vel in summis occupa- tionibus non grauaberis. Sola enim res est, quæ ut Turpilius Co- micus inquit, absentes, præsentis facit. Quare mihi quam primum satisfacere, honesta quidem petenti obsecro, non retardes. Vale ex Ve- rona 1422.

Id est Vi-
dua.
Luca 18.
v. 3.

Nota I.

*Francisco Barbaro. Quatuor nobis B. Alberti Epistolæ ad clarissimum hunc virum suppetunt, ex quibus non pauca virtutum, ac dignitatum eius argumenta fumuntur. Prima est, quam nunc tractamus, in qua, ut vides, Barbari humanitatem, eruditionem, eloquentiam, grauitatem, suauitatemque, & cum eruditissimo Guarino, ac cum ipso Alberto, contractam amicitiam commemorat. Et licet cum eo neglectum, & olim promissum, literarum commercium acriter exposuit, cedit tamen comiter causæ taciturnitatis: erat quippe tunc Barbarus Taruisij Prætor, cuius muneris molestissimis laboribus, ut Albertus ipse loquitur, quibus maximis eum teneri, summeque occupari dicebatur, silentium attribuit: Quis verò quantusque fuerit vir Barbarus iste, tam carus amicus Alberti, quæque strenuitate sua, consilio, & prudentia in alijs deinde munijs Reipublicæ præstiterit, cumulatè sparsim in sua historia Veneta narrat Petrus Iustinianus, alijsque rerum Venerarum Scriptores, & hæc inter alia Petrus, Lib. 9. pag. 329. & 330. *Quam urbem (Brixiam) paulo ante Zacharias Barbaro Proprator ingressus, ab omni hostium incurfu tutam reddidit. Fuit autem hic Francisci illius filius, qui Bello Philippico, eandem Urbem Brixiam, à grauiissima obsidione, sua eximia virtute liberauit, dignus certè tanto parente filius, à quo Hermolaus ille, græca, latinaque eloquentia vir insignis, procreatus est.* Hermolaum autem etiam ab eximia pietate, & pastorali zelo, vigilantia, & factis, inter Taruisinos primum, ac deinde Veroneses Episcopos laudat Vghellus. Itaque Franciscus Zachariæ pater, Hermolai verò auus fuit. Ipsum Gesnerus Chrysoloræ in Græcis discipulum, clarum Philosophum, & summum in vtraque lingua oratorem appellat, & quæ scripsit ipse, vel è Græco in Latinum vertit, recenset.*

Nota II.

Barbare humanissime. Appropriatissima Antithesis, qua nomen communi sensu amarum, eleganter dulcorauit Albertus. Alij enim Barbarum vocant, si quis contra Grammaticæ leges vocem proferat aut peregrinam, crassam, rudem, asperam dictionem Græco, Latinouè sermoni misceat, vel sermonis puritatem non seruet, si quis moribus peregrinis inurbanus, seuus, crudelis incultus fuerit: qui nimirum non iudicio, & ratione, quod humanum est, sed phantasmate, primis apprehensionibus, & vehementi appetituum impetu, & corrupta consuetudine ducuntur, & plus de genere, quam de specie habere videantur, hoc est, plus de animali, quam de homine, quod inhumanum est. Qua propter Albertus noster, ut vniuersum huiusmodi vitiorum genus, rem acutangens, solo humanitatis vocabulo tollat, à quibus omnibus cum Franciscum alienissimum iudicaret, eum reipsa humanissimum pronunciauit, ut vacuo vocabulo Barbarum ostenderet; Quo igitur quisque magis, minusquè à ductu rationis, & moderamine sensitiui appetitus recedit, in eo magis minusquè inhumanus, adeoque barbarus censendus est. Vocem à Bar, quod apud Chaldeos peregrinum significat, ad Græcos transiisse ferunt, qui cum cæteris nationibus, morum & sermonis cultu, iudicio, & ratione præcellere censerentur, quoscumquè alios à moribus suis, & discipulis alienos duplicata syllaba, Barbaros vocabant. Qua ratione Romani postmodum eodem cultu politi, Græcosque secuti, gentes omnes Barbaros appellabant.

Nota III.

Indignitatem qua magna perturbor. Indignitatem, vel indignationem suam qua magna turbatur, intelligit, vel quod sequenti sententiæ magis congruit, indignitatis suæ opinionem, quam apud Franciscum fortasse conceptam verebatur,

tur, inuito mihi subrepat, id genus mæstitiæ, qua me in ipsam perturbationem existimationis, ab te in me, quod cum venia dixerim, non rectè factorum incidisse, grauius fero; Indignatio enim ipsa, perturbatio est; causa autem indignationis, non rectè factorum, seu indignitatis suæ apud Franciscum, qui illum prius plurimi fecisse videbatur, ut in reliqua Epistola fufius explicat: ergo Albertus indignatione sua formaliter turbatur, indignitate autem non rectè factorum, quam timebat, obieciuè, ut scholæ loquuntur.

Nota VI.

Doctissimum Guarinum Veronensem Huius meminit Conradus Gesner, in Bibliotheca vniuersali, vbi eum Chrysoloræ Bisantini quondam auditorem, Græci & Latini sermonis peritissimum vocat, de vtroque, Chrysolora scilicet & Guarino, Spondanus in prosecutione Baronij ad annum 1397. num. 6. cæterum vna cum ista legatione putamus venisse in Italiam ibique resedisse ingenti rei literaria bono, Emmanuelem Chrysoloram ex illustri familia Constantinopoli oriundum, potius quam postea cum Emmanuele ipso Imperatore, cum plerique omnes eius aduentum hoc vel sequenti anno constituant, non autem nisi post triennium Imperator venerit. Is vero mox incipiens docere literas Græcas, quæ per annos penè septingentos, temporum iniquitate in Italia conticuerant, Venetijs primum, & mox Florentiæ, Romæque, ac demum Ticin Italorum ingenia aded excitauit, ut non solum, eam linguam feliciter susceperint, verum etiam latinam, quæ multam barbariem à longo tempore contraxerat, in antiquum nitorem restituerint. In quorum primis recensendus Guarinus Veronensis, qui auctor fuit vnius ex scholis, quæ ad vtramque linguam addiscendam instituta fuere. Sed de Guarino fufius eius conciujs Onuphrius Panuinius antiqui-

tatum Veronen. lib. 6. p. 64. vbi de illo ait: *Hic est, qui eloquentiam, in aurorum memoriam deperditam, longo postliminio primus reduxit, cuius ætate cum bona litera, ob truiualium Grammatistarum inexplicabiles ambages, in tenebrosis angulis delitescerent, primus ipse more Platónico, multos annos peragrata Græcia, exhaustisque ad satietatem verè doctrinæ, à præstantissimis Philosophis atque Doctõribus, erudimentis, demumque in Patriam restitutus, eas in aperiam lucem, tum scribendo, tum docendo laboriosissimè reuocare cepit. Cuius dubium est, an boni mores, vitæque sanctitas, an optimarum artium cognitio, plus nobis præstiterit. Ipse etiam adulescens quum Chrysolora Bizantini auditor fuisset, Græcas literas primus Italicorum, post Imperij Romani casum, in Italia suscepit: scripsit verò &c. sed nec pauca accessio Guarini laudibus, ab his Alberti, quæ damus, monumentis facta est: decuit enim Alberti bonitatem, & gratum animum cum laude profiteri, per quem ipse tantoperè profecit.*

Nota V.

Imperitissima Epistola mea, & infra, *ruditate literarum mearum,* quas ad te ineptas, & incomptas dedi; Hac modestia & religiosa humilitate plena sunt hæc Beati viri opuscula, per quam, cum alios, etiam aduersus quos scribit, extollere, ita se, suæque semper extenuare solet. Vnde aliud etiam documentum Albertum scilicet multo plures Epistolas dedisse quam nos consequi potuimus.

Nota VI.

Per Fratrem Ordinis mei Hunc Becinum fuisse, ad quem Albertus frequentem dedit Epistolam, ex ipsa satis constat, quæ etsi hic in codice posterior sit, ratio tamen suadet, eam ante præsentem scriptam fuisse.

EPISTOLA III.

IOANNI BECINO VENETO.

ARGUMENTVM.

Hominem prius dissolutæ vitæ, à graui corporis morbo, ipsius Alberti studio releuatum, sed ab animi inueterata egritudine nondum plane liberatum, eruit tandem, & Becino ad rem maximè idoneo commendat, ut eum ex nostris, inquit, quodam in loco collocet, & ut græcè loquitur, ex puteo malarum consuetudinum liberet, atque extrahat, id est, ut interpretor, Religiosum Minoritam Regularis Obseruantie faciat, quod hominem ipsum iam cupere, & ut Becinum proposito potiundi authorem haberet, desiderare Albertus in Epistola docet. Rogat præterea, ut Taruisum cum Bernardino Senensi, nunc Sancto, iturus Franciscum Barbarum inibi Prætozem oret, ut ipsum Albertum literarum suarum communionem ditiozem faciat.

Nihil ego, suauissime Pater, seu dictu, seu cogitatione ipsa æquè mihi iucundius, aut satius arbitror, quam si cum mearum primas ad te dare constituo, ea mihi occasio præbeatur; ut & eorum salutem tecum vnà congratuler, & charitatis compendia audentius præ cæteris abs te postulem. Quid enim vtrique nostrum, vel magnificentius, vel præclarior, quam aliorum vtilitati consulere? quam ex re maiorem, aut apud nos voluptatem aut apud homines laudem, aut apud Summum postremo Deum gloriam cumulare, nobis commodius, æquius, honestius; quam si egregijs in proximos gestis rebus, non modo eis, non inuidere videamur verum etiam *Maiorum nostrorum socios*, (1) nos omnium opinione ascriptos, & fauere & opitulari recte quisquis existimet. Quamobrem non vereor, ne tibi

videar, aut inuerecundius, quam æque, vel ætas, vel nulla mea dignitas patiatur, aut ineptius quicquam abs te petere, & obsecrare, si te ut in *Petrum bonum*, (2) nostri si quidem amantissimum omne studium tuum, curam, & diligentiam conferas; omnemque operam conuertas, orem. Est enim id tum charitati erga alios accommodatum, tum verò Christi Domini nostri legibus, & voluntati, mirum in modum consentaneum.

Hic igitur iam vsque à Kal. Iunij molestijs atque angoribus contrariæ valetudinis affectus, præsertimque totius capitis doloribus ita laborauit, ita oppressus est, ut penè insaniam prolapsurus, non tam *νεφελείς*, quam *εγνεφάλα* carere hominem putauisses. Cui cum ad recuperandam valetudinem diligentissimè aduissem, tum verò postquam ad se se redijt in consilij capi-

Id est capite quam cerebro.

piendis, quibus salutem suam consulere, non instantissimè modo, sed ferè importunè, atque etiam acerrimè illi institi. Nihil equidem sibi blanditus sum, nihil penitus asfentatus; eo vel maximè, quia à doctissimis medicis, aded dubia res afferebatur, ut facillimè eum quamprimum vita excedere vererentur. Itaque cum ego illum exhortarer, ut leuare se animi ægritudine, quam ægrotatione corporis mallet; & suaderem ut vanissimæ, ac perditæ vitæ suæ, & re, & animo, prorsus renuntiaret: assentiri equidem se ea mente respondit, quæ alacri ab animo esset profecta; suasionem autem meam, vel ex eo optimam sibi videri, quod & virtute prædita esset, & animo suo summè accommodata. Quem quidem ea quæ dicerem, agere sæpè conantem, ignauia quadam, nescio quæ, perterruit, quæ se ad virtutem comparandam, animi firmitudinem habere diffideret, ac uulgarum cupiditatum iam pridem perniciofa eum oblectatio adduxisset; verum se esse nescium, quo authore id gereret. Putare se etiam in re tanta cuiuscumque non egere consilio, impudentissimum, quidem arbitrabatur. Cumque ego animo sæpè reuoluerem, quem mihi istam ad rem pro illo iuuando aptiorem deligerem, omnium pace dixerim, nullus mihi idoneus, ac tu in mentem venire potuit, qui erga illum summa cum beneuolentia, pari coniuncta prudentia, inuigilabis, cuiusue tibi salus admodum cara futura est, ac pietas, quam in eum referes, & æque amplissima. Quo circa, quam tua semper in me maxima, atque clarissima beneficia extiterunt, non dubito in huiusce ge-

neris honestissimis rebus hoc à te petere, ut in Petro nostro statuas, non solum in officij tui fructum, verum & pietatis merita debere te querere. Ille enim in te vno, vsque aded spem suam omnem locauit & fixit, ut præter te quemquam, qui tanto sibi adiumento futurus sit, cuiue tantæ curæ salutem suam fore confidat, habiturum esse neminem speret. Tu igitur si me amas, si dignum me, ut semper facere consueuisti, tuis beneficijs iudicas, te illi ducem, ac moderatorem quendam, & quasi gubernatorem præbeas, proculdubio velim. Qui probitate, ac mira prudentia, vel, ut verius dicam, ingenita, singulariq; charitate, vnus ad rem istam prope conficiendam, optandus es. Dabis itaque operam, ut & qui tibi omnem causam suam, seque ipsum commendat, & tradit, te opitulari, atque obsequi certò sciam. Quo fiet, uti cum illum ex nostris quodam in loco, te ipso authore locaueris, & penè quondam mortuum *ἐκ τῆς Φρέατος σπηλαιῶν τῆς κακῆς* liberaueris, atque extraxeris, & mihi, ultra quam dici potest, rem gratissimam feceris. Veto hac de re plura ad te loqui, cum summa tabellariorum festinatione, tum verò nè tibi penitus diffidere videar. Si hoc abs te impetrauero, tibi profecto, ac si res mea acta fuisset, habebam gratiam.

Sed de his satis. *Cum Taruisum ut scribis*, (3) cum clarissimo Christi oratore Bernardino nostro concedes, quam humanissimum illum Barbarum, dignissimumque Prætozem conuenturum te arbitror: hoc meo nomine eum orabis, tu qui apud illum, quantum vis,

Id est ex puteo malarum consuetudinum.

potes, vt me, quamquam minimè dignum, aliqua tamen ex parte, cum reliquis amicis, ac necessarijs eius, in societatem suauissimarum literarum suarum venire patiatur; quarum mihi communicatio, & si tardissima videatur, diutissimè enim non modo eas concupiui magnoperè, verùm etiam instantissimè exoptaui, tamen gratissima semper futura est. Sum equidem audior, plusquam

ego, quamquam mihi prope persuaserim ne verbum quidem facere, nisi longissimas suas ad me dederit: si non tabellarij ad modum festinantes impellerent, aliquid nugarum nostrarum in præsentia scriberem. Tù me apud illum excusatum diligentissimè reddes, suisque me literis sanè eruditissimis, tua intercessione facies ditiozem. Vale ex Verona 1422.

N O T A E.

Nota I.

Maiorum nostrorum Socios, sui, & Becini Ordinis Maiores intelligit, quibus id semper maximè studio fuit, post animarum suarum salutem, egregijs in proximos rebus gestis fauere illis, & opitulari; nempe sequaces Seraphici Patris, de quo in solemnibus eius officio canitur. Non sibi soli vivere, sed & alijs proficere vult, Dei zelo ductus. In quo genere plura præstitit ipse B. Albertus. Quæ vero huiusmodi beneficia Ecclesiæ, & sæculi Principibus, & populis contulerit ordo Minorum, & indes conferat, nos per anacephalæosim indicauimus, in Epistola ad Lectorem nostræ Epitomes annualium eiusdem Ordinis.

Nota II.

Petrum Bonum. Mirum cur proprio nomine, & cognomine detegat personam, quam in eadem epistola vanissimæ, & perditæ vitæ iam actæ vocat. Sed minimè mirum est, quod Albertus Euangelicæ vitæ Professor, & Euangelij præco, Euangelistas, & Paulum, immò Christum imitetur. Matthæus se ipsum è telonio vocatum dicere non veretur. Paulus se persecutorem Ecclesiæ; Christi voce conuersum, præ-

dicare non erubescit. Alij Euangelistæ Mariam Magdalenam, mulierem incivitate peccatricem, sed à septem demonijs Christi gratia liberatam narrant. Petrum negasse Christum, sed poenituisse, & sexcenta eiusmodi tum illi, tum Christus ipse, tum Christiani historici sine admiratione, sine culpa faciunt; Faciunt autem ad gloriam Dei, vt ipsius gratiæ fortissima virtus magis, magisque elucescat, qua peccatores quotidie ex puteis malarum consuetudinum mirabiliter, & supra spem hominum extrahuntur. Faciunt ad utilitatem nostram, ne in profundo peccatorum immerfi, de Diuina misericordia desperemus. Faciunt ad conuersorum cautelam, vt recogitantes, quid fuerint de peccato propitiato non sint sine pauore, vt eo-feruentius gratias agant liberatori suo. Sic Albertus Petrum Bonum, non ad vituperium nominat, solummodo peccatorem, sed ad ampliozem honorem, iam poenitentem, sed suis viribus humiliter diffidentem, & poenitendi status, loci, ac directoris idonei audium. Quid hic mali est? Immo ex vno malo peccatoris plurima bona, & eiusdem, & narrantium, & lectorum commoda.

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

No-

Nota III.

Cum Taruisium, vt scribis etc. Vide notam penultimam in Epistolam

ad Franciscum Barbarum supra, & confer cum ijs, quæ hic scribit Albertus.

EPISTOLA IV. ANTONIO FLORENTINO. ARGUMENTVM.

De neglectu veteris amicitie, & literario silentio Antonium redarguit, cum ipse plures literas, non accepto responso, ad eum dedisset. Inde silentij causas disquirens, eam præcipuè suspicatur, quod ipse verbis oratorijs, & ab Antonij consuetudine penitus alienis vsus fuerit, quem proinde vsus, si Antonius mouerit, se mutaturum offert.

PVtaui ad hanc vsque ætatem nunquam sanè ex te mihi accidere posse, Antoni mi suauissime, vt etsi perditis meis de facinoribus, pessimè meritis tibi videar, tam me vel indignatus, tua ab amicitia longè repelleres, vel publicanum hominem, quem forte me putas, contemptui iure optimo habendum existimares, tu præsertim quocum tanta mihi vis amicitie summa perdiu contracta est, vt profectò in te vno quidquid benevolentie, quidquid humanitatis, & solatij, & iucunditatis, & commodi, & gratiæ, ac denique auctoritatis, summam ad amicitiam conficiendam sperari solet, nactum esse me quidem non dubitarem. Sed quemadmodum iudicabam, ita id esse confiderem, & vt lætari, & magnoperè iucunditate gaudere, constanterque apud omnes gloriarì, mediusfidius haud vnquam meritus sum.

Verum enim verò opinionem hanc ad te meam, quod equidem incredibiliter, ægrè, ac molestissimè fero,

vehementissimè falli, in præsentia certò scio, cum animus tuus, vt mihi persuasum procul dubio est, sit à me alienior. Eiusce verò negotij, quod, vt censo res ità se habeant, quid magis indicio esse potest, quam diuturnum erga me silentium tuum. Quo profectò etiam si literarum mearum nunquam ad te quicquam dedissem, nisi plus iusto vsus fuisset, haud quaquam videberis: cum verò plures ad te mearum, longas quidem, & modo, & sæpe datas, alias non dubitem, quas & redditas arbitror, quam excusationem afferre possis, non venit in mentem, nisi tu contra, vel ad te perlatas negaueris, vel de me queri malueris, qui *Guarino Veronense*, præceptore eloquentissimo fretus (1) illius omnes ad res gerendas, mira diligentia, ac maxima gratia donari meritis sim, vt fortasse oratorijs verbis, & tua ab consuetudine penitus alienis, ità vsus fuerim, quod & te mouerit, & capiendæ rei facultatem omnem ademerit. Egrege id quidem fentis, ne dicam ineptè, maximè

maximè vero cum reliqua omni ætate mea, eis nostratibus, ac sanè vilibus, me uti solitum tu optimè quidem noris. Quod tamen si ita censes, ut me siue is, doctissimus sanè vir, erudierit, siue ego flumen ex eo eloquentiæ vsque adeo mea studiosissima diligentia hauserim, ut tanta mea industria dicendi copiam, atque elegantes grauium verborum sententias, me comparare potuisse, tibi

persuadeas. Ego Summo illi Principi gratias agam, à quo tam egregio ingenio præditus sum, ut tanti existimari tuo iudicio possim, ac tandem ad patrum dicendi morem me conferam, ni tu moderatius, quid tuis literis fieri iusseris, aut mihi communibus, & vsitationibus posthac vtendum esse me admonueris. Vale ex Verona 1422.

N O T A.

Guarino Veronense præceptore eloquentissimo fretus. Per hæc, & quæ sequuntur manifestè proficitur Albertus, se ornatum latini sermonis, ex Guarini præceptionibus, mira diligentia, & maxima gratia didicisse, Quem etiam in Græcis literis addiscendis audiuisse se alibi fatetur, nulla vel

Emmanuelis Chrysoloræ, vel Ioannis Lascaris facta mentione, sub quibus alij dicunt Albertum Græcis literis incubuisse, contra similem professionem ipsius Alberti, quam suo loco notabimus, & fortè conciliando diuersitatem harum opinionum.

EPISTOLA V.

BONAVENTURA VENETO.

ARGUMENTVM.

Grata scribenti gratias agit, Angelum Tuscum, sui Ordinis fratrem, quem charissimum sibi parentem vocat, eximie laudat, ipsiusque in se olim officia, & beneficia, grato animo proficitur.

Iucundissimæ tuæ fraternitatis literæ, quas ad me pridie Idus Iunias dederas, decimo sexto Kal. sextiles mihi reddita sunt, quibus, & pro singulari in me solita beneuolentia tua, qua haud dubium refertissimè mirificum quendam amorem tui animi redolent, & pro summa hilaritate rerum, quas mihi

gratissias fidelissimè quidem, ut certo scio, per illas renuntiasti: si qua tamen accessio amicitiae nostræ sperari possit, quantum alacrior ad perpetuè eam colendam redditis sum, hoc sanè grauissimo tuo iudicio relinquo. Cumque his tuis in literis complura ad me pergrata attuleris, tum veo illud longè iucundius, longèque

gèque gratius, abs te diligentissime præscriptum est, de quo me id penitus nescientem certiore fecisti, carissimum scilicet mihi parentem, ac virum profectò integerrimum, *mei ordinis fratrem Angelum Tuscum*, (1) qui suo merito & nunc Prouinciæ præsit, cui illum nostri ordinis maiores præfecerunt, summum illum Christi oratorem, virumque Sanctissimum, Fr. Bernardinum Senensem visendi causa, istas nuper partes petiuisse. Est enim Angelus iste vir talis, qui de me, pro summis beneficijs eius ita sit meritis (taceo enim reliquos, qui virtuti illius plurimum debent) ut si maxima sua in me officia, & quo me semper amore complexus sit, quantumque illi debeam, dicere vellem, quamquam vacuo animo essem, & magna dicendi copia præditus, equidem id me consequi posse diffiderem. Quis enim quauis oratione complecteretur, *cum ego in Etruria illius curæ commendatus existerem*, (2) sua omnia erga me studia: omnem operam? curam, industriam, mentem denique omnem? Quibus sanè meritis dies, noctesque, meæ salutis incredibili quodam, sanctissimoque metu sollicitus, ita deuinxit, ita obligauit, ut veritus, ne sustinere sua in me innumerabilia officia non possem, vel non capere animus meus, aut in accipiendo siue in remunerando, cumulandoque verbis, illius acta illustrare non valeam, habere, quam dicere gratias malle delegi. Quod verò abs te; illi de me persuasum, dicis, *Ut cui non antea probaretur, meum consilium*, (3) quo ego optimum factu censui, ut ad præstantissimum Guarinum audiendum me

contulerim, nunc magnoperè lætus probet, atque laudum magnitudine efferat, hoc mirum in modum mihi scias esse gratissimum, tum quia tanti viri autoritate afflamor, & solidor, ut quibus artibus virtutes faciliè comparantur, quarumve tandem parta emolumenta, & mihi, & cæteris vtilitati, vsui, iucunditati, verè, solidæque gloriæ esse possunt, in his esse elaborandum mihi statuerim: tum etiam, quia, ut sum, tuque id nosti, non tam ægrotatione, quam ægritudine affectus, hominum de me iudicia, maximèque grauium summopere pertimesco; Quæ cum sedata ac repressa intelligo, & tibi gratior, & mihi posthac certior viciatibo.

De vitæ vero meæ, ut dicis, integritate, qua me apud illum mirificè laudasti, quod secus esse is vereretur, quanquam amore fallaris, sed tamen ita prorsus existimas, fecisti quidem pro suauissima consuetudine tua, qui & de te cæteros metiri soles, & me, quem ita diligis, optimè de te meritum arbitraris; atque in dies prædicas. Ego enim cognoui te quidem gratissimum omnium, idque nunquam destiti prædicare, neque verò tu mihi habuisti modo gratias, si quid ego de sola beneuolentia erga te mea meritum sum, verum & cumulativè reddidisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus, pari me in te studio, & amore, eademque voluntate, atque ardore, quo erga te esse soleo, recognosces. Plura in hanc rem scriberem, nisi perspectum apud me, & exploratum diligentissimè esset, haberi inter nos, quam dici gratias oportere.

Oratiunculam meam de Corpore Christi,

Christi, quam & elegantem, vt dicis, & eruditam, & grauem, summis quoque precibus obsecras, vt verò ipse sentio, impolitam, & tenuem ac subrusticam, cum primum librarius, qui mihi se illam scripturum pollicitus est, eam absoluerit, & si stylo ineptam, saltem diligentissimè emendatam, ad te perferri faciam. Si quid eruditionem tuam in ea offendet, & ignorationi meæ, & pudori attribues, quo mihi iuben-

tibus, vel ineruditè nolui non parere; sin verò aliqua ex parte oblectabere, in primis Deo, deinde *Eloquentissimo Guarino Veronensi gratias habendas*, (4) existimabis. Nam ipsius præceptoris mei nobilissimi, & opera & industria factum est, vt si quæ ea digna res est, ego illam conficere, & scierim, & potuerim, & hortatu, ac voluntate, & iussu id venit, vt vel inuitus voluerim. Vale ex Verona 1422.

N O T A E.

Nota I.

Integerrimum Ordinis mei fratrem Angelum Thuscum, nihil in hoc viro laudando mentitum, nihil illi adulatum Albertum fuisse testantur, quæ de eo scripsit Vvaddingus tom. 6. anno 1405. n. 21. & ad ann. 1455. n. 93. quibus locis eum Angelum à Ciuitella agri Aretini vocat, & fratrem laicum fuisse docet, sed tantæ prudentiæ, & sanctimoniam vitæ, vt Prouinciæ Thuscæ obseruantum Vicarius bis, terque præfectus fuerit, quam summa integritate gubernauit. Et post relatas alias eius virtutes, corpus ipsius quadragesimo secundo post mortem anno, integrum, hærentesque capillos conspectos fuisse narrat.

Nota II.

Cum ego in Etruria, illius curæ commendatus existerem. Oportet Angelum Alberti olim seuerioris discipline Magistrum, & Spiritus directorem extitisse, eumque illi à S. Bernardino commendatum fuisse, vt amplius explicant, quæ ibi, & quæ sequenti nota exprimuntur. Nec mirari quisquam debet, laicos fratres asceticis doctorum alias ordinis tyronum exercitationibus aliquando præfici, qui in schola orationis per vnum diem plus discunt rerum

celestium, quam alij per multos annos in publicis Academijs. Talis Magister Ioannis Capistrani tyrocinio præfectus est, post quam celebris ipse I.V. doctor, multa eius professionis opera edidit & in Vicaria Neapolitana multo tempore ius, ex officio iudiciario dixit: talem sibi ex nostris spiritualis vitæ rectorem S. Franciscus Borgias, adhuc sæcularis, & vitæ sanctimonia insignis, assumpsit, quo ipsum plurimum profecisse, nos alibi fusius docemus. Tales multi in Ordine Franciscano nunquam defuerunt, & etiamnum hodieque sunt. Quid acciderit Sancto Augustino simplicis Antonij vitam audiendo ipse doctor enarrat lib. 8. confels. cap. 8.

Nota III.

Vt cui non ante probaretur meum consilium. Id est latinæ, græcæque eloquentiæ operam dandi. Sic superiori Epistola suspicatus est oratoria sua verba Antonio Florentino displicuisse: Metuebant quippe illi Serui Dei, æceticæ vitæ & moralis, mysticæque doctrinæ, magis quam prophanæ eruditionis & eloquentiæ Zelantissimi sectatores, ne iuuenis Albertus amoenitate ingenij sui, & sæculi eruditorum, Ethnicorumque authorum consuetudine, pinguedinem Spiritus, quo illum imbuerunt, in prophanæ eruditionis, & elo-

eloquentiæ studium conuerteret; at cum intellexissent, eum ita eloquentiæ studere, vt multum fructum in eo faciens, Cypriani, Augustini, Hieronymi, exempla sectando eloquentiam suam in sacris rebus exercebat, tunc magnopere læti, vt ipse loquitur, eius consilium probarunt. Et certe vtilitatem inde senserunt, cum ille eius dicacitatem eleganter, & neruose retunderet, qui ordinem penè vniuersum vituperare conatus est, aliaque eodem stylo conscriberet, quæ ordini ipsi & christianæ populorum disciplinæ, & Ecclesiæ totius bono multum conferre potuerunt, semper interim regularis, quam profitebatur, obseruantiam tenacissimus. Immo magis in eos palam inueheretur,

qui per gentilium blasphemias pharises, & detestandum aliquando scriptio- nis argumentum, eruditione, & eloquentia, quibus alioquin præditi erant, abusi sunt.

Nota IV.

Guarino Veronensi gratias habendas existimabis. Hic iterum suum latinæ profectum à Guarino acceptum constanter refert: Quamquam ego ipsum, priusquam ad Guarinum secundò accessisset, non parum in latinis literis profecisse vel inde colligere mihi videar, quòd harum Epistolarum aliquæ eodem ipso tempore, scriptæ ab eo fuerint.

EPISTOLA VI.

FRANCISCO BARBARO.

ARGUMENTVM.

Literas Francisco ad Nicolaum Nicolium tuò mittendas commendauit, quas iste à se receptas negat, & apud Franciscum queri rogat, quapropter Albertus nunc secundo Franciscum, & silentij erga se, & erga Nicolaum negligentiam arguit, rogatque, vt quæstas literas apud eos quibus Franciscus eas fortè commisisset, vel ad Nicolaum, vel ad se, remittere velit. Guarinum laudat.

Posteaquam mearum primas ad te scribere cœpisssem, suauissimi atque præstantissimi antiquitatis authoris, *Nicolai Nicolii nostri*, (1) ex Florentia literas accepi: in his cum multis de rebus me amici more admoneat, tum de vna maximè, quam ad te vult significem, magnopere queri mihi videtur. Nam cum ego ad Guarinum nostrum Græcæ & Latinæ eruditionis fontem, pro illius mira doctrinarum copia ebibenda, *Idibus Septemb.* (2) Veronam proficisci con-

stituissem, & ad te per eum nostri Ordinis charissimum fratrem, cuius alijs in literis mentionem feci, & ad Nicolaum per te illi mittendas, longas ineptiarum mearum, vt pro illarum merito loquar, literas dedi, hoc cur facere ausus sim, vt te tanto viro tunc mihi tabellario vterer, quem plurimi facio, breuibus accipe.

Cum enim superiore anno, vel negligentia tabellarij, vel eius culpa, cui mittendas commendaueram, nunquam eas, quas ad se dederam,

Nicolaus redditus accepisset humanitati tuæ summoperè confusus, apud quem mihi plurimum licentiæ vendicare non veritus sum, alias non minus longas, quæ tua diligentia, tunc illi redderentur, ad te etiam minimè obsignatas mittere, quod & feci, confidentissimè statui. Verùm & eas ipsas sibi non redditas, velut agrè ferens, satis apud me queritur. Hæc res quid intercesserit, ut ita accideret, vehementer admiror, cum is frater, per quem ad te perlatas esse eius literas certior factus sum, te illas misisse, velut ex te acceperat, & testimonio sit, & certissimè profiteatur. Itaque cum à me longè absit, ut hoc te industria fecisse existimem, solum te precor per Dominum, ut an obliuione aliqua id à te prætermisum sit aduertere cures, ac cum illas inueneris, si fortè apud eos recuperare possis, quibus illas commiseras, vel Nicolaus, cui deferri debent, vel mihi,

cum ad Guarinum scribis, mittere non graueris: vale mea suauitas, & me ama, qui admiratione quadam virtutis sic te diligo, sic te veneror, sic colo, ut nec amori meo in te, nec existimationi, nec cultui, aut honori, & reuerentiæ quicquam possit accedere. Cogita, cogita, te mihi sæpe dixisse, quod tenacissima memoria fixum teneo, conseruo, nunquam te in amore superari, nunquam vinci solere, quin potius nonnunquam in amicitia torpentes complures ad benevolentiam prouocasse. Illud præterea Ciceronis, finem iam faciens, reminisci te velim, nihil minus esse hominis, quam non respondere in amore, his à quibus prouocaris. Effet siquidem tunc Barbari potius, quàm hominis; vide ergo ne Barbarus fias, cum tamen alium, quàm Barbarum, sed humanissimum, ut soles esse, tenolim. Iterum vale ex Verona 1422.

N O T A E.

Nota I.

Nicolai Nicolii nostri. Insignem clarissimi huius viri morum & eruditionis memoriam celebravit Michael Pocciantius in Scriptoribus Florentinis. Et laudationem funebrem illi dixit Poggius, qui eius opibus & consilio in literis profecerat. In qua laudatione hæc inter alia protulit: *Operam dedit (Nicolaus) ut Emanuel Chrysoloras Constantinopolitanus Græcorum omnium facile Princeps in hanc Urbem (Florentiam) legendi gratia accerseretur, verissime mihi videor posse dicere etiam his, qui illorum temporum memoriam tenent, approbantibus Nicolai maximè unius uerbis ac sollicitudine Græcas literas longè*

post in Italiam reductas. Quæ quantum utilitatis nostris hominibus attulerint, tum ad eloquentiam, tum ad plurimarum rerum scientiam quis ignorat? videntur prisca illa tempora quibus eloquentia cum sapientia coniuncta vigeat esse hoc seculo renouata. Ita quidquid utilitatis Græcarum literarum beneficio accepimus, vni Nicolao possumus acceptum referre, Nam à Manuele, tanquam doctrinæ quodam seminario, multi viri doctissimi prodire. Venit deinde Florentiam, & Nicolao authore vir peritissimus Guarinus qui & ipse plurimum profuit ad Græcarum literarum cognitionem. Accessit deinde vir præstans ingenio & doctrinæ Ioannes Aurispa, Ni-

co-

colai procuratore. Tum ultimus omnium Nicolai quoque opera ad nos adiit Franciscus Philolophus. Nicolaus, ut Pocciantius ait, etsi nihil unquam scripserit, nullum opus docti viri ediderit, tamen ut erat incomparabili ingenij felicitate præditus, Cosmographus, Historicus, & Philosophus insignis ipsa natura ad inuestiganda grauissimorum authorum monumenta quasi deperdita & ad reuocandas in Italiam longo postliminio Græcas literas quasi emortuas est progenitus. Quod quomodo præsterit Pocciantius ipse fufius prosequitur. Non defuit attamen pro corrupta quorundam illius æui consuetudine, qui turpem profectò inuentiuam (quam nauſeabundus ad bonum finem perlegi) flammis quam luce digniorem impotentis animi partum in eum euomuit reclusis, quam edidit. Erat Nicolaus & bonis, & eruditus viris, sic Alberto nostro amicus, ac propterea Poggij in Religionem opprobria ad se missa confestim ad Albertum transmisit, quamuis vel ab ipso Poggio vel aliundè prius allata, quæ causa fuit, ut Albertus vicissim sua ad Poggium responsa Nicolao cum alijs suis remisisset.

Nota II.

Idibus Septembris. Hinc habemus hoc anno 1422. Mense Septembri Albertum Veronam auditum Guarinum, idque non Græcas tantum sed latinas etiam literas profitentem accessisse qui annus ætatis Alberti fuit 37. illum Græcas literas à Ioanne Lascaro didicisse, refert Marcus Vliſſiponenſis: sed Lucas Vvaddingus ab Emmanuele Chryſolora. At ipse Albertus tacitis horum nominibus solum Guarinum Veroneasem, suum in vtraque lingua Latina, & Græca præceptorem profitetur. Ego verò quidquid de Lascaro dicatur, cum Vvaddingo censeo, Albertum Græcæ linguæ rudimenta saltem à Chryſolora didicisse, in eaque proprio studio, & capacissimo ingenio cum Nicolai Nicolii, aliorumque doctorum hominum consuetudine in ea profecisse ut de latina prius notauimus, idque penè à puero ut ipse affirmat Epist. 20. Ad Guarinum autem

se contulisse, ut vtriusque linguæ nitorem & copiam adipisceretur; quod & ipse significasse mihi videtur, tum Epist. 3. ubi se eloquentissimo Guarino præceptore fretum, ut loquitur, Oratorijs verbis vsum fuisse fatetur, cum reliqua omni ætate mea, inquit, eis nostratibus, & sane vilibus me uti solitum tu optimè quidem noris. Quod tamen si ita censes, ut me siue is doctissimus sanè vir erudierit, siue ego flumen ex eo eloquentiæ vsque adeò mea studiosissima diligentia hauserim, ut tanta mea industria dicendi copiam, atque elegantes grauium verborum sententias me comparare potuisse tibi persuadeas; ego summo illi Principi gratias agam à quo tam egregio ingenio præditus sim, ut tanti æstimari tuo iudicio possim. Et hæc ipsa Epistola 6. nam cum ego ad Guarinum nostrum Græcæ & latinæ eruditionis, fontem pro illius mira doctrinarum copia ebibenda Idibus Septembris Veronam proficisci constituissem, & Epist. 8. ut illius viri clarissimi doctrinarum, maximeque Græcarum vbertate ditarer. Aliud enim est libere doctrinam, quod prius fecit, aliud doctrinarum copiam ebibere, & vbertate ditari, quo apud Guarinum consummatus euasit. Quod Græcas literas attinet id mihi nimium difficile videtur, ut nisi eas prius didicisset, potuisse eum per non integros decem menses, hoc est ad Kal. Sextiles anni sequentis per quos non amplius Veronæ Guarinum audiuit, illam eius peregrinæ linguæ perfectionem consequi, ut Græci illum in Concilio Florentino dicentem in Græcia natum crederent: cum ergo per ætatem & loci commodum potuerit Chryſoloram Florentiæ docentem audire, dicendum censeo id factum, ac postea vtriusque linguæ eloquentiam à Guarino hausisse: nec memoratur de ceteris Alberti silentium, qui sub Guarini ferula hæc ipsa scribebat, & aliorum studia cum Guarini coronide comparata non æstimabat. An propterea dicendum existimabimus Religiosum Clericum ab adolescentiâ professum, & sacerdotem ætatis annorum triginta septem acri ingenio, doctrinæque audum, nullum unquam seu-

La-

Latinae, seu Graecae linguae praecipue
rem audiuisse? Maneat ergo Chrysoloma
ram Graecae & alios Latine docentes au-
diuisse: sed utriusque linguae verba

Rhetorica, & copiam atque elegantes
grauium verborum sententias, ut lo-
quitur, à Guarino sibi comparasse.

EPISTOLA VII.

ANTONIO FLORENTINO.

ARGUMENTVM.

*Julianum adolescentem, de quo primam Epistolam scripsit, cuiusque
maximam curam gessisse videtur, in Antonij contubernio esse gaudet,
eiusque salutis curam & adolescentiae custodiam illi obnixè commendat.*

NVper mihi renunciatum est,
Iulianum nostrum apud te
esse, qui sit ceteris cum
fratribus Patauij pro studio augendo
moram facturum. Quae res quam
gratissima mihi fuerit, sane dicere
non possum. Hoc tamen te scire
volo, longè abundantissimè, plus
me de illius istic tecum mora gaudij
accepisse, quam tristitiae ac doloris,
qui profectò maximus fuit, de il-
lius mora Venetijs acceperam.
Quare si quid ego vel gratia vel au-
thoritate apud te possum, illum
omnibus in rebus, quae salutis suae
conducunt velut me ipsum commit-

sum habeas velim: scis enim in ea
pubescentis adolescentiae aetate,
campus vitiorum quam latè pateat,
quamè illius conditio magnis ex-
posita periculis nutet. Quae quidem
omnia sollicitudine, consilio, opera,
ac studio tuo, qui, ut spero, dili-
gentissimè erga eum inuigilabis, ado-
lescentem nostrum, cui bona quaeque
exopto, Christi comitante gratia,
euafurum esse confido. Maximum
beneficium mihi praestiteris, Antoni
mi iucundissime, si huic in illum ho-
nesto meo desiderio non defueris.
Vale ex Verona 1422.

EPISTOLA VIII.

NICOLA O NICOLI.

ARGUMENTVM.

*Albertus mentem ac desiderium suum ad eundem Guarinum, ad Graecarum
praesertim literarum vbertatem ex illo comparandam aperit Nicolao,
ipsius sententiam amice petit. Guarinum deinde eiusque docendi stu-
dium, suauitatem, artificium, patientiam & laboris fructum discipu-
lorum copiam & eruditionem laudat: utilitates denique Graecae linguae
addiscendae exponit.*

Idi-

IDibus Septemb. cum post reuer-
sionem è Florentia, ac reliqua
Etruria, (1) Patauium (die-
bus aliquot primùm in itinere pro-
rogatis) me contulisset, de solici-
tudine mea, quod ab imperitissimis,
nescio quibus, commoda praestan-
tium studiorum mihi praeiperentur;
quodque summa auiditate eruditissi-
mum Guarinum visendi, velut im-
mensis tum ardoribus tum verò an-
goribus cruciarer, longissimas lite-
ras ad te dedi. Statueram equidem,
ut ad te scripsi, sententia quidem
tua, quae mihi semper existimationi
maximè sane fuit, Veronam quam-
primum possem, omnibus posthabi-
tis proficisci; ut illius viri clarissimi,
& amicitia fruerer, quam in sum-
mam benevolentiam prouenturam
non dubitabam, & doctrinarum,
maximeque Graecarum, vbertate
laborer, quae post omnes studiorum
labores, quos in eis consequendis
perpeti oportere non eram nescius;
cum magnae voluptati tum incredi-
bili fructui esse possent. Quae pro-
fectò cogitatio, atque spes, & be-
nevolentiae ad amicitiam, & solertiae
in me illius ad eruditionem compa-
randam, posteaquam virum illum
conueni, haud quaquam fefellit opi-
nionem meam. Talem profectò,
mi suauissime Nicolaë, illum erga
me indies experior, cui neque in-
docendo benignitas, neque in me
preferendo vllum patientiae genus
desit. Ita enim rei nouitas, ac dif-
ficultas peregrinae linguae ediscendae
me mouerat, & quod eius amari-
tudo, quae felle aspergebat omnes
graeas suauitates, ita desperatio me
fortissimè perterruerat, ut mihi de
futuro penè prorsus diffiderem; cum
primùm ita vehementissimo labore

me grauari cernebam. At verò con-
trà, humanissimus Guarinus, & in
me releuando, & concitando, quam
ingentibus calcaribus vteretur quis
dixerit? Artificium enim ingens il-
lius, quo illas, de quibus loquimur,
graeas literas facilius omnes disci-
puli sui imbiberemus, mira cum
arte adhibuit. Tolerantiam deinde
ad nos rudes futuros graeculos fe-
rendos, apud illum cum fortissi ma-
patientia vidimus, facilitatem po-
stremò eius viri; cum quemquam è
discipulis aduersus graecum strido-
rem stomachari conspiceret, tam
singularem ego ipse expertus sum,
ut ob hæc omnia nemo dumtaxat ex
saeculi hominibus, neque illo ma-
ior, quantum attinet ad rem istam,
neque par, si quod valde pro illo-
rum virtute animi opinor huius tem-
poris eruditi ferant. Hac enim no-
stra aetate inter latinos, ne dicam inter
græcos, hoc in genere eruditionis, mea
quidem sententia, nemo aptior, nemo
liberior, nemo solutior, liberalior,
doctior est. Mentior si non re ipsa
vera, quod dico in dies cumulatif-
sime comprobatur. Quis enim eque,
ut Guarinus noster, Nicolaë charis-
sime, ut tu optimus testis es, gre-
gem quidem ob copiam, sed tamen
egregiorum discipulorum, nobis ex
omnibus doctis, labore literario, in
Italia pepererunt? Taceo complu-
res, cum de viuentibus, tum verò
multò magis de his, qui mortem,
ut spero bonam, iam diutius obie-
runt. Franciscum tantummodò Bar-
barum, Leonardum, Iustinianum,
Andream Iulianum, doctos viros,
& nobiles Ciues Venetos, prolem
Guarini ad eruditionis praestantiam
capefendam, ne diutius immorer,
commemorasse sufficiat. Multa præ-
terea

terea dici possent de hac vna re, cum sit locus amplissimus: sed ego interrim omisis Guarini laudibus, quas verbis consequi non possem, ad me redeo. Bono animo sum mi Nicole ad has literas Græcas comparandas, cum ardore animi, ac semper imprimis propitio Christo, tum verò ipsius Guarini continua instantia, atque fortissima validissimarum illius rationum, extorquente persuasione, nedum à nobis impetrante quod cupit, vide quomodo mihi surrepit, vt quem obmiseram rursus loquenti se offerat, & de quo loqui cessaueram is ab integro diligenti occurrat; sed hoc habet amor, vt quem dilectum silentio præterire constituit; de eo non possit, vel interrupto ordine sermonis, non loqui, præsertim cum castissimis integrorum hominum officijs superatur. Is enim in dies ante oculos omnibus ponit, quam sit honestum hoc genus occupationis, quo auocamur à vitijs; quam periucundum, cum ipsa veritas eruditionis, digna libero homine oblectet mirum in modum animos, at contra ignoratio semper excruciet, quam denique sit vtile futurum, non nobis solis, tum ad maiorum scripta aptius capescenda, tum ad sacrarum literarum, quas quisquis est Christianus, toto animo amplecti, meditari, diligere, venerari, colere, ac tueri debet, & eruditionem facilius comparandam, verum etiam

Christianis omnibus, tam mediocribus, quam præstantibus. Quibus nos ipsi, & viuentes verbis consulere, & morientes scriptis nostris religis in quibus viuimus, semper adesse, ac postremum iam mortui, atque excellentissimis præmijs, apud summum, piunique donati bene, beateque semper, non solum viuere beatissimam quidem vitam, sed etiam suauissima, atque æterna deuincti in Cœlis societate casti, frugi, pudici, sobrij, iusti, fortes, prudentes, fani, pulchri, læti, pacati, & alacres, & quod est longe præstantissimum; summa felicitate, beati tandem aliquando conuiuere mereamur. Cum iuxta propheti- cam sententiam, *ij qui ad iustitiam erudiunt multos, sint quasi stelle, in perpetuas æternitates futuri.* Tu ergo mi Nicolae, cum idem sentias, si me sponte currentem, tuis literis ad hæc adiumenta sapientiæ, Græcas dico literas conquirendas, concitatio- rem fore, tuo grauissimo iudicio censes, id quam primum conficias, oro. Impertiet enim hæc tua diligentia mihi vel hoc vnum, vt si quidem ad id Negotij non fiam audior, cum profectò incredibiliter ardeam, nequaquam tamen ad præclara studia fiam remissior. Quod certe non firmis animis solere accidere non semel sed sæpe numero vidimus. Vale ex Verona 1422.

N O T A.

Post reuersionem è Florentia, & reliqua Etruria. Reuersio hæc indicat, Authorem prius Paduæ vixisse, fortassis in studijs Theologiæ, Collegij

Sancti Antonij, quæ etiam imperitissimos quosdam sibi præcepturos meruebat, vt proinde immensis ardoribus, angoribusque se cruciatam quereretur. Res

Res esse potuit, vt Albertus in illo insigni collegio Patauino Sancti Antonij scholasticæ Theologiæ auditor esset, & per æstiuum tempus intermissis scholis, parentes, & amicos, Florentiæ & per reliquam Etruriam inuississet, reuersus autem Paduam, detexisset aliquos minus idoneos, qui alijs medijs, præter merita commoda præstantium, vt ipse loquitur, studiorum ipsi præriperent. Vnde ipsius sollicitudo, & angores; vel

certe intelligit studia, quæ apud Guarinum ardentem cupiebat, à quibus alij qui simplices, & imperiti, ipsius regularis obseruantia, alias boni, & deuori zelo, vt credebant, bono (quod antea tetigimus) ipsum impedire cupiebant, vnde hinc inter ardorem desiderij, & angores impeditenti cruciabatur, ac proinde à Nicolao viro erudito, prudenti, & amico consilium, & solatium optabat.

E P I S T O L A IX.

G V A R I N O V E R O N E N S I.

A R G V M E N T V M.

Albertus, vt Franciscum Barbarum, & Bernardinum Senensem conueniret, Veronâ Taruissum digressus est, ibique bene habitus vtriusque amicorum suastu statuit Bernardinum prædicantem sequi, quem, bis fusè laudat: Huius consilij sui rationem Guarino præceptori reddit, & ipsi & Græculis, vt vocat, condiscipulis suis humaniter valedicit.

CVm Septimo Kalendas Sextiles istinc abiissem, (1) humanissimumque Præto- rem, atque ætatis nostræ apostolicum virum, clarissimumque Christi oratorem Sanctum mei ordinis Fratrem Bernardinum visendi, & vtrorumque dulcissima consuetudine fruendi gratia, Taruissum me me contuli. Quorum eruditorum, ac præstantissimorum hominum, (2) & familiaritate, & confortio, ita abundè, ita cumulatissime vsus sum, vt voluptatem, quam ex te mi Guarine egregiam, atque honestissimam capere solebam, salubrium scilicet doctrinarum, & iucundissimæ amicitia- tuæ, cum me tibi amicum, quam discipulum dici malebas, per illos mihi in animo conseruari, redintegrari, & augeri sen-

tiam. Quo circa Bernardini consilio confirmatus, ad quem pro vitæ integritate, summa fide afficior, optimum factu censui, si eum virum imitatus, quo pergeret, quouè illudux eius Christus deduceret, vna ego ab illo erudiendus, vel menses aliquot proficiscerer. Quam sanè rem eo liberius, atque iucundius, perficiendam aggredior, quæ & honestissima est, ac magnopere conducibilis, & eam suauissimo Barbaro nostro plurimum probari intelligo; tu si idem sentis, idque mihi significes, nouum calcar grauissimo iudicio tuo, mihi adhibiturus es, quamquam fatis exploratum habeam, hac de re, cum tibi scribendum esset, tua sententia quid decerneres, maximè verò, cum illius item sententia, res ca- mihi, de qua loquor, admodum per-

persuasa sit, à quo ne in maximis quidem rebus, te facile dissentire solere, certò equidem scis: Vellem mi Guarine otium mihi concedi, & eloquentiæ non minimam partem, vt scribendo, vel mediocriter consequi possem, quam disciplinam honestandæ vitæ, quam morum probitatem, quod magisterium virtutis, quo se ipsos homines conseruare, ac tueri possint, in dies homo integerrimus & meæ religionis, vir sane egregius, Fr. Bernardinus noster, & sapienter, & discretè præcipiat. Quis ardor, Iesu bone, quibus viribus, quæ iucunditas, quam splendidissimè, quantaluculentia, viuax illud ingenium, prorsus diuino munere donatum, audientes, & viuacissimè construxit, & ornatissimè oblectauit, & vehementissimè sæpè perterruit, vt etiam doctissimis viris, cum de pudicitia, ac iustitia, de pudore, de religione, de pietate, de continentia, omnique genere virtutum, eum flagrantissimè, ac mira *ἡ πῶς πῶς* doctrinarum veritate orantem audierint, tantæ admirationi sit, vt nullis propè magis existiment opus esse magistris viuendi, quam sibi, qui in earum rerum disputatione versentur. Tanta præterea vi, in iracundos, cupidos, libidinosos, proteruos, ac reliqua vitiorum generapertonat, atque inuehitur, & cum res ipsa postulat, tanta facilitate blanditur, vt nullos penè, neque pecuniæ cupidos, neque inani gloriæ deditos, neque libidini adiudicatos, ad virtutem comparandam, non summa auiditate, summo ardore impellat; ab illo siquidem vno, qui sit ita moratus, ita animo, ac vita institutus, vt ratio postulat, quique disciplinam veram, non ostentatio-

neni scientiæ, sed legem vitæ existimet, qua aliorum salutem rectissimè consulatur, qui obtemperet ipse sibi, & decretis pareat suis, ac verbis cum vita congruentibus, ab illo tanquam præstantissimam, verissimamque doctrinam, omnes sibi velut ex Summi Principis nostri de latissimo fonte manantem dari non dubitant; quam sanè magistram vitæ, beatæque vitæ profectricem, haud dubium arbitrantur. Sed in præsentia de his fatis. Non vereor Guar. carissime illa tua fretus humanitate metibi oneri fore si abs te postulem, vt condiscipulis meis, & te scilicet præceptore nobis clarissimo, & Christi charitate germanissimis græculis meo nomine salutem plurimam dicas, ad quos nunc mearum aliquas procul dubio dare non possum. Iacobum meum veritatis fratrem mihi dulcissimum oratiunculam meam quam de Corpore Christi, vt scis *ad populum Veronensem, anno superiori habuimus* (3) obsecro petere non graueris: quam mihi purissimis digitis suis, se scripturum sponte sua pollicitus est. Quod si eam absoluerit, solita spe te oro, vt Patauium illam ad Gasparem nostrum Cornelium mitti facias, à quo facile eam mihi reddi posse confido. Postquam Bernardinus Feltrensis, ac Bellunensibus prædicaricari, ad quos postridie proficiscemur, tum quam primum *Florentiam versus ire pergemus* (4) Tu igitur si quid me autoritate illic apud quempiam tibi amicorum, ac familiarium, pro te fieri voles, tuis literis, quas Gaspari ad me perferendas dabis, quasque summa auiditate expecto, me facies certiozem. Quantas tibi & quales Bernardinus salutes, per has meas dici velit, quamue te plurimum

rimum valere optet, atque exoptet, vt suo sensu cupit, ita meis verbis dicere non possum. Vale colende

mi Præceptor. Taruisij 4. Nonas
Septembris 1423.

N O T A E.

Nota I.

Cum 7. Kal. Sextiles istinc abijfsem. Ex Epistola 6. & 8. nobis constat Albertum Idibus Septembris anni 1422. Veronam ad Guarinum audiendum accessisse, ex præsentia autem Epist. 9. habemus eum 7. Kal. Sextiles anni 1423. ab eo recessisse, ita vt totum tempus Veronensis discipulatus ipsius sub Guarino fuerit à die 13. Septembris superioris anni, vsque ad vigesimum sextum diem Iulij anni subsequenti, quæ conficiunt decem menses, ac dies circiter tredecim. Quo tempore an tam consummatam Græcæ eruditionis copiam ebibere, & vbertate ditescere potuerit, nisi aliquid prius didicisset, iudicent qui illius linguæ discipuli, magistrique fuerunt.

Nota II.

Quorum eruditorum, & præstantissimorum hominum. Francisci Barbari, & Bernardini Senensis. Albertus à Guarini schola recessurus, & sequuturus prædicantem populis Bernardinum, hic incipit consilij sui causas aperire, ac primum quod honestissimam voluptatem eruditionis, & amicitiae, quam ex Guarino percipiebat, per Barbarum, & Bernardinum sibi in animo conseruatam, redintegratam, & auctam senserit. Quod vtriusque consilio transmigraret. Quod Bernardini sequela, & in populis erudiendis imitatio, res honestissima, & maximè conducibilis esset, quam rem Bernardini exemplo, & vberimo sermonum eius fructu, demonstrat, de quibus copiosus Lucas Vvaddingus tom. 5. ad annum 1405. n. 3. & seqq.

Sed à Bernardino ad Franciscum transeo, neque nota indignum existimo,

ipsum exemplo, veram amicitiam non esse, vel perpetuam esse debere, nec increpationibus facile violari, vt longo Francisci silentio in Alberto violata non fuit, quin eo magis exarsit, vt cultum eius exigendo per binas literas, quas dedimus, Franciscum increparet, argueret, reprehenderet, & vix non re ipsa Barbarum vituperaret. At Franciscus his minimè offensus, non modò non deseruit Albertum, quin potius hoc ipso teste, amicitiam pristinam animo conseruauit, & vbi amico vtile redintegrauit, & auxit, sciebat eruditissimus Barbarus, amicas increpationes, amicitiae partes esse. *Corripi amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: non feci, aut si fecerit, ne iterum addat facere:* Eccl. 19. nec Albertus neglexit præceptum Domini, sciebat vierque melius esse, à sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi. Eccles. 7. & id sapienter tolerauit Franciscus: verum quia sciebat etiam docente Plutarcho tria ad amicitiam requiri, virtutem vt pulchrum, consuetudinem vt iucundum, vsum, vt necessarium, in lib. de amicorum multitudine, ideò quod minus est, occupationibus impeditus, distulit iucundum, & quæ maiora, amorem erga Alberti virtutem, & vsum occasione exigente, promptum animo conseruauit, redintegrauit, & auxit: quod & Hieronymus ad Paulinum posse, imò ac subinde debere docet: *Vera illa necessitudo est, & Christi glutino copulata, quam non vtilitas rei familiaris, non presentia tantum corporum, non subdola & palpans adulatio: sed Dei timor, & Diuinarum scripturarum studia conciliant;* distulit ergo præsentiam corporum, literarum commercium, quo absentes præsentem fiunt, cœtera conseruauit, redintegrauit, & auxit.

Guarinum verò in Francisci Bernardi-

dini, & Alberti sententiam concurriffe, postea monstrauit, cum, vt in vita diximus, Ferrariæ senex vt Albertum dicentem audiret, & discipulos suos ad id ipsum concieret, dicere soleret, audistis theoriam, eam nunc auditum praxim, quasi dicere vellet eloquentiam, quam theoriam vocabat, vt medium tantum praxi, seu sacro sermoni vt fini subseruire, ac proinde illa eos vt hoc frui debere quod Albertus Bernardinum sequendo facere constituit.

Nota III.

Quam ad populum Veronensem anno superiore habuimus. De tempore, & loco quo illam orationem, de Corpore Christi habuit, vide vltimam notam nostrâ ad ipsam orationem supra.

Nota IV.

Florentiam versus ire pergemus. Hoc est postquam Bernardinus Feltrensis, & Bellunensis prædicaret: sed ex sequenti epistola clarum est, ipsum Mutinensibus interim prædicasse eo fructu, qui in ipsa epistola narratur.

EPISTOLA X.

MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGUMENTVM.

Gratulatur Albertus impositum sibi populis tam Christianis, quam barbaris prædicandi munus: idque post Idus Nouembris apud Mutinenses Marchionis subditos auspiciatum se fuisse narrat, deleuisseque in ea urbe perniciosas Guelforum, & Gibellinorum factiones, & pacem ciuibus persuasisse. Quæ vt perennis esset, Principem ex ipsorum ciuium desiderio hortatur, vt sua ipsis auctoritate adesse vellet, & fomentum factionum è medio tollat, eosque, etiam inuitos, in pacis studia cogat. Deinde in ludorum pestem, & longam vitiorum ceteruam, quam in Reipublicæ perniciem post se trahunt, grauiter, & ardentè inuebitur, obrestaturque, vt illam, tum ex hac ipsius ciuitate, tum alijs ditionis suæ locis propulset, eradice, & funditus euertat. Hinc Brandelissum Mutinæ Pretorem Equestris ordinis clarissimum virum, tum ob ipsius propria merita, tum ob eius in ipsum humanitatem, dum Mutinæ concionaretur, Principis fauoribus enixè commendat.

Nihil mihi vnquam, clarissime Princeps, in omni genere literarum iucundius obtingere solet, quam cum eam, quæ modo tribuitur, etiam apud Barbaros, nedum apud Christianos nobilissimam occasionem sæpè mihi præberi conspicio; quæque & Summo

Deo gratissima est, & aliorum salutem admodum conducibilis. Accedit ad gratiam, quod ego nunc ad te scribo, quem pro religione nulla sane pars honestatis magis decet, quam omnium vtilitati consulere, & ad te talem virum, mihi profecto carissimum, & amicissimum, hisce de rebus

bus literas meas do: cuius quod ad Principum clementiam attinet, nihil neque humanius, neque aptius interesse existimo. Hæc idcirco dixerim, vt intelligas primùm quantum te amem, qui cum primas mearum, ad te dare constituo, eas ita rerum naturâ tibi gratas futuras censeo, scio enim quantum rebus magnificè gestis gaudeas, vt nihil à me fatius dici posse existimem: deinde quantum tuos Mutinenses diligam, quibus cum tuis, & eorum, tum Christi nostri amore, quantum ad mores instituendos adiutus sum, in nullo defui. Nam cum Pridie Idus Nouembris eò me contulisset, quod tibi gratum, eis vero mirum in modum, vtile, & quod his maius est, diuinis præceptis admodum consentaneum, rectissimè credidi, ad eas factiones, quas suo more Guelfos, Gebellinosque (1) nominant delendas, ac funditus ex animis euertendas, eis quas Christus tribuit in dicendo viribus, flagrantissimum animum intendi. Cumque omnes, quanta sit ea pestis animorum, post aliquot dies aperta luce intellexissent, me tuadente, sed Dei maxima gratia factum est, vt à cunctis miro animi feruore, eis Diaboli dissentionibus renunciretur. Habita deinde ad eos de pace seruanda oratione, tanta animorum concordia deuincti sunt, vt & nomen ipsum omnium dissentionum sublatum sit. Verum quo plenius cæpta animo concordia potiantur, eo animo sunt omnes, vt si tu eis tua auctoritate adiumento esse voles, fomentum ipsum omnium factionum è medio profus auferant. Quanta sit ista vis charitatis inter Christianos, quæ seruata te plurimum regendis longè securius populis adiuuet; non

dubito quin intelligas, quam si ex meris ex natura rerum, nec vlla domus, vt ait quidam, nec vrbs stare poterit, nec agri quidem cultus permanebit. Quæ cum ita sint, non modo te hortari, verùm etiam magnopere obtestari velim, vt hanc amicitie coniunctionem inter populos, omnibus rebus humanis antepondere velis. Nihil est enim tam naturæ aptum, tam conueniens ad res secundas vel aduersas. Ego si quid iudicij habeo, ita nos esse natos perspicere mihi videor; vt inter nos societas quædam ad virtutes comparandas, & perpetua beneuolentiæ conferuetur. Quamobrem per Domini nostri charitatem te vehementer obtestor, vt quod te summa cum spe poscere minimè vereor, ne illorum optimis studijs desis, mihi concedere non graueris, quin potius solita beneuolentia tua in me, illud tua auctoritate Mutinensibus tribuas, vt in ea re honestissima, tuo illos fauore, tuis adiumentis sponte currentes adiuues, quo si etiam inuitos in hæc studia cogeres, maiore apud Deum præmio donareris. Desino plura de hoc loqui, ne & tibi diffidere videar, & compluribus negocijs occupato oneri sim. Illud solum adjicio, me etiam de rebus maximis, & te Principe dignis, vt spe adducor, apud te posse vsque adeo audere, vt non minus tibi persuadeam, atque te orem, quo pestem illam ludorum, virtutum omnium voracissimam, tum ex hac tua, de qua loquor, ciuitate, tum ex omnibus omninò propulses. Cuius summam insaniam, & serpentalè virus, cuius tenuiter doctus hinc facillè animaduerti posse existimo, quod hisce detestabilibus, ac Diaboli

Diaboli turpissimis ludis eos, qui illorum frequentia coalescunt, & educantur, omnis iniquitatis procul dubio effici filios lucidissimo prospectu in promptu est, quod quotidie peierantes Deum ab se depellunt, & immani quaestu, si quando prosperantur, gula, luxuriaeque deseruiunt, facinorosisque rebus facilimè assentiuntur, atque eo cecitatis, eo hebetudinis demerguntur, vt cum omni malorum generi dediti sint, vel sibi de tantis malis blandiri alios, vel ipsi alijs adulari non erubescant. Itaque illustrissime, & amicissime Nicolae, ex his populis in quos tibi à Deo & potestas praebita, & cura commissa est; hoc genus mali sanè immane, & turbulentissimum eradicare, funditusque euertere non retardes. Quod quidem ita Maiorum nostrorum iudicio, sententia, & ratione perniciosum est, vt inde homines, rapiendi cupiditate exaestuantes, vi ac fraude, dum vter vtri applaudit, proditoria collusionem seudent, & charitate in Deum, proximisque rescissa, insania & belluarum immanitate furentes, ferro saepe se trucidant, & ò rem crudelissimam, blasphemias in optimum Deum, in Christum ac pudicissimam Matrem eius, in Angelos, Sanctosque omnes, ore illo vipereo ingerentes, non absint ab haeresi, qui Deum, Rectoremque Mundi, & omne Coelum perditissimis, quod ipsos attinet, contumelijs replent. Hinc boni dolore afficiuntur, hinc iuuentus omnis nefaria colluione violatur, & frangitur, dum & animam eo veneno inficiunt, vt corpus, omnemque pudicitiae castitatem, honestatem, pessimo proditorum hominum contubernio, cunctis

malis addicunt. A quibus profecto nefarijs hominibus, ipsi addiscunt, vel cum non habent, quas cupiunt, pecunias, ludorum gratia, aetate teneri in vitia praecipites ruunt, vel latronum, furumque more, furtorum & rapinarum crudelitibus se ipsos adiudicant: seque omni funditus eversa virtute scelestissimorum hominum, pellicum, sicariorumque obscenis admodum moribus penitus dedunt. Quo fit, vt eo vsu, ab eis vitium omne virtutis loco habeatur, diligatur, colatur, & ea cecitate capti, coeterorum deinde corruptores, solo sint apti suspendio. Tu ergo cum non ignores, nihil esse praeclearius, nihil magnificentius, optimo & clementissimo Principi; quam si pro virtute, & sibi & caeteris diligentissimè colenda, cum est opus, in eos qui refugiunt Catoniana censura, imò Christiana seueritate vtatur, magno animo aggredere, & hoc ingens malum, hanc pessimam labem ex finibus perturbata, vnde & qui non resistunt, cum possint, & qui adminicula praebent, & qui inde gaudent, vel ditantur, vel suo malo inopes fiunt, omnes aeterno interitu, nisi inde se abstinuerint, & satis omnibus fecerint, ingentibus poenis, dignisque cruciatibus, à Deo plecentur. Vellè latius tanti mali indignitatem, & sceleris magnitudinem profsequi: sed cum mihi in praesentia minimè vacet, & apud te nimius esse nolim, de his me iam multum dixisse, volo mihi videri, cum tamen pro rei indignitate, ne satis quidem disseruisse me arbitrer.

Verum, siquidem vita suppetet, me coram de his rebus tecum alias loquuturum confido. Optimum, & cla-

clarissimum Brandelisum, Praetorem Mutinensem nobilissimum, Equestris ordinis virum, pro virtutibus, quas in eo deprehendi, non habeo quibus dignis praconijs illum apud te efferam; hic profecto, meo iudicio, prudens, & magni animi, & quod his omnibus maius est, virtutum integritate maxima praeditus, cum Mutinae praedicarem, tanta me humanitate refouit, tanto in Dei verbo fauore, & adiumento me prosequutus est, immò Christum Dominum honorauit, qui dixit: *Qui vos recipit, me recipit*; vt & illum

Dei timore fretum esse claruerit, & te rectissimè in Christo gloriari conueniat, qui tanto orneris homine, cui & constanti, & iusto, & graui, & fidelissimo, tua omnia, teque ipsum liberè possis credere, quaque versum omni suspitione abiecta. Hunc ego, ni fallor, talem, vt dixi, virum, ea fiducia, quam mihi tua humanitas praestat, etsi suo merito charum, chariorem hac mea commendatione eum fore confidam, & optem, & summo opere abs te postulo. Vale ex *Bononia* (2) *Idibus Ianuarijs* (3) 1423.

N O T A E.

Nota I.

Guelfos, Gibellinosque. Quam perniciose fuerint istae factiones, tam famigeratae sunt in illorum temporum historijs: sed, quam multi desiderant, illarum originem prodit Paulus Aemilius de gestis Francorum lib. 7. in Ludouico IX. quem Ecclesia Romana sanctum colit: pag. nobis 212. in fine, ubi auorum, inquit, memoria, Siculus Rex Rogerius veritus, ne si Conradus Tertius Augustus in Italiam veniret, Regno ab eo pelleretur Caesarum armis Siculorum dominatui semper infestis, missis in Germaniam Oratoribus, hostem Guelfonem, Bauaria Ducem, in Caesarem concitauit, belloque ibi constato, ex Italia Duci, & suo, & vt viribus sanctitatis speciem adderet, Pontificis Maximi, cuius se beneficiarium profitebatur, nomine, ingentia missi auxilia: cum his signa contulit Henricus Caesaris filius in oppido Gibellino natus: quo etiam memoria natalium, velut gentilitio cognomine gaudebat. In hac igitur acie, Io Gibellino, in altera, Io Guelfo, clamabatur: eo bello exemplum memorabile coniugalis fidei mulieres ediderunt. Victor Caesar, cum oppido capto in viros statuisset durius consulere, emigrare ius-

fit mulieres, rerum suarum iure concessio, quantum quaque humeris posset, efferendarum. Flagrantissimus amor, & menti consilium, & infirmitati robur dedit, viros exportarunt: hoc egregio dolo se captum, delusumque Caesare non indignante, victor etiam victum ducem in gratiam positis armis recepit, nomina tamen mansere, ac ex ea die seruatum, vt Guelfi Pontificum, Gibellini Caesarum partes dicantur: sed iam memoria prope excoleuerat: Federicus Siculus restituit, ac immortales pestes eas effecit, quibus Italia, & vniuersa, & singulae prope ciuitates laborarent. Ac deinde sic inter alias Mutina, donec Alberti nostri auspiciatissimae praedicationis initio liberata fuit.

Dimidium facti qui bene cepit habet.

Nota II.

Ex Bononia. Hinc colligo Albertum, vt superiore Epistola Guarino promiserat, cum Bernardino Florentiam iuuisse, nam Bononia illuc uia fuit.

Nota III.

Idibus Ianuarijs 1423. Hic fortè Albertus veteri stylo vsus est, quo prioris anni æra vsque ad diem 25. Martij

non mutabatur, alioquin 1424. scribendum erat, ex huius enim, & præcedentis Epistolæ 4. Nonas Septembris datæ anno 1423. narrationibus manifestum est hanc illa posteriorem esse.

EPISTOLA XI.

BARTHOLOMEO ALDOBRANDINO.

SCHOLIION.

Hanc non ex Capistranensi, vel nostra Alberti Epistolarum codicibus excripsimus: sed in alio nostri scrinij variorum codice separatim inuenimus: est autem familiaris, & amicum ad scribendum prouocat, non propterea inutilis, ut Nota nostra comprobant.

ET si mihi pro ingentibus occupationum molestijs nulla, suauissime Bartholomæe, neque te inuitendi frequentius, neque dulcissima consuetudine fruendi facultas concessa est; Tu tamen qui liberiore sæcularium negotiorum aura, ne dicam procellis, iactaris, profecto absolutum te putes nolim, quo minus literarum tuarum aliquid ad me des. Tametsi enim nobis ad dulcia, & consueta colloquia tempus absit, aderit certè mihi, vel inter somnos meos, literas tuas lecturandi per exiguum temporis spatium, cum super soporati pectus dulcis tua

paginula conquiescet; dicas fortasse quales eas sperem futuras: ego quidem quod ad credulitatem meam attinget, plenas suauitatis, plenas amicitiae, beneuolissimam charitatem, quæ me non parum tanto onere leuabunt, illas fore optimo iure censuerim. Maximè verò si mihi verum officium præstabant. Præstabant autem, & cumulatifsimè largientur si vera illa, solidæ amicitiae, libertate errata mea, de quibus inter nos alias, & sæpe conuenimus, corrigas, emendes, feces, polias, tergas, exornes. De-
ficit. Vale *ex Sena* 1424.

NOTAE.

Nota I.

Nullius negotij Epistolam oppressum penè laboribus Albertum gratis scripsisse ne putes. Hic enim, nec paruus amicitiae fructus est, & officium, ut qui verè amici sunt, ij profectò per literas

mutua recordatione, & bonorum pariter, malorumque suorum communicatione, se à molestijs, & moeroribus absentes, tanquam praesentes, vicissim eximie recreant, & consolentur: nec frustra nos hanc Epistolam legimus, cuius exemplo, eiusdem officij, fructusque

Nota II.

et usque monemur, & pariter erudimur, insigni humilitate Alberti, qui scripta sua, non hac sola amicorum charitati tanquam amplioris eruditionis, & solidioris iudicij censoribus, corrigenda, emendanda, secunda, polienda, tergenda, exornanda offert, & ut id faciant, veri amici officium censeat, & æstimat: similia scripsit Nicolaus Nicolo cum suam ad Poggium religionis laudationem illi misit.

Ex Sena 1424. Hinc etiam in opinione confirmor, Albertum scilicet hoc tempore in Etruria, non solum Florentiae, sed & Senis, & fortassis etiam Sarthiani sui Bernardinum comitatum, & ut ipse ait, ingentibus occupationum molestijs, ut opinor in quotidiana, vel frequenti sanè prædicatione, detentum fuisse.

SCHOLIION.

Hic hæreo ambiguus, an dicere debeam intercidisse nobis tot Epistolas Beati Alberti, ut anni 1423. non nisi duæ nobis supersint, & sequentis vna, solummodo, ab anno verò 1424. ad trigessimum, per quinque continuos annos nulla: an itinere, & perpetuis dicendi laboribus præceptum, nullas interea scripsisse. Certè ex ijs quas habemus, discimus, claris verbis ipsum plures dedisse, quas non habemus. Discimus etiam, aliquando scribere non vacasse. An idem nunc, vel quando alias acciderit, non scimus. Hoc sanè dolemus, plures ipsius ad alios, & omnes aliorum, ad ipsum nobis non suppetere, ex quibus heroicis ipsius virtutes, & acta præclara amplius ediscere possemus.

EPISTOLA XII.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Posteaquam Albertus Magistrum suum, & predicandi normam Sanctum Bernardinum ex Lombardia, Bononia, Florentiam, ut prius notauimus, sub anni 1423. initium comitatus est, buc usque semper eum in Etruria hæsisse existimo. Nec enim eius vestigia interim alibi reperio, & se per præcedentes annos Tuscis predicasse indicat Epist. 20. ad Nicolaum Nicolom, & quæ sequuntur huius anni literæ ferè omnes in Etruria scriptæ sunt, atque Bernardinum ipsam, sub ea tempora in Tuscia pacem Senensibus inter se, & cum Finitimis colendam predicando persuasisse scribit Orlandus Malauoltus initio lib. 2. partis 3. Hist. Senen. Interea Ciues Viterbienses peste peioribus factionibus agitati, intestinis odijs, ac sæuis cedibus, se mutuo miserum in modum trucidabant. Igitur Guilielmus Casalensis, Ordinis Minorum Primicerius, illi Ciuitati compassus, Albertum ad eos ire iussit, ut

quod alibi fortiter faciebat, eos efficacissima sua predicatione ad pacem, & charitatem concieret. Albertus autem, ad omnem sui superioris nutum ceteroqui promptissimus, non imprudenter sanè, rem tunc importunam sibi; religioni, ac ciuibus discriminosam, optimis rationibus per hanc Epistolam dissuadet, & Casalensis, ijs ponderatis, iudicium, & voluntatem rogat, ut quid sibi denique faciendum foret clarius edisceret, vel ad Martyrium pro obedientia promptum se offerens.

Accepi hesternò die literas tuas, in quibus, mea quidem sententia, rectissime arbitraris, non modo tuarum partium esse, si laboranti, ut ais, Viterbiensi Ciuitati occurras, verum etiam operæ pretium fore, si mea opera ea Ciuitas ad concordiam reuocetur. Honestissima profectò hæc animi tui cura mihi videtur, suauissime Pater, & nihil ista tua diligentia salutaris, sed quantum ego sentio, mihi eo difficilior, quæ sit, & dictu incredibilis, & factu impossibilis, quæque nec tentari sine metu, nec impetrari sine periculo, nec extorqueri sine temeritate possit (1) ex quo fit, ut ego ipse, qui tibi, quo ad vita suppeditabit, parendum à me esse intelligo, non paruo angore, maiore dolore exrucier, dum, si non pareo, timeo tuæ suauitatis offensionem, si satis vero tibi fecero, vereor tui, mei, atque in primis Christi, & amicorum, ac totius nostræ religionis confusionem, ne dicam subuersionem. Quis enim, ut breui cuncta complectar (2) inter eiusmodi homines, nisi penitus amens, tutò se proficisci posse existimet: Homines inquam, non armatos, non togatos, non cordatos modo, sed furentes, dissidentes, proteruentes, atque intestina rabiè infanientes, qui incitati furore, partium mortem vltro desperatiùs

appetunt. Quis cum eis configere audeat, qui non vnica cæde, sed frequenti se fauciant, qui non alienis, sed mutuis vulneribus concidunt? qui non antiquo, sed recenti sanguine madent, qui non extero, sed intestino, & ut ita dicam suo pte bello pertinacius dissident? qui denique non modesto, neque digno libera ciuitate, aut forti homine, sed acri, atque agresti prælio, in morem ferarum in dies Urbem cruentant. Tu ergo, qui me, ac si filium, pro tua in me humanitate iam diutius diligis, & ad me afficerris, ac valde, ego vero te colo, ac veneror.

Tu tu inquam Pater, tu me miserum, atque inermem, ad hosce homines animosos, qui odiorum facibus ardent iubes accedere: Qui forte me persuadente de pace, alioquin in ipso frequentissimo hominum conuentu sese ad discordiam potius concitabunt, nacta occasione tanto peiore, quanto pacatiore. Quid niam, dum enim alter alterum censebit vacuo animo, atque tranquillo esse, maiores vires accipiet audacia, ac facile ero secundus ab eo, qui pro eadem causa fouet in presentia carceres (3) Quamobrem, ut cum venia tua loquar, & si plusculum quam deceat, non aliter tamen quam veritas habeat. Vide quid inferam, si tu me tutum futurum, ne dum illis

pro-

profuturum, inter tot aduersa existimas, procul dubio multum me diligis; quia multum de me præsumis: sin verò minùs, certè nihil me amas, quia sine fructu ad apertam periculorum impudentiam, immò verò ad insaniam profundissimam, ac naufragia me impellis. Obsecro itaque præstantiam tuam per crucifixam mundi salutem, ut vel me tanto onere leues, vel si magis placeat, Pontificis hoc mihi iussione agi mandetur (4). Tunc accedam lætus, hilaris, alacer, ac libens; neque verò est penes Pontificem Maximum res ipsa difficilis: maiora enim quotidie impetrantur. Tibi autem cum pro tua industria, ac prudentia, tum præsertim pro tua dignitate, vel ut humilior loquar, pro tuo officio in nos, adhibitis etiam magnis ad hoc negotium adiutoribus perleue erit, perque facillimum. Habes ibi egregium Dominum Cardinalem Bononiensem, (5) quo cum alias de hac

re ardua verba feci. Amicissimus etiam mihi Poggius (6) pro me ageret longè maiora, ut fide adducor, quia longe honestiora. Nunc quia me simul scribentem, ac dicantem harum tabellarum vehementius vrgent, & impugnant, festinantiamque mihi faciunt ingentissimam, his paucis finem facio, oro te ad consideranda diligenter, quæ dixi, animum adhibeas, atque haud insalubre remedium apponas: si verò solum tibi placeat ut vadam, idque tu mihi rescribere non grauaris: ecce modo me ad Martyrium quasi proficisci existimans, ire iam pergam, (7) si mihi pauperi vires suppeditarent opum, & non inopiæ, nunc ad te cursorem, quendam dirigerem, ut essem de tuo animo certior. Nunc autem ut poterò, non ut volam, efficiam, ac tua rescripta in his regionibus præstolans ad quæcunque tua volet Paternitas, me accingam. Vale ex Aretio 1430.

N O T A E.

Nota I.

Dictu incredibilis, & factu impossibilis, quæque nec tentari sine metu nec impetrari sine periculo nec extorqueri sine temeritate possit. Hæc & quæ sequuntur ita fuisse credere nos cogit veritatis amor, & sanctimonia vitæ scribentis, ut recte intulerit: Vereor tui, mei, atque imprimis Christi, & amicorum, ac totius nostræ religionis confusionem, ne dicam subuersionem. Vnde elucet ipsius prudentia, qui & ipsum superiorem, & seipsum, & Christi causam, & Rempubliam, & Religionem leuiter, vel temere, ex sola suasionem superioris, absque præcepto obedientiæ, absque spe fructus, tantis malis expo-

nere noluit ab Ecclesiastico doctus: Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam: Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam, & in fine narrationis dicit: Quis est hic? Eccl. 22.7.

Nota II.

Ut breui cuncta complectar, Coaceruat hic argumenta, ad ea quæ proposuit comprobanda, quæ & iustum metum, & pericula, & audentis temeritatem demonstrant, vsque adeo, ut superior præcipere Alberto amplius noluerit, imò & suadere destitit, & sane evitare non poterat, quod sequitur.

Nota III.

Atque facile ero secundus, ab eo qui pro eadem causa fouet in præsentia carceres. Causam ergo huius incarcerationis habemus, quia nimirum ille suadebat Viterbiensibus concordiam, charitatem, & pacem, quam causam Albertus post eum agere iubebatur. Quis porro ille fuerit, vel per quos carceribus mancipatus, quamquam adhibita diligentia, discere non potui, suppono tamen factum ab ijs qui pacem oderant hominibus, videlicet factioso tunc animo perturbatis, quales dum affectibus furunt, efferantur, nec orationem admittunt, nec Deum, vel Dei Seruos, & Nuncios verentur, aut audiunt, & quamquam in ciuili dissensione, communem Reipublicæ utilitatem falso vtrimque prætexere soleant, nihil tamen non patrant eorum, quæ publicam piuatamque ruinam adferre consueverunt, quo auaritiam suam, ambitionem, inuidentiam, odium, vindictam, aliaque vitia, publici boni cæco intuitu, vel ficto obtentu, potenter, impotenter exercent. Quæ modo huius generis de Viterbiensium tunc temporis calamitate profert Beatus Albertus, publico ipsius ciuitatis suffragio comprobantur, in supplici libello quem in vita Sanctæ Rosæ nostræ Viterbiensis descripsit Petrus Coretinus, & Calixto III. Pontifici nomine Archipresbyteri, Canonorum, & Capituli maioris Ecclesiæ, atque Priorum populi, & communitatis ciuitatis Viterbiensis, Abbatissæque, & sanctimonialium conuentus, & Monasterij ordinis S. Claræ, vulgo dicti S. Rosæ, obtulerunt oratores duo, ipsius ciuitatis, aliorumque superius nominatorum ad id specialiter legati, vt eiusdem S. Rosæ Canonizationis causam promouerent. In eo enim libello narrant, illam causam S. Rosæ, per multos annos à morte Alexandri IV. Pontificis impeditam fuisse, infelicitate temporum, & calamitate ciuitatis Viterbij, iterumque sub Eugenio IV. ob negligentiam eorum, quibus res incumbabat, & ob malam qualitatem accidentium, quæ superuenerant (atque hæc sunt ea,

quæ clarius exprimit Albertus) ac iterum sub ipso Calixto propter noua infortunia, & miserias afflictæ ciuitatis, & grauissimas seditiones eiusdem, vt iam appareat non modo quam seua, & grauis, sed etiam quam diuturna, indurata, & inueterata fuerit illa seditio Viterbiensium, nimirum à morte Alexandri IV. (aut forte prius) qui obiit anno 1261. mense Maij vsque ad Pontificatum Calixtri III. cui ille supplex libellus oblatu est 1456. vt vndequaque clarum sit, B. Albertum non sine graui causa, & prudenti consideratione, censuisse pacis prædicationem, præsertim sub Eugenio Pontifice, non modo inutilem, sed etiam periculosam fore, dum ciues inueterato odio, & præsentis cæde, in se mutuo saeuirent.

Nota IV.

Pontificis hoc mihi iussione agi mandetur. Tunc inquit, accedam lætus, hilaris, alacer & libens, sed cur etiam non iussione ipsius Ministri Generalis ordinis? Quia Generalis nondum præcepit, & si præcepisset, non tanti à furibundis ciuibus æstimaretur. Nec Albertum ab eo missum magis venerarentur, quam venerati sunt alterum, qui eodem tempore ob eandem causam carceres fouebat. Quia Pontificis erat Ecclesiastici status paci providere. Voluit ergo Pontificis auctoritate fulciri qua ab ipso offendendo detererentur, & si quid auderent, compescerentur; vt etiam in Apostolico Pontificis Breui monerentur, Albertum pro ipsorum communi bono accedentem charitatiuè suscipere, & libenter audire. Non refugiebat laborem, sed grauitè, & prudenter cauit, & sua, & aliorum damna supra relata.

Nota V.

Cardinalem Bononiensem. Hic titulus absque alia personæ notitia prolatus aliquos in errorem historię huius temporis induxit, scientes quidem eodem tempore, ciuem & Episcopum Bononiensem fuisse B. Nicolaum Alberгатum Cardinalem S. Crucis, atque

aded existimantes, ea verba sic absolute prolata, de ipso intelligi debere: Alberгатum autem, nec ipse se, nec alij vnquam vocarunt Cardinalem Bononiensem, sed S. Crucis. Qui verò hoc tempore Cardinalis Bononiensis dicebatur, erat Antonius Corarius Venetus, qui prius Episcopus Bononiensis, inde postea Cardinalis Bononiensis dici voluit, eandemque appellationem, factus etiam deinde Episcopus Portuensis, ac demum Ostiensis, vsque ad mortem retinuit, vt liquidò monstrat inscriptio ipsius sepulchri apud Ciaconum, in additione Victorelli: Et euentius ab Alberгато distinguitur in vtriusque simultanea subscriptione decretorum Eugenij IV. Pontificis, & Concilij Florentini de vnione Græcorum & Armenorum cum Ecclesia Romana, quibus Corarius subscripsit sic: *Ego Antonius Episcopus Ostiensis Cardinalis Bononiensis.* Alberгатus autem post illum sic:

Ego Nicolaus Cardinalis S. Crucis subscripsit: ex editione Iustiniani pag. 318, & 374.

Nota VI.

Amicissimus etiam mihi Poggius. Quæ Poggium inter & Albertum hoc ipso anno interceserint, aliæ literæ huius anni inferius proferendæ monstrabunt.

Nota VII.

Ecce modo me ad Martyrium quasi proficisci existimans ire iam pergam. Egredia religiosissimi Alberti resignatio ad mortis periculum, si non ipsam subire suaderetur, ad eam tamen quasi ad Martyrium pergere promptum se offert, dummodo superior ordinis absolutam suam voluntatem aperiat, & obedientiæ vim profectio adiungat.

EPISTOLA XIII.

EIDEM CASALENSI.

ARGUMENTVM.

Ad superiorem Epistolam, nullum responsum accepit Albertus: Quapropter inter obediendi affectum, & malorum ante expositorum pericula, anxius iterum in idipsum scribit, eosdemque sensus aperit, & periculorum, & promptitudinis obtemperandi. Instat sibi rescribi, quid in re statuatur superior.

Omnibus post habitis, per quæ debere me tibi plurimum, attribuere non sum nescius, quam breuissimè ad rem venio, scripsi nuper ad te literas meas, per quosdam nostri Ordinis fratres, qui tuas ad me attulerant, egique tecum compluribus rationibus, quantum potui, ne tibi tua sententia, de meo accessu Viterbium, ob ingentia pericula, probaretur, nisi prius compertum

haberes, eam itidem apud Summum Pontificem vehementissimè, exploratissimeque probari. Dixi præterea in illis literis voti mihi esse, tibi quam instantissimè morem gerere, modo ita censes, ac me de tuo animo faceres certiozem. Quod vt fiat, mitto in præsentiarum ad egregiam beneuolentiam tuam duos è nostris fratribus, vt literis tuis me admoneras, quid de negotio sentias, quid

quid iubeas, quid item ex me fieri decernas, simulque perspicias, oro, rerum pondus, grauiter id quidem, & sapienter, nec minus quam cautissimè animaduertas pericula, quæ impendent? Quid fortè mali? & quantum dispendij sint illa ciuitati importatura? A nobis enim, si id vsu veniat, quo existimationem non inanem, sed solidam atque constantem, illa ipsa pericula nobis minuunt, quæ quidem existimatio, secundum Deum sit quæque salubris, & à nostris maioribus non abhorreat, etiam sine nostra culpa, mihi crede, vehementer, turpiter acta omnia videbuntur. Ipse tùm præsertim stultissime paruissime existimabor. Taceo tutè, quam infulse quam procacitè, quam imprudentissimè, hoc maluisse fieri iudicabere. Inde in nos audebunt sæculi homines, etiam petu-

lantes, in me verò tota simul malorum vicinia conclamabit. Ego nihilominus niti me polliceor, Christo propitio, ea gerere, ac rogare, quæ sint ad pacem. Vtrum autem aliena in me malitia conuertenda sit, me vadem futurum non spondeo. Quamobrem etsi non mihi præciperetur, vellem quidem, vt vel tibi ex Pontifice hoc graue negotium, suo nomine conficiendum, committeretur: Quo saltem assecuto, quamquam non quantum vellet, quantum tamen aptius fieri posset, meus inter hæc animus conquiesceret. Tu modo pro tua prudentia, vide quid statuas, ac mihi quia humanissimus es, id quam primum rescribes: Ego vero is ero, qui semper obtemperem. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XIV.

DOMINICO PISTORIENSI.

ARGUMENTVM.

Non solus Casalensis, Ordinis Præfectus, Alberto significauit, sibi videri, vt Viterbiensibus pacem predicaret; sed & Dominicus hic Pistoriensis, cui Albertus per hanc Epistolam respondit, causam suam etiam cum isto agens, & vt videtur, eas ipsas rationes quas ad Casalensem prius dederat, his literis adiunctas, vt satisfaciat, illi transmisit.

MIrari te dicis, Dominice suauissime, propter ea, quod accessum meum Viterbium differre maluerim, tibi que magis videri, vt eo pergam, cum primum facultas præbebitur; tametsi apud me, vt ais, fortè legitima causa inductorum non desit. Tu fortè in-

quis mi Dominice, verùm, ne fortè falso existimes causam legitimam, mihi deesse, quin potiùs fortiter, & non forte censeas mihi non modo vnam, verum etiam complures exploratissimas causas suffragari, ne pergam; nihil aliud in præsentia velim compertum habeas, nisi eas

rationes quàm multas, vt mihi videtur, & quàm efficacissimas, quibus maximè commotus, superfedi negotio, atque illis ipsis rationibus, nostris Maioribus sum conatus persuadere, ne pergerem. Quas ne iterum dictare cogar, tibi que vt satisfaciam, quem credere malo, non fortè, sed fortiter, scienter, ac prudenter, me fecisse, si non accesserim; quemadmodum à me scriptæ sunt, eas subijciam, & tu illas, adhibito iudicio, ac bono ingenio tuo, quo à Christo donatus es, diligentissime perspicias. Videbis, nisi fallor, non forte, quippe qui neque fortuna, neque casu, quicquam constitui, egisse me quæ egi. Sed ne in forte, ac fortuna, id est, ne in casum ac tristem euentum inciderem, per quàm vigilantissime Christi causam, maluisse tueri, quo & tibi, ac reli-

quis amicis rubor minime ora suffunderet, & me me præterea omni ratione, quæ pro me à quoquam potuisset conflare, pudor, non decor, haud quaquam confunderet. Luserim ego tecum his paucis. Vtinam cum istis iocari sempiternis exultationibus, & tibi, & mihi, tandem aliquando contingat, vbi si iocus, sales; si ludus, maturitate; si omnis exultatio, summa grauitate condiuntur, nemo est certe Christianorum, qui dubitet. Habes defensionem meam longiusculam, quam putabam, sed pace tua dixerim, contra te ambientem, quam tibi tamen gratissimam certò scio, qui vel paruam occasionem desideras, vt aliquid ad te scribam. Vale & me ama, vt soles. Ex Monte Sancto Aluernæ 1430.

EPISTOLA XV.

IACOBO PERVSINO.

ARGUMENTVM.

Inter ea quæ exposuimus, Albertus in epidemice morbum, per Italiam eo tempore grassantem incidit, eo que diu afflictus est; sed conualescens tandem nouam accepit occasionem de Viterbiensi profectioe iterum scribendi, ex literis nimirum Iacobi Perusini ad se perlatis, in quibus ipse de eo negotio, sub quibusdam verborum inuolucris, mentionem fecit. Albertus Iacobo per has literas respondens rogat ea de re certior fieri, utque absoluta, & aperta Generalis Ministri propria ad ipsius priores literas responsio, & firmæ voluntatis expressio, vel prece, vel vi importunitatis obtineatur, idque alijs, quos apud Generalem esse credebat, communicatum, commendatumque voluit, vt quidquid ille rescriberet, promptissimo animo, etiam inter pericula exequeretur; quantum per valetudinem, & corporis vires liceret.

Accepi nuper librum, quem ad me diligenter, & ornate compositum transmisisti, simul cum literis tuis, mihi quidem gratissimis, pro quibus omnibus gratias ago humanitati antiquæ, & charitati in me tuæ, qui semper me, & officijs, & beneficijs obligasti, simulque te oro vehementissime, ut de negotio Viterbiensi tua diligentia fiam certior, quod quidem tute ad me, ut cum venia loquar, sub quibusdam verborum inuolucris attulisti. Mallem autem, mi Iacobe, ut siquidem apud vos est egregius Pater noster, ac præcipue meus, Generalis Minister nostræ Religionis, illum meo nomine conuenires, atque ex eo quicquam literarum suarum, vel prece, vel vi, igni, ac ferro, ut ita dixerim, extorqueres, cum id à me impetrari non possit, quo possim enucleatius, quid mihi faciendum cognoscere. Ego enim illi, cum is ad me scriberet, respondi quantum attinet ad voluntatis meæ alacritatem, & obedientiæ puritatem, ac mundiciam, eo quo volebat hilariter accessurum. Tantum mihi videri rem eam periculosam admonui, propterea quod mutua se cæde recenter ciues, & crudeliter concidissent, feci ut dixi, ac me paulatim versus Viterbium deducebam, essemque iam propius, si me non peste percussum, grauissima valetudo non parum detinisset. Nunc ergo fac tua opera, ab eo cognoscas quid factum sit,

idque mihi renuncia, atque age ut ex eiusdem ad me literis, aliquid impetres. Confer etiam de re ista, cum amicissimo mihi Magistro Galasio Neapolitano, eique exponere, quæ in præsentia ad te scribo, poterit etiam tibi esse adiumento ad rem conficiendam, si volet. Imò verò quia volet tibi, ut spero, vehementer aderit, ac me illi, & imprimis Patri Generali, plurimum, & commendabis, & excusabis, quia non quasi renitens illius iussioni non parui, verum caute intuens Ciuitatis subuersionem, rationem consilij mei illi exposui. Modo videat eius prudentia, de me quid agat, cui me prorsus committo. Si me illuc eundi magno quidem onere leuabit, lætabor magnopere, & mirum in modum gaudebo: si vero me proficisci potius volet, obedientiæ sanctæ confusus, ac Christo spei non parum conferente, nequaquam accedere deterrebore. Scripsissem hæc omnia meo charissimo Fratri Bartholomæo, nisi eum abesse dubitarem, cui has literas, & hoc negotium, si casu adest, pro virtute sua, & pro illius in me charitate, communes facio, sibi que amice scripta hæc ipsa omnia arbitretur, itidemque ipse rem meam, immò Christi, ac si suam diligentissime gerat: illius me ac reliquorum Patrum, præsertim vero Gabrielis Boletani, orationibus valde commendo. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XVI.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Albertus adhuc, qua erat conscientia tenerrime, inter syllam timoris offensi superioris & charibdem malorum Viterbiensium angustiat, has ad eum ea de re ultimas dedit, per quas seipsum totum ipsius voluntati, & prudentiæ committit, remque ita conficiendam precatur, ut nec obedientiæ suæ erga ipsum quippiam subtrahatur, nec ipse diuturnæ dilatione responsionis excrucietur: Se demùm à peste liberatum integra valetudine potiri significat.

Commando me me totum Pater optime prudentiæ tuæ, causamque meam, imò Christi, valde difficilem, an scilicet tua voluntate sim iturus Viterbium, nec nò, tibi tuendam prorsus committo, ut ego quid sim facturus, firma tua deliberatione tandem aliquando ex te cognoscam; conficiet autem hæc tua diligentia, ut nec obedientiæ suæ à me quippiam subtrahatur, nec ego diuturna dilatione respon-

sionis excruciet. Ternas iam de re ista ad humanitatem tuam semper mihi colendam literas dedi, fac oro te, illa ipsa humanitate imperante, quicquam ex tuis literis ad me perueniat. Me quidem, si ita facies, quem ad diem istam peste percussum, sub ipso mortis pauore, grauis moeror affecit, sed gratia Christi, nunc integra valetudine patientem, tuis literis plurimum consolabere. Vale ex Cortona 1430.

EPISTOLA XVII.

EIDEM CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Postquam serpens Euam in mortis damnationem induxit, postquam Cain fratrem Abelem occidit, nunquam deinceps virtuti defuit pedissequa, emulatio, nec Seruis Dei, Christum verè sequentibus, aliqua probatio tentationis; accepit tandem Albertus, ut in his literis innuitur, & in sequentibus fusius exponitur, Ministri Generalis literas, quibus eum, ne Viterbium iret, sua licentia liberauit. Sed alia mox molestia insecuta est, à quibusdam studiosè conantibus, ut idem Generalis ipsum adhuc à peste debilem, & pro instanti Quadragesima Cortoniensibus obstrictum, aliò predicatum destinaret. Quæ causa fuit

ut magno suo mœrore, se iam secundo apud Generalem excusare cogere-
retur, quod suo modo demisse pariter, & prudenter per duas se-
quentes Epistolas præstat.

Pervenit ad aures meas nuper, suavissime Pater, quosdam apud te studiosè conari, ut tua in me iussione nescio ad quæ loca transmittas, prædicaturum quidem in eisdem locis, quantumvis impendente iam quadragesima: (1) Quos ego non rectè agere arbitror, quippè qui nihil de aliorum iactura atque grauiissimo incommodo, pace eorum dixerim, valdè improuidi cogitant, ut suæ vel voluntati, vel cupiditati liberius satisfaciant. Inspiciat itaque diligenter tua prudentia, ac certissimè nouerit, post liberationem, ac licentiam de me tuam, (2) ne irem Viterbium, obligationem apud Fratres nostros pro Ciuitate Cortonæ penitus à me factam, ne ipse, qui sum ad diem hanc (3) longa debilitate præteritæ valetudinis pressus, cogere pro congruo, & apto tempore diutius euagari. Quam obligationem meam ita fanè gratam accepit eiusdem Ciuitatis Episcopus, (4) ut eam etiam publicè, me inuito, semel atque iterum, inter prædicandum populo suo manifestarit. Si igitur tempore debito prædicandi iam iam in Ciuitate instante, tu non rectè persuadentibus annuens, me ex ea Ciuitate proturbes, turbabuntur fratres, quibus super negotio me vadem con-

stitui, scandalizabuntur ciues, quibus instantè rogantibus assensus sum, fidei meæ sponso violabitur, ac, quod est longè molestius, ipse Præful Ciuitatis mihi vehementissimè succensebit, cuius multò iam tempore beneficijs ita obligor, ut verbi Dei prædicandi admodum beneficentissima libertate, imò verò liberalitate, ac fauore, proque confirmatione iam prædicatæ doctrinæ, ac pro repressione insolentium aduersus veritatem, quam defendendo, conseruando, probando permultum adauxit, ego illi dignas gratias non queam rependere, & mea Religio, ut mihi quidem videtur, illum haud iniuria diligere debeat, & plurimum venerari. Peto ergo à te obnixius, mi Pater optime, ut ob hæc omnia te nihilo moueant aliquorum consilia, si ab eis, ut de me illis obtemperes per id tempus rogeris: Sed ex quo ligatum his ciuibus me fide & libera sponso ex me cognoscis, hoc parum temporis, te oro, me quietere sinas; præsertim verò cum idem Episcopus in præsentia sit Romam iturus, atque interim se absente gregem suum, per paruitatem meam alendum, lætetur mirum in modum consolari: Vale ex Cortona 1430.

N O T A E.

Nota I.

Impendente iam Quadragesima. Has literas Idibus Ianuarij à se datas in sequentis Epistolæ initio affirmat, post

quam iam à peste conualuit, ut iam stylo nouo, annus 1431. signari deberet. At cum author anno 1430. scribat,

bat, iam euidentè est; quod ante notauimus, ipsum veteri stylo usum fuisse, in designando annorum numero, quæ animaduersio multam confusionem ab his eius literis abstergit.

Nota II.

Post liberationem ac licentiam de me tuam, ipsa verba literarum Generalis recitat Albertus in sequenti Epistola, vbi ipsius proposito non parum inferuiunt.

Nota III.

Ad diem hanc, Id est ad Idus Ianuarij: ergo anno 1430. peste percuf-

sus est, & initio 1431. iuxta recentiorum computum, ea liberatus.

Nota IV.

Eiusdem Ciuitatis Episcopus. Quis fuerit Cortonensis hic Episcopus qui suo populo sæpè prædicabat, qui etiam Romam per Quadragesimale tempus prædicatum ibat, qui Alberto nostro tantopere delectabatur, ut gregem suum instruendum absens illi fidenter committeret, docet Vghellus inter Episcopos Cortonenses numer: 61. vbi Franciscum de Bilijs Eugubinum, Abbatem Sancti Petri, Ordinis Sancti Benedicti Ecclesiam, eam ab anno 1407. vsque ad annum 1444. rexisse narrat.

E P I S T O L A XVIII.

E I D E M.

Eiusdem Argumenti, sed copiosior & malorum insidias magis explicans.

His Idibus Ianuarijs ad te literas meas dedi, (1) suauissime Pater, querimoniam meam de nonnullis, (2) paulo quam hic, latius continentibus, quod te, quemadmodum ad me ante paucos dies, quam illas scripsissem, perlatum fuerat, vehementius impellebant, quo me adhuc penè languentem, & certè superioris ætatis viribus destitutum, contra voluntatem beneuolentiæ erga me tuæ; nec minus contra institutum tuum, (3) diutius, ac frequentius, quam mea patiatur facultas, inquietares; quam veritus nè quæ audiueram, vera essent, scripsi ad te licentius obsecrans, ne ijs morem gereres, qui sua, vel religione, vel saltem opinione, de me tecum infensus, atque infestius

agunt. Itaque cum intera penderet animus meus: Ecce tum primum subito nuncio consternatus sum, qui literas tuas offerens, ore simul expressit, te prorsus velle, me Regium proficisci (4) verè tibi fateor, dicere non possum dolorem meum, ita enim te ardentissimo amore, vel ab ipso congressu amicitia nostræ completor, ut penè dixerim, morior, cum tu aliquid mihi iubes quod implere nequeam, neque id iniuria. Percupio equidem amicitiam nostram, & esse stabilem, ac perpetuam, & in summam beneuolentiam peruenire, quam etiam ipsam pertimesco, vicissim in aliquo violari, nec putari verum, nisi ab eis qui probe omnia metientes, nulla quæ factu impossibilia sunt, in amicitia facienda, &

postulanda sanxerunt. Nam si omnia, ut Cicero ait, facienda sunt; quæ amici velint, non amicitia tales, sed coniunctiones putandæ sunt, cum verò in amicitia, quæ honesta non sunt, postulantur, religio, & fides anteponatur amicitia. Neque hoc dico quia tu mihi turpe aliquid iubeas, verum id ipsum, quod alijs, ut cupis, est utile futurum (5) quoniam præripit à reliquis honestatem, fit proculdubio indecorum: At verò cum id, quod vtile videatur, in amicitia, ut quidam ait, cum eo quod honestum est, comparatur, iaceat vtilitatis species, ut valeat honestas. Accedit etiam ad molestiam, quod ego ipse literas tuas, testes apud me habeo, in quibus cum plura mihi diceres, quæ ad amicitiam nostram, magnopere cum res Viterbiensis inter nos ageretur, hæc tandem dulcis, ac placidus, intulisti. *Igitur mi Alberte liberum te facio, ad quascumque predicationes sumendas, si tuo desiderio satisfactum iri à me potest. Tecum enim familiariter agere nostra iam confirmata consuetudo facit, quia neminem mihi magis familiarem inueneram qui posset vita, moribus, & doctrina, Viterbiensis Ciuitatis periculis prouidere.* Gaudeo mi Pater, mirum in modum, & tuo testimonio, ac benevolentia, & te mecum agere familiariter, qui agere potes, non modo familiariter verum etiam imperanter, ac fortiter, ut ita dicam, potenter tuo optimo iure vsus, pro ipsa autoritate, quæ tibi in me primum, atque in omnem nostram Religionem præbita est, verum quia te colo & veneror, mira mœstitia afficio, propterea quod non arbitror, te ea mente fecisse me liberum

ad quascumque, ut ais, prædicationes sumendas, ut si ego ea libertate vsus, quam mihi concesseras, alicui ciuitati mea me sponte ligarem, tu quidem modo properè, ac perniciousiter in ipsa iam Quadragesimæ fronte dissolueres, clamantibus latè ac passim aduersum, ut putant, fidissimam sponsonem meam, illis quibus me liberè se fruituros in publica prædicatione sponsondi, non arbitratus posthac cogentes ad me nouas literas peruenturas, abs te præsertim, qui me longè ante liberum feceras, ad quascumque prædicationes sumendas, quamuis huiusce rei rumor, seu post perfectam acceptationem utcumque apud me increpauerit. Itaque diligentissimè perspicias oro, quam vera molestia perturbor, qui prius liber à te factus, atque ob id Cortonensibus obligatus, nunc literas tuas accipio, quæ nec de mea obligatione quicquam excipiunt, nec reliquas omnes molestias magni pendunt. Nonne comperitum habes mi Pater, quod grauissima valetudine ad diem hanc pressus extiterim, eiusmodi scilicet pestilentia, quæ penè vbique Italiae nostræ populos, de Dei nostri mira clementia male meritos, occupauit? Ex qua mihi defecto viribus, tanta adhuc debilitas superest, ut nequaquam aut meis pedibus longius possim incedere, aut perpetuæ orationis, quotidianæque prædicationis, solitum laborem sine magne difficultate perferre. Quoniam igitur modo discretissime, vigilantissime, prudentissimeque virorum, ego infirmus, ego debilis, varietatem, & discrimina temporum, duriciem hyemis, acerbiter frigiditatis, vim ventorum montes niuium, profusionem, imò,

allu-

alluionem imbrum tolerabo? qui vix verum tempus, florentemque ætatem, absque corporis resolutione, valeo sustinere. Pone tibi ante oculos iter non dico longum, maxime pro exiguo hoc tempore, sed conclusum latronibus, viisque obsessas prædonibus, si rectum iter perendum constituam: sin vero minus, peto ut tibi in mentem veniat, quomodo mea feret debilitas Alpinas difficultates, tum montibus, tum horrenda vastitate, tum hominum solitudine, tum errore viarum, tum ferarum incurfibus, tum sterilitate rerum, tum habitaculi penuria partas? quem oportet absque ductore, & bonis vestibibus destitutum, atque itinera ignorantem, non pecunijs fretum, non equo vectum incedere, nec præ inopia aliter posse, cum vellem. Taceo de fratribus, quos socios dicis mihi adiungam, qui veniunt fere nunquam, nisi spontè, & sua quadam vtilitate sapius trahi, vel si cogantur, remurmurantes non perseuerant. Prætereoque qui inuiti non se exhibent adiutores, ut fileam qui se exhibent destructores. Num difficultas ferendorum librorum mihi, qui nec præ manibus, nec vsquam quicquam nummorum habeo, ad impossibilitatem meam præ valetudine, parua est? reliqua verò omnia comparata meæ promissioni ac iam factæ obligationi, omninò nihil sunt? Quam obligationem tuam voluntate factam, qui me liberum feceras, ad quascumque prædicationes sumendas, si modo perfringam; considera attentius quid sit dictura illa ciuitas, & quam in partem accepturi sint reliqui. Quid loquuturi sint æmuli: Episcopus autem Ciui-

tatis, quod me magis torquet, hoc molestissime fert, qui & ipse nec suscipit persuasionem, nec paruam recipit excusationem, dicens sibi hoc antea debuisse me dicere, qui non iuisset Romam, non reliquisset gregem suum, quem lætus, & hilaris, omni populo exultante, verbo Dei à me alendum mihi commiserat. Vadit enim Romam prædicaturus, qui mihi forsitan indignatus, & amicitiam repellat, & aduersum me Romæ aliquid machinabitur: obsecro igitur præstantiam tuam, ut meos angores communes pro tua charitate tibi existimes, mihi que ægrostanti, debili, ac languenti, paulum amice compatiare, atque ut tuis verbis utar quæ ad me pridem scripseras, meis acceptis literis studium conuertas tuum, ut mihi, non dico gratus, ut tu ipse addis, neque enim de te ita sum optime meritus, sed animo coniunctus videre: quemadmodum etiam, mihi que prouidendum, maxime indigenti, quam *Ciuiibus Regiæ Ciuitatis* (6) tibi pro mutua inter nos benevolentia persuadeas. Illos verò consolare, ut potes: potes autem multifarie: maximeque considerent, *quid essent ipsi dicturi*, (7) si ego apud se ipso, ut dicitur, procinctu temporis reliquissim. Me verò, ut soles, ama, & sine, si tuæ hmanitati placet, me vires conquirere, ut vegeto corpore superioris consuetudinis labores tandem aliquando resumam. In fine hoc dico, hoc profiteor, hoc sentio, promptum me scilicet ad omnia quæ iusseris. Tantummodo instantissime per Crucifixam mundi salutem hoc vnum à te peto, hoc exopto, hoc exoptulo, opto, atque

exopto, vt cum ante longum tempus me liberum facis, huiusmodi celeribus nuncijs me insperantem non concidas, qui plus quam dici potest, conturbor, cum tibi impetranti negare aliquid cogor, quantumcumque ratione suffultus, sed vel paruitatem meam inter labores occupationum mearum, quos mihi pro augenda nostra religione censui subeundos (8) alas, diligas, atque tueare; vel si magis placet, vti me tuo filio, vt libet, hoc tanto ante mihi significes, vt neque sim obligatus alijs, quos mea solutione conturbem, neque tibi sim oneri, quem verè diligo, neque aduersarij, qui me obligatum in dies audiunt, aut leuitate vsum, aut violentia expulsum me fuisse existiment. Id ipsum postea fallaces, mendaces, mordaces, quaque versus disseminantes, ac denique improuido tabellario sæpè ac multum exagitatus, nequaquam ego pro tua pietate, clementiaque excrucier. Vt vero aptius intelligas me ista scribere, non resistentis animo, sed impotentis experimento, & consideratione plura perspicientis,

fugiendique scandali causa, quod tu ipse vitari mea sententia à me cupis: hoc tandem, finem faciens, prædictis adijcio, si tibi meis rationibus moto placet, vt in his Regionibus maneam, lætabor, & maximas tibi habebō gratias; si autem post Pascha videbitur, vt quouis pergam, paratissimum profecto reperies, si verò omninò ac penitus sententię tuę est, vt modo relictis pollicitationibus meis, neglecta fama, scandalisque omnibus posthabitis, illo accedam, non grauetur tua paternitas, ista itidem mihi cuncta renunciare, & ego accinctus quamuis difficillimum iter, quamuis debilis, quamuis rumores exuscitans, lætus, libensque proficiscar. Magis enim tibi, cum pro amicitia, tum imprimis pro officio tuo in nos obsequar, quoad vitam mihi suppeditabit, reliqua omnia paruipendens, quam tuam iussionem, tuam autoritatem, tuamque dulcedinem, quibuslibet rebus, personis, temporibus anteponeis, quavis incommodorum acerbitate, ac dispendio deterrebor. Vale ex Cortona. 1430.

N O T A E.

Nota I.

Literas meas dedi, Proximè præcedentes intelligo.

Nota II.

Querimoniam meam de nonnullis, Aemulos suos indicat de quibus iterum inferius, de me tecum infensus, atque infestius agunt, & postea quid loquenti sint æmuli, atque iterum. Neque aduersarij, qui me obligatum in dies audiunt, aut leuitate vsum, aut violentia expulsum me fecisse existiment. Id ipsum postea fallaces, mendaces.

Nota III.

Contra institutum tuum, Valde enim inculcat, tam in Regula quam alibi Sanctus Franciscus, & iniungit Superioribus charitatem, & curam infirmorum, ac debiliū fratrum.

Nota VI.

Regium proficisci. Bina huius nominis ciuitas in Italia est, altera in Brutiorum finibus, quæ cum aspiratione Rhegium scribitur, Ptolomæo Rhegium Iulium dicta: Altera quam absq̄ aspi-

aspiratione scribendam docuit Manutius in orthographia Regium Lepidi, vel Lepidum, est in Lombardia Cispadana: Et Calepinus vndecim linguarum quo vtor ab illa Rhegino, ab ista Regienses dici vult. Ad hanc ergo non ad illam Alberto proficiscendum fuisse, ipse satis indicat, tum seruata eius distincta orthographia, tum commemoratione Alpium, qui Etruriam, in qua tunc erat, a Lombardia determinant.

Nota V.

Quod alijs, vt cupis, est utile futurum. Regiensium vtilitatem, cum Cortonensium causæ honestate comparat, & ex veræ amicitia regulis hanc illi anteponendam suadet.

Nota VI.

Ciuiibus Regie Ciuitatis. Regiensem Ciuitatem intelligit, cuius vtilitatem, & sibi maximè indigenti & Casalensi ipsi compatiendi, & ipsius angores communes sibi existimanti postponendam iterum suadere nitiur: charitas à nobis incipit, vt necessitatem nostram aliorum vtilitati præponamus, & nobis ipsis prius quæ necessaria sunt, quam alijs, quæ tantum vtilia, prou-

deamus. Neque enim etiam in genitoribus laudandum est, si mortem optent, vel miseri ipsi viuant, vt proles luxuriosè vitam degant. Sensus ergo est debere Generalem, & ipsum Albertum ex ordine charitatis sibi indigenti, quam Ciuiibus Regiensis Ciuitatis non egentibus prouidere.

Nota VII.

Quid essent ipsi dicturi. Illius dicti Regienses tacitè monet: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, vt considerent, quid ipsi essent dicturi, si Albertus libera promissione, & propria necessitate eis obstrictus esset, & cum res agenda foret, abire vellet, atque id nunc in Cortonensibus considerent, quo monito inter alia etiam posset Casalensis ipsos vel consolari, vel Alberti æmulos iniusta suadentes compefcere.

Nota VIII.

Quos (labores) mihi pro nostra augenda Religione censui subeundos. An vt Religionem à Poggij inuectiua defenderet, de quo mox dicemus; an vt alia quæ Vvaddingus indicat anno 1429. num.8. & 1430. num.3. & 4. curaret, an aliud quid, dubius sum.

EPISTOLA XIX.

NICOLA O NICOLI.

ARGVMENTVM.

Cupiebant Florentini, vt hoc anno veteris ære 1430. & nouæ nostræ 1431. Beatus Albertus Quadragesimali tempore, in maiore ipsorum Ecclesia conciones ad Populum haberet; excusauit se tunc ipse; Quare Nicolaus in mense Sextili siue Augusto præterito, per literas id ipsi vitio vertit; quibus cum tunc respondere non potuerit, nunc se excusat, quod peste laborasset. Quod autem oblatas conciones non admisisset, veras causas aperit Nicolao, quarum partem in ipsum quoque reicit. Mittitque illi recensenda aliqua sua scripta, & per latorem quædam oretenus communicanda, quæ literis committenda non censuit.

Postea-

Posteaquam querimonias tuas, vt ita dicam, præterit o mense Sextili anni superioris accepi, mi Nicolae carissime, non potui præ valetudine respondere literis tuis, in quibus paulum mihi commotus visus es, quod cum prædicandi laborem, quem voluisses, Florentiæ hoc anno in maiore Ecclesia non susceperim, dicisque hoc ipsum debere mihi adscribi, qui mea dilatione pendentes animos in contrariam partem conuertit. Nihil inficior, dulcissime Nicolae, nihil excuso, si quid tibi à me erratum videtur, sed hoc tantum de meo sensu, qui mihi quam cæteris, & quam cæterorum notior est, tibi sincerissime, verissimèque renuncio, me scilicet ea tempestate bellorum, ea acerbitate ciuili diffensionis, ea denique pestis voracitate, quæ passim tuam indies ciuitatem depopulantur, non magnopere curare, si valdè opportunum tempus, ad rem agendam, *impedientibus fortè perditis, vel etiam gaudentibus inuidis*, (1) non

se dedit. *Musca enim in luctu importuna narratio, silentique inter arma annales.* Si verò tu contra, rectius mecum actum fuisse asseras, proficiscendo libentius, quam declinando prudentius, vt interim tibi assentiar, pace tua dixerim, in te omnis ista culpa est referenda: Tam enim parum de me præsumpsisti, vt, quod ego non prorsus negaueram, tu non vehementer asseruisti. Poteras enim, cum ita tibi videbatur, etiamsi omnino negassem, liberè, vt amicitia postulat, acceptare: quod si fecisses, tibi velim persuadeas, me non fuisse tuas sponsones aliquando fracturum: Sed de his fatis. Dabit enim Dominus post hac tempus aptius, & tu interea mecum familiarior semper in amicitia conualesces. Harum portitor quædam Scriptorum meorum ad te affert, quæ pro tua prudentia dijudicabis, atque ad me remittes, & nonnulla tecum coram de me conferet, quæ scribenda non censui. Vale ex Cortona 1430.

N O T A.

Impedientibus perditis vel gaudentibus inuidis. Nemo Propheta in Patria sua. Albertus alibi semper gra-

tus, desideratusque, Thuscus in sola Etruria patitur inuidiam, sed omnia vincit virtute.

EPISTOLA XX.

E I D E M N I C O L O .

A R G V M E N T V M .

Morbum suum, conualescentiam, & consilium commentandi quidpiam aperit. De qua verò re scribendum, dum deliberat, materiam per Poggij, Nicolique allatas literas oblatam eligit. Quid de illis censet,

seat, per istas narrat, & quod Religioni iniuriose fuerint, & alijs perniciose future essent, inde ad scribendum coactus, non Poggium vituperando, sed cæteroqui laudando, & amicè monendo, sed innocuos laesosque laudando, se id facturum promittit, & factum Nicolai censuræ, & correctioni subiicit.

NVper equidem, Nicolae charissime, vt te arbitror ex alijs audisse, eram eiusmodi pestilentia ægrotatione grauissima affectus, quæ latè ac passim omnes penè Italiæ nostræ populos, *vt reliquos taceam*, (1) de Dei nostri clementia malè meritos occupauit: ob eam autem causam, id mihi vsu venit, vt quotidianæ prædicationi paulò mihi esset superfedendum, quam superiore tempore, vt tu ipse optimè scis, *nostræ reipublicæ, nostræque Ecclesiæ*, (2) indies à me habitam, nostris illius, quæ sursum est Ierusalem, futuris ciuibus, quemadmodum & sperare, & optare nos conuenit. Id etenim Christianis nostris hominibus accuratius solebam impendere. Cumq; fratrum meorum charitate, & summa erga me diligentia, ac semper imprimis propitio Christo, valetudinem meam Medicorum opera, studioque curarem è vestigio, & mihi & alijs, quibus eram pro eorum virtute animi carus, nonnulla spes meæ recuperandæ salutis oborta est, verum quamquam periculum euasissem, essemque iam liber, adhuc tamen longiore debilitate mihi defecto viribus, à Fratribus ardentè, atque amantè consultum est, vt itentidem à prædicatione aliquanto diutiùs abstinerem, quo tandem commodius, integræ valetudine potientem, labor me consuetus exciperet.

Ego itaque, & si rectè, quantum attinet ad rem istam, & vt mihi qui-

dem videor, tunc illis assensus sum, non censui propterea literarium munus à me penitus negligendum: sed magis scribendum esse quidpiam mihi quidem facillimè persuasi, vt etiam in otio, vel mihi calamo saltem prodessem, qui per imbecillitatem virium, coactus, voce filerem, vel alijs Scriptorum meorum sedulitate, quamuis non eloquentiæ dignitate, neque sensuum vbertate, proculdubio non obohem. Ex quo fieret, vt id perparum temporis, quod reliquum superesset, sobria hilaritate lætus, nequaquam extinctum ducerem, cæteris verò consulerem, quibus forte quod scribimus, est vtile futurum, simplicibus dico, nam sapientibus, longè maiora capessentibus, non conducet, ac me me primùm multò magis meis contra me verbis erectius concitarem.

Cum igitur complura mihi antè oculos versarentur, quæ scribenda iudicarem, essemque nescius quid potissimum primò assumerem, tum quàmprimùm venerunt ad manus meas, & illæ ipsæ literæ, quas ad me Poggius nuper dedit, & illæ item eius viri, quas tibi redditas superiore anno, vt quid de illis sentirem, audires, tu ipse ad me diligentissimè transmisisisti. Inspexi, illas perlegi, reuolui, perpensi sæpè studiosus. Fateor visus est mihi Poggius noster paulò liberior, ac solutior, quàm non dico, Christianam charitatem, & religiosam sobrietatem, sed animo audacior, &

lingua effrenator, & calamo festinantior extitisse; quam officiosam, atque eruditam deceat grauitatem.

Tam enim aduersus Dei Seruos, pene omnes, faciliore licentia exerit eloquentiam suam, tamquæ acriter perdonat, atque inuehitur, vt quantum mihi quidem videtur, non modo innocentissimos Seruos Dei, ac reliquos omnes existimem ab eo iniuria laceffitos, verum etiam vehementissimè pertimescam huiusc. Poggij autoritate, ac eloquentia, si apud exteros à Religione literæ ipsæ peruenerint, perquam facile eosdem Religiosos vocari in odium, ac despectum iri, sæculique homines (quod est grauius) quibus forte ab inquietantis mundi turbulentissima tempestate ad tutissimum, & sanctissimum portum integerrimæ Religionis confugere voti fuerat, complures posse iisdem literis potissimum euocari.

Quamobrem non credidi, neque me dedecere hoc genus, quod pro Religione mihi assumendum putauit, neque ab re cuiquam videri, neque Poggio nostro molestum esse debere, si non in eum (cum hoc oneris aduersus illum suscipere nolim.) Sed pro veritate, pro Religione, & pro his, qui aliquando hæc nostra forsitan legent ego seruorum Dei omnium, non quidem defensionis, sed laudationis paulisper incumbam; Cum igitur ita se res habeat, Nicolæ charissime, feci, vt proposueram, ac scripsi quicquam pro feruis Dei, in eorum laudibus, quantum mihi satis est visum, valde libentissimè immoratus. Hanc itaque

quidquid illa est, quam laudationem vocari placet, antequam ederem, tibi prius haud iniuria destinandam existimaui, quem & dictorum, & actorum meorum, atque omnium, quæ à me scriberentur, æquissimum iudicem, ac censorem penè à puero mihi constitui.

Cui si dicta mea probari videro, ad complura longè præstantiora meum studium prouocabitur: sin. verò minùs, vel tua autoritate deterritus, ignarus ipse, tum fileam, vel quod magis arbitror fore, magno ardore animi, & diurna diligentia, atque hortatu tuo, ad scribendum prouocatus, in dies abs te siam limatior. Tu modo vide, quid de illa sentias, ac mihi rescribes. Quam ad te mitto, vt si tibi videtur, illam tergas, emendes, feces, polias, atque exornes.

Hoc tamen in fine Epistolæ, te admonitum volò, me in hoc otio redintegrandæ valerudinis meæ, ad hoc negotium eo libentius trahi, quò illud non tam conficiendum, quam proficiendum à me esse cognosco. Id ipsum enim iam tunc ad Poggium nostrum scribere cœperam, vt in principio Epistolæ huius præfatus sum, cum summis interdiu quotidianarum predicationum laboribus occuparer, iam vero cum mihi in præsentia vacat, & intermissum opus longo, vt aiunt, postliminio repeto, vt non tam diutius elaboratum intelligas, quam inter sospitatem meam, dum sensim valerem, properè, ac perneciter editum. Vale, & me ama ex Cor. 1430. (3)

N O T A E.

Nota I.

Vt reliquos taceam. Hic indicat non tantum Italiæ, sed aliarum etiam gentium populos hoc tempore pestem passos fuisse, ex quibus narrat Bzouius ad hunc annum n. 1. & 2. apud Aragonios arsisse, quod autem addit noster author: *De Dei nostri clementia malè meritos*, non gentium, aut populorum distinctio est, sed ad omnes pertinet: nam pestis, bellum, & publica fames, peculiaria Dei flagella sunt, quibus populos, vel proprijs, vel Principum peccatis de se malè meritos castigare solet: vt propterea Regi David cum Regni sui populum numerasset, ex tribus his plagis quam vellet electio data fuerit 2. Reg. 24. ver. 13.

Nota II.

Nostræ Reipublicæ, nostræque Ecclesie. Rempublicam, & Ecclesiam sibi, & Nicolo communes designat, quæ aliæ esse non poterant, quam Etruriæ.

Nota III.

Ex Cor. 1430. Hoc est ex Cortona, quæ Etruriæ ciuitas est, in qua diximus Albertum cum Iacobinorum legatis post plures annos, Florentiam ad Concilium properantem solemniter exceptum fuisse. Cum autem hic habeamus annum 1430. quo has ad Nicolaum dederat, deest tamen dies, & mensis. Ego verò propter locorum, vicinitatem existimo circa vltimum diem Ianuarij scriptas fuisse: nam Nicolaum pridie Nonas Februarij eodem anno mortem obiisse Florentiæ docet Pocciantius.

EPISTOLA XXI.

POGGIO FLORENTINO.

ARGVMENTVM.

Audita, quæ Poggius in ordinis detrimentum facere dicebatur, & lecta, quæ ad vituperium scripsit, breuiter exponit, lenius primum, mox acrius, sed amicè hominem redarguit. Contrariam Religionis laudationem aggressus, eadem opera tres res, & factu vtilis, & lectu delectabiles, & imitatione honestissimas docet, nam quidquid virtutis in claris Ethnicis esse censebatur, assignatis personis, ordine recenset, & seruos Dei, quos laudandos suscepit, illos in omni virtutum genere superasse, perpetua, & perspicua comparatione ita demonstrat, vt omnes simul vniuersæ Christianæ Philosophiæ exercitationem, non minus disertè, quam grauiter, explicet. Aduersarium deinde ad aduersa prioribus tam dicta, quam facta dulciter, & neruose hortatur, & orat, atque in pristinis persistentiâ doctè dissuadet: emendationem autoritate, & exemplis facilem esse, Diuinæque vindictæ certa alioquin expectatione necessariam, demonstrat. Denique monet famam illi curandam esse, merita dum vituit acquirenda, rumores hominum fugiendos, iudicia eruditorum magnipendenda, beneuolentia perspicua deuinciendos animos bonorum. Quæ qui adipiscatur, & quanto suo id boni breuiter docet.

NON fatis dicere possum. Poggi charissime, quantum equidem ægrè fero, vt cum primas ad te mearum dare constituo, ea dicere me oporteat, quæ & mihi molestissima sunt, certè id quidem, & tibi fortè non multum pergrata: maximiè verò quia ita pro ingentibus occupationum molestijs, *quas quotidie prædicando perpetior* (1) ab scribendo maturè auocer, vt quantum res ista postulat, loqui diutiùs concupiscam. Cum verò angustia temporis excludar, haud dubium penè filere, quàm loqui malim; aggrediar tamen vt Beatus Cyprianus ait, facultate, qua valeo.

Frequens rumor de te, ad me per multos delatus, aures meas, quæ vt Salomon ait, auditu non fatiantur, adèò tædio affectas reddidit, vt iam perferre nequeam, quin etiam in summis laboribus meis aliquid vel ineptissimè ad te virum eloquentissimum scribam. Inculcant aduersum te quidam, & replicant tua prorsus opera factum, ne locus ille nostræ Religionis (de quo dicam intelligis) vt cæptus erat, ædificetur, ac quod longè molestius est, futurum nonnulli suspicantur, vt id murorum, quod fieri cæptum est, demoliatur, & proruat, clamante aduersum te tota ea Prouincia, quod nullius, quam tua apud Pontificem instantia, aut factum sit, aut futurum quippiam. Quam instantiam tuam plerique, vt vulgò fit, variè interpretantur, vt dicant vel nequitia tua, vel odio Religionis, vel errore falsæ de nobis omnibus ætimationis tuæ, vel quod magis omnes penè arbitrantur, suggestu quorundam perditorum, qui hisce fratribus iniquo animo aduersantur, hoc abs te factum esse.

Accedit inter hæc omnia, quod mihi ad Nicolaum nostrum Nicolii literæ tuæ perlatae sunt, per quas te falso culpari vehementer quereris, de quibus literis, si mihi propositum esset causam eorum fratrum defendere, ac non potiùs te rogare, dicerem omne quod sentio. Mallem enim, vt hoc tantummodo apud te, & amicè, & Christianè confitear, te in cooperiendis eorum culpis, si quæ perparæ sunt, fuisse concitatiores, atque si magis putabas, in accusandis pia charitate, ac mansuetudine mitiorem. Oro te suauissime mi amice, vt æquissimo animo, quod subijciam feras, *ac me parum mordentem salubrius patiaris* (2) quam mihi adulanti periculosius compatiaris. Mallem, inquam, te in tot bonis viris accusandis, quos tamen perpaucos esse dicis, fuisse castigatiores, quam aduersus illos pene omnes, *præter fratrem Bernardinum, & me* (3) in fingendis horrendis criminibus, ac turpissimis moribus, asperiores, ne dicam audaciores.

Verè mirari fatis non possum, quonam modo in tantam licentiam accusationis eruperis, vt cum scriptum sit ab Apostolo. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum, suo Domino stat, aut cadit: stabit autem*. Tu tamen hos omnes, perpauca exceptis, voces simulatores sanctitatis, satores errorum, sceleribus implicatos, peruersè agentes, absque virtute, sine scientia, impudentes, insolentes, animo impotententes, superbos, qui nulli subesse velint, & parem spernentes, magis præesse cupiant. Hæc puto te reclamante animo, & conscientia accusante, dixisse. Illud verò quod non

non stupeat? quod præter publica scelera, eis abdita, & seclusa, & domesticis parietibus obseptata tam confidentissimè obijcis, vt loca eorum non sis veritus, vel prohibente literaria facultate, & si non Christiana charitate, officinam scelerum nominare. Miror quomodo non aptius, ex quo eiusmodi ineptijs inflescere delegisti, ea ipsorum loca, & lupanaria prostituta, & probris libidinum inquinata, & turpissimum complexuum fœdata labe, tibi procaciter, & petulantissimè nominanda censueris. In quibus ipsi, vt dicis, improbi circulatorum, sordidi, capite demisso, cum vulgo reproborum, tumidi, inflatique delitescunt.

Immò verò, vt cum venia tua dixerim, vt non grauitè adijcis, non in solitudine, sed in summa hominum frequentia, *in locis deliciosis, amœnis, iucundis* (5) voluptuosos se se immiscent. Atque vt cum gemitu, tua illa verba, talia, qualia sunt, in calce subnectam, nec proprio nomine, vt dignum est, eloquar. Qui & ipsi, vt ais, non vt menti vacent, sed corpori, rectius ventri dixisses. Nam quod dicis, nectare illo, nedum exteros, peregrinosque allici, sed etiam ciues tuos suauius delectari, valde eosdem ciues, quam sint homines frugi commendas, dum non solum hi sunt, qui non continenter, non sobriè, non seuerè, vt naturæ dignitas postulat viuunt; sed potius illi ipsi, vt mihi quidem videtur, temulenti, & vt ita dicam, meribibuli, abs te secretius appellantur.

Quod verò ais, potum illum esse Iouis nectar, siquidem ioco magis, quam ex sententia tibi hoc dicendum

censuisti, nihil te incuso, qui forte gentilium literarum facetijs delectatus, illorum sententijs velut porcorum filiquis, id quod de prodigo *Luc. 15. 16* filio Euangelica autoritas personat, tuum ventrem, quamuis inaniter, satiari maluisti. Te inquam in hoc genere nihil culpo, quod Poetarum, Oratorum, Historicorum, ac Philosophorum sententias vel legas, vel tuis scriptis inferas, si modo inter legendum nihil ipse noceare, si scribendo nihil alios lædas, quæ & se te imitari debere arbitrentur; & te his iudicent nimium delectari, atque eisdem Ethnicorum literis, plusquam oporteat, & quam deceat, attribuere. Si postremum nihil in te fidei, nihil autoritatis, & veritatis, & charitatis ad scripturas sacras, Paganorum frequentiore lectione, attentione, scriptioneque minuat, quod an fieri possit in te, tu ipse videris. Ego verò in mei similibus, nisi difficile fieri posse, non video.

Si igitur tam continenter, vt perstrinximus profanas literas colas, vt dicere cæperam, non te accusem: nam hæc quæstio de externorum sententijs, cum Christianarum literarum mundicie miscendis, atque interfereendis, à doctissimis Ecclesiæ viris, ac maximè apud Hieronymum nostrum elegantissimè absoluta est in ea notissima Epistola, quam eum ad Magnum Oratorem Urbis Romæ scripsisse non es nescius: at verò contra, si seriò potius, quam iocando, potum illum esse Iouis nectar conscripseris, & si de hoc sentire, quia Christianus es, neque sanè aliam ob causam, minimè ausim, si tamen forte id sentias, penè dixerim, nihil aliud verius sentire mihi videris, quam quod Iouem Deum tuum esse

con-

confirmes. Neque enim nisi tribus subiectis his modis vsu scilicet, iure, & conditione, aliquid alterius esse dicitur; vsus autem, aut malus est, qui loquendi latiore consuetudine abusus nominatur, aut bonus, qui & ipse rectus vsus vsitatus dici solet.

Eliquata igitur ratione, ac sententia vnum horum conficitur, vt si abusu potum Iouis esse sentias, præclare, & verè dixeris. Fuit enim, sicut vitij reliquis Princeps, sic omnes quoque gulæ ebrietate, ac crapula debacchatus: si autem recto vsu, suum dicas potum, falsum id quidem sit, atque absurdum: nam quis rectè vtetur, si eum abuti concesseris? sicut è contra nemo rectè vtens abutitur eo, quo vtitur, si n. verò iure, vel potestate sit eius potus, idque tu asseras hoc turpiter desipis. Quo enim pacto suum esse nectar existimes, cum nec ipse quidem suus extiterit; Sed vitiorum, sed Dæmonum, sed omnis iniquitatis

seruus. *Qui enim facit peccatum, seruus est peccati*, vt veritas ait, quod si postremo contendas, neque peruerso vsu, neque iure æquissimo dici Iouis potum, restat profecto, vt vel nullo modo sit Iouis potus, & tu eius esse potum, illud vestrum nectar, improbè dixeris: vel dicas potum esse conditione. Quod si censeas, egregiè id quidem facis, vt Christiano ore Iouem tuum esse commemoras. Inimò verò si id sentias, quid hoc est stultius? quid iniquius? quid infidelius dici potest? hoc enim dicere, quid aliud est, quam verissimo Deo maledicere? quin potius quid aliud est, quam Iouem Deum suum esse manifestissimè dicere? nemo enim potest esse conditor, & creator, nisi Deus extite-

rit. Nos igitur Christum Deum nostrum esse contendimus, dicimus, & constantissimè profiteamur, in quo nobis omnis spes comparandæ salutis locata est.

In ore autem Christiano, vt apud Hieronymum verissimè dicitur, *quid facis Iupiter æternus? & me Hercule, & me Aedepol, & Polux, & Castor*, ac cætera magis portenta, quam numina? suum itaque dicant Iouem, qui volunt, & quos Christianos non esse dubium est, vtque præclare Beatus Cyprianus ait, Iouem suum isti expriment, non magis regno suum, quam vitij. Principem expriment, inquam, illum in terrenos amores, cum ipsis suis fulminibus ardentem, nunc in plumeos colores albescere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubescentium raptus ministris aubus profilire.

Huius impii Iouis nectar, tua sententia, horum Sanctorum animos vehementer allexit, vsque ad eò vt haud iniuria amenissima patria se priuari querantur. Qui non abstinentia affecti, non panibus, quos sæpius à foricibus rodì contingit, non alterius generis cibus, non modo vilibus, vt fabis, lente, oleribus, ac potibus acidis, verum etiam, sicut ea pecora domus ab aliis accipiunt, tabe miseranda confectis, & reuera est, sed vt dicis, idque ipsum ego, & grauiter, & acerbissimo animo, itidem iustissimè repetam, illo vestro nectare, Iouis potu allecti morantur. Latinius mi Poggi dixisses, tamen nihil minus, quam turpius, si eos ebrios, atque ructantes hesternam crapulam, qua vsque ad vomitum fatientur, procul dubio nominasses.

Hei talia ne decent, Poggi mi sua-

Vide Ter- tull. de I- dolatria. cap. 20. & 21.

Cypr. tom. 1. Epist. 2. ad Donat.

suauissime, eruditionem tuam, prudentiam, moderationem, modestiam, & Christianam professionem? an non rectè perspicias non posse ista ab homine tincto literis, ne dum doctissimo, vt tu ipse, me sententia is es, nisi turpissime dici, quamobrem nullo profecto neque tu vel falsa opinione fallaris, vel temerario iudicio pericliteris, neque reliqui, ad quorum manus literæ tuæ vel peruenerunt, vel forte peruenturæ sunt, tua autoritate magis quam veritate deterriti, ab ipso nitidissimo portu *Sacrarum Religionum* (6) ad quas forsitan ab inquietantis sæculi turbinibus confugere, voti fuerat, eiusmodi verbis tuis, vel aliorum persuasi fallacijs, auocentur.

Patiare igitur, mi Poggi charissime hoc loco, non contra te, quem magis errore quam malevolentia deliquisse mihi persuadeo, non vt tibi in aliquo adsum, cum me adiutore ad bona studia, bonosque mores nequaquam indigeas; postremò, non vt tute ipse tibi consulas, qui iam is es, quem probè emendatum confido: sed pro veritate, pro iustitia, pro Religione, pro pietate, pro eis, qui hæc aliquando lecturi sunt, ac denique pro istorum integritate, non defendenda (cum hoc oneris contra te suscipere nolim) sed paulum commendanda, in eorum laudibus immorari.

Tu itaque adesto animo, atque erecto corde sis, teque ipsum ad ea quæ sum dicturus vultu, fronte, oculis totum in præsentia, oro, conuertas. Tu eos Poggi, non summo in honore habendos putas? qui summo conatu, non *Diogenis acerbisatem*, (7) non Curtij paupertate-

tem, non ob mundi gloriam, vel si magis placeat illius amatoribus, ob virtutem, Socratis Tebani contemptum, sed Christi lenem ac suauissimam austeritatem feliciter imitantur. Qui non alterius Socratis fractam spem, quem dicere solitum aiunt, *quod supra nos nihil ad nos, sed spei suæ robustam, inconcussamque firmitatem super electum summum, angulareque lapidem, de quo Petro dictum est, super hanc petram, Mat. 16. 18. edificabo Ecclesiam meam, aduersus quam nec portæ inferi præualebunt, solidius collocarunt.* Qui non Platonis insalubrem Academiam, sed gremium Ecclesiæ delegerunt; Qui non Aristotelis, ac Cryssippi acumina, sed *ascensiones in corde suo, in valle lacrymarum disponentes ascendent in palmam crucis, & apprehendent fructus eius, spinas, Christi sanguine tinctas, lingentes, quæ quam rosca mella sint eis longe suauiores.*

Qui non Democriti stultas atomos, quibus mundum hunc nostris expositum obtutibus mentiens conficit, sed diuinas literas venerantes audiunt. *In principio fecit Deus, Genes. 1. 1. Coelum & terram.* Qui non Epicuri luxuriam, qui & ipse turpissimis flagitijs inquinatus, dicebat; Post mortem nihil esse & mors ipsa nihil est. Non Sardanapali ingluuiem; qui cum infelicem mortem obiret, non autem quæ probis viris digna iudicaretur, quale exemplum sordidissimæ ante actæ vitæ reliquerit superstibus, Cicero tuus, vt reliqui docti, testatur. Is enim in sepulchro moriens hæc scribi iussit, habeo quæ edi, quæque consumpta libido exhaustit. Non, inquam, hos, qui iuxta Apostolum desperantes,

tes, semetipfos impudicitæ tradiderunt; Non denique Fabricij continentiam, ij, de quibus loquimur, sunt complexi: *Sed mortificationem Christi in suo corpore circumferentes, suppleant ea quæ defunt passioni illius, & quotidie cum Paulo clamant qui autem sunt Christi, carnem suam cruci, cum vitijs, & concupiscentijs affixerunt.*

Non Pythagoræ ænigmata, qui cum superstiosè mutus indiscretum, quinquennale silentium suis discipulis indixisset, ob id fortè vsu venit, vt nihil ab eo, vel in membranis, vel in chartis præclarè scriptum futurorum vtilitati relinqueretur, nihil enim eum ad consulendum posteris scripsisse ferunt, sed publicis æneis literis statuit stateram non transliendam, arundinem domo pellendam, ignem gladio non fodiendum, ac post multa secula primò Euforbium, deinde Talidem, tum demum Nermotinum, quarto Pyrrhum, ad extremum Pythagoram in se se renatum, sacrilega temeritate, & stultissima leuitate atque cæcitate perhibuit. Verum hi Euangelij manifestissimam veritatem diligunt, de qua ait Apostolus, *Nox præcessit, dies autem appropinquauit &c. nos autem reuelata facie gloriam Domini speculamur.*

Deijciunt Gorgia vanitatem, omni leuitate inaniorem, qui de qua re proposita, humana eruditione fretus, ac suo ingenio confusus, publicè se ex tempore dicturum pollicebatur: sed isti audiunt Dominum suum, verius eis dicentem; *Nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquamini, sed Spiritus Patris*

vestri, qui loquitur in vobis. Et ego dabo vobis os, & sapientiam cui non poterunt resistere, & contra dicere omnes aduersarij vestri. Triumphant de grauitate Craffi, quem semel tantum in vita risisse ferunt, malentes Christianam grauitatem, & grauem sobrietatem, de qua dicitur. *In populo graui laudabo te, cuius planta pedis sicut planta pedis vituli est.* Quo etiam in ipso laboriosæ prædicationis boatu, boni Christiani ita verborum ornamenta sectentur, vt vtiliora quam tumidiora diligentes, abundantius quam religiosam deceat grauitatem, nimia profusione non insolecant.

Suppeditant Solonis, Liturgique ac reliquorum Græciæ sapientum institutis, maiorem in modum sapientiæ facultatem, immo vero tribuunt, quam illa haud habebant, excellentissimam sanctitatem: cum Euangeliorum præcepta, Apostolorum leges, ac Patrum vigilantius documenta scrutentur; vincunt Marci, Catonis, Reguli, Atilij, Romani Imperatoris, fidem, nec minus suppetit eis, vnde Curtij constantiam antecellant. Eorum enim facta præclara, luculentium hominum elegantissima loquacitate, in Cælum quidem laudibus efferuntur. Sed Cælum ipsum, vacua pietate delusi, sunt minimè consequuti. Quippe alterum, aiunt, captum à Carthagenensibus, missumque Romam, vt si persuaderet Romanis Carthagenensium reddi captiuos, cum liberum facerent; sin verò minus, adstrictus iuramento rediret, venisse Romam, persuasisse contrarium, sponte redisse Carthaginem, ex quo inclusum angusto ligno, vbi stare cogeretur, clauisque acutissimis vndique confixum,

Luc. 11. 15

Vcl. Cant. 11.

Psal. 34. 18

Ezech. 17 vcl. ardore

xum, vt se nullam in partem inclinare, sine penis atrocissimis posset, tandemque post excogitados, horrendosque cruciatus, peremptum à Carthagenensibus triumphantem, vt pro illorum desiderio loquar, eum mortem obijisse. Alterum verò, se se pro patria liberanda in abruptum hiatum, equo concito armatum præcipitem dedisse scribunt. At verò isti quos suscepimus laudandos, inuictam potius Christi Martyrum, atq; insuperabilem fortitudinem, & in se ipsis plerique magno cum ardore affectant experiri, & in alijs admirantur. O felicem eorum mortem, immo vitam, quam, nec mora, felicitas superna consequitur.

Proinde pugnant cum Cicerone tuo, ac Demosthene, cum Gracchis, cum Crasso, cum Antonio, & Græco Lyfia, ac reliquis summis Oratoribus, non verbis, sed rebus: quoniam illorum linguam, istorumpectus, qui sapiunt, admirantur, illorum dicta præstantiora, istorum facta nobiliora, qui non insaniunt, efferunt. Cresco fortunis præstant, ille quidem, ac reliqui sui similes auri, atque argenti immensa pondera congregantes, potentiores isti, cum audiunt Apostolum dicentem, *habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus: & tanquam nihil habentes, & omnia possidentes*, mirabiliores existunt. Maximè quippe, vt tuus Tullius inquit, homines admirantur, eum, qui pecunia non mouetur. Quod, in quo viro perspectum sit, hunc dignum perspectu arbitrantur, ob eandem causam, fidem, & admirationem concipiunt. Quod eas res spernit ad quas plerique auiditate inflammati rapiuntur, immò verò vt præ-

clare quidam ex nostris ait, libidine incensi, pro his rebus digladiantur, quas possunt amittere inuiti.

Congrediuntur cum Liuiò, Herodoto, ac reliquis historicis, non rebus veris narratis, sed fortibus opere ipso confectis, superare autem Carneadem, Zenonem, Cleantem, Heraclitum, Empedoclem, Pystratem contendunt, ac reliquorum, quorum nominibus nonnulli terrore ore instantur: tum Philosophorum, tum Oratorum, tum Historicorum perditam vanitatem, ne dicam stultissimam temeritatem, nihilo magni pendunt, cum iuxta Apostolum, de his omnibus Romanis loquentem, *illi ipsi dicentes, se esse sapientes, stulti facti sunt.* Non his se comparant, rerum exploratissima notione, sed autoritatis dilectione, vsque aded, vt Christum nostrum, verum, summumq; Deum, sibi ipsis longè satius, omnis virtutis loco, procul dubio destinauerint.

Illi enim cursus syderum laboriosa indagatione compererunt, isti se se nosse laborant; illi Cælorum, maris, terræque amplitudinem metiti, se ipsos ignorant, isti mentis aspectu puriore, & cordis affectu rectiore latitudinem Paradisi deambulantes, dicunt illud Apostolicum, *nostra conuersatio in Cælis est*; illi vires lapidum, succos herbarum, fructus arborum, iras amantium, quid cui prodesset agnoscere curauerunt, quod quo nasceretur, purgaretur, frequentaretur, domaretur, animaduertentur summa cum diligentia, istis curæ est, montes peccatorum suorum, aspera facinorum, prærupta flagitiorum, quæ vel carne victi, superiore acta vita fecerunt, vel se facere posse

Ad Rom. 12.

Ad Philip. 3. 10.

Ad Galat. 5. 24.

Pythagoræ dogmata suscipit Gualensii par. 3. florilegij c. 8.

Ad Rom. 13. 12. 2. Corinti. 3. 18.

Matth. 10. 19.

Al. Viliam 1. Timoth. 6. 7. 2. Corinti. 6. 10.

Cicer. de offic. lib. 2. cap. 1.

verentur, cum gemitu, qua facilius euitentur, meditari, cum dolore perpendere, cum acerbissima seueritate horrere, plectere, vindicare, quaqua versum curiosa eruditione neglecta eatenus, vt neque Ptolomæi illius Philadelphi nobilissimi Aegyptij Regis, exactissimam diligentiam multi faciant, qui totius gentilis, humanæque eruditionis, ac Diuinæ sapientiæ Bibliothecam, summis nummorum sumptibus, magna cum gloria sibi coemit, sed quemadmodum Beato Petro consulente, eniti intelligunt oportere per bona opera certam suam ipsorum vocationem, atque electionem facere satagentes, timidiore cura, ne de libro vitæ aboleantur, elaborant, de quo libro, ad amicum Moysen loquitur Dominus, *eum*, inquit, *qui peccauerit mihi, delebo eum*. Vtque nihil, quo Deus læsus exagitetur, in libris conscientiarum suarum fendum possideant, de quibus dicitur, *Libri aperti sunt*, sollicitiore in dies sancto pauore, velut angorum acerbitate penetrantur, castigantur, purgantur, solidantur, sicut scriptum est. *Posuisti firmamentum eius formidinem*.

Ex quo fit, vt sæpe numero æque atque de sublimi specula humana, ac Diuina plurima contemplati, quanta sit reſtitutionis Diuinæ asperitas, quanta humanæ obliquitatis impuritas, eo perniciosior, quo sibi ipsi latentior, quamquam Deum mundiffimos seruos habere deceat, quanti contra sint miserandi hominis, tum recessus culparum, tum labes flagitiorum, tum gurgites scelerum, vsque ad apertissimam, & obstinatissimam impudentiam perspicientes, vehementissimè frequentius expaue-

ſcunt, cum alios, tum se enim verò multo magis. Inde se se iudicant, ne iudicentur, cum, vt Propheta docet, nequaquam in id ipsum bis misericordissimus iudicet Dominus, Apostolique præcepta intentissimo corde hauriunt, vtiliter, saluberrimèque dicentis. *Si nos metipſos iudicaremus, non utique iudicamur, dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur*.

Inde purissimo mentis aspectu, flagranti animo, & diuturna huiusce rei consuetudine, sua, quoad posunt, omnia intuentes, id tandem assequuntur, vt fetotos, quàm sunt deformes, assequi posse diffidant, & neque superbia elati, neque, vt superborum mos est, se multi existimantes, atque etiam ostentantes, verum humilitatis suæ in ima deflexi, cogantur iam iam pene angustia moribundi, super altissima calamitate, cum omnium hominum pietate, tum sui iactura commoti, lacrymarum fluuios rogantes, orantes, obsecrantes ad Deum emittere, atque molestijs pressi, sancti, & fidelis Dauid, fortissimos gemitus clamare. *Delicta Domine, quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et ne intres iudicium cum seruo tuo Domine, quia non iustificabitur ante te omnis viuens*: immò verò, vt quidam è Patribus ait, vè etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam.

Inde cum audiant Dominum suum præcipientem, *quando hec omnia feceritis, dicite serui inutiles sumus quod enim facere debuimus, fecimus*: in se prorsus remissi, de se penitus desperati, eò liberius feruntur in

in Deum, quo de eo solo omninò confisi, atque spe freti audiunt: *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine; & bonum est sperare in Domino, quàm sperare in Principibus*, seque, haud mora, Deo suo liberè committentes, imò verò se se in illum proijcientes, qui eos in humeros errantes extulit, eum auidius alloquuntur. *In te proiectus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es protector meus*. Admirantur autem Diuinæ lenitatis facilitatem, ac suæ humanitatis ingenitæ mansuetudinem, quod nos perditos, opulentissima largitate redemit, quod eisdem malos seruos benignissimè habere dignetur, quod illos, qui abs se Dominum nimium audaces perpulerant, tam frequentissimè, vt ad se redeant, vocat, querit, rogat, & pollicetur, quod eos, qui verè reuertunt, comiter, & facete, ac dulciter suscipit, quod prolapsos erigit, & frequentius curat, atque ne in vitijs immorentur, castigat de malorum immanitate, docet, vt caueant, de virtutum splendore commonefacit, vt appetant, de pœnarum autem futurarum acerbitate deterret, tum gelu confecta, tum glacie, tum fame, tum putoribus, tum tenebris, tum Dæmonum turpissimo contubernio, tum fetu, ac stridore dentium, tum auditu blasphemiarum, tum dolorum gemitu, quid plura? siti, angoribus, pœnis, molestijs, & quod est longè grauius, perpetuitate damnationis affecti, apud inferos subitus, qui conturbantur, adeò contrusi detinentur, exulant afflicti animos, nigri corpora, fumo tumidi oculos, membra denique ipsa indefectis ignibus torridi, in quibus improbos arsum iri, nisi non Christianus, nemo est sanè qui dubitet.

His atque huiusmodi cogitationibus eruditi, quibus interest sapientia de Diuina bonitate succensi, isti, vt dicere cœperam, admirantur, & stupent, quia hominem Deus, non solum nimia charitate dilexit; sed quia in Cœlum ex cœno tam sublime tamque feliciter hominem ipsum, Diabolo præreptum victorioso prælio, & æquissimo iure euexit, & in se ipso ad Patris dexteram perpetuo confessorum collocavit, clamant, & dicunt: *Quid est homo Domine, quod memor es eius*. Itaque spe subnixi supernorum ciuium gloriam præstolantur, metu verò compressi dies illis iudicij lugubris, vt sæpius metu mentem dilaniet, in quo se audiunt veritate incutiente timorem, de omni verbo otioso, quod locuti fuerint, etiam si à sceleribus, & culpis maiusculis vacui sint, rationem apud Dominum reddituros, tunc scilicet, vt apud Hieronymum eleganter est dictum, cum ad vocem tubæ pauebit terra cum populis, cum lugubre mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient, cum potentissimi quondam Reges nudo latere palpabant, exhibebitur tunc cum prole sua verè tunc ignitus Iupiter, adducetur & cum suis stultus Plato discipulis, cum Aristoteli argumenta non proderunt. Tunc verò isti, quos existimas rusticanos, cæteris metu coercitis, quos nunc pœnæ, quibus plectentur, manent, vehementissimè lætabuntur.

Quapropter mea quidem sententia, hi sunt qui se dignos agunt, vt ab omnibus diligantur, colantur, tutentur; amicis grati, inimicis haud infensi, alienorum periculorum solliciti, suæ verò iacturæ non negligentes, quæ de terrenis fecibus eruti

2. Petr. 1.
10.Exod. 32.
33.Apoc. 1.
2.Psal. 88.
41.1. Corin.
11. 31.Psal. 11.
11.Psal. 18.
13.Psal. 142.
2.Luc. 17.
10.In Reg.
Monac. titulo de timore ult.
iudicij.

damnant quod erant, de futura vita amant quod futuri sunt, de erratis suis se in dies afficiunt, de inquietantis sæculi turbinibus, grandi tempestate se euasisse plurimum gratulantur, & solo altior eorum animus, mundo maior, omnique terrena potestate sublimior, eatenus se excolendum virtuti, ac iustitiæ dedit, vt posteriora obliuati ad ea, quæ antefunt, se extendentes, illis vita sit rædio, mors iucunditati, aurum luti loco existiment. *Distincta laquearia gemmis, & crustis marmoris domicilia vestita, eiusmodi hominibus sordeant, quibus curæ est, vt vitij neque cedant, neque sub eis iaceant, sed contra ea laudabiliter dimicent.*

Inde vitam perditorum deplorant, suam autem tenacissimis quibusdam continentia frænis astringunt. Iam vero sensus omnes, qui illecebris malè suauibus facilè capiuntur, ne ab importunissimis Dominis voluptatibus superentur, tam castigant, vt quæ prospectum oblectant, & lenocinantes spectaculorum contagiones, quo ab eis salubrius euitentur, ductis in terram luminibus fugerant annitantur, suauitatem asperitatem commutant, ipsam vocum molliorem modulantiã, iucundumque concentum nisi grauitè ferre non sustinent, lenem contactum, succulentam, robustam, ac virentem ætatem, in putorem, in fordes, squaloremque verterunt; qui contraria valetudine sæpius gaudentes, suspirant ad patriam, & pias aures Domini Sabaoth validissimis, atque importunissimis vocibus, illud quotidie clamantes pulsant. *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est; fama autem, atque infamia, algore,*

& inopia, omnique genere molestiarum, cum sapiunt, libentius quam vulgi fauoribus, ac tardioris intelligentiæ, imperitorumque populorum inanibus rumoribus gloriantur. Et quod ijs omnibus maius est, se totos subiectione humillima superantes, & vincentes, & animo demissi, & pauidi, ac tremantes, ne forte casus eis obrepat, & corpore fragiles, imbecilli, inualidi, palientes, exangues, tam se pro Christo negligunt, vt omnem intellectum in Christi obsequium captiuantes, se despectos, & stultos, pro Christo existimari non vereantur, & Apostolo obsequuntur dicenti. *Si quis videtur sapiens in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens.* Et præsentia odientes mundum calcant, diuitias aspernentur, & ad futura se in dies sollicitius præparent.

Ecce quales hosce homines censeam, quos tibi à me, non pro illorum merito expressos, putes velim, sed multo magis pro angustia temporis designatos. E quibus complures eam, quam dixi, vitæ mundiciem excellentissimam degunt, reliqui bonam, omnes verò saltem non malam. Qui cum penè cuncti ante in sæculo, vt tibi placet, perditam vitam egissent; nunc Dei sui præsidio adiuti, eiusque gratiæ auxilio roborati, labem superioris æui deterfam, in expiato, ac puro peccatore diutiùs possederunt, consilijque diuinitus, eandem sibi de futuro vitæ sanctimoniam pollicentur, & ad ipsam æternorum collium sublimem speculam oculos erigentes, vnde exaudiri haud inane operiuntur iucundissima collacrymatione; grauitè enim ferunt se Cælo fraudari, ac differri diutiùs, & molestissima,

atque

atque acerbissima expectatione congeminant. *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor; Lauabis me, & super niuem dealbabor;* quibus mitissimus Iesus respondet in eorum, de se corda fiduciam ingerens. *Si fuerint, inquit, peccata vestra, quasi coccinum, velut nix dealbabitur, indeque ipsi, Dominum suum pro se, quique vicissim, atque anxij rogant. Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini, & ostende nobis Domine misericordiam tuam, & ostende faciem tuam, & salui erimus.* Ac suis quidem virtutibus nihil, Dei verò sui viribus omnia præclare acta adscribentes, & hic in terris Paradisum amenissimum è Cælis traduxisse videntur; & tamen à Deo suo Corpore peregrinantes, & à patria exules, ad manentem futuram ciuitatem suam aspirantes, summis animi ardoribus, atque incenso mentis affectu ire, & si graui corpore pressi, ac peruenire contendunt, illa ipsa sua corpora prius excuti, & eadem potiora congruo tempore recepturi, vt integro homine potiti, liberius in Deum suum, nulla molestia præpediti, ferantur.

Tu igitur dilectissime mi Poggi, is eris, qui eiusmodi homines contempnas? quorum ego à puero, si quidem sapio, solo nomine recreor, ac non potius, vt eis, quemadmodum Christianum decet, obsequaris, & affectus tuos erga illos viros, summo honore habitos, summa cum reuerentia dedicabis? eloquentiam verò tuam omnem, & elegantem, & tersam, & abundantem, & politissimam, & quod me magis delectat, apertam, & planam, & dilucidio rem, nonne abs te, illis debendam magis

censebis? omnia autem, quæ à te egregiè, atque honestè, & probè geri valebunt, vt tantis viris præcipuis, & claris perpetuò assis, nonne procul dubio tibi constitues? immò verò tu te, vt spe adducor, alacer, ac libens, id tandem efficies?

Sed sunt plerique, qui usque adeò in tenebris, atque in nocte ceca diutiùs confederunt, vt exui quemquam ante actis vitij posse non credant (8) nam cum alta, & profunda radice, longoque senio, perditorum vita obduruit, & diuturna vetustate inoleuit, honesta omnia difficilia, immo verò impossibilia, pro suis moribus opinantur. Impudicitiam enim pudicitia posse mutari, impudici non arbitrantur: & eum, qui luxuria turpiter, & delicatè, molli terque defluerit, quique & ventri, & gulæ, & deliciis inseruierit, vt continenter, vt sobriè, vt parcè, feuerèque viuant, fieri posse inficiuntur. Auaritiam parsimonia mutari negant. Donatos honoribus, ac laudibus celebratos; inanissima gloria non intumescere, profectò desperant. Quapropter aliorum licet rectè facta, ex suis infectis metientes, peiorem in partem quæque interpretantur, quorum cecitatem, ac perniciosum errorem, cum de se loqueretur qui fuerat quondam & ipse animo cæcus, beatissimus scilicet, & eloquentissimus Martyr Cyprianus, Carthaginensis Episcopus, quodam loco scriptorum suorum elegantissimè, fortissimèque refellit, ac retrudit, cum ea de se dicit, quæ quantum ad rem nostram pertinere existimabo, breui hoc loco subiiciam, vt rectè perspicias, quo testimonio, & qua eloquentia, impudentium temeritas reuincatur.

Ego,

Psal. 30. 8.

Isaie 1. 18.

Psal. 41. 2.

Psal. 83. 8.

Psal. 79. 4.

8. 10.

1. Cor. 3. 18

Ad Phil.
3. 13.

Psal. 119.
3.

Ego, inquit, cum in tenebris, atque in nocte cæca iacerem, cumq; in salo iactantis seculi, natabundus, ac dubius fluctuarem, vite meæ nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus, ac durum pro illis tunc moribus opinabar, ut quis in nouam vitam interius animatus, quod prius fuerat, exponeret, & corporis licet manente compage, hominem animo, ac mente mutaret, quia impossibilis, aiebam, tanta conuersio, ut repente, ac perniciter exuatur, quod ut genuinum, situ materiæ naturalis obduruit, vel usurpatum diu senio vetustatis inoleuit. Quando parsimoniam discit, qui epularibus coenis, Et largis dapibus assueuit? & qui pretiosa veste conspicuus, in auro, atque in purpura fulsit, ad plebeium ac simplicem cultum quando deponitur? fascibus ille oblectatur, honoribus esse priuatus, & inglorius non potest, hic stipatus clientium cuneis, & frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, poenam putat esse, cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, ut solebat, vinolentia inuitet, inflat superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquiet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet.

Hæc interim, Poggi, de Cypriano partim, quæ cum prima fronte, aduersarij suffragari videantur, quantum idem Doctor, illa ipsa cuncta quæ dicta ex eo sunt, labefactata constituat, vide quid ipse inferat. Hæc egomet, ait, sepe mecum, nam & ipse, quam plurimis vitæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitij adherentibus obsecundans, eram despera-

tionem vilior, malis meis velut iam proprijs, ac vernaculis fauebam; sed postquam vnde genitalis auxilio, superioris æui labe deterfa, in expiatum pectus, ac purum desuper se lumen infudit, postquam cælitus spiritu hausto, in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare; quod prius difficile videbatur; geri posse, quod impossibile putabatur, ita ut esset agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viueret. Dei esse cepisse quod iam Spiritus Sanctus animaret. Et post pauca. Vitæ iam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, in medellam dolentium, posse venenorum virus extinguere, animorum despicientium labe, reddita sanitate, purgare, infestis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos, & erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerferint, ad confessionem minis increpantibus cogere, ut recedant, duris verberibus urgere confluctantes, & volutantes, ac gementes incremento poenæ propagantis extendere, flagris cadere, igne torrere. Complura dicit iste Doctor, pro re ista tuenda, quæ inferere longum esset.

Non fugit autem doctos viros, quid Afer noster, Beatissimus Augustinus, vnus quidem inter omnes præcipuus, & clarissimus Doctor, quo nescio vtrum apud Latinos, inter Græcos verò quis sui par, & animo dilucidior, & ingenio auctior, & eruditione præstantior, quisquam extiterit. Quod, inquam, is, con-

tra

tra eorum hebetudinem, qui eiusmodi erroribus implicati tenentur, quos interim explodimus, & de alijs, & de se ipso præcipuè senserit, libri eius testantur, ac de se quidem in libris confessionum suarum ita te quondam ait, non alieno ferro, sed sua ferrea voluntate, ac spurcissimis voluptatibus fuisse ligatum, ut de vera humani generis felicitate, & difficillimis, & grauissimis concertationibus, quibus inter se magno ingenio præditi Philosophi disenserunt, victus luxuria, ac libidine, penè Epicuro palmam tribuerit. Qualis tamen post iste vir in Ecclesia fuerit, nemo nisi ignarus veritatis ignorat.

De cæteris autem libro de Christiana Doctrina tertio, post multa, quæ ad rem nostram magnopere pertinerent, quæque breuitatis causa omitto, aduersus eos, qui vna vxore libidinosè abusi, antiquos Patres nostros, castè, ac temperanter vxorum plurimarum fecunditate uti potuisse, vehementer negabant, quid & verè, & eleganter loquatur quæso aduertat. Sed qui effrenata, inquit, libidine, vel per multa supra defluentes euagantur, vel in ipsa vna coniuge non solum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, sed etiam immanioris intemperantiæ sordes, inuerecunda omnino licentia seruilis cuiusdam libertatis accumulanti, non credunt fieri potuisse, ut temperanter multis foeminis antiqui vterentur viri, nihil seruantes in usu illo, nisi congruum tempori propagandæ prolis officium. Et quod ipsi laqueis libidinis obstricti, vel in vna non faciunt, nullo modo in multis fieri posse arbitrantur: sed isti possunt di-

cere, nec honorari quidem, atque laudari oportere viros bonos, & sanctos, quia ipsi cum honorantur, atque laudantur, intumescunt superbia, tanto audiores inanissime gloriæ, quanto eos frequentius, atque latius lingua blandior ventilauerit. Qui ita leues fiunt, ut eos rumaris aura, siue quæ prospera, siue quæ aduersa existimantur, in quaslibet inuehat voragines flagitiorum, aut in facinorum etiam saxa collidat. Videant ergo quam sibi arduum sit, atque difficile, nec laudis esca illici, nec contumeliarum aculeis penetrari, nec ex se miseri alios metiantur. Pleaque hic adduntur ab Augustino copiosè, ac sapienter, quibus, quod facile est cuiquam per se ea legere, ac ne longior euadat oratio, supersedeo.

Taceo præterea Bonifacium, ante constupratorem, post è vestigio Martyrem. Silere non possum latronem cum Domino cruci affixum, qui de obfesso parricidijs itinere in crucem agitur; de cruce verò in Paradisi tutissima, atque amoenissima euolat. Præterea alium Cyprianum Romanum, primo quidem Magum, post Martyrem. Atque ut illustrius veritate patefacta intelligas, nec temporis breuitatem, nec multitudinem flagitiorum, nec errata deformia efficere posse, quin mutata diuturna consuetudine, ex veteri usu in nouam probitatem emergant, quicumque illi fuerint, qui se quondam vitij addixerunt, paulùm iterum me conferam ad illum alterum Cyprianum, cuius superius meminimus, Oratorem Carthaginensem, qui Lactantio nostro teste, magnam sibi gloriam ex artis Oratoriæ professione quaesierat, & admodum multa

con-

conscripterat, in suo genere miranda. Erat enim, ut ait, idem Laetantius ingenio facili, copioso, disertus, & quæ sermonis maxima virtus est, apertus, ita ut discernere non queas utrumne ornatior in eloquendo, aut facilius in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. Ut igitur clarescat patentius posse, & sæculi tenebras reuelari, & caliginem malorum detergi, ac prioris vitæ errores illuminari, vide quid placidè, ac iucundissimè idem Cyprianus adiiciat. Quantus, inquit, hic animi potentatus est? quanta vis, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contractibus mundi, ut quis expiatus, & purus, nulla incurfantis inimici labe capiatur, sed adhuc maiorem, & fortiolem viribus fieri, ut in omnem aduersarii grassantis exercitum, imperioso iure domine-

tur. Vidi ego, Poggi, proinde hisce oculis plurimos optantes bona omnibus, & proprias fortunas tribuere, qui aliena rapere consueuissent: probra etiam omnia eis illata, æquo, ut taceam læto, animo tolerantibus, qui paruo conuicio exagitati facile digladiabantur. Quotidie insuper ieiunantes, qui lautissimis prius epulis marcidum corpus distenti, tridui crapulam, quam violenter ingesserant, violentius, ac deformius emouebant: se se vero plerisque conspexi tenui, vilique veste amicientes, neglecto capite, nudis pedibus, & lutatis incedere, aquam suauius bibere: fortes hi equidem, atque incolumes; qui primùm neque pelli- bus, neque trifaria uti veste, aut capitis pretioso operimento, aut multiplici, strictoque calceo, quamlibet delicatè, & molliter, quam-

exquisitissimis potibus ac cibis vitam suam, grauissima cum valetudine, aut degere vix posse, aut tueri solere. Magnoperè itaque, mi Poggi, cenfeo quemuis hominum ab hac seruorum Dei nobilissimorum iniuria iure æquissimo arcendum; ab qua quicumque non abstinerint, iustissimè quidem illos plectendos esse perinde atque confido, quem-^{4. Reg. 23.} ^{4. Reg. 10.} admodum improbos pueros Heliseo Sancto illudentes, visorum feritate dilaniatos, & geminos quinquagenarios milites, qui superbè ac procaciter ardentissimum Dei virum Tesbitem Heliam impetiuerunt, diuino igne consumptos Sancta Scriptura referente cognoscimus.

Quæ cum ita se habeant, tu interim his paucis quæ sequuntur diligenter attende. Ego verò iam mihi ipsi modum, atque huic laudationi meæ finem imponendum constituo, quam pro Seruis Dei à me pertenuem perexilemque habitam fateor; quamque equidem inuitus modò suscepi. Si quos ea, vel delectat, vel sibi illam conducere arbitraretur, Deo nostro maximas gratias, in quo viuimus, mouemur, & fumus, & mecum habeant, & agant. Si quis autem illius ruditatis molestia afficit, omnes profectò, pro sua humanitate, ad quos est hæc nostra laudatio peruentura, quibus eam pariter tecum communem facio, quo ego tandem ex ignoratione emergam, atque euadam doctior; illicque ipsi eruditi, ac præstantes viri, sua diligentia, cura, atque industria, huic oro, meæ, & ignauitæ, & inscitæ vigilantissimè, sollicitissimè, ac misericordissimè medeantur.

Ad te verò, Poggi, me modo totum

totum conuerto: ac primùm quidem præstantiam tuam instantissimè obsecro, ut in omnibus, quæ apud te perpetua oratione expressi, mihi proculdubio non arguenti, non defendenti, sed amicè, & Christianè monenti, ingenita illa tua humanitate dimittas; si vel parum in his verbis te læsum ex me existimas. Propterea enim, quod plerique me rogauerunt, ut ad te scriberem, putantes literas meas non parum apud te, pro mutua inter nos beneuolentia, valituras. Ideò his paucis tecum lusi, commotus fateor paulùm ipsa, ni fallor, rei indignitate; præsertim, cum in eos fratres, quasi omnes, præter Fratrem Bernardinum, & me, tam acriter, & acerbè inuchereris: quos colere, ac venerari potius debuisses præter admodum paucos: quorum perpauorum etiam nota, atque comperta scelera, si ea in alios cunctos, quos probas innocentes, referenda censeris, eo insipientiæ, & erroris, eoque impudentiæ demergendum te video, ut omnes Apostolos Christi cum Iuda existimes proditores. Immo verò ita se magis veritas habet, ut sicut ignis experimento conflatum aurum purius comprobatur, ita bonorum vita improbis comparata, & dignitate præstat, & laude.

Peto abs te præterea, quemadmodum in tuis literis polliceris, apud Pontificem Maximum hoc iustum negotium non impediatur. Iustum dico, quia auctoritate Bullæ cœptus est locus, & tunc cœptus est, cum decreta illa, de quibus & me vocas in testem, & te dicis opificem fuisse, non authorem, nondum in notitiam peruenissent; cum certo scias, nec tunc edita in lucem prodijisse, cum

tot expectantes fratres Romæ pro his explendis, ac propalandis constitutionibus diutius adessemus, impediante vel peste, vel quouis alio negotio, de quo haud dubium te existimo certiore. Postremum obtestor humanitatem tuam, ut his seruis Christi, non modo neque verbis accusando, neque rebus ipsis eos lædendo infensus esse nolis: sed velis potius tuis illos adiuuentis prosequi, eis in cunctis adesse, eos quoad vitam tibi suppedabit, non aspernari imperitos sermone, sed in vera scientia crucis Christi glorianes colere, diligere, ac tueri. Præsertim verò me Albertum tuum, cui magis his ad te paucis occasionem præbitam putēs velim, religionis æmulos arguendū, cohibendi insolentes, commonefaciendi ignaros, ac pigros, & nutantes animos hominum trahendi; prouocandi, & accendendi, qui laqueis sæcularibus irretiti, quo à Deo vocantur intensius, eo se nodis Diaboli inextricabilius deuinciri quotidie patiuntur, quam te in aliquo offendere maluisse, quem nisi paulisper tecum iocantem, hoc in genere exercendæ facultatis, ac poliendi ingenij, limandæque huiusce nostræ locutionis, ut taceam eloquentiæ, pene dixerim puerilis, æquissimo animo te arbitrarer laturum, non fecissem ne verbum quidem.

Sed quia me ab istorum vulgo eximis, ac per hoc non vulgarem, sed singulari quadam & vita, & doctrina præditum me egregium facis, habeo huic existimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, simulque in ea re tibi congratulor plurimum, cum ex bene instituto animo tuo hæc tua de me opinio certè proficiatur. Tamen Alberto tuo, tibi quidem

ex animo vera testanti, velim credas, complures inter hos fratres esse, qui cum aspectu, & auditu iustiores, tum verò eruditionis præstantia longè me doctiores existunt. Si tamen ipse tuo iudicio is sim, quem doctum censendum putes; Eos igitur & propter me tibi amicissimum, illis ipsis verum, compertum, & exploratissimum testimonium perhibentem (nam inter eos quatuordecim annos versatus sum) & propter eorum merita non parua ex parte præclara tuendos suscipias. Me verò, vt soles ama. Nobis autem omnibus de loco illo non modo impedimento non sis, sed cura potius, vt locum illum, quem dicunt de Gangareto, vel vt vulgus loquitur de terra illa tua noua, pro singulari adiumento, & commodo illius patriæ habeamus. Quod quidem aliquando futurum opera tua, prorsus non desperamus; cum ad istam prouinciam te contuleris, ad quam si vita comes fuerit, *nec ab infectis præpediamur* (9) hominibus Christo propitio, vt te scio percipere, post Pascha prædicando me conferam. *Nunc in his locis versor, quæ sicut luto sordida, sic non nihil hæretica prauitate infecta reperio* (10) Aduersus eiusmodi homines quantum datur quotidie pertono. Quos Deus miseratus ad fidem veri Pontificis Christi Papæ Martini V. & ad gremium Ecclesiæ per paruitatem horum fratrum, ac seruorum Dei, contra quos exeris eloquentiam tuam, redire permisit. Harum portitor te plenius edocebit.

In fine, Poggi charissime, hæc dico tibi curandam esse famam tuam; merita dum viuus acquirenda, rumores hominum sopiendos, iudicia

eruditorum magni pendenda, beneuolentia præcipua deuinciendos animos bonorum. Quorum omnium mea sententia primum quidem virtutum probitate re ipsa vera tibi haud iniuria comparabis; alterum morum mundicie, & bonitate, qui moralis locus, cum maximè in actione versetur, cum tenere perparuum est, si non diligenter agatur. Alterum autem facile tibi ascisces, si rem eam de loco isto, non secus, ac tuam, vigilantissimè geras. Reliquum etiam egregiè conficies, si præstantium iudicio adquiescas. Postremum denique, imò verò simul omnia assequeris, si purgata primum infamia, quæ in prouincia tua latet, ac passim, contra te volitat hos fratres diligas, quorum laudationi sumus paulò diutiùs immorati. Conciliabuntur tum tibi, mihi crede, viri integerrimi longè facilius, cum & animi beneuolentia, & rei beneficentia, summam erga illos charitatem expresseris.

Quorum apud Deum opera fiet, quemadmodum bono animo sum, vt bene tibi instituat animus, augeatur opinio, cumulentur merita, ac te illi probi homines, quibus gesseris morem, mirum in modum magni faciant, & sancti viri, quorum animus tuo facinore paulum abs te factus fuerat alienior, tuis beneficijs deliniti te diligant, tibi cohæreant, & fortissimo charitatis vinculo copulentur. Ita enim, vt mihi quidem videtur, Poggi dilectissime, non iniquè cum huiusmodi hominibus comparatum est; vt quibus pro obsequio debemus officia nostra, ea etiam aduersarijs tribuamus, illis munerebus prouocati, quæ, nisi ingratus, nemo est, qui abnuat. Cum verò

rectè

rectè sapimus, curamus, quæ ab alijs non accepimus, ea beneficia abundanter tribuere, quibus nobis vel inimicissimos obligemus. Qui si nos contra lacesunt, nostrum est æquo animo ferre: quæ in quo homine reperiuntur, cum non solum & beneficium, & magnanimum iudico; verum etiam, quod incredibiliter præstat, virum illum equidem constanter Christianissimum esse dico. Qui

etsi ab imprudentibus, à perditis, & corruptis hominibus, qui penè semper leues iniurias sanguine expiandas contendunt, is ex numero hominum eiiciendus, ex finibus humanæ vitæ exterminandus, atque in vltimas terras exportandus, qui non se læsus vindicet, censeatur, ego tamen cum contrà mitem, lenem, facilem, ac mansuetissimum hominem prædicauerim. Cortonæ 1430.

N O T A E.

Nota I.

Prædicando perperior. Quo tempore hoc scripserit author, non vt solet subscribit: sed hic locus indicat non eodem anno 1430. scripta esse, quo ipse à morbo conualescens, ea ad Nicolaum transmisit, sed præcedenti, quo ante contractum contagium, in sermonibus ad populum declamandis distendebatur, & Nicolai, Poggijque literas accepit; quod ipse ad Nicolaum in epistolæ sine clariùs docet, & ex hac ad Poggium iterum colligere licet, vbi ait, se cum scriberet, quatuordecim annos inter obseruantes versatum fuisse, vbi in authographi nostri margine notatur 1429. hoc opus editum est, si enim annos enumeres à 1415. quo se obseruantibus adscripsit, ille annus 1429. erit ipsius inter eos conuersationis rectè decimus quartus.

Nota II.

Ac me parum mordentem salubrius patiaris. Sapientis, & viri amici consilium Eccl. 7. v. 6. *Melius est à sapiente corripì, quam stultorum adulatione decipi,* & prouerb. 16. v. 19. *Vir iniquus lætatur amicum suum, & ducit eum per viam non bonam; etenim virijs semper seruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia delictis, virtutibus austeram, & fortia sunt amica,* vt rectè Petrus

Rauen. vel si poetæ magis placent.

Lingua assentatrix vitium peccantis aceruat,

Et delectatum crimine, laude ligat:

Nulla sit vt lapsa reparanda cura salutis,

Blanditur fontis, dum male suafus honor.

Libera sit potius vox correctoris amici,

Serpere nec fbris caca venena sanat.

Iacob. Billius in Authol. sacra.

Nota III.

Præter Fratrem Bernardinum, & me. Hæc iterum inferius repetit, & magnam præ se ferunt Alberti commendationem, quod vniuersæ Religionis vituperator acerbissimus ipsum excipiat, & solum soli sanctissimo, doctissimoque Bernardino Senensi, vt erat eius discipulus, sic vitæ, ac virtutum optimè æmulum associet. Quo etiam collimant, quæ ipse Beatus Albertus, ex Poggij ad se literis vel ipsdem ipsi vituperatorijs, vel alijs vnâ missis refert in hæc verba: *sed quia me ab istorum vulgo eximis ac per hoc non vulgarem, sed singulari quadam vita, & doctrina præditum me egregium facis &c.* Certè multi tunc erant non solum per totam Italiam, & extra, sed in eadem ipsa prouincia Tusciæ eiusdem instituti docti, sanctique viri, & miraculis illustres; & tamen aduersarius vnicum par Bernardinum, & Alber-

Ee 2

tun

tum nominatim eximendos censuit: quo non extra gregem tantummodo ipsos extulit: sed eminentes, & singulariter insignes, etiam inter proceres religionis; vita, & doctrina esse significauit.

Nota IV.

In fingendis horrendis criminibus, & turpissimis moribus asperiores, ne dicam audaciores. Hinc pergit Albertus Poggij in religionem probra eidem exprobrare, non quod illi eadem impingat vitia, sed quod infontibus impigisse, vitio vertat, & quamquam pluribus, iisque claris, & fortissimis argumentis, eadem probra postea reprobet, non fortiori mea sane sententia vsus est, quam hoc ipso, vt eam tantum detegat, quemadmodum alio tempore, & loco Diabolum pinnati cerui specie laruatam, dolum detegendo disparare, confestim euanescere, & disperire fecit. Etenim non sola hæresis est, quam ad tuam originem reduxisse, resurasse sit; sed quæcumque hominum actio, quæ ex ira, odio, inuidia, audacia, acerbitate mentis, ex omni denique inordinati animi perturbatione procedunt, quem ex fructibus cognosci veritas ipsa nos docet, & cognoscere nobis concedit. Qui fructus in vehementi, & impotenti oratione Poggij manifesti sunt, aliter enim turbati animi passio, & aliter tranquilla, & recto iudicio ordinata voluntas, partus suos edere solent, & longe disparem produnt affectum radicis. Hæc probabilem, suauem, pulchrum, amabilem; illa vel primo aspectu fidem sibi derogat, turpitudinem prodit, audientem exasperat, charitatem vel dimittit, vel impedit, sequæ alijs horrendam, ac despicabilem reddit. Hinc tot Rhetorum flores, & figuræ, tot beneuolentiam captandi genera, & modi, quibus etsi celare prorsus animi sui motus aliquando non possint, exornare saltem, ac dulcorare conantur, ne quos conciliare cupiunt, magis exasperent, irritentque: quod & Christiana charitas, non raro suadet. *Responsio mollis frangit iram, sermo du-*

rui suscitatur furorem. Prouerb. 15. v. 1. *Et mansuetus Moyses, dilectus Deo, & hominibus, verbis suis monstra placauit.* Eccl. 15. 1. 2. Quem imitatum in hoc opere nostrum Albertum effectus consequuti ostenderunt. Nam quæcumque in hac epistola petijt, obriuit, & Poggij amicitiam sibi conseruauit. Vide aliam eius epistolam ad eundem quæ ordine 89. est. Inter Poggij opuscula edita extat eius Responso, qua se excusat, & epistolam sic incipit. Tantum abest mi Alberte, vt grauius feram, quæ à te scribuntur, vt etiam maximas tibi, & habeam, & debeam gratias, quod me pro tua in me beneuolentia, & charitate admonere voluisti, eorum iam quibus me aberrasse arbitratus es.

Nota V.

In locis deliciosis, amœnis, iucundis. Hæc Poggij querelæ causa fuit, quod cœnobij fundo fratribus iuste acquisito, Deoque, & Religioni dicato, se vel suos tanquam amœnissima patria, & in eo nascente Iouis, vt prophanè vocat, nectare priuatos lamentatur, eaque data fuisse tam vili hominum generi, vt ipsius quidem disterio prædonibus domus, hoc est foricibus, seu canibus, & catitis comparandi sint. Quos tamen Albertus Dei seruos, & sanctos vocat, & ipsa vilitate, seu vt religiosus dicamus, Euangelica paupertate, & nectaris illius aliarumque voluptatum voluntario contemptu meliorum rerum, ac cœlestium deliciarum dignos demonstrat.

Nota VI.

Sacrarum Religionum. Non ergo proprii tantum instituti, vel suorum fratrum philantia, sed communi ordinum omnium religiosorum causa, & animarum salutis zelo, & vt prius dixit multorum instantia hanc religiosæ vitæ laudationem instituit. Quo etiam spectant, quæ fufius ad Nicololum in superiori epistola in hanc sententiam scripsit.

No-

107. Nota VII.

Non Diogenis acerbiteratem: Desiderabit fortassis quispiam, vt Diogenis, aliorumque gentilitatis procerum, quos in virtutum certamine Christianis religiosæ vitæ professoribus in hoc opere postponit author, personas, & qualitates, ex quibus cum his comparantur explicarem. Sed res alioquin eruditus familiaris tam longa est, vt crescentes notæ textum superarent: molestam propterea, ac superuacaneam omittimus, ne paginas frustra duplicare cogamur: videre poterit, qui cupit Diogenem Laertium in vitis Philosophorum, Ioannem Gualensem nostrum de dictis, & factis eorundem, per Lucam Vvaddingum Romæ editum, eorundemque Philosophorum sententias, & Apophthegmata in Polianthæa, ac theatro vitæ humanæ, quæ confirmant, elucidantque omnia, quæ author noster in hoc opusculo ex gentilibus in medium producit. Id verò hic omittendum non duxi, aptè quidem ipsum, & ad hominem, quod aiunt, huiusmodi comparisonem in Poggium assumpsisse, quem ante dixerat Poetarum, Oratorum, Historicorum, & Philosophorum gentilibus literis nimium delectari, eisdemque plusquam oporteat, & quam deceat attribuerè; quo ille cernat, præstare prophanis Christianam Rhetoricam, & Philosophiam, quæ sola vera, cum falsa & ficta Ethnicorum composita veram virtutem & docet, & operatur, & sola cælestem, æternamque præmium, & solidam laudem expectat, & promeretur.

Nota VIII.

Sed sunt plerique, qui vsq; ad eò &c. vt exui quemquam ante actis vitijs posse non credant. Vtilissima, & pulchra præoccupatio. Talis fuit veterator ille malorum, quem suauis, facillique consilio, & procul dubio etiam precibus, Albertus ipse, quod in eius vita diximus, Venetijs olim ad frugem reduxit. Tales innumeri in sacris historijs reperiuntur, & vtinam aliqui

non semper sint, qui vt Augustinus eleganter expressit, catena consuetudinis peccandi, per Diabolum desperatione emendationis constricti detinentur: sed semper etiam fuerunt qui à summis flagitijs, & inueteratis sceleribus ad summam sanctitatem morum, & maximam copiam cœlestium gratiarum repente conuersi reperiuntur. Qui cum Psalmita dicere possunt: *secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ latificauerunt animam meam.* Sed satis ad rem persuadendam Albertus hoc loco ex Augustini, Cypriani, & aliorum tam documentis, quam exemplis produxit. Verè quondam Seneca Epist. 107. dixit. *Non quia difficilia sunt, multa non audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt:* quæ ille Socratis exemplo confirmat. Duo autem hoc argumento præstat Albertus Poggij suo, alterum, vt videat facilem ipsi Dei gratia viam esse, si recipiscere vellet ad Dei, atque hominum, quos offenderat, recuperandam amicitiam: alterum vt intelligat, male se collegisse, si qui seruorum Dei, in quos inuectus est, in sæculo flagitiosi fuissent, eisdem factos religiosos post conuersionem tales esse oportere.

Nota IX.

Nec ab infestis præpediamur. Infestos hoc loco non inimicos intelligit, quos nullos habuit, præter paucissimos virtuti ipsius malè æmulos, sed importunos exactores prædicationis ipsius: qualem in eius vita diximus fuisse Franciscum Barbarum, Brixianum tunc Prætorem, qui ipsum ad pacem sæuis in se mutuo ciuibus persuadendam rogabat: in eo tamen ab alijs eadem importunitate distractus ante octauum post annum, eo se conferre non potuit. Tales etiam hoc tempore fuerunt Cortonenses, Regienses, & Florentini, ac Minister Generalis, qui Albertum, vt vidimus, ad Viterbienses, aliosque prædicatum proficisci cupiebat. Tales multos refert Vvadingus in actis vtriusque Bernardini Senensis, & Feltrensis, Ioannis Capistrani, Iacobi Piceni, & aliorum hu-

ius

ius infirmiti hominum, quorum prædicatione aded grata, & proficua probatur, ut populi Ciuitatum, & Principum literis, & procuratis diu ante mandatis Pontificijs, & adhibitis aliquando militaribus custodijs ne alio migrarent, eos ad se certatim rapere, & retinere nitentur.

Nota X.

Nunc in his locis versor, quæ sicut luto sordida, sic non nihil hæretica prauitate infecta reperio. Vbi fuerit Albertus quando hæc scripsit, nisi forte Florentiam intelligat per illa verba præcedentis Epistolæ ad Nicolum, quam (prædicationem) superiore tempore (fortassis anno præcedenti quo ad Poggium scripsit) ut tu ipse optime scis nostræ Reipublicæ, nostræque Ecclesiæ accuratius solebam impendere, per quæ an Urbem ipsam Florentiam, an alium illius ditionis locum (qualis Cortona est) designet, dubium est. Florentinam Rempubliam forte designat, (quam nostram vocat) id est sibi, & Nicolo communem. Sed ut Cortonam

intelligat, magis mihi persuadeo, vbi nimirum inter prædicandum morbo correptus est, iacuit, & conualescebat. Cum hac ad Poggium epistola dicat, hos hæreticos ad fidem Martini V. Pontificis, & gremium Ecclesiæ per illos seruos Dei, quos Poggius vituperabat, conuersos fuisse; Ego, fratellos intelligo, qui tempore schismatis, ante Martini Pontificatum liberius per omnem Italiam grassabantur, & regularis obseruantie Minoritarum studia, & acrem inquisitionem, sibi grauem, multisque vtilem ad salutem, alijs ad supplicium, sentiebant. Maxime verò Ioannis Capistranensis, & Iacobi Piceni quos Pontifices ad id specialiter hæreticæ prauitatis inquisitores designarunt: quibusque Albertum, & alios operam suam in Tuscia contulisse, ex hoc eius loco habemus. Quamquam dum veri, ut loquitur, Christi Pontificis Martini, hac differentia ipsum ab Antipapis discernere videatur, possit etiam intelligi de schismaticorum reliquijs, qui ante Martinum sub diuersis Antipapis diuersis quoque forsitan erroribus imbuti fuerunt.

EPISTOLA XXII.

NICOLAO NICOLI.

ARGUMENTVM.

Scripta quadam sua anno superiori Nicolao promissa iam tandem mittit, rogatque, ut ea, postquam illis vteretur, Andreuccio Senensi, viro docto, & utrique communi amico communicet, ubi de sua profectioe Neapolitana.

CVM essem superiore anno, mi Nicolae charissime, urgentibus maiorum iussionibus Neapolim accessurus (1) decreueram, tum ad te mittere spiritualia munuscula memoriæ apud te meæ, libellos scilicet duos (2) quos ipse nuper edideram. Quod cum certa

ratione ante non fecerim, ecce nunc, si quid erratum est, emendo peccatum meum, & tu veniam dabis. Oblata ergo in præsentia aptiore occasione fidelius, ac tutius, quæ velim ad te mittendi, post reuersionem meam ex Neapoli, ac reliquo omni eiusdem Ciuitatis Regno, mitto ad

te

te eisdem libellos, quos huic nostrarum baiulo, qui pro rebus gerendis illustri Comitibus Vrbinatis Florentiam accedit, ad te perferendos dedi. Horum opusculorum alterum libens quidem, ante hoc ferme triennium, ipse confeci, cum ab ægrota-tione paulum conualescerem; alterum verò inuitus elaboravi, habitum publicè ad populum Vrbeuctanum, in capite Quadragesimæ, cum eiusdem Ciuitatis Episcopo instantius flagitanti, immò verò iubenti, id negare non possem. Hi libelli titulos habent singuli prænotatos, quos tu cum amicis omnibus, ut libebit, tum verò Andreuccio nostro Senensi, homini quidem docto; sed quod est satius, & sanctius vtriusque nostrum amantissimo legendos, & scribendos tribues. Ità enim illi me facturum, cum is nuper huc venisset, pollicitus sum, ut vel tu eos ad illum, vel ego quantocius mitteremus. Tui itaque atque Ambrosij doctissimi Monachorum (3) præstantissimo derelinquo iudicio perpendendum, vtrum ego clamator importunus, contra quod oporteat, & quod deceat rectius sciam, ne iuxta Ciceronem.

stultitiæ meæ complures domesticos faciam: an vel perexiguus orator ad scribendum me penitus dedam, ut tandem aliquando mediocrum eloquentium gregi annumerer, & nostris Christianis hominibus, vel in paruis causis, vel in maiusculis pro-sim, consuetudine auctus, & tua frequentiore admonitione limatus: aduersa corporis valetudine, quæ me diu tenuit, dum ad te nunc scribo, ita premor, ut quid velim dicere, penè non sciam, & quod scribo, cum conor eloqui, vix stylum manu tenere queo. Scateat ergo vitij oratio, modo amicitia beneuolentiæ non perdat officium, immò verò partes suas Christiana charitas non omittat, Abbatem dignissimum, iterum, atq; iterum dico, Ambrosium nostrum Monachum, religione consortem, ætate fratrem, dignitate parentem, ut meo nomine salutes, ac me illi commendes, plurimum precor, cuius, ut ante dixi, grauius iudicio vnà tecum nostra iudicanda committo. Vale, & me, ut soles, ama, & pro me ad Christum instantius ora ex Urbino 22. Octob. 1433.

N O T A E.

Nota I.

Vrgentibus Maiorum iussionibus Neapolim accessurus. Poterat hoc iter effecisse, ut multæ Alberti literæ superioris anni nobis non suppetant. Totum enim Regnum peragrassè (procul dubio prædicando) ipse in alijs posterioribus Nicolao scribit. Tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ, quam multo labore illustrauimus.

Nota II.

Libellos duos, quos ipse nuper edideram. Horum libellorum titulos author non exprimit: sed alterum eorum fuisse laudationem Religionis ad Poggium, inde colligimus quod se illum ante triennium confecisse, scribat, cum ab ægrota-tione paulum conualesceret, quæ ut epist. 20. vidimus, illi laudationi conueniunt: alterum libellum credimus esse orationem de laudibus

bus poenitentiae, de qua in hac epistola scribitur. Alterum vero inuitus elaboravi habitum publicè ad populum Vrbeuetanum in capite Quadragesimæ, cum eiusdem Ciuitatis Episcopo instantius flagitanti imò vero iubenti id negare non possem. Quæ omninò conueniunt cum eis, quæ in ipsa oratione habentur, & in nostris ad eam notis, atque imprimis in ipso exordio statim. Quod minus impræsentiarum non satis equidem libenter suscipio, & hoc est, quod in hac Epistola dicitur. Alterum vero inuitus elaboravi. Et iterum versus finem. Hoc præsertim tempore deuotissimo Quadragesimæ. E paulò post. Quod hodie ex Sancto Iohanne lectum audiimus: Et iterum. Euangelium quoque compleuerimus &c. ubi refert verba Iohannis in Epistola seu lectione Missæ, & summam Euangelij eiusdem Missæ exponit, quæ Feria quarta Cinerum in Ecclesia leguntur. Et hoc quoque est quod in hac Epistola dicit, habitum publicè ad populum Vrbeuetanum in capite Quadragesimæ. Ex quibus clarè consequi videtur, illam orationem de laudibus poenitentiae habitam anno 1432. vt in fine ipsius orationis notatur, idque coram Episcopo Vrbeuetano, quod ijs verbis orationis huic Epistolæ consonis ostendit. Quando & tu, Reuerendissime Præsul hoc fieri iubes; & coram Religiosis; & populo ciuitatis, vt iterum loquitur. Et vos integerrimi Religiosi adestis, & vos egregij, ac doctissimi viri, & vos omnis populus suspensi ora consistitis. Quibus verbis auditorum tunc suorum ordines fecernit Albertus. Atque ego his conuincor; vt censeam eam orationem fuisse secundum libel-

lum, quem Albertus ad Nicolum cum hac Epistola misit, & eandem ipsam iubente Episcopo ad vrbeuetanos habitam; ubi etsi nulla tunc fuerint ordinis comitia erat tamen aliorum Conuentualium, alterumque Obseruantum Franciscanorum, aliaque aliorum ordinum cœnobia, quorum Religiosi peroranti Alberto assistebant; ad quos vt ad cæteros auditores ipse sermonem dirigere potuit. Nec obstat Vvaddingum dixisse, quod Albertus eam orationem 1433. Bononiæ in generalibus ordinis comitijs habuerit: poterat enim Vrbeuetari prius habitam alibi postea mutatis mutandis recitasse, quam mutationem ipse author in alijs literis ad Nicolum scriptis indicat, dicens alia eiusdem orationis exempla, ab hoc nostro per ipsum emendato, in aliquibus differre: vide Epistolam XXV. à nobis post hæc scripta lectam, ex cuius nostra nota colliges orationem illam stilo nouo habitam fuisse anno 1433. nimirum in fine Februarij, vel initio Martij, in quos dies incidit Feria quarta Cinerum, quamuis Albertus signauerit annum 1432. scilicet stilo veteri, quo utebatur, & annum nobis primo Ianuarij præteritum vsque ad 25. Martij protrahebat.

Nota III.

Ambrosij doctissimi Monachorum? Is fuit Ambrosius Camaldulensis, sui ordinis Generalis, Græcè, & Latinè eruditissimus, Eugenio IV. Pontifici, & Cosmo Mediceo maximè familiaris, & in Basileensi, & Florentina Synodis Pontifici utilis.

EPISTOLA XXIII.

ANDREVVCCIO SENENSI.

Duos illos Libellos per Nicolaum tradendos esse monet.

Homini cuidam fidei, quantum mihi videtur, & diligenti, qui pro rebus gerendis Illustris Co-

mitis Montisfortis, vel vt vulgo dicitur, Vrbinatis Florentiam accedit, libellos nostros ad Nicolaum perferendos

rendos commisi, quem sum instantius meis literis obsecratus, vt ad te illos, cum eos ipse peruiderit, legendos, ac scribendos det. Ita enim mi Andreucci, data occasione non modo fidelissimi, verum etiam velocissimi nuntij fieri debere sum arbitratus. Tu verò eos cum voles, vt

me vehementissimè postulasti, poteris à Nicolao nostro non solum alienarum rerum, sed quod est maius, ac rarius, suarum largissimo tributori eisdem libellos facillimè mutuari: Quos cum impetraueris, eos leges attentius, ac me diliges. Vale ex Urbino 22. Octob. 1433.

EPISTOLA XXIV.

GASPARI CORNELIO.

ARGVMENTVM.

Tota familiaris, & festiua, in eaque iueundè ludit, accusando, excusandoque mutuuum decennale silentium inter se, & Gasparem, iam tandem solutum.

Decennale fermè silentium, mi Gaspar in Christo charissime, quo mecum maluisti diutius pariter tacendo confingere, cum ex Bononia nuper ad me scriberes, tua tandem humanitate rupisti. Quamobrem diuturnam rusticitatem erga te meam, iam abs te superatam esse confiteor: nam si vt poteram, & tua amicitia postulabat, ad te sæpe scripsissem, fuisset, quantum arbitror, primo quidem tua dulcissima dilectione in Domino fruius. Deinde essem, quod te non scribentem longo iam tempore vicissem, gloriatus. Postremò verò, nisi fallor, fuisset ad te ipse scribens, te non parum in Domino consolatus; compluribus quidem curarum cruciatibus in gubernandis fratribus angustatum, sed in alenda amicitia, pace tua dixerim, somno profundissimo dormientem. Quid dico dormientem; imò verò ne culpas quidem diu-

turni silentij ingenuè confitentem: quandoquidem easdem culpas, quas liberè confitendo diluere poteras, magis augeas, dum nescio quæ argumenta obtendens crimen tuum in alterum referre conaris. Ais enim, præterea, te haudquaquam ad diem istam ad me quicquam scripsisse, quod me occupatum quotidianis prædicationibus audieras; quasi verò nisi ego siluerim, & mihi non vacauerit legere, & tu scribere non potueris. Dicis præterea ob hoc tacuisse te, quod fueris arbitratus, quam verò leuiter ipse videris, amicos mihi ex animo excidisse distento tantis laboribus, quid sibi velit iste distentus non satis intelligo, nisi forte distentum voces distractum, effractum, effusum ad omnia, aut distentum intelligas, qui sit inflatus, turgidus, & ventosus. Quod si hæc sentis, habeo huic existimationi tuæ de me tam bonæ ingentes gratias, cum il-

lum me his verbis appelles, nescio & an arbitrare, qui & in rebus gerendis non satis integer, & admodum insolens sit. Hæc sunt argumenta tua, quibus te iustis ex causis decem circiter annos rectè tacuisse excusas. Verum ut ego sentio te multo rectiùs simpliciter excusasses: quod pro me equidem facere nunc aggredior. Ego inquam, ego de errore meo, nec me tuebor, nec excusabo: imò verò ecce rusticitatem meam tantùm, ut dixi, paulò confiteor à te victam. Non prætendo occupationes, non labores prædicandi iugiter Euangelij, ut pro me ipse facis, rectè ne an perperam, sileo, quia verò magnitudine laborum meorum, ut ais, præditus, vel tuas literas legere non potuerim, si illas scripsisses, præsertim tanto chariores, ac faciliores, quanto rariores, cum frequenter multorum legam, vel ad te paruulam scedulam exarare, qui etiam in mediis occupationibus libellos quosdam non paruos edidi. Quos si videre volueris, prius est, ut te ad me longo iam tempore non scribentem non tuere, sed turpiter fecisse accuses, ut te læsisse amicum confiteare, ut postremò te victum intelligas. At verò ut hac de re & mihi, & tibi, tanto salubrius, quanto communius iam consulam, superest mihi Gaspar carissime, ut cum ambo in excitanda, fouenda, & confirmanda amicitia torpuerimus, errata nostra superioris temporis nobis inuicem dimittamus. Posthac verò agamus frequentibus epistolis inter nos diligentius, qui tam culpando silentio tanto in tempore egimus negligentius. Sed de hoc satis: nunc de aduentu meo Venetias, quem tu vehementer & amice expectare vide-

ris, quantum attinet ad superiora tempora, quibus venire distuli: hoc tibi respondeo, voti quidem mihi diu fuisse eo accedere, quamuis autem complura impedimenta, ipsaque præsertim impotentia mea tardiùs proficiscendi causa fuerint: hoc tamen velim tibi persuadeas, prudenter factum esse, quod huc vsque non veni, ne aut temerè accederem, si intempestiuè, aut inconsultè differrem, si nunquam venissem, spei itaque plurimum mihi est, frater in Christo charissime, nisi iter meum aliquid intercipiat, ad vos Christo propitio, & si vita comes fuerit, proficisci; at verò hoc ipsum non admodum propere efficiam, tamen tandem aliquando si mea valetudo ferat, ut in altero, idest dum differo, mihi præparem animum tuum; in altero autem, idest dum interim hæc pauca ad te scribo, quia mea præsentia delecteris, quam licet sumus exigui, te percipere minùs ambigo. Accipe itaque has Vicarias, & ut ita dicam, præcursorias literas meas, non ad te solum, sed & ad reliquos amicos in Christi visceribus honorandos, tam nostri ordinis fratres, quam omnes, qui se in his literis meis nominatos arbitrentur, & tu illos suis nominibus expressos putes velim, quam & sæculi homines Christianissimos, Guarinum dico, F. Barbarum, ac plerosque cæteros, qui nos amant, vel potius amare solent. Hoc quidem quantum mihi videtur iustissimè dixerim, cum apud nos scribendi ad inuicem diligentia omnis sublata est; imò verò negligentia vltu iam consuetudinis inoluerit. Vale ex Arimino 1433.

EPISTOLA XXV.

NICOLA O NICOLO.

ARGUMENTVM.

Indefessum Nicolai studium in conquirendis libris, & promouendis literis laudat, se lustrato Regno Neapolitano, ac tota penè ora Italica, nullos veterum libros, quamquam diligentissimè quæsitos, reperisse nunciat: & sterilitatis huiusce causas fusius prosequitur, librorumque, & literarum in eo Regno contemptum exagitat. Nicolaum ex aduersitate mœstum scripturarum exemplis consolatur. Tertullianum cautè legendum admonet. Denique de libellis suis ad Nicolum nuper missis, ac de Guarino Magistro aliquid.

Cum ex Urbino (1) post curam valetudinem meam (2) Ariminum me contulisset, profecto inde mihi in Lombardiam literæ illic tuæ redditæ sunt. Quibus lectis, quam magno sim affectus, & gaudio, & mœrore dicere sanè non possum: quorum mihi alterum tuæ prosperitas, alterum tuæ aduersitas præbuerunt: vtrumque verò amor erga te meus. Nam, ut lecta antea referamus, de tuis literis, mi Nicolæ charissime, cum pro nouitate illarum (diu enim ad me non scripsisti) tum verò maximè pro hilaritate rerum, quas ad me attulerunt, sum plurimum gratulatus. Quem enim amicorum tuorum, inter quos pro tua humanitate, haud mediocri mihi locus præbitus est, non lætitiæ ingentissima efferat, audientem prosperitatem bonæ valetudinis tuæ, tanto iucundioris, quanto salubrioris. Neque enim istam tui corporis sanitatem, ut in plerisque nouimus, libido effusior populata est, inquam, non grassatur voluptas insanior, non

luxuria fœdior, & quam consueuisti à teneris, ut dicitur, annis in acquirendam ampliorem veritatis notionem, consilio prudentiore potiri; imò verò in omnium, & doctrinarum, linguarumque peritiæ cupiditate consumere. Verum hæc sæpe noxia sunt: & frequentissimè tam malis, quam vanis insunt. Illud autem, quod est longè præstantius, & quod apud te fateri ad me maximè attinet, quis non miretur non solum amicissimorum, sed inimicissimorum, perditorumque hominum te virum iam senem, tam incredibili ardore animi, & tam continua sanctarum scripturarum non modo deuotione Christianissima, & lectione instantissima; verum etiam propriæ manus laboriosissima scriptione feruere. Tibi ergo, non quantum per me fieri (quid enim illud nisi perparum est) sed quantum per te optari potest alacer, ac libens satisfacere vellem: non quidem tanquam homini defecto viribus, non ut iam diuturnis laboribus, ac vigilijs flaccescere

inchoanti, non denique quia cano capite, & frigido sanguine, ut antiquioribus fieri solet, remissiuè laboranti, sed velut nouello cuidam viro, nunc præclarissimam viam sanctorum studiorum florentissima ætate ingredienti, quem pro robore ætatis, ac subtilitate ingenij, proque summis studijs, quibus summa diligentia feruoris incumberet, fore grandi fruge fœcundum, & vberimis fructibus opulentum, non dubium est, præsertim verò de *Biblia illa* (3) quam Græca & lingua, & literis exaratam, apud nostræ religionis fratres Arimini reperiri à fratre Bernardino accepisse te scribis; cuius tamen habendæ cupiditate, mi Nicolae, frustra laboras. Nam nedum nostri Conuentus, sed omnium religiosorum, omnisque illius Urbis peragrata prouincia nihil græcarum literarum à me repertum est, sed & ipsi fratres annosi, admodum veteres, & antiqui, qui omnes Bibliothecarum libros frequentiore lectione hætenus percurrerunt, quicquam aliquando fuisse in eorum locis græcæ eruditionis penitus negant: ex quo fit, ut vel de alia ciuitate quæ te fugerit apud te Fr. Bernardinus ista narrauerit: vel illum de illa ipsa obliuio profunda fefellerit; vera tamen se attulisse existimantem. Tute ipse ergo poteris ab illo fieri certior, qui tibi quam mihi est longè vicinior: adeò ut superfluè à me quæras de eius sospitate tibi rescribi. Audio enim illum in *nostram Etruriam* (4) nuper ingressum, vel Aretium, vel Cortonam, vel Perusiam applicuisse, in vna illarum, siue in altera qualibet nostræ patriæ ciuitatum Diuinæ prædicationis salubriter, ut assolet, verba saturum. De libris verò cæte-

rarum prouinciarum quod quæris, tam magnæ quondam Græciæ, quam totius penè oræ Italicæ quam multo labore lustrauimus, inciderimus ne inter eundem in libros quosdam veterum tam Ecclesiæ quam sæculi magistrorum? breuiter tibi respondeo, nihil ad manus nostras, *quamquam diligentissimè quæsiuerimus* (5) peruenisse, nedum vetustatis, quod potuit & diurnitas, & negligentia aboleuisse, sed ne communium quidem opusculorum querum solent tam veterum, quam nouorum referta esse omnia. Omnis enim ea patria iacet in tenebris, nullum literarum lumen, nulla eruditio, & quæ quondam græcis literis, & Pythagorea ambitione floruerat, nunc ignara rerum, & literarum fœda consumitur: quæ olim græcis, & latinis doctriinis fuerat expolita, nunc ytrisq; expoliata est, ac Barbarum potius fremdens Pythagoreum tantum silentium quinquennale, quod ad literas attinet, immò plusquam centennale concelebrat, verba ab alijs mutuata, si integrè loqui velit, quæ ad vltimas terras rerum hætenus documenta transmiserat; apud ipsam verò Neapolim, & reliquum etiam omne Regnum vacare literis penè non possunt, & penitus nolunt: quorum alterum miseræ est, alterum superbæ, ac negligentæ. Incurstant enim eandem prouinciam superiore tempore Rege Aragonum, & urbem ferro, incendioque vastante, ita milites eius depopulati sunt ciuitatem, ut præter alia ludibria, magna quædam classis de spolijs onusta libris præcipuis, ab eis in patriam sæuisimi hostis adueheretur. Quæ cum in medium pelagus posita, æquora vento flante fulcuret, maris tempe-

state

state vorante summersa est. Quod ego naufragium, etsi lugubre, diuinitus tamen factum non ambigo, ut neque latrocinij dediti malè partem conquirent, neque apud sponte ignaros, ac literas aspernantes sacra illa diutiùs remanerent. Dedecori enim fore, mi Nicolae, quod mirum est dicere, sibi penitus existimant ij, qui regio genere gloriantur, si dent operam studijs vel humanis, vel Diuinis. Ita de stirpis nomine inflati, ita de sanguinis nobilitate tumentes, ut vel hoc turpissimum sibi esse non iudicant, si ab Patrum institutis degenerantes Maiorum suorum vestigia non sequantur: nam illa est Ciuitas, ut tuus Cicero ait, quæ summum Poetam, ac eruditissimum hominem Aulum Lucinum Archiam Anthiochiæ natum, quem cunctæ Græciæ, & omnis Asia celebrabant, Ciuitate, præmissisque donauit. Ea est Ciuitas, quæ Maronem illuminato nomine, ac celebritate notissimum diutiùs possederat. Illa est postremo Ciuitas, quæ non longe ante nostram ætatem Illustrissimum, & Christianissimum Regem protulit, Regem dico Robertum, qui intermissa studia literarum, imò verò obliteratedam diligentiam disciplinarum, & penè funditus euersam instaurauit. Nunc verò in tantum dedecus venire omnes regiæ dignitatis, quòs maximè eruditos oportere esse non dubium est, ut beatum putes eum, qui si doctrina careat, stupris, & corruptelis, otio, & infinitis vanitatibus non deditus sit. Non ergo ex illis locis de me queraris, à me inquiri negligentius libros, vbi diligentius ventres, quam chartæ replentur, & vbi sepulchrum patens gutturi Baccho, quam animus Mineruæ

amicitior est. Sed his relictis, quibus emendatio magis expetenda est, quam supplicium, me me paulum ad te confero, quem de tuis angustijs, quas ad me scribis, quamuis eas mihi communes facio, illud tamen iuxta sententiam sacrarum literarum verissimè admonitum volo, fuisse scilicet vnquam neminem, sed neque esse, neque fore quemquam ex ijs dumtaxat, qui Deo placuerunt, id est qui piè viuere statuerunt, qui passione plectente, velut probanda vasa figuli, Babilonium ignem effugerit. Verùm interea consolatur nos species quarti quasi filij Dei, *id est, nostri Dei, atque hominis Christi*, (6) qui voraci flammæ se ingerit, ignes irrorat, pueros ut Dei canticum concinant docet, combustisque vinculis, quibus ligati in medium ignis præcipites ruerant, corpora timens flamma non tangit, sed relinquit intacta, & non solum arduos liberat Deus, atque incendij ministros comburit, sed è media fornace eratos, Rex paulo ante furens, conuersus dignitate sublimat. Pleraque sunt istiusmodi exempla, quæ de scripturis sacris, in vnum corpus coacta idem efficiunt, quæque breuitatis causa omitto. Tu verò hæc omnia quanto iam tempore perlegeris, quis ignorat? nunc superest, diurni temporis lectionem breuissimi momenti perpeffione compenses: nec te apud omnes inaniter legisse testaris: quod quam turpe sit, tibi tali viro, tu ipse videris: quid enim sunt scripturarum sacrarum documenta, nisi animi quædam contra Diabolum ornamenta, quibus nostræ mentis classe munita, in huius mundi turbulentissimo pelago, cum pyratum cruenta demonum turba nauali nobis prælio dimi-

dimicandum est: nec minore animo, si oporteat, terrestri pugnae congressione certandum: ut ex omni parte trophaea referentes, hinc quadriga Evangelica vecti, in patriam triumphemus, illum in equis albis inter exercitus caelestes secuti, qui vocatur fidelis, & verax, cum iustitia iudicans, ac pugnans, cuius oculi ut flamma ignis, in cuius capite diademata multa, qui habet nomen quod nemo nouit nisi ipse, qui vestitus est veste aspersa sanguine, & vocatur nomen eius verbum Dei, de cuius ore procedit gladius bis acutus, ut in ipso percutiat gentes, quas reget in virga ferrea, qui calcavit torcular vini furioris irae Dei Omnipotentis, habens in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium: in quibus ego caelestibus Diuini hominis verbis intelligi oportere arbitror, Christum neque fallere posse corruptum, qui sit fidelis, ac verax, iudicans cum iustitia, ac pugnans, neque falli ignarum, qui flammeos oculos, idest ardentem notionem possideat, neque insuper angores nostros nullo praemio donare ingratum, cui sint diademata multa: neque praeterea salutem nostram nulla miseratione tueri inclementem, cum sit vestitus veste aspersa sanguine: neque deinde errata nostra nulla castigatione ferire iniustum, de cuius ore procedit gladius bis acutus, neque postremo virtutem eius deficere impotentem, qui sit verbum Dei habens nomen quod nemo nouit nisi ipse Rex Regum dominus dominantium. Non est ergo Christus noster, aut deprauatus, aut inscius, aut bonorum immemor, aut immittis, aut iniustus, aut denique impotens. Nunc itaque, Nicolae Caris-

sime, tantum, talemque Dominum super equum album sedentem, idest carni immortali, & corpori virgineo praesidentem, nos etiam, ut dicere coeperam, in equis albis, idest gloriosis corporibus, integrisque sequemur: si neque aduersis rebus fracti, neque secundis effusi, languidiores, quam clariores, hosti cesserimus. Quae si praeciosa sunt omnia, tu, qui tot, & tanta legisti, cur huiusmodi adiumentis non orneris? si turpia quam ob causam his fœderis? si leuia, quamobrem supereris? si fortia, quo pacto non animeris? nam & gloriosa sunt appetenda, & turpia fugienda, & leuia contemnenda, & fortia superanda Philosopho, sapienti, forti viro, quanto magis Christiano, cui nihil est gloriosum, nisi quod de felicitate beatum, non in terris, sed in Caelis; nihil turpe, nisi quod de sceleribus vitiosum, non in Caelis, sed in terris; nihil leue, nisi quod de Christi onere virtuosum, non de iugo grauissimo legis veteris, sed de leuissima, ac mitissima sarcina Evangelij; nihil postremo forte, nisi quod pro Christo victoriosum est, non in delicijs, sed opprobrijs, probris, supplicijs. Age ergo, mi Nicolae dulcissime, mi Parens optime, & haec posteris, & qui vitam degunt, tui ingenij, immo tuae fidei monumenta relinque, ut intelligant te tot Bibliothecas tanto tempore haud infructuoso, quamuis laborioso sudore expetisse, vertisse, legisse, exarasse: dicant de animi tui virtute, de constantia, de moribus, de meritis, dicant, inquam, verissimè prudentes viri, quod solidae gloriae est, atque addant, te re ipsa verba compleuisse, factis verba superasse, opere perfec-

cille

cille, & molestias omnes, quamuis saeuiente mundo, vicisse, illius integris viribus, robusta mole firmatum, qui ait: Confidite, ego vici mundum. Sed de his satis, superque tibi grauissimo homini, à me praesertim, qui tibi & eruditione, & virtute sum longè impar. Quae cum ita sint, non fuisset, nec haec ipsa quidem dicere ausus, nisi quidam ad me rumor, ante dies paucissimos pertulisset, te esse ob angustias (7) virili penè animo destitutum. Iam verò de Tertulliano, quem in Almania reperitum, de Basilea Theutonicorum, ad te perlatum dicis, quamquam non opus sit, tibi censori sincerissimo, & optimo rerum aestimatori, hoc tamen pro angustia temporis loquor, cauendum tibi esse hominem non solum eloquio rusticanum, vel ut mitius interpreter, legentibus in loquendo difficilem, quo equidem illum minus vitupero, hoc enim apud Christianos calumniam non meretur, sed fide corruptum, quod religio nostra non sustinet. Relege Augustini librum, quem de haeresibus edidit, & videbis Tertullianum, non solum haeretica prauitate fœdatum, sed animo minus firmo, & ut ita dixerim, vago de Christiana veritate ad Cathaphrigas confugisse, quibus fuerat ante insensus: de Cathaphrigis autem pulsus, sua quaedam haereleos conuenticula propagasse. De his partim nostri Hieronymus, & Lactantius testes sunt, à quibus noster Augustinus, quod vehementer admiror, in hoc dissentit, quod in praedicto eius libro dicit, Tertulliani usque ad sua tempora multa extitisse opuscula eloquentissimè scripta, cum tamen supradicti Hieronymus, & Lactantius dicant, eum in loquendo difficilem,

& multum obscurum, quamuis insententijs crebrum, & praeter haeresim, omni disciplinarum genere peritissimum. Cuius differentiae causas, inter tam doctos Ecclesiae viros, praesertim in causa eloquentiae, quae vel manifestissima est, tuo iudicio, & eruditorum sententiae derelinquo: fidei tamen eius, immo perfidiae, res notior est. Restat nunc pauca dicere, de opusculis nostris, quae ante non permultos dies ex Urbino ad te perferri feci, de quibus quid sentias praestolabor. Quod si apud me ingenuè fateare, grande profecto beneficium mihi praestiteris, tanto praestantius, quanto celerius, ut vel tuo testimonio gaudeam, si probaueris, vel contra si repuleris, mea stoliditate affectus, salubri dolore fiam abs te quotidie emendatior. Libello autem illi nostro, quem à me nuper editum, de laude poenitentiae (8) accepisti, mallet vel pauca haec verba praeponi, quam sic imperfectus maneat, ut videlicet non diceret, post exordium. Benè, beatèque viuendi cupiditatem, & caetera, ut ad te scriptus est, sed magis post proemium, tale illi esset, principium. Etsi non benè degendae vitae, quantum attinet ad impuros homines, ac perditos loquor, beatè tamen viuendi cupiditatem omnibus corruptis, & integris inesse hominibus, quam compertum est, ac reliqua quae in eodem contextu orationis sequuntur, quaeque vel tarditate mea vel infirmitate minus aduertì, vel scriptoris vitio praetermissa sunt. Scis enim omnes homines esse, qui beatè, qui verò benè viuere velint, admodum paucos. Expecto in dies gratissimas literas ad me tuas, quas huc Ferrariam mihi mittes, vbi sum ad Pascha inuitus, idest cogente Ciuium

cha-

charitate, ac maiorum nostrorum iussione mansurus. Mihi verò tua scripta, ut censeo, tutò reddentur, si ea ad me perferenda dabis, viro illi græcè, ac Latine omnis linguæ excitatori, rectius fortasse dixerim illustratori, & literatissimo præceptori quondam meo, nunc verò per ætatem patri meo Guarino Veronensi, qui tamen & ipse non est mihi præceptor, etiam nunc, sed honestioris rei, meliorisque doctrinæ, ut Firmianus Demetrianus hæctenus extitit: nam is est, qui me in literis Græcis, & Latinis linguam tantum instruentibus auditorem, alioquin non satis

strenuum in adolescentia habuit (9) Nunc verò illum ego in Diuinis peccatis erudentibus possideo directorem: ut quæ in quotidiana prædicatione habeo à Sanctis Ecclesiæ viris, ut dicam bona, à Guarino tributum, est ut fortasse benè, atque aptè dicantur; vtrumque tamen à Deo est, cui debemus ingentes gratias, quas illi etsi non dicimus, etsi non rependimus, dignas saltem vel habeamus, & tu interim vale, flagitor enim vehementer finem à tabellarijs. Iterum vale ex Ferraria vj. Kalen. Februarias 1433.

N O T A E.

Nota I.

Cum ex Urbino. Hic narrat ordinem locorum, ex quibus in itinere scribebat, Urbinum, Ariminum, Lombardiam: vbi Ferrariæ hanc tandem scripsit: Quem locorum ordinem si cum ordine dierum quibus literas huius 1433. anni numero signatas dedit, conferre voluerimus, inueniemus eas, quas Urbini 22. Octobris, & quas Arimini postea dedit, præsentibus, quas Ferrariæ 6. Kal. Februarij scripsit, priores esse, cum tamen omnibus idem annus subscriptus sit, vnde Ianuarium, Februarium, & Martium vsque ad huius 25. diem, non anno nobis incipienti sed desinenti adscribere, & annum à Christi Incarnatione, seu Virginis Annunciatione suo more computare.

Nota II.

Valetudinem meam. Non à peste Cortonensi iam dudum depulsa, sed ab ægrotatione Urbinate, de qua nuper questus est Epist. 22.

Nota III.

De Biblia illa, quam. Aevi tunc vsus admittebat, ut dicerent Bibliam Chronicam, & similia, sed hunc barbarismum credo magis Librarij ruditate, quam authoris nostri ignorantia irripisse.

Nota IV.

In nostram Etruriam, & mox in altera qualibet nostræ patriæ Ciuitatum. Vbi Etruriam patriam suam, ut Nicolo, & Bernardino communem clarissimè vocat.

Nota V.

Quamquam diligentissimè quæserimus. Eam curam libros veteres inquirendi, à Cosmo Mediceo inter alios Alberto, & Bernardino incubuisse hæc epistola nos docet, & contestatur Augustinus Florentinus in vita Ambrosij Camaldulensis cap. 4. Huc accessit & Clarissimorum Theologorum studium, qui Quadragesimali tempore prouincias

cias adeuntes, ac lustrantes prædicationis gratia, eandem operam magnæ sollicitudine nauauerunt: velut Matthæus Viterbiensis, Antonius Massonus, Andreas Ariminensis, Thomas Serezanensis, Franciscus Pistoriensis, Albertus, Bernardinus, & præterea multi, de quibus Ambrosius frequenter suis in Epistolis mentionem facit.

Nota VI.

Idest nostri Dei, atque hominis Christi. Nostri, non autem non, ut quidam mendosè. Si enim Albertus dixisset, non Dei postea iungeret, sed Angeli, aut quid simile, & reliqua, quæ affirmat, debuisset negare, deinde diceret, non ingerit, non irrorat, non docet. Si verò dicamus nostri iam filium Dei Patri consubstantialem in forma Christi Dei & hominis in fornace, cum pueris comparuisse tenet, de quo vide Cornel. à lapide in illum locum Danielis, vbi plures interpretes in eum sensum citat.

Nota VII.

Ob angustias. Calumnia conturbat sapientem. Existimo ergo has Nicolai angustias natas fuisse ex inuectiua à nobis ante indicata, quam in eum, aliorum testimonijs immeritum, pro

illius æui facilitate conscripsit Franciscus Philelphus, ut proinde illum in hac Epistola tam prolixè laudet, ac tam robustè confortet pro officio amici Albertus noster.

Nota VIII.

De laude pœnitentiæ accepit. Quod nos ante comparatis huius opusculi, & Epistolarum clausulis inquirebamus, hic iam vltro, & patenter occurrit; secundum scilicet libellum ad Nicolaum ab Alberto missum, fuisse illam orationem de laudibus pœnitentiæ, vnde firmatur cætera, quæ ibi subintulimus.

Nota IX.

Qui me in literis Græcis, & Latinis auditorem in adolescentia habuit. Si Guarinus Albertum adolescentem in Græcis, & Latinis auditorem habuit, iam constat, quod ante diximus, in neutra lingua ignarum eum fuisse quando 37. ætatis anno, iam vir ad hunc præceptorem audiendum Veronam iuit, ut scilicet, quæ tam ab ipso, quàm à Chrysolora, vel alijs in adolescentia didicit, ea maturo iudicio vir, Guarini præceptis, & consuetudine limaret, solidaretque.

EPISTOLA XXVI.

PAVLO VLTERRANO.

ARGVMENTVM.

Excusat non peractam rem sibi commendatam.

R Edeunti nunc mihi ex publica concione, quam ex more, ut scis, quotidie ad Christianos populos habere solemus,

homo, ut mihi quidem videtur, rus incolens, tuæ paternitatis literas ad me attulit, per quas flagitas hoc ipsum, quod per alteras tuas ante non

multos dies instantissimè postulaueras, agi scilicet mea solertia apud Maiores nostros tuum negotium, cuius gerendi desiderio, mi Parens optime, fateor frustra laboras. Excesserat enim, atque abierat nostri ordinis Generalis, tùm cum primas ad me tuas misisti. Itaque, quod ad te hucusque non scripsi, non negligentia, sed desperationis tuae

consequendae cupiditatis fuisse existimes. Quod verò illas, quas tibi postulasti impetrari, literas ad te, nec misisti, nec impetraui, non praetermissi officii excusatione defenditur; sed tu hoc eorum absentiae, qui satis tibi facere poterant assignabis. Vale, & pro me ora. Ex Ferraria. Idibus Febr. 1433.

EPISTOLA XXVII.

MARCHIONI FERRARIENSI CREDENTIALES.

Christiane Princeps, pax Christi tecum Amen. Harum mearum baiuli, & meae Religionis charissimi fratres, ad tuam humanitatem à me misisti proficiscuntur, quaedam, quae sunt necessaria arbitratu, meo nomine tibi dicturi.

His igitur tutè quantum Principis clementia postulat, & pias aures, & solidam fidem adhibere, & liberam consensionem non dedignaberis: ac per eosdem minimè mihi respondere grauaberis. Vale ex Ferraria 4. Idus Aprilis 1434.

EPISTOLA XXVIII.

GASPARI CORNELIO.

ARGUMENTVM.

A Gaspare pluribus literis ad partes Venetas accitus, speque fructus concitatus, messemque falci Euangelicae maturam prospiciens, dat spem se quamprimum Patauium accessurum.

Cum tuae beneuolentissimae charitatis ardore prouocatus, tum verò maximè, ac multo magis, magna quadam spe futuri in istis Regionibus fructus incensus,

tandem aliquando eo, quò postulas, appropinquare constitui, vt & tibi suauissimo, atque amicissimo homini morem gessisse videar, qui tuis consilijs, iam per ternas tuas literas hoc

hoc mihi persuadere conatus es; & vineam Christi, vt agrum Domini-cum, pro modulo nostro, in praedictis Regionibus excoluisse latemur: quas quidem magna cum laetitia audio, non modo ob ingentem expectationem seminis auidas, verum etiam ob bonae voluntatis cupiditatem fructibus ingrauescere: adeo vt maturarum vuarum profluentissimo musto libandus, immò verò inebriandus quilibet Sanctus Praedicator rectè quidem speretur, & segetum vberitate, ac si fructu cumulatissimo futurabundus. Quoniam ergo maturae sunt vuae vinearum botri Diuini, verbi falce secandi sunt: quia verò regiones albae sunt ad messem, iuxta Euangelicum institutum. Rogandus est Dominus messis, vt mittat opera-

rios in messem suam, quoniam messis quidem multa, operarij autem pauci. Roga ergo, mi frater optime, vt qui messes, & operarios sua bonitate, non nostra iniquitate, creauit, me vnum, & fidelem dispensatorem, & idoneum Ministrum noui testamenti, non litera, sed spiritu, eadem illum sua bonitate prouocante efficiat; quo grandes ipsius fruges ad horrea illius, & grana solida, idest mansuros fructus, quemadmodum suis discipulis repromissit, verissimè, ac fidelissimè asseramus, si nihil aliud intercesserit, quod nostro proposito aduersetur, credo me quamprimum Patauium profecturum. Vale ex Ferraria Idibus Aprilis 1434.

EPISTOLA XXIX.

NICOLA O NICOLI.

ARGUMENTVM.

Nicolaum incusat omisse responsionis ad priores suas: silentij causas latius discutit, dolet se ea, quae scripsit oris presentia, & viva voce persuadere non posse, quae quantum ad persuadendum praestat scriptura, erudite docet.

Satis diù miratus sum, Nicolae charissime, quam ob causam, neque mihi, neque imprimis Guarino nostro tibi mecum scribenti, vnquam responderis, quorum vterque pari quidem amore, vt censeo, & si non pari eruditione, qua me ille longius antecellit, te consolatus est. Et quidem, quantum ad me attinet, cur mihi responsum non sit abs te, praesertim qui nihil in officio respon-

dendi negligere soles, satis apud me elucet, quod scilicet aut nostrae litterae tibi redditae non sint; aut in eis ipsis te virum eruditum quicquam inepiarum mearum offenderit, aut denique tibi ipsi tot pondera molestiarum succreuerint, vt neque tempus, neque voluntas, immò verò neque tua infirmitas facultatem tibi respondendi suppeditauerit. Haec omnia, mea quidem sententia, in-

causam venire potuerunt. Sed tamen illud primum ego in dubium verto, alterum verò distinguo: postremum autem penè affirmo. Nam fieri prorsus potest, vt iniqui tabellarij literas meas haudquaquam ad te pertulerint. Hoc enim peccatum frequenter, & fecerunt, & faciunt, nisi spes præmij negligentiam illis ademerit. At verò si te quippiam in nostris literis mouerit, id non satis discerno, nisi aut longitudo, quam tu tamen semper desideras, tædium tibi intulerit, aut eloquendi rusticitas, quod magis estimo, tibi fecerit nauseam: vbi neque lepos vllus te oblectauit, neque sententiarum quæuis grauitas tenuit, neque vis vlla dicendi accendit, permouit, impetrauit: verum tu hic mihi respondeas velim, cum nostræ literæ, semper quidem, & his ornamentis, & hortamentis, & monumentis caruerint, quid sibi vult, vt nunquam alias non responderis, nunc verò ne verbum quidem responderis? profecto aliquid afferas oportet. Itaque ad tertium illud me confero, in quo mihi penè facillimè persuadeo, tantis te siue animi angoribus premi, siue corporis molestijs vexari, siue facultatum penuria cruciari, nihil vt te amicorum affectiones permoueant, nihil eorum te literæ iuuent, aut molestia leuent, aut perturbationi succurrant, aut quod vltimum est, periculosis desperationibus liberent. Superesset igitur, vt te ore, non iam literis ex amicis aliquis conueniret, cui profecto ori à natura hoc excellentius datum est, vt quæ mandata literis nihil ferè sæpe sentimus, eadem ore erudito, & pectore ardenti expressa mirum in modum torquentes excitent, afflictos consolentur, aduersos

concilient, remissos prouocent, ignavos animent, frigidofque accendant. Quæ, cum ita se habeant, mallem equidem me me ad præsentiam tuam contulisse, vt essem hæc ipsa, quæ ad te scribo, ore dicturus, quàm calamo nunc ea dicturus. Scio enim mi Nicolae, scio, ac frequenter expertus sum, multo vehementius, omni quidem tempore omne hominum genus, & persuasum esse, & persuasum iri, ad rectæ vitæ quælibet peragenda, ne dicam scelestæ abijcienda, si verbo potius conueniatur, quam si etiam scripto fortissimè reuincatur: quod quidem verissima illa veterum sententia perspicuum sit, qua scriptorum quidem mortuas, dictorum autem viuas voces sapienter, ac verè vocamus. *Neque enim Græca illa percunctatio* (1) peperit scriptionem in oratore esse præcipuam: sed primum, idemque summum pronunciationi tribuit, quæ sine voce fieri nequit, non semel, sed iterum audacter professa est. Sed quoniam pro negotijs vrgentibus nunc non se præbet occasio, vt te quemadmodum opto, reuisam; agam hoc, ac libens, quod modo vector, cum ad horam congruentissimam ventum fuerit, quæ celerius, vt spero, sed dabit. Interim nobiscum bene agitur, si quod corpore, atque voce, idest communibus aspectibus, mutuisque alloquijs implere non possumus, frequentium Epistolarum officio compensemus *XIII. Kal. Maias* (2) Ferraria decedens, post longam illic, & gratam, Deoque faciente, communem omnibus in verbo Dei saluberrimam moram, Patauium Christo Duce prædicaturus accedam, vt eis sicut & cæteris,

non

non iam gentibus; sed Christianis hominibus, quod minoris operis, aliquid gratiæ spiritualis impertiar. Eo celerius ad me literas dabis tuæ

in me beneuolentiæ signa, tuæque prosperæ valetudinis testimonium, dulcissimis apicibus perloquentes. Vale ex Ferraria X. Kal. Maias.

N O T A E.

Nota I.

Neque enim græca illa percunctatio. Hæc percunctatio, & eius responsio Latine profertur apud Stobeum, lib. 4. Apophtegm. Demosthenis pagin. 190. n. 19. his verbis: cuidam percunctanti, quid esset in eloquentia præcipuum, respondit; Hypocrasis, hoc est actio: roganti quid proximum, respondit actio: roganti quid tertium, nihil aliud respondit quam actio: tantum tribuens pronunciationi, vt in eorum situm existimaret. Eam verò Albertus græcam vocat, quia inter Demosthenem Græcum, & illum quendam fuisse fertur.

Nota II.

XIII. Kal. Maias. Librarij mendum existimo. Quomodo enim conueniunt, quod XIII. Kal. se Ferraria discedere affirmet, si X. Kal. idest triduo post literas Ferrariæ consignet. Mutandum ergo numerum puto, & primo loco scribendum X. Kalend. secundo verò XIII. ità vt Epistolam dederit XIII, affirmans se X. idest post triduum abiturum, vel dic, si malueris, iuxta Ephemeridem sequentis epistolæ, hanc scriptam fuisse Ferrariæ XIII. Kal. sed X. Kal. Rodigio simul cum sequenti missam, atque hunc diem in fine notatum fuisse: quod tamen cum illis verbis *Vale ex Ferraria* non bene cohæret.

S C H O L I O N.

Cum hanc, 22. & 25. Epistolam inueniamus à B. Alberto scriptam ad Nicolaum, primam quidem anno 1433. secundam 1434. licet subscribatur 1433. secundum veterem modum computandi sæpius animaduersum, vt & hanc ipsam eodem anno 1434. vt colligitur ex circumstantijs, corrigendum venit, quod ex Pocciantio supra relatum Epist. 20. Not. 3. Nicolaum videlicet mortuum Pridie nonas Februarij anno 1430. cum ex 25. constet eum 1433. vel 1434. ad B. Albertum literas dedisse, & hanc ad eum eodem anno x. kal. Maij Ferraria dederit B. Albertus, quod non fecisset, si Pridie nonas Februarij Florentiæ mortuus esset Nicolaus (vt refert Pocciantius) ex loco enim tam vicino mortem eius debuisset intelligere. Vnde in sequentem 1435. vel posteriorem aliquem annum mors eius conijcienda est, vel certè dicendum erit, hunc esse alium Nicolaum Nicolaum ab eo, de quo Pocciantius, & ad quem priores ante has tres literas dedit B. Albertus, pro quo fundamentum non inuenio; quin potius eundem esse, Epistola 25. indicat, eius studia, magnam lectionem, diligentiam in libris inquirendis, & instruenda Bibliotheca commemorans, vt de Nicolao refert Pocciantius. Nec de alio Nicolao Florentino illius æui inuenitur memoria; dicendum ergo arbitror, vel præli mendum irrepsisse, vel Pocciantium in annorum numero lapsum esse.

EPI-

EPISTOLA XXX.

FRANCISCO MARESCALCO, (1)
& PHILIPPO BENDEDEO.

ARGUMENTVM.

Pridianum discursum suum cum Francisco Marefcalco, & Philippo Bendedeo, ad quos scribit, repetit de grauitate sententiarum Sanctorum Ecclesie virorum, & vana quorundam sui temporis verborum venatione, idque in leuibus, turpibusque argumentis: nominatim verò de libello inscripto Hermaphrodito Anton. Panormitani, contra quem, si illi duo amici uellent, ut Albertus aliquid scriberet; quod instanter exposcebant, petit, ut Antonij ad Poggium, & Poggij ad Antonium de hac re literas ad se mitterent, ut ex altero coarguendi, ex altero reuincendi materiam sumat,

NVdiuertius cum post exaturatam, vel potius refectam inediam, in cœna vestræ dilectionis pariter commeantes, & molesto quidem, quantum ad popularis auræ contemptum, turbulentu vulgi impetu septi; sed quod ad charitatis laudem attinet pia Christianorum frequentia inuicem comitati essemus, de inanibus nostri temporis scriptoribus, in itinere, Philippo nos paulum præcedente, mihi Francisce, simul fabulari collibuit in ea comparatione Sanctorum quam fecimus ad istos profectò indignam, quandoquidem Sanctos Ecclesie viros, & veræ sapientiæ sectatores, diximus sententiarum potius pondus, quam verborum sonitum esse sequutos.

Istos verò contra, qui sapientiam profitentur, præter elaborata, præter turgida, præter expolita, & ut ita dixerim, emendicata verba, totum esse inane, ieiunum, exangue, quod

dicunt; nec neruos, aut lacertos, nec dum Christianos, vel ut nouum nomen excudam, Philosophos, sed nec oratorios quidem habens. Quippe qui nihil præclarum, nihil sanctum, nihil graue, nihil virile scriptitant, quod aut decoris, idest honesti, aut Religionis, aut sapientiæ, aut intenti ad virtutem animi, aliquid afferat. Sed nunc viles causas, quod est ignobilis, nunc nullas, quod est vel cauti, vel ignaui, nunc postremò turpes, quod est corrupti hominis (2) frequenter assumunt.

Hæc sanè dicebamus errori hominum superborum condolentes; non autem detrahentes doctrinæ, quam non habent indocti, & habere aspernantur à doctis, nec infirmantes sapientiam eruditorum, qui saltem, quod nesciunt, à quibusuis, siue eloquentibus, siue impolitibus, nec studioso labore ediscere erubescunt, nec laborioso sudore per se se eruere ex illorum libris fastidiunt, siue

in-

insuauibus, siue suauibus, dummodo ipsa veritate pascantur, atque à tenebris ignorantie liberentur, & in ipso vero, quod assecuti fuerint, conquescant.

Cumque & hæc, & pleraque istiusmodi morbi colloqueremur, in *sceleratissimi libelli* (3) Hermaphroditi, nec minus perditu illius authoris, nisi resipuerit, mentionem incidimus: quem ut citius coarguerem, et si res postularet, confutando reuincerem, me vehementer, & sæpe hortatus es, hoc vel maximo argumento tua dicta confirmans, ne non solum, si tacuerimus, scribentis stultitia perspicua non fiat, cum satis, superque per se pateat (4) sed quod est grauioris iacturæ, ne ipsa nostri temporis iuuentus indomita, cui per ætatem prona in pericula via est, amplius, ac desperatius corrumpatur; cum certò sciamus, absque huius detestabilis authoris incitamentis ad luxuriam, eamque foedam, atque inhumanam, in ea pubescentis adolescentiæ ætate campus vitiorum quam latè pateat, quamue adolescentium conditio magnis exposita periculis nutet.

Addidisti præterea, te non iniuria, me in ista congressione hortari, cuius nihil, neque vtilius, neque sanctius interesse existimares; quam si hoc munus susciperem, quoniam pro religione nulla sanè pars honestatis me magis deceret, quam omnium saluti consulere; nec minoris emolumentu apud te esse, si ad compescendum hunc procacem aliquid temporis triuero, quam si quòtidie populis Christianis, genere quodam peruagato dicendi, omnem disciplinam honestandæ vitæ, morumque probitatem, atque virtutis magiste-

rium omne præcepero: præsertim, verò, cum non desint alij Ecclesie viri, quamuis ad messem perpauci sint, qui in iracundos, cupidos, libidinosos, blasphemos, irreligiosos, proteruos, ac reliqua vitiorum genera in dies inuehantur, & pertinent. Hunc verò nullus, maxime ex sæculi hominibus, pulsare præsumat, vel vocare in ius audeat, verentibus, vel putidam linguam eius, vel ob ignauiam torpentibus, vel fortasse suis ipsorum vitijs adulantibus: Nos autem nequaquam calumnias improborum timere debeamus, pro veritate certantes, cum sciamus, & verè, & eleganter dictum apud Hieronymum: *non minoris esse peccati sequi malum, quod bonum putaueris, quam non audere defendere quod bonum pro certo noueris* (5) cum, igitur exploratam, ac certissimam, habeamus pudicitie honestatem, fœditatemque luxuriæ non minus compertam, alteram impugnare, expugnare, & oppugnare, alteram tueri, laudare, & colere, præclare aiebas esse virtutis.

Ego verò, Francisce, pro his omnibus tibi respondi, non inimici more, sed diligentis Christiani amore agendum, cum eo mihi prius videri, idest ut ante parentis affectu admoneretur; deinde irascentis Iudicis asperitate deterreretur, ut sicut periti medici facere solent, primum turgidum vulnus oleo liniamus, ac tum deinde ferro secemus, ne nimia misericordia virus putridi membri totum corpus inficiat. Hoc enim magis ad nos spectare, piissimum in Hierosolymitam Samaritanum ardore fidei imitantes, qui vini asperitatem lenissimo misericordie oleo temperauit.

Quo-

Quoniam igitur nunc mihi quidem, non furor ille poeticus, siue in bonam, siue in alteram partem interpretari malueris, sed ipsa mentis tranquillitas liberata parumper in hoc locelli à tumultuantium strepitu populorum, ipseque in primis Christus Dominus noster occasionem præbuit in hoc otio aliquid tranquillius, quietiusque dictandi, obsecro vos, mi Francisce, ac Philippe, vt si aliquid vultis me scribere, antequam ingens laborum annus, ad

frequentiores, & doctiores homines prædicandi me premat, illas epistolas, quas Poggius, & Panormita ad se inuicem scribunt diligentissimè perscriptas ad me mittere nihilo differatis: quoniam ex altero, quamuis tenuiter arguente, coarguendi; ex altero verò, quamuis insipienter respondente reuincendi nonnullam materiam sentio aptissimè mihi præberi. Valete mei fratres in Domino suauissimi: *ex Rodigio* (10) X. Kal. Maias 1434.

N O T A E.

Nota I.

Francisco Marescalco, & Philippo Bendedeo. Quinam isti fuerunt Alberto nostro tam amici, vt fratres in Christo charissimos vocet? Ferrariæ fuisse suspicor, à qua Rodigium, vbi Epistola scripta fuit, viginti quinque dumtaxat P. M. distat, pios profectò, & eruditos fuisse discursus, quem cum Alberto habuerunt, argumentum ostendit.

Nota II.

Quod est corrupti hominis, & infra, perditum illius authoris nisi respuerit. Hinc Poggius ad Panormitanum, quod in Alberti vita scriptum, ne, inquit, arguatur vita impura libelli obscenitate. Et ipsa veritas Christus Deus noster: ex operibus, inquit, eorum cognoscetis eos.

Nota III.

Sceleratissimi libelli. De hoc factis diximus in vita Alberti.

Nota IV.

Cum satis superque per se se pateant. Vide supra Epist. 21. Not. 4. vbi turpia detexisse reprobasse est, vt

enim pulchra solo sui aspectu delectant; ita turpia horrorem sui pariunt, & qui de istis verecundiusculè loquuntur, figuris, & ænigmatibus ea cohonestare fatagunt. Immo ipse imprudentissimus Dæmon aliquem decepturus, se varijs aliarum rerum formis obtegit, & aliquando in Angelum lucis conuertit, & vt Cyprianus loquitur. *Ita Diabolus artifex, quia idololatriam per se nudam sciebat horreri, spectaculis miscuit, vt per voluptatem possit amari: omnis turpitudine tenebras quærit, & qui malè agit, odit lucem, si vel impudentissimus, vel furibundus haberi nolit.*

Nota V.

Non minoris esse peccati, sequi malum quod bonum putaueris; quam non audere defendere quod bonum pro certo noueris. Hæc verba, vt hoc loco allata, apud Hieronymum non reperio: sed author fortassis alludit ad sensum Hieronymi in illa verba psalm. 33. tom. 3. *Diuerse à malo, & fac bonum, vbi sic loquitur: Hoc est destruere vitia, & edificare virtutes: nihil prodest, si destruis, & non edificas, hoc est si destruis vitia, & non edificas virtutes. Ac si dicat. Quis est homo, qui sine his velit vitam, quia*

in

in eo nullum bonum est, qui nullum malum destruit: voluit enim Marescalcus persuadere Alberto, non magis ad ipsum pertinere, vt alijs prædicando ædificet virtutes, quam vt Hermaphroditum libellum oppugnando destruat vitia.

Nota VI.

Ex Rodigio. Alij cum aspiratione Rhodigium vocant, & Vernaculè Ro-

uigo, estque oppidum ditionis Venetæ 25. vt dixi- M. P. à Ferraria distans sedes Ariensis Episcopi, & viri doctissimi Cœlij Rodigini, ac Bartholomæi Rouerellæ Rauennatum Archiepiscopi patria. De eo agunt Leander Albertus in Romanulæ pag. edit. Latinae 543. Ferrerius in lexico geographico pag. 628. & Io. Bapt. Pigna in historia Principum Estensium lib. 2. pag. 114.

EPISTOLA XXXI.

BONAVENTURÆ VENETO.

ARGUMENTVM.

Eum ad se Paduam venire rogat.

Vellem te, chare frater, pro communi vtilitate nostræ Reipublicæ Christianæ, paulùm alloqui: sed cum mihi ob quotidianas occupationes, te adeundi facultas minimè detur, restat, vt pro tua humanitate te ad nos visendos huc Paduam quamprimum transferre

non dedigneris, tanto hilarius, quanto tardius: iam enim 12. anni penè elapsi sunt, quibus ad inuicem rusticati, nec præsentia, nec literis nos alterutrum, vel oblitum, vel ingrati, conuenimus. Vale ex Padua. v. Non. Maias 1434.

EPISTOLA XXXII.

FRANCISCO MARESCALCO.

ARGUMENTVM.

Nuperas preces repetit.

Scripsi ad te nuper, & ad Philippum nostrum communes literas, rogans instantius, quomodo mihi fatis de quibusdam Epistolis Poggij, & Panormitæ, quas ad se inuicem scriptitarunt, actutum facere deberetis. Id ipsum nunc à te peto, immò vos ambos postulo,

ne me ex illarum carentia ab scribendo, quæ tecum in itinere proposueram, diutius retardetis, nec ob dilationem mihi obsequendi, apud me in fugillationem negligentie veniat, quos semper diligentissimos existimaui. Vale in Christo Iesu, ac pro me ora. Ex Patavio Non. Maijs 1434.

H h

EPI-

forte elegans dictum mihi superbius arrogauerim. Verum tu amice cuncta accipies, atque ad me suauissimas literas tuas dabis, ad amicitiam conseruandam sane frequentiores: sed ad paruitatem meam extolendam temperatiores, castigatiores, grauiore. Quod si continere te non poteris, amoris intemperantia, audacter dixerim, mallet nullas, ne forte aut te adulatio blandientis linguæ, aut me elatio prurientis auris, aliquando tandem leuius ventilaerit, aut utrosque esca illectos inanis rumoris aura, vt quidam è Patribus ait, in quaslibet inuehat voragine flagitiorum, siue in facinorum, etiam saxa collidat. Vale incolumis, ac mei memor, suauissime Frater. Atque illustri Leonello Principi me commendes, quem magis amo, quam dicere queam. Ad ipsum cum ero quietior diligentius exarabo, non vnã epistolam, sed fortasse libellum. Apud communem verò

præceptorem nostrum Guarinum, idem mihi officium prorsus efficies, quem digno quidem præceptoris honore meo nomine adnonebis, non esse & illa penitus negligenda, quæ in Hermaphroditum librum, non modo maledicum, verum, etiam putidicum simul aliquando contulimus, si famam suam veli tueri, quæ hic à plerisque sanè literarum studiosis, nec meo iudicio contemnendis pro sua epistola satis carpitur: si quod mihi se facturum pollicitus est, vt peto, & oro, dictabit, fac ad nos copia literarum perueniat, cum aliquid præclarum ediderit. Franciscum Barbarum humanissimum his adiunges, qui cordis mei altissimo loco quiescit, quiq; extremam hic pagellam complere videatur. Iterum vale, & amicos salutandos expressos puta, eosque saluta in osculo sancto. Ex Patauio XV. Kal. Iunij 1434.

EPISTOLA XXXIV.

LEONELLO ESTENSI PRINCIPI.

ARGUMENTVM.

Persuasit Albertus Nicolao III. Estensi, Marchioni Ferrariae, vt legem sanciret contra superfluas caudas vestis mulierum. Post absens vario rumore percepit illam legem abrogatam esse, alijs dicentibus confirmatam potius. Ille, facti dubius, ad Leonellum Principem, qui absente Patre gubernabat, scripta hac epistola, abrogationis primi decreti incommoda, & confirmationis dignitatem exponit: rogatque, vt pro Patris, ac suo honore tuendo, proque Ferrariensis, aliorumque populorum utilitate, primum decretum ratum, firmumque velit.

Cœpi iam pridem ad te scribere, non epistolam, sed libellum (1) quem adhuc habeo in-

manibus, nec mihi illum pro angustia temporis vacat explere, cogentibus adedò occupationibus quotidiana-

tidianarum prædicationum, quas ex more, vt scis, ad Christianos populos habere solemus, vt quæ me delectant studia priuata, muneribus publicis intermissa conspiciam. Itaque cum necdum completum opus mittere possim; nolui tamen ad te scribere nihil, sed quod nequeo longis epistolis, agam breuius schedulis, tuque vicissim paucis, cum multis non poteris, me scriptis tuis suauissimis, atque charissimis consolabere.

Mallet tamen rebus, quam verbis, satis meo desiderio per te fieri, quod quidem & ipsum fateor ardentissimum; nihil sane neque expetit, neque petit abs te Principe nobilissimo, nisi pro te ipso primum omnem sanctimoniam puritatem, nitorem morum, & tui tuendi nominis, conseruandæque famæ omnia præclara præsidia. Pro tuo autem populo institutiones sanctissimas conseruari, & nouas, quoad per te fieri potest, quotidie augeri, quibus & fræna perditis adhibeantur, & bonis ad virtutem aditus latissimè pateat.

Hæc idcirco dixerim, quoniam, ad me nuper, nescio quis rumor, vtinam inanis, attulerit eas leges, quas dixeras caudarias, à Patre tuo, vt aiunt, muliebri importunitate deuicto, ante suæ peregrinationis profectionem abrogatas fuisse; alij verò contra, tanta illum dicunt constantia in sententia perstitisse, vt quantumlibet nobilibus viris pro fœminis suadentibus, ne ad horam quidem in hoc dedecus, non modo fœditatis, sed leuitatis assentiri voluerit: sitamen aut nobiles aut viri habendi sunt, qui ad leuitatem fœmineam fatiandam, ab honestorum

morum firmitate descuerint. Ad dunt quoque plerique, quod præclaræ quidem virtutis est, eum quem dixi, Patrem tuum non iam amplius supplicantium mulierularum molestias ferre valentem, tandem & viris, & mulieribus aduersantibus respondisse: si quæ est mulier, quæ se malam haberi velit; aut si quis est maritus, qui malit scortum suam coniugem, quam vxorem putari, ijs caudas dumtaxat ferre concedimus: cæteras verò, & graues, & honestas matronas portare caudas prohibemus, etiam edicto publico; quippe quas etiam statuta iam per nos pœnæ subijci volumus; si secus quam statuerimus, facere ausæ fuerint.

O verè præclaram vocem, & Christiano Principe dignam, quæ viros effœminatos perculit, & muliebrem repulit impudentiam, quæ stabilis sententiæ latæ firmitatem ostendit. Immo grauis animi testimonium, & ad reliquos æmulanda virtutis exempla transmisit. Qualem enim esset, mi Leonelle charissime, vt lex heri lata hodie abrogaretur; nonne & maiestatem leuitatis, & conscientiam criminis argueret; dicente Beato Petro. *Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabro luti* (2) Nonne licentiam impudentibus, & impunitatem facinorosis polliceatur? Taceo læsionem existimationis cum tui, ac femper imprimis Patris tui, tum totius omnino ciuitatis, cuius opes non dico diuitiarum, sed morum hæc pestilentia populatur: quid quod cæteræ ciuitates, si quod fertur sit verum, hoc exemplo prius incensæ, nunc ab studio similia faciendi deterrebuntur. Ex quo fit vt non nostrorum

rum tantum peccatorum poenas luamus, qui fræna malis non adhibuimus, & adhibita non seruauimus: sed etiam aliorum errata, qui hoc flagitio, & facinore, admonitione nostra abstinendum censuerant.

Nobis quidem de ingenita leuitate, atque inerudita vanitate male meritis, *cuncta profecto imputabuntur* (3) qui eos illicibilibus inconstantiae nostrae irritamentis ad inania vanitatis impulimus, & à veris, & grauibus sinceritatis solidæ auocauimus. Quamobrem te obsecro vehementissime, quia Christianus es, mi frater in Domino suauissime, sed quia Dominus es, mi Domine excellentissime, vt animum meum, qui cunctabundus huc atque illuc paulo momento impellitur, huius incertæ dubitationis angore mœrentem, certissimo testimonio tuo liberet: vt siquidem hæc mala ita se habent, saluari tristitia; sin verò minus, solida Christianæ charitatis iucunditate afficiar, cum videro, meo quidem satum, sed faciente Christo Diuini verbi semina in vestris mentibus profecisse, dicente Ioanne Apostolo. *Maiorem horum non habeo gratiam quam vt audiam filios meos in veritate ambulare.* Quæ quidem veritas, cum semper vincat, omni tempore creseit in augmentum Corporis Christi: quod teste Paulo est Sponsa Ecclesia.

N O T A E.

Nota I.

Non epistolam, sed libellum. Ego omne studium adhibens, vt inuenirem hunc libellum quem inceperat

Adeo cordis nostri arua fecundiora, non solum voluntaria Domini pluuia irrigata, verum & iactis feminibus foeta, aut centenos fructus, quod summum est, attulisse gaudeamus, aut, quod est extremum, tricenos iuxta Euangelicam veritatem ex animorum noualibus allatura speremus, vt in altero egregij, ac rari, idest præclari, atque ijdem perpauci; in altero verò communes, idest quantum satis est, boni reperiantur, præsertim à Christo, qui & iustissimus Dominus, & clementissimus Pater est; apud quem Christianarum mentium nulla procul dubio dubitante, aut iniusti antiquæ impuritatis poenas acerbissimas dabunt, aut iustos laborum, angorum, sudorum, dolorum, ac meritorum triumphij præclarissimi perenniter profecto manebunt.

A te autem hæc omnia, mi Leonelle, & populo tuo, quia ardentissimo corde percipio, vt & mala absint, & bona proueniant, pro his omnibus ad Dominum nostrum preces humillimas oblaturus; sicut ante iam feci, & si non corpore, saltem mente, ori suo Christianæ pacis sancta oscula imprimens, iterum, iterumque, ac tertio Trinitatem veram, quæ Deus est, confessionem laudis constantissimè signans, tibi, ac populo sæpius repetens dico. Vale ex Patauii IV. Idus Iunij 1434.

saltem se cum spe perficiendi significat Albertus, incidi in M. S. de hac re libellum inter opera B. Ioannis à Capistrano, qui Alberti nec methodum, nec stylum præferbat, & Vvaddingus

Nota II.

Dicente Beato Petro. Totus Petri locus epist. 2. cap. 2. à ver. 20. vsque ad finem huic rei accommodatissimus est, ac proinde hic integrum describere placuit. Si enim, inquit, refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus: melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum sancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij. Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti.

Nota III.

Nobis quidem &c. imputabuntur &c. qui impulimus, & supra admonitione nostra, & infra meo quidem satum. His clarè significat Albertus, ipso impellente, legem illam caudariam contra inanem, prodigum, & perniciosum luxum vestium muliebrium sancitam fuisse: quam proinde leuiter abrogari, sibi etiam dedecori fore, non leuiter metuebat.

gus inter Alberti opera hoc non recenser: vnde vel non absolutum, vel perditum existimo, nec fragmentum ad posteros peruenisse. De officijs honestæ foeminae, virginis, nuptæ, in moribus, & cultu corporis legendus S. Paulus ad Corinth. 7. & ad Tit. 2. & eius ibidem interpretes. Præterea Tertullianus lib. de habitu muliebri, & altero de cultu foeminarum, & obiter in oratione de pallio. Cyprianus de disciplina, & habitu virginum, & de pudicitia: Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, & Marcellæ, & in epist. ad Lætiam, & pluribus alijs, quæ tom. 1. operum reperiuntur. August. de adulterino habitu virorum, & mulierum tom. 10. sermon. 147. pag. 393. S. Anton. in sum. moral. tom. 2. tit. 4. cap. 51. & alij veteres. Recentior autem extat lingua Gallica liber insignis Fratris Iacobi du Bose, Franciscani Parisiensis inscriptus *l'honeste Femme.* Et Italicè alius Ioan. Leonardi Fundatoris ordinis Clericorum Reg. Matris Dei, de vano ornamento foeminarum, cui appendit epistolam cuiusdam Paulini viri illustris, de eadem re ad suam neptem. Multa alia sunt loca scripturæ, quæ vestis abusum reprehendunt, & quorum interpretes non possunt non multa in eundem sensum contulisse quæ in indice biblico notantur verbo *abusus vestium.*

EPISTOLA XXXV.

IOANNI BENCINO VENETO.

ARGUMENTVM.

Albertus Taruisium prædicatum instanter vocatus, se excusat quod Vincentinis pro secunda die Augusti promisso suo, & ciuium expectatione, obstructus sit, sperans se aliquando Taruisinis esse satisfaturum.

Hesternò die cum valde essem tuus ad me venit afferens literas, tam grauioribus dissentionibus conciliandis intentus (1) quidam nuntius Christophori Donati Taruisini Præ-

Prætoris, cuius virtuti sæpe, cum hic esses apud me, testimonium præbui: nunc verò illum vocas hominem secundum cor meum: quod cum tibi homini sinceriter vera testanti facillè credam, quid mihi molestum non esse existimas, quod & tui, & illius, ac reliquæ omnis Tarvisinæ Ciuitatis sanctissimæ petitioni non valeo satisfacere? Profectò molesta mihi res est: sed quæ prorsus sine scandalo, aliter fieri nequeat: nam in ipsa nuper publica concione prædixi, me penitus secunda die Augusti Vincentiam accessurum. Quod si fecus facerem, existimare debes, quia inconstantia, ac leuitatis arguerer. Ipsi præterea socij mei, ex Vincentia ad me proximè redeuntes, magnam omnium postulationem nostri illuc accessus mihi exposuerunt: cum ergo illis ciuibus, me accessurum media penè, non

fide, sed spe quadam, fuerim ante pollicitus, se vehementer deceptos conquererentur. Verùm ne tantum mihi crederem, consului hic fratres: qui omnes voce consona me Vincentiam accedere debere constituerunt. Itaque mi Pater optime, & reliqui omnes, qui ad me scripserunt, hæc pauca suscipite, quibus, cum iam nunc ad pulpitem iturus, respondere non possim, has tibi, & illis communes facio. Te verò, & illos rogo, pro æquo animo ferre velitis, si vobis nunc non obsequor. Dabit enim Dominus benignus, & misericors aliquando forte aptius tempus, cum volet rogatus operarios in messem, albis iam Regionibus, destinare. *Clara iam nunc die* (2) vocor ad pulpitem; ideò plura scribere non valens, dico valete. Ex Padua iij. Iulij 1434.

N O T A E.

Nota I.

Dissentionibus conciliandis intentus. Non sola prædicatione, sed priuatis, publicisque discordijs conciliandis, distrahebatur Albertus. Vbique desiderabatur. Sed vbique simul esse non poterat. Sed vt ante vidimus, & nunc præ manibus habemus, ea ipsius sinceritas fuit, vt quibus accessum semel promiserit, eos nunquam fallere voluerit.

Nota II.

Clara iam nunc die. Quasi diceret præter solitum: nam, vt alibi dictum est, populus auiditate illum audiendi, viciniorem disuro locum occupare contendebat, ac tot horis protrahebat sermonem, vt summo mane ad pulpitem accedere oporteret: Ferrariæ aliquando per quinque continuas horas declamasse scribitur.

EPISTOLA XXXVI.

PAULO VERONENSI.

ARGUMENTVM.

Paulo multa præclara scribenti rescribens Albertus, responsi sui breuitatem excusat, sed sui inter alia celebratas laudes, tam urbane auertit, vt ele-

eleganti paradoxo ostendat, sicut multa vera falso, sic multa falsa verè dici posse, adeòque Paulum etsi falsas Alberti laudes, eas tamen verè dixisse, quo se humiliter abijcit, & alterum à mendacio humaniter excusauit.

STatueram quidem iam pridem, Paule frater, plurima ad te scribere, te complecti, tecum in literis ludere pariter atque iocari, & iocis nostris, quoniam illi quidem de religione profecti essent, seria multa miscere. Nunc verò Deus testis est, quia vix hæc pauca eloqui possum: malo tamen ea ipsa tandem aliquando, quam nihil vnquam penitus ad te scribere. Otium enim omninò mihi magis deest, quam facultas, vt percipio, ad te multa dictandi, quamuis forte vtroque caream. Sed hoc alij viderint. Tu verò hæc interim, qualiacumque sunt, quia vel pauca sunt, hilariter suscipe, quibus liberè profiteor te mihi esse amicum, ac me tibi, ita vt totum tibi me dedam, quidquid sim: quemadmodum & tu te in me dilectionis magnitudine effudisti, vel si rectius dicitur transfudisti.

Ecce tuus sum omninò Christianissimè: si tibi satis non fuero, in te culpa est omnis hæc referenda, qui me tantis nolo dicere falsis laudibus cumulasti, hoc est enim quod tibi dixi per hunc ipsum perlatorem harum ineptiarum mearum, virum tui obseruantissimum, mihi Patrem, vtriusque nostrum amantissimum; omnia videlicet in tuis literis præclara mihi videri, præter laudes

meas, quas tamen abs te non tam ridiculè dictas, quam veraciter creditas, quamuis falsas, mihi de tuo benevolentissimo animo persuadeo. Non enim fugit ista sententia, *Maiores nostros, doctissimos Ecclesie viros* (1) quos non piguit dicere, facile quidem esse videre, & verè infideliter, & non vera fideliter dici posse.

Nam qui, aiunt, sic credit vt loquitur, & si non vera loquitur, fideliter loquitur; at verò contra qui non credit quod loquitur, & si vera loquitur, infideliter loquitur. Tu igitur quoniam ea de me credis, quæ mihi sentio deesse, fideliter non vera dixisti, sed quod fideliter dixeris, quidquid dixeris, tuæ dilectioni attribuo. At verò quod non vera scripsisti, Francisco nostro Marefcalco imputare debetis: cui tamen de falsitate minus succenseo, qui talem me prorsus existimans, talia dixit, & tanta tibi de homine non solum ignaro, sed extremæ profectiois abiectissimo abortiuo, benignissimè potius quam verissimè, pollicitus est. Vale, & pro me ora, mihi que de tua responsione qui otiosus es, aliquid Christianæ dilectionis per literarum signa præbebis. Ex Vincentia XV. Kalend. Septemb. 1434.

N O T A.

Maiores nostros doctissimos Ecclesie viros. Augustinum designare

videtur, qui Patriarcham Iacob excusat à mendacio, qui se interroganti

Patri Isaaco, num esset primogenitus eius Esau? respondit se esse, & similia. Non quod illa vera essent, quæ dicebat: sed quoniam vera saltem perfigu-

ram esse, ab ipso credebantur. Vide August. contra mendacium, cap. 10. post initium tom. 4.

EPISTOLA XXXVII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Percepit B. Albertus, & quotidianis colloquijs expertus est, quorundam errores, qui suo tempore detrabebant gloriæ Martyrum, eorum presertim, qui se ultro obijciunt periculo mortis, ut Christi fidei testimonium ferant. Ipse contrario zelo, & subeundi martyrij cupidine astuans, eos commentario scribendo refellere meditatus est. Interea dum otium per quotidianam prædicationem non esset, ideam saltem operis descripsit in hac Epistola; Eugenij Pontificis iudicium, iussionemque ad salutaris obedientiæ meritum postulans: in qua primum aduersæ obrectationis damna perpendit; quæ ipsum ad scribendum concitabant. Hinc obstacula consilij sui, propter quæ breuiori Epistola, priusquam opere ipso agendum censuit: exponit deinde meditati operis partitionem. Tota interrim oratione, & Martyrum gloriæ, & ei obrectantium dedecori, & exhortationi Martyrij semper insistit. Mox breue præconium Martyrum, peruerso vituperantium dogmati opponit: denique preces suas Pontifici porrigit, rogatque descriptorem præcipui operis, cum absolutum foret, ut vel hanc ipsam Epistolam, tanquam edificij vestibulum, ac totius operis argumentum, non separet, & fausta Pontifici apprecando Epistolæ finem imponit.

CVM aduersus amplissimæ gloriæ fortissimos viros, Beatissime Pater, quos Martyres Christi latè iam, ac passim Ecclesiæ consuetudine nominamus, quosdam nefarios homines insolentius garrere cognoscerem, illicò fateor, pro Martyribus contra impudentes excandui. Nec sum passus eos, ad quos imitandos (2) amor in me quidem impatiens, ante aliquot annos de munere Christi ad similia suspirans vota perurget, insanorum moribus lacerari, ne lingua male-

dica cælestis munditiæ in Martyribus sanctimoniam tam iniustis quam grauissimis conuicijs insectetur, neq; eximiam Christi de tam insignibus ducibus claritatem nefandissimæ criminationis maledictis obnubilet: ac ne Matris Ecclesiæ de tam præstantibus filijs gloriæ micantem fulgorem indignissimæ infamiæ sediore nota commaculet, vitiet, & obfuscet: neque postremò longè patentis Martyrum præclarissimæ famæ, de tam gloriosis triumphis egregium, præstantissimumque odorem, sabeo,

vt

vt dicitur, thure, & suauissima fragrantia redolentem; in horrendæ mortis scetulentum nidorem, putores abominabiles exhalantem, terretissima mendacissimæ obrectationis peste conuertat. Quos & ipsos Martyres, pro rerum gestarum magna quadam, summaque probitate, nostros heroes (si hoc nomen Christianæ disciplinæ sanitas, ac sobrietas pateretur) rectissime appellari Maiores nostri, iidem veteres, atque charissimi consuerunt.

Quamobrem nè apud Christum veritati infensi, diurni silentij poenas acerbiores iustè pendamus, statui tandem, istos procaces, tanquam inuerecundius oblatrantes, atque quos fuimus satis superque diutius molestè perpeffi, & Patrum institutis, & ratione certissima, & quod est grauius, scripturarum sanctarum autoritate refellere: quam sanè ad rem probè conficiendam, quamquam & me, & Christianos omnes niti summopere oportere, venenosi morbi, teterrimique erroris (3) iactura communis mihi facillimè persuaserit; Plurima tamen sunt, quæ nobis impedimento esse videntur. Quæ profectò omnia, si aptè à quoquam refutari debebunt, nemo est nescius, omnia ea vacui temporis otia commodissima postulare. Mihi fere verò quotidie apud Christianos, vtinam & vtiliter, & feliciter, concione publica differenti pene nulla sunt otia, nullum à magno etiam labore, vacuum tempus. Quamobrem licet erecto animo sim, ad temeritatem insolentium confutandam; cum tamen mihi in præsentia, pro angustia temporis, minimè vacet, censui interim hoc, quantum arbitror, optimo consilio

mihi magis vtendum, vt prius hæc mea qualicumque epistola perfidiam improborum apud sanctitatem tuam deplem, quam negotium condendi totius operis maturius subire festinem.

Quod vt perspicuo ordine à me fiat, quatuor partibus epistolam constare disposui. In quarum prima timorem meum, quamuis singulari quadam in spe sublimiore, iuxta vocem propheticam constitutum, tibi aperte, & simpliciter confiterer: quid præterea mihi consilij esset in causa agenda exponerem: errorem, deinde aduersariorum, & blasphemantium gloriæ Martyrum explicarem: vltimo verò loco, quia inter se isti insani, contra quos agimus, & agemus, varijs opinionibus nutent, diligenter edicerem. Quæ omnia ab ordine proposito, & adiuuante Domino, cum rectè effecero, tu Christiana pietate istam epistolam nostram, si ita fieri debere censebis, probabis, & ego ad prædicandam Sanctorum Christi testium gloriæ, & ad tuendam Martyrum ignominiam, quod de honore Domini augendo, de dilatanda Ecclesia, de fidei stabilitate firmanda, de veritate ferenda, de moribus fidei componendis, mirabili cupiditate arserunt, aduersus immanissimum errorem illorum, qui inanissimis cæcæ falsitatis rationibus scædant gloriæ triumphantium, promptus, libens, & ardens postea scribere pergam.

Hunc interim, vt cœpta profequi iam incipiam, duo sunt, quæ maximè ab scribendo me reuocant, vnum ipsa causæ magnitudo, quæ de media rerum ab ipsis Martyribus magnificè, ac probè gestarum, amplitudine, ac dignitate profecta

ultra pro Christo persecutoribus offerunt (4) ut infideles prosternant, & erroribus reluctentur, ut fidem Ecclesie compluribus patefaciant, longius porrigant, & in ultimas terras, si fieri potest, asportent. Sed esse potius eos ornamentum Ecclesie, & decus Religionis, atque e numero electorum militum Christi, fortissimos sui corporis domitores, victores diaboli, seculi magnanimos contemptores, etiam si nihil horum hactenus extiterunt. Qui de hominum mundi tyrannica rabie triumphantes, mortem suam, iuxta propheticam vocem Christo pretiosissimam praeberunt, & tanto praestantior, quanto praeter fidei, & Christi confessionem, quae causae praecipuae sunt, maiore animo, & nulla data cuiuscumque alterius persecutionis occasione, magis sponte quaesitam.

Sed iam nunc Beatissime Pater ne vel te, vel lectorem longius traham, vesanus explicandus est error, quem nos tertio loco contra blasphematores Martyrum, exposituros polliciti sumus, ut in qua intendere animus, cum qui legerit, oporteat, certo sciat, nec generatim, & sub nube loquentes, notionem vtiliorem abominandae haereseos legentibus occultemus, quos potius nefandae falsitatis admonitos speramus illam nobiscum vehementer detestatos, atque quod vel maxime ab omnibus postulamus, imbecillitatem nostram, quae contra hostes Martyrum dimicatura est, suis orationibus adiuturos, tanto feruentius quanto non vnus nobis confutandus hostis obijcitur: sunt enim tam innumerabiles per orbem, late vagantes: in Italia vero nostra ingen-

tior copia qui non sunt a Christiano nomine alieni: vtrum ab opere, a merito, a praemio, ipsi viderint. Sed quod est calamitosius, tales sunt, quorum plerisque religionis, & feruorum Christi institutum decorant.

Hi priscos audent, & ad nos vsque priscos posteros Christi Martyres impia temeritate damnare, futuros vero, ac praesentes, qui animo insignes, audaci mente, & corde impauido, pro Christi confessione mori percipiunt, meticulosa procacitate, & ignauissima insolentia terrere conantur. Aiunt enim, immo contendunt, imputenti prorsus, quantum mihi videtur, atque imprudenti nec minus falso, sacrilegoque commento, omnes omnino homines, siue sint illi futuri, siue vitam nobiscum degant, siue hactenus fuerint, tanquam proprios parricidas aeternae morti, atque extremae damnationi esse obnoxios, qui inter paganos, & alios hostes Christi, fidem Catholicam liberius praedicantes, vltro quondam animosius defenderunt: vel modo non rogati, non inuitati, & vt totum complectar, ab non credentibus non praeventi, aut praecipitati, sponte defendunt, annunciant, praedicant, monent, publicant, manifestant, praesertim vero si hoc asperis verbis agatur, atque vt occidantur ab iniuria laceffitis, non vt illi conuertantur ad Christum, si de industria ad eorum fana concedant, quae vulgato inter Saracenos nomine vel Chinise, vel Moschete vocantur. Propterea, inquiunt, quod illorum templa consulto ingredientibus, aut abnegatio fidei, aut periculum mortis, quamuis ex confessione Christi, certo saepe, immo penes semper, immineat, aut illos dispendium, ex-

tin-

tinctioque sequatur. Sed o nequissimam vocem dicere Martyres non esse, qui sunt, & quos reuera quanto ex animo promptior, tanto sublimior confessio potius praecleara veritatis exornat.

Addunt praeterea, vt moderari videantur insaniam, confessionem fidei non esse abhorrentibus ab illa tyrannis, paganis, atque infidelibus ingerendam: ne margaritas ante porcos, aut sanctum dare canibus videantur; nisi cum illam sibi a nobis exhiberi, aut deuotio desiderantis exsolcit, aut sagacitas interrogantis explorat, aut violentia persecutoris extorquet. Isto vero, quod extremo loco posuimus, illud fit, inquiunt, vt cum hostis fidem persequitur, religionem vastat, nemini liceat sponte confiteri, nec vltro confitendo infidelibus reluctari; fugere autem, si quidem fieri possit, ad sapientiam pertinet, & per hoc, legem perfectae mentis non abroget. Si vero carpere fugam minime vacat, arreptum tyrannicis manibus, non data optione aut negandae fidei, aut perpetiendae mortis, posse sibi remedia seruandae vitae, siue parata fuga, siue impartita pecunia comparare; iusteque id & recte quidem licere. Data autem optione, mortem quamuis durissimam subeundam. Et haec quidem in persecutione.

At vero in pace Ecclesiae, inquiunt, haudquaquam sponte confiteri debere, neque non praebita optione, neque data a paganis occasione, neque quauis causa per se se inuenta, id est a quoquam, data opera se offerre. Verum quod sequitur totam illos pectoris insaniam effundere cogit. Quod si de vltro-

ne a sui parricidio liber existit, hoc ad praedicatores Diuini verbi maxime spectat, quibus per orbem Evangelium ferere tanquam necessitas quaedam annunciandae veritatis imposita est. Caeterum Christiani caeteri, quibus illud officium, eiusmodi sarcinam non imponit, hanc prorsus temerariam audaciam esse, & eo magis mortiferam, quo prohibitam sibi omnino existiment: quoniam procurandae sibi spontaneae mortis causa, sicut & inferendae merito in omnibus Christianis, tanquam praesumptio detestabilis est semper damnata. In illis vero, inquiunt, multo est peruicacior audacia, si sponte sua id agant, quos per subiectionem alteri obtemperare oportet, & quibus instituto quodam professionis canonicae maiorem aliquem, ac patrem omnibus, qui simul humiliores in congregationibus vitam agunt, religionis ordo praefecit. Quorum subiectorum vltima salus, si tam arduum opus per se aggredi attentauerint, ne dicam vere amissa, certe dubia est, nisi maiorum suorum in hunc congressum, aut iussione cogantur, aut hortatione mittantur, aut laxatione latioris licentiae permittantur. Quid illud tandem, inquiunt, quale est, eos fecisse nostra causa homicidas? qui inuocati incurrimus, immo quos nostra occurfione, vt interficiant, irritamus, ac pene inuitos cogimus? cum aut in nos indignatione feruntur, suae laceffitae fidei, immo perfidiae iniurijs agitati, aut legis, quam habent, sanctio, si tamen habenda sit lex, quae tam turpia praecipit, nostro illis facinorae obseruanda est, quae apud eos indubitata contradicentibus poenas indic-

cit.

cit. Si quis autem audax, plusquam sapiens, & furens, plusquam feruens nobis obijciat, veteres quosdam Martyres se persecutoribus promptius obtulisse; discant illi, inquit, hoc fuisse, quando & fides, & lex, & Christianum nomen, omni penè mundo ignota erant, & ipsorum quoque Martyrum nesciebatur à paganis professio: ad quos oportebat, vel sic aliquando veritatis notitia, perueniret: *Nunc verò mille iam quadringentos, triginta, septemque annos (5)* ante quos Dominus noster, ex Virgine natus est, Evangelicæ candor doctrinæ, lumen sui fulgoris ad mundi fines usque porrexit, & Apostolicarum clangor tubarum, toto vehementius orbe perstrepsit, usque adè ut fidem Christi, sanguine Martyrum irrigatam, Ecclesiæ institutis fortioribus solidatam, cruditorum hominum rationibus, defensionibus, & argumentis tutatam, atque illustratam, & auctam, aut nullus, aut prorsus rarus, etiam infidelis ignoret; etsi non omnis eam suscipiat, amplectatur, & credat; quo fit, inquit, ut qui se vllis infidelibus vltroneum prædicaturum ingrefferit, nihil eos docuerit quod ante nescierint, se verò casto labore, etsi non casta damnatione, perdidit.

Hæc sunt, Beatissime Pater, quæ de pertinacia resistentium, vel forsitan invidentium Martyrum gloriæ, amaro pectore, & maximo cum dolore, tibi narranda, diutius fortasse quam debuì, conseruavi; quos equidem perditos in quotidianis colloquutionibus molestè perpeffus, verbis quibus potui, & quæ illos audire deceret, acriter, & pugnaciter refutavi. Nunc verò si iusseris, scriptis

eos improbare disponens, perstrinxi, ut potui, illorum vanas, sacrilegas, ac prophanas opiniones, quibus non minus quam mala, ac nefaria eorum in corpore gesta vita, pertimesco confessionis constantiam eneruari, qui fidem religionis, religionem fidei insulsa Vefania funditus euertere moliantur.

Postremò tandem iam loco B. Pater, ut ad calcem aliquando perueniamus, orationis quarta partitionis distributio exponenda se obtulit, ut scilicet doceamus, quam varijs opinionibus, stulti isti, contra quos agimus, inter se inuicem dissidentes fragiliter, & inconstantissimè nutent: ita ut profecto ipsa eorum in re tam certa diuersitas, imo aduersissima, ut ita dixerim, sententiarum nouarum, falsarumque varietas, & in alijs dissentio, eos erroris manifesti conuincat. Quem sane errorem immanissimum, atque mortiferum quidam illorum, & pertinacius tenent, & occultius docent tanquam nouæ stultitiæ repertoires. Quidam verò ingenio tardiores, & resistendi artis ignari, velut autoritate territi cedunt. Alij potius opinantur: verum illorum multo est copia ingentior, qui nihil definitum de nefaria sententia arbitantes, titubant, hærent, hæsitant, & in neutram partem, quamuis toti perturbati, declinant. Dum enim apertè prospiciunt rem tantam ambiguè ventilari, sicut non penitus hæresi manum porrigunt, sic Martyrium, quod ante vel optare felicissimum fuerat, quamquam corde in sententiam Ecclesiæ transeant, opere tamen ipso agere deterrentur, cui libenter arripiendo prius flagrauerant.

Et quod extremi periculi est, inie-

inieceto eorum mentibus grauissimo de Martyribus scrupulo, eo stultitiæ, ac cœcitatibus sunt deuoluti, ut quos pro Christo fortiter mortuos beare solebant, nunc verane salute cum Domino potiantur addubitant, maxime alijs veritati inimicissimis contra istos fragiles vehementius asserentibus priores Martyres, qui se ipsos pro fide nostra sæculi potestatibus obtulerunt, fuisse damnatos: futuros verò, etsi non alio scelere, vel hoc vno damnandos, quod aut vi tormentorum fidem negabunt, aut negandi discrimini, pondere supplicij vincendi, se credent. Quod si vel accidit, vel acciderit, quanto fatius, aiunt, susceptæ vltro pœnæ temeritate procaces illi abstinuissent, quis cæcus non videat? At etiam negantes, quanto dedecore religionem nostram, & sædam factam tabescentem afflicent, quis quibus verbis, aut vllis sermonibus explicet? O ingenia obtusa, quæ tandem impudentiam suam mendacio affirmant horrendæ blasphemix. Hæc sunt, inquit, quæ de Martyrio veteres Ecclesiæ censuerunt, ne nos forte de magnarum rerum congressu, & appetitu loquentes, quisquam maleuolus arbitretur tanquam friuolis opinionibus niti, atque à Patrum præstantissimis sententijs deuiare.

Sed quam apertissimam falsitatem hoc loco dicant, non est opus detegere. Quibus autem fictis rationibus fulciantur, & quam deprauata intelligentia maiorum dicta repugnantia ad se trahant, & scripturarum sensa violenter extorqueant, cum ad partitionem refutandæ huius hæreseos ventum fuerit, commodius arbitrator differemus; hic verò contra istos, quis non clamitet? ò

indolem obscœnam, ò cruditionem pestiferam. Nam cur non magis Martyribus, nequaquam detractio-nem, sed imitationem se debere conspiciunt: ad quam si se inferiores esse intelligunt, hoc ipso subactam, atque abiectam virtutem suam, si tamen eis vlla est, Martyribus subternere debuissent: quam ad sequendos nobilissimos illos sentiebant imparem. Sed iam ad finem pergamus, longior enim euasit hæc Epistola, dum in explicando metu, qui me hæcenus à scribendo deterruit, atque in referenda mea in causa tractanda intentione, simul cum sætulentia opinione stultorum sumus, plusculum quam putaueram, immorati.

Prædicanda sunt autem nunc mihi, si modo tua beatitudo probet, & iubet, fortissimorum Martyrum gesta, & magnifica, quæ res primum sibi locum in nostra partitione sortita est, quamuis totius operis, idest diuisionis propositæ trinæ particulæ, tres potius libelli fortasse, non ineptè appellabuntur. In Martyribus autem laudandis, ut tibi Patri omnium Christianorum arcanum meæ mentis simpliciter eloquar, non solum me oblectat, & trahit magnitudo factorum; sed nescio quis in me amor, quem velim esse Christi, impatientius vrgens ad similia vota pro Christo imitanda suspirat. Quod onus & laudis, & imitationis vtinam tandem aliquando faustè absolendum, felici ut dicitur temeritate arripuerimus; quamuis non arbitrer præcipuo nobis adiumento, ad vtrumque gerendum, neque Christi nostri suffragia, neque Martyres, quos defendimus, defuturos.

Tu igitur Beatissime Pater, ne merito

rito sanctæ obedientiæ caream, im-
pera, atque adesto censor, vt iustus
ita & pius, ac pro laude Martyrum
dicere exorsum, tale per hanc Epi-
stolam me existimato facere debuisse
principium, non quo ab alio futuro
exordio condendos libellos, iam
summa mentis intentione conceptos,
tanquam à suo capite priuare debere
me putem, sed quo nunc incipiam
de Martyribus scribere, qui hæc
nunc filii: de quorum honore plura
loqui, & dicere constitui, si hæc
Epistola nostra tibi, non dicam stylo,
sed veritate placuerit. Quæ quo-
niam sequuturi operis scienda neces-
saria plurima continet, non mihi
videtur ab edito post opere refe-

canda. Eam igitur qui scripturus
est, addat oro libellis, cum editi fue-
rint, habet enim non solum exor-
dij aliquid simile, quod tamen ita
vocari pro longitudine nolim: sed
argumentum proprium omne com-
plectitur, quo tanquam vestibulo,
reliqua futuri ædificij erigenda stru-
ctura queat absque vlllo errore diju-
dicari. Dominus Deus Omnipotens
sempiterno æuo tuam tueatur
clementiam, Domine Beatissime,
& merito excellentissime, Christia-
norum omnium Pater, & Papa,
Christi Vicarie, Successor Petri, &
mundi totius æquo iure præstantis-
sime Domine. Amen.

N O T A E.

Nota I.

Beatissimo Papæ Eugenio. Duo
mihi suppetunt vetera huius operis
exemplaria. Alterum secundis Alberti
curis expolitum, & eodem nitido cha-
racterè, quo reliquis codex descri-
ptum, sed absque inscriptione. Alte-
rum prioris elucubrationis, & alieni
characteris, ex quo hanc operis Epi-
graphem descripsimus. Cur autem
hanc Epistolam author ad Eugenium
direxerit, ipse in sequentibus docet,
præterquam quod in Pontificis obsequia
segregato non expediebat opus absque
ipsius voluntate incipere, quod ad eius
mandata, vt euenit, vocandus perfi-
cere non posset.

Nota II.

*Ad quos imitandos Amor me
per urget:* eadem infra expressius repetit.
Nec solum verbis, sed re ipsa deside-
rium suum, subeundi pro Christo
Martyrium, ostendisse ea quæ Cayri
contigisse in vitæ historia narrauimus,

clare demonstrant. Vbi ad mortem pro
fide tuenda condemnatus, designari
Martyris præconium reportauit, & con-
firmat periculum, cui se exposuit, quando
contra expressum Soldani mandatum, di-
tionum eius fines transfiliuit, vt Euge-
nij Pontificis perficiendæ commissioni
non deesset, & Aethyopes, Indosque,
ad fidem, & Ecclesiæ Matris obedi-
entiam conuerteret: quod in eadem eius
vita retulimus.

Nota III.

Terrorum erroris. Indignam, &
sinistram de Martyribus opinionem sic
vocat: & infra *blasphemiam, & erro-
rem immanissimum, & vesanum,* &
quod caput est, *abominandam hæresim,*
nec immerito, nam S. Hieronymus ean-
dem peruersam opinionem, eodem
abominando titulo indigitauit, cum
aduersus Vigilantium scribens tom. 2.
pag. 409. *Scribit, inquit, aduersus hæ-
resim tuam, qua erupit aduersus Eccle-
siam (ne in hoc quasi repertor noui scele-
ris glorieris) Tertullianus vir eruditis-
simus*

*simus insigne volumen, quod Scorpiam
cum vocat, & quibusdam interiectis.
Et multo, inquit, tempore dormiens, &
sepulta, tunc à dormitantiis (sic Vigi-
lantium deridet) suscitata est.* Scor-
piacon autem Tertulliani contra Gno-
sticos vniuersum conatum in Marty-
rum detractores exerit. Ex quibus Vi-
gilantium vnum fuisse, apertius docet
Hieronymus per hæc quæ sequuntur.
*Miror, quod non dicas nequaquam
perpetranda Martyria, Deum qui san-
guinem hircorum, taurorumque non
querat, multo magis hominum non re-
quirere. Quod cum dixeris, immo est
non dixeris, ita habebis, quasi dixe-
ris. Qui enim reliquias Martyrum
asseris calcandas esse, prohibes sangui-
nem fundi, qui multo honore dignus est.*
Sic enim legit Pamelius in argumento
Scorpiaci, quamuis meus Hieronymus
habeat, *nullo honore dignus*, fortassis
Vigilantij sensum referens. Hæc ean-
dem hæresis, cuius authorem fuisse Eu-
nomium refert eodem loco Hierony-
mus, iterum in Hispania suscitata fuit,
præsertim contra eos Martyres, qui se
tunc vltro fidei hostibus offerebant,
quando Saraceni Mauri rerum potie-
bantur, maxime in Vrbe Corduba.
Sed tunc ipsorum gloriam insigniter tu-
tatus est S. Eulogius Cordubensis ele-
ctus Episcopus Toletanus, & Martyr,
in opere, quod *memoriale Sanctorum*
inscripsit, & habetur tom. 9. par. 1.
Biblioth. vet. PP. quæ sic laudat Card.
Baronius in notis ad Martyrol. Rom. 24.
Nouemb. *vt omnino eiusmodi ita scripta
sint, vt in pyxide Spiritus Sancti cala-
mum intinxisse S. Eulogius videatur.*
Tempore B. Alberti nostri restabant
aliquæ eiusdem pestis reliquæ, ma-
ximè in Italia, quas ipse tollere, &
voce, & scripto studebat. Et quan-
quam opus integrum exarare non licuit,
ob impedimenta, quæ in eius vita dixi-
mus, in hac tamen Epistola, seu ope-
ris idea ita hæsit sensibus S. Eulogij, vt
licet eius scripta legisse non censeam,
quæ quippe post è tenebris in
lucem prodierunt; dixisses tamen eo-
dem spiritu doctum vtrumque, in ea-
demque pyxide calamum intinxisse.
Quod enim promittit Albertus hos hæ-

reticos, & Patrum institutis, & ra-
tione certissima, & scripturarum sancta-
rum autoritate refellere, id ipsum
triplici hoc argumentorum genere præ-
stant Tertullianus in Scorpiaco (etsi de
persecutionis fuga excedat) & Sanctus
Eulogius magis ad Alberti consilium.
Scripsisse etiam in illos, qui in Hispania
Martyribus detrahebant, ignoti no-
minis authorem, opus nondum typis
editum, inscriptum *Indiculus lumino-
sus*, docet Ambrosius Morales in Com-
mentarijs ad Memoriale S. Eulogij.

Nota IV.

*Qui se vltro pro Christo persecu-
toribus offerunt.* Qui veri Martyres
sunt, congruo, condigno cultu colen-
dos esse Fides Catholica docet, sed
quod indiscriminatim omnes, qui se
vltro pro Christo persecutoribus quoquo
modo offerunt, veri Martyres sint, &
SS. Patres, & graues Theologi ne-
gant, sed quos vel internus Dei instin-
ctus, vel extèrius manifesta necessitas
fidei ab iniuria defendendæ, vel con-
firmandi labentium Christianorum ani-
mos, vel ipsos persecutores conuer-
tendi spes ad id faciendum impellit,
cum firma fiducia euadendi proprij
lapsus periculum. De qua re videndus
solidi iudicij vir doctrina, prudentia,
& pietate clarus Eminentissimus Do-
minus Cardinalis Brancatus de Laurea
Ord. Min. Conuent. part. 2. de Fide,
& eius propagatione, vbi disp. 7. &
disp. 2. art. II. Omnes huius dubij ve-
nas distinctim detegit; & Catholicè
docet, quid in eo tenendum; quid
reijciendum sit: neque S. Eulogius,
qui pro se vltro offerentibus defenden-
dis accerrimè disputat aliud à fidelibus
exigit, quamuis enim indiscriminatim
alicubi loqui videatur, semel saltem
suam mentem aperuit, cum diceret: *Et
licet formidolosis facultas collata sit de-
clinandi rabiem persecutionis, non ta-
men passim hoc obseruandum est à per-
sectis, qui iam præscia Redemptoris po-
tentia denotati, & conscripti, quasi ab
immensis legionibus ad exercitium præ-
liorum Dei electi sunt.* Vbi, vt vides,
& formidolosos à fortibus, & perfectos

ab imperfectis, & præsej Dei instin-
ctum à propria temeritate, & electionem à præsumptione ac fatua animositate discernit. Quod Seraphicus P. N. Franciscus vt columbina simplicitate, sic Euangelica serpentis prudentia plenus, in sua regula cauit cap. 12. *Quicumque Fratrum*, inquit, *Diuina inspiratione voluerint ire inter Saracenos, & alios infideles, petant inde licentiam à suis Ministris Prouincialibus, Ministri vero nullis eundi licentiam tribuant, nisi eis, quos viderint esse idoneos ad mittendum.* Quam regulam cum nequaquam violandam censeret noster Albertus, obseruantissimus, & zelantissimus eius professor, non hac de se opinione contentus sensum suum, dum se ad Martyrium offerentes defendit, manifestè declarauit, non solum cum se delectari profiteretur, à Sede Petri longius aberrantem reuocari, instrui, corripiendoque corrigi, cumque obsecraret, errori obtreclatorum per Pontificem occurri, non vt cumque tamen, sed, inquit, moderato rigore, quantum Christiana veritas, & pietas postulat: Sed amplius, cum diceret. *Non quod omnes fideles, aut posse, aut debere, spontaneos pro Christo Martyres fieri arbitremur, sed quo abiecto errore, qui male de Martyribus sapit, discant, qui volunt, & qui nolunt, ab his qui tanto animo egregij (id est ex vulgi grege selecti) pro Christo tam fortia, præclaraque audent, opus agi, non obtreclatione, sed honore summo dignissimum.* Horum autem, & in sacris historijs innumera est multitudo, vt in ipsius vita diximus, quorum vt Sanctus Eulogius loquitur, *O incomparabilis magnanimitas, & fortitudo admiranda, laudanda, atque imitanda Sanctorum, qui etiam se torpeat inimicus, ac persequi Ecclesiam Dei sinat, irrumperere tamen latebram eius, & inuitare ipsum ad bellum iubemur, vt hostem frigidum strenuus Agonotheta accendat, proferat latentem, erigatque ad conferenda certamina desidem. Et quamquam effuso cruore, conseruatis membris, luccumbat, feret tamen ad Sedem Patris captum ex heste triumphum spiritus belliger, victoria laurea potiturus.* Quales proinde, quod

dixi, innumeros tanquam gloriosos, cum Christo triumphantes, solemini veneratione colit Ecclesia, eiusdem iudicio relinquendum est vt discernat, quis Dei impulsu, ac debitis circumstantijs, quisque secus, mortem pro Christo vltro oppetierit. Quæ nimirum Spiritu Sancto veritatis certissimæ docta, nec falli potest, nec fallit, cum Sanctos Martyres nobis colendos proponit. Quod Albertus noster se velle non semel in hac Epistola professus est.

Nota V.

Nunc vero mille iam quadringentos triginta, & septem annos. Ex hoc æræ calculo, posset aliquis putare, authorem hanc Epistolam eodem anno scripsisse, cum ipse, licet contra suam consuetudinem, nullam anni quo scripsit notam huic Epistolæ subscribat, ei tamen exemplari, quod Vvaddingus describi curauit, præfiguratur annus 1435. quod ego verius existimo. Nam in Epistola ipsa, significat sibi, cum illam scriberet, ferè quotidie apud Christianos concione publica, differenti penè nulla otia fuisse, nullum à magno labore vacuum tempus, quo propositum opus prosequi posset, contra eos hæreticos, quorum in Italia plures tunc fuisse queritur. Hæc autem anno 1437. contingere non poterant. Nam cum sub finem anni 1435. anchoras prima nauigatione in Orientem soluisset: nec nisi 1438. redierit, constat ipsum ibi hæsisse per totum annum 1437. vbi non poterat, vt in Italia, quotidie ferè prædicare, Pontificiæ commissionis laboribus, & itineribus impeditus. Vnde existimo prius illud exemplar vetus, quod in Italia anno 1435. scribi curauit, postea Ierolymis emendasse, & annum illum 1437. quo id fecit inseruisse. Inde vero hæc coniectura maximè mihi confirmatur, quod priori exemplari, sua, vt videtur, manu hæc inscripserit. *Hæc Epistola contra Martyrum vituperatores alium habet ordinem in Epistolis nostris, & ille seruetur, non iste.* Præterea in eodem ipso priori exemplari charta diligenti studio rasa est, & loco prioris notæ

notæ diuerso atramento scriptum, triginta, & septem, ita etiam vt cum prioris notæ spatium omnia capere non posset, illud septem extra lineam in margine positum sit. Neque verosimile est ipsum petiisse Pontificis mandatum ad opus propositum Ierolymis scribendum, vbi rerum necessariarum longe minor erat commoditas, quam in Italia: sed magis voluisse vt anno 1435 in Italia existens, Pontificis, cuius obsequijs iam tum destinatus erat, licentia à quotidiano prædicandi munere liberaretur, vt operi tam vtili, & ne-

cessario conscribendo vacaret, Pontifici vero, vt in vita dixi, id minimè visum fuisse, cum eodem tempore illum, vt fecit, in Orientem missurus erat. Et ego his omnibus persuasus hanc Epistolam hoc loco inter alias illius anni 1435. collocaui. Cæterum, omnia hæreticorum dogmata, & argumenta, quæ tota hac Epistolæ parte recenset, absolutè refutare voluissent, censendus non est, sed partim refutare, partimque bono sensu declarare iuxta ea, quæ in præcedenti nota diximus.

EPISTOLA XXXVIII.

PATRIBVS, ET FRATRIBVS REG. OBS.

ARGUMENTVM.

Accepta præcedenti Epistola Pontifex accessit Albertum, cum in Orientem legaturus, qua de re cum presens ageret, exposuit quosdam Fratrum scrupulos de maiorum Cœnobiorum, & argentei templorum supellectilis vsu, retulitque Eugenij Pontificis oraculum, quod per hanc Epistolam, eiusdem Pontificis iussu, Fratribus intimaui.

Honorandi Patres, Deuotissimi Fratres.

Post deuotam in Christo Iesu commendationem, & cordialem salutem, fraterno affectu, vobis intimandum iudicauit, quod Sanctissimus Dominus, die 9. Iunij huius anni, dignatus est mihi respondere circa calices, cruces, paramenta, vtensilia, & domos ipsas, quæ vel in magnitudine, qualitate, aut opere, videntur statum nostrum excedere, ait enim, quotidie inter fratres de his disceptari, idque graui suæ Sanctitatis molestia, & proinde omninò velle, huiusmodi scrupulosis quæstionibus, modum, & finem imponi: iniunxitque mihi, vt eius vobis mentem aperirem,

& decretum transmitterem. Statuit, vt liberè absque vllò conscientie reatu fratres nostræ obseruantie, tam in Cœnobijs, quam in oratorijs, vtantur rebus prædictis, quantumvis videantur excedere in quantitate, qualitate, pretio, aut numero. Insuper prohibet ne vllò prætextu distrahantur, aut destruantur, sed in templorum vsu referentur. Cupit tamen, & iubet, vt deinceps ea dumtaxat admittantur, aut procurantur in domibus acquirendis, quæ nostro pauperrimo instituto congrua iudicentur. Hoc oraculo satisfactum vult omnium fratrum conscientijs, displicebitque valde, si am-

amplius pro huiusmodi terminandis dubijs ad ipsum recurrerint. Hoc cupierunt nostri prædecessores sibi declarari, neque obtinuerunt. Debemus itaque nos lætari, quod adeo placidam ægris conscientijs medellam sua Sanctitas adhibuerit. Insuper omnibus Italiæ Vicarijs potestatem concessit, suos subditos absoluedi ab omnibus peccatis, & cen-

suris, quæ usque ad illud tempus vel commiserant, vel incurrerant exceptis falsificatione literarum Apostolicarum, homicidio voluntario, bigamia, & mutilatione membrorum. Valete in Domino Iesu, & pro sua Sanctitate orate. Ex loco S. Spiritus extra Ferrariam 13. Iulij anno 1435.

N O T A.

P Romisi evidenti argumento monstare, quam parum fuisset, pro quo in Deum translato Poggius tam acerbè in totam Religionem inuectus est. Atque id hæc Epistola est: quis enim credet Religiosos tanti zeli paupertatis, ut de magnitudine ampliorum ædium, quæ à Patribus Conuentuali-

bus ad ipsos transibant, & eorum sacra supellectili, adeo anxijis conscientijs Pontifici molesti essent, velle tantum terræ, vel tam amplum palatium, in colle montis Caroli possidere, ut adeo diram à Poggio vituperationem propterea mererentur.

EPISTOLA XXXIX.

RICHARDO TRAMONTENSI.

ARGUMENTVM.

Dum B. Albertus Venetij sue Hierosolymitanæ navigationis necessaria prouideret, desiderabat Richardum inter socios habere, quem ex literis colligo studijs forsitan Patauij tunc incubuisse: Quare per duas Epistolas, quas hic exhibemus, illum hortatus est, ut ad se Venetias veniret, inde cum ipso Hierosolymam profecturus.

S Cedula tua, quæ mihi reddita est, dicit te, nescio quibus nexibus, detineri, ne comes gratissimus huius transmarinæ, & veræ Christianissimæ Hierosolymitanæ peregrinationis, nobis iungaris: verum alius quispiam aliud mihi de te persuasit, non te scilicet causa

studij auocari; sed quadam diffidentia grauiorum sumptuum occurrere nequeas. Sed ò te ferreum hominem, qui primo quidem vlla occasione fragilium studiorum possis à feruore tam religiosi arripiendi itineris quouis pacto remitti, ut cunam vagientis Dei infantis conspicerem

non

non desideres, ut terram quam Dei Filius, non solum pedum vestigijs informauit, verum etiam pretiosi sanguinis viuificis fontibus irrigauit, & videre oculis, & osculari labijs, & fœcundare moribus minimè appetas. Taceo magnos viros Hilarionem, & Hieronymum nostros, quorum alter noluit eam ante diem extremum penitus non videre, alter verò, post multorum annorum longissimam moram, noluit in ea non mori. Immò verò noluit alibi mori: vetulas mulierculas tibi obijcio Hispanas, Gallicas, Alemannas, ac reliquas totius Christiani orbis, quæ summis difficultatibus, laboribus, medijs mortibus à visendis sanctis illis locis quotidie prohiberi non possunt. Deinde quis non miretur te mecum venturum aliqua futurorum sumptuum timida cogitatione ventilari. Nolo hic scribere quanta bonorum fidelium, sine mea diligentia, pro complendo itinere stipendia nobis suppetant. Profectò stuperes, & gauderes charitate in nos perfecta bonorum, ac maximè nostrorum Ferrariensium, tam magnorum, quam pusillorum, qui pondus omne dari assumpserunt desiderio fructus. Non quæro, ait Apostolus, datum, sed requiro fructum. In hac hilaritate

dantium, quidquid mihi pro Deo factum est, tibi præbitum æstima; & veni, & rumpe vincula, & tolle moras, non terror penuria impensarum, sed prouocor amplitudine gratiarum, non solum quas habemus ab ore Summi Pontificis, sed quas illis in locis à Christo Domino expectamus. Frater Iacobus Delphinus summopere te rogat, ut venias. Ego verò Vicario Prouinciæ huius pro te satisfaciam, & duos pro te vno ei tribuam fratres; si consilium meum feceris, experieris animum erga te meum alium quidem esse quam hætenus. Veni saltem nos nunquam forsitan redituros vltimò inuisere, & complecti. Nec verearis morbos, ut dicis, virulentos, quia vbi in tanta populi frequentia viuimus, & tu viues. Si soluemus tibi nauem tam longè venienti, quid times non soluturos, tam paruo nos spatio visitanti! quid amplius tibi dicam non habeo, nisi quod si hoc renuas, quod offerimus, pace tua dixerim, te iterum, atque iterum ferreum hominem appellauerim, qui tanta humanitate minus dulcescas. Vale à tuo proposito, & vale. Ex Venetij 7. Septembris 1435.

EPISTOLA XL.

EIDEM FRATRI RICHARDO.

E Xposui voluntatem tuam Hierosolymæ Sanctæ Patri communi (1) Is procul dubio agrè fert, te propter nescio quam

scientiolam tuam acquirendam, nolle nunc nobiscum Hierosolymam peregere, & dicit se non posse tibi licentiam vllam post se veniendi dimittere,

tere, sed secum proficiscendi, si vis liberè tribuet. Licentiam ergo aliunde tibi procura. Quod verò dicis de socio vno ex meis tibi pro comite itineris relinquendo, credo te scire non habere me socium, præter unum Antonium Cremensẽm (2) Restaurus, & Angelus in Tuscia sunt. Laicus quidam ex nostris Bononiæ infirmus remansit, Clericus Hyppolitus, me volente, propter adolescentiam in Italia remanet, quem ad Vicarium huius Prouinciæ modo remitto. Fra-

ter Ludouicus Senensis non est mihi socius, nisi huius itineris, sed potius Pater. Et puto te intelligere, non posse me, nec debere de homine veterano, cuncta quæ vellem statuere. Quem ergo socium postulas? fatius fecisses nostro consilio, & vocationi tuæ hilariter acquiescere; qui te ad omnia parata occisis vitulis, & altibus indignum reddidisti, tam iucundè vocatus. Vale, & nos ama. Ex Venetijs 15. Septemb. 1435.

N O T A E.

Nota I.

Hierosolymæ Sanctæ Patri communi. Is fuit Iacobus Delphinus, in superiori Epistola nominatus, quem primum ex obseruantibus Terræ Sanctæ, seu Hierosolymorum Guardianum Eugenius Pontifex anno præcedenti constituit, & in eadem forte nauis cum Alberto, & socijs illuc transfretabat.

Nota II.

Non habere me socium præter Antonium Cremensẽm. Paucos admo-

dum socios hic nominat Albertus, cum alij quadraginta fuisse scribant, sed forte eos inter socios non numerat, qui negotio administri, & subdelegati Commissarij esse debebant: vt ipse hic indicat, de Ludouico Senensi loquens: aut cæteri post scriptam hanc Epistolam illi adiuncti fuerunt, seu potius in secunda missione ad Aethiopes, & Indos. Attendenda etiam sunt verba Epistolæ 44. ad Ducem Burgundiæ. *Adueniens multos mecum fratres adduxi, quæ à secunda legatione rediens scripsit.*

EPISTOLA XLI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Iniunxit Pontifex Alberto à se discedenti, ne ex Italia abiret, nisi prius ad ipsum scriberet. Iam verò, vt videtur, omnibus ad nauigandum paratis has ad Eugenium rei nuncias dedit, benedictionem petit, & se rem fideliter acturum, & Apostolicæ Sedi sincerè obtemperaturum profuturum.

Memor tuæ mihi nullo tempore contemnendæ iussionis, Beatissime Pater, audeo Apostolicas, sed pias aures, meis ineptijs confidentius appellare; dixissem potius importunius molestare, nisi non modo Apostolicas, verùm etiam pias aures præmissem. Et si enim summo apice loci superioris, idest Apostolici fastigij, paruitatem humilium terreri oporteat; quia tamen celsitudini Christianæ sublimitatis, pietas ipsa comes indubitata ac fidissima vincita est, paruulos tanquam sub alis suis foueri non est iniustum. Licet ergo alterum ab scribendo me arceat, alterum tamen prouocat, præsertim diuncto pondere iussionis tuæ. Accipe igitur me promptulum, vt ita dixerim, paruulum tuum, Beatissime Pater, non solum pro maiestate te reuerentem, nec tantum tibi pro pietate confidentem, verum etiam pro iussione tua tibi obtemperantem: non enim me fugit, quamuis hominem imperitum, quid tu mihi præceperis, cum Florentia à tua Sanctitate discessi, ne scilicet ex Italia abirem, nisi prius meas literas ad tuam sublimitatem dirigerem, recessum meum tibi certius explicantes. Nunc ergo ago, quod iubeor, & peregrinationis meæ ad loca sancta transmarina profectionem tuæ eximierati penè iam cœptam, vel in-

promptu paratam esse significo. Tuum est autem, qui veri Pastoris Petri successione canonica sublimaris, nostrum iter confirmando tueri, benedicendo protegere, nostræ autem paruitatis erit subiectius, humilisque parere. Quod quam promptissimè facere, omni quidem tempore cupiam, iube, & experieris, an renitentem pulsaueris? an verò submissè obedientem repereris? Sanè hoc tibi de mea exiguitate, obsecro, persuadeas, nihil mihi esse, ac fore vnquam acceptius, nihil optabilius, quam Sanctæ Sedi Petri, cuius tu vicem tenes, obtemperare. Ac ne in aliquo, vel paruo fidei sensu, contra Apostolica præcepta perfluamus, nèque aberremus à recto tramite Ecclesiasticæ veritatis; iterum quod diximus repetamus. Vicem Petri te tenente, scripsi vicem, inquam, personæ, non Sedis. Nam & fidem, & sedem, & auctoritatem eandem omninò possides, etsi non personam eandem. Christus Dominus noster misericorditer de Cælo eidem personæ tuæ Petri præbeat Sanctitatem, sicut illi eandem tribuit largiter potestatem. Opto te prosperè valere, in augmentum Christianæ Religionis, & Cœlestis gratiæ, vt tibi sicut potestate debetur orbis, sic re ipsa cuncti colla submittant. Ex Venetijs 1435.

EPISTOLA XLII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Incolumis Hierosolymam appulit Albertus, & rebus ibi per aliquot menses ritè cognitis, concepit ingentem spem uberrimi fructus, si ipsè per Pontificis

in Italiam coegisset. Oro igitur, aut eadem pro gloria Catholice fidei inter Paganos, Hæreticos, & Schismaticos commoranti, quasi inter Scorpiones, & colubros incedenti ampliora mihi concedi, aut me ad veteres omnes mei ordinis siue licentias, siue permissiones, siue præcepta remissum, ab ea cohibitione, quam me in Italiam redire iussisti, ut auctorior in alienis Prouincijs Diuinae magnificentiae honos inde perueniat, tua concessione laxari. Verum ne apud tuam Sanctitatem sim garrulus, impudens, & ineptus, vno tantum præclaro exemplo de magnificentia Christiani Principis exposito, finem facio. Theodosium illum Christianorum Principem nobilissimum, atque piissimum accepimus, Maioribus nostris clarissimis referentibus, dicere solitum, illum se diem penitus perdidisse, in quo nihil beneficentiae præbuisset: quam-

uis hoc de Tito, Vespasiani filio, nonnulli certius arbitrentur: quem delicias humani generis appellauit antiquitas. Opto, te Beatissime Pater, hoc ipsum de tua Sanctitate erga me arbitrari: ut vel sic tandem postulata concedas, nec te moueat petentis indignitas, aut postulatae gratiae magnitudo. Recordare potius huius rudis Epistolae nostrae principium, ubi etiam infideles, & Christi veritatis ignaros diximus in suis Regibus tanquam præclarissimum statuisse, si pusilla, & prope nulla rogati, maxima tribuissent, nec quid mereatur is, qui aliquid postulat, sed quid illum deceat, qui daturus est, eos debere conspicere. Ego vero interim Petri fiduciam reminiscar, qui fragili pro Christo cymba relicta, non est veritus quod magnis donandus esset muneribus, à Domino liberius sciscitari. Ex Sancta Hierusalem Kal. Martijs 1435.

EPISTOLA XLIII.

SCIPIONI FERRARIEN. EPISCOPO MUTINEN. (1)

ARGUMENTVM.

Vt faciliorem, frequentioreque ad Eugenium Pontificem Antonius haberet accessum, per hanc Epistolam ipsum, eique commissa commendat. Scipioni in Aula Pontificis potenti, sed quia familiaris illi fuit, ipsum imprimis literario ludo à Scipionis Africani, Ethnici hominis, rerum gestarum oblectatione, ipsoque homine laudando debortatur, cum quo nihil commune præter nomen habuit. Qua occasione in eos inuehitur, qui eloquentia, & eruditione abusi, se totos inani gentiliū rerum studio dederunt, & eloquentiam suam, nacta minima occasione, in se ipsis mutuo la: essendis, mutuisque conuicijs, & obscenis argumentis exercent. Monstrat quidquid in Duce Africano virtutis censebatur, id longè præstantius in Machabeis, in Dauide, in Salomone, in Patriarcha Iosepho, in Prophetis, in Apostolis, in Martyribus reperiri; quorum acta magis, quam

ina-

inanem Ethnicorum damnatorum hominum gloriam legere, loqui, scribere, & imitari Christianam eruditionem decet, Christianas virtutes solidioris gloriae, & honestatis esse Amicos, denique nominatim salutat, ad quos ob festinantiam latoris scribere non potuit, & prolixum responsum à Scipione postulat.

CVM in locis Sanctis, & transmarinis munere Christi plurimum valeo, non possum Scipionis mei, etiam in Caluario orans monte, ubi à Salvatore nostro Martyrum vexilla, simul & Regia trophæa erecta sunt, non recordari. Nec mihi parua videtur res, cum Scipio in mentem venit: te dico, meum quidem Christianum Scipionem, haud verò illum Africanum, cuius te tantum gesta delectant, quam autem id ob causam, & rectè an perperam ipse videris: fortasse quod cum eo tibi, qui à suis, & si non à nostris tantus est habitus, idem nomen obuenerit, quamuis dispar cognomen. Verum utrum sit præstantius, tuumne, an illius, post videbimus. Interim hoc mihi persuadetur, nulla te potiore ratione ad illum ita vehementer affici, atque tanta in illius laudibus te, nolo dicere inaniter, tempora terere, & ut ab alijs terantur, ac si melius dicitur contendantur, sedulo agere te, si tamen is es, qui erga illum hactenus extitisti, nisi quia idem voceris, illiusque tibi nomen, & laudi esse, ac fore, & ornamento putes. Nam ut pace tua dixerim, quæ alia ratio esse potest præter stultissimam cur tantum illi semper tribueris, nisi quædam simillimi nominis oblectatio? Quæ & ipsa qualis sit, & quam deceat Christianum, omitto.

Respondebis, indolem te potius ac virtutem animi, & ingentia illius facta diligere. Ita verò, atq; rectif-

simè (2) quasi pagani hominis res geltæ, & qui pecora, & monstra pro Deo coluerit, tam amplæ, tam dignæ, ac tantæ habendæ sint, ut pro eiusmodi infidelium, & per hoc in tartaro perditorum ingentissimis, & clarissimis, rectius fortasse dicerem, ventosissimis, & iactatione Diabolica tumidissimis, turgidissimis, elatissimis gestis rebus, Christiani quidam contra se inuicem, & in Italia eloquentes, præter offensam Dei nostri, summo cum dedecore digladiantur, & percontent. Taceo læsionem existimationis eorum, taceo exempla ad posteros, & præfentes transmissa, atque relicta, nacta perquam pusilla occasione se inuicem laceffendi, atque grauissimis, ne dicam immundissimis conuicijs (3) insectandi: quorum profecto vesaniam ita sæpe abominatus sum, ita exhorruui, ita grauer, & molestissimè tuli, ut penè dixerim emori maluissem, quam in illa scripta, siue inania, siue maledica, siue crudelia, & (quod pestilentissimæ iacturæ est, ac nefandæ corruptionis) turpia, fetulentia, obscœna, vel forte incidere. O ingenia! o eruditionem! o indolem! o exercitationem præclaram! o denique tempus non Philosopho, ne dum Christiano otio dignum.

Nostra omnia præclara sunt, quid externa delectant? sed religio, ais, me in illo delectat, cæterisque genus hominibus mihi placet magis. Non est Religio sacrilegium. Amor Reipublicæ

blicæ? Machabæi vincunt; quorum Eleazarus per media hostium agmina veterana, armatum regium Elephantem solus appetijt, nec timuit, cadente super se bestia trucidata, interimi, *vt liberaret*, ait Scriptura, *populum, & acquireret sibi nomen æternum*. Fortitudo? quis David fortior? cui dictum in laude eius est. *Tu vnus pro decem millibus computaris*. Sapientia? Salomon præstat. Noster Ioseph castimonia superat. Prophetæ veritatis notitiæ antecellunt. Rerum contemptu Apostoli vincunt; mortis victoria Martyres superiores existunt. Sed immemor multis, cum res in aperto sit.

Ego verò iam vocor à Tabellario, tanta celeritate, quæ dictaueram, postulante, vt verè, mi Scipio, reuifendi, ac corrigendi, ac transferibendi, quæ primum assumpto calamo dictaui, tempus mihi non suppetat. Itaque si impolita est dictio, si subrusticè etiam ipsis apicibus scripta, festinantia tribues portitoris, qui me nimium vrgens, rescribere non permisit: verum quid ago? placandus est mihi Scipio meus, iam mihi forsitan subiratus, contra Scipionem non meum, sed neque velim suum; acerbius, vt æstimat, disputanti: at verò fieri non potest, vt mihi Christiano, & amicissimo homini, pro infideli, & damnato succenseat. Quamobrem neque mihi restat conciliandus, qui de Paganorum conuicijs se læsum non putat, qui de me, vt ardentius loquar, est optimè meritis, vel ego de illo: & si non altero beneficio, saltem amore dumtaxat, quem erga illum sincerissimum gero, quem his paucis idè admonendum putauit, vt ad Diuina potius inardescat.

Scipionem te igitur meum, non illum fanè Africanum, de quo spirans inflata Gentilitas, tanta, quamuis mortalia, atque inania iactitat; sed quod est longè incomparabiliter excellentius, Christianum imploro, non Romæ natum, sed Romana fide renatum, nec ob Rempublicam sæculi tutandam, sed ob religionem pietatis colendam, præstantius cognomen Christianum fortitum; non pulso Italia Hannibale, sed Diabolo ex animo profligato; nec domita Africa, sed carne subiecta; non denique forti animo patria ingrata contempta, sed mente constantiore, sæculo ipso nobis infensus obfistente calcato. Hęc est enim mi Scipio gloria solidior, hi præstantiores tituli, hęc honestiora cognomina, hi nobis gloriosiores triumphus, hęc gesta Christiani pectoris fortiora.

Te te, inquam, Scipionem meum, quem talem, vt dixi, Christianum, & credo, & opto, & spero, instantius imploro, rogo, oro, atque exoro, vt causam meam, quæ Christianæ Reipublicæ est, apud Sanctissimum Christi Pontificem Eugenium Papam, & mundi Dominum, diligentius agas, quam ad te perferet *Ludouicus Bononien.* (4) harum baiulus literarum, ætate Patet, cum quo mihi religio nostra communis est. Tibi verò, vt asserit, multo penè quam mihi familiarior. Quo fit, vt illum tibi commendare superfluum sit. Accedit autem ad Sancti Patris, & Pontificis Summi humiliter osculanda vestigia. Hactenus his in locis Sanctis, multos iam annos curandæ fratrum familiæ, maior Hierosolymis constitutus, quædam autem postulaturus, quæ mihi concedi à summo apice

Apo-

Apostolatus deponco. Peto, mi frater, coneris conspectui Beatissimi Patris illum inferre, quo tua cura, & tibi amicorum industria, non semel cum illo conferat, vt faciliori aditu, quæ postulo consequatur.

Angustia temporis facit, vt amicis scribere nequeam. Meo igitur nomine, non graueris *Nicolaum Nicolum* (5) ac Poggium Florentinam salutare. Leonello autem ex mea vel persona, vel nomine aliquid exarabis, salutans præceptorem meum Guarinum Veronen. Franciscum Marefcalcum, Augustinum, nolo dicere Villanum, quamuis de Villa,

sed verè Vrbanum, Philippum etiam Bendedeum, ac reliquos omnes. Si qui verò sint prælatorum, qui ad rem nostram adiumento tibi videantur futuri, fac vt sapias. Nolim autem abs te æquo animo tolerare, nisi tuam longissimam Epistolam ad me miseris: ecce scripsi diutius quam rogasti me, si non te fallit obliuio, & quod nolui tibi polliceri, roganti reddo, scio certissimè incultam Epistolam hilariter, & gratissimo animo acceptanti. Vale ex Sancto Sepulchro Domini Nostri Iesu Christi 23. Martij 1435. (6)

N O T A E.

Nota I.

Scipioni Ferrarien. Episcopo Mutinensi. Hęc sua manu scripsit Vvadingus, in margine authographi nostri, quod non ita intelligendum est, vt fuerit Episcopus, quando Albertus hanc Epistolam ad illum dedit 23. Martij, cum Vghellus dicat eum fuisse creatum Episcopum 30. Octobris eiusdem anni, qui eum vocat Scipionem de Mainentibus Ferrariensem, & à doctrina, & maxima eruditione laudat, profertque Epitaphium ex templo Ferrariensi S. Francisci à suis fratribus ipsi positum, in quo doctissimus, prudentissimus, optimus, & vir rarissimus appellatur: Quibus dotibus procul dubio meruit, vt etiam ante adeptum Episcopatum, præcipuum aliquem locum in Eugenij Pontificis aula habuerit, quod ex his Alberti ad eum literis, non obscure colligitur: & ex alijs ad eundem de ambitu dignitatis, quas postea dabimus, apparet ipsum post adeptum Episcopatum singulari confidentia apud Eugenium valuisse.

Nota II.

Ita verò, atque rectissimè! Per Ironiam sic dixisse sequentia docent, & quidem adeò perpetuus est Albertus insectator eorum, qui in Gentilium rebus æstimandis, laudandis, & imitandis nimij videntur, vt præter hęc, & alia, quæ alibi notauimus, in Epistola superiori ad Eugenium Pontificem timuerit Martyres nostros, heroes appellare: si inquit, hoc nomen Christianæ disciplinæ fanitas, & sobrietas pateretur: Si enim eloquentiam quærimus, non desunt nobis Chrysoftomi, & Chryfologi multi tam veteres, quam noui. Si virtutum exempla, quæ in Ethnicis, vana, & imperfecta fuerunt, in disciplinæ nostræ libris innumera, summa, sancta, & imitatione dignissima reperiuntur. Nec ea Sancti Patres ex eis nobis aliquando depromunt, vt ipsos gentiles imitemur, sed vt pudeat nos pro Cœlesti, & æterno Regno non satis decerrare, vel quantum illi faciebant pro terrena, & momentanea, vel pro ipsa naturali honestate virtutis, vel pro leui aura laudis,

& va-

ne parè mererent ; nobis rari , rariùs dant sua suffragia , præter te vnum , præfertim in tanta copia : ego itaque nuper huc nouus officialis adueniens , multos mecum fratres adduxi , sed multo plures inueni , quibus penè omnibus (vt eorum verbis vtar) abundum ex hoc loco erat , nisi reperissem sacrum locum Montis Syon , pijs elemosynis tuis , à debitorum angustijs liberatum , quibus antea diutius premebatur . Insuper , & quæ nunc misisti amplissima pecuniarum subsidia , fidelis tuus Nuntius mihi fideliter reddidit . Pro quibus eximietati tuæ , cum omnibus fratribus meis , istis in locis degentibus , gratias agens , munus orationum nostrarum fideliter , libenter , ac liberaliter offero , optans te in Domino semper bene valere , vt non

solum te aliquando in hac Sancta terra videamus , pro deuotione fidei vestigia Christi lacrymosius osculantem , verum etiam , ac multò magis , si ita Deus tandem aliquando statuerit , pro zelo augendæ Christianæ Religionis , feliciter præstantem , pacato in se prius , ac tranquillato nobilissimo illo Regno Francorum , Quod quidem quanta pro tuenda fidei , atque Ecclesiæ iactura sæpius facere solitum accepimus ; magis quam vacare domesticis litibus , ac ciuilibus , immo plusquam ciuilibus bellis , de quibus si dicere velim , me tempus deficeret . Diuina te semper tueatur clementia , Domine præstantissime , ac merito illustris Princeps . Vale ex Sancto Monte Syon , pridie Nonas Octobres 1436 .

EPISTOLA XLV.

FRATRIBVS ANTONIO , & LVCAE ORD. MINOR.
pro Christo Hierosolymis in Carcere constitutis .

ARGVMENTVM.

Hos duos Religiosos , in carcere pro Christo constitutos consolatur , & ad Martyrium constanter , fortiterque consummandum fortiter , & feruenter cohortatur , se ipsum , si opus esset , cruciatuum , & mortis pro Christo tolerandæ socium offerens .

Scriptum est , dilectissimi Fratres , spes quæ differtur affligit animam , lignum autem vitæ , desiderium veniens . Afflixit vos diutius , & vehementer excruciauit ardor pro Christo , & desiderium patiendi . Nunc quia desiderium veniens delectat animam , consequens

est vt quantum pro Christo patimini , non quidem vt homicidæ , sed vt Christiani , vos ista res tanquam lignum vitæ delectet : propterea quod nihil est beatius , quam pro Christo diuturno tempore cruciari , pro quo passi contumeliam , veluti magna gloria digni habiti , læti , & alacres à con-

conspicuum Concilij ibant Apostoli gaudentes . Ecce habetis quod tanto desiderio à Domino postulastis ; nunc sequitur , vt gaudeatis , alioquin aut præfenti rei , quam concupistis , contumeliam facitis , tanquam quæ non sit , vt credebatis , felicitior , aut vos imprudentiæ arguemini , quia rem absentem , charam , & pretiosam , præfentem verò vilem , atque abiectam existimaueritis : sed absit à vobis fortissimi Christi milites , vt vel parua cogitatio horum criminum vos conturbet : quia tantum prius existimastis fructum Martyrij , vt pro illo carpendo , *impetum in hostilia castra fortiter , & animo ingenti feceritis* (1) & arreptum , ne diriperetur à vobis , patienter , & fortiter restitistis . Video & gratulor dilectissimi Fratres , quorum apprehensam bestiam , & PseudoProphetam , idest mundum , & immundissimum Mahometum , et si vobis pertinacius resistentes ambos , dextra leuaque tenetis , & Serpentem veterem , quem Isaias Leuiathan , Iob Behemoth appellat , impetu feruoris Christi , vobis crudeliter repugnantem fugatis , quippe qui & Diabolum , licet antiqua superbia furibundum , & aduersantem Sathanam , qui de Cælo magnus Draco , & terrificus cecidit , Dominus Iesus iuxta Apostoli pollicitationem , sub vestris Sanctis pedibus velociter conteret . ò diem illam felicem , ò beatissimam horam , qua vos tundi ; cædi , trahi catenatos , & nudos contigit , *ea præfertim via* (2) qua Christus Crucis onere pergrauatus incessit . Ibatis , vt ferunt , mites , pacifici , capite demisso non quidem pauore , non verecundia , sed Christi agni imitatione , nihil aliud voce , quam mutua , & fra-

terna cohortatione ; Iesum dulciter resonantes . Agite ergo fiducialiter , quod fortiter coepistis . Tantum à vobis absit vt mutata Christi confessione , supplicio liberemini . Caute humanas persuasiones ne tacentibus vobis iniuriam blasphemantium Christum , id est negantium , illum Deum , & Redemptorem , & volentibus impijs , vestram , idest Martyrum carnem mercari , vos non Martyres , sed mortales , atque carnales , in vestram contumeliam , & Christi opprobrium , & in velamen oculorum Christianorum , vel sani ad nos , vel sanandi dumtaxat corpore , sed mente abiecti vllatenus reuehamini . Attendite vobis ne paratam coronam pusillo animo amittatis , nec vos terreat , quod nolentibus , fragilibus , & infirmis hoc fecistis , quia iusto , ait Apostolus , lex posita non est , & quid iustius illis , qui vltro pro Christo mortem constantissimè expetunt ? Renouantur in vobis antiqua miracula , non putabimini vos talia aufuros , nec à me quidem tantum negotium aggressuros , vicistis opinionem , vincite mortem , & possidetis coronam . Et quamuis non dubium vobis adesse cœlestia remedia , tamen admoneo vos fratres , & hortor , vt agones , & victorias Martyrum vtriusque sexus vobis ante oculos proponatis . Quod si viua præsentia meæ paruitatis vobis necessaria est ; *ego ad vos , mundo resistente , medios inter gladios conuolo* (3) non enim me vetat metus , sed ne incenso iam igni qui vel carnales , vel impios cruciat , oleum adiecit blasphemæ , maximè vobis fortiter , & inconcusso corde perseverantibus . Valete dilectissimi . Christi pietas socium me vobis faciat

poenæ, quem fecit comitem desiderij. Valet ex Sancta Domini Be-

thleem 10. Octobris 1436.

N O T A E.

Nota I.

Impetum in hostilia castra fortiter, & animo ingenti feceritis. Hoc est, vt explicat pro carpando fructu Martyrij, vnde apparet istos Religiosos, Martyrij desiderio, fidem Christi Saracenis prædicasse: idque dissuadentibus alijs, vt in hac Epistola indicatur illis verbis. Nec vos terreat, quod nolentibus fragilibus, & infirmis hoc fecistis. Sed Albertus ipsorum patientia confirmatus, id Spiritus Sancti instinctui refert, illis verbis Apostoli: Iusto lex posita non est: & iterum. Renouantur in vobis antiqua miracula, quasi dicere vellet aliorum qui se vltro Martyrio exposuerunt, vide si placet ipsius Epistolam 37. contra vituperatores Martyrum, & nostras ibi notas. Et notanda sunt alia verba huius Epistolæ, vicistis opinionem, idest vt existimo eorum, qui temerè negant, vllum esse Martyrem, qui vltro se obijcit periculo patiendi Martyrium, vincite mortem, idest constanter pergite, vt constet non temere vos obiecisse, & possidetis coronam.

Nota II.

Ea præsertim via. Est Hierosolymæ vnâ, quæ via Crucis vocatur,

per quam nimirum Christus Crucem suam in Caluarium baiulauit, & per quam, vt videtur, isti fratres bono omine ad carceres tracti fuerunt.

Nota III.

Ego ad vos, mundo resistente, medios inter gladios conuolo. Tum hinc sanè, tum ex ijs, quæ scripsit Albertus contra vituperatores Martyrum, tum ijs quæ Cayri ipsi acciderant, tum ex amplissima illa infidelibus prædicandi facultate, quam à Pontifice petijt, manifestum est quam ardentè ipse Martyrium sibi cupiuerit, sed æquè quam vbique prudenter: nam neque hic sine necessitate se obtulit, cauens etiam, ne accenso per istos fratres igni oleum iniiciat, nec apud Pontificem defendit quoscumque se temerè morti obijcientes. Neque Cayri carceribus, nisi ad Martyrium se extrahi permisisset, nisi persuasus causam Christianitatis, & Eugenij Pontificis propositum ipsius Martyrio irritum iri: quod ipse tunc superstes postea feliciter perfecit, & tamen iusti Martyrij desiderio, his verbis expresso claudit Epistolam. Inter catenas, & fustes mei nominis mementote, vt Christi pietas socium me vobis faciat pœna, quem fecit comitem desiderij.

Venetias redux anno 1437. primas has ad Marescalcum inde dedit, gratias agens quod iste omnium primus reduci, per literas reditum gratulatus fuerit: cetera familiaria sunt.

Veteris, & quod est nobis antiquius, Christianæ amicitiae nostræ sinceritas, quanta erga nos soliditate stabilis, apud nec minus fortis permaneat, Francisce charissime, etsi satis mea de te fides, atque opinio me facile adducebat, hoc tamen argumento sum factus certior, qui primas omnium ad me, ex Sanctis, & transmarinis locis nuperrimè redeuntem, diligentissimè scripseris. Hoc non solum reliquos amicos, quod pace eorum dixerim, sed me ipsum, qui posterior scribo, diligentiore festinatione scribendi, & celeriore salutatione congratulandi, præuenisti, vicisti, superasti. Quo in officio, cum alios non accusem, quibus forte postea, reditus noster est agnitus, te summè laudo, & amplector, & in media hac Epistola, tamquam è corde medio resaluto. Si tamen hoc verbum Ciceroniani illi tui, etsi non tui, saltem huius tempestatis admittant, qui de sententijs non curantes, verba tantum expolita perquirunt, quos vt scis, soleo ludens, non quidem Rhetoricos, sed *Brethonicos* (1) nominare. De quorum alternis, & mutuis digladiationibus, pro abiectis, & quod est admodum tristius, pro perditis, & fœdis tam causis quam hominibus, tanta ad me nuper à grauissimis viris perlata sunt, vt penè dixerim, non modò non redisse, sed potius emori, quam talia audisse maluerim. sed hæc alio tempore deploranda seruentur. Te verò vt dicere cæperam, resaluto, & gratias ago amoris in me tuo. Me autem

negligentiæ in scribendo accuso, quamuis nostræ occupationes in causa fuerint, & spes quædam ad vos citius proficiscendi, quam paulo dilatior effecit, & diligentia huius Sancti Antistitis (2) & amor ciuium huius egregiæ Urbis Venetiarum, quibus nisi primum iuxta Apostolum aliquid gratiæ spiritualis impertiar, me abire non patiuntur (3) Quod autem Christo propitio ex transmarinis locis, atque ex Sancta Hierosolyma, Italicis oris, tam inuiti, quam insperati, alias desperati, quod ad reliquos attinet, redditi sumus, quæ res tibi valde iucunda est, quamuis multa in hanc causam scribere vellem, nihil aliud nunc dico, quam Deo gratias. Quod verò Scipionem nostrum scribis factum Episcopum, quamuis paulo ante audiueram, siquidem, vt in laudem veterum Israel aut Iudæ Regum Scriptura commendat, per vias Dauid toto, ac recto corde ambulaturus est, dicere non possum, quantum exulto, sin verò quod Deus vnus, verus, optimus, maximus, & solus auertat, via illi Achab impijssimi Israelitici Regis, & via lata multorum magis placuerit, quantum eum diligo, tantum pro illo contristor & paueo. Nisi modo labor dicendi ad populum auocaret longiorem Epistolam texerem, quod te certè scio percipere. Ex causa ergo da veniam breuitati, nihil dico de eloquentia: cuius si quam partem nos hæcenus habere existimasti, debes Saracenicæ barbarie non parum arbitrari oblitteratam. Com-menda me omnibus, vt liber, & vt ratio

EPISTOLA XLVI.

FRANCISCO MARESCALCO,

ARGVMENTVM.

Mense Septembri anno 1435. Venetijs Hierosolymam abiens Albertus, tunc vltimas in Europa ad Eugenium Pontificem dedit Mense Septembri, nunc Vene-

ratio amicorum habenda fuggerit, atque imprimis Domino Episcopo, illustri Leonello, & *praeceptori communi* (4) Caeteri vero nominatos se putent; atque id amicissimè. Longior enim euaderet hæc Epistola, si omnium, quos diligo, nomina recenserem: sunt enim permulti; imo verò omnes, maximèque amici, vel nostri ordinis, vel sæculi homines. Valeant omnes, tu vale mi Franciscæ dulcissime, ut in buccam venit, sic ad te scripsi celeriter, nec

festinantiam scriptionis diligentia examinationis valui compensare. Quare si non est nitida Epistola, si non habet mixtam cum decore grauitatem, si redolet sordes negligentia, debetis æquo animo tolerare. Iterum vale, & ad me tu, & alij sæpius scribite. Est enim id genus exercitationis meorum laborum non parua, nec iniucunda leuatio. Ex Venetijs statim postquam tuas accepi idest. 7. Idus Septembris 1437.

N O T A E.

Nota I.

Brethonicos. Oedipus non sum, ut abstrusi huius nominis sensum eliciam; nisi fortè dicere voluerit Brethyonicos, idest vnguentarios: nam Brethyon vnguenti crassioris genus est. Sed quid ad rem? forte magis quod sequitur. Erat veteris æui in Anglia, Franciscanus dictus Guilielmus Brithonus, vir doctissimus, & variæ eruditionis; cuius opera etiam viuente auctore, non solum in Anglia, sed etiam in Gallia, & Italia, multis magno erant in pretio, & etiamnum in Bibliothecis extare dicuntur. Is multum interesse dicitabat, ut quis cuiusque verbi propriam, & natiam significandi vim intelligat. Nam licet methaphoris, aiebat, & alijs figuris possimus uti, tamen proprietatem sermonis ignorare non debemus. Quapropter librum scripsit, quem Vocabularium Bibliorum vocant; in quo multa vocabula S. Scripturæ genuina significatione clariora reddidit. Ad huius fortè cognomen alludit noster Albertus, illos, de quibus loquitur, Brittonicos dicere volens, quasi magis dictionarios quam Rhetoricos: quemadmodum, si quempiam Grammaticum magis, quam Philosophum dicere velimus, eum potius Calepnicum, quam Cathgori-

cum nominemus, idest magis addictum dictionibus Calepini, quam Cathgorijs Aristotelis.

Nota II.

Huius Sancti Antifitis. Beatum Laurentium Iustinianum intelligit, tunc Episcopum Castellatum, ac postea primum Patriarcham Venetiarum à Nicolao V. Pontifice creatum.

Nota III.

Me abire non patiuntur. Hic inter alia loca elucet, quàm grata vbiq; fuerit Alberti prædicatio, & quàm indefessum ipsi studium prædicandi fuerit, qui post tam longam peregrinationem, & maris molestias, statim quasi è nauē descendens, huic labori alacriter incubuit, ut infra. *Nisi me labor dicendi ad populum euocaret, longiorem Epistolam texerem.*

Nota IV.

Præceptori communi. Guarinum Veronensem indigitat, non hic solum, sed alibi sæpius, quod semel à nobis notandum fuit.

EPISTOLA XLVII.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGUMENTVM.

Saluum se Venetias rediisse, ac Thomasi litteras Rhodi recepisse narrat, ipsiusque Catholice fidei integritatem inter infideles, hereticos, & schismaticos laudat, & inter Aula Regie adultores, quorum mores, & studia perscribit: ac Thomasio, per sui inde abreptionem, fugiendos suadet, & moras debortatur. Animum laudat, sed fructus impedimenta præterdit, & explicat, atque aulis omnibus communia deplorat, præsertim cum Principes, ut tunc Cypri Rex, adolescentes sunt. Regem ex se amplecti iubet, cui omne bonum optat, & precatur. Libri cuiusdam meminit, quem per Thomasium, ad se in Italiam mitti rogat.

Saluos nos tandem, atque incolumes, ut optaueras, & rogaueras, Thomasi charissime, ac spectatissime Medice *vigesima*, & *prima die Augusti* (1) portus, & Ciuitas ipsa Venetiarum, Diuinitate propitia, exceperunt, consumpto feliciter maritimo itinere, quod quidem à nobis agi ex portu Cyprio Salinarum, ut scis, nona die Iulij ceptum fuerat: inter eundem verò, literæ mihi tuæ Rhodi redditæ sunt: quibus adiuncta erant remedia, quæ à te antea postulaueram; in quibus literis, ex querimonijs tuis, de nostro recessu, amorem erga nos tuum, quamuis optimè nobis exploratum, apertè percepi. Reddo itaque tibi his paucis dilectionis vicem, petens à Domino, ut dirigat omni tempore vias tuas: tametsi te existimem pro Catholica in te Romanæ fidei firmitate, inter multos patriæ tuæ, ne dicam hæreseos, certè nefandi schismatici labe corruptos, diutius com-

morantem, sicut lilium, ut dicitur, in spinis splendescere: Quo fit, ut licet tibi violandæ integræ fidei tuæ periculum minimè metuam; quod solidæ radici Apostolicæ eruditionis incumbis; tanquam tamen inter scorpiones, & colubros incedenti, officium beneuolentissimæ compassionis exhibeo, qui in tales incideris homines, immo qui inuitus cum talibus conuerferis, & quod est grauius, ac longè molestius, quam eruditus viris, ac grauibus, ac moribus sanis, fide integra, & veræ Religionis, atque instituto seruorum Dei fulgentibus careas, quorum me consuetudine in Domino fruitum, & vel nouo, vel veteri colloquio, solatioque leuatum, ex tenebris Orientalium cæcitatum, si ad Christianos schismaticos; ex perfidiæ fetulenta colluione, si ad Saracenos; ex perditorum morum labe, si ad utrosque te referas, me ad Occidentalem veræ fidei micantem fulgorem, nullis vnquam

quam errorum tenebris aduolendum, admodum redisse delectat. His tu, & mille maioribus molestijs, si curas diligentius, vt propè diem eruaris, atque euadas liber, rectissimè sapias: sin verò tardus es, pace tua dixerim, insipientiæ te accusem. Neque enim vides, quam moræ, quam negligentia, atque induciarum, quam denique cuiusuis metus afferas rationem, vt bonum securè, ac liberè degendæ vitæ amittas; nisi forte putas, tuo arbitratu, si diutius in patria tua steteris; vel græcam per te duritiem leniendam, vel infidelium vires, atque pericula vestris viribus succumbenda, vel voluptatem Cypriam, quæ tamdiu insulsa ista tua, id est, in Veneris domicilio dominans, muliebri leuitate, ac mollitia dissoluta est, in feueritatem, grauitatem, continentiam, siue Stoycam, siue Catonianam, siue Christianam potius conuertendam. Quæ equidem omnia desperata penè arbitrans, à te longè dissentio. At verò, inquires, ea vel sola causa me tenet, vt regios mores, & institutam, & regam. Hic verò ego, ò te felicem dixerim, si modo hoc assequi possis. Quid enim publicæ vtilitatis potest in rerum natura fieri salutaris, quam teneram Regis adolescentiam bonis moribus, optimis doctrinarum monumentis, & sanis consilijs instituere? vnde quam formatus, instructus, atque directus, ne dicam in omne hominum genus, certè in vnam vnus Regni amplissimam, Christianam Rempubicam vel benè administrandam omne studium conferat, vel in rectè administrata tutò quiescat, quo vt Christianis Principibus exemplo, & infidelibus possit esse formidini. Equidem adolescen-

tis Regis egregij ab ipsa natura præclarissimam indolem probè noui, & cereum, vt dicitur, ingenium, si modo periti plattæ erudita manus illi adhibeatur. Rex præstantissimus, præterea pater eius etiam iam mortuus, ea laude est, quem dignè pro meritis, Rex filius imitetur. Sed mihi crede, grandis est versutia, non modo Dæmonum, verum etiam perditorum hominum, qui florentem ætatem, atque ob id in vitia præcipitem, & in qua malorum campus facinorum latissimè pateat, assentationibus circumueniant; & tecto, ac dissimulato periculo, honesto ad hanc diem adolescenti Regi nefandissima persuadeant. Solent eiusmodi, non magis homines, quam fera belluæ, intra aulas præcipuè Magnatum, Regibus, ac Principibus, præsertim iuuenibus adulari, laudare non rectè facta, errata cuncta consulere, & tanquam pro studio honoris, ac salutis maiorum, aduersus rectissimos viros, sceleratissima gerenda ingerere, se se verò tanquam maiores natu præferre, qui genere, qui diuitijs, qui meritis in Regem, & suis, & maiorum suorum, tanquam præ cæteris longè præstantes, neminem omninò ferant, nulli præter se primas partes habendas putent: paribus inuidet, maiores lacerant, minoribus rapiunt, aduersus omnes nituntur, resistunt, iactant, ambiunt, mirantur, insultant. Si quæ verò est laus meritorum, si qua bonorum apud Regem existimatio, si quis honos, contra instant, assident, fingunt, peruertunt à latere Regis, quoad iustos ab eo omnes appellant, quoad boni vocentur in odium, in suspicionem, in exilium, in proscriptionem, in mortem. Hic est mos

mos vetus nostræ tempestatis: hoc antiquissimum institutum in domibus magnatum: hæc est impudentia, quæ in domibus Regum mollibus protegitur vestimentis, ne deprehensa, non vilis, sed obtenta auro, pretiosa putetur. Tu si inter hæc te putas multa posse mereri de perditis, à vero longè aberras. Itaque magis mihi amicè admonendus videris, vt nisi Christo propitio noua quædam spes tibi suboriatur instaurandæ iam euersæ patriæ tuæ, pro qua Deum instantius oro & obsecro, tuæ potius, actorum, tam æternæ, quam temporariæ salutis consulas, quam aliorum quotidie impendentibus periculis inuoluaris. Sed de his fatis. Com-menda me maioribus, vt ratio postulat. Regem verò imprimis, pro amore, quem erga me gerit, meo nomine dulcius amplectare, cui non solum salutem, fidem integram, atque victoriam hostium nostræ Religionis, vitam, ac mores ornatif-

simos, qui Christianum Principem deceant, è Cælo ab Omnipotente Deo vberius subministrari feruentissimè postulo, sed etiam pro ætate, pro malitia hominum, qui se magis, quam Regiam Maiestatem tueri fatagunt, more veri amantis, etiam quæ tuta sunt, vehementissimè pertimesco. Dominus illi adsit, amen. Amicos saluta, inter quos Paulus Perusinus apud nos Princeps est, si tua opera efficere possis, mi Thomasi, vt si non gratis, vel aliquo emolumento impenso, ab Episcopo Ebronensi libellum quendam paruulum habeam, in quo & acta cunctorum Conciliorum, & errores omnium nationum orbis enumerantur, profecto rem gratissimam mihi feceris. Eo enim valde indigeo. Cura tu maximè, si illum obtineas, vt ad me tutò, & quam celeriter in Italiam perferatur. Vale ex Venetijs Pridie Nonas Septemb. 1437.

N O T A.

Vigesima, & prima die Augusti. Nota hic diem, quo Venetias appulit, & quo è Salinarum Cyprio portu soluit.

EPISTOLA XLVIII.

CHRISTOPHORO EPISCOPO ARIMINENSI.

A R G V M E N T V M.

Nescio quis rumor ad Christophorum perlatus sit, quod Albertus libellum scripserit contra fœdum Hermaphroditum Antonij Panormitani. Quapropter, cum Albertus, post suum ex Oriente reditum, Venetijs vocatus, apud Pontificem Bononiæ per dies aliquot moraretur, Episcopus illi per aliquem suum nuntiari fecit, se illius libelli copiam percipere.

Albertus ergo per hanc Epistolam illi respondet, se eo tempore nihil contra quemquam scripsisse, præter vituperatores Martyrum: contra quos Epistolam dedit ad Eugenium Pontificem. Aduersus Panormitanum autem hæcenus nihil, præter familiarem Epistolam ad Marefcalcum, & Bendedeum, quos laudat. Has, cum gratas Cbristophoro percepisset, utraq; misit, & simul hanc Epistolam, in qua rogat ab Episcopo precum suffragia: ut viuendo, scribendo, dicendoue non erret, rem Diuini verbi præconibus necessariam; in quo officio ostendit, sermonem doctrinæ quantumlibet splendeat, nihil adificare, si vitæ sanctimonia associata non sit. Tota deinceps Epistola in prophanæ, conuitiöse, fœdæ, & nefandæ eloquentiæ scētatores inuebitur, optatque si fœdæ facta non emendent, ea saltem occultè committerent, ne pernicioso exemplo, & impudenti scriptitatione, malum in plures serpat, prolixius ostendens eruditionem, cum corporis voluptatibus coniungi non posse.

ANte non multos dies, vt præclare nosti, cum post reditum nostrum (1) ex transmarina Sanctorum nostræ salutis locorum peregrinatione ad pia vestigia sublimis Beatitudinis Eugenij Papæ Sanctissimi meritò osculanda effemascitus, aliquanto temporis spatio Bononiæ eoram illo versatus sum, vbi redeunti mihi domum ab eo templo communi, in quo propter dicendi consuetudinem in omnium ore quotidie eram assiduus, semel forte accidit, vt homo quidam, sicut arbitror, tuus, idemque quantum mihi visus est, Presbyter Christi nobis occurreret, quædam mihi tuo nomine referens, quæ tibi modo explicanda constitui. Aiebat libellum, nescio quem, siue Epistolam quandam nostram te vehementius videre, legereque percipere: quam nuper, vt dicebat, aduersus perditum hominem, si non se ad meliora conuerterit, Antonium quendam Panormitam, ad repudiandum maledicum illum suum, vel potius impudicum, sceleratissimumque libellum, quem inscribit *Hermaphroditum*, edideramus. Huic ego è vestigio apertè re-

spondi, nullos me hoc tempore libellos, sed neque Epistolam vllam aduersus quempiam edidisse, præter vnã, quæ contra Martyrum vituperatores ad Eugenium Papam delata est: hanc si velles me liberè daturum sponderem. Is, cum hæc ita narrarem, libera assertionem firmavit, te gratissimo animo accepturum, si etiam quæ non peteres, nostro ad te studio deferrentur. Quæ cum ab illo audissem, facilè mihi, fateor, persuasi, non te rectè de nostro erga te amore, & prompto animi obsequio posse existimare, si non tribuerem postulanti, quæ non insipienter fortasse respicienti quoque audacter ingererem, non quidem ad te erudientum, qui maiorum nostrorum delicata similia saginatus, non opus habes nostro fursure vesci, sed ad me corrigendum, si in aliquo à vero aberrare perspiceres: sin verò, munere Christi, me rectè sapere scribendo censeret, adderes pro tua charitate literis nostris, orationis tuæ saluberrimum patrociniũ, vt viuendo quoque, sicut scribendo, ac dicendo rectè nunquam desipiam.

Ego præsertim, cui conferendæ re-

popu-

populis, ac publicè disseminandæ Euangelicæ eruditionis onus ingentis operis impositum est. Quo in officio, vt veritas ait, *Si sal euanuerit, in quo salietur, ad nihilum valet ultra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus*. Splendeat enim licet sermo doctrinæ, & ardeat, & ædificet, nisi vitæ sanctimonia componatur, citius sordet, languet, deflorescit, emoritur. Accipe igitur Pater optime nostram hanc isti fociam qualemcumque Epistolam, quam contra hostes Martyrum nuper edidimus, & pro me ora attentius, ita certò salueris, ita te possideat æterna suauitas, vt non modò pro Martyribus, quæ reliqua polliceor, verborum veritate perficiam, sed antequam vita excedam, rerum imitatione consummem.

In Hermaphroditum autem libelli nefarium authorem, quamuis longo mihi iam tempore voto fuerit, pro scelere turpitudinis eius, plurimè detonare, ob negotium tamen, quod ad Christianos populos quotidie differendi habemus laboriosum, quia mihi non vacat, scias me nondum aliquid scriptitasse: extare autem adhuc ex nostris vnã Epistolam, quam hoc fermè triennio, ante nostræ profectiois initium, ad Ferrarienses honestos adolescentes, & Christianè educatos, ac liberaliter institutos, Franciscum Marefcalcum, & Philippum Bendedeum amicos nostros familiariter scripsimus, in qua, & cum altero eorum, qui eas partes mecum assumpserat, nefarium opus abominor, & eis pariter exhortantibus, me quippiam aliquando scripturum videor polliceri. Quod ipsum iam effecissem, si non laborum meorum prædicta ratio restit-

set. Sed aderit aliquando, si Deus dederit, aptius tempus, quo stylo possumus abominanda diluere, quæ sumus in tot iam Italiæ Ciuitatibus lingua respuere, & delere conati.

At mallet equidem, & hoc mihi, fateor, est longè optatius, vt eo statu rectæ degendæ & fidei, & vitæ, res Christiana instituta esset, quo neminem eorum, qui veritatem tueri solent, oporteret aduersus improbos, tam morum quam fidei corruptores, pro tutanda religione, libros aliquos cudere. Sed contra in hac temporum nostrorum iniquitate, ita quidam perniciosissimè literati, infructuoso fatu, mores improbos serunt, vt omnia tutamenta doctrinæ, pro armis expugnandæ veritatis, honestatis, famæ, legum, religionis, libertatis, & amicitia debere sibi videantur summis viribus acquirenda contendere. Quo fit, vt is, qui veritatem tueri debet, debet autem eam, quoad potest, si modo id facere noverit, si præsertim qui faciat desit omnis Christianus tueri. Qui ergo debet, & potest veritatem, fidem, & Religionem defendere, sit sanè magno cum dedecore, vt eis virtutibus, immò Deo noxiè, atque obnoxii sit futurus intensus, si non defenderit.

Atque vtinam, quæ coargui debent, leuia essent, & facile toleranda, fortasse pius aliquis ea potius dissimulanda censeret: nunc verò, quod luctuosum est, quis nisi iniustus æquo animo feret? cum apud plerosque illorum, qui literis expoliti haberi volunt, vsque aded præstantia eruditionis flagitiorum labe permixta sit, & rantis libidinosarum sordium spurcitijs ac fece corrupta, nec minore superbiæ tumore cæcata, vt omnem studiorum, artium, do-

Arinarum, ac præsertim eloquentiæ splendorem, & copiam, tum rectè, & solum videantur assecuti, si honesta omnia præceptorum documenta ad licentiam impiæ maledictionis traiciant, aut ad procacitatem detestandæ temeritatis traducant, aut denique ad magisterium nefandæ eruditionis, & fœdam luxuriam alternæ corruptionis conuertant.

Hi profectò ignari sunt, eruditionem, ac voluptatem, duas res repugnantes, nullo modo posse coniungi, ne dum apud Christianos, quos Deus haudquaquam in immunditiam, vt tuba illa Euangelij Paulus Apostolus apertè testatur, verum *in* ^{3. I. bel. 4. 7} *sanctificationem vocauit*, sed ne apud Gentilium quidem quosdam præclarioribus, qui ex communi vulgi errore, in aliquam veritatis lucem emeruisse, atque euasisse crediti sunt. Cicero, ne multos enumerem, quem isti sicut dicendi suauitate diligunt, ita saltem in hac sententia veritate imitarentur, in oratione pro Marco Cælio de cura studiorum diligentius loquitur, quæ vigilijs, ac sudore dicit elaborari, quæque non rectè acquirunt qui laborem fugiunt, qui obstricti sunt voluptatibus, qui amoribus feruiunt; non qui luxuriæ, qui conuiujs, qui lasciuarum libidine occupati, impeditique tenentur.

Neque cupiditates, & studia facile in eodem homine esse posse, nec fieri, vt animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, & copia impeditus, possit ingens illud, quod ab honestis viris in cogitando, dicendo, atque agendo fit, vlla ex parte sustinere, nec aliam postremò causam esse vllam, præter voluptatis appetentiam, fugamque laborum,

cur tam pauci semper fuerint, & nunc quoque sint, qui in bonarum artium institutis, atque in hoc labore versentur, quamuis tam magnæ fuerint præmia eloquentiæ, tanta voluptas dicendi, tanta laus, tanta gratia, tantus honos. Obterendæ sunt igitur, inquit, omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo penè familiaris deserendus, Quæ res in hoc genere literarum, homines à labore, studioque deterret.

Noster quoque Hieronymus huic sententiæ congruens. *Litera*, inquit, *in marsupium non sequuntur, vigiliarum comites sunt, sudoris sociæ, ieiuniorum, non saturitatis, continentia, non luxuriæ.* Et vt ad altiora præcepta veniamus, Scriptura Sancta nos admonet dicens. *In maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis: spiritus enim discipline auctor, effugiet fictum discipulum.* Salomon etiam, vt ostenderet nobis asperum esse studium sapientiæ, nec delicata, & mollia consecrari: *Cogitavi*, inquit, *in corde meo abstrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam, deuiteremque stultitiam, donec viderem, quid esset utile filijs hominum.*

Huiusmodi homines, amplectente Christophore, sanè maleuolè perditos, & fictè sapientes, sed verè corruptos, quos scio mecum, pro vitæ grauitate & abijcis, & aspernaris, vel huc vltque progressa malitia cohiberet: nam tum profectò, aliqua ex parte, magna molestia leuaremur, sed peiorum comparatione parua sunt omnia, quorum caput est primum, impudentia malorum, quæ celanda committunt; ea nullo pudore

palam

palam gerentes, atque docentes, si corrigere nollent, vtinam quoad possent, vel clam omnibus agere conarentur. Nam si se perderent, saltem ab alijs corrumpendis sibi laudabiliter temperarent. Est enim nonnulla, etsi non integra, laus, vitia nostra pudoris velamento protegere, quæ passim effusa possunt cæteros ingentis iacturæ colluione nefaria violare: obtecta verò, quamuis se desperatius nefandissimis flagitijs dedunt, nequaquam alios maiore damnatione corrumpunt.

Solum enim crimen hæreseos, cuius labes, quo secretius serpit, eo non tam morum, quam fidei ædificia demolitur, & fundamenta veritatis euertit, quo verò apertius auersatur, facilius obstitendo obteritur: nec effugijs, vel involucris latentium tenebrarum obtegitur, nec abditis seclusi cubiculi confouetur, sed lucis splendorem non ferens cæcatur, hæret, capitur, truncatur, perit, emoritur. Præter hanc, inquam, labem nefandæ hæreseos, quæ damnabilis in secreto sæuit, quam in publico noceat, nullum est crimen tam nefarium, tamque tetrum, quod non longè veniabilius sit, si quodam pudore naturæ occultius fiat, quam si quadam, vt ita dicam, impudica impudicitia, atque aperta temerè

procacitatis impudentia perpetretur, quoniam alterum quidem, etiam in his, qui vitiosi sunt, ab ipsa spectantium verecundia, & à timore existimationis, atque ab amore adumbratæ saltem virtutis manare censendum est, ne aut illos offendas, aut illam lædas, aut postremum perdas; alterum verò, sola insolentia lasciuientis stultitiæ sibi vendicat: quoniam non nisi infano furore intemperantis petulantia ducitur, quem pudor honestatis, & probitatis, à spurcicia turpitudinum minus arcet.

Hæc aduersum nostri temporis imperitissimè literatos, quia locus Epistolæ ita se obtulit, à me pauca pro tempore dicta sunt. Quorum vitia, si virtutibus essent obtecta, vel potius profligata, multo magis vellem vitæ suæ sinceritatem, ac sanctitatem defendere, & sanè longè lubentissimè lubricas adolescentiæ vias morum emendatione protegere, quam insanam, etiam nonnullorum prouectæ ætatis, in flagitijs licentiam, atque impunitatem reprehendere. Quæ teterrima duo peccata, quidam sibi illorum abusu male sanæ eruditionis, & pollicentur, & vendicant. Verum de his hæcenus, atque alias maximè, si hæc pauca nostra te probare comperiemus.

N O T A.

Ante non multos dies post reditum nostrum. Hæc Epistola, vt vides, nec tempus, nec locum, quibus data fuit, signatum habet, tempus tamen ex his primis eius verbis conijcere possumus. Albertus quippe, vt ipse Epist. 47. refert, ex Oriente Venetias appulit die

21. Augusti 1437. ibique prædicando detentus est, saltem vsque ad Nonas & septimum Idus Septembris, vt patet ex Epist. 46. & 47. illis enim diebus literas ibi scripsit, ita vt quamquam Vvaddingus habeat, illum statim post reditum, Bononiam ad Pontificem per-

re-

rexisse; id tamen, non sequenti statim die factum existimemus, sed accommodè intelligendum esse. Demus ergo eum, vel ipso mense Septembri, vel etiam fortassis Octobri apud Pontificem Bononiæ fuisse, vbi & quando Ariminensis Nuncium se excepisse in præfenti Epistola narrat, ante non multos dies, quam eam dederat, ac tum reliquum erit, hanc dedisse mense Octobri, vel forte Nouembri eiusdem anni 1437. immo forsitan mense Februarij, vel

Martij styli veteris: id quod alia hæc ipsius Epistolæ verba corroborare videntur: *Hoc fermè triennio ante nostræ perfectionis initium*: etenim cum Epistola 30. ad Marescalcum, & Bendedeum, de qua loquitur, dederit 22. Aprilis anno 1434. consequens est, vt hanc non multo ante Aprilem dedisset anno 1437. stylo scilicet veteri, per ipsum vfitato, vt fermè triennium ab illa data ad huius expeditionem numerare possit.

EPISTOLA XLIX.

CHRISTOPHORO EPISCOPO ARIMINENSI.

ARGUMENTVM.

Albertus, cum ex Eugenij Pontificis imperio, Religionis statum in Terra Sancta cognosceret, reperit irrepisse quædam, quæ sine selecto Præsule non facile restaurari possent. Proinde suavitè Fratribus, vt Nicolaum Osimensem, hoc est Auximanum postularent: & in Italiam redux obtinuit, vt Pontifex eundem Guardianum, vt vocamus, Montis Syon, ac totius Terræ Sanctæ Præsulum institueret. Sed cum Albertus abesset à Curia, alij quidam amore Nicolai, alijque odio reformationis, quam ab ipso verebantur, in eandem causam conuenerunt, & coloratis Argumentis persuaserunt Pontifici, vt absoluto ab eo munere Nicolao, alium instituerit, & ipse Nicolaus, vt non petitam dignitatem libenter abiicerit. Quæ Albertus Venetijs inaudiens duas scripsit Epistolas, hanc ad Ariminensem Pontifici familiarem, alteram, quæ sequitur, ad Generalem Ordinis Ministrum. Quibus petit, vt Nicolaus etiam nolens, & reluctans, restituatur necessario oneri, ac promerita dignitati. In priori hac, quid ab amico fidenter postulandum sit, quid securè concedendum imprimis; hinc petitionis suæ causas exponit, & necessitatem explicat. Contra nitentium aliorum imprudentiam, aliorum astutiam detegit, quibus clarius perspicendis Episcopum ad Ministri Generalis Epistolam remittit, cuius ad eum exemplar misit. Nicolaum deceptum, & resignationem suadentium amicorum imprudentem iniustitiam demonstrat; quæ cum vera dilectione consistere non potest. Fructus Præsecturae Nicolai recensens, ipsum eximie laudat, idque agens, omnes ferè optimi Rectoris partes enumerat, eaque ex illo promittit, contraria vitia insectatur, & petitionem enixius urget, accusationes diluit, & non ambientibus, sed fugientibus, & reluctantibus, sanctissimi veterum usus exemplo, conferendas præsecturas differit: ad quas quatuor hominum

num genera confert, & qui abijciendi, quique complectendi, in conferendis officijs sint, prolixo, doctoque dilemmate demonstrat. Humilitatem interim ex Maiorum perfectionis, propriaque imparitatis consideratione nasci, eiusque fructus quosdam eximios, & necessitatem declarat, in eosque sui, inquit, similes inuebitur; quibus, cum de virtute loqui, & scribere libet, exercere tamen non placet, sed ab utroque abhorrentes, ac tum scribentes, tum agentes, qui persequuntur, & oderint, hos planè iam desperatos esse, quibus dein conferenda regiminis munera sint, clara dissertatione concludit, & Nicolaum in hoc genere non vulgarem, sed egregium esse. Epistolam denique prolixitatis excusatione, sed à causæ honestate, veritate, iustitia, & religione amplectendam claudit.

Solet à veteribus, vir eximie, nullius maculæ loco poni, sed virtuti magis ascribi, si illa ab amicis liberè postulentur, quibus mos est, vt esse debet, ea etiam inimicis non postulata tribuere; tum maxime, cum neque petentis sinceritas, neque dantis bonitas, potest in alicuius delicti crimen, aut dando, aut postulando vocari. Verius, mea equidem sententia, nihil est, quam quod dicimus, & dicemus. Si quis ius suum, vel pietate motus alienum rectè poposcerit, id à sanis Iudicibus dandum esse dubitat nemo. Iustitiæ æquitatem, si cuius sit, comprobetur, etiam non petenti tribui debere compertum est. Si vera esse ista omnia quispiam neget, stultitiæ suspicionem meretur: sin verò omnes homines, vt par est, vera esse concedant, nauata opera nostra est. Nam mihi per ea manifestissimè apertus est aditus, quæ voluero abs te, facile omnia postulandi, nec vlla iniecta desperatio impetrandi. Quod enim causæ caput, non mihi cuncta consequendi initium fiat? vbi & iustissima flagitantur, & non propria, sed aliena commoda studiosè quaruntur. Immo verò, vbi non terrenæ cupiditatis, sed Diuinæ religionis emolumenta spectantur. Quæ

sanè duo sanctissima in petendo libertatem, in acquirendo sibi fiduciam vendicantes, sine omni mali suspitione, ab humanitate misericordiæ, & à iustitiæ fonte proficiuntur. Quæ cum ita sint, abs te, cui iustitiæ adesse laus est maxima, & à quo æquitatis gubernacula moderari, magna cum mercede officiosa exactio, non vereor illa rogare, quæ causæ sanctitas, & rectissima veritas, meritò tribuenda esse procul dubio persuadent.

Igitur, humanissime Pater, est aliquid pium, fructuosum, ac per necessarium, quod mihi tua venerabilitas promptissimo animo postulanti, tanquam pro iustitiæ pondere, & pro amoris, & honoris erga te mei præcipua quadam vicissitudine largiatur: Qua de re, ita te velim, non inaniter exorare, vt omnem curam, studium, & diligentiam tuam, perficiendo honestissimo negotio adhibere non dubites. Quod vt apertè perspicias, quædam mihi sunt paulò altiùs repetenda, Sanctæ Hierosolymæ, ac nostræ salutis, & redemptionis tua celeberrima loca, cum valde gubernatore aliquo, & probo homine indigerent, illumque me authore, fratrum pars maior à Sancta beatitudine Eugenij Papæ instan-

stantius postularet, factum est, cum adhuc essem Bononiæ, vt vir bonus, & doctus, ac sancta opinione suavis nostri ordinis Fr. Nicolaus Osimensis, eiusdem regendis locis, ac fratribus gubernandis, ab ipso Sanctæ Ecclesiæ Summo Pastore præficeretur: hunc post discessum meum quidam à suo honore, non nisi turpiter, sunt conati depellere.

Quod ipsum esset aliqua ex parte ferendum, nisi huius priuationem damna communia illius Terræ Sanctæ, & proficiscentium peregrinorum incommoda maiora consequerentur: quæ profectò tam multa sunt, vt eis subleuandis laborem tuum magno cum merito impertiare. Est enim hæc causa eiusmodi, quam nec industrius, nec misericors, nec officiosus deferere debeat, quin ea, quo id fieri potest, apud Pastorem Summum, & diligenter agatur, & agenda, atque instauranda ardentius procuretur. Nam quis non iniquo animo ferat, vt in eum hominem, qui præcipua virtutum fama, & meritum laude claret, falsis accusationibus erigantur iniusti? inuidiam consent, honore priuent? quæ res, præter communem iacturam Sanctorum locorum, mihi videtur maxima huius deformandi hominis causa, atque illius famæ plurimum detrahendæ; & ad extremum, magnam contumelia spoliandæ sine iusta ratione dignitatis. Ad quam procul dubio deponendam, si iussus venit, vim iniuriæ perpeffus est; si pro-uocatus, errorem; si spontaneus, timiditatem, atque pusilli animi leuem, inconstantemque metum, quem ab aduersarijs (vt taceam ab amicis) criminis loco haberi solere, exploratum habemus.

Verumtamen quis ferat, si non peccanti auferatur is honos, qui non perenti delatus est? illos verò quis non abijciendos censeat, qui ad ea, quamuis onera, tamen per quam salutaria, turpiter deponenda, probum hominem prouocarunt? vnde damna incredibilis iacturæ suboriantur? huius accusationes à quibus fontibus profluxerint quis auctor, & caput (2) carum extiterit, haud equidem nescio. Quam autem ob causam nunc dicere omitto: sed sunt qui nolint eum, qui modo in regendis gubernaculis (quam ineptè taceo) est Hierosolymæ ante triennium constitutus, ad Italiam ab Oriente redire. Sunt item, qui Nicolaum istum, quem nuper Eugenius Papa maiorem (3) Hierosolymis grauitate sanctissima instituerat, ab Italia ægrè patiantur villo modo discedere, abire, propelli. Hæc duo hominum genera, negotium totum euertunt: nam sanctæ beatitudini Papæ, velut ineptum Nicolaum absoluendum proponunt: Nicolaum verò laborum metu, ne proficiscatur, deterrent: & fit profectò, vt alij amore præsentis, alij absentis molestia, ne dicam odio, in vnam sententiam abijciendi ab officio Nicolai pariter coeuntes, & pium Sanctissimi Papæ animum mendacio circumueniant; dum veras rationes, vel potius passiones occultant, & metum inanem Nicolao incutiant, quem falsis rationibus terere conantur.

Quas omnes profectò facillè hic modò diluerem, si contra eas, vel modicè dicendum censerem. Verùm ne multa dictare compellar, mitto ad te alteram cum ista Epistolam nostram, quam ad Patrem communem nostræ totius Religionis, ante paucos

dies

dies pro Nicolao tuendo edidimus, in qua videbis rationes aduersariorum nos apertissimè refellisse. Quibus tamen Nicolaus noster territus est; non quia veras, qui contra sentiunt, eas attulerint, sed quia Nicolaus, qui per humilitatem in nullo gerendo negotio se æstimat tanti, eas arbitratur haud dubium esse veras, præsertim quæ ab his profectæ videntur, à quibus non se ambigit diligi: atque equidem etiam credo, assentior illos diligere Nicolaum, eaque dilectione fieri, vt nè parùm quidem velint illo carere: sed an sapienter, an sobriè, an iustè diligant, prorsus inficior, nulla enim in amicis diligendis sapientia esse potest, quæ iustitiæ rationem non habet, iustitiæ verò æquitate caret, qui maioribus minora præponit, ac perinde nec molestiæ sobrietas esse potest, vbi insipienter iustitia, vel excessu præstat, vel defectu inferior est.

At verò quis nesciat, bonum illud esse præstantius, quod sibi publica emolumenta rectius vendicant, quam aut priuatis vtilitatibus, aut non ita communibus anteponant: cum igitur Sanctorum locorum diligentior conseruatio complures vtilitates, etiam quas communes, & magnas nouimus, antecellat, perspicuè iniustus est, qui Nicolaum amoris iniusti persuasione prohibuit, ne vel impositum publicæ vtilitatis onus, charitate, obedientiaque suscipiat, vel susceptum ignaui animi timiditate reiciat: quæ quidem omnia, non rectè nostra supputatio comprobaret, si non cuncta præclare quæ in officijs religiosè administrandis, cum præcipua virtutis laude, de homine honestissimo, & modestis-

simo dici solent, in istum Nicolaum aperte, & Christianissimè quadrare viderentur. Verum pro ista non improbandæ rationis parte, breuitatis causa, ad nostram Epistolam te remitto, de qua paulo superius mentio facta est.

Fructus autem publici muneris, à Nicolao nostro, si Hierosolymam proficiscatur, amplissimos obeundos nemo sapiens dubitet: cuius famæ odore allecti, ex nostro ordine multi & boni, & sancti viri, cum ipso pariter commeabunt. Per eius præterea operam, temperatis sumptibus, paulò hætenus effusior vita, quadam frugi parsimonia commutabitur: is, sicut decet religionem, sanctissimis institutis subditorum mores componet. Genus vitæ melioris sua illic disciplina constituet. Industria verò præcipua improborum morum præteritis corruptelis sapientissimè prouidebit. Hæreticos, atque Schismaticos, quorum, maximèque Græcorum, Hierosolymis permagna copia est, exemplo vitæ, atque eruditionis præstantia, vt bono animo sum, ad frugem, vt dicitur, bonam morum, fideique adducet. Infidelibus, sicut res postulabit, nunc mansuetudinem, nunc veritatem, nunc constantiam exhibebit. Peregrinis autem Christianis, pro vario conditionis genere, claris honorem, minoribus adiumenta, mediocribus consilia præcipua tribuet. In rerum abundantia, temperantiam; in penuria, patientiam; in pace, gaudium sanctum; in persecutione, fortitudinem afferet. Animabus inferiorum suorum præcepta religionis, corporibus verò illorum curam diligentissimæ distributionis daturus est: in conuictu, quem communem cum

O o

subie-

subiectis religionum superiores habere oportet, bonis humanitatem, honorem, ac præmia; malis iustitiam coercionis, dulcedinem compassionis, exhortationem emendationis exoluet: sibi sanctimoniam religiosæ conuersationis, omnibus amorem, nulli regiminis arrogantiam aliquando præbebit. Quibus omnibus, sanè præstantibus rebus, nihil in vita melius pro locis Sanctis accidere potest.

Quid enim, aut utilius, aut iucundius, aut honestius dici potest, quam ut illic, ob Sacramenta fidei, & homo integer instituat, locetur, persistat; qui cum ad suos, tum ad se munditiam rectè degendæ vitæ, ad infideles veritatem vere credendæ fidei, ad credentes suauitatem opinionis, ad omnes fructus deuotionis, Deo authore, transmittat. Talis, mea sententia, esse debet, qui ad regenda gubernacula Sanctorum locorum præficiendus est. Mihi verò pro sua virtute de Nicolao ea spes est, ut eorum, quæ diximus, aut omnia sibi adesse putem, aut admodum pauca defutura: quæ & ipsa, Christo propitio, in illo perficienda eo minùs despero, quo, si Hierosolymam proficiscetur, Sanctorum fratrum, qui illum sequentur, prudentia, consilio, charitate, ac præsidio subleuabitur: ipse præsertim, qui per humilitatem suam, sapientium virorum, ac Seruorum Christi, qui in via Domini triti sunt, consiliorum adiumenta minime aspernabitur. In neminem se præferendi superbia eriget. In subditos benemeritos nequaquam subiiciendi iactantiam ostentabit: quæ vitia, omnium sapientium iudicio, si insunt ei, qui præsidet, in omni genere dignitatis,

oblitum illum tandem humanæ conditionis, ad impurissima nefariæ licentiæ conuertentes, crudelissimum Tyrannum efficiunt, qui non ob publicam utilitatem prudenter inuigilet, sed ad solius sui insolenter nutriendas delicias superbè suspiret.

Quæ cum ita se habeant, humanissime Pater, & nimium in Domino venerabilis, te obsecro, te vehementer obtestor, per sacrum dogma nostræ Religionis, per professam regenerationis fidem, per repromissam meritorum coronam, ut tua sapientia, atque industria, pro causa Nicolai, immo potius Christi, is esse velis, qui saluti fidelium, & augmento religionis, in gubernatione Sanctorum locorum aduersus contraria sapientes, prouidisse videre: utque id ipsum apud neminem efficias, oro, præter beatitudinem eius, qui verè Papa, Pastor, & Pater omnium, Christi in terris personam magna sollicitudine gerit. Cuius eximie Sanctitati salubriter vellem persuaderes, ut *Nicolaum nostrum* (4) qui per errorem gerenda bona publici muneris, & obeunda communis utilitatis officia prætermisit, pristinis negotijs administrandis, etiam inuitum restituendum existimet: ne multorum emolumentis priuatus error officiat; nec Sanctis locis aliena aut iniustitia, aut, ut mitius interpreter, stultitia noceat.

Quare propter accusationes, quæ in Nicolaum conferuntur, ab re præclarè gerenda, debet abduci nemo: quoniam illæ quidem sunt potius maledicta, quàm crimina, & conuitia magis, quam accusationes dicendæ sunt. Quæ si in alios coniecta sint, malam in partem haud dubiè accipi possunt, si ad Nicolaum

laum referantur, nequaquam in bonam, quamuis ab amore, sed tamen stulto, manare videantur, quo cæcati quidam asserunt, ob id Nicolaum tanto onere leuandum esse, quod solitariæ vitæ otia honesta cum natura, tum vsu libentius expetat: quasi verò non omnes serui Dei hoc ipsum efficere debeant, & plurimi maiorum nostrorum, qui clarissimi habiti sunt, hodieque habentur, ei vitæ, quantum in ipsis fuit, penitus se dediderint, quorum tamen plerique regendis Ecclesijs, etiam inuiti, foras ab otio ad negotium prodire impulsi sunt; geminam suæ totius vitæ, & priuatæ, & publicæ, tandem laudem reportantes: vnam quidem humilitatis, siue modestiæ, qui ad honores, libidine gloriæ inflammati, sponte non rapti sunt: alteram obedientiæ, qui vocati ad onera, immo iussi, pro charitate veniunt, non proteruè, non pertinaciter, non pugnaciter resisterunt.

Et ò Deus immortalis! vtinam huius contraria omninò consuetudo, sublata à Christiano more non esset. Multi profectò hoc præcipuo laudis genere, in Ecclesia Christi nostra ætate florent, si non sanctissimum illum veterem vsum iam pene prorsus aboleuisse conspiceremus. Mos vetus erat, qui quos fructus vberetùm pareret, nemo dixerit, ut illi gubernacula regenda susciperent, qui ad ea cogentur inuiti: quod genus immortalis laudis in Basilio, & Gregorio Nanzianzeno, viris Sanctissimis, eruditissimis, eloquentissimis, & summis Græciæ, Ecclesiæque luminibus: itemque in nostris, Gregorio, atque Ambrosio, doctrinam quidem inter Christianos, ac Sanctitate dictorum paribus, & Latine

linguæ splendoribus enituisse memorari proditum est: & vt antiquioribus repetamus, Marcus ipse Euangelista amputasse sibi pollicem legitur, vt Sacerdotio reprobis haberetur, quod tamen ipsum violenter susceptum, summa cum gloria, ad finem vsque vitæ Alexandriæ, atque in Aegypto administravit, produxit, compleuit.

Ita cupiam Nicolaum etiam renitentem, tua opera Hierosolymæ præfici. Cogita, obsecro, ipse tecum quanta res sit, in qua pendere magnum pondus Religionis videatur; non sane priuatæ alicuius, sed Christianæ omnis, si quorum sint mysteriorum loca consideres. Quibus cum sapienti administratione regendis bonum aliquem præfici oportere non dubium est: eum esse Nicolaum Osmentem mihi persuadeo, cui quis par sit inter nostros, non mihi venit in mentem. Quoniam etsi nemo inueniatur, cui in regendo conditio nulla probitatis desit, interest tamen quis, quo defectu laboret, & idèò habenda ratio est eius, qui paucis virtutibus caret, quarum defectus rei plerumque non multum officit, & eius, qui quamuis magnis virtutibus polleat, non minoribus tamen sceleribus se deuinxerit: item eius, qui nullo virtutis decore vestitur; cum tamen vitijs multis abundet: atque eius, qui morum omnium nitore, ac munditia præditus; sed nullo penitus vitio subiectus est.

Horum ego quatuor hominum generum media duo, ab omni prorsus dignitate alienos esse debere existimo, quam si nondum sunt affecti, eos nec admittendos, nec vt eam villo modo acquirant, censeo permittendos, sin autem dignitatem

villam palam corrupti iam tenent, tentandum esse, vt corrigantur. Quod si effecerimus, præclare negotium actum est, atque id magno cum gaudio: quoniam quem hætenus perditum molestius tolerauimus, emendatum casta exultatione lætamur. Is si postremò in sceleribus diutius perstare maluerit, haud dubium est, quin sit omninò à dignitate reijciendus, honore priuandus, gradu pellendus, gloria perturbandus. Restant duo genera reliqua, è quibus primum quidem summo affectu est amplectendum, efferendum laude, honore prosequendum.

Nam quis non magna veneratione suscipiat, attollat dignitate, locet alto fastigio, quem multis virtutibus fulgere perspexerit, etsi nonnulla desideret, præsertim, quæ cum desint, non magna in regendo iactura est. Neque verò nunc Stoica illa disceptatio, imò superbior potius ambitio, me ab ista disputatione deterret, qua constituitur sapientem in virtutibus non posse consistere, qui vel vna caruerit. Apud Christianos enim, à quibus omnis veritas manat, longe sapientior est explorata de virtutibus, & comperta distinctio: quoniam altera est summorum virorum conspecta perfectio ab eorum virtutibus, qui inferiores & extiterunt, & habitati sunt. Hi tamen omnes in numero sapientum merito computantur, si præsertim ad finem vsque vitæ, in virtute versati, cœpto suo, & voto, & instituto, & decreto perstiterint, quæ tamen ratio, quo pacto stare possit, equidem haud video, si de sapientum grege pellendus est, cui quamuis virtutes reliquas habeat, vna desit. Sed hos cum sua insulsa sapientia relinquamus,

qui iuxta Ieremiam Prophetam Sa-^{Jerem. 4. 29.} pientes fuerunt, vt facerent mala, bene autem facere nescierunt. Iuxta ^{Rom. 1. 22.} Apostolum verò Paulum: dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.

Quarum illud genus sine omni vitio proborum est potius expetendum, quam vt exhiberi possit; quoniam quos imiteris paucissimos habet, & quos habet, vt eos sequare plus est, quam efficere possit communis hominum, & naturæ infirmitas. Præter Apostolos enim, & eorum nonnullos sanè simillimos, summos viros, reuera huius generis exempla apud nostros rarissima sunt, quanto magis apud cæteros omnes penitus nulla. Quem enim reperias tam meritis, & virtute refertum, firmum, præstantem, qui nulli vitio pareat, cui honesta adsint omnia? qui nihil committat, nihil aberret, qui etsi non scelestè aliquid (nam hoc ferendum non est) tamen ineptum gerat, cuius tam fortis, & stabilis non aliquando laxata virtus, licet non deserta, remissius agit. Quæ non infirmitas, quamquam non euertat, non labefactet seuerum illud viuendi genus, & rigidum, & graue, & sanctum, fragiliore tamen concessu paulò facilius soluat, etsi non dissoluat. Quotus verò quisque effugere potest, ne sua aut facta, aut fama, aut ipsius sermo, tanquam labeculis quibusdam conuictorum, maledictis, atque inimicorum infamiae aspernatur. Quis denique est, qui omnem vitæ suæ cursum, nullo ætatis robore, nulla vi voluptatis, nullo æqualium conuictu, non cum laude duxerit? Maiores tantum nostri, illi quidem viri sapientissimi, atque Sanctissimi, iidemque perpauci, ex hoc genere extiterunt, qui summis immortalis

Dei

Dei muneribus instructi, atque ornati, omnem vitæ rationem, re magis quam verbis sapientissimè, mundissimèque gesserunt; qui nunquam vlla ex parte morum suorum continentiam absoluerunt, nullam in consilijs imprudentiam, in cogitatione stultitiam, in verbo inconstantiam, in re gerenda negligentiam, in gestu leuitatem, in moribus corruptionem, in potestate insolentiam, in aduersitate deiectionem, in prosperitate elationem exhibuerunt.

Sed hæc Sanctorum præcipuorum, tam rara, quam præclara insignia, animo nobis colenda sunt, quoad possumus. Ea non tam in libris, atque sermonum laude, quam in moribus proficientes præbere debemus, si cui è nobis tantum munditiæ nitorem, ac tam sublimem vitæ gradum Diuina pietas largiatur. Ad hunc nos grandem profecto Sanctitatis, atque insignem meritorum statum, etiam nunquam peruenturos, suspirare, ac niti summopere, & honestissimum, & iustissimum, & plenum decoris est. Pars enim non sanè inferior est, ad sapientiam, & iustitiam capefcendam, intelligere nos esse doctioribus, melioribusque minores. Nam is saluber mentis nostræ prospectus, magno solet esse incitamento bonæ indolis animis, vt stimulati alienæ virtutis consideratione elaborent studiosè eas partes probitatis acquirere, in quibus se viderint magna laude paucis antecellere. Quas si etiam summo labore, & magno quodam annisu tandem conati assequantur, opere pretium est, vel tardè virtutè maioribus, aut cœquari, aut comparari, aut conferri; his præsertim, qui non mediocres in quaqua re habitati sunt, sed

illustres, summi, & ornatissimi, Sin denique summa diligentia, cura, & industria studiorum, ac sudoris, neque in sapientiæ splendore, neque in meritorum vbertate similes clarorum virorum euadere non possumus, non tamen paruus comparatus est fructus apud nos intus detumuisse superbia, humilitate creuisse, qui nostræ infirmitatis angustijs prægruati ad eorum præstantiam nequeamus attingere. Qui cum nobis restent omni tempore laudandi, venerandi, & admirandi, colendi eos simul nobis sequendos, etiam non habituri illa, quibus excelluerunt, non sine fructu, quem nunc diximus, ante oculos proponere debeamus.

Verùm quod digna mœstitia lamentandum est, quosdam similes mei, nostra ætate, loqui de virtutibus, quam facere plus delectat. Atque interdum, ne audire quidem de eis, neque loqui, neque scribere, neque diligere iuuat: quæ profecto desperati de se hominis, ac male de virtutibus meriti, extrema vitia sunt. Quid enim durius dici potest, quam non ad bonum illud vel suspirare, quo careas, neque in altero diligere, quod te non habere compertum habeas? Ego, vt totum dicam, quod sentio, non exiguæ spei hominem habendum sentio, qui ea indole insigni præditus est, vt quem sibi noverit virtute præstare, diligere malit, persequi nunquam, contraque peruersi animi nefarium scelus est, illum & factò flagitioso, & animo insectari, cui ornamenta clarorum virorum inesse videas, à quibus sis ipse tuo vitio alienior; verum hæc de quarto hominum genere, plura fortasse, quam breuitas Epistolaris, &

tue

tuæ occupationes desiderent: ex quo genere, quamquam ad regenda Christianorum gubernacula, siue ad conseruanda Religionum foedera, aut paucos, aut admodum nullos reperire possimus; non propterea animo debemus excidere.

Repudiatis enim medijs, de quibus dixi, duobus hominum improborum generibus, & quarto in dignitate suæ paucitatis sublimer persistente, auctore Domino, de ipso nobis genere primo, quamuis fragilium, tamen virtuosorum quidam occurrent, quos moderandis regiminibus assumere valeamus; nisi forte quis ita desipiat, vt quos vlllo, et si exiguo, vitio laborare perspexerit, haudquaquam ad dignitatem aliquam debere admitti vlllo tempore arbitretur. Quæ certè insanissima falsæ opinionis temeritas, omnem Sanctæ Ecclesiæ, & Christiani populi statum funditus euertit, atque peruerit. Nam cum sublimes illos quarti generis viros, de quo penè post Apostolos exempla sunt nulla, quoniam defunt, asciscere nequeamus, si fragiliores, sed tamen meliores abijciamus, superest, vt aut perditos homines mediocri duorum generum Christianis regendis præficiamus, aut penitus nullos. Quæ quidem non sanæ doctrinæ iniustiores partes, quam ineptæ, & stultæ sint, perspicuum est. Fit enim ex illis, vt si nefariè malos præficiendos putemus, Lupos Christi gregibus iniicisse; immo oues in ora Luporum contrussisse meritò iudicemur: sin vero nulli, neque ex malis, neque ex bonis in Christiana Religione præficiendi erunt, nutabit Ecclesia, peribunt Christiani fideliores, populi vagabuntur, quoniam nullo sa-

pietia pulcherrimo ordine distincta Christi Ecclesia sine capite vertetur in monstrum: Christiani sine doctore complectentur erronea, populi sine duce prædæ patebunt, oues erunt sine Arietibus steriles, & sine pastore vagantes, quæ moribus, & internectioni dæmonum, Tyrannorum, atque Hæreticorum, tanquam luporum liberiùs expositæ interibunt.

Est igitur singulare consilium, quod & ipsum nobis maiores nostri sua sapientia pepererunt, vt abiectis ab re Christiana administranda palam facinorosis hominibus, eos instituamus, qui integri sunt ab his penitus vitijs, quæ ab immanitate scelerum non abhorrent, fragilia verò, quæ ex nobis aliquando etiam inuitis quotidie oriuntur, facileque dilui possunt, à melioribus geramus. Tantum in his virtuti pareamus, ne in vita nostra sit fœditas, quæ tolerabilis à sapientibus haberi non solet; ne in gerendis temeritas, quæ magnopere noceat, ne vlla errata, quæ sopire queant sua damnabili prolapsione virtutem. Cætera omnia facilia sunt, quæ sustineas, in quo insint, maximè si reliquarum virtutum decore instaurata, possint meliorum excusatione defendi, & tanquam magno ære compensata meritò tolerari.

Hoc ego in genere, vt ad causam redeamus, Nicolaum nostrum non modo talem esse existimo, qui enumerari cum cæteris debeat, verum etiam, quia consilio, & sapientia multum potest, qui possit facile multis ex hoc bonorum numero, meo iudicio, præstare. Equidem suauissime Pater, pro hac causa orauit te satis, & vereor ne longitudo mea aliquod tempus tuis negotijs

tujs, si me simul tam multa scribentem totum legas, præripiat. Nam de molestia, quam tibi ingesserim, nihil dico, quoniam auidè cupienti solet sermo, qui placet etiam cum verbosior est, videri parua tempora consumpsisse. Cupiditatis autem, ac dilectionis erga me tuæ, præter reliqua omnia argumenta, illud est ingens, quod etiam ex scripturis nostris à me per Sacerdotem quemdam ex tuis illa volueris mutuari, quæ sunt

multò quam ista Epistola longiora. Quo mihi persuadeo, te nulla literarum nostrarum prolixitate posse terri: maximè cum ea ad te scribuntur, quæ sunt eius naturæ, cuius est, ni fallor, hæc nostra Epistola. Talia enim per nostram paruitatem ad te nunc literis perferuntur, quæ palam est, quod ea tibi religio, honestas, veritas, & iustitia iure optimo vendicant. Vale ex Venetijs XV. Kal. Iulias 1438.

N O T A E.

Nota I.

Christophoro Episcopo Ariminensi. Hic erat Christophorus à S. Marcello Vicentinus, Eugenij IV. Pontificis primùm Referendarius, intimusque familiaris anno 1431. Ceruensi Episcopatu donatus, anno verò 1433. cum Bartholomæo Archiepiscopo Spalateni ab eodem Pontifice ad Basileensium Concilij Patres Legatus, anno 1435. ad Cathedram Ariminensem translatus, quam cum annos nouem cum laude rexisset, Senensi demùm donatus est: inter cuius Sedis Præsules Vghellus ipsum hoc laudat Elogio: *Hic cum Sanctissimus moribus esset, decedens meruit, vt per solidum diem in Cathedrali exponeretur, illumque, vt planè sanctum, supplex Senensis populus veneraretur.* Certè Albertus noster tres Epistolas tanta reuerentia ipsi scripsit, vt virum optimum eum fuisse oportuerit, in quibus nempe ipsum Maiorum delicata similia, quasi diceret, sacrae doctrinæ medulla saginatum, vocat meritò præstantissimum, homines maleuolè perditos, & fictè sapientes pro vitæ grauitate abijcientem; & in tertijs, causam rei subditi, quem Episcopus commendauit, prius quidem expositam, totam tamen ipsius Christophori Sapientia, & charitati commisit, seque in singulis ipsius orationibus commendat.

Nota II.

Quis auctor, & caput. Quæstuarium illum, seu procuratorem non Sanctum Terræ Sanctæ hic denotari credo, de quo postea plurima Albertus in Epistola ad Cardinalem Sancti Angeli, quam suo loco daturi sumus.

Nota III.

Maiorem. Sic Sanctorum locorum Rectorem, & Hierosolymitanum Guardianum vocat, non solum hoc loco, sed alia etiam Epistola ad Scipionem Episcopum Mutinensem, quam iam supra dedimus, vbi de Fratre Ludouico Bononiensi loquitur.

Nota IV.

Nicolaum nostrum. Quantus vir fuerit hic Nicolaus, non obscure in his literis ostendit Albertus, at quis fuerit, nondum dixit. Ergo ne quis desideret, erat hic in sæculari vita Nicolaus de Romanis, Sacrae Theologiæ, & Iuris vtriusque peritus, rebus magnis obeundis idoneus, quem proinde Gregorius XI. Pontifex sibi à Secretis ascitum in pretio habuit, & creauit Archidiaconum Vercellensem, multisque alijs pinguis emolumentis beneficijs dotauit, adiuncta facultate condendi pro

pro suo arbitrato testamentum, cuius ille executorem scripsit Guardianum. Coenobij Auximani Minorum; quibus & libros, & alia legauit, seseque Regularis Obseruantiae Sodalitio adscripsit, retento deinceps cognomine, non Domus, sed Patriae; vnde Auximanus, vulgo Osmensis, ab Auximo, seu Osma Piceni Vrbe dictus est. Hinc pie-

tate, scientia, & autoritate clarus, aliqua Religiosis vtilia doctè scripsit. Prouinciam S. Angeli laudabiliter administravit, & cum B. Iacobo Piceno in Bosna laborauit. Obijtque Romæ in Conuentu Aracelitano, vbi inter alios eiusdem Sodalitatis viros clarissimos sepultus, locum resurrectionis adeptus est.

EPISTOLA L.

GVILIELMO CASALENSI.

ARGVMENTVM.

Modeste primùm expostulat Nicolai remotionem ab officio, in quo non solum matura deliberatione Generalis, & eruditorum, proborumque virorum consilio, sed Summi quoque Pontificis voluntate constitutus fuit. Quod non absque instituentium, institutique aestimationis periculo, & graui Terre Sanctæ iactura fieri potuisse contendit. Ea deinde, quæ Osmensis idoneitati obiecta fuerunt, hominum ambitiosorum argumenta, quibus viros optimos officijs, quæ ipsi male appetunt, & peius exercent, pellere nituntur, in ijs per totam Epistolam refutandis est auctor. Quod quasi nihil agens, ac velut lusu quodam suauiter, fortiterque facit. Humiliter tandem orat Prælatum, & pro ipsorum vtriusque, proque Nicolai honore tuendo, pro Terre Sanctæ non ferenda iactura, pro hominum vitandis iudicijs, pro reprimendis ex officio maleuolis, & boni conseruandi amore, Nicolaum oneri, & honori restituat: omnia tam dilucide tam disertè, vt hæc Epistola nulla nota nostra, vel ad lumen, vel ad robur indigeat.

Non possum esse, quod liberè fateor, quieto, & tranquillo animo, clarissime Pater, cum ex Bononia, recentibus, & frequentibus literis, & fama, & nuncijs quotidie mihi affertur Nicolai nostri Osmensis ab officio illo suo nuper facta demotio: quem tanto studio, ad prohibendam Sanctorum locorum in moribus corruptis calamitatem, Hierosolymæ regendæ præfeceras: ea præsertim gra-

uitate, quæ non modo de virorum eruditorum, proborumque consilio, verum etiam, quod imprimis dicendum fuit, de Summi Pastoris, ac Principis mundi mente, & voluntate, qui Christi in terris personam gerit, sententia sinceriore profecta, erat. Huius profectò, quamuis à magno onere absolutionem, vnde cumque illa manarit, quia opinio famæ, & honoris eius vehementius læditur, non sine ratione grauius fero.

Nam

Nam si inuitus à suo gradu depulsus est, quis non eum, quantum apud homines se res habet, magnæ iniuria laceffitum putabit, quem multorum sententiæ ante probauerunt; si verò volens, & sciens ad abiectionem, vt fortè putat, inutilium molestiarum peruenit, non solum ignauitæ, sed leuitatis, & inconstantie, non dicam crimen, certè vel maculam non facile diluendam incurrit: Neque enim quispiam ad subeundas siue laborum sarcinas, siue periculorum discrimina illum ante coegerat, quominus posset omnia facile, tum saltem abijcere, cum inuito, ac ferre nolenti, vel non valenti abs te illi imponebantur. Quod si fecisset, nullus aduersus eum iustè poterat commoueri, cuius officij vel minima notio nullum adhuc, ne opidum quidem, attigerat, vt nunc Italiam penè omnem peruasit: verùm, dixerit aliquis, alijs consulentibus, aut prouocantibus hoc illum fecisse: ego verò, audacter dicam, neminem sapere, qui eis consilijs assentiatur, vnde sine fructu opinio leuitatis exoritur. Sed etsi aliqui ad hoc illum quouis consilio concitarunt, eos dico de existimatione huius hominis nullam, de conseruatione verò Sanctorum locorum paruum rationem habere.

Quæ enim potest esse, in quouam de Sanctis locis, nisi omninò insulsa, ratio prouidendi, si pro homine religioso, & docto, & frugi, ac sancta fama celebratissimo ganeo aliquis, vt ita dixerim, & irreligiosus, atque effrenata mente immitis, aut constituatur, aut permaneat; quod si alium subrogandum religiosum virum putabis, is erit, quantum æstimo, de quo magis publicæ utili-

tatis dispendium subsequetur; præsertim si è numero prædictorum extiterit, qui maior illis constitutus à populis in moribus, & fide instituentis, & ab Italia propellatur: sin verò ignarus quidam illic futurus est, quæ sequantur incommoda probè nosti, vbi à viro aliquo rusticano, nec proficiscentes fideles exempla deuotionis, nec cohabitantes inferiores præcepta Religionis, nec aduersantes fidei nostræ vel documenta, vel constantiam, vel tutamenta vlla penitus reportabunt; quod si postremò doctum aliquem miseris, quis, oro te Pater, is erit in quo tot partes integritatis, eruditionis, modestiæ, famæ, & multarum præterea virtutum, vt in hoc vno Nicolao conueniant?

Sed sunt, vt ad me perlatum est, qui dicunt Nicolaum istum in rebus agendis non multum valere, corpore verò eum gracilem esse, negotijs minus exercitatum, ad tolerandos labores perquam fragilem, otia potius quietis diligere: illic autem, & pro muris, & tectis Ecclesiarum instaurandis, & pro Saracenorum rabie comprimenda, homine viua, vt dicitur, & ardenti conditione, astuto, & pene dixerim vafro, aliquo opus esse. O obtusam hominum cæcitate! quasi verò murorum, quàm morum ratio potius Christianis, & Religiosis habenda sit, quorum alteri si non adsint, non magna iactura est: Ibi maximè, vbi sapius à Barbaris, salua in nobis Religione nostræ fidei diruuntur. Alteri verò, si de medio fient, nè muri quidem in sublime porrecti, quamuis fulgentibus auro laquearijs, aliqua ex parte possunt prodesse. Religio enim fidei sine morum singulari præstantia, aut funditus ex mentibus Christianorum

uertitur, aut, vt mitius loquar, coluione nefandissima violatur. Nonne præterea lenem magis, atque humanam facilitatem, Christianam mititatem, veram sinceritatem, Cælestem simplicitatem in Christiano homine, infideles homines aut admirabuntur, aut laudabunt, aut imitabuntur, quam aspera feueritate, & vulpina calliditate, & diabolica mendacitate deterrebuntur? in sua præsertim Patria, vbi & decernendi pro se, & vindicandi aduersum nos, ampla eis & libera facultas tribuitur.

Fragiles autem corporis vires mirum est quia iam vehementer quidam aduersus Nicolaum nostrum promoteant: quasi verò eum, non præceptorem, & Patrem Seruorum Dei constituendum Hierosolymis putent, sed vel militem, vel atletam, vel nautam aliquem, vel metallorum fossorem, excisorem lapidum, montium subuersorem, aut quempiam ex his, qui duro operi mancipantur, qui quoniam eis corporum permagna fortitudo necessaria est; idcirco Bubalorum, Bouum, Porcorum, Aprorum, Ceruorum carnibus opus habent, qui armorum, & reliquarum rerum pondera vehunt, qui pugnis, & calcibus, & diuersorum telorum generibus, sua inuicem membra debilitant, qui remos trahunt, quorum latera ad clamandum, & ad dicendum sunt valida, & qui sub sudore, atque imbris dormiunt. Hi si ita de Nicolao sapiunt, multum desipiunt, quoniam, vt noster Hieronymus ait: *Religio nostra non atletam, non nautas, non milites, non fossores, sed sapientie eruditæ sectatorem.*

Sed etsi aliqua debiliore valetudine

prægrauatus, necessaria itinera non posset incedere, mos ei patrius etiam sano erit, vel inuito seruandus, vt iumento aliquo, ac maximè asinario subuehatur; neque enim furor Saracenicus pateretur inter eundem pedestres homines Christianos remisso gradu, nisi magno cum periculo posterius remanentium, tardiùs euagari, qui ea celeritate fideles peregrinos conducunt, vel potius trahunt, vt vix eos Sancta loca tranquille ad paruam horam patiantur inuisere.

Verùm esto Nicolaus noster insigni ignominia maculetur, si diligat otia, si tardus sit, ac remissus, si fragilior in rebus gerendis, num propterea, illa quibus præditus est, considerata non erunt? virtutem animi loquor, prudentiam, vitæ sanctimoniam, doctrinam, religionem, quibus non muros sed mores in fratribus, in Christianis, in infidelibus instituere, componere, construere queat. Vidi ego plerosque eorum, qui Religionis, & Seruorum Christi censeantur nominibus, diligentiam erigendarum ingentium machinarum, & subuehendorum maximis molibus ædificiorum probe callere, qui verò noscet ad bene, beatèque viuendum, vel præbere formulam, vel præbitam conferuare, ac fouere, aut nullos, aut admodum paucos.

Sed etsi aliqua in re gerenda, siue ignauia, siue inscitia remissior fuerit Nicolaus, ita enim se habet humana infirmitas, vt sibi ipsa per sese minus semper sufficiat, vt à verò aliquando aberraret, & inertia, & desidia sapius superetur: si inquam Nicolaus talis futurus est, quæro primum ab his, qui in huiusmodi negotijs sapientes sibi

sibi videantur, quis in officijs administrandis, non frequenter inutilis sit? nec tamen reliquis in rebus admodum utilis. Ego præter Apostolos, & Apostolicos nonnullos viros, neminem arbitror extitisse: sed neque esse, neque fore, qui in officijs administrandis vitio omni caruerit, vt neque per morem, atque vsum, & proprium, & priuatum, & humanum, neque per ætatem, neque per errorem, etsi non corrupto, saltem per quam fragili animo in rebus gerendis quidquam peccauerit; aut agendo, aut non agendo, quæ & agi non debent, & agi debent.

Ita ne igitur stulti erimus, vt quoniam sine vitio instituta religionis nullus administrat, præficiendum rebus gerendis vllum penitus desperemus? minimè: imò verò cum abundant, qui sceleratè, qui perditè, qui nequiter causam religionis tuentur, rem communis utilitatis negligunt, publica emolumenta non curant, tunc maximè etiam fragiliores, dummodo non peiores institui debere censendum est; tantum absit notanda enormitas ab his quibus gubernacula regenda committimus: absit, inquinatæ vitæ, & famæ læsa opinio: absit intemperans animus, & corruptus, absint affectatæ morum fordes; absit contemptus, cum pro se, tum pro alijs rectè degendæ, ac iustè regendæ vitæ; absit deinde neglecta cura, semper melioris quærendi; absit postremò nequitia præficiendorum, vilo modo penitus corruptorum. Hæc inquam omnia profacris locis longè absint, propellantur, abijciantur, tam ab his qui instituuntur, quam qui instituunt, & tum nullo cum metu illi instituantur, quibus etiam plurima desunt.

Nam hoc in genere omnem hominem decet, & Christianum maximè decet, magna cum spe bono animo esse, non defuturum Deum, fidelium, qui, quæ desunt, & reliqua suppleat; qui minus rectè facta, si modo non sint scelerata, non imputet, qui aucto rectorum institutorum spiritu, fieri crudeliter punienda non sinat. Deinde, in quo satis Nicolaus ipse non fuerit (quod de corporis dumtaxat viribus loquor) num à fratribus, num à socijs, num à subditis, vt Pater à filijs releuandus, iuuandus, fouendusque non erit? nam quid causæ est, vt minoribus præficiantur maiores, nisi vt illis in omnibus quæ agenda contingunt, obtemperandi prompta voluntas, istis autem honestis in rebus imperandi sit discreta potestas.

Equidem (vt quod sentio eloquar) penè nulla ratio est instituendæ religionis, quæ non ad prædictas causas facile deducatur, aut ab eis emanet, proficiscatur, deriuetur. Quæ profectò ambæ omnis veræ religionis causæ pacem pariunt, quietem augent, concordiam fouent, dum inter iustè obtemperantes, & rectè operantes, & rectè imperantes, diuisa pondera, grauiora onera, leuiora efficiuntur: nam quod maiores per sese efficere nequeunt, iubendo agunt: quod verò minores disponere nesciunt, obediendo consummant. Et sit profectò apud eos, qui mutua sibi inuicem suffragia exhibent, vt alternis, communibusque subsidijs ad calcem ea perducant, quorum exitus, & proprio, & priuato præsidio non patebat. Hoc est arbitror, quod Scriptura Sancta nos admonet dicens: *Frater qui iuuatur à fratre, quasi firma Ciuitas.* Et alio loco

idem Salomon ait. *Melius est duos esse simul quam unum, habent enim emolumentum societatis suae, si unus ceciderit, ab altero fulcietur: veb soli quia si ceciderit non habet subleuantem se, & si dormierint duo fouebuntur mutuo, unus quomodo calefit? & si quispiam praeualuerit, contra unum, duo resistent ei, & funiculus triplex difficile rumpitur.*

Quæ cum ita sint, suauissime Pater, prostratus vestigijs tuis, ea humilitate, quam mihi erga te omni tempore habendam professus sum; nec minore fiducia, quam paternus in me amor tuus de te habere liberè finit, te obsecro, atque oro, te instanter admoneo, primùm tibi cauendos esse contra Nicolaum nostrum talia subornantes, quoniam cum fallacibus argumentis nitantur, indigni sunt, quibus in damnum, & nec ferendam iacturam Sanctorum locorum fides adhibeatur. Deinde propterea quod non mihi modo, qui huius administrandæ promotionis auctor visus sum, verùm etiam tibi, ac multo magis Nicolao, alteri promoti; alteri promoti hanc absolutionem turpissimam esse duco, prouidendum magnopere censeo, & diligentius occurrendum suspicionibus

hominum, qui id factum, vt vulgo fit, variè interpretantur; non quo omnia de nobis hominum iudicia, etiam quæ falsa sunt, vitare possimus; sed quo illis sit, maximè nostra sapientia, silentium indicendum quæ iuste in nobis, vel leui occasione vel verisimili, ac probabili præbita coniectura carpi, ab aduersarijs posse videntur.

Postremò cura mi Pater optime pro tuo studio, pro tuo more, pro tuo instituto, atque officio, vt Nicolaus noster pristino honori, quamuis magno cum onere, etiam nolens, sed potius renitens, & pugnans restituatur. Quod vnum, si tua industria compleatur, taceo quam mihi rem gratissimam feceris, illa dico potius quæ profecto maiora sunt. Certè Sanctis locis præsidia permagna præstiteris, maleuolos à temeritate præpediendæ saluberrimæ prouisionis compresseris, Nicolao iustitiæ libram iustissimam exhibueris, bonorum tibi omnium, qui rectè sapiunt, & amorem, & laudem comparaueris, quibus sanè plus lætitiæ, Nicolai dignitas allatura est, modo recuperata, quam præbuerat ante suscepta. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LI.

IOANNI CAPISTRANENSI.

ARGUMENTVM.

Redditam Capistranensi sanitatem aggratulatur, sed lugeat Nicolai Auximani ab officio Hierosolymorum Præsècti depositionem, seu potius Sacrorum locorum per id factam iacturam: optat virum bonum illi substitui, quod

quod egrotus ipse Capistrano commendat, atque ipsi suam aduersus Martyrum vituperatores Epistolam postulanti promittit. Amicos suos Veronæ communes illis facit, & Gallicanæ Nationis ordinis tyrones quosdam illi commendat.

Saluto te, Pater optime, & de reintegrata valetudine tua plurimum in Domino gaudeo, sicut de ægrotatione doluisse Christianæ pietatis argumentum esse non dubitas. Molestiam dimotionis, vel potius depulsionis, iniuriarum atque dedecoris plenæ, Nicolai nostri Offensis ab officio illo suo, certè fateor, molestissimè tuli: & nunc quoque acerbè fero: sicut non solum veritas, sed & charitas, & Christianus amor, vt mihi persuadeo, postulare videntur, quam huius hominis absolutionem, quam ipsa beatitudinis Eugenij Papæ summa solemnitate, quidam, quos noui, & quo animo, noui, non minus astutè, non dicam maleuolè, quam imprudenter, atq; impudenter subripuisse; quam rectè impetrasse mihi videri solent. Quorum temeritatem commodis remedijs compressissem, si non me pectoris angustia, & huius anni crudeliorum frigorum ingentior tussis, mihi penè intercludens anhelitum, quadraginta iam dies impedimento fuissent. Vellem de hac re plura tecum conferre, & præter cætera huius negotij malefica, hæc duo teterrima lamentari; vnum, quod nec ad necessaria gubernacula Sanctorum locorum, & saltem posthabito Nicolao, siue abiecto, alius quispiam idoneus subrogetur: alterum, quod si quis deinceps pro Nicolao adhibeatur; vereor, nè talis futurus sit, de quo magna Sanctis locis iactura suboriatur; non solum à multis bonis præpediendis, quæ facilè pro-

uenire permaxima potuissent, sed etiam, quod multo durius est, à maiorum licentia effusissimè, perditissimè laxanda. Sanè illic, mea sententia, mala pene omnia, aut saltem permulta, à probo quodam homine, quem æstimaueram Nicolaum, honestè potuissent arceri, sicut illa bona sanè permulta, atque præclara laudabiliter prouocari. Epistolam nostram contra Martyrum vituperatores, sicut postulaueras, nunc emendatam, per harum baiulos ad te mitterem; si vel ego tantum scribere possem, vel, qui scriberet, aliquis mihi adesset. Faciam tamen, quamprimùm potero, vt ad te perferatur: maximè, si quo te loco continueris, & morari contigerit, me feceris certiore. Veronæ, quo nuper audio te curasse debiliorem valetudinem tuam, sunt mihi amici quidam, sanè charissimi, & literati viri, quos si etiam tibi in amicos comparare volueris, non erunt opinor insuaues. Petes illos à fratribus, atque ad te ascisces, quos simul, oro te, Pater meo nomine salutans plurimum, Christiano cum osculo, dulcissimè complexabere. Fratribus, vt pro me orent, me commendare obsecro, non graueris, & filios nostros illos ex Francia benedicere, quorum alterum audio grauiter infirmari: sit manus gratiæ Christi salubriter super illo amen. Vale, & me ama, quia & ego te in Domino diligo, causamque Terræ Sanctæ, pro augendo tibi cumulo meritorum, non æstimes relinquendam 1438.

EPISTOLA LII.

ANDRÆ LANCIANENSI.

ARGUMENTVM.

Vnum ex tyronibus Gallis, ante memoratis, nomine Marianum, corpore, & animo curandum Lancianensi enixè commendat: & nescio quæ muscicula ad ipsius tunc egrotantis solatium mittit.

Perlatum est ad me nuper, frater in Domino dilectissime; filium quendam ex nostris, quem nobis Galliæ pepererunt, tua curandum diligentia, à nostris maioribus ad te missum, ut & in moribus Christianis, ac disciplina Religionis instituas: & bonam corporis valetudinem, qua nunc mala laborat, tu illi charitate procures. Quare his te paucis hortandum putavi, ut erga illum, cum in salute corporis, tum in animi institutione, nostro sis amore erectior, ea præcipuè tua misericordiæ vsus temperatura, quam indigentiorum partem hominis eius siue interioris, siue exterioris, consulta ratione potius pro tempore, & pro infirmitate illius postulare cognoueris. Dignus est planè hic bonus adolescens, ut illi præstes omnem humanitatem, non solum pro suo merito, & nostro hortatu, quos diligis; sed etiam pro tuo instituto, & nostro testimonio: quod ei de stabili Religionis proposito sincerissimum exhibemus. Nam is apud Cyprum, atque in ipso Rhodo, cum esset nobiscum, magni ex sua Gallia quidam illum molestius vellicantes, nun-

quam cum, non modo reuocare, sed ne parum quidem ab cœpto salutis itinere mouere, aut diuertere potuerunt. Restitit, contempsit, omnia sua Christo lætus distribuit. Quis ergo in eo colendo, atque curando, non se illi facilem præbeat? quamuis, aut leui aliquo animi vitio, ut solet accidere, aut corporis infirmitati subijciatur. Quem enim reperias in rerum natura, cuius etiam præstantissima vita non saltem minoribus flagitijs aspergatur, & cui minutiora peccata subtilius obrepentia, velut in cibo exquisitissimo muscæ fædiore, maximè infestiora non sunt. Verùm hæc ex abundantia, apud te præsertim, qui & Christi gratia, & nostri amicitia flagras plurimum; quo mihi persuadeo, nulla eos ex parte abs te posse pacto aliquo deseri, quos iussa Christi, & iura nostræ amicitia curandos præcipiunt. Mitto ad te solatia charitatis, ad nostri adolescentis, & filij Mariani molestias releuandas, ut credens à nobis se vehementius diligij, labores valetudinis patientius ferat. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Nicolao Osmensi in Italia relicto, Minister Generalis in Sacrorum Terræ Sanctæ locorum præfectura alium substituit, qui cum Pontifici non placere, ei ad se venienti persuasit, ut officio se abdicaret. Ipse Pontifex instituit Gandulphum Siculum, Regularis Observantiæ virum. Isti quoque, sicut prius Osmensi restiterunt osores disciplina: atque ille maxime, qui clauum illius regiminis per plures iam annos indignè torquebat, seseque in eo perpetuare nitebatur. Albertus, Sacrorum locorum zelo accensus, hanc Epistolam ad Pontificem scripsit; suadens, & orans, ut ambitiosum illum amoueret, & clauum Gandulpho tradere cogeret: nec desistit, donec ita factum fuit, ut in eius vitæ historia narrauimus.

NVper, Beatissime Pater, ex quo Eremitam quendam cum nostris literis, pro negotio construendi, si Deus tandem dederit, celeberrimi hospitalis ad tuam Sanctitatem direximus, quem iam ad te credimus peruenisse; *vir venerabilis Episcopus Castellanus* (1) me repente ad se asciuit allatens literas Domini Arsenij, tuæ Sanctitatis nomine ad se esse delatas, quibus contineretur; debere eundem Episcopum, simul cum alio Episcopo Treuesino, super negotio reformandæ Terræ Sanctæ cum mea paruitate conferre. Ac post competentem collationem, quemlibet per se nostrum, ad se quamprimum renunciare, quid sentiat; propterea quod mercatores ex Syria eum, qui nunc præest, postulauerint confirmari? Ego cum prædicto Episcopo Castellano, ut iusseras, quæ pro causa Terræ Sanctæ expedire censerem,

simpliciter, & liberè contuli: nam Episcopum Teruisinum, qui celerius hinc ad Ecclesiam suam profectus est, nec videre pro labore quotidie prædicandi, nedum alloqui potui. Post longam verò confabulationem, nolens mihi Castellanus Episcopus de suo sensu aliquid aperire, monuit, ut iuxta præceptionem tuæ beatitudinis, apud te sensa mea meis literis velocius propalarem. Quod ego, quamuis superfluum putem, pauis tamen, ut tuæ beatitudini paream. curabo diligentè efficere. Ac principio quidem, prostratus vestigijs tuis, plusquam dici possit admiror, quam ex causa postuler literis sensum mei animi de reformandis Sanctis locis Sanctitati tuæ exponere, quem toties, coram pedibus tuis positus, apertius explicauim, videri scilicet mihi, ut probus quispiam ex nostra Religione abs te locis Sanctis præficere: quoniam id fieri debere,

Terræ Sanctæ calamitosa, non tam murorum, quam morum ingens, & ruinosa necessitas postulat: Tu verò, B. P. opinor, vt mitis, cum nolles alienorum non rectè factorum auditu pias aures tuas affici, non me interrogasti, quæ illa esset morum calamitas? Ego autem apud Apostolicum non sciscitantem nequaquam censui mihi aliena exaggeranda facinora, ne detractoris aduersus proximos meos impurissima labes nomini meo adscriberetur: præsertim cum his, quæ postulabantur, te facile assentiri conspicerem. Nolui, fateor, cum non esset necessarium, cuiquam putari detrudere; sed ne nunc quidem contra quempiam, vel calami, vel linguæ laxabo prorsus habenas: tantum hoc dicam, ne impositæ mihi obedientiæ desim, illum, qui huc vsque Sancta loca Hierosolymæ regit, bene gubernandæ familiæ Seruorum Dei, vsque ad eò esse aut ignarum, aut omninò nolentem, quorum alterum imperitiæ, alterum fragilitatis, vel malitiæ est; vt si illum censeas confirmandum, tanquam nauem desperato gubernatori, periculoso naufragio perituram, ita loca Sancta, & Seruorum Christi familiam inepto illi administrandam commiseris, tanto maiore iactura, quanto animarum, & morum, quam corporum, atque rerum damna luctuosiora esse non dubium est. Si horum causas scire voles, cum tandem iusseris, aut scribam, licet inuitus, aut coram tuæ cuncta Sanctitati exponam, & tunc videbis perspicuè, quæ mea fuerit modestia in alienis vitijs subdicendis, quæ veritas futura in me sit in perditorum conuicijs explicandis. Interim quoad tua nos iussio magis vrgeat, per Ro-

manæ fidei grauitatem, per Sedem, cui præfides, Petri, per dignitatem, tui Principatus, per potestatem clauium Regni Cælorum, te vehementer obtestor, vt veterem illum gubernatorem, tot iam annis sine reprehensione vllius insolentem, atque inter barbaras Saracenorum nationes, à censura tua tam longè remotum, sed non sine barbaris moribus diu versatum, à Terra illa Sancta amoueas, reuoces, & propellas: ac præesse fratribus ambientem, etsi non dignè punias, saltem ad Italiam reuoces, quamuis si seuerius ageres, in locum eum quempiam detrudendum, haud dubium, iustius relegares. Virum autem venerabilem nostræ Religionis *Gandulphum Siculum* (2) quem eisdem Sanctis locis religiosè administrandis verè vtiliorem, & salutari consilio paulò antè constituisti, confirmes, cogas, ac tueare: quamuis illum quidam, quos noui, & quo animo noui, de quibus quædam tibi referet hic perlator, nouo præstigiarum genere, ab officio depellere moliantur; sicut & Nicolaum Osmensem magno cum dedecore hæcenus abijcere studuerunt. Nec apud te plus valeat B. P. emendicata, ne dicam redempta, ab illo mercatorum Syriæ supplicatio, quam Sanctorum fratrum iustissima postulatio, quorum tibi honesta desideria vir iste fidelis, ac nostrarum baiulus iustissimè explicabit: scit tua sincera Sanctitas, cum sis in Seruorum Christi coetu penè à puero educatus, quantum inter se differant verorum Seruorum Dei sapiens, & exploratum de Religione iudicium, & sæcularium hominum stulta suspicio, carnalis prorsus mundanorum sententiæ non minoris insipientiæ tenebris

nebris obuoluta, vana vulgi, ac negotiosorum existimatio. Quorum tamen necessitatibus, quoad curationem attinet animarum, & in ipsa omni Syria, atque in tota Aegypto salutaris satisfaciet sapiens quilibet, sobrius, & modestus: qui etiam fratres sanctiore institutione nouerit gubernare, quam insipiens vnus aliquis, & ganeo furibundus, disciplinæ peritioris penitus expers, & qui reliquos nescierit, cuius ipse exterioris est vitæ sanctimonia exortes efficere. Si præterea, quidem nescio, Episcoporum sententiæ à nostra dissentit, pace eorum, vetus tibi pro uerbium replicabo: Vnumquemque sui doloris magis conscium esse, quam alieni, & neminem esse, cui non sit notior sua valetudo, quam alteri. Nam sæpe præter me vnum scit sanè nemo, etiam Physicus peritissimus, qua parte doleam caput. Pro hac certè causa risum esse rusticum quendam imperitiæ, vel potius stultitiæ vulgo referunt: quem cum Medicus defessum doloribus sollicitè rogaret, quid plus doleret? Heus, inquit, sine vllò meo narramine Medicum non decet ignorare quid doleam? & eleganter sane noster Hieronymus: Legimus, ait, quendam apud Romanos nobilem cum eum amici arguerent, quare uxorem formosam, & diuitem, & castam repudiasset, præterdixisse pedem, & dixisse eis: & hic foccus quem cernitis, videtur vobis nouus, & elegans, sed nemo scit præter me, vbi me premat. Ita prorsus B. P. ingenium meum est, vt de aliena Religione ad purum, & sine vllò penitus errore, neminem, quamuis religiosum hominem, credam rectè censere; cum sæpe contingat, vt de ea, in qua

fuerit, ad extremum spiritum educatus, sapientem & probum virum, à vero longius aberrare. Si ergo tua Sanctitas volet fieri certior, quid efficere debeas de homine, quem pro uocaris, vt pro gubernatore in Sanctis locis diutius habitaturum confirmes, iube districtius, vt tua præceptione fratres omnes, qui cum eo ibidem versati sunt, tuo conspectui præsententur, atque eos coge nementiantur; sunt enim in Italia, qui eum redire nolint, *tanta est conuersationis eius suauitas* (3) Sunt item, qui inimicitias furoris eius formident. Sunt deinde qui, nisi vocentur, ignauia quadam pigri, nec pro veritate, quamuis periclitetur, foras prodire audeant. Sunt præterea qui ei velint, vt cum eo inaniter aliquando lætentur, periculosius assentari. Sunt insuper quos mendacijs deceperit, ne vera cognoscant. Sunt insuper quos beneficijs deliniuerit. Sunt postremò quos, non dicam pretio, sed precibus ipsis redemerit, ne vera contra se dicant. Hi autem omnes, aut penè omnes, vera aduersus eum non liberè fatebuntur. Sed mala communis iacturæ etiam perniciosæ tacebunt, dicentes: fiat tantum pax in diebus nostris: cogè ergo omnes iurare ne mentiantur; immo adiura, atque interminare, ne mentiantur, sed quæ vera sunt, simpliciter, & apertè profiteantur: & liquido providebis quam sint vera, quæ narro: Hoc autem de his, qui inde iam ad Italiam redierunt. Reliquis autem, qui adhuc Hierosolymis vitam amariorem cum suspirijs degunt, quo sint affecti mœrore eorum literis cognoscere poteris, quas iste nostrarum portitor illorum scriptas, & manu, & nomine ad te

afferet. In quibus quanta abs te diligencia curari se flagrant, cum humiles precum instantie, per se clamitant. Hæc cura ita se habeant B. P. & illi Sancti viri, & ego peccator, cum eis pariter exoramus S. T. instantius omnes fratres, qui in Domino Sancta loca, ob passionis Domini reverentiam reformari fatigamus, ut sicut insufficienti animo, ita

diligentius illa curas: quo possunt, qui cupiunt, sub Sancto aliquo capite, quem elegens in disciplina Religionis Christo vacare, in sermone Sanctuaris, & amore pietatis nostre salutis illuc ad Sacramenta recolare, atque in pace tranquilla degendæ vite Domino quiescere munitate. Ex Venetijs 1438.

N O T A E.

Nota I.

Vir venerabilis Episcopus Castellanus, & post Episcopo Tarvisino. Isti duo Episcopi fuerunt, Castellanus quidem B. Laurentius Insulinus, & prius Canonicus regularis S. Georgij in Alga: Tarvisinus autem Ludovicus Barbus ex ordine S. Benedicti, prius Abbas Pacavinus S. Iustinz, uterque nobilis Venetus. Quos etsi religiosissimos, & magni nominis viros, à mercatoribus tamen Venetis in Syria persuasos, ut alium nobilem ciuem suum, quem alij amorem cupiebant, in Terræ Sanctæ gubernio perdetuare conarentur. Albertus sanè vel scivisse, vel tenuisse videtur. Vnde ipse Pontifici serio suadet, ut neglecto in re Religionis

mercatorum Syria iudicio, vel affectu, advocaret potius ipsos proprii ordinis religiosos, qui hominis incertum regendi modum præsentis experti sunt, & melius omni alio quamquamlibet religioso, & integro viro sciebant, quod sibi in proprio capite dolebat.

Nota II.

Gandulphum Siculum. Vide quæ de bono hoc viro, ac tota re diximus, in vita Alberti.

Nota III.

Tanta est conuersationis eius suavitas. Ironicè dictum, cum asperitatem intelligi voluisset.

EPISTOLA LIV.

IULIANO CARDINALI S. ANGELI. (I)

ARGUMENTVM.

Huic Principi de negotio Terræ Sanctæ longam Epistolam apud se exaravit Albertus, quam ob rationes mittere differt: propterea breues has mittit cum aliquo viro venerabili, cui rem fusiùs exposituro fidem haberi, & rem ipsam per Cardinalem curari rogat.

Lon-

Longam ad te Epistolam (2) exaraueram, Iuliane vir Illustris, quam necdum emendatam, partim pro festinantia perlatoris, partim alia quadam ratione, quam cum voles exponam, nunc mittere distuli. Interim breuem hanc sedulam, sicut me præsentem pro tua solles humanitate, læta fronte suscipito: nec minore hilaritate baiulum illius excipiens, ut ei in his, quæ honestè postulaturus aduenit, & tuæ claritatis vetustissimo more, & tuæ virtutis merito, & nostri erga te amoris, atque honoris rationem, te facilem exhibeas, oro. Est enim eæ cœlestis lenitatis interiùs Sancta vnctione perfusus, quam per mansuetudinem, ut videbis, homo etiam illius exterior dissimulare non queat. Quare dignus est, qui abs te audiant attentius, & cui quæ nostro, & quæ suo, ac Seruorum Dei nomine explicabit, haud dubium vera esse

concedas. Exemplaria sanè literarum, quas nuper ad Papam Eugenium scripsimus (3) huic Epistolæ interclusa, tibi nunc legenda, sicut faciendum antea constitueram, mitto, ut vel paruam occasionem habeas meditandi, quod sint tibi, ut Patri, loca ista sublimia Terræ Sanctæ diligenter, pièque curanda. Vnde etiam ea pro suauitate, ac dignitate nostræ illic actæ redemptionis ab importunis tuenda penitus arbitris: quamuis meo iudicio, si per literas prouocari ad hoc posses, qui tua sponte curris, concitator certè, atque ardentior fieres, si quæ dictaueram, nunc ad te mittenda putassem. Verum dilationis, ut opinor, non insulsa ratio est. Vale & exiguitatem meam vnice dilige, qui te & digno amore complector, & alto cordis honore ac reuerentia protequor, Domine eximie, & meritò honorabilis Pater. Ex Venetijs 1438.

N O T A E.

Nota I.

Iuliano Cardinali. Hic fuit Cardinalis Iulianus Cæsarinus, Romanus, vir eximius, ac toti Vrbi suo tempore, notissimus, pluribus, & magnis titulis doctrinæ, prudentiæ, aliarumque virtutum, & rerum pro Ecclesia in Oriente, & Occidente gestarum meritis, verè magnus, quæ in eius vita celebrant Ciaconius, & qui eum Commentarijs auxerunt, alijque Sacri Historici. Is in Concilio Basileensi sub Martino V. & Eugenio IV. PP. Legatus cum aduertet eum coetum multa in Eugenium, & Pontificiam potestatem indignè moliri, ijs desertis in Italiam ad Eugenium accessit, & Florentinæ Synodo, Ferrarie primum sedenti interfuit, vbi præ-

ter egregiam operam Græcorum vnioni impensam, Eugenius eum peculiarem Terræ Sanctæ protectorem instituit. Et hoc nomine Albertus hanc, atque sequentem Epistolam de rebus Sacrorum locorum promouendis ad ipsum direxit, ut pro sua hac autoritate, malis remedium adhibere vellet; & ille negotium ad Alberti vtrum, & maximam Sacrorum locorum vtilitatem, denique perduxit, eo modo quo in Alberti vita factum narrauimus.

Nota II.

Longam ad te Epistolam. Est quam præsentem immediatè subijciemus, contra Quæstuarium, præcipuum Terræ Sanctæ malorum machinatorum.

Q 2 NO-

EPISTOLA LV.

EIDEM CARDINALI S. ANGELI.

ARGUMENTVM.

Postquam Albertus primum ex officio lustrasset Sacra nostræ redemptionis loca, semper deinceps exarsit zelo melioris in eis constituendi regiminis, & conuersationis regularis. Quæ, cum à bono capite plurimum deperdere sciret, egit pro præficiendo Auximano, quæ binis iam productis Epistolis explicata sunt. Nunc verò, cedente Nicolao, substitutus est alius vir bonus, eiusdem Sodalitij Obseruantia, Gandulphus Siculus; at qui excludendo Auximano studuerunt; huic etiam constituendo obnisi sunt. Albertus ergo videns desiderium suum, hoc est Sanctissimorum Christi monumentorum, non tam murorum, quam morum restaurationem his artibus iterum præpediri, statuit necessarium tandem remedium, securim ad radicem apponere. Igitur probe gnarus turbarum fontem, & fomentum fuisse ineptum quendam Terræ Sanctæ Procuratorem, quem proinde Questuarium vocat, hanc Epistolam scripsit ad Iulianum Casarinum Cardinalem S. Angeli, & Ferrariæ nuper in Sacra Synodo constitutum Terræ Sanctæ Protectorem, ut homuncionem illum Sacrorum locorum ruinæ magis, quam rerum prouisioni aptum, amoueri omninò curaret. Totus est in describendis miseri nebulonis turpi vita, malis artibus, maioribusque malis, quæ Terræ Sanctæ locis, & Christianæ Religioni, inde timeri poterant, si remedium efficax non apponeretur: qua occasione cuiusdam Sinaitæ Monachi, & Sergij illius damnatæ memoriæ Magistri Mahometis Apostatarum exemplis demonstrat, nullum esse malum tam ingens, quod non pariat malorum Lerna, & mater ambitio; de quo plura, & pulchra Cyprianus de ieiunio, & tentationibus à num. 5. usque ad finem. Sed tanti studij, & conatus Beati viri fructum si curiosus lector desideret, videat historiam vitæ ipsius supra Cap. 14.

Post priorem superioris anni (1) prouisionem, vir insignis, & merito præstantissime Domine, qua Nicolaum Osmensem Sanctis redemptionis nostræ locis, sublimis Beatitudo Eugenij Papæ præ-

fecerat, iterum secundo eius eximia Sanctitas, calamitatem Terræ Sanctæ miserta, de altero gubernatore censuit prouidendum. Quamobrem nuper illi, vt scis, salutari consilio visum est, virum venerabilem nostræ

stræ Religionis, Gandulphum Siculum (2) eisdem locis religiosè administrandis, Patrem omnium Hierosolymæ instituire, quod & fecit; sapienter id quidem, & omninò Christianissimè. Verùm hunc probatissimum virum, Gandulphum nostrum, quidam, vt audio, nouis præstigij ab officio depellere moliantur, sicut & Nicolaum maximo cum dedecore hætenus abijcere studuerunt; quorum iniquis persuasionibus Beatitudo Domini Nostri Papæ pene iam assensu videtur: nulla quidem nequitia corrupta, sed tantum malitiosæ illorum circumuentionis, absque omni vitio illius, ignara; nec tamen sine mendacio talium fallentium perniciosè decepta.

Quæ cum ita sint, me peccare non credam, si fontem tibi erroris huius ostendero: immò verò de iactura silentij, apud te male mereri existimem, si malitiam decipientium occultauero; tibi præsertim, qui & obesse vlli non cupis, & prodesse potes, nec dubito, quin etiam velis. Verùm illa potior ratio est, propalanda à me tibi Sanctorum locorum iacturæ, quod pro deuotione Terræ Sanctæ quam habes, & pro affectu nostræ illic actæ redemptionis; cum te Patrem fratrum omnium, in ea terra habitantium, vel potius peregrinantium, in Concilio Ferrariæ commorantem flagitaremus, tu magna humilitate, & Sancta pietate, & vera charitate, patronum semper futurum humanissimè obtulisti. Indignum igitur censeo, si te lateat, vnde origo tam variæ mutationis, & fons ipse turbulentissimus manat. Dicam itaque, pro tuenda veritate, quæ mihi pro modestia vitandæ procacitatis, & fugiendæ detractionis visa-

sunt hætenus silentio contegenda. Caput totius causæ, in qua toties, & tanto iam tempore, Sanctorum locorum reformatio agitur, penes quendam insolentissimum residet, quem Procuratorem Terræ Sanctæ, sane non necessarium quidem futurum, imprudentes ante aliquot annos instituerunt. Hic est, de quo apud tuam eximietatem aliquando sermo est à me habitus, qui à puero gregarius miles extitit, vel potius de turba plebis vile mancipium, non integer ab his vitij, quibus illud hominum genus implicari solet. Is cum valde iactandæ potentia insolentia semper fuerit elatus, atque hucusque in comminando ferus; ad gerenda tamen, quæ militis virtutem probarent, nemo ignauior, in stabulo quam in bello assuetior; amicitior tabernæ, quam prælio; accommodatior sternendis animalibus, quam experiendis viribus, atque equorum frenis, imo coquorum veribus versandis, atque exhauriendis gulæ partibus aptior, quam aut telorum ictibus excipiendis fortior, aut sæuis mucronibus in hostem ferendis audacior. Hunc tandem nequaquam Religionis amor, sed metus forte viuendi cum relinquere sæculum compulisset, religio quædam à callidè fallente decepta, malè de illo habitura, excipit.

Mentior, si non vita illius nefaria testis est. Nam nullo ordini Clericatus insignis Sacerdotem non æstimat, nullo gradu sublimis maioribus subijci dedignatur. Stultus iam Senex, non Senes sapientes honorat, ignarus non eruditos veneratur, non patribus defert, Sanctimonia nitidos infamat, deuotos ridet, zelo Religionis accensos, fatuos vocat. Quos

verò sibi conciliari cupit, miris assentationibus decipit: quos suis vitijs iratos nouit, si fallere posse se putat, muliercularum eos lacrymis fleat: si non putat, vel clam eis eos carpit, vel palam eos, non deprehensus, mendacio fallere satagit; deprehensus autem negat. Nulli verus, sapientibus multiplex, simplicibus sagax, omnibus mendax. Huius, præter reliquas leuitates, Græcorum more, omnis magna Barba ingens gloria est, in vestitu vanus, in incessu temulentus, in sermone varius, procax, inconstans. Gloriat in nescio quarum bullarum apparatu, quas vehementissimè sibi auferri veretur, ne eis priuatus, sibi vana, & dissoluta pro voto vagandi, ac fallendi præripiatur facultas.

Eas, vt arbitror, à Concilijs, atq; ab ipsa Petri Sede, aut importunus extorsit, aut fallens subripuit, quibus tamen fretus, intra Gallias, atque Hispanias, Alamanniam, & Italianam, Vrbes, Oppida, Vicosque omnes, Quæstuaris impudens perlustrans, solus quidem à fratribus, sed comes dissolutorum, eques pompaticus, Prouincias discurret, domos penetrat, voluntarios expoliat, ab inuitis extorquet, cautos etiam fascinare contendit, propriam pietatem simulat, qua vacuus est; alienam paupertatem ostendit, quam falsò mentitur; Religionem Terræ Sanctæ mentibus ingerit, quam persequitur; necessitatem Sanctorum locorum iurat, quæ nulla est (3) nam pro fratribus sustentandis Christiani Peregrini alimonie plusquam satis Hierosolymæ afferunt. Pro muris verò ædificandis, si tandem facultas detur, vnus solus prædiues in Italia pius ciuis sumptum omnem

erogare paratus est. Perspicuè igitur irreligiosi hominis huius discursus inanis est, vbi nulla alimentorum cogit necessitas, superflua quærere: immò vbi insatiabilis vrget cupiditas, egentium eleemosynas vsurpare, pauperum vitam crudelissimo furto prædari, surripere, populari.

Quoniam ergo, Iuliane vir Illustris, Si Hierosolymæ homo integer quidam præficiatur, astutus iste circumforaneus, ab illo suo veteri vsu vagandi cohibendus est: & quod satius est, penitus abrumpendus, à delicijs verò voluptatis, quibus sine reprehensore effusus insolescit, arceus, atque ad humilitatem obtemperandi, quam nescit; ad viuendi certum ordinem, quem ignorat; ad asperitatem Religionis, quam hæcenus abiecit, compellendus, traijciendus, & tanquam inanis bellua furibundus, *Hipocratis vinculis*, vt dicitur, *alligandus* (4) Idèò, vt paulò ante dixi, rabula iste inquietus, causam totam Terræ Sanctæ importunius vexat, inquietat, abrumpit; nunc illum muneribus corrupens, nunc alterum mendacio circumueniens, modo fletibus duritiem se non cognoscentium leniens. In compitibus impudens adstat, insolens aulas magnatum incurfat, importunus curias potentium frequenter, forum inquietus discurret. Huic itaque plus monstro quam homini, aduersus Religionis, & honorem, & honestatem crudelia bella gerenti, quis bonus rerum æstimator, & sanæ mentis verus arbiter, non censeat, æqua iustitiæ lance seuerius occurrendum. Sed & hoc munus, Iuliane charissime, tuum esse quis nesciat.

Si igitur optas, grandiora tibi merita cumulari, si Sancta loca per hu-

ius

ius digno odio insectandam insolentiam decolorari non cupis, si vis nostræ Religionis gloriosam inedia conseruari; *habentes enim alimenta, & quibus tegamur, bis contentissimus*, si multorum Seruorum Christi feruentissimos animos æterna beneuolentia tibi cupis conciliare; qui hanc petulantissimam, tam vilis auaritiæ, quàm prodigæ effusionis occasionem, mira animi insolentia aspernantur; Te rogo, mi Iuliane Pater, te per nostræ salutis pretiosa Sacramenta obsecro, & obtestor, vt apud Beatissimum Eugenium Papam diligentius agas, quo istum inuerecundum, atque instabilem Helluonem ab illis suis vagis, ac varijs discursibus æstimet compescendum, qui professione mendicus, sitim quærit auro extinguere, qui Euangelicam paupertatem commaculat, qui Religionem scædat, qui mentes vulnerat, qui scandala ferit, parit mendacia, concitat iras, fouet ambitiones. Quid plura? si illum forte offendas, potentem quendam, atque potantem, sed periculo occurfantium crapulatum è vestigio iudices: qui aspectu ipso terrimo, vinariam potius temulentiam spirat improbissimi cauponis, quam deuotam Religionis redoleat grauitatem.

Nam huius literis prouocatus is, qui nunc Hierosolymæ præsidet, ambit, suspirat, veretur, ne sibi vir probus quispiam subrogetur; quo metu territus redimit quotidie mercatorum Syriæ tam vilia quam emendicata suffragia, quæ pro se ex Oriente ad Pontificem Maximum deferantur; minatur præterea ille talis, per hunc talem, se tandem iratum hæc, & illa facturum, si quispiam fuerit ausus eum loco depellere. Veniat,

inquit, Hierosolymam licet dignissimus, mittatur à Papa, viderit cui facile cedam. Nec satis est blasphematori, vt optimè nosti, clarissimorum Martyrum, Confessoribus Christi detrudere, & qui illos diligunt mendaciter infamare, atque aduersus eorum, immo fidei defensores falsa confingere, nisi etiam contra Christianam Religionem prophanus, sed de communi tandem fide cessurum suspicionibus comminetur. Nesciunt, inquit, isti qui me meæ dignitate pelli procurant, quid faciat desperatio. Atque, vt apertè intelligamus, quid dicere velit, breuem, & elegantem, ac verè se ipso dignissimam retexit historiam. Quam sanè cum horrenda fidelibus, fugiendaque sit, huic Epistolæ non infererem, nisi eam posteris vtilem futuram existimarem.

Ad fugiendæ ergo, vitandæque exemplum perfidiæ singulare, cui, nec raro quidem, par aliud æquari soleat, eam nunc tibi narrare verbis paucissimis pergam, vt prospicere omnibus liceat, quovsque periculorum, quovsque ruinæ, quovsque cæcitatibus, ac perfidiæ soleat imperandi cupiditas humanam mentem, stultam quidem, ac temulentam immergere, gurgitare, prosternere; cum eam ad mortalem, perituramque gloriam ambientem, honorum amor possederit. Accipe ergo breuem, sed lugubrem historiam. In Syna, inquit, monte, quo lex diuinitus data est, Græcorum vetus monasterium extat, vbi ex Monachis, quos Caloyros vulgus appellat; quidam paulò ante fuit, vir sanè, qui alterum se ipso non facile inueniret deteriore. Is à reliquis Monachis, nescio quo exagitatus con-

uicio,

uicio, cum Christianam fidem penitus abiectisset, vnus ex Saracenorum militibus factus est, qui apud Arabes, Mammaluchi vocantur.

Cum igitur abnegatus iste acerbè subiratus, vicem inimicis Monachis statuisset rependere, obtinuit precibus à Tyranno Aegyptiorum, ac super Monasterium, vnde iam Apostata factus fuerat, magnam extruxit Saracenorum Ecclesiam, quæ communi vsu Syrorum, aut Moscheta, aut Chiniscia dici solet; Hoc eo animo homo perfidia in probrum Christi, & decus Christianæ Religionis effecit, vt qui iniuriam vindicare, quam obliuisci malebat; Arabum more, clamoribus, & maledictis, Monachis hostibus esset infensus; sicque factum est, vt ex hoc vno homine, aduersum reliquos Monachos, tanquam in magna Sylua ex parua Scintilla magnum conflaretur perfectionis incendium: quoniam inexpiabili odio eos, qui se hætenus cum eis Monachum lacefferant, mille molestiarum generibus impacatus iste statuerat infectari. En igitur, inquit, quo peruehat animum desperatio.

Nunc verò, mi Iuliane, quis sapiens, & intelligens hæc: vides enim quam obscura sit fabula, & vnde perfectum sensum, etiam perspicaces, ac sudantes elicere vix possumus. Sed tandem fortasse solis sapientibus, magnum post laborem, atque industriam, adiuncta etiam oratione, tanquam de Prophetis oraculis intelligere detur, istum ornatissimum hominem, tam elegantem historiam, non stylo, cuius est ignarus, sed aureo ore narrantem, & lacteis sermonibus recitantem dicere velle, se defecturum à fide, negatu-

rum Christum Dominum, abiecturum Religionem. Atque vt sciat nos altiore verborum eius intellectum aliquando affectos, potuisse penetrare tanquam de secretis, & latentibus foveis, abditos sensus illius velut serpentes regulos ex abstrusis eruere conati, apertius quid sentiat proferemus.

Attendite, obsecro, diligentius ò boni fideles, quos sensus habeat iste Propheta. Hic enim est sapientia iuxta Apocalypsim Ioannis. Qui habet intellectum computet numerum bestie: Audite me apertioribus verbis interpretantem, quid dicere velit. Hic est sensus eius qui habet sapientiam, scitote Christiani, me superbiùs regnare volentem, nec valentem, iam iam poenituisse, quod vnquam fuerim Christianus, & perennem salutis fontem velle deferere, id est, credite me, propter honoris mei quamuis solitam in alijs Sanctis viris mutationem, baptismum planè respuere, communionem abijcere, Religionem mutare, non in Sacratam quandam, sed sacrilegam sectam perfidia, & hoc tenete, si non mihi meus restituatur, & confirmetur honos, me Apostatam perfidiorem futurum: etiam si paulo asperius agitato, dignitatem mihi tanti Principatus, quo nefariè abutor, curabitur auferre: ò Christianæ Religionis zelum; Iuliane vir insignis, qui torqueat digno supplicio tam superbæ ambitionis affectum, qui priuet in delicijs quiescentem, qui extinguat, exhauriat, necet, honorum longa suspiria, & periculorum ingentium perniciofa fomenta.

Nam quid est hoc aliud comminari, quam se ipsum malefico illi Sergio similem profiteri? Quem siue Nefo.

Nestorianæ hæreseos, siue Romanæ Ecclesiæ, vel vt alijs placet, Antiochenæ, sed Iacobitarum dogmatis Clericum, aiunt perditio illi Mahometo ex latibulis responsa de futuris, tanquam Diuina oracula solitum exhibere. Et quod mendosius est, non terreni hominis vlla fallacia, sed veritate cœlesti: cum dolosum eundem Sergium, ipse Mahometus Angelum Gabrielem, diuinitus ad se missum, ex abditis ad se loquentem assereret, qui sibi reuelaret secreta, qui de futuris se admoneret, qui præberet populis præcepta salutis. Atque adeò homo impurus, eiusmodi præstigijs, gentem in Arabia simplicissimam, prudentiæ exortem, literarum ignaram, & tantæ malitiæ neficiam, crudeli imagine Sanctitatis, tanquam imago bestie dolosæ deceperit, nullam sane ob causam, vt fertur, nisi quod dignitatem quandam honoris, ad quam superbius ambiebat, pro voto in Catholica Ecclesia, vel alio quouis loco, ipse Sergius nequiuit acquirere. Qua ex re vehementius indignatus, mari transmissio, in Arabiam se contulerit; vbi nefarij Mahometi, & imperiti vulgi institutorem, velut erroris improbissimi, spurcissimique fomentum se tandem præbuit, eo nostræ fidei magno dedecore, & Christianæ Religionis summa iactura, vt quod lugentes aspiciamus, exempla quæ paria detrimenta nobis intulerint, non facile suppetant, quamuis ea censetas ab ipso penè orbis initio repetenda.

Nam non dico, quem dabis quandam fuisse, sed quem deinceps fore putabis, qui vnquam temporis, & vsquam locorum, tanta mala, & tantorum maximè annorum Christi

Ecclesiæ importarit, sicut ille parricida, & proditor Mahometus, iam octingentos, & eo amplius annos, damnis lugendæ populationis Christianos affecit? nonne nostra hæc tempestate, cœli silentibus oculis, & summo animi mœrore confectum videmus, vt abiecta Euangelica, atque Apostolica veritate, puritate, Sanctitate, grauitate, Saraceni, Turci, Barbari, Tartari, gentes profanæ orbem penè totum possideant? vbi sub lege sacrilega carnalium præceptorum quis enumeret turbas, aut turmas vulgarium populorum, vt taceam nobilissimas regiones, Regna, Prouincias, Perfidem dico, atque Aegyptum, Syriam, Iudæam, Arabiam, Palestinam, & præter Occidentales oras, quæ adhuc in Trinitatis recta fide Christum Deum, & Redemptorem vel ore fatentur, omnes penè Aquilonis, & Orientis Africæ, id est Meridionales plagas vsque ad Hispanias fœda pollutio inquinatæ legis infecit.

Prætereo veteres, & præclarissimas Vrbes, Babiloniam, Alexandriam, Carthaginem, atque Athenas, & in ipso toto corpore Græciarum, ac totius orbis quot, & quantæ extitere Christiana pietate sublimes, insignes, & ornatissimæ Ciuitates, quæ tamen & ipsæ in egregijs quondam ciuibus, abnegatæ, præreptaque pietate fidei, à veritate Religionis, impietati deditæ rescuerunt. Cuius profecto omnis deditio, tam Urbium nominatarum, quam maximæ partis, sicut breuiter descripsimus, orbis, vt ad propositum aliquando reuertar; tota & causa, & caput, & male iacta fundamenta ab ipsa appetentia principatus exorta sunt. Vnde in ipso perditissimo Sergio, de quo

sumus diutius quam putabam locuti, tanta & tam nefanda fidei detrimenta, tanquam de barbaro aliquo inferorum, & tanquam de femine diaboli duxere principium: quin & ipsum detestabilem Sergium miserè, quidem sed non miserandè superbix cæcata ambitio tantum extulit, vt pro amisso fumo vani honoris, in occasionem tam ingentis gloriæ Deo præripiendè, immo iam præreptæ, & damnandarum funditus nullo numero animarum materiam se se dederit, quia dignitatem terrenæ sublimitatis, quamuis fugaci pernicitate labentem, cum damnis communibus, & priuata iactura impacato animo, vendicare non habitam, quam cum salute omnium maluit aspernari.

Hoc memorabili exemplo extolentix, atque ambitionis, Iuliane clarissime, si rectè sapere, quam insanire malimus, fundamenta nobis humilitatis tutissima iacienda sunt, & omnis est aspernanda gloria sæcularis; ne quos inaniter iuuat efferri, aut mundum adepti, aut amissi honoris perniciofa tristitia prouocati, ac mero venenatæ appetentiæ, & stultæ promotionis incensi, ad eorum malorum genera deuoluamur, in quæ solet omnis mortalis gloriæ malè appetens, difficile tandem eripiendus, contrudi, vel fortassis nunquam eripiendus præcipitari. Nam quid est aliud dominandi libido, nisi gurgis flagitiorum? quid principandi amor, quàm puteus immanitatis, & scelerum! quid oblectatio imperandi, nisi peccandi cum impunitate licentia? quid denique est voluptas subiiciendi, nisi opportunitas sæuiendi? etenim qui gradus honoris erat hæcenus Christianis penè omnibus oneris, ad communia tantum commoda,

quamuis summo cum labore, sudoreque percipienda; nunc præter admodum paucos, factus est omnibus libertas satiandæ luxuriæ, prædandi facultas, & tumoris occasio.

Quamobrem vt ab hac labe periculosa superbix, absque alijs vitijs liberarentur ex nostro ordine fratres, magnum, aduersum hoc præsertim, flagitium, studium fuit Patribus, & religionis nostræ maioribus, ne ambitiosus iste, per cuius fabulæ occasionem tanta iam diximus, nos contra se garrat noua figmenta moliri: commentitia inusitata confingere, insolita decreta componere. Non ne iam olim in nostro ordine vetus mos est, vt quamuis præclari Prælati Hierosolymæ, atque in eius Sanctis locis præfuerint (nam de reliquis taceo) post tertium tamen euolutum annum, nouis illuc missis, veteres ad Italiam reuocentur; ne quod est humilitatis officium, nimio vsu dominandi, atque imperandi, in vsurpati veluti principatus tyrannidem, conuertatur: quamuis non dominari dicendi sint, etsi diutius ex officio imperent, qui nulla superbia elati, & per Christi iustam mansuetudinem, mansuetamque iustitiam fratribus seruietes humiliter, atque obedienter minoribus præsent.

Verùm, quia properamus ad finem, mi Iuliane charissime, hoc est præcipuum, quod apertè profiteor, vt scilicet hæc omnia mala, quæ diximus Hierosolymis, atque in Italia, ita se habeant, illius improbissimi quæstuarij detestabile studium esse in causa, atque ea tota, in cuius describendis præclaris moribus, vel potius teterrimis morbis, ab ipso penè exordio, pars Epistolæ nostræ consumpta est; quamquam omnes in

in eum reliquas eius partes conuerti, & velim, & postulem. Rectè etenim omnis in eum conferenda causa est, qui causæ totius caput extiterit, omnis, inquam, controuersix huius de Sanctis locis, & malorum principium illius ipsius nimia, atque astuta cura, damnabili vigilantia, fraudulentaque opera ortum est, totumque illa infracta, sed perniciofa diligentia, cum discrimine, dedecoreque effecit, qui quos putat se posse decipere, eos male sollicitus conuenit, eos adit, pulsat, prouocat, discurrit, fingit, fallit, mentitur.

Superest ergo, Iuliane vir insignissime, vt tuo studio, & Christiana pietate fretus, hunc, de quo mihi pro communi ad te vtilitate Sanctorum locorum sermo iam prolixior habitus est, ex tanto temeritatis supercilio censeas deponendum. Quod nullo modo, quantum opinio mea fert, commodius efficere poteris, quam si eum illis quibusdam literis, & bullis; falsis quidem, atque fallentibus, priuari procures: in quas tanquam in suæ fidei validissimum argumentum, & certissimum testimonium, atque, vt verius loquar, sicut in ministras cupiditatum suarum, spem omnem videtur inanis gloriæ collocasse. Hoc si feceris, erit tunc operæ pretium, audaciam pestiferi hominis à suæ voracitatis insania depulisse, in cuius quæstum in-

fatiabilem dolemus, vt de reliquis prouincijs sileam, totam esse conuersam Italiam. Erit iucundum, deinde, Religionem nostram turpissima per hunc egentium extortione, vexatum, à dedecore fœdæ insanix & nominis nefandi eripuisse. Erit postremò suauitas innocentibus, Sanctissima illa loca iam esse tandem ab huius monstri barbarici, & publicæ pestis dominatu impio liberata, & pacis, atque honestatis, pudoris, & temperantiæ ornamento pacata, tranquillia omnia reddidisse.

Quæ sanè, & cuncta, & singula monstro illi, si velit, salutis parient ingentem occasionem, Religioni nostræ gloriam, virtutem parsimonix frugalitatis, & continentix laudem, latèque effusæ famæ fragrantiam, & suauitatem Sancti nominis afferent. Tibi denique ipsi, egregiè & merito illustrissime Iuliane, honorem & merita comparabunt: si, quod etiam in extrema Epistola te rogare non desino, compressa auara immanitate huius sceleratissimi Quæstuarij, eum in occasione cupiditatis atque luxuriæ, gulæ, impunitatis, iniustitiæ, vagæ excursionis, dissolutæ licentiæ peccatorum, & nefandi omnis dedecoris, ac magni discriminis diutius manere non patiaris. Quod vt facias te iterum atque iterum & oro & obsecro. Vale.

N O T A E.

Nota I.

Superioris anni. Huic Epistolæ nullam in codice nostro inuenimus temporis, vel loci notam subscriptam: sed ex

his verbis clarum est scriptam, etsi non missam fuisse, anno 1438. Constat enim Nicolaum anno superiori hoc est 1438. Terræ Sanctæ præfectura donatum, eam abiecit, & huius anni initio sub-

stitutum fuisse Gandulphum; nec dubito Venetijs datam, vt alias duas præcedentes; vbi nimirum Albertus tunc disponebat secundam suam ad Orientales professionem, vnde in codice Capistranensi subscriptum inuenio *Ex Venetijs* 1438.

Nota II.

Gandulphum Siculum. Alij Gandulphum vocant, & Albertus venerabilem, & probatissimum virum. Per B. Ioannem Capistranensem, à Iuliano Cardinale Protectore missum, Hierosolymis in officio confirmatus, & stabilitus est, illis in Europam remissis, qui eius gubernio reluctabantur. Deinde per Eugenium Pontificem Sedis Apostolicæ Commissarius per Indiam, Aethiopiã, & Aegyptum constitutus est. Extat apud Marianum Florentinum eius ad Pontificem Epistola, Hierosolymis in Sacro Conuentu Montis Syon data primo Februarij 1444. quam Vvadingus tom 5. sub eodem anno descripsit num. 54. in ea narrat Constantinum Aethiopum Imperatorem, conuocatis Principibus, & Ecclesiarum suæ ditionis primoribus, decretum vnionis in Concilio Florentino editum, solemniter publicari, & ab omnibus lætanter acceptari fecisse; celeberrimam, & minacem legationem ad Sultanum Saracenorum mississe: quo iubeatur Tyranno; vt Christianos melius haberet, eorumq; Ecclesias, quas ante destruxit, refici iuberet. Legatum deinde Cayri honorificè, & reuerenter habitum, magno comitatu, Christi Præsepe Bethleemi, & Sacrum Sepulchrum Hierosolymis adorasse: Franciscanos eorum custodes, & cultores humaniter, & amicè habuisse, & ab eis vicissim susceptum, & recreatum, sui admirationem, terroremque per omnia Saracenorum loca circumtulisse, publicum præconium, à Sultano exisse, quo omnibus ipsius subditis præceptum est, vt Christianos deinceps bene, & humaniter tractarent, omnia legationis acta & effectus, lectu sanè ob raritatem splendoremque iucundissima, describit & Europeorum Legatorum abiectiõni, & nimix subie-

ctiõni opponit; simplici quidem, sed sincero, & candido stylo. Nos Epistolam ipsam descripsimus supra cap. 14. vitæ B. Alberti.

Nota III.

Necessitatem Sanctorum locorum iurat quæ nulla est. Ita sanè fuisse, cum Albertus hæc scriberet, facile credendum suadent ipsius grauitas, doctrina, Sanctitas, & intima rerum cognitio, postquam Pontificis auctoritate, & iussu, cuncta ex officio perlustrasset. Sed longè diuersus postea factus est rerum status, & conditio. Quapropter Christiani lectoris conscientiam prouoco, & obtestor, ne ex hoc Alberti loco quidquam de modernis Terræ Sanctæ Religiosis, aut eorum Rectoribus sinistrè iudicet; dum non legerit ea, quæ de ipsorum necessitate, & sumptibus, nos peculiari commentario, de locis Terræ Sanctæ scripsimus, atque nostræ Annalium ordinis epitomæ inseruimus sub an. 1342. quæ non maiori voluptate, satiandæ suæ curiositatis; quam intimo dolore, & compassionem calamitatum ipsorum, & admiratione incredibilium sumptuum, quos ipsos facere oportet, perlegat. Et ego huc transcriberem, si & rem actam agere, & notas in tractatus commutare non nollem. Tunc videbit pauperes Minoritas non absq; extraordinaria Dei prouidentia posse tolerare, quæ patiuntur, nec sine causa procurare, quamquam summis laboribus, tam multa millia aureorum, quæ singulos eorum præfectos erogare cogit Turcica rabies, & avaritia, Græcorumque Schismaticorum æmulatio, & inueteratum odium in Romanæ Religionis affectas, & propugnatores. Certè B. Alberti argumentum de Peregrinorum subsidijs ita mutatum est, vt liqueat eos multo plus dispendij fratribus adferre posteriori æuo, quàm prisco illo tempore referebant emolumentis; cum Europæi Principes, Prælati, & viri nobiles, & pecuniosi faciliiori accessu, & ardentiori charitate Terræ Sanctæ peregrinationem frequentabant.

Nota IV.

Hypocratis vinculis alligandus. Hypocratis vincula videtur describere S. Hieronymus apud Guallensem, de Philosophis part. 4. cap. 4. *Hypocrates adiurat discipulos suos, atque docet, & in verba sua iurare compellit, & in verba sua iurare compellit, extorquet sacrum silentium, sermonem, incessum, mansuetudinem, habitum, moreque describit*. Rectè quidem, nec magis apta dissoluto, & indisciplinato Religioso, vt cogatur, quod S. Paulus ait; *omnia honestè, & secundum ordinem facere*.

Censebit forte quispiam, nec B. Albertum huiuscemodi literas debuisse scribere, nec scriptas per nos publicari; sic magis consulturum vtrorumque honori, & famæ, tam personarum, de quibus scriptæ sunt, quam totius religionis, cuius filiorum imperfectio deregitur. Sed, quod Albertum attinet, vetus ista querela est, cui ipse abundè satisfecit alia longiori Epistola; seu iusto opusculo ad Paulum Romanum, de insolentibus corripendis, quam suo loco proferemus, quæ nostro etiam facto tuendo, non parum suffragatur. Nam quo consilio ab ipso scriptæ fuerunt, vt illi dum viuerent, emendarentur, & occurreretur publicis malis, quæ per ipsos fiebant, & non minoribus, quæ iustè, & prudenter timebantur futura; eodem ego eas in lucem profero, vt si qui cæci sunt, videant, in quo æternæ salutis, & famæ periculo versentur, & resipiscant: quibus autem lumen, Dei beneficio, adhuc integrum est, caueant præcipitia, in quæ non hos tantum, sed alios multos tam homines, quam Angelos appetitus dignitatum,

& imperandi perniciofa, damnataque cupiditas, proiecerit.

Et quamquam nec B. Albertum, nec me peccatorem lateant ipsorum nomina, cognomina, patriæ; horum tamen nihil ab vtrouis nostrum proferatur. Sed quicumque hæc fecerint, non vt ipsorum consuleretur famæ, quam iidem ipsi turpissimis factis, publicè prostituerunt; quod nec Diuina de Sanctioribus etiam hominibus obseruat Scriptura; sed quoniam indigni sunt quorum excreanda nomina per Christianorum ora pronunciantur, qui non Dianæ damnatæ scemina delubrum, sed veri, & boni Dei Iesu Christi, nostri Redemptoris, ineffabilis Incarnationis, Natiuitatis, iciniij, prædicationis, miraculorum, passionis, sepulturæ, Resurrectionis, Ascensionis, & futuri ad iudicium aduentus, Sacratissima templa incendebant, & in cineres reducere minabantur; non iusta desperatione, quam prætendebant; sed impiissima ambitione, qua ipsi flagrabant, & iusto Dei iudicio, ad nihilum redacti, vel singulari misericordia ad penitentiam reducti sunt. Nec me mouet ordinis infamæ timor, cui potius gloriæ est, id genus apostemata vri, secari, excindi malle, quam vt pestiferus virus in totius corporis viscera serpat. Cum ergo vniuersæ historiæ finis, & fructus sit malorum, bonorumque factorum exempla proponere, quo lector quæ turpiter, infeliciterque facta, in alijs reprehendit, caueat ipse; quæque sanctè, prosperèque gesta collaudat, ipse vicissim amplectatur; non minus in posteros, & Rempublicam peccat, qui hæc, quam qui illa tacet.

EPISTOLA LVI.
EPISCOPO ARIMINENSI.
ARGUMENTVM.

Id ipsam negotium Terræ Sanctæ huic Episcopo, apud Pontificem gratè, Albertum commendasse existimo per nuncium, & has literas, vt vocant, credentiales, quas eidem nuncio ferendas tradidit.

VT me cognoscas grato arripuisse animo tuas oblationes; quibus te sponte futurum factorem meum apud Beatitudinem Eugenij Papæ Sanctissimi, cum abs te abscederem, liberè obtulisti: ecce nunc sine vlla cunctatione, tanquam pro meo iure repeto, quæ tu sine avaritia, immo cum magna beneficentia, fueras ante pollicitus. Peto ergo à te, vt his, quæ tibi hic no-

strarum perlator apertius explicabit, piam aurem præbeas, securus credas, benignè assentire. Est enim vir talis, cui non solum nostro nomine, quamuis sumus exigui, sed etiam suo merito te exhibeas fauorabilem, eo feruentius quo nihil præter communis vtilitatis honestissima commoda postulaturus aduenit. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LVII.

FRANCISCO BARBARO.

ARGUMENTVM.

Christophorus donatus, vt olim Prætor Taruisinus Albertum cupiebat illius Urbis populo prædicaturum; sic idem nunc Brixienfium pariter Prætor, multis & urgentissimis Nuncijs & literis ipsum illuc etiam vocat. Albertus in ea re Francisci Barbari iudicium per hanc Epistolam petit.

Vetus mos amicitiae est, Franciscæ mi suauissime, amicorum commissa diligenter celare: proinde quæ ad te scribo apud te permaneant, præter veros amicos, & idoneos homines, nemini propalanda. Prætor Brixienfium fascibus literarum me quotidie penè obruit, vt Brixiam me conferam, suppliciter postulans. Tu verò, quem plurimum diligo, quamuis mihi tuis literis hæcenus persuaseris eundem accessum, cum post nihil scripseris, cuiusdam mihi, fateor, non leuis suspitionis serupulum inieicisti; ne forte salubriore consilio sententiam priorem mutaueris, vel patriæ, ac temporum conditione perspecta, vel alia qualibet causa, quam tibi ratio

consulta suggererit. Ecce palam tecum, vt præsens, proloquor, quæ animo reuoluo; quia suspectum est mihi tuum hoc silentium, inter tot maximè strepitus literarum, quæ ad me frequenter mittuntur, quæque, vt æstimo, non te latent. Nunc ergo per Christianam nostræ amicitiae iura te obsecro, vt quid de nostro ad vos aduentu sentias, apud me amicè, simpliciter, & apertè loquar: & ego tunc, vt efficere posse me videro, tuo præsertim adiutus consilio, melius aliquid statuam. Voti mihi erat longissimam ad te, & plenam amicitiarum Epistolam exarare. Sed per occupationes quotidianas mihi vix hæc pauca vacat scribere. Vale ex Venetijs 1438. 6. Idus Maij.

EPI-

EPISTOLA LVIII.

CHRISTOPHORO DONATO PRÆTORI
BRIXIENSI.

ARGUMENTVM.

Respondet non certa pollicitatione, sed certa spe Brixiani eundi, cum ablata fuerint impedimenta, quæ ipsum hæcenus retardarunt: idque exemplo, & adductis verbis S. Pauli.

SI futuri fructus in quoquam ex populo Brixienfi spes nulla me prouocaret, solus in me, vir egregie, honos, & amor tuus, hunc quem tantopere postulas, ad vos proficiscendi laborem me subire cohortarentur; immò verò penè inuitum, & repugnantem impellerent, vrgerent, & violentius cogerent, non modo præceptum Dominicum, quo nobis dicitur, *omni petenti te tribue*; Verum etiam religiosum officium tuæ diligentis instantiæ, quo factum est, vt tanto iam tempore, & tam frequentibus nuncijs, ac literis me nullius momenti hominem, proferendo vitæ semine super colendis agris Brixienfium cordium deuotione præcipua accerseris: verùm dixerim inhumanum omninò hominem, vt taceam rusticanum, atque agrestem, & ferum, quod si facere satis tibi commodè queat, huic Sancto ardori tuo vlla ex parte desit. Quare, vt ab ea labe me liberem, tibi me promptum exhibeo; nulla quidem certa pollicitatione, sed spe quadam egregia. Neque hoc velim mireris, quò ob ingentia pleraque impedimenta, quæ hostis ille nefarius no-

stræ salutis nobis veterno vsu suo parere solet; mos iste apud nos hæcenus inoleuit, vt nulli Ciuitati accessum nostræ paruitatis audeamus promittere; sed spem animi volentissimi omnibus aperire. In quo vtroque facto, ne nos quisquam non rectè facere arbitretur, Apostolico, quantum mihi videtur, regiminis gubernaculo, vt in altero cautiore inuenti, non sit in verbo nostro est, & non, sed est in illo sit: in altero verò comperiti beneuoli, etiam quod efficere non valeamus, nos ardentè velle, eos qui cupiunt admoneamus. Itaque vir illustris, præscripto quidem instituto, quantum ab illa indubitatae sponfionis fide nunc me apud te tempero, tantum in alacritatem piæ voluntatis me totum proijcio: qui sicut penitus venire non spondeo, ita non prorsus inficior, interim *Omnes sine intermissione oremus, humiliter obsecrantes, vt tandem aliquando prosperum iter habeam, in voluntate Dei veniendi ad vos; desidero enim videre vos, vt aliquid cum Paulo* Ad Rom. i. *Apostolo impertiar vobis gratia spiritualis ad confirmandos vos, idest simul consolari in vobis, per eam, quæ*

VT me cognoscas grato arripuisse animo tuas oblationes; quibus te sponte futurum fauorem meum apud Beatitudinem Eugenij Papæ Sanctissimi, cum abs te abscederem, liberè obtulisti: ecce nunc sine vlla cunctatione, tanquam pro meo iure repeto, quæ tu sine auaritia, immo cum magna beneficentia, fueras ante pollicitus. Peto ergo à te, vt his, quæ tibi hic no-

strarum perlator apertius explicabit, piam aurem præbeas, securius credas, benignè assentire. Est enim vir talis, cui non solum nostro nomine, quamuis sumus exigui, sed etiam suo merito te exhibeas fauorabilem, eo feruentius quo nihil præter communis vtilitatis honestissima commoda postularurus aduenit. Vale ex Venetijs 1438.

EPISTOLA LVII.

FRANCISCO BARBARO.

ARGUMENTVM.

Christophorus donatus, vt olim Prætor Taruisinus Albertum cupiebat illius Urbis populo prædicaturum; sic idem nunc Brixienstem pariter Prætor, multis & urgentissimis Nuncijs & literis ipsum illuc etiam vocat. Albertus in ea re Francisci Barbari iudicium per hanc Epistolam petit.

Vetus mos amicitiae est, Francisce mi suauissime, amicorum commissa diligenter celerare: proinde quæ ad te scribo apud te permaneant, præter veros amicos, & idoneos homines, nemini propalanda. Prætor Brixienstem fascibus literarum me quotidie penè obruit, vt Brixiam me conferam, suppliciter postulans. Tu verò, quem plurimum diligo, quamuis mihi tuis literis hætenus persuaseris eundem accessum, cum post nihil scripseris, cuiusdam mihi, fateor, non leuis suspicionis scrupulum inieicisti; ne forte salubriore consilio sententiam priorem mutaueris, vel patriæ, ac temporum conditione perspecta, vel alia qualibet causa, quam tibi ratio

consulta suggererit. Ecce palam tecum, vt præfens, proloquor, quæ animo reuoluo; quia suspectum est mihi tuum hoc silentium, inter tot maximè strepitus literarum, quæ ad me frequenter mittuntur, quæque, vt æstimo, non te latent. Nunc ergo per Christianæ nostræ amicitiae iura te obsecro, vt quid de nostro ad vos aduentu sentias, apud me amicè, simpliciter, & apertè loquare: & ego tunc, vt efficere posse me videro, tuo præsertim adiutus consilio, melius aliquid statuam. Voti mihi erat longissimam ad te, & plenam amicitiarum Epistolam exarare. Sed per occupationes quotidianas mihi vix hæc pauca vacat scribere. Vale ex Venetijs 1438. 6. Idus Maij.

EPI-

EPISTOLA LVIII.

CHRISTOPHORO DONATO PRÆTORI
BRIXIENSI.

ARGUMENTVM.

Respondet non certa pollicitatione, sed certa spe Brixiani eundi, cum ablata fuerint impedimenta, quæ ipsum hætenus retardarunt: idque exemplo, & adductis verbis S. Pauli.

SI futuri fructus in quoquam ex populo Brixiensti spes nulla me prouocaret, solus in me, vir egregie, honos, & amor tuus, hunc quem tantopere postulas, ad vos proficiscendi laborem me subire cohortarentur; immò verò penè inuitum, & repugnantem impellerent, vrgerent, & violentius cogerent, non modo præceptum Dominicum, quo nobis dicitur, *omni petenti te tribue*; Verum etiam religiosum officium tuæ diligentis instantiæ, quo factum est, vt tanto iam tempore, & tam frequentibus nuncijs, ac literis me nullius momenti hominem, proferendo vitæ semine super colendis agris Brixienstem cordium deuotione præcipua accerseris: verùm dixerim inhumanum omninò hominem, vt taceam rusticanum, atque agrestem, & ferum, quod si facere satis tibi commodè queat, huic Sancto ardori tuo vlla ex parte desit. Quare, vt ab ea labe me liberem, tibi me promptum exhibeo; nulla quidem certa pollicitatione, sed spe quadam egregia. Neque hoc velim mireris, quò ob ingentia pleraque impedimenta, quæ hostis ille nefarius no-

stræ salutis nobis veterno vsu suo parare solet; mos iste apud nos hætenus inoleuit, vt nulli Ciuitati accessum nostræ paruitatis audeamus promittere; sed spem animi volentissimi omnibus aperire. In quo vtroque facto, ne nos quisquam non rectè facere arbitretur, Apostolico, quantum mihi videtur, regiminis gubernaculo, vt in altero cautiores inuenti, non sit in verbo nostro est, & non, sed est in illo sit: in altero verò comperti beneuoli, etiam quod efficere non valemus, nos ardentè velle, eos qui cupiunt admoneamus. Itaque vir illustris, præscripto quidem instituto, quantum ab illa indubitata sponsonis fide nunc me apud te tempero, tantum in alacritatem piæ voluntatis me totum proijcio: qui sicut penitus venire non spondeo, ita non profus inficior, interim *Omnes sine intermissione oremus, humiliter obsecrantes, vt tandem aliquando prosperum iter habeam, in voluntate Dei veniendi ad vos; desidero enim videre vos, vt aliquid cum Paulo Apostolo impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est simul consolari in vobis, per eam, quæ*

que inuicem est fidem vestram, atque meam: nam ut aliquem fructum babeam in vobis, saepe proposui venire ad vos, & prohibitus sum. usque adhuc. Verum quoniam a

Domino gressus hominis diriguntur, rogemus ut viam nostram dirigat, atque in vobis vberiores fructus, ingentis fructus compensem. Vale ex Venetijs 6. Idus Maij 1438.

EPISTOLA LIX.

EPISCOPO CYPRIO EBRONENSI. (1)

ARGUMENTVM.

Albertus è Cypro in Italiam anno superiori soluens, accepit ab hoc Episcopo librum Pistoriensis in Thusciam conuentui consignandum; scribit ergo se in Italia incolumem esse, sed in Etruriam nondum migrasse, nec adhuc baiulum inuenisse, per quem librum mitteret Pistoriam; missurum tamen, vel se laturum, cum se obtulerit occasio, petitque alium librum ab Episcopo ad se mitti in Italiam.

EX tua Cypro hactenus recedentes, tandem, Christo propitio, sospites peruenimus ad Italiam. Qua de re, scio te mecum Deo nostro gratias cumulatè referre; dicamus igitur & nunc semel pariter Deo gratias. Librum tuum, quem Pistoriensis Conuentui assignandum, cum abirem à Cypro, abs te accepi, necdum mihi, nec cum illuc attuli, propterea quod neque ipse in Thusciam sum profectus, neque per quem tutò deferri posset, adhuc nobis quispiam fidelis occurrit. Quiescat tamen tuæ mens Reuerentiæ securissimo somno, quoniam ita fideliter omnia complebuntur, ut apud te nil certius esse debeat. Inter multa præterea multorum in nos officiorum præclarissima merita, quibus es de nobis optimè meritus, quoniam ea

nobis munificè, & humanissimè præstitisti; illud esset sanè præstantius, si tuo studio, & cura libellus ille tuus, qui de heresibus (2) aliquando apud me fuit, ad me ad Italiam celerius perferretur. Valde enim, fateor, illo indigeo, essetque mihi, supra quam dici possit, admodum opportunus: nunc maximè, cum nobis multa erunt de unitate fidei conferenda cum his Græcis (3) quos iam ad Italiam pro fidei concordia Romanæ grauitatis suscipienda aduenisse letati sumus (4) Pro libello autem ipso præter augmentum erga te nostræ dilectionis, quæ solet acceptis beneficentiæ muneribus cumulari, si quam voles tibi temporariam vicissitudinem exhiberi protinus ordinabo. Vale ex Venetijs 1438.

NOTAE.

Nota I.

Ebronenf. Est Hebron Syriæ Ciuitas, olim Episcopalis, Patriarchæ Hierosolymitano immediatè subiecta, nunc Pagus: cuius rudera indicio sunt frequentius Urbem quondam fuisse habitatam. *Mirans in not. Episcopatum.*

lum in Oriente, sed etiam in Italia Schismaticorum, etiam Græcorum, vnionem suam operam impendisse, multa cum ipsis in Concilio, & extra ipsum conferendo.

Nota IV.

Quos iam ad Italiam aduenisse letati sumus. Ergo hæc Epistola data fuit post diem nonam Februarij anno 1438. quo die Græci Venetias appulerant, & antequam fiebant collationes de vnione, quæ priuatè imprimis cœptæ sunt, circiter ab Idibus Aprilis, publicæ verò ab 8. die sequentis Octobris, propter quas, Albertus illum libellum Ebronenfis tantopere desiderabat. Cumque Epistola Venetijs data fuerit, iam constat Albertum Græcis venientibus obuiam iuisse, fortassis in comitatu Cardinalis S. Crucis, & Marchionis Ferrariensis. quos Pontifex Venetias misit, ut illos cum honore Ferrariam ad Concilium conducerent.

Nota II.

De heresibus. Videtur hic idem liber esse, quem superius Epistola 47. per Thomam Bibium è Cypro ad se in Italiam mitti rogat, in quo nimirum, ut ibi loquitur, acta cunctorum Conciliorum, & errores omnium nationum orbis enumerantur.

Nota III.

Cum nobis multa erunt de unitate fidei conferenda cum his Græcis. Hinc satis constat Albertum, non so-

EPISTOLA LX.

BERNARDINO SENENSI.

ARGUMENTVM.

Anno 1439. mense Iunij, erat in vltima dispositione Græcorum vnio cum Ecclesia Romana, sub vnus Romani Pontificis vnici Ecclesie vniuersalis capitis obedientia, voluit Pontifex, quo maior esset solemnitas, & letitia, ut præcipui Italiae concionatores eam quotidianis sermonibus publicè habendis celebrarent, iussitque Alberto presenti, ut Bernardinum nominatum vocaret, quod per hoc Epistolium facit.

GLoria ingens Domini Dei nostri exhilarare debet faciem corporis nostri, per sobrium mentis gaudium. Accipe rationem:

Græci qui hic sunt ex veteri perfidia sua, ad simplicem Romanæ fidei grauitatem celerius conuolarunt, cuius boni, ut sis particeps, Pater optime

time, & videas quæ magna solemnitate constituenda sunt, *Iubet Sanctissimus Dominus noster* (1) vt quaprimo ad pedes Sanctitatis suæ te conferas: rediturus Senas, cum volēs, si primum nonnulla coram

eius Sanctitate grauiter firmabuntur, quæ per Prædicatores omnes Italiæ fieri cupit in conseruationem exortæ lætitiæ. Vale ex Florentia 8. Iulij 1439. hæc de mandato Sanctissimi Domini nostri breuiter ad te scripsi.

N O T A.

Iubet Sanctissimus Dominus noster. Non frustra vocatus est S. Bernardinus cui prædicanti Spiritus Sanctus verba dictabat. Nam etsi Græcicæ linguæ, ante, & post sermonem

tunc Florentiæ habitum, prorsum ignarus, ita tamen Græcorum auribus eleganter græcè dixit, vt illi crediderint eum linguæ suæ peritissimum fuisse.

S C H O L I O N.

Hoc loco codicis Capistranensis reperi sequentes Eugenij Pontificis literas, Alberto iam secundum in Orientem profecturo datas. Quas quoniam Vvaddingus inter alias huius expeditionis literas Pontificias non habet, nobis visum est eas hic inferere, idque satis opportunè: etenim cum hoc eodem anno 1439. pridie Non. Iulij decretum vnionis Græcorum à Græcis, Latinisque subscriptum, in publica Sessione Concilij Florentini, vtrisque præsentibus, publicè lectum fuisset, & Græci iam die 21. Iulij abirent; Armenique in via ad Concilium venientes, se etiam Romanæ fidei conformaturi, & Eugenij Pontificis obedientiæ subiecturi essent, ardentissimo Eugenij bono zelo, & in omnes charitati id satis non fuit, nisi omnes omninò Orientalium nationes, & Schismaticorum Sectas, ad eiusdem fidei vnionem in vnum corpus, sub vno capite, vnoque Christi in Terris Vicario, coniunctas videret. Missis ergo ex regularis obseruantia professoribus, ad alias nationes, multis Minoritis, Albertum nostrum ad Iacobitas, Cophotos, Aethiopes, & Indos destinauit, cum literis apud Vvaddingum relatis, ac præterea sequentibus, quas ille non vidit.

E P I S T O L A L X I.

EUGENIUS EPISCOPUS SERVVS SERVORVM DEI
Venerabili Fratri Iohanni Patriarchæ Iacobinorum.
Salutem, & Apostolicam Benedictionem.

Non ambigimus quidem, Frater charissime, quæ hic ad laudem Omnipotentis Dei, & totius vniuersalis Ecclesiæ gaudium gesta sunt, tuæ quoque fraternitati, fama vulgante, esse iam cognita. Nos tamen

tamen pro affectu, & officio nostro, hæc ipsa tuæ fraternitati insinuanda censuimus, vt nostrorum in Domino gaudiorum fieres particeps: cum enim, disponente Deo, in Beati Petri Apostolorum Principis Sede Sancta, S. Romana Ecclesia, licet immeriti, confederimus, ipsiusque Apostoli Successores simus, cui à Domino collata est potestas ligandi, atque soluendi, debemus profectò felicitati Dominici gregis, quem regendum suscepimus, incrementa fratribus nostris vbique terrarum annunciare, vt tanquam fideles serui, ex Domini sui successibus secundis gaudeant, vt nobiscum vnà Omnipotenti Deo gratias referant. Tuæ itaque Religioni, Frater charissime, cuius nobis merita singularia multorum sunt relatione comperta, significamus Græcam, Latinamque Ecclesiam periculoso, ac diuturno abs se inuicem diffidio separatam, Deo tandem miserante, in vnionem, concordiamque rediisse. Aduenit namque ad nos, sua sponte, & à nobis admonitus, charissimus in Christo filius noster, Ioannes Paleologus, Romeorum Imperator illustris, vnà cum venerabili Fratre nostro Ioseph Patriarcha Constantinopolitano, & loca tenentibus trium Patriarcharum, & Archiepiscopis, Clericis, ac Monachis, & nobilibus plurimis, nobis suppeditantibus sumptus necessarios, Concilij Oecumenici celebrandi gratia, & cum longissima, diligentissimaque præcessisset disputatio, tandem Romanæ Ecclesiæ fides ab omnibus mira concordia, & ritè comprobata, ac certissime suscepta est. Verum hæc omnia planius, & melius fraternitati tuæ dilectus filius Frater Albertus, ordinis Minorum, vir magnæ religionis,

& casto zelo fidei feruens, referabit; quem, huius rei gratia, ad fraternitatem tuam duximus dirigendum; decretique copiam ostendet, quam secum defert, vt vberius in Domino gaudeas, quem etiam commendamus fraternitati tuæ, & illum, ob Dei, B. Petri, nostramque reuerentiam, suscipias in omnibus commendatum. Sanè illi plurima commissimus secretius cum tua fraternitate tractanda, pro honore Dei; populorumque nobis subditorum perpetua salute; cui, hortamur in Domino, vt in omnibus fidem adhibeas, tanquam nobis ipsis, atque in his, quæ rationabiliter suggeret, fauorabiliter annuas. Nuntiamus id quoque pro abundantiori gaudio fraternitati tuæ, cum Imperatore memorato legatos etiam aduenisse Trapezuntij Imperatoris Valachorum, Hiberorum, Ruthenorum, & omnium, omninò græco ritu, & more viuentium. Expectamus autem in breui adfuturos & Armenios, qui veniunt parati ad obtemperandum Romanæ Ecclesiæ per omnia. Cum itaque venerabilis frater, tanta cernas Diuinæ pietatis indicia, non dubitamus mentem tuam, Christiana pietate flagrantem, ad referendas nobiscum Deo gratias, ex omnibus medullis cordis esse conuersam, & id cupere omnibus votis, vt Ecclesia Catholica toto terrarum orbe diffusa, vnà sit, idem sapiat, idemque sentiat, atque sub vno Pastore grex vnus fiat, & sub varietate linguarum concursus sit omnium fides, vt omnes, vno spiritu, & vno ore glorificemus Deum, & Patrem Domini Nostri Iesu Christi. Data Florentiæ anno Incarnationis Dominicæ 1434. VII. Kal. Augusti Pontificatus Nostri anno nono.

EPISTOLA LXII.

MATTHEO BISSARRO.

ARGUMENTVM.

Albertus sub anni superioris finem, vel initio presentis, soluit Venetijs pro secunda sua profectioe in Orientem, & ex via scripsit hoc anno 1440. literas plures, ex quibus prima mihi est ista ad Bissarrum, in qua gratias agit pro beneficijs ab eo, & alijs in Creta acceptis, & se ac socios, inter medios gladios pro fide proficiscentes, eorum precibus commendat. Socios suos laudat, & Presbyterum ipsi à Bisarro commendatum.

Quia pondus negotiorum vrgit me pauca ad te loqui, volo exigua charta non exiguum, sed magnum & antiquum in te amorem nostrum tibi significare, palam profectò contestans, illum, si crescere potest, solo ardore virtutum tuarum erga te quotidie augeri. Quamquam autem egregium adiumentum nostri itineris, quod ad nos ex tuis impensis, ac reliquorum fidelium apud Cretam, allatum est, tanquam opus misericordie me delectet, tamen flagrans charitas, & animus quo ista omnia à te fiunt, mihi sane plus placet. *Non quero*, ait Apostolus, *datum, sed requiro fructum*; Restat mi Matthee charissime, vt tu nos, & qui nos diligunt, in ipso iam procinctu periculorum, ad ardua fidei profecturos, ac verè medios inter gladios conuolantes, feruentibus orationibus

iuues. Quod vt facias, cum omnibus mei ordinis, & reliquis vtriusque sexus Sanctis fidelibus, hoc magis rogo, vt tibi cæteris plus curæ sit. Comes nostræ peregrinationis, præter cæteros super humanam opinionem idoneos, Presbyter Ioannes fide & magnanimitate vincit testimonium tuum, quod illi apud me hæcenus verum ac sincerum præbuiti. Amicis autem nostris, quum plurimi sint, quibus scribere nequeo, post charam in Christo salutem, hanc scedulam communem facies, in quibus Baptistam nostrum de Valmaran, & illum doctum Ognibonum non putes postremos, Reliqua quæ circa nos aguntur, ex dulcissimo meo Fratre Antonio Cremenfi, vt soles, audies: Vale, & pro me orantentius. Ex Candia Cretæ Kalend. Martij 1440.

EPISTOLA LXIII.

FRATRI BARTHOLOMÆO IANENSI (1)

ARGUMENTVM.

Excusat se, quod sæpius non scripserit: itineris sui rationem, & ingentem speciem magnas res pro fide, & Ecclesia Christi consummandi aperit, etsi id pro

pro sua humilitate parce admodum, & quasi nolens volens: promptissimum ad Martyrium sustinendum animum profitetur, mille mortes pro eis tolerandas, felicissimas vitas vocans. Preces apud Deum fundendas petit, & literarum baiulum Bartholomæo commendat.

Prouocatus hæcenus dulcibus querimonijs tuis, quibus te literas meas valde desiderare significabas, scripsi ad te superiore mense Martio, ex Candia Cretæ, non quidem admodum longam Epistolam vnã, sed verè absque vlla diligentia tumultuariè, celeriterque dictatam: vrgebat enim nos angustia temporis, qua cogebamur vel nihil, vel ineptum aliquid, quo ad elegantiam attinet, ad te scribere. Sed malens apud te videri amicus, quam disertus, elegi, quantum arbitror Christianissimè, potius illa, qualiacumque sint, ad te dictare, quam nihil, quæ & ipsa nescio, si ad te vnquam peruenirent. Nunc verò vt magis gaudeas, nisi pro peccatis meis, nobis Christi dextera subtrahatur, sumus in dies *ex Rhodo Carras, vel vt vulgo dicitur, Cayrum* (2) iucundissimè profecturi: tanto Diuinæ misericordie fauore adiuti, vt ne illud quidem cupere potuissem. Nimis esset longum singula prosequi, præsertim quia hic secreta sunt valde nostra consilia, nec etiam propter improbos, nisi ore ad os, cum amicis tantum & Deum timentibus, securius conferenda. Magna nobis est spes sub protectione Diuini fauoris, egregia quædam pro gloria Christi, in augmentum fidei & Orthodoxæ, Catholicæque Ecclesiæ consummandi, qua in re probè gerenda, *si quis mille perpetiatur mortes, quis, nisi non Christianus, eas non potius dixerit felicissimas vitas?* (3) Itaque tantummodo ora, mi frater in Do-

mino dilectissime, atque orari facias instantissimè, vt pro præsidio nos foueat Christus, rem causam suam, agat, euentu prospero, atque in finem, nec abs spe cadere sinat nos famulos suos, quorum est animus de munere eius non solum pro augenda fide, nullo labore terreri, sed etiam, si opus fuerit, iucundè occumbere. Si prosperum faciet Dominus pium desiderium nostrum, conabor, cum rediero, ex ordine ad te cuncta significare. Tu verò vaca interim diligentius, vt plenè fias & lingua & literis græcus, qui fide Romanus es; si ad me scribere voles, mitte huc Rhodum literas ad ciuem quendam Venetum, Ioannem Martini, per quem, quàm est amicissimus, nobis tutò cuncta reddentur. Hunc baiulum nostrarum, Antonium Belucam libenter excipies; optat enim à me, de te edoctus, te habere amicum. Is venit Constantinopolim, ab Imperatore vocatus, nec paruæ authoritatis est apud Græcos, profecturusque forsitan ad Italiam, tibi in aliquo vtilis est futurus. Rescribe ad nos cum omni diligentia, *quo in statu res fidei cum Græcis sit* (4) & tibi soli credemus, quoniam apud nos pro affectionibus varia à plerisque feruntur. Et hoc in fine petimus, vt quàm celeriter illud efficias. Iste autem portitor tibi adiumento erit, vt tutò ad nos literæ perferantur. Vale, & me ama, neque orare desinas, quousque rescribam, *ex Rhodo XV. Maij* (5) 1440.

N O T A E.

Nota I.

Fratri Bartholomæo Ianensi, alias de yano de quo Vvaddingus; *Græcis autem, ut ad Concilium venirent, non segniter aut frigide persuaserunt Fr. Bartholomæus de yano vir doctissimus, & piissimus, & Fr. Albertus Sarthianensis, ad hoc ab Eugenio missi.* Dum autem Albertus hanc Epistolam scripsisset, erat Bartholomæus Constantino- poli, ut Græcos in fide, quam in Concilio professi sunt, fortius confirmaret: sed Vvaddingus non immeritò lamentatur, quod multi tales missi non fuerint, qui Marci Ephesini peruicacissimi Schismatici præstigijs occurrerent, & falsas eius, perniciosissimasque suasiones refutarent, quibus ille post mortem Imperatoris, Græcos iterum ad vomitum reuocauit.

Nota II.

Ex Rhodo Carras, vel ut vulgo dicitur, Cayrum. Non immediatè per mare, ex Rhodo ad ostia Nili, sed per viam terrestrem Hierosolymitanam, ac inde per desertum Syriæ ad Aegyptum, ut narrat Vvaddingus tom. 5. ad an. 1439. n. 39. & satis intelligitur ex literis Pontificijs huius missionis, & commissionis B. Alberti, per quas Hierosolymam expressè destinatur, cum specialibus literis Eugenij Pontificis ad Coptas, & eorum Prælatos Hierosolymæ congregatos. Nicomedus etiam Aethyopum in S. Ciuitate Abbas in literis ad Pontificem, sequenti Octobre Hierosolymæ datis, apud Iustinianum in actis Concilij Florentini. *Cum ad nos, inquit, deuenerunt Nuncij tui ob causam fidei, magnam ex eis consolationem accepimus: nec in solens est iter Cayro in Rhodum, & ex Rhodo Cayrum, per viam Hierosolymitanam: nam & Albertus ipse in sequenti Epistola ad Eugenium narrat Legatos Aethyopum ad*

Concilium, quos Rhodi expectabat, per eam viam profectos fuisse: fuitque rebus deinde in Aegypto, & Aethyopia gerendis necessarium, nedum valde opportunum, ut Orientalium nationum, & Sectarum homines, Hierosolymæ commorantes, & per Syriam, & Palestinam dispersos, cum quibus ante biennium de fide & Ecclesiarum vnione tractauit, ostensis nunc ac declaratis decretis vnionis Græcorum, & Armenorum in bono proposito confirmaret, eorumque fauore & auxilio ad ipsorum Principes & Patriarchas facilius & fructuosius progrediretur, sciretque omnem rei dispositionem, antequam accederet, ut Vvaddingus factum fuisse narrat. Nec refert quod Albertus hoc loco neque Hierosolymæ, nec alterius mediterranei loci mentionem faciat, qui non totum iter describere, sed duos eius extremos terminos, Rhodum & Cayrum indicare voluit.

Nota III.

Si quis mille perpetiatur mortes pro fide scilicet, & Ecclesia obitas, non dixerit felicissimas vitas, & infra, de se, & socijs loquens. Quorum est animus non solum nullo labore terreri, sed si opus fuerit iucundissimè occumbere. Hæc, præter alia multa, quæ pro occasione sparsim notamus, manifestè demonstrant, quantus fuerit zelus Alberti pro fide, Ecclesia, & salute animarum: quantus animus, quam ardens desiderium fuerit pro illis Martyrium occumbendi.

Nota IV.

Quo in statu res fidei cum Græcis sit. Hoc est, postquam ex Concilio Florentino redierunt in Patriam. Nec mirum est de hoc dubitare Albertum, Ephesinus enim, insensissimus Latino- rum

rum inimicus, postquam redijt, statim omnia turbabat, ut existimo significare Albertum, cum adiungit. *Quoniam apud nos pro affectionibus varia à plebisque feruntur.*

Nota V.

Ex Rhodo XV. Maij. Albertus præcedentem Epistolam in Creta dedit

Kalendis Martijs: vnde colligo hanc scriptam ab ipso fuisse, non redeundo ex Aegypto, & Syria, sed eundo ex Italia, & ipsa Epistola id ipsum confirmat; dum non res gestas narrat, sed spem gerendi præbet; sequenti vero mensè Decembri, Rhodum reuersus, ad Eugenium Pontificem inde scribendo res iam in Aegypto gestas narrat.

EPISTOLA LXIV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Albertus rebus pro voto in Aegypto peractis, in Italiam rediens, hanc Epistolam ex Rhodo ad Pontificem dedit; per quam & sui itineris, & rerum gestarum rationem, pro temporis & orij angustia, breuius reddit: reliqua in locum, & tempus; opportuniora reseruans.

DE toto ordine nostri itineris, ad Sanctitatem tuam integrè scribere, Beatissime Pater, etsi ad multa legenda, quod libenter facis, esset tibi admodum liberum, tempus à summis negotijs, quibus quotidie occuparis, ipse tamen celerimus nauigiorum à nobis recessus, præter alia quæ me vrgent, impedimento mihi futurus esset, ne cuncta necessariò scribenda complecterer. Ac primò quidem, quod attinet ad referendas Domino Deo nostro vel mediocriter gratias, pro clementissima illius erga nos cura, proque miro exitu hucusque negotij, quod dextera manus eius verè perficit, pro spe denique non inani, ad quam corda nostra prouexit atque euexit maximorum futurorum per hanc occasionem bonorum, quibus iam facta bona materiam itidem spei exhibent commodissimam; Sane ad id

vnquam faciendum nullo tempore erimus satis idonei; ad explicanda verò omnia diligenter, quo & contentia partium prædictarum, & pericula ingrediendi ad Saracenos, & difficultas egrediendi ab eis, ac postremò labor inter eos latendi, tuæ Sanctitati notissimi fiant, certe pro his omnibus, & Epistolam longiorem, & tempus mihi aptius desiderare debetis: igitur quod angustia temporis in præsentia solum tribuit, tantummodo necessarijs breuiter incumbamus. Sciat itaque tua Sanctitas, Eugeni Papa Beatissime, post fratres, quos ad te ex maximo illo Cayro ante præmiseram, in quibus Dominicus Senensis, tuus antiquior filius, prior est, nos Domino protegente, pridie Non. Octobris (1) huic Rhodum venisse, vbi & nunc sumus, cum legatione solemnè magni illius Patriarchæ Iacobinorum, ad quem

quem anno superiore nos miseris. Caput verò legationis prædictæ est vir quidam Andreas nomine, quem magno cum periculo, pro rabie Saracenorum, vix tandem ex Cayro, veluti ex fornace ferrea Aegypti, & tanquam prædam ex ore immanis belluæ eripuimus, hominem non parui apud suos loci. Quod verò ad nostros, tu ipse iudicabis, cum ad te ille peruenerit. Hic cura sit Abbas centum & eo amplius Monachorum, vetustissimis illis Monasterijs curam impendit, quæ Sanctos Patres & edificasse & inhabitasse, atque in eisdem eos diem suum obiisse affirmant; Antonium dico, & Paulum, quos Principes Monachorum extitisse tradit antiquitas. Inter multos autem suos, ac penè dixerim inter omnes, hic solus est ausus laborem ad te veniendi, & discrimen arripere, alijs supra modum verentibus furibundam insaniam infidelium, quibus si palam fieret negotium fidei, solam crudeliorem mortem adiunctam omnium Christianorum Aegypti essent & venientibus & remanentibus illaturi. Qui eorum metus non mihi videtur à ratione penitus abhorre, cum inter infideles Paganos continuò habitantes, sic eis de re sua familiari, de liberis, de parentibus, de vita corporis, de fide denique, & spiritu ipso quotidie dimicandum. Hunc verò Abbatem, quem vocant S. Antonij, tantum supra cæteros audentem, solus ardor, vt dicit, fidei ad te trahit, & vrget, vt suo labore, & opera præclara, illa sequatur vnio, quæ non modo Iacobinos, verum etiam Regem illum Aethyopum, quem Regum omnium asserunt potentissimum, cum Iacobinis ipsis pariter complectatur. Cui quidem nomina-

tissimo Regi, cum Patriarcha Coptorum, qui & ipse Iacobinorum in spiritualibus caput iam diu sit, omnium procul dubio vnionem, quam cum Romana Ecclesia Patriarcha prædictus sit habiturus, iste Abbas à Rege maximo Aethyopiæ probatum iri non dubitat: quod cum viderimus, per sapientiam Christi, Eugeni Papa Beatissime, esse confectum; da, oro te, gaudium, quod huic letitiæ præponendum existimes: nam quæ eloquentissimorum hominum tunc præconia, quæ voces laudum, quæ præcordia ipsa, aut quis Sanctus affectus de tantis bonis dignè poterunt exultare? ea prædicare, atque extollere? Etsi enim Græcos, atque Armenios, Regemque Trapezuntiorum ad Sedem Petri redisse, tuis temporibus, tuaque iam opera, & industria, propitio Christo, summè lætandum sit, totum tamen, quod cum venia prædictorum, iam cum Romana Ecclesia vnitorum, dictum esse maluerim, exigui valde momenti res est, si eam velis ad concordiam Regis Aethyopum, & populi illius, vt de Salomone legimus, veluti arena maris innumerabilis, comparare: cuius ob singularem libertatem, ob vastissima Regna, quæ tenet, & quibus imperat, ob copiam gentium subiectarum, ob bellicam virtutem, ob summas quoque diuitias, tanta potentia esse refertur, vt omnis ei obiecta reliquorum nunc imperantium Monarchia, Tribunitiæ potestatis nomina sortiantur, nisi quæ de illo à suis referuntur, fabulæ sint, & vana iactatio. Quem & ipsum centum Regum Patriarcha ille suus vocat Imperatorem, è quibus XIII. Paganorum Deo & sibi Marte subiecerit; sed de hoc alias diligentius.

Nunc

Nunc verò, Beatissime Pater, iuxta prophetica vocem, *ad te iam veniunt Legati ex Aegypto*: quorum iste Abbas Andreas, vt diximus, caput est. Verum vt apertius intelligas quonam etiam modo Aethyopia præueniat manus suas datura Deo, id est tibi, qui pro vero Deo, cum reliquis Ecclesiæ Patribus, & præpositis, & mortuis, & viuentibus, Deus in terris es, quemadmodum de præsidentibus dicitur, *Dijs non detrahes, & applicabitur ad Deos, & ego dixi, Dij estis, & constitui te Deum Pharaonis*, vt igitur sicut dicere cœperam, hæc intelligas B. P. diligenter quæso attende; ob summum metum Saracenorum factum est, ne scilicet illis fidei negotium proderetur, vt istius Abbatis qui mecum est, comes itineris nobiscum, ex Cayro Rhodum, per Damiatam, qua perreximus, proficisci nequie-rint. Fuerat autem inter nos constitutum, cum essemus in Cayro, vt Abbate mecum proficiscente, reliqua omnis societas, quæ ad Sanctitatem tuam secum ventura esset, in duas diuisa partes, duabus ad nos vijs sese Rhodum totam tandem conferret, ne simul omnes, atque eadem via, essemus nimia multitudine Saracenis conspicui. Harum duarum partium primam statuimus esse debere hominum ex Aethyopia venientium, vt & Patriarcha in ipsis, ad tuam Sanctitatem venientibus Aethyopibus, sicut eum habent, Prælatu Aethyopiæ videretur, & tua Sanctitas de rebus Aethyopiæ haberet, cum quibus Aethyopibus, vt cupit, conferret. Ex his autem omnibus, ordine instituto, per iter Hierosolymitanum, sex Aethyopes venturos ad

nos Rhodum expectabamus: sed vi ventorum in Cretam traiectione, nos præcesserunt, vt iuxta propheticum vaticinium, Legatos Aegypti præueniat Aethyopia: altera pars Iacobinorum ex Cypro ventura est, sine quibus, quoniam iste Abbas ex ipsis est, hinc ad tuam Sanctitatem abire non possumus. Cum ergo isti venerint, vt diligentius ordinauimus; tum quamprimum, Deo propitio, adiunctis nobis ex Creta etiam Aethyopibus, ad S. T. legatio præclara peruentura est. Tu verò intèrim B. P. Apostolicis nos benedictionibus prosequendos, vel potius aduocandos, tutandosque existimans, etiam orationibus tuis adiuua, vt studia tua, nostros labores præcunctia, hoc Sancto concordie Seminario, in fide ac moribus optimis, toto terrarum orbe lato fatu consperso, ea bona præclarissima pariant, quibus & infidelium blasphemantium perfidia conuertatur, & Schismaticorum rebellantium cœcitas auferatur, & hæreticorum oblatrantium superbia subijciatur, & Iudæorum malignantium durities molliatur, & quod prius dicendum fuit, Christianorum verè Catholicorum, sed malè, sed superbè, sed inuidiosè nimium, dissidentium sumultas periculosa, per viscera Charitatis Domini Dei nostri concilietur, conflata in concordiam Christiani pectoris sempiternam. Dominus Deus optimus, B. P. cuius vicem geris, in terris te, ac Sedem Petri tueatur, augeat & conseruet, in gloriam sui nominis, & augmentum Christianæ Religionis. Amen. Ex Rhodo Kal. Decemb. 1440.

N O T A.

Pridie Non. Octobris. Cum Albertus præcedentem Epistolam XV. Maij Rhodi, eundo scripserit, & nunc referat se Pridie Non. Octob. Rhodum rediisse, iam constat ipsum intra quinque vel verius quatuor menses, legatione

sua in Aegypto perfunctum fuisse: nam literæ, quas ipsi ad Pontificem deferendas Patriarcha Iacobinorum dedit, scriptæ sunt 12. Septembris apud Iustinianum in Actis Concilij pag. 352.

EPISTOLA LXV.

D V C I B V R G V N D I Æ.

A R G V M E N T V M.

Philippi Bomi Ducis Heraldus, ex Hierosolymitana peregrinatione rediens, Albertum in Rhodo rogavit, ut quæ in Oriente ad obsequium fidei gessit, Duci perscriberet: sed Albertus maluit res arcanas ipsius Heraldici fidei nuntiandas, quam volantis folij fortunæ committere, quod in aliorum manus venire posset: idè rogat Principem, ut Nuncio fidem præbeat, magnam de Philippo famam insinuat; & veterum Francorum res pro fide, & Ecclesia strenuè gestas, ipsi imitandas augurat, & proximam Epistolam opportuno tempore se daturum promittit, quam tamen nondum vidimus, etsi Albertus dicat se illam in chartulis dictam habuisse.

CRebra fama bonitatis tuæ, Philippe Illustris, & testimonium virtutum tuarum, quod tibi apud me neque pauci, neque contemnendi testes, fideliter, & sincerissimè sæpe perhibuerunt, atque in dies perhibent, me, penè dixerim, compulerunt inuitum, ad scribendum libentissimè tibi non modo hæc pauca, verum etiam *Epistolam quandam longissimam* (1) honoris, & dilectionis erga te meæ, ea quidem, narrantem, quæ & te clarissimum Principem, & me exigui momenti hominem decere putavi. Quam Epi-

stolam nostram, quia celeritate perfectionis nauigiorum, nec dum ex chartulis nostris eruere potui, in quibus fuerat primò dictata, idè illam modo non queo penitus ad te mittere: sed erit, Christo authore, ut hæc nostra dilatio, meliore fœnore compensetur. Nunc itaque quod solum festinantia ingens, & variæ mihi occupationes concedunt, his te paucis rogo instanter, ut huic iuueni, nostrarum portitori, & histrioni, atque Heraldico excellentiæ tuæ, de Sanctorum nostræ redemptionis locorum peregrinatione deuotius redeunti

deunti, ut mihi ipsi, plenissimè, & sincerissimè credas de his, quæ me primus omnium vehementer rogauit, ut ad te scriberem, quorum quidem egregiorum pro Christi Ecclesia & fide gestorum partem illi tibi referendam commisi: pleniorè verò rerum narrationem ad Christi, atque Eugenij Papæ Sanctissimi gloriam & laudem maximè pertinentem, nam eius studio quæ præclara omnia, & eo authore quæ digna, gesta sunt, afferendæ tibi Epistolæ nostræ, de qua supra dixi, causa maiore, & consilio grauiore reseruo. Donet tibi interim, ac semper, de Cælo Deus Omnipotens; Philippe clarissime; Sanctos illos tuæ Illustris Profapiæ Patres, & reliquos Christianissimos, omnis clarissimæ Francorum familiæ Principes, magno omnino, & summo æmulandæ vittutis studio imitari, qui viri fortissimi (2) ut ad memoriam posterorum digna celebritate historiæ proditum est, summo ardore fidei, & deuotione Religio-

nis accensi, omne vitæ suæ, quamuis longissimum tempus, insignia Dei bella gerentes, tutandæ S. Ecclesiæ, & Christiano augendo præclaro populo consumpserunt: horum si tu mores immortalis gloriæ fueris promptè complexus, præter conscientie sanctimoniam, dabit tibi Dominus Euangelica pace florere, & subactis tibi, atque omni Gallorum amplissimo ac vetustissimo Regno inimicis nequiter aduersantibus, de fidei hostibus perpetua laude triumphare. Opto te in bonis prosperè agere, & à cladibus malorum Dei misericordia liberari. Vale Illustrissime & Christianissime Princeps. Ex Rhodo summa celeritate, & currentissimo calamo, ut inepti ipsi apices protestantur, cum iam laboriosi nauæ, è portu egressuri, atque à litoribus funem soluentes, alterutro studio sibi inuicem conclamarent, sub celebritate Paschali, & die Sancto Prothomartyris Stephani 1440.

N O T A E.

Nota I.

Epistolam longissimam, & infra, pleniorè verò rerum narrationem reseruo. Hæc & quæ sequuntur, tum hic, tum in sequenti Epistola ad Leonellum Principem Ferratiensem, ampliorè parturire videntur notitiam rerum ab Alberto nostro in Oriente gestarum. sed neutram vidimus, nisi fortè eadem sit vtrique mittenda, quam secundo loco ad Leonellum dabimus. At illa nec longissima est, & vsque adeo rerum narrationem non refert, ut potius tota versetur in excusationibus omnia reticendi, ne scilicet res suas scribendo, se ipsum laudare videretur.

Multas Alberti schedas, & lucubrationes interiisse, vel adhuc alicubi laterè, ex hoc, atque alijs Epistolarum eius locis constat, & forte plures fuerunt, quarum non meminit.

Nota II.

Qui viri fortissimi. Extat crassum volumen Hanouiz typis Vechelianis anno 1611. impressum, in quo congestæ sunt, diuerforum scriptorum historiæ, de rebus Hierosolymis, & alibi, in Oriente per Francos, contra Saracenos, hoc titulo, *Gesta Dei per Francos*; sed caueat lector ne per Francos hic intelligat solos illos, quos nos

Gallos appellamus: multa quidem illi fecerunt, præsertim S. Rex Ludouicus, sed multa etiam alij Principes, populique Occidentales ferè omnes.

Quos Turci & Saraceni communi vocabulo, Francos vocant, vt in eodem volumine satis declaratum est.

EPISTOLA LXVI.

LEONELLO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGUMENTVM.

Non minus Burgundus cupiebat, quam Leonellus ex Alberto rescire res, quas in Oriente gesserat. At ille in rebus suis referendis retentissimus, quod id proprie laudis appetentiam saperet, parauit potius Epistolam, contra hoc ipsum vitium, quam dum nondum mittere poterat, hanc quasi præambulam misit, per quam ex altera utilitatem, & sibi, & alijs prouenturam exponit.

Tvlit animus nuper, Leonelle Christiane Princeps, aduersus vanissimam laudum appetentiam, qua frequenter, atque in omni penè rerum à nobis gestarum narratione, leuissime nimis vtimur, aliquid vtiliter ad te scribere; super qua re longissimam ad te dictaui Epistolam, ea præsertim ratione, quod cum res quasdam egregias, & priuatas, & publicas, Domino auctore, etiam præclarissime nos gessisse contigerit; haudquaquam sit hoc vllius de nobis modestiæ testimonium, si nos eas, tanquam gloriæ appetentes, admodum celeriter, quamuis rectissime, referamus. Magna contra ex parte erit in audientibus, & legentibus, sopita suspicio, si ad notitiam hominum gesta nostra, alijs potius referentibus, perferantur. Quo penè semper, & fides maior, & auctoritas amplior, rebus nostris accessura est; quamquam autem propriarum rerum, de quibus loquimur, idest quas ipsi gesserimus, fidelem nar-

rationem, rectè, ac sinceriter à probis, & Sanctis viris, posse fieri non dubitem; nequaquam tamen velim sine ratione factum à me existimes, vt hac de re mihi placuerit longius disputare: sed meum, vt arbitror, castum propositum, cum fuerit confirmatum, hoc est si, vt gero animo, quamuis fortè mediocriter, dum tamen, & verè, & sapienter illud expleuero; erit mihi præter reliqua commoda maximum documentum humilitatis, atque in effusis laudibus continentiæ. Apud te verò quoddam falsæ æstimationis effugium, & ne tu mihi succenseas, etiam remedium singulare, quoniam ad te scribens, & quæ gessi, Christo propitio, annum iam integrum malens tacere, quam proloqui, ea nunc noluerim (vt forte vehementissime cupiebas) ex ordine recitare. Si præterea, qui certè sunt, aut suarum laudum insolentia summa leuissimi, aut in proprijs, quæ fecere, narrandis ardentissime cupidi, & iactantissime arro-

arrogantes, habebunt, si volent, ea nostra disputatione, vnde ad grauorem seueritatem traducti, à petulantia pestifera gloriæ vanioris de se ipsis seu vera seu falsa narrandi, per contemptum detestabilium laudum, liberentur. Prædictam verò Epistolam nostram, contra suarum laudum arrogantes, iam pene perfectam, nunc edere potuissem, si non maxima scriptorum penuria, & celer valde nauigiorum recessus hoc effecissent, vt illam ad te in præsentia mittere non potuerim. Et si enim dictata sint omnia, angustia tamen temporis non suppeditat facultatem, vt ea ad te, cui inscribuntur, mittenda ab integro politius rescribantur, quod attinet dumtaxat ad venustam formam pulchrorum apicum, & elegantem faciem literarum, vt tandem in chartis papyricis, atque his incompositis obclusæ sententiæ, tanquam ex medijs spinis creptæ suauiores rosæ, fertis iucundioribus inferantur. Hæc cum ita sint, Leonelle charissime, tu longissimam, quam sum pollicitus, Epistolam patientissime expectabis. Hac interim vicaria nostra schedula, veluti nobis præsentibus recreatus: cui pro amore erga nos tuo, & reditus noster voto

& absentia nostrâ molesta est. In literis autem nostris eloquentiam non requiras, quam cum nullo tempore neque professi fuerimus, neque eam siue volentes, siue debentes potuerimus exhibere; nunc tantum id maximè verum est, quando ex nonnulla, quamuis inuita, cum infidelibus molestissima nobis consuetudine, stridoreque barbarico, sordes vel aliquas in elegantia contrahentes Saracenicum magis, & tumultuosum clamorem, tanquam caninam, vt aiunt, facundiam, quam Romanam eloquentiam sapiamus. Putato igitur, & hanc, & illam Epistolam, quæ ad te peruentura est, sine multa latinitate, partim quidem de nostro itinere simpliciter differentem, quæ gloriam nullam redoleat: partim verò, ac multo magis leues appetitores suarum laudum, tum beneuolè, tum acriter arguentem. Vale, & me, vt soles, ama, amicosque saluta, quibus & has communes facies, & Patri Episcopo, ac Præceptori communi me commendabis. Ex Rhodo die Sanctissimo Prothomartyris 1440. commendo tibi harum baiulum, in his, quæ illum iusta postulare, iusto iudicio comprobabis. Iterum vale.

EPISTOLA LXVII.

EIDEM LEONELLO.

ARGUMENTVM.

Hæc est longa illa, quam in superiori pollicitus est, contra appetitores vanæ laudis, per quam docet, quantopere cauendum nobis sit, à narratione rerum, quas ipsi gesserimus; primo ne maleuolis, elati animi iudicio, calumniandi nos occasio præbeatur, secundo vt ex aduerso, modestia nostra

stra omnibus innotescat, tertio exemplis Philosophorum, quarto exemplo S. Pauli Apostoli, & Christi Redemptoris, quinto documentis Euangelij: propter quæ dum author noster, res suas consulto reticet, silentij sui peculiare causas adducit. Narrat tamen parcè, quæ celare non poterat: venire se in Italiam, ducta legatione Aethyopie, & Aegypti Iacobinorum ad pedes Eugenij Pontificis, ut Romanam fidem edocti, in unum Christi Catholicum ouile compaginarentur: ex quo quanta causa gaudij Ecclesie prouenerit, explicat, eamque Eugenio Pontifici acceptam refert. Tum de Rege Aethyopie, eiusque nominibus, & potentia, ac de Patriarcha Alexandrino Iacobinorum, Aethyopie, & Aegypti. Ad caput reuersus, iterum excusat, quod res à se gestas non scribat, ea addita ratione, ne in contumeliam Sedis Apostolicæ, primo alios mirandis nouis compleuerit, quam Eugenium Pontificem cunctorum, quæ gesta sunt, fecerit ante participem.

SOlet mihi sæpe videri, Leonelle Christiane Princeps, eam narrationem rerum, quas ipsi probe gesserimus (1) vel semper, vel pro tempore summo opere nobis, si sapere velimus, esse cauendam: maximè verò, quo ad recta ratio aliud fieri debere persuadere, ne maleuolis inuidiosa æmulatione, quærentibus occasionem calumniandi, eandem minus cautiore, tum nostra non necessaria gestorum narratione, tum etiam quibusdam malè elati animi vanissimis indicij tribuisse videamur. Hoc cum fecerimus, proculdubio præclare sequetur, ut ipsa nostra de rebus gestis, & stylo, & verbis, per sapientiam compressa loquacitas, ab insolentia iactationis abrupta, summam quandam compositi ac sapientis animi moderationem, atque modestiam ipso nostro casto silentio, & Sanctæ taciturnitatis testimonio proloquatur. Huius præclari generis, ab insolenti laude temperantiæ, cuius Philosophos penè omnes, veluti animalia, ut dicitur, gloriæ extitisse Christiani cognoscimus, exemplum egregium, & nulla è mentibus nostris obliuione delendum, in Apostolo nobis Paulo

præbitum est. Qui Diuina sapientia, summa eloquentia præditus, in rebus gestis, ac gerendis, omnium victor, vas electionis, claro cognomine appellatus; ut erat tamen, ob insigne mansuetudinis, in nulla re intemperantis animi, omni quidem tempore de se ipso, non solum humilia, sed penè abiecta, & vilia sentiebat: Ea proinde animi lenitate, arte mirifica, in illo fiebat, ut patratore factorum memorabilium, quæ semper duratura nunquam exciderent, intra mentis arcanum contruderet, quæ maxima ac cœlestia cognouisset. Cum autem illum publica utilitas compulit confutandæ hæreseos, atque ædificandæ Ecclesie filiorum, quos in Christo genuerat, tum solum & primum sese commendans, ea quæ annos quatuordecim abdita etiam charos latuerant, mysteria sublimia patefecit: sed hoc ipsum cum quanta modestia fecerit, quis cœcus non videat? purgat enim se laudantem, excusat, refellit, optat, veretur, & ante laudationem quidem suam, quamuis pernecessariam, tanquam concilians indignas audiorum mentes, *utinam*, inquit,

inquit, *sustineretis modicum quid insipientie meæ, sed & supportate me.* Post laudationem verò, in qua pseudo-Apostolis semetipsum longe prætulerat, *insipiens factus sum*, ait, *ego enim à vobis laudari debebam, sed vos me coegistis.* In vno sagax, in altero solers, in vtroque modestus. Verum dixerit forsitan Sciolus quispiam astutior, quam sapientior iacturam permaximam veritati huiusmodi virtutum nostrarum silentio prouenturam. At ego aduersus hanc vocem sententiam meam confidenter, atque audacter pronunciauerim, nequaquam scilicet sobrijs Christianis esse verendum, ne res illustres ad sensus hominum, & ad animos eorum non perferantur; si nos eas ob insigne humilitatis, & ob pudorem Christianæ verecundiæ tacuerimus; cum religiosæ virtutis natura præstans magis ita se habeat, ut quo eam plus per modestiam occultaueris, eo plus illa se efferat, plus assurgat, odoris Sancti, & integræ famæ communi eam conspersione latè vulgante; quantoque magis illa insit diligentia latebrarum à gloria sæculi, tanto, Deo reuelante, & studijs hominum facientibus, palam est: etenim salutaris occultationis mitiore ac pia opera, allecæ hominum mentes tanquam diuinitus prouocantur, ea potius omni studio propalare, ad quæ tutè, ut ita dixerim, *secretanda* (2) niti maluerimus. Si ista non credis mi Leonelle Frater, præter infinitam molem innumerabilium exemplorum, Saluatoris tibi testimonia concrepabunt, ingerentur documenta, tonitrua pauenda terrebunt: Qui & ipse præter id primum, quod ab anno ætatis suæ duodecimo ad trigésimum vsque latuit:

propter quod, pleraque suæ sapientiæ non aperuit, propter quod dignus habitus à populis, Rex fieri noluit, propter quod Dæmones illum laudantes compescuit, atque ut huius generis infinita præteream, quæ & ipsa omnia humilitatis nobis documenta fuere, quis Christianorum non videat, normam nobis fugiendæ iactantiæ præbitam esse: quandoquidem & fragiliores suos fideles admonuit dicens. *Cum facis elemosynam, noli tuba canere ante te, & nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, & cum oraueris, non eris in angulis platearum, sed intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum.* Apostolos quoque, qui & ipsi omni Ecclesie perfectionis Principes erant futuri, cum adhuc essent infirmiores, ea quæ, ipso iubente, supra tecta palam erant toto orbi dicturi, ante tamen eos in aure docuit, ut emortua prius per mansuetudinem lenitatis, & per sobrietatem laudationis, vana iactantia, altiore dogmate, quam Pythagoras ille præbuerit, per humilitatem primum bene tacere, post bene proloqui nosset, & vtili nimis silentio, vtiliore castæ eloquentiæ sermone suis motibus moderari perdiscerent. Quæ cum ita sint Leonelle suauissime, quamquam mihi ad te scribenda plurima cogitanti se ingerant, quæ ingentem gloriam suis auctoribus valeant comparare, nihil tamen eorum diligere magis statui, quæ ad narrationem rerum plenissimam pertinerent, quam ut nos noscas sospites ad Christianos Catholicos iam redisse. Quod ipsum & tibi gratum esse non dubito, & id ipsum, ego ex causa quam postea dicam, plusquam dici possit optaueram. Reliqua verò penè omnia, quæ

quæ annum iam integrum ab Italia absentes gesserimus, consultò prætereo. Nam si velim cuncta, aut sapienter, aut eloquenter, cum tamen neutrum queam, tibi ex ordine recensere, quæ & acerbi nostri itineris difficultas, & acti per nos negotij, Christo duce, atque authore, amplitudo postulare videantur, vereor primum, ne id gloriam quandam inanem stultæ iactationis redoleat, maximè apud eos, qui ignari quemadmodum Christianæ mentis intentio in rectè factis referatur in Deum, æstimant sobriam in scribendo rerum gestarum laudem, tanquam aucupium quoddam propriæ excellentiæ hominum conspectibus callidius exhiberi. Accedit deinde quia non Epistola nobis erit, sed penè dixerim longa historia retexenda, si omnia prosequamur, quæ præclarum factum tam integræ causæ desiderare cognoscimus. Postremò ipsi exigui temporis permagnæ angustia nos profusè excludunt, ne ad te cuncta dicemus: tamen nobis facile persuadere possemus, aut obtreptatores non iniquo animo ac maleuolo laudes nostras, si quas malleumus dicere, interpretaturos, aut te ipsum, siue quicumque hæc nostra lecturi essent, longitudinem quantumlibet gratissimo animo accepturos. Hæc cum ita se habeant video mihi id tantummodo commodius faciendum, ut egregiè gesta nunc propè cuncta præteream, quæ alio loco sine vllius fastus suspicione, ex me ipso præsentè, aliquando forsitan securius poteris audire; quæque vel Deo inspirante, vel fama vulgante, vel re ipsa manifestante, vel alijs postremò narrantibus, tibi atque cæteris notissima erunt, præsertim

ea tibi ex parte significante Alberto illo tuo Ferrarienti, qui quam mihi pari nomine est valde simillimus, tam me iucundo cognomine longius antecellit, vsque adè, ut non exiguo vocabulo mihi videatur, ut vocatur *Dulcillus*, vel si latinus dico, *Dulcettus* (3) sed maiore quadam compellatione dulcissimus sit habendus. Cum quo me spero celeriter ex Rhodo, quæ prima Cycladum est, & vbi nunc ambo sumus, ad Italiam reuersurum, *quamprimum ille legationem suam e Syria ad Ecclesiam deferendam expleuerit* (4) nos verò nostram ex Aegypto ad Sedem Petri tulerimus. Ex ipsa autem, quam nominauimus, vetustissima Prouinciarum Aegypto optamus vehementer hunc Principem huius nostræ legationis, quem ex nomine Christianorum Aegyptiorum nobiscum nunc ducimus, Eugenij Papæ Sanctissimi speciosissimis iuxta Apostolum pedibus, summa cum exultatione subternere: Virum sane inter suos non exigui loci, quem Abbatem & Patrem dicunt magni numeri Monachorum, eius procul dubio Monasterij in quo veterem illum Anthonium Aegyptium Monachum, Principem maximum Monachorum, notissimum orbi terrarum, maiores nostri & vitam longiorem duxisse, & diem sanctiorem obiisse commemorant. Hunc nos, quanto cum periculo, tanquam prædam ex ore Leonis, ab illa Saracenorum, quæ ab Incolis Cayra dicitur, famosissima, & vetustissima Urbium, eduxerimus, quoniam pene nihil gestorum tibi significare proposui, & hoc vnum de industria, & illa, ut iam dixi, quasi cuncta prætereo. Finem dumtaxat rerum omnium tibi nosse suffecerit:

cerit: ob id, scilicet, illum venisse nobiscum, quos Pontifex Maximus huic negotio destinauerit, ut ex persona magni illius Patriarchæ, sui, ac omnium omninò Iacobinorum, misso eodem Romam pro legatione S. Concordiæ, sicut & vnico consilio & publica inter nos conuentione simul statueramus, etiam Regis Aethyopum, & cunctæ Aegypti erga communem fidem causa ventiletur: in quam cum in plurimis, maximisque articulis impingentes, à regula fidei periculose valde, atque obstinatè aberrant, eadem tamen causa, cum Romana primùm grauitate, diligenter discussa, fructus ex ea tandem pacatæ discordiæ, celestisque vnionis, Ecclesia Christi, & Cælo ipso æquo iure exultante, proueniant. Iuuat me Leonelle iterum atque iterum præ lætitia tam illicibili, si de Sanctis loquamur mentibus, deque Diuinis suauitatibus castissimæ voluptatis & repetere, si modo non te cœdeat legere, & exargere, quod dixi futurum, scilicet ut & Ecclesia Christi, & Cælum ipsum, suppressa prisca discordia, ac noua aucta concordia, æquo iure, idest sinceriter, & non inepta iucunditate, exultet: nam si hosce æterni odoris iucundissimos fructus nostra ætate in Ecclesia Christi, non dicam contingere, non gustare, sed tantum eminens spectare contingat, quis vllis verbis integram fidelium lætitiã explicauerit? quid iucundius, quid lætius accidere potest? quam abiecta antiqua sterilitate, videre Diuinas arbores felicibus radicibus latè virentes, cœlesti pluuiã rediuuias, spiritu vitali amenas, superna fecunditate feraces, fructus Diuinæ sationis, & Apostolici cultus, quibus summa auiditate Chri-

stus vescatur, vberimos edidisse, quæ prius aridæ, fœdæ, ac steriles æternis adurendæ parabantur incendijs, & Diuino, eodemque vltice, secundæ ferro, solis aptæ videbantur struendis infernalibus rogis. Nunc verò, quæ voluptas præstantior dici potest, quam restinctis veteribus odijs, intueri in Ecclesia pacificam, charitatem, atque ab antiqua illa, & male decrepita nongentorum, & eo amplius, ut ferunt, annorum disensione, & maxime hæreseos simultate, in amplexus pristinae quidem, sed &, quod est longe suauius, Evangelicæ amicitia, & Apostolicæ necessitudinis iam redisse. Equidem hoc loco, mi charissime Leonelle, ipsa spe frugum, veluti suauissimæ rei recordatione commotus, pro qua laborum meorum grauissimam perpepsionem ignoras, quod ad me atinet, vocem lætitiæ erumpere conantem compresserim. At verò pro Eugenio Beatissimo, resistente mundo, libera voce, sublimius acclamauerim: ò Pontificem præclarissimum, & veri Pastoris Christi, nec minus Petri imitatorum: qui summo studio pauendæ sollicitudinis, mille diris mortibus, etiam in vltimas vsque terras, errabundas oues pij Pastoris exquirat. Verùm inter hæc omnia, ut ad finem cito pergamus, & tibi, quam supra pollicitus, rationem exhibeam; opto, quamprimum fieri potest, ad Italiam remeare: cuius honesti mei, ut arbitror, desiderij, præter reliquas omnes, atque eas per multas causas, illa præcipua est, quod mihi videor apertè perspicere, necdum Deo nostro pro meis sceleribus placuisse, *ut vel illi exhiberer, per Martyrij gloriam* (5) iuxta Scripturam S. holocaustum medullatum,

ac suauissimum : vel vt Sedes Petri statuerat, pro Catholica fide augenda, in Aethyopiam transinigrarem, ad Regem illum Aethyopum, potentia, vt ferunt, ac diuitijs, vti nam etiam recta fide, omnium præstantissimum: Quem nos quidem vulgo, & vsu penè quotidiano, *Presbyterum Ioannem appellare soleamus* (6) Sui verò hoc de illo nostrum nomen ridentes, eum pro gloria ac potentia magnitudine, & pro honoris exhibitione Constantinum, communi dignitatis nomine vocant; veterem illum Romanæ Reipublicæ Principem iactatione potentia referentes, qui prior Christo ex Augustis, vt memoria præbitum est, post Philippum, fidei baptismum suscepit. Atque ad eum illi quidem in suo illo Rege videntur vetustatis memoriam reuocare, & ostentare vires; vt licet Rex ipse eorum, exempli causa, siue Iacob, vt iste qui modo Aethyopiæ præest, siue aliud quippiam nomine proprio vocitetur, præter vsurpationem Romani nominis, atque terroris etiam; cum non vereantur Regem Regum, velut imperantem omnibus orbis Regibus appellare, quæ sanè superbissimi nominis varia iactatio omnimodis execranda est, ac detestanda fidelibus, cum tantæ gloriæ clarissimus titulus, neminem præter Christum decere, & ratio persua-deat, & fides edoceat, & rectissimus ac vetustissimus vsus ostendat. Quem quidem Christum nostrum, Ioannis Apocalypsis diligentissima, perspicacitas, pro summæ illius gloriæ maiestate, sapienter distinguens, Regem illum solum cunctorum Regum, & Dominum dominantium, subacta omni omnino sæculi potestate merito statuerit nominandum.

Istum ergo Regem Aethyopum, vt ad propositum redeamus, qui centum Regum Imperator esse refertur, è quibus tredecim Barbarorum duro Marte subiecit, Constantinum per dignitatem, vt prædiximus, dicunt; quamuis nomen aliud in Baptismate fortiaur; quæ mihi differentia tam minus admirationis afferre probatur, quam magis cum doctis viris de his rebus loquendum sit. Neque enim tu ipse es nescius, doctissime Leonelle, & nunc vsque apud Romanos Cæsares, atque Augustos, penes quos summa rerum est constituta, & olim apud Aegyptios, siue Pharaones, siue Solomeos, siue nunc quoque Soldanos vocari solitos, quamquam eorum quisque, & modo, & hætenus, propria non dignitatis, sed personarum nomina sortirentur. Itaque & nos quidem eiusmodi vsus cum reliquis non ignari, potentium congruas appellationes, pro tempore & pro sublimitate gradus, damnare non audemus; nisi cum quisque superbi nominis insolentia, nimium se extulerit. Atque hac mente ea locuti sumus, quæ de Rege illo Aethyopum superius diximus. Quem cum nequaquam aliquando viderimus, sua tamen permulta in Agypto didicimus, ab his qui se illum vidisse, & sua omnia nosse profiterentur. Verum de illo hæc hætenus. Nam de Patriarcha illo suo, cum quo fidei causam agentes, sæpe & multum locuti sumus, si fortè vel breuiter aliquid scire desideras, nihil aliud in præsentia dico, nisi quod etsi habitatio ac mora illius, non in Aethyopia sed in Agypto, atque apud Cayram continua sit; Aegypti tamen totius, & omnis Aethyopiæ curam gerit. Quam verò ob causam, neque

in

in Alexandria, cuius insigne officij possidet & titulum dignitatis, neque in Aethyopia, cui & imperat, & capita præficit, sed in ipsa semper Cayra vitam degat, nimis est longum differere: satis est nosse in his, quæ ad Deum pertinere videntur, hoc est in spiritualibus curis, Patrem eum esse & Pastorem, & caput duarum illarum Prouinciarum, alterius vetustissimæ, alterius maximæ, ditissimæ, potentissimæ, & cuius, vt reliqua prætermittam, vulgi maxima multitudo, & ingens frequentia populorum incredibilis esse refertur; quæ & fortissima est, & miro ardore fidelis, si non esset multis errorum fordibus, credo per suorum pastorum, vel ignorantiam, vel perfidiam, inquinata. Nobis autem pro longitudine, ac difficultate itineris, patria illa penè inaccessibleis est. Nam quam & deserti horrenda vastitas, & infidelium insana ac sæua barbaries vndique cingere perhibetur, nullis sane ad eam, nisi cum capitis quoque certo periculo, & mortis vicinia volentibus proficisci, vllus patet accessus. Patriarcham verò, vt dicere cœperam, post Romanum tamen Episcopum, omnibus Prælati Ecclesiæ, hæc quidem ambæ Prouinciæ præstare confirmant: Iacobini præterea eiusdem Patriarchæ proprium, & terribile genus, hoc eum esse quod diximus etiam vehementer contendunt; tenentem, vt aiunt, loco præclaro Euangelistæ Marci veterem illam, sed vt ego sentio, vere vacuum Sedem; & spiritali edificio, omni, vt diximus, Agypto atque Aethyopiæ imperantem. De cuius, à subditis omnibus, quamuis præclaris Regibus, exhibita illi summo cum honore, summa obedientia, deque

conditionibus, ac reliquis moribus si dicere prosequar, grandis nimium futura erit Epistola. Quod ego quia fieri nolim, atque vt tandem aliquando finem dicendi faciam, hæc ad te de nostro itinere scripsisse sufficiat; atque ad ceteros nobis notos, eosque maximè, qui cum hætenus fuerunt nostri, etiam deinceps sese fore amicos nostros pollicebantur, hodieque vt arbitror, in amicitia perseverant. In quibus post te quidem, si non acriter ferant, sed pace eorum, ante reliquos omnes, præceptor communis præcipue Princeps est: Augustinum verò Villensem illum, Franciscum Marescalcum, Philippum Bendedeum, vt nequaquam se putent profunda apud nos obliuione sepultos, tute illos non estimes nostro silentio posthabendos. Hoc autem in scribendo, vt præuides, diligentius obseruare curavi, ne per occasionem narrationis omnia explicans, viderer me ipsum vanis præconijs, rerum magnificè ac probè gestarum, inaniter prædicare, atque extollere, voluisse: *non quia quæque præclara* (7) si id tempus, & locus, & causa aptè postulant, & rectis mentibus, rectè ac sine vitio narrari non queant: sed quia mihi modo hac potius parte modestiæ vti collibuit, vt vel me admonerem, non facile, quæ egregiè quamquam gesserimus, proprijs aut Epistolis, aut sermonibus efferenda, quæ tamen & ipsa ab alijs bene ac sapienter facta, & nos ipsi sæpe honestissimè prædicamus, & maiores nostri summis in Cœlum laudibus, summoque splendore, & gloria omnis eloquentiæ extulerunt: ex quo fit procul dubio, vt quamuis mihi modo hoc scribendi genus, tanquam linguæ, & calami

castimoniam complectendam existimauerim; haudquaquam propterea mihi ipsi à me ipso putem esse præscriptum; quominus ea possim, quæ tacui, cum voluero explicare. Itaque vel tibi, vel reliquis amicis, de his alias forsitan plenissimè scribens, suauissime Leonelle, ea omnia, quæ silentium nostrum per modestiam, huc vsque protexit, cum libuerit, plenissimè referam, si mihi hoc faciendum esse, aut consulta ratio per-

suaserit, aut communis vtilitas consulerit, aut vrgentis postremo cause necessitas vlla compulerit. Præsertim, si ea primum, vt dignum est, post reditum nostrum Eugenio Pontifici Maximo coram retulero, ne in contumeliam tantæ Sedis, primo alios mirandis nouis compleuero, quam illum cunctorum, quæ gesta sunt, fecero ante participem. Vale ex Rhodo 1440.

N O T A E.

Nota I.

Narrationem rerum quas ipse probe gesserimus esse cauendam. Albertus quidem hæc, quibus excusaret se à narrandis alijs hominibus res à se in Oriente gestas, priusquam Eugenio Pontifici referret, cuius auctoritate gesta sunt, nos de hac quæstione hic nihil: eam enim fusè & vniuersim tractauimus in Epistola, quam à nobis ante multos annos exegit Illustrissimus D. Michael Iustinianus Abbas: quæ quoniam ad rem elucidandam aliquid conferre poterit, integram hic edere visum est, vt sequitur.

ILLVSTISSIMO DOMINO
MICHAELI ABB. IUSTINIANI
PATRICIO GENVENSI.

FR. FRANCISCVS HAROLDVS
HIBERN. ORD. MIN.

Præsentiam tuam (clarissime Iustiniane) desideratissimam, sanè mihi, reddere solet colloquij tui iucunda vtilitas. Neque enim à te vnquam non lætior, doctiorque recedo; cum & res ad profectum optimas, & opportunas, atq; ad voluptatem semper nouas ad-

ferre consueueris. Sed aded abundat erga me humanitas vestra, vt absenti quoque mihi non liceat modo, sed etiam amicè per te præceptum sit, tecum pariter absente conuersari; vt præsentis fructus & oblectamenta, etiam absenti mihi non desint. Cum nuper inter nos de historica descriptione sermo incidisset, nouam quæstionem, sed antiquis rationibus dubiam excitasti: an rectè sentiant, qui arbitrantur propinquorum facinora à nemine literis commendari debere, quod ipanis gloriæ studio id fieri videatur, vt maiorum præconijs, magni ipsi haberi possimus, vt specie quadam Idololatris, vel viuos nos, vel vanas defunctorum vmbas, ab alijs adorari cupiamus. Proinde quæcumque huiusmodi scripturi sumus, non rectam rationem, non amorem veri, non communem vtilitatem, sed nostri philautiam cœcam illam, & cœcorum ducem, ea nobis dictare credendum esse; etenim propinquitatis affectu facile fieri, vt vel fingere aliquid velimus, vel ultra modum extollere, vel præter æquum

excus-

excusare, vel in aduersum acrius inuehi. Et quidem propter hæc, antiquo iure, propinquos & familiares, à ferendo testimonio, iudicioque prohiberi; præterquam quod laus in ore proprio semper sordescere visis: vt quam rectè Salomon: *laudat te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua.* Timenda est semper censura, quæ, Catonis nomine, pueris etiam instruendis proponitur.

Nec te collaudes, nec te culpa-ueris ipse.

Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.

Atque ex his quidem illi, quamquam diligentis operæ pretium æstiment magnorum virorum acta, & consilia, alijs ad imitationem exponere; id tamen vt ipsi faciant, aut qui ijdem cum ipsis censerì possint, neutiquam expedire.

At ego, cum hæc tecum discutere gestirem, tu iussisti, vt illo temporis alijs rebus concessio, ego rem à me scripto, vt rogasti, disputandam tibi traderem: sed suadendo, vt facerem, fortius dissuasisti, dum diceres, plurium te ac doctissimorum hominum sententias, in eandem rem colligere velle, & inter eas, meam etiam collocare. Hæc enim, vel sola præfatio doctissimorum hominum deterruit me, ne suffragium meum, nec iudicio solidum, nec stylo comptum, nec eruditione amenum, nec sententijs floridum, in illo musarum choro productum, illicò me graculum demonstraret: sed occupauit etiam animum meum periculosius dilemma, & calamum diebus multis suspendit; nam si à sententia ferenda me subtraherem, tu me statim violatæ amicitis reum,

constituebas; si cum illis consentirem, quorum opinionem iam exposui, me ipsum condemnabam: qui de Franciscanis rebus, ex officio scribo; quibus vita, & voto coniunctus sum. Si verò de suis, cuique scribendum edicerem, illi continuo aculationem suam repetebant: nempe me causam propriam in his agere, atque aded ab hoc tribunali, vti testem non idoneum, repellendum esse; propterea quocumque me verterem, factum meum non tam profuturum argumento, quam nociturum auctori præuidebam. Malui tamen hoc qualecumque discrimen oppetere, quam vel officium amico, vel suffragium veritati denegare; mollia enim officia sunt, & virtute vacua, quæ nulla difficultate, nulloque nostro, vel damno, vel periculo præstamus. Igitur, vt mihi eueniat, eo sanè auctoritas & ratio me pellunt, vt pronunciem, non licere solum, sed etiam expedire, vt suorum res gestas aliquis conscribat, immo quandoque suas, cum id communis, vel propria necessitas, vel condigna vtilitas, maiorumue auctoritas postulauerit, Etenim qui

Quidquid est potentia

Magna creauit, nec regit

Minore prouidentia;

Is mihi non minus videtur occulta sua vocatione hominum corda tangere, ac trahere voluntates, cum hunc ad coniugium, illum ad cœlibatum, istum ad religiosæ vitæ rigorem, alium ad sceptrum, alium ad Stiuam vocat; Titium castris, Caium aulæ, Antonium Eremitæ adaptat; quam cum docti cuiuspiam, & integri viri mentem, & calamum, in certa descriptionis argumenta, ad gloriam suam, & Republicæ vtilitatem

tatem dirigit, aut etiam impellit. Quid prohibet autem, si quenpiam ad suæ gentis, aut proprias res ita scribendas, Diuina vocatione concitari dixerimus? cum iam constet Moysen è fluctibus, & communi contribulium nece ereptum, vt sua, & populi sui res tum gereret ipse, tum ipse narraret: aut reliquos veteris testamenti scriptores negabimus à Deo vocatos, vt scriberent? & tamen Iosue quoque bella sua, & populi ductum; Iob prioris vitæ suæ prosperitatem, filiorum delicias, personæ sanctimoniam, tentationem, victoriam, & restitutam suis meritis substantiam, & prolem, denique pecus ipsum enumerat. Dauid quid vitæ suæ canere prætermisit? Vrsulum & Leonem occidisse, ipse nobis author est. Quid sapientissimus Salomon omisit suæ? Samuel de se ipso & sua matre? Tobias de se & suo filio? Estheris acta scripsit Mardocheus, eiusdem sanguine patruelis, & educatione pater. Ceteras res Hæbræorum numquid non omnes fere, qui scripserunt, Hæbræi? Post Christum quis vel sanguine, vel patria, vel etiam persona, vel saltem patrocinio coniunctorum opera, iubente Deo, nobis non tradidit? dicemus igitur Patriarchas, & Prophetas, dicemus Euangelistas, dicemus Lucam in actis, Ioannem in Apocalypsi, Paulum in Epistolis, vanæ gloriæ, Philautiæ, vel Idololatriæ criminibus laborasse? dicemus ne omnes aliquid finxisse? vel supra modum extulisse, aut præter æquum excusasse; seu ipsorum testimonijs fidem, vel sententijs obedientiam denegabimus? blasphemiam! et si nobis obiecerint authoritatem Diuinam, quæ illorum libris inest, non

permittere paritatem. Ego potius id mihi in lucrum fumo: nam quidquid Deus, ac Diuini homines, vel fecerunt ipsi, vel alijs faciendum distarunt; illud nobis exemplo, hoc documento esse debet: Nec video cur Deus Moysen scribere iuberet, vt fidei Diuinæ authoritatem habeat; & non possit imperare Cæsari Baronio scriptionem, vt crederetur ipsi fide humana, & tamen humilis & modestissimus Baronius, etiam de se ipso aliquid. Legant Augustini & Confessiones, & alia de se, de Patre, de Matre, & de laudibus Adeodati filij, vt ipse vocat, peccati sui. Legant Hieronymi Epistolas, Gregorij Nanzianzeni vitam à se scriptam. Et hos, aliosque similes, qui innumeri viri præstantes, suas, & suorum res conscripserunt, à testimonio, iudicioque repellent? Credent Iosepho Iudæo, vel disertissimo Philoni, & alijs eiusmodi Iudaica narrantibus? credent Polibio, vel Thucididi Græcis, Græca scribentibus? credent Crispo, Suetonio, Tacito, laudatissimis Romanarum rerum Scriptoribus Romanis? credent denique Iulio Cæsari victorias fortitudinis suæ, & ingenij machinas, & stratagemmata, nudè, rectè, venustè referenti? credent oppidò, quamquam gentilibus, quibus terrena gloria patrimonium fuit, cum cœlestem non expectarent. Credant ergo Christianis, in quibus religio mendacium, verecundia vanitatem cohibet, dummodo inspirante Deo, vel suas, vel suorum res, grauiter, & modestè scribant. Porro quis nesciat quanta nunc sit, & semper fuerit fides Epigraphis, & Epitaphijs, quæ inciduruntur aliqui sibi ipsis, Patres filijs,

filijs, filij parentibus, mariti charis vxoribus, nepotes Auis & Atauis, clientes Patronis, amici denique amicis, vt memoriam illis ponerent, non nisi corroso ere, vel comminuto marmore perituram: de quibus loquens Iulius Iacobinius, vir eruditissimus, in Epistola præfixa ad comment Ioan. Baptistæ Frontei de prisca Cæsiorum gente, sic censet. *Meo quidem animo, à doctis & literatis viris consultum mortalibus est, vt scilicet quæ plures homines præclare fecere, facta ipsi perscriberent, & in pluribus quasi tabellis expressa, hic atque illic exempla ob omnium oculos obijcerent: ex quo homines rerum laudabilium præsidijs, ad omnia muniti existerent, indiesque fieri prudentiores possent.* Sane qui eruditi viri vitam contexuerit, non gemmis viliora reputat, si quæ ex ipsius operibus fragmenta, ad personam pertinentia, colligere potest. Quam fidem habebimus nauigationum, itinerum, nouarum conquisitionum, propagationis fidei, priuarum actionum, consiliorumque relationibus, in quibus & actor & nuntius ferè semper idem? Omnium consensu, nemo ad historiam conscribendam est magis idoneus, quam qui rebus gestis interfuerit; sed ille quis certius, quam qui gesserit? quis diligentius, quam qui suum in opere habet? quis cautius, quam qui actionis defectum, & scriptionis mendacium simul sibi exprobrandum timeret? Cum de alienis scribimus, quæ nobis notiora esse, aut commodius, certiusque discere potuimus, quam quæ ab apertis primum auribus Domi nostræ, perpetua traditione, audiimus, quæ à soluta infantia lingua, per partes interrogauimus, quæ

in Maiorum trophæis, in picturis, & sculpturis, in ipsis operibus, oculis nostris conspeximus, & in secretis documentis manus nostræ contrectauerunt? quæ scriniorum custodes, nulli liberius, aut libentius, quam domestico pudent. Quod si de Patria scribendum sit, indigena itinerum vias, actionum opportunitates, & obstacula, hominum mores, & alia his cognata percallet; in quibus alienigena ad singulos passus, vel cespitat, vel sapius cadit. Verum, tametsi, quæ aduersus hæc prius allata sunt, prima fronte prohibere, videantur, vt nemo suæ ciuitatis, aut patriæ; nemo propriæ Religionis acta, nemo Christianus Ecclesiæ Christi historiam, nemo Gentilis priscorum heroum facinora, non miles rem bello gestam, non Senator consulta, non iurisperitus Principum decreta, vel scita plebis, non nauta cursum Oceani, non medicus herbarum vires, aut curationis modos, non etiam mercator libros rationum, conscribere deberet; nam, & hic obolum debitoribus addere, creditoribus denere possit; nulli denique in arte sua credendum fore, atque adeo omnium iudicio, & consuetudini contraria esse, quispiam suspicari posset: ego tamen de rebus suis, vel suorum scripturienti, quamuis hæc scriptionis impedimento fore, debere nullo modo consentiam, certè tamen, vt moderationis documento, & cautelæ sint omnibus suaderem; vt etiam ipsi mihi optarem, vt optima mente opus aggrediamur; vt nihil tribuamus philautiæ, vt adulationem procul pellamus, vt non tam laudare nos, quam alios nostrorum, vel aliarum, de quibus scribimus, actionum imitatione laudabiles

les faciamus . Denique vt in scribenda historia , nihil eorum committamus , quæ vel superius obiecta sunt , vel posterius meritò nobis obijci possint . Sic enim in omni tribunali testes erimus , omni exceptione maiores . Nec terret illa propriæ laudis prohibitio , nec enim Encomiastes esse debet , qui res gestas narrat : & si quid vel improbat , vel commendat , non id affectui , sed orationi concedit ; nec malevolentia , aut fauori personæ , sed integritate , & rectæ censuræ , de facto ipso , quod ea ratione , vel imitandum , vel deuitandum efficacius inculcet , vt excitet lectorem , non tam admiratione personarum , quam amore virtutum , & cognitione authoritatis bonorum omnium , ad quæ , quos vult , eligit , & quos vult , relinquit . Etenim cum Christus Dominus opera nostra bona , ad gloriam Patris , ab hominibus videri posse concedat , certè Salomon haudquaquam illi contrarius , non historiam sed vanam extollentiam prohibere censendus est , cum & ipse præscribat , Patrem à filio , non in opere tantum , & in omni patientia , sed etiam sermone , & omni conuenienti cultu honorari debere ; quod post cultum soli Deo debitum , primum in decalogo præceptum est . Non magis profectò , cum nostra scribimus , timenda est propriæ laudis appetendæ calumnia , quam cum aliena narramus , ne res egregiè gestas deprimamus , vel secus facta amplius aggrauemus , siue id ex inuidia , siue ex malevolentia , siue ex alienæ rei negligentia , siue à facili ignorantia prouenire possit , ita vt vel nec nostra , nec aliena scribere omninò debeamus , vel certè vtrobique pari nos calumniarum pe-

riculo exponamus : quæ vtrobique contemnendæ sunt , modo prudentia , & integritatis terminos non transiliamus : quos in omni actione humana præ oculis , semper habere debemus . Igitur seu ego de Minoribus meis , seu alius de Maioribus suis , seu vterque de extraneis scribat , ad historiarum finem perinde est , dummodo res , quas narramus , dignæ sint , & veritas constet , eaque nuda , vel modestè , grauitertque vestita proponatur ; neque in rebus nostris magis vituperanda sunt vitia historiarum , quam in alienis ; neque virtus in alienis magis placere debet , quam in proprijs . Nec propria laus apud graues viros sordescit , modo vera , & modesta , atque vel sustinendæ authoritatis , vel famæ tuendæ necessitas , vel Diuinæ gloriæ , & alienæ salutis utilitas , vel Maiorum imperium illam eliciat . Et sanè criminis magis reus vbique reputabitur , qui probum , doctumque virum , integritatisque suæ possessorem , in vanitatis , aut falsitatis suspicionem temere vocabit , quàm qui dona Dei , sibi , suisque collata , optimo fine , & mente perturbationibus libera , grauitert , eruditè , & modestè manifestat : vt fecit speculum , & Magistra humilitatis , cum exultabunda caneret . *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes , quia fecit mihi Dominus magna qui potens est , & Sanctum nomen eius .* Quæ cum ita sint , ad te denique redire , nunc mihi licet ; clarissime Iustiniane , & obnixè rogare , vt rei literariæ , politicæ , militari , Ecclesiasticæ , vno facto utilis esse velis , nobilissimæ gentis tuæ Iustinianæ vtriusque fortunæ casus , & heroica facinora , vno corpore concin-

Nota IV.

Quamprimum ille legationem suam à Syria ad Ecclesiam deferendam expleuerit . Hinc habemus Albertum Dulcettum Ferrariensem , vel Aethyopes Iacobinos , de quibus ante diximus , per Syriam , seu viam Hierosolymitanam duxisse ; vel , quod mihi verius est , speciale legationem , ex ipsa Syria ducturum ; tum quod Albertus noster , hoc loco , suam Aegyptiacam legationem ab alterius Alberti Syriaca discernat ; tum quod post unionem Iacobitarum , in Actis Concilij apud Iustinianum , reperiam decretum peculiare unionis Syrorum editum Laterani in publica Sessione Synodali anno 1444. pridie Kal. Octobris , ibique traditum Abdalæ , Archiepiscopo Edefseno , qui Ignatij Patriarchæ Syrorum , atque totius Nationis suæ Legatus , Romam venerat (quo Concilium Florentia ab Eugenio Pontifice translatum fuit) humiliter & deuotè postulans , vt eam fidei Regulam , quam Sacrosancta Romana profitebatur Ecclesia , eidem (ait Pontifex) traderemus .

Nota V.

Vt vel illi exhiberet per Martyrij gloriam . Hic iterum lamentatur se Martyrij quaestionem euasisse , de qua nos , in eius vita , & Vvaddingus ad annum 1439. num. 40.

Nota VI.

Presbyterum Ioannem appellare solemus . De hoc , & alijs nominibus Imperatoris Aethyopum , narrat Albertus ea , quæ ab ipsis Aethyopibus in Aegypto se didicisse dicit ; narrat alij alia , pari se authoritate fulciantes : vide , si libet , Iustinianum in actis Concilij Florentini part. 3. num. 15. pagin. 380. Ludouicum de Vrreta lib. 1. historiarum Aethyopicarum , cap. 7. & huius in multis iustum reprehensorem , Nicolaum Godignum de rebus Aethyopicarum lib. 1. cap. 5. Damianum à Goes de moribus Aethyopum , tom. 2. Hispaniæ illustratæ pag. 132.

cinnando , qua integram , & absolutam Rempubicam & priuatam simul nobis exhibere possis . Est enim Iustiniana gens , ea stirpis vetustate , actionum virtute , vitæ sanctimonia , doctrina , fago , toga , purpura , pædo , & vtriusque fortunæ varietate talis , vt approbandæ æmulationis incitamentum , regendarum actionum exemplum , & omnis fortunæ moderatè , & æquanimiter ferendæ norma alijs fidenter proponi possit . Hoc operæ meæ pretium esse cupio , nec Epistola , sed volumine denso mihi responderi volo . Vale è S. Isidori in Vrbe XII. Kalend. Nouembris 1661.

Nota II.

Secretanda . Non defuit Alberto lingua Latina , sed familiaritatis licentia hic vitur pro *secretò seruanda* , cuiusmodi vulgares dictiones multi in familiari Latino sermone , vel emphasis gratia , vel alia causa miscere solent . Recentior quidam eloquentiæ professor , non negauerim tamen , inquit , debere aliquando oratorem esse Logodædalum , idest , ingeniosum verborum architectum , quod & Horatij authoritate confirmat Mendoza in viridario , lib. 7. cap. 13. vbi & Ciceronis & aliorum huius generis exempla producit ; & si longus esse vellet , infinita prope modum acerare posset . Nec alius frequentior verborum Architectus est , quam Romanæ Princeps eloquentiæ .

Nota III.

Dulcillus , & si latinus dico , Dulcettus . Non quod Dulcettus , quod præter desinentiam vulgare Italicum est , Latinus dicatur , quam Dulcillus ; sed author se excusat , quod vt Latinus loqueretur *Dulcillum* , dicendo cognominis vocabulum , quod Dulcettus est , quodammodo corruerit , ipsum non ad verbum , sed ad sensum Latinè efferendo .

Nota VII.

Non quia quæque præclaræ.
Hic moderatur prudens Albertus, quod prius pronunciauit, neminem res à se gestas narrare debere, imo tunc etiam addidit, *maximè verò quoad recta ratio aliud fieri debere persuadebit*, & hic fieri posse censet, *si id tempus, & locus & causa aptè postulant*. Vnde dat spem, etiam ea quæ tunc tacuit, & ipsi

Leonello, & alijs amicis, cum ipsis opportunum videbitur, enarrandi: nunc autem ideò vel maximè tacuisse, ut rem prius Eugenio Pontifici referret, *ne, inquit, in contumeliam tanta sedis, primo alios mirandis nouis compleuero, quam illum cunctorum, quæ gesta sunt, fevero ante participem*. Quæ sanè ratio sola sufficiebat, ne cuncta tunc alijs percriberet.

EPISTOLA LXVIII.

MAGNO SOLDANO SARACENORVM.

ARGVMENTVM.

Ioannes II. Castelle Rex Mabomad Aber, Azar, Maurorum Granatensium Regi armis infestus erat: Interposuit se apud Eugenium Pontificem Soldanus, ut Ioannes à vexandis Granatensibus desisteret. Respondet hac Epistola Pontifex, operam suam necessariam non esse, cum Reges iam inter se inducias inierint. Et arrepta hac occasione Soldanum ad fidem amplectendam hortatur; cuius certam veritatem, ut Saracenus edisceret, optionem dat Pontifex ut vel ille suæ legis peritos, cum Christianis doctoribus disputaturos, in Italiam mitteret; vel si mallet concertationem de fide Cayri haberi, se missurum, qui Christianæ Religionis veritatem, necessitatemque propugnarent. Demum intereas, & edificia, & Ecclesias, & peregrinos Christianos, Terræ Sanctæ illi commendat.

Eugenius (1) Seruus Seruorum, Dei, Papa omnium Christianorum, & Episcopus magnæ, & antiquissimæ Urbis Romæ, Magno Soldano Aegypti optat in Domino æternam salutem, ad quam per viam veritatis incedentes soli perueniunt. Dilectus & Religiosus filius noster *Gandulphus, Guardianus* (2) per nos olim factus in Monte Syon, & locis alijs Terræ Sanctæ, nobis nuper per duos ex fratribus suis renunciauit, quomodo illum tua à Domino Deo nostro magna potestas ad

Cayrum ex Hierosolymis aduocarit, *petens ab eo instantius* (3) ut ad nos quamprimum curaret diligentius de tuo desiderio scribere, ut videlicet per nostrum studium, dilectus filius noster, illustris, ac potentissimus Rex Castellæ, cum Rege Granatæ pacem salutaris quietis cito componeret: sicut per suos Legatos Rex ipse Granatæ te vehementer rogaauerat. Hæc nos orania, cum audiuissemus, tuæ magnitudini sanè fatemur, ea nobis vel maximè fuisse gratissima, quod occasionem honestissimam

mam præbuerunt scribendi tibi, & ea significandi, quæ Deo acceptissima esse non dubitamus. Nobis autem charissima sunt, & tibi, atque omnibus tuis, si rationem consulas, placidissima esse debent: Desideramus enim ex totis præcordijs nostris, si iustus, & Omnipotens Deus hoc nobis munus de Cælo ex iustaratione donaret, & tecum, & cum omnibus hominibus, qui sub Cælo sunt, Sanctam, & veracissimam pacem habere. Et quidem, quod attinet ad concordiam duorum Regum illorum, de quibus nos rogas, non oportet nos in præfenti admodum fatigari, cum certum habeamus, inducijs iam interuenientibus, eos à mutuis iniurijs, & damnis, atque offensionibus *abstinere* (4) cum autem Legati Regis Granatæ apud te essent, non ita erat. Ea propter quod ipse tunc sollicitus postulabas, & laborabas, ut fieret; nunc non opus est agere. Curabimus tamen, ut quæ ad nos hac de re tuæ voces iam peruenierunt, ad illius etiam nobilissimi Regis, dilecti filij nostri, notitiam perferantur: sed etsi fortè nouis inter se deinceps prædicti Reges bellis confingerent, poteris ad nos scribere, & nos quantum, salua Religione, poterimus, & prout iustitiæ causa postulat, conabimur tibi in omnibus complacere. Verumtamen scire debet pro certò prudentia tua, causam dissensionis inter Christianos, & Saracenos, nullam aliam esse quam cultus Religionis, quam pietatis, & legis, fideique distantiam. Quæ omnia, si in vnâ redigerentur credendi sincerissimam normam, iunctis inter se animis, aut discordia nulla obreperet, aut facile reparanda. De qua re, haud dubium honestissima, ut

ad perfectum aliquando perueniat, dicere sanè non possumus, quantum ab ineunte penè ætate arserint nostræ præcordia, & eo feruentius hoc in dies desideramus, quò duce ratione, & veritate videmur nobis, quæ sunt iusta expetere. Consideramus enim, Excellentissime Princeps, vos nobiscum à Deo vno, & solo, & potentissimo, ad suam imaginem, & similitudinem suam, per suam misericordiam factos, eius esse pariter, & ratione, & amore capaces. Ad summam verò bonitatem illius, dum hanc vitam degemus, de malo ad bonum, de bono vsque ad optimum, vitæ statum quotidie conuertibiles. Vnum Deum verum, qui creauit Cælum, & Terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, simul credentes. De Christo autem, Domino Deo nostro, & Beata Virgine Matre eius, quamuis non integro sensu, multa tamen nobiscum, magna & præclara sentitis; ut taceamus, qui homines pariter sumus, qui pariter regnamus, qui vno Sole, iisdem elementis, vita, cibus, diuitijs, valetudine, Diuina prouidentia gubernamur; quæ ergo causa est, cur inuicem dissentiamus, nisi Religio? in quam si, paucis mutatis, congregemur in vnum, fieret statim de damnata dissensione, conciliatio, & de inimica simultate, gratulabunda concordia. Sit ergo inter nos, te oramus, vna & eadem fides, & illico pax sequetur. Ad quam sanè rem probè conficiendam, alterum profecto è duobus, quod ipse malueris fieri debere censemus, ut vel tuorum prudentium ad nos quidam abs te missi tuto perueniant, vel si magis placet, nonnullos de nostrorum numero sapientum, ac de tua primum

pollicitatione securos, tibi mittamus; qui pariter pro fidei veritate disceptaturi, possint de salute futuri seculi, pacifica conuersione differere: quæ collatione clarissima, quid iucundius? quid honestius? quid salutaris dici potest? Etenim contempta felicitate terrena, de æterna tantummodo solertior indagatio, ne dicam inuentio, peruentio, conquisitio, omnium veterum Magistrorum, qui rectè sapuerunt, iudicio, sine ulla dubitatione, longè excellentissimè mortalibus præstat: Si præsertim verè felicitatis, quod est dicere verè sapientiæ, admirandam peruestigationem, cum inertio otio comparas. Cuius sapientiæ, sicut felicitatis, ut diximus, non quidem inuentio, sed & sola inquisitio præponenda est, etiam inuentis thesauris, regnisque gentium, & ad nutum circumfluentibus corporis voluptatibus. Donet tibi Sapientia Dei nobiscum ista sentire, in his condescere, per hæc in temporalibus, & caducis prosperè agere, vitam interris ducere sinceriter bonam, ut in æternum in Cœlis valeas postmodum possidere beatam. Rogamus te præterea, Princeps sublimis, per humanitatem rationalis beneuolentiæ, in qua à belluis longè distamus, per communia cunctis hominibus

Domini beneficia, ut nostræ Sanctæ Sedis intuitu, & veteris Romani nominis potentatu, omnes Christianos sub tua ditione, atque in tuis quibuscumque Prouincijs, & Regionibus commorantes, habeas commendatos, præsertim verò filios nostros, & Dei Seruos, fratres Montis Syon, & locorum omnium Terræ Sanctæ, nec minus Christianos peregrinos, qui loca nostræ salutis inuiter, desiderio religioso festinant, super omnia verò loca ipsa humanæ redemptionis, atque salutis, & quæ Sancti Patres, Abraham, & reliqui antiquæ memoriæ ardentius dilexerunt, cultu sinceriore, per tuam iussionem æstimes ab omnibus veneranda, instauranda, conseruanda, cum opus est. Ita enim tibi Deum facile poteris, ut inde semper ad maiora bona progrediaris, propitiari. Harum nostrarum baiulum, *dilectum filium nostrum A.* (5) virum religiosum nunc ad te mittimus. Aget tua discretio ita cum illo, ut & sibi, nomine nostro, tibi quædam dicenti credidisse, & nos in illo, abs te honoratos fuisse, comperiamus. Valeat tua potestas, eis veris fulta præsidijs, quibus ad æternam beatitudinem peruenitur. *Ex Florentiæ* 1441. (6)

N O T A E.

Nota I.

Eugenius. Quamquam hinc appareat, istam Epistolam Eugenij Pontificis esse, Ego tamen eam inter Alberti Epistolas reperi, & fortassis etiam Alberti est, nam in margine vetusti codi-

cis scriptum est; *Ex nomine Eugenij*, quasi indicare veller, Albertum eam saltem dictasse, quod & stylus indicat: ut ut sit, digna mihi visa est, quæ non omittatur, tum ob Gandulphi Siculi nostri mentionem, tum quod Eugenij Pontificis ordinis amantissimi zelum, & pro-

& propagandæ per omnia fidei studium exprimat, & conseruandi Terræ Sanctæ loca nostra desiderium: tum quod exemplum præbeat, quo modo, quaque via, cum Orientis Infidelibus tractandum sit.

Nota II.

Gandulphus Guardianus. De eo nos fufius in vita B. Alberti, & nostris ad eam notis.

Nota III.

Petens ab eo instantius. Non infrequentes fuisse huiusmodi Tartarorum, Turcarum, Persarum, Indorumque legationes, per Fratres Minores, ad Romanum Pontificem, & Christianos Principes missas, in Vvadingi nostri Annalibus, & alijs ordinis monumentis passim reperitur.

Nota IV.

Eos à mutuis iniurijs abstinere. Stephanus Garibaius tom. 3. hist. omnium Regnorum Hispaniæ lib. 40. ca-

pit. 22. refert Regem Mahomad hoc tempore per septem annos externo bello caruisse, quamquam ciuilibus dissidijs vexaretur, donec tandem per nepotem suum Mahomad, Aber hosmen, cognomento Claudum, an. 1445. supplantatus, & Regno exurus fuit, in quo ipse Claudus successit.

Nota V.

Dilectum filium nostrum A. Per hanc literam A. Albertum nostrum intelligi non existimo, qui hoc tempore, cum Eugenio Pontifice Florentiæ fuit, absque villo cogitatu in Aegyptum amplius reuertendi; sed literam positam fuisse pro nomine cuiuscumque, in Pontificio authographo postmodum expressius nominandi.

Nota VI.

Ex Florentia 1441. Menses, & diem, hic eadem ratione eidem authographo reseruata fuisse pariter censo, ex quibus mihi confirmo Albertum eam dictasse, & authentica illa Pontificis dispositioni reseruasse.

EPISTOLA LXIX.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Hoc tempore cum Eugenio Pontifice foedere coniuncta fuit Respublica Senensis, & ut ex Epistola colligere mihi videor, mediatore B. Alberto. Interea verò, dum Pontifex nondum subscripsit alioquin pactæ paci, illius militia bono fine, intrauit in ditionem Senensem: sed cum infecta re, quam alibi tentauit, in Latium reuenteretur, multam, & pecorum, & hominum prædam, inde abducebat, ut in historia Senensi part. 3. lib. 2. fol. 30. ad annum 1440. narrat Orlandus Malauoltus: Ea propter Albertum, ad alia Pontificis perficienda mandata Senis transeuntem, Priores Urbis ad se vocatum, acriter increpuerunt, quod falsam, & citò perituram pacem, nomine Pontificis, ipsis promiserit. Qua de re, hanc Epi-

Epistolam ad Pontificem scripsit, hæc ipsa narrans, & se in arcanis quibusdam, cretenu exponendus, ad Massanum Episcopum referens, cui cuncta perscripsit: intrea prudenter, & religiose rogans, ut Eugenius quosdam Senis Primores, charitate, & clementia Pontifice dignis, ad se attrahat, & ut in incra bona, pro maioribus bonis negligat, ne populus, aliquin sedi Apostolicæ deuotus, odiorum semine grauidetur, quod Guelforum, & Gibellinorum factiones interpretor, aut aliquorum cum felice Antipapa collusionem.

Hesterno vesperi B. P. Priores huius Ciuitatis, me in suum palatium celeriter aduocantes, duram conquestionem auribus meis exhibuerunt; simul mihi itomachosè in faciem exprobrantes, quod falsam eis & cito perituram pacem, nomine T. S. promiserim (1) cum primò putauerint damna, quæ vtrinque illata sunt (cum fuerint iniusta) & ab vtrisque partibus, tuæ scilicet Sanctitate, & eorum paruitate, ignorantia, tanquam æqualance cuiusdam pacificæ obliuionis, penitus compensanda. Nunc verò expostulant abs te præberi fideiussiores, qui potius, & per meam promissionem, & tuam iussionem, expectabant se præda rehabita gauisuros, tametsi semper putauerint, & nunc quoque magis putent, in tam longa mora restitutionis, per fraudem militum, ne centesimam quidem partem prædæ recuperaturos. Multa B. P. in hanc causam sunt mihi conquesti, quæ, ne S. T. pluribus verbis onerem, prætermitto: *Et quia Massano Episcopo* (2) vt ea tecum conferat, latius scripsi. Pro hac reuenissem ego ad Sanctitatem tuam, nisi, cum me vocarunt, fuisset in procinctu recessus ad duo illa Castella, vt Sanctitas tua pridem statuerat, summa cum diligentia concilianda.

Verum illa potior causa est, quod indignati, vt arbitror, ciues Senenses nihil me rogauerunt, non solum vt ad te ipse venirem, sed nec vt scriberem quidem orare dignati sunt. Visum tamen est mihi, pro charitate, hæc pauca T. S. significare, roganti simul, & obsecranti vt adhibito ad hanc rem, quod Apostolicam sapientiam decet, grauiore consilio, minora bona pro bonis maioribus negligantur. Præsertim hac tempestate temporum, & dierum malorum, in quibus quid hic noui, & mali, ab heri & nudius tertius *adulterina plantatio* (3) contra tuam beatitudinem nequiter machinetur, ex Matlano Episcopo poteris facilius audire, cui quædam grauiora tibi fideliter referenda, contexui. Oro te B. P. vt populum istum tuæ Sanctitati deuotum, & deuotiorem fieri valde flagrantem, non permittas semine odiorum, per tauros lasciuientes ingrauidari, sed ingenita magis clementia tua, tanquam vinculis charitatis, tauros ipsos ad te ligatos traicias, & vaccas populi huius semine Christi potius ipse fœcundes. Dominus Deus Omnipotens longo te æuo tueatur B. P. ex Sena summa celeritate, cum iam cuncta parata essent ad iter **II. die Octob. 1441.**

N O T A E.

Nota I.

Quod falsam eis & cito perituram pacem nomine T. S. promiserim. Hinc imprimis colligo Albertum, pacis inter Pontificem, & Senenses mediatorem fuisse, quis enim audeat, Principis nomine, talia promittere, cui postea paciscendi concessa non fuisset? Quod confirmant quæ sequuntur. *Qui potius per meam promissionem, & tuam iussionem expectabant se de præda rehabita gauisuros.*

Nota II.

Et quia Massano Episcopo. Is apud Vghellum tom. 3. fuit Petrus de Vrso, quem Eugenius anno 1439. ex Episcopatu Montis Flaconis, ad Massanum transtulit, & obstitentibus Senen-

sium studijs, huius possessionem inire non potuit: Pontifici interim & S. Concilio Florentiæ interfuit.

Nota III.

Adulterina plantatio. Erant aliqui ex Primoribus Ciuitatis, qui odiorum in Pontificem semine, tanquam lasciuientes tauri, populum grauidare nitentur, & Guelforum fortassis factiones, aut Schisma Felicianum, aduersus Eugenium resuscitare. Quæ causa Alberto fuit, vt suaderet Pontifici, hos ingenita clementia, tanquam vinculis charitatis, ligatos ad se traiciat, vaccas populi, hoc est quietos, & Ecclesiæ deuotos ipse Pontifex semine Christi fœcundet, instruendo, & benefaciendo, minoraque damna sua negligat, ne maioribus implicari contingat.

E P I S T O L A L X X.

LEONELLO PRINCIPI FERRARIENSI.

A R G V M E N T V M.

Albertus, vt in eius vita narrauimus, Patrum Conuentualium Prouinciæ S. Antonij, seu Venetæ, vnanimi suffragio, Minister Prouincialis electus est anno 1442. mense Iunio. Quo tempore Leonellus per literas ab illo flagitauit, vt Epistolam iam olim promissam, de rebus à se in Oriente gestis, illi mitteret; sed non sollicitior erat Princeps in illa exigenda, quam constans auctor in rebus à se gestis reticendis; quarum narrationem forte considerauit, maiorem sibi inuidiam, quam Leonello utilitatem, allaturam. Rescribit ergo presentem, per quam se ab omni literario studio, per impositi regiminis negotia impediri omninò causatur.

Quod ad me scribis Leonelle, Marchio Illustris, de prædicatore illo, mihi quidem & fratre & filio; quorum alterum communis nobis religionis est, alterum

officij in illum mei, nihil tibi in presenti respondeo, sed ne multa dictare compellar, quod profectò efficere nequeo, te ad Episcopales literas nostras remitto, in quibus tibi puto

puto plenius pro tempore satisfactum. Miror præterea, qui Epistolam otij à me reposcis, homine iam facto negotiosissimo, & à quo pro peccatis meis, prorsus omnia præcepta sunt otia, excussa quies, & intercepta, ne dicam præcisa, studia literarum; Quod cum nunc, & sæpe alias, mœtus recordor, lacrymas tenere vix queo, immo prorsus non queo, vt tibi, quod sentio, liberè & amicè confitear. Qua certè tam egregia bonorum iactura tantus mihi luctus suboritur, vt nullo me solatio ab hac molestia leuandum putarem, nisi me, aut expectatio terminandæ citò molestiæ, aut spes proferendi de laboribus huiusmodi vberissimi, ac celeberrimi fructus, aut postremò cogentis obedientiæ, atque eius Apostolica virtus consolaretur. Itaque mihi Leonelle Princeps, te oro vehementer, vt quoad pondus hoc immaniter, atque vtinam non me inaniter, premit, desinas à me Epistolas flagitare, quas cum per occupationes præbere non valeo, nihil mihi videtur aliud facere, cum illas à me quiuis, quantolibet studio postulat, quam mihi, penè dixerim magnæ cum iniuria, intermissa illa mea suauissima studia exprobrare. Neque verò pollicitationem meam mihi vlla confidentia obijciendam existimes. Quis enim iniquus Iudex pertinacius postulet, quæ necessitas reddenda, quamuis summa assertione promissa, prohibeat? In promissis præterea, quæ hominibus reddere nemo cogit, id quod obligatio vlla sponderat, siue quælibet sponsio obligauerat, certa ipsius pollicentis hominis abnegatio soluit & liberat; igitur qui me ipse, non coactus, tibi libera sponsione ligaueram, intercurrente causa,

liberiores abnegatione me soluo. Ora Deum vt molestia negotiorum me liberum faciat, & ego per otium reddam, quæ per negotium sine vllò mentientis vitio denego. Habeo enim iam penè completam Epistolam, de qua scribis: sed tamen necdum planè completam: quæ tamen & ipsa, si completa esset, polienda restaret. Verum cum ad neutrum mihi tempora suppetant, melius differuntur, quam inepta prodantur. Quamuis enim, vt noister Hieronymus ait, elegans sit, exercitatumque ingenium, & longo vsu attrita currat oratio; tamen nisi auctoris sui manu curata fuerit, & polita, redolet fordes negligentia: non est nitida, non habet mixtam cum decore grauitatem, sed in modum diuitum rusticorum, opibus suis magis arguitur, quam exornetur; & vel nimiosa verborum flore luxuriat, vel fit hiulca vocabulis, vel aspera consonantibus. Vnde & de Virgilio traditum est, quod libros suos, quasi vrsorum fœtus, lingua composuerit, & lambendo fecerit esse meliores, qui durarent in memoriam sempiternam, & necessitatem metri libera oratione completeret: Quæ cum ita sint, & mihi & tibi orandum est, Leonelle Princeps Clarissime, vt vel diu ommissa studia repetam, quo tibi aliquando morem gerere queam; vel quod fatius puto, occasio nobis, ac facultas à Domino tribuatur, altiorum gradum vacandi sibi, ingenti gratia suæ dignationis, arripere, scandere, colere; atque id, quod est in omni vitæ sanctimonia summum, in bonis, quæ religiosè profecti sumus, Christianorum morum perpetuò permanere. Vale ex Florentia . . . Iunij 1442.

EPISTOLA LXXI.

MINISTRIS PROVINCIARVM ORDINIS
ENCYCLICÆ.

ARGVMENTVM.

Vltra officium Ministri Prouincialis, Pontifex nouum onus imposuit B. Alberto, Vicariatus Generalis totius ordinis Minorum, loco nuper defuncti Guilielmi Casalensis, eiusdem ordinis Ministri Generalis. Quapropter cetera, quæ sequuntur, eius hoc anno Epistole, regiminis negotia tractant; Atque hæc imprimis, qua Ministris per totum ordinem Prouincialibus institutionem sui in eo officio denunciat; eosque simul hortatur, vt quisque religiosos sibi subditos, exemplo propriæ vitæ, ac mansuetæ suasionis, magis quam minarum & cædis coercionis, ad morum reformationem, & odorem antiquæ Sanctimonie compellat. Denunciat pariter ordinis Comitata, pro noui Ministri Generalis electione, sequenti Pentecoste Paduæ celebranda, iubetque vt omnes, pro cuiusque officio, illuc opportuno tempore conueniant.

Venerabilis in Christo Pater Minister, pax Dei tecum. Amen. Ex quo placuit Christi Dei nostri inmensæ misericordiæ, vel potius patientiæ, me inuitum, ac cum multis lacrymis reluctantem, post mortem prædecessoris mei, Ministri Prouinciæ S. Antonij, mirae eorum, ad quos de iure spectabat, consensione & concordia eligi; ac deinde ad Generalem Vicariatum totius nostri ordinis die decima huius mensis institui, & in utroque officio per Sedem Apostolicam confirmari; dignum duxi, vt tibi hæc significans, te simul hortarer, quo velis te primum in tuo regimine exemplum vitæ tuis subditis exhibere: ac deum ad imitationem tui pia magis morum Sanctorum suasionis allicere, quam minarum & cædis coercionis

compellere; vt per bona opera, à dissolutione laxioris vitæ, vel aliqua ex parte, paulum reformati, odorem antiquæ sanctimonie in aliquo reuocantes, argumenta religiosæ iustitiæ, ad proximos transmittatis. Quod si feceritis, habebitis me potius in vestris infirmitatibus misericorditer consulentem; quam humanos defectus, si qui in vobis erunt, acerbius vindicantem. Non enim habebitis me talem omnium vestrum seruum, qui non possim compati infirmitatibus vestris, quoniam & ipse circumdatus sum multa infirmitate. Generale verò Capitulum credo te scire per Sanctissimi Domini nostri Eugenij sapientissimam institutionem decretum esse, vt apud Paduam, in futuro proximo festo Pentecostes, infra Octauam S. Antonij celebratur.

In quo alicuius boni viri electio facienda est, adiuuantibus Sanctorum fratrum excellentissimis meritis, siue in terra bellantium, siue in Cælo sempiterna gloria triumphantium. Tu itaque cura, vt debito tempore eo te transferas, quo possis bonorum operum, pro incremento Reli-

gionis nostræ fieri cum alijs participes. Exemplaria harum non graueris tribuere Vicario locorum deuotorum in tua Prouincia positorum, quum ad ipsum eadem hæc mandata volo proferri. Vale in Domino, & ora pro me. Datum Florentiæ die, 10. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXII.

CIVIBVS GAUDENSIBVS IN HOLLANDIA.

ARGVMENTVM.

Ciues Oppidi Gaudæ in Hollandia, tunc Romani Catholici, & Seraphico P. Francisco, ipsiusque sincerioribus affectibus deuoti; domum, Ecclesiam, & cetera necessaria apud se edificarunt, pro usu & habitatione Conuentus Fratrum regularis obseruantia, quem regi volebant instar alterius Conuentus eiusdem instituti prope muros S. Audomari Morinensis Diocesis. Quod vt obtinerent non obstante contradictione Ministri, & Fratrum Prouinciæ Colonienfis, tum ipsi Ciues, tum Philippus, & Isabella, Burgundiæ Duces, Eugenium Pontificem per supplicem libellum orauerunt. Albertus ergo Vicarius Generalis ordinis, tum iussu Pontificis, tum autoritate sua, scripsit Ministro Colonienfi, vt à molestandis Gaudensibus desisteret, donec res in proximo futuro Capitulo Generali, melius examinanda, decideretur, idque per presentem Epistolam Gaudensibus significat.

Deuotionis vestræ suauitas, quæ Sanctissimi Domini nostri Eugenij animum merito oblectauit, & per imperium Sanctitatis eius, & per impositum ministerium officij mei, æquo à me iure reposcit, vt vobis, quantum in Domino poterò, satisfaciam. Igitur quia nomine vestro, clarissimi ciues, exhibita Sanctissimo Domino nostro quædam, quam legimus, supplicatio continebat, vt vobis de gratia speciali concederetur, quatenus fratres

ordinis Minorum, de obseruantia regulari, possent domum quandam inhabitare & regere, sicut domus similium fratrum, prope muros Sancti Audomari, Morinensis Diocesis, gubernatur, ac regitur; non obstante resistentia fratrum Colonienfis Prouinciæ, infra cuius terminos, iuxta morem ordinis nostri, oppidum vestrum existit, Ego itaque venerabiles ciues, cum habeam ex Apostolico mandato, & ex meo officio prouidere; vt hoc negotium paci-

ficè terminetur statuo & delibero, vt fratres prædicti regularis obseruantia, vsque ad Generale nostri ordinis proximum futurum Capitulum, per Dei gratiam in festo Pentecostes Paduæ celebrandum, liberè & pacificè gubernentur, iuxta quod fratres venerabiles de S. Audomaro eos duxerint gubernandos. Mandatum autem super hac re misimus Ministro Colonienfi, ne vos aut fratres prædictos, vsque ad tempus præfatum, in quo causa melius terminabitur, vllò pacto audeat molestare. Hoc enim fer-

uor vestræ deuotionis exposcit, qui de bonis, à Deo vobis collatis, domum prædictam, cum Ecclesia & alijs necessarijs officinis, ob Religionis nostræ deuotionem, & B. Patris nostri Francisci, tanta diligentia fabricastis: sed nec minus hoc Illustris Princeps Philippus Dux Burgundiæ, cum Isabella magnifica vxore ipsius, prorsus merentur; qui & ipsi pari hoc deuotione deposcunt. Valete in Domino, & orate pro nobis ex Florentia 20. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXIII.

MINISTRO COLONIÆ.

De eadem re.

Venerabilis Minister, pax Christi tecum, Amen. Cum mea peccata effecerint, vt me nuper Sanctissimus Dominus noster Eugenius, Diuina prouidentia Papa Quartus Generalem Vicarium nostræ Religionis, vt immeritum, ita quoque inuitum, veraciter instituerit; qui paulo ante, post mortem Magistri Dalismani, fueram Minister electus Prouinciæ S. Antonij; accidit interea, vt idem Sanctissimus Dominus noster me accerserit, ostendens mihi quandam supplicationem, ei porrectam, super quadam altercatione inter te, & fratres, qui de obseruan-

tia nuncupantur; pro loco Oppidi Gaudæ, simulque iubens, vt tibi, suæ Sanctitatis autoritate, mandarem, quatenus ab illius loci, & fratrum in eo iam moram trahentium; molestijs debeas omninò cessare, & hanc quæstionem, generali capitulo terminandam differre. Ad quod, vt te pro more nostri ordinis conferas, per alias ad te scribo, quæ his incluse sunt. Vale in Domino, & ora pro me, curaque omni opera, pro tua eruditione, & grauitate, vt quæ ad te scribuntur, diligentius compleas. Ex Florentia 20. Iulij 1442.

EPISTOLA LXXIV.

FRATRI IACOBO PRIMADICIO.

ARGVMENTVM.

Hoc tempore, in Ecclesiæ obsequijs, in Oriente residebant Primadicus, & Bartholomeus Ianensis, Franciscanæ reg. obser. professores ab Eugenio

Pontifice missi, viri ambo eximij, & vel ab ipso Pontifice, datis encomijs, laudatissimi. Cupiebat Vicarius Generalis, ut uterque Generalibus Comitibus interesset, ut qui Sectis Orientalibus in vnam Ecclesiam Catholicam reducendis egregie adlaborarunt, eandem nauarent operam, ut Seraphici ordinis professores, sed variè viuentes, in eandem Regulæ obseruantiam, eamque purissimam, coalescerent; quod Eugenius ipse Pontifex percupiebat, cuius proinde in hac re consilia, modosque procedendi, Albertus Primadicio pandit: & ut ambo maiore cum honore, & suffragij autoritate, ad comitia venirent, alterum Romania in Græcia Ministrum Prouincialem, alterum custodem, ut vocant, instituit. Atque interea Iacobum confirmauit in officio Commissarij sui, super locis Orientalibus in Epistola nominatis, cum prudenti rerum agendarum directione.

SI de alio mihi loquendum esset, Iacobe frater, narrarem tibi festiuo, & lætissimo stylo, quæ iucunda tunc putarem. Nunc verò quia de me ipso sermo mihi habendus est (1) magna mihi modestia vtendum credidi: vt quod exultantibus verbis pro alio extulisset, pro me magis lugere decreui. Post mortem Patris communis nostræ Religionis, cum varia fuissent pro regimine nostri ordinis agitata (2) quæ & ipsa Fratet Antonius de Neapoli, harum nostrarum baiulus, tibi ac mihi charissimus filius, plenius poterit explicare;posito quoque iam Generali Capitulo apud Paduam, paulo post etiam Minister illius Prouinciæ diem suum, Domino disponente, obisset, misso à Sanctissimo Domino nostro pro Commissario, Ministro Prouinciæ Thuscæ, qui Prouinciali Capitulo præsideret, factum est, clam me, atque eo consensu, quem omnes putant Diuinum (3) vt ex Antonio audies, vt ego Minister Prouinciæ eiusdem eligerer. Quod cum valde placuisset Sanctissimo D. N. conuocato magno fratrum numero, post violentam ministerij mei confirmationem; renitenti mihi veraci-

ter, ita me Christus iuuet, ac multipliciter reluctanti, etiam Vicariatus totius ordinis pondus adiecit, sub quo onere, quam moestus gemam, testis est Christus. Verum ex quo ita seres habet, venit mihi in mentem, vt tu quoque mecum experiare hæc suauia, quam mihi sapiant. Quare sicut in literis, quas ad te mitto, videbis, reiecto & absoluto illo Ministro, quem Dominus noster pro stulto habet, te Ministrum Romanæ institui, ac insuper Commissarium Orientis, & omnis Græciæ Rhodi, Peræ, Cretæ, Chij, Chaphæ, & Constantinopolis, sola Hierosolyma sub meo regimine reseruata. De Ministeriatu tamen, si certe putas nasci debere scandalum, ac per hoc cessandum tibi à receptione officij potius arbitraberis, tuo iudicio derelinquo, sin minus arripe per officium tuum occasionem multorum in Græcia bonorum, maximè cum magnopere te cupiam in Generali Capitulo, pro vtilitate publici muneris, fore vocalem. Ad quod opus complendum, nihil mihi magis congruere videtur, quam vt minister fias. Si possem maiore te titulo honorarem. In omnem tamen euentum

te volo Generalem Commissarium, in locis nominatis superius, remanere. Hoc est sanum consilium, quod de mente Sanctissimi D. N. profectum est. Neque verò iniuria Pontificale dixerim sanum consilium: Venit enim ad notitiam eius, quosdam fratres, ea ratione non tibi obtemperare, quod obijciant te non esse Prælatum Religionis, sed Papæ, tanquam commentitia promotione, non naturali regimine, vt falso asserunt, te esse tua procuracione sublimem. Quo visum est S. D. N. cum de hac re mecum & cum fratre Bernardino conferret, & pro vnione Religionis conficienda ac persuadenda, quam maximè eius Sanctitas cupit, vsque ad Capitulum Generale, tacito nomine prælationis tuæ per Iulium Bullas in quibus te creat, solum vocabulum præsentia ab ordine præbitum exterius præferas: interius verò, & in casibus, cum ita fieri debere censebis, vtaris virtute Bullarum, quas penes te habes; quamuis in toto orbe omnes reliquæ locorum, & cuiuslibet exemptionis Bullæ, per Bullas nuper nobis præbitas (4) sint penitus reuocata. Quod publicè quidem factum est, ad placandos, qui aduerfantur: secretiùs verò per aliam occultam Bullam ad me cunctæ re-

missæ sunt: ne bona multa præpediantur: & si quidem in Capitulo Generali, vlla fiet pro ordine probata, vtilisque prouisio, cunctæ Bullæ remittentur ad caput, idest ad hominem bonum ex nostris, qui præsidebit. Sin verò mali noluerint quempiam, qui eis præsideat, non deerunt nostris, præter reliqua, quæ sequentur, noui fasces Bullarum nouarum. Non ergo sine ratione factum existimes, si nunc nouæ ad te Bullæ illæ, quas postulabas, non perferuntur. In fine hoc addo, vt si tibi communi ordinis negotio fuerit visum salubre, tu & Bartholomæus noster Ianensis ambo ad Capitulum veniatis, ita tamen, vt quod ambo sitis vocales, siue tu Minister factus sis, & ille custos custodum, siue magis è contra, si hoc plus conducere rei communis vtilitati censebis. Ad quam rem conficiendam, ex Commissariatu quem tibi in literis tribuo, habes amplissimam potestatem: de duobus alijs Ministris, videlicet orientali, & Terræ Sanctæ nunc supersedeas, quia cum opus fuerit, ipse maturius prouidebo. Vale & me de omnibus, quæ ad te scribo, vel quæ in Oriente geruntur, & si non scribo, me facias celeriter certiorum. Ex Florentia 1. die Augusti 1442.

N O T A E.

Nota I.

Quia de me ipso sermo mihi habendus est. Hinc etiam apparet, quam vbiq; constans fuerit Seruus Dei in rebus suis laude dignis vel omninò reticendis, vel summa trepidatione & modestia, vbi opus esset, referendis. Vide, si libet, ipsius Epistolas, quas

iam dedimus, ad Ducem Burgundiæ, & ad Leonellum Estensem, ex Rhodo datas, cum ex Aegypto reuerteretur: & aliam ad eundem, quæ supra ordine est 70.

Nota II.

Cum varia fuissent pro regimine ordinis agitata. Hæc exprimit, & suffi-

fius narrat Pontifex in diplomate, quo Albertum instituit Vicarium Generalem ordinis, apud Vvaddingum tom. 5. pag. 419.

Nota III.

Eo consensu quem omnes putant Diuinum. Quis enim crederet, humanitus, vt vocales omnes, qui aderant nonaginta tres, sui modi viuendi tunc tenacissimi, suffragia sua, vnico dempto, in Albertum liberè & vnani-

miter conferrent, hominem illius vitæ zelantissimum, notissimumque reformatorem, idque clam ipso, nihilque tale cogitante, immo postea veraciter renitente, & multipliciter apud Pontificem reluctantem.

Nota IV.

Nuper nobis præbitas. Sunt illæ literæ, seu diploma Eugenij in superiori nota memoratum, quo Albertum Vicarium ordinis constituit.

EPISTOLA LXXV.

CIVIBVS GAVDÆ.

ARGVMENTVM.

Ciues Gaudenses, quos diximus Epist. 72. Cœnobium regularis obseruantie Franciscanis Gaudæ condidisse, aliud quoque Ragusiæ in Dalmatiæ, ab eorum parentibus olim constructum, hoc tempore conseruabant ipsi & augebant. Cupiebant autem non minus Gaudæ, quam Ragusiæ, seu vt Albertus loquitur, in omnibus per Sanctorum Fratrum suauius exempla refici, hoc est, vt videtur, Patres obseruantes etiam in Conuentu Ragusino habere. Albertus ergo id se illis in Capitulo Generali, si Deus fauerit concessurum promittit, modo illi interim de loci dispositione ipsum plenius instruxerint: cetera quæ nunc ad ipsorum satisfactionem factururus erat, Patri Ladislao ipsis nuntianda committit.

Antequam ad hoc onus negotiosissimi operis, dispensante Deo, per Sedem Apostolicam vocaremur, ciues clarissimi, vt videlicet, ad paruitatem meam pertineret nostri sacratissimi ordinis gubernatio, venerunt ad manus nostras vestræ literæ charitatis: quibus instantius præcessori meo bonæ memoriæ humiliter supplicabatis, super bona prouisione Conuentus nostri Ragusiensis, quem parentum vestrorum deuotio B. P. N. Francisco, ac nobis extruxit (1) vestra vero & conseruat & auget: Ego autem vestro

desiderio, nunc, vt valeo, satisfacio, sicut notum vobis faciet harum lator, mihi charissimus filius, & frater nostri ordinis Ladislaus. Si autem in Generali Capitulo mihi per Christi misericordiam fuerit vita comes, atque facultas, & vestra diligentia non grauabitur me vestris literis de loci dispositione facere certiolem; dabo operam, quam Christi benedictio tribuet, vt in omnibus sitis, quemadmodum cupitis, per Sanctorum fratrum suauius exempla refecti. Valete ex Florentia 5. Augusti 1442.

NO-

N O T A.

Quem parentum vestrorum deuotio extruxit. Qua occasione ciues Gaudani in Hollandia Ragusiæ in Dalmatia tam procul Cœnobium Religiosis construxerint, ne cui mirum aut incredibile videatur, obseruandum imprimis est, Ragusium, & Rempubicam esse, & frequens Emporium, in quo proinde ex alijs nationibus mercatores habitant, habentque ibi suos Consules nationales, non minus quam Genuæ, Liburni, Neapoli, Venetijs, & in Ciuitatibus maritimis, etiam Orientis, quæ negotiorum commercio magis opportuna sunt, magisque frequentantur, in quibus locis huiusmodi externi homines cum vxoribus, & liberis, per plurimos annos viuunt satis locupletes, vel sine liberis aliquando moriuntur, & Deum sibi hæredem constituunt. Erat

autem extra mœnia Ragusiæ antiquus Conuentus fratrum Minorum, donec, Vroscio Seruix Rege Urbem obsessuro, demolitus fuit, ne hosti aduersus Urbem præsidio, vel vt ita dicam, oppugnaculo foret. Reipublicæ verò quiete, & securitate restituta, locus intra Urbem fratrum habitationi assignatus est, in quo, Gonzaga, & Vvadingo testibus, noua ædificia construxerunt, idque per illos ciues Gaudanos quorum filij, vel nepotes, ea deinceps conseruabant, & augebant, vt in hac Epistola præfertur: nam secundum hoc Cœnobium, post annum 1317. constructum fuisse ijdem authores Gonzaga & Vvaddingus referunt, idest plusquam seculo prius, quam Epistola vel Gaudensium supplex libellus scripta fuissent.

EPISTOLA LXXVI.

CIVITATI RAGVSIÆ. (1)

ARGVMENTVM.

Ragusini ipsi quoque idem, quod Gaudani, desiderasse videntur, quibus cum animum suum, & intentam dispositionem Ragusinarum fratrum, & Monialium, nuncio hic nominato communicandam commisisset, per hoc Epistolium orat, vt fidem illi in omnibus prebeant.

ANte non multos dies scripsi ad vos literas meas, nescius an dilectissimus filius meus frater Antonius de Neapoli venturus esset ad vos; nunc verò quia certi sumus, quod iter ei per nos impostum (2) Christo adiutore completurus est, transiens per vos, quædam ei imposui, quæ scribere prius præ-

stantia non curavi, quæque non parum vobis, & Religioni profutura existimo. Igitur quæ de dispositione vobis Fratrum, & Monacharum, ac de nostro erga vos animo dicturus est, attentius audite, eique in omnibus, nomine nostro optima referenti, fidem indubiam adhibere. Valete ex Florentia 5. Aug. 1442.

NO-

N O T A E .

Nota I.

Ciuitati Ragusia. Sic hoc nomen effert noster Albertus, & alij: sed aliqui malunt Ragusium scribere, de quo vniuersim videndi sunt Calepinus vndecim linguarum, verbo *Epidaurus* in proprijs, Ortelius eodem verbo *Epidaurus*, in thesauro geographico, Philippus Ferrarius in lexico geographico, verbo *Ragusia*, Ioannes Lucius de regno Dalmatiæ, & Croatia pag. 42. & 43. col. 1. vbi de nominis Ethymolo-

gia, Albertus Miræus in notitia Episcopatum, verbo *Epidaurus*. Ergo quod ad scribendum authoritatem attinet, æque Latine dicere possumus Ragusiam, Ragusium, & Rausium.

Nota II.

Iter ei per nos impositum. Scilicet eundi in Græciam, ad Iacobum Primadicium, de quo supra Epistola 73. cui itineri conficiendo, non incommodus fuit transitus Ragulij.

EPISTOLA LXXVII.

REGI CASTELLÆ.

ARGUMENTVM.

Albertus Regi significat Eugenij Pontificis mentem, hoc est, ordinem ad veteris obseruantie instituta reducendi, rogatque suæ Maiestatis fauores in ijs, quæ à Rege dependent, & quæ ipsius nomine oretenus nuncianda commisit fratri Roderico, cui proinde petit fidem in cunctis haberi.

Comperta mihi tam Regiæ domus tuæ, quam præclaræ personæ tuæ antiqua deuotio, Rex Illustris, præbet mihi fiduciam ad tuam eximietatem quædam scribendi, quæ etsi mihi sint admodum necessaria, tibi forte, si deuotionem tuam solitam consulueris, non erunt arbitror insuauia. Animus est Sanctissimo Domino nostro Eugenio Papæ, plusquam dici potest erectus, vt religionem nostri clarissimi ordinis ad instituta veteris obseruantie reuiuua, quoad poterit, reformatione traiciat. Cuius maximi

boni conficiendi, veluti principium cœpisse sibi videtur, quod me, licet tanto negotio impari, Vicarium Generalem huius maximæ Religionis instituit. Sed quia multa mihi desunt, quæ opus ingens, si id perfici tandem possit, desiderat; Restat profectò, vt tua illustris præstantia, hic afferat, quod deest: quo facto antiquum morem maiorum tuorum non dubitabis te fuisse clarissimo præsidio imitatum. Verum ne te maxime negotiosum verbis plurimis onerem, cuncta quæ negotio conducere putem, referet ad tuam excellentiam.

vir

vir venerabilis, quem nobis tua patria peperit, Frater Rodericus, istarum baiulus, quemque scio veneraris vt Patrem. Oro te Rex Illustris, & insignis Christiane Princeps, vt credas, & ad sis in his maxime omnibus, quæ nostro ad te nomine afferet: sunt enim eius generis, qui-

bus nulla humana potestas debeat aduersari, cum illis ipsis, vt rebus præstantibus, faueat Diuina clementia. Deus te tueatur Omnipotens, Rex Illustris, præstantissime Domine, & merito Christiane Princeps. Ex Florentia 7. Augusti 1442.

EPISTOLA LXXVIII.

REGINÆ CASTELLÆ. (I).

ARGUMENTVM.

Idem est cum superioris Epistolæ Argumento, præterquam quod in hac explicet quantum Regnis, Regibus, & Reginis conseruandis, conserant suffragia precum Seruorum Dei.

Div est Illustris Regina, Domina venerabilis, & merito præstantissima, quod affectus meus tuam excellentiam veneratus est, teque in Christo sobria charitate dilexit paruitas mea. Quo sanè casto Christianæ puritatis amore factum est, vt pro te sæpe Deum nostrum rogauerim, vt nunc quoque quotidie orem. Tribuant tibi alij ampla donaria. Ego de me, & meis in toto orbe dilectissimis fratribus, orationis patrociniū præbeo. Quod quidem suffragium pro tutandis Regnis, & Regibus, & Reginis, quocumque fulcimento humani conatus puto esse præstantius. Nam hoc solo gladio Moyses populum infidelium prostrauit, & vicit, quem fidelis tamen turba Israeliticæ plebis armis fortioribus superare non poterant. Verum si quæras quæ causa præstantiæ me tuæ præsertim conciliet: li-

berè respondebo; tua Religio: fama enim vulgante, ad me peruenit te matrem esse Seruorum Dei, & zelo ardentissimo ita persequi Religionis aspernatores, sicut studio Sancti amoris rectè Deo suo seruientibus faues. Inter multos autem tuæ deuotionis prædicatores, vir venerabilis filius meus, Pater tuus, *frater Rodericus* (2) istarum baiulus, non minorem obtinet locum. Quem quia scio veneraris, vt Patrem, oro te Illustris, atque insignis Christiana Regina, vt ei pariter credas atque ad sis in his omnibus, quæ nostro nomine ad te afferet: sunt enim eius generis, quibus nulla humana potestas debeat aduersari, cum his Diuina gratia obsecundet. Deus te tueatur Omnipotens, Regina Illustris, Domina venerabilis, & merito præstantissima, Ex Florentia 7. Aug. 1442.

Zz

NO-

N O T A E.

Nota I.

Regina Castella. Hæc Regina aded Religioni addicta, vt Mater Seruorum Dei esset, & zelo ardentissimo, ita persequeretur Religionis aspernatores, sicut studio Sancti amoris rectè Deo suo seruientibus faucebat, erat Maria filia Ferdinandi Aragonum Regis, quæ Consohrino suo, Ioanni II. Castellæ Regi, anno 1418. nupta fuit, & anno 1445. obiit, vt author mihi est Garibayus tom. 2. lib. 16. cap. 11. & 35.

Nota II.

Frater Rodericus. Hunc natione Castellanaum fuisse indicat B. Albertus in Epistola ad Regem, *quem nobis*, inquit, *tua patria peperit*. In vtraque autem Epistola, ad Regem quidem, scire se Regem cum venerari, vt Patrem, & ad Reginam virum venerabilem, filium suum, Reginæ Patrem vocat, fortè illi à sacris confessionibus fuit. Certè talem eum æstimare videretur Albertus, vt honori Reginæ esse crederet, quod virtutis testimonium ab ipso habuerit; sed quis fuerit hic frater Rodericus nondum mihi satis comperit: duos enim reperio in Castella Rodericos huius æui, alterum regularis obseruantia, secundum Vicarium ob-

seruantum illius Prouinciæ apud Salazarium in Hist. Prou. lib. 2. cap. 11. seu obseruantum custodem in Castella, vt eum vocat Vvaddingus ann. 1456. num. 156. quo tempore Ouanius in eo officio constitutus, S. Didacum ab Insulis Canarijs reducem, compluti collocauit. Alterum verò Rodericum de Ona qui anno Christi 1445. Nuncius Eugenij Pontificis in Regnis Castellæ & Legionis fuit, & magnam vim pecuniarum, pro sacri belli sumptibus collegerat, quam Pontifex iussit, vt mitteret. Anno verò sequenti ex decreto Capituli Generalis obseruantum in Urbem vocatus est, vt his verbis narrat Vvaddingus an. 1446. n. 3. decreuerunt, vt vacarentur duo ex Germania, totidem ex Gallia & Hispania, viri eruditi & graues, qui splendori essent, & præsidio. Memoriale ordinis speciatim refert ex Hispania euocatum fratrem Rodericum de Onnia virum, inquit, perfectum, & prædicatorem Euangelicum, & ab Eugenio Pontifice dilectionis charitate receptum, vt eum filij loco haberet, & omnia postulata illi concederet. Vter modò horum, an alius ab eis diuersus fuerit ille frater Rodericus, cui B. Albertus ordinis negotia, cum Rege, & Regina tractanda commisit, certò affirmare non ausim.

EPISTOLA LXXIX.

CONVENTUI PADVANO.

ARGUMENTVM.

Absente apud Pontificem B. Alberto Ministro Prouinciæ Sancti Antonij, & ordinis Vicario Generali, inimicus homo in Conuentu Paduano eiusdem Sancti superfeminavit zizaniam, eorum authoribus innocuos religiosos apud seculi potestates & temporales Dominos grauiter accusantibus, non
sine

sine scandalo Religionis. Qua re offensus Albertus, eos per hanc Epistolam cum charitatis & authoritatis moderatione commonet, & pacem suadet.

GRauissime mihi molestiæ pondus allatum est, Patres charissimi & amantissimi fratres, audienti quæ nefaria proditoria colluuiouis scelera vobis inuicem obiectetis, atque ea ipsa per insolentiam falsæ criminationis, *coram seculi potestatibus* (1) magno cum Religionis nostræ dedecore afferatis: quæ nimis erat clam domi alterutra iniuria exprobrare. Satis erat præterea hæc, si vera fuissent, per Prælatos nostri ordinis agitari, clamundo, nesciente sæculo, ignorantibus hominibus non nostri propositi, quos difficile est, per bonorum operum exempla, & Christo & saluti suæ lucrari; facile verò paruo, nedum magno scandalo, ab honore & deuotione Religionis abducere. Nunc verò contra omnia peruerso ordine agi contigit. Nam qui studio Sanctorum operum acquirere proximos nostros debueramus, perditis nequioris vitæ moribus frequenter amittimus. Qui deinde veris accusationibus agere, simulata constringimus: qui postremò in abdito nostro nostra pudenda, si quæ erant, curare per familiares medicos, per Patres pios, quod agere tutissimum erat; currimus ad crudeles chirurgos, & Patribus relictis, ac Matribus clementissimis, vitricos quærimus, & nouercas. Ecce factus sum ego vestra beneuolentia, per mysterium electionis vobis placitæ, Pater; per Vicariatum obedientiæ coactæ Prælatos. Quis vestrum de his sceleribus, quæ apud vos geruntur, ad me aliquid scripsit? quis rogauit misericordiam?

quis quæsiuit remedia? cucurristis ad sæculum, vt testimonium vobis ipsis perhiberetis, quod in Religione nostra animos vestras non possetis explere vindictas: sed gratias ago Deo meo, qui suis fidelibus, quamuis sæculi hominibus, tribuit, & tribuet sapientiam, qua plenè vestra machinamenta, & maledicta cognoscant. Ad vos sermo meus est, qui Diabolico more, fratribus vestris maculam turpioris infamiæ, studio contentionis, curatis inurere. De Diabolo enim in Apocalypsi scriptum est. Cecidit accusator fratrum suorum, qui accusabat illos die, ac nocte. Videant qui eiusmodi sunt, quid vindictura sit iustitia mea, nisi male acta emendare maluerint. Quid lenitura sit misericordia mea, si ad frugem vitæ melioris modestè magis redierint. In virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis? ait Apostolus: Eligite quod vos magis delectat, pacem dico inter vos nutrire, an bellum fouere? & talem me vobis pro materiæ distinctione præbebo. Verumtamen hoc certò scitote, tanto me acriorem futurum perseuerantibus malis, quanto eos suauius antè monuero: & de molestis rebus hæc hæc haenus. Ceterum super prouisione Generalis Capituli, eam, quousque venero, diligentiam adhibete, maximè qui vobis præsumt, & qui plus valent consilio; quæ pro rei magnitudine censenda putatur. Qui plus me diligunt, plus prouideant, non modo per se ipsos, verum etiam per studium clarorum virorum, qui sacrum & cœlestem thesaurum, B. scilicet

licet Patris Antonij Corpus, custodiunt, cum alijs ad eam curam dignissimam deputatis. De quorum sapientia, quoniam multum confido, donec venio particulariter nihil explico eorum, quæ in præsen-

negotio iudico expedire. Quibus omnibus, ac reliquis ciuibus commendate in Domino studiosius. Valete in Domino, & orate pro me ex Florentia 13. Aug. 1442.

N O T A.

Coram sæculi potestatibus. Vide Epistola 83. ad Eugenium Pontificem, & alias quæ ibi sequuntur, cum suis no-

tis, vbi religiosorum recursus, ad sæcularium fauores, amplius explicantur.

EPISTOLA LXXX.

MATTHIÆ MINISTRO SAXONIÆ (I)

ARGUMENTVM.

In Schismate Amadei Sabaudi, qui à Basileensibus aduersus Eugenium IV. verum Pontificem erectus Felix V. dicebatur, triplex erat hominum vel sensus vel affectus. alij enim Eugenio tanquam legitimo, unicoque & uniuersali Ecclesie capiti constanter adharebant; alij Felicis Pontificium pertinaciter pro conciliabuli autoritate tuebantur; alij ipsi Concilio ad dicti à Pontificatus questione, tanquam neutrales, abstinebant: Matthiam autem aliqui in secundis, & qui fauorabilius loquebantur in tertijs nominabant. Albertus igitur, tum pro Christiana & religiosa charitate, tum pro officij sui munere, fratrem & subditum suum efficaciter monet, vt fame sue, ac Religionis, suæque saluti consulat; par scelus esse demonstrans seu verum Pontificem abneget, seu re ipsa non audiat, & vel hesitando non colat.

Quamuis nullam tui notitiam habeam, venerande Magister, Minister, quantum attinet ad præsentiam corporis, nullaque inter nos diuturnæ conuersationis amicitia olim contracta sit, facit tamen humanitas, facit nostra Religio communis, facit denique Christianum nomen, atque ipsa imprimis charitas Christi, vt

non propterea te minus diligam. Nam si solos eos diligeremus, aut quos vidimus, aut cum quibus diu versati sumus, angulum profectò esset, etiam erga nos ipsos, vt alios taceam, latissimum mandatum Dominicæ charitatis, & Christianæ dilectionis amplissimus campus; fieretque res valdè ridicula, ac vehementius detestanda, vt nec nos ipsos dili-

diligeremus, neque Sanctos, & claros plerosque viros, toto orbe dispersos, cum neque nos ipsos conspiciamus, neque illis vlla consuetudo nos amicos effecerit: sed ita se magis veritas habet, vt maiora sint vincula illa, quæ dixi publici muneris, quam priuati. Cum igitur pariter in hæc præclara conueniamus, quod homines sumus, quod vna nos complectitur & tuetur cœlestis ordinis communis Religio, quod eodem nomine Christiano censemur, in quo iuxta Apostolum Petrum, Deum glorificare debemus; quid est in quo verear confidentius ad te scribere? præsertim cum alterutrò nobis bona, quæ semper mansura sunt, sine dubitatione optemus; in quorum communicatione bonorum, vera illa Christiani nominis amicitia, & sine corruptione gignitur, & sine metu amissionis seruatur. Accedit postremò quod cum locum speculatoris, quamuis nullo merito, teneam, & te, si digneris, pro tua virtute, atque humilitate Religionis, vt reliquos omnes nostri ordinis fratres, debeam pro debito officij mei, & pro sollicitudine ministerij commonere. Ecce iam quantum arbitror, vides mi venerande Minister, per ea quæ dixi, iacta esse solida fundamenta, non solum firmioris inter nos amicitie, verum etiam liberæ confidentie, ea ad te scribendi, quæ & honori tuo, & saluti conducant. Quæ si admittas, cognosces meam erga te amicitie sinceritatem, qui diligenter ac vigilantè occurro pro charitate rumoribus malis, ac pestiferis, qui de te in his nostris Prouincijs latè feruntur. Qui & ipsi, si falsi sunt, quod Deus vnus, optimus, & maximus fecerit, maiorem tibi innocentie gloriam al-

latura est eorum per te facta purgatio, quam attulerat falsa criminatio scædam infamiam: si autem vera sunt quæ dicuntur, sapientia animi pœnitentis efficiet, vt Religio nostra, lætitia reperti filij efferatur, & tu apud Patremfamilias gloria maiore emineas: sed ad causam veniamus. Sunt qui de te dicunt, quod obedientia Pontificis maximi Eugenij, Dei prouidentia vnici, solius, ac veri in Ecclesia Catholica Orthodoxa, Apostolicaque Pastoris, sacrilegè, temeritate decideris. Sunt item qui hæc de te negent; sed te asserant, vt eorum verbo utar, esse in hoc negotio neutralem. Quorum vtrumque quid sceleris habeat, pro tua eruditione ac prudentia debes agnoscere; cum & alterum apostasiam apertissimi schismatis sapiat, alterum inimicitias Deo indicens manifestæ dissensionis bellum profiteatur, dicente Domino Salvatore: *Qui non est mecum, aduersum me est.* Prospicias ergo tibi ipsi, mi venerande Minister, nec tibi famam tuam negligendam existimes, ne dicaris præsertim in causa fidei, vel altero, vel vtroque pede claudicare. Memineris potius Euangelicæ nostræ professionis, & cœlestis illius oraculi, quo subiectionem illam humillimam, in auribus fratrum omnium, & B. Pater, & nostra Regula personat dicens: *Frater Franciscus promittit obedientiam, & reuerentiam Domino Pape Honorio, ac Successoribus eius Canonice intrantibus.* Animaduerte (oro te) quid sibi velit hoc verbum, quamque vim habeat *Canonice intrantibus*, vt intelligas, non congruere nostræ professioni quempiam fratrem, qui rectè & sapere, & agere velit, aut pro Canonicis Pontificibus

bus hæsitare, si res postulat, etiam emori, aut ab usurpatoribus Sanctæ Sedis, cum opus fuerit, iuxta Patrum Sanctiones occidi. Tribuat tibi Dominus atque augeat Catholicum sensum, faciatque misericordia eius, vt in futuro nostræ Religionis Generali Capitulo nos inuicem Christiana

beneuolentia complectamur, ad quod vt omnino proficiscare, & S. D. N. per suas, & ego per meas literas, alias diligentius inuitaui, *quamuis nondum meruerim habere responsum* (2) Vale in Domino, & ora pro me. Paduæ 1442.

N O T A E.

Nota I.

Matthie Ministro Saxonie. Alij Matthiam, alij Matthæum nominant; alij, alijque cognominant, nunc Doringum, nunc Thoringum. Erat autem natione Germanus, homo doctus, & S. Theologiæ Magister Conuentualis, & Prouinciæ Saxonie iuxta ordinis morem Minister, quo utroque nomine Albertus ipsum in hac Epistola vocat. Ipsi nomen vel maximè celebratur à Lyrani scripsit aduersus additiones Pauli Burgenfis ad Lyrani glossas in Sacram Scripturam.

Nota II.

Quamuis nondum meruerim habere responsum. Contempsit enim Do-

S C H O L I O N.

Duæ sequentes Epistolæ nec in codice nostro S. Isidori, nec in Capistranensi reperiuntur, sed Originale, vt ipsius B. Alberti manu scriptæ, sic tanquam Sacræ Reliquiæ, obaucto muro, cum veneratione seruantur in publico loculo parietis templi Minorum Sarthiani, Diœcesis Clusinae, quod Oppidum Erturæ B. viri patria est: vnde earum exempla ad me nuper missa sunt, cum publicis attestationibus, tam Priorum communitatis Sarthiani, quam Vicarij Generalis Diœcesis Clusinae, eius Ciuitatis Episcopi autoritate confectis.

EPISTOLA LXXXI.

PRIORIBVS ET POPVLO SARTHIANI OPPIDI.

A R G V M E N T V M.

Alberto in dignitate & munere Vicarij Generalis totius ordinis Minorum constituto, per publicas literas, & nuncium congratulata est patria Sarthianum, ipsiusque nuntij, nescio quod, negotium commendat. Ipse hac Epistola conciuum in se beneuolentiam testatur, & nuncio satisfactum iri promittit.

Magnificis Patribus (1) & Dominis meis Prioribus, & communi Terræ Sarthiani &c.

A Cceptis literis vestris, Magnifici Domini mei, per fratrem Iacobum conciuem vestrum, filium meum dilectissimum, prospexi quanto me feruore diligitis; qui super mihi commissio officio, tanto gaudio, exultastis, quod mihi quidem ignotum non erat, aut aliqua ex parte dubitandum: in cunctis scilicet vos obsequiosos exhibere, quæ honestati meæ quicquam accommodarent. Pro quibus equidem ipse Omnipotenti Deo primum, inde B. M. Virgini gratias ago. Sed quoniam me imparem huic oneri esse per-

suasi mihi, quæso me vestris iuuate orationibus, vt ex hoc non minus, quam ex oblationibus vestris, charitati vestræ obnoxius reddat: in negotio autem illius fratris, pro sedulitate vestra, qua me requiritis, pro charitate quam vestræ M. debeo, prouisioni debitæ instabo, pro vt ille ipse Fr. Iacobus meo nomine ad vos afferet: cui propterea dignemini, tanquam mihi, tradere indubiam fidem. Dominus vos tueatur Omnipotens, Patres optimi, & merito venerandi. *Florentia 11. Augusti* (2) 1442.

N O T A E.

Nota I.

Magnificis Patribus. Non ignoro Priores, & Senarum cuiuscumque Reipublicæ Patres appellari posse, sed hoc modo loquendi videtur Albertus, cum etiam populum comprehendat, significare se illius oppidi filium esse: vt certo fuisse nos in eius vita demonstrauimus.

Nam cur alioquin Sarthianenses, præ alijs, illi congratularentur, tanto feruore ipsum diligerent, nisi vt honorem sibi in filio accedentem eidem acceptum referrent? quos proinde vicem redditurus, Patres suos vocat, eosque optimos, & merito venerandos, vt solent filij ad parentes loqui.

Nota II.

Florentia 11. Augusti. In fine Maij, vel initio Iunij, Albertus Paduæ, Comitiorum suffragijs, Minister Prouinciæ S. Antonij electus est, per obitum Dalismani Parauini, quem Albertus in primo horum opusculorum laudauit. Quo lætus Eugenius Pontifex, literas Apostolicas expediuit, XVI. Kalend. Aug. Florentiæ datas, quibus ipsum in eo munere confirmauit, & alteras die proximè sequenti, per quas eum constituit Vicarium Generalem totius ordinis Min. & Prouisorem, ac Præsidem futuri Capituli Generalis. Quibus acceptis hæsit Florentiæ, vbi

Pontifex tunc morabatur, vt debitam illi obedientiam, & suo, & Religionis nomine præstaret, benedictionemque Apostolicam, & agendorum oracula reportaret, & has ibi Epistolas mense Augusti scripsit, imo & 70. in Iunio & alias sequentes in Iulio. Mansisse ergo per plures dies in Curia, colligimus ex literis sequentibus ad S. Bernardinum, quæ 24. eiusdem mensis Augusti datæ sunt, per duos videlicet menses circiter. Hic verò notandum, licet Bullæ prædictæ datæ sint 16. & 15. Kal. Augusti, prius tamen institutum Albertum Vicarium Generalem ordinis die 10. Iulij, vt ipse testatur supra Ep. 70. potuit enim prius oraculo Pontificio institui, & posterius expediri institutionis Bulla.

EPISTOLA LXXXII.

BERNARDINO SENENSI.

ARGUMENTVM.

Patentes sunt, per quas amplam potestatem confert S. Bernardino, in Conuentu Capreola prope Senas.

In Christo sibi Charissimo P. F. Bernardino de Senis F. Albertus de Sarthiano Minister Prouinciæ S. Antonij, ac totius Ordinis Minorum Vicarius Generalis, à Sede Apostolica institutus, & confirmatus, salutem in Domino, & pacem sempiternam.

EX quibusdam relationibus, & iustis, ac rationabilibus causis, animum meum mouentibus, te, de cuius probatissima vita, ac vulgatissima fama, & miro Religionis zelo, cæterisque virtutibus, quibus te Altissimus mirificè decorauit, longa, & veteri experientia, sum plenissimè informatus, meum Commissarium, cum omni plenitudine potestatis institui, ac institutum denuntio per præsentem, in loco nostro Capreolæ (1) prope Senas, & fratribus commorantibus in eo-

dem: dans tibi per præsentem plenam & liberam facultatem visitandi publicè, & priuatè, tam in capite, quam in membris dicti loci, nec non inquirendi, examinandi, procedendi, terminandi, corrigendi, puniendi, carcerandi, detinendi, priuandi, instituendi, restituendi, & omnia alia, & singula faciendi, gerendi, & exequendi, quæ ego ipse facere possem, si personaliter interesssem, salua in omnibus auctoritate Vicarij Prouinciæ, dum præsens existeret in loco prædicto. Vale in

in Christo Iesu, & ora pro me; mandans insuper omnibus, & singulis fratribus in eodem loco commorantibus, & commoraturis, quatenus tibi, tanquam mihi teneantur in-

omnibus obedire. Vale iterum. Florentiæ XXIV. Aug. 1442.

Frater Albertus Sarthianensis Minister S. Antonij ac Generalis Vicarius Ord. Min. indignus.

N O T A.

In loco nostro Capreolæ. Hic locus M. tantum PP. distat Senis, eumque Bernardinus ipse adolescens, humili ædificio, & Sanctissimis institutis, in ordinis & obseruantia regularis domum erexit. Quapropter existimo eum, postquam hoc ipso anno 1442. munus Vicarij Generalis Cismontani obseruantum in manus Pontificis abdicauit, illuc ad tempus secedere voluisse, quo liberius Deo, & animæ suæ colendæ vacaret; adeoque patentes istas, non vllius necessariæ iudicaturæ, vel specialis gubernij, sed honoris tantum causa, ab Alberto, ipsius secundum Deum filio & discipulo, illi missas fuisse. Quid enim in parua solitaria, & religiosissima domo poterat esse negotij, quod vel superior domesticus, vel Prouincialis etiam absens, vel sola præsentia

Bernardini non facile componeret? sed erat ille tunc in Religione, & magnis prædicationis & poenitentia laboribus quadragenarius, habuitque ætatis sexagesimum secundum, & vitæ suæ penè penultimum annum, Vicarij Generalis officio sanctissimè iam perfunctus: eratque cæterorum rigidioris instituti Pater, Magister, & viua regula Sanctitatis, ac disciplina, propter quæ Albertus indignum iudicauit, si tanquam vnus de plebe, iuniori alicui præfecto subiectus esset, vnde ipsum non meritis tantum, & vltronea omnium reuerentia, sed etiam officio, & anthoritate, etiam ipso superiore locali, maiorem esse & haberi voluit, salua tamen auctoritate superioris Prouinciæ, cum adesset, ne ordinarij regiminis ordo inuertatur.

EPISTOLA LXXXIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Sub finem Augusti Paduam reuersus Albertus, sensit sibi obstaculo ad rem rectè gerendam esse, procurari à subditis protectionem Dominorum temporalium. Rem scribit Pontifici, & cautum modum proponit, quo per eius literas, ad se mittendas, remedium fortassis apponi possit.

AD erigendam huius Prouinciæ collapsionem, B. P. cuius tibi placuit me Ministrum, quamuis immeritum, instituire, multa mihi impedimenta

sunt, sed præ omnibus aliqui insolentes, quos nec punire possum, neque ex hac prouincia, per eos, ac reliquos iam euerfa, depellere, detrudere, deturbare: Tuentur enim

sefe omni licentia, atque impunitate malorum, quam sibi Dominos quosdam præbuisse confirmant, apud quos fratres suos falsis criminationibus accusantes, in contemptum omnium Prælatorum, ne parum quidem de sceleribus argui possint, quin se clamitent à dominatione temporalium factos immunes; quos & ipsos si nullo metu laicorum defendentium puniam, sicut nec eos timeo, *sumenda sunt mihi bella* (1) acerbiora cum Dominis temporalibus, qui vt à grauissimis viris sum factus certior, iniquo sunt animo accepturi, si scilicet meos subditos ac malos castigem, quos ipsi sua libertate, sed nulla iustitia Religionis furripuerunt.

Esto enim B. P. peccarint, quos impij accusarunt, num apud sæculi homines delatio etiam certorum malorum facienda erat? ac non potius apud suæ religionis maiores. Domini verò illi & accipiunt accusationem calumniæ, quam ad Maiores Religionis, etiam veram, referre debuissent, & meritam punitionem malorum in iniustitia detinent, & innocentes acerbiora criminantur, quos iam diu non probatos nocentes, liberos abire non sinunt. Ego autem, neque infontibus purgationem falsæ criminationis, neque fontibus pœ-

nam impendere queo; neque à Dominis illis libertatem vtriusque exhibendæ valeo extorquere. Sum enim diligenter locutus cum Domino, cumque his, quos consiliarios vocant. Pollicentur siquidem bonam, sed nec ea dum faciunt, nec facturos vlla mihi spes est, quemadmodum per eos ipsos, qui de eorum numero sunt, apertè conijcio: dum soli secretius mecum conferunt. Videor enim videre, rem iniquam eis videri, si causam, quam dicere solent sui status, facis panniceis, vel pannarijs, vt aiunt, id est fratribus, quos etiam per contemptum sic appellant, vilo pacto terminandam committant.

Igitur B. P. nulla prouisio salutarior mihi videtur, quam si tua Sanctitas, tacito quod de his ad te scripserim, veluti etiam ignara eius indigni fauoris, quem inquis prædicti magno cum scelere & dedecore præstant, mihi, si libet, diligentius mandes, vt fratres illos, de quibus hæc scandala audierit Sanctitas tua, ad te celerius proficisci precurem. Quo facto literas tuæ Sanctitatis feram ad Dominos, ac tum tandem quid sentiant apertè perspiciam. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. ex Padua Kalendis Septemb. 1442.

N O T A.

Sumenda sunt mihi bella. Perpetua est ista querela, de fauoribus sæcularium, quibus ligantur manus superiorum ordinis, ne iuxta regularia instituta possint disponere de suis subditis. Propterea multæ & graues factæ sunt constitutiones Apostolicæ, à Summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. Paulo V. & Urbano VIII. per quas &

subditis prohibetur, ne illos quærant, & superioribus, ne eis deferant: & tamen ita illis vexantur, vt nisi concedant, quæ illi petunt, quod Albertus hic dicit, *bella acerbiora cum Dominis temporalibus ipsis assumenda sunt*, rem iniquam putantibus illis, si causam, quam dicere solent sui status, fratribus terminandam committant, suæque authori-

thoritati derogare, si quidquid protegendum assumant, quantumuis Religioni incommodum, non assequuntur. Videnda statuta Barchinonensia c.6.S.8.

de fauoribus sæcularium. Et Vallisletana anni 1651. in quibus Bulla Urbani recenter acceptata, & in fine constitit. impressa est.

EPISTOLA LXXXIV. CONVENTUI PARISIENSI.

ARGUMENTVM.

Quidam Frater Ioannes Prouinciæ Burgundiæ, nescio qua auctoritate, in Conuentu Parisiensi usurpabat sibi locum Baccalauri formati, & Alberti Vicarij Generalis iussa parui pendebat: scribit ergo Conuentui, auctoritatem suam contemnendam non esse, nec modestiam, qua utebatur, debere suffragari rebellibus, iubetque vt Patres Burgundum amoueant, & Genesum Parmensem legitime institutum illi substituant.

D Electat me vehementer, venerabiles mihi, & suauissimi in Domino Iesu Patres, nescio quo interno Christianæ dilectionis sapore manu propria ad vos scribere, quamuis pro more nostræ gloriosæ Religionis literas Commissariatus fecerim ad vos scribi, easque non solum manu mea ipse subscripserim, verum etiam præter morem consuetudinis meæ (1) sigillo officij Generalatus fecerim consignari. Nam cum in mea institutione, Apostolicæ Sedis clementia voluisset, me tristè atque moerentem tanquam materna pietate consolari, qui inuitus ad officium adactus (2) lugebam, præbuit confirmationis amplissimas Bullas, dedit registra ordinis, quæ post obitum suavis memoriæ præcessoris mei, sub Apostolicæ sollicitudinis cura (3) diligentius seruabantur: sigillo quoque ordinis nostri, mihi per Pontificem Maximum præbito, in potestate mea positum est, vtrum

eo vellem, aut non vellem vti. A cuius tamen vsu in hodiernum diem sola modestia me continuit: sed vt video ipsa humilitas, quæ vnti mihi utilis semper futura est, & officio derogat, dum contemnitur, & superbientibus nocet, dum de humilitate mea tergiuersandi & cauillandi ac impudentius rebellandi occasionem accipiunt. Cum ergo iniquissimum sit, vt vnde ego gloriam debeo consequi, inde contumeliam adipiscar: superbi verò subditi, ac procacius rebellantes, vnde & luere pœnas contumaciæ debent; inde commodum impunitatis reportent, volo penitus, ac in vim obedientiæ vobis omnibus mando, vt si Deum diligitis, si D. N. Papam Eugenium Sanctissimum reueremini, si pro honore meo, pro disciplina morum, pro cultu nostræ Religionis, vilo vnquam tempore zelo zelati estis; nunc accingamini omni studio diligentia, & curæ, non minus seuerissimæ di-

sciplinæ, ne vlla licentia impunitatis, Religionis obedientia dissoluatur. Aduocate ergo fratrem Ioannem de N. Prouinciæ Burgundiæ, & edocete eum, quam falso se gerat pro Baccalaurio formato Conuentus egregij Parisiensis, cum & in registro ordinis contrarium manifestè appareat, sicut & literæ, de quibus superius dixi, apertè testantur, & *Patres quatuor, aut quinque* (4) super gubernatione ordinis instituti, è quibus ego minimus eram, Apostolica autoritate, Fratrem Genesium Parmensem, ritè & sanctè inspecta, diligentius veritate, instituerimus; & ego postremò, cum essem factus Vicarius, eundem Genesium & confirmauerim, & nouiter instituerim. Quod proculdubio nunquam fecissem, nisi ab Apostolica Sede Sanctam potestatem idoneam accepissem, & nisi compertum haberem,

Fr. Ioannem prædictum nullo iure, posse tueri, *vt Baccalaurius* (5) esset, vel iustè posse conqueri, tanquam, sibi præriperetur iniustè, quod iniustè tenebat. Constituto itaque Fratrem Genesio Parmensi in loco Baccalaurij pro cursu in Conuentu nostro Parisiensi, Fr. illum Ioannem prædictum, omninò ab vsurpato officio, & si vobis videbitur, etiam à Conuentu amoueat. In fine oro vos Patres, vt si vir venerabilis, Fr. Ioannes de Capistrano, quem ad Prouinciæ Franciæ pro bonis causis misimus, ad agendas prædictas causas Parisios venerit, illum vobis in gerendo negotio addere non grauemini, vt & à vobis & à me videatur pro suo merito honorari; sin autem, ipsi vos omnia cum sapientia agite. Valete in Domino, & orate pro me, ex Padua, 29. Ianuarij 1443.

N O T A E.

Nota I.

Præter morem consuetudinis meæ. Idest pro sua modestia non vtendi sigillo ordinis, vt ipse inferius declarat: à cuius tamen vsu, inquiring, *in hodiernum diem sola modestia me continuit.*

Nota II.

Inuitus ad officium adactus. Hæc amplius supra, Epistola 74. ad Iacobum Primadicium. *Factum est clam me &c. vt ego Minister eiusdem Prouinciæ eligerer: & paulo post. Renitenti mihi veraciter, ita me Christus inuet, ac multipliciter reluctanti etiam Vicariatus totius ordinis pondus adiecit. sub quo onere quam læstus gemam, testis est Christus.* Ex quibus inter alia multa manifestum

est, quam nihil ambiebat Albertus dignitates.

Nota III.

Sub Apostolica sollicitudinis cura. Etenim Florentiæ, in Pontificia tunc Curia defuncto Guilielmo Casalensi, ordinis Ministro Generali, curauit Eugenius Regesta & sigillum cautè custodiri, dum defuncto successor aliquis designaretur. Cum autem ipse Pontifex Albertum ordinis Vicarium instituit, omnia illi tradidit, cum illo humilis Alberti solatio, vt sigillo Ministrorum Generalium vti posset, vel cum vellet, non vti: Indignum se vir modestissimus tanta autoritate reputabat, & propterea ab illius sigilli vsu abstinebat, quamquam Pontifex institutionis ipsius diplomate profiteatur, nullum alium sibi, post

post longam considerationem, occurrisset magis idoneum, cui ordinis regendi onus imponeret.

fens, sed cum alijs Patribus, à Pontifice deputatis, etiam cum autoritate pari, actor fuit,

Nota IV.

Patres quatuor, aut quinque. Totidem præfecit Pontifex, expediendis ordinis negotijs post mortem Generalis Casalensis, donec nouus Minister Generalis eligeretur, vel ipse Vicarium ordinis institueret, vt ipse Pontifex in diplomate institutionis testatur: ex quibus Albertum vnum fuisse, in hac Epistola ipse refert, vt maiori euidentiâ comprobaret Genesij Parmensis institutionem in Baccalaurum Parisiensis Conuentus, legitimam fuisse, in quam nimirum ipse, non solum spectator præ-

Nota V.

Baccalaurius. Sic olim dicebantur à bacillo, quo insigniri solebant, quibus in Academia primus gradus conferebatur: sed magis eruditus hodie placet Baccalureos eos appellari, à veteri etiam consuetudine, qua lauri baccis coronabantur: quæ solemnitas etsi desierit, nomen tamen retentum est. Vide si placet Iosephum Laurentum in Amalthea Onomastica, Ioan. Fungherum in Etimologico, & Calepinum in Dictionario.

EPISTOLA LXXXV.

PHILIPPO MARIE DVCI MEDIOLANEN.

A R G V M E N T V M.

Eodem tempore, & instantia pari, Philippus Dux, & Borsius Estensis, Princeps Ferrariensis, petierunt ab Alberto, vt Bernardinum Senensem ad suam Ciuitatem per imminentem Quadragesimam predicatum mitteret. Albertus per banc ad Philippum Epistolam, apud utrumque se excusat, misso eius exemplo ad Borsum cum alia sequenti, ratus iisdem rationibus utrique Principi satisfactum iri.

SI amicis rectè quippiam postulantibus, criminis loco haberi solet, cum eis aliquid denegamus, cui putas maculæ duci debere, Philippe Princeps Illustris, si Principibus ipsis, cum quæque iusta efflagitauerint, nos vilo pacto ea inficiari contingat. Nam quantum laudi datur, cum honestis in rebus amicis nostris obsequimur, propterea quod in amicitia ratio, humanitas, & charitas, præsertim quæ Christiana est, colitur, tantum, & eo amplius,

summæ contumeliæ adscribendum, si erimus aliquando, Principibus præsertim magnis, inexorabiles: cum, non modo, tum ea bona, quæ nunc diximus, longè à negantibus propellantur; sed, quod est nefarij facinoris, potestas ipsa, quæ omnis, Apostolo concinente, à Domino Deo est, apertè contemnitur. Sed & illud verissimum esse, quod huic tam magno vero subiicimus, nemo aut sapiens, aut Iudex, nisi iniquissimus, dubitabit; ita scilicet posse quem-

quemquam, etiam maximis Principibus, id modestè negare, cuius faciendi nulla facultas adsit; ut debere parere, cum identidem efficere poterit: quoniam non minore licentia, qui non poterit, prærepta facultate absoluitur, quam præbita ligatur. Hæc cum ita se habeant, Philippe Christiane Princeps, intelligis quantum arbitror, quam sine villo tui contemptu possim tibi denegare, quod postulas. Tam enim tibi possum concedere, ut vir Sanctus Fr. Bernardinus, mihi quidem ætate Pater, Mediolani commaneat, quam potest periturus inedia, nisi insipienter, necessarium panem abijcere; præsertim cum ego hanc causam prædicandi Patuij ante menses circiter octo cum illo sæpius egerim, & nullus mihi reliquorum, qui eius partes hic agat, penitus suppetat, Sed quod maioris est ponderis, proficiscente nuper ad me socio fratre illius, & nomine Bernardini diligentius sciscitante, quid de illo statuerem; cum scirem Bernardinum nullo loco, nulla obligatione ligatum, eo à me ordine discessit, is socius, ut omnino Bernardinus Paduam prædicaturus veniret, cuius etiam à me aduentus, socio illo præsentate, in publica concione manifestatus est. Accedit postremo, ut pro angustia temporis,

etiam de tota Italia, alium providere non queam, cum reliqui omnes prædicatores ex nostris, in celeberrimis Italiae civitatibus, iam pro more Ecclesiarum, certiore sponione sua firmati sunt. Cum itaque Illustris Princeps, omnia ista, quæ dixi, apertam mihi, atque honestam negandi facultatem suppeditent; pro honore tamen Principatus, non penitus quod postulas, nego; sed hac magis teum modestia utor, ut quæ cum Bernardino statueris, ea rata sim habiturus, si modo cum prudentia collationis illius consulas rationem, & an pro prædicatione Paduana, non autem pro Capitulo, in quo non minus mihi necessarius est, sit abs te mihi in tanta causa Bernardinus præripiendus, in quo mihi & cura temporis quadrat, & penuria reliquorum angustat. Tribuat tibi Dominus Omnipotens, de potestate sua, in augmentum Christianæ Religionis, & fidei, & quod prius dicendum fuit, in gloriam Christi, cum amplissimo tuæ salutis emolumento gloriosissimos referre triumphos. Sitque nomen tuum terrori hostibus Crucis, de quibus, accenso in te zelo Sancti amoris pro Catholica communi Matre, inelytas victorias consequare. Ex Padua ultimo Ianuarij 1443.

EPISTOLA LXXXVI.

BORSIO PRINCIPI FERRARIENSI.

ARGUMENTVM.

Ob negotiorum pondus, excusat se à longiori Epistola scribenda, & eius loco mittit exemplum illius, quam scripsit Philippo, quod uterque Princeps id ipsum sibi peteret.

Maxi-

MAximum pondus negotiorum, Borsio mi suauissime, atque illustris Princeps, cum mala valetudine oculorum & reliqui corporis, non me sinunt pro elegantia literarum tuarum longiorem Epistolam ad te scribere. Verum cum urgente causa Principi Mediolanensium quædam responderim, cum tu quoque sis Princeps, ac te mihi pro tuo in me amore dulcissimum, profitearis amicum, quem omni studio dilectionis complector, statui ad te eadem scripta transmittere, ne, cum mihi non vacet, plurima dicere

compellar. Quæ ergo tanto Principi celeriter scripsi, tu itidem eadem ad te scripta tibi, pro charitate mutua, persuadeas; & id age, quo me præ vobis illo viro indigere cognoueris: quem ambo instantius postulas. Id est enim veri officium amici, ut quo plus opus habeat, in eo sibi cura obsequendi ab amico diligentius impendatur. Vale, & me ama, ac Ioannem meum, iam olim ex Tuscanella, qui tecum est, salutare meo nomine non graueris. Ex Padua ultimo Ianuarij 1443.

EPISTOLA LXXXVII.

EPISCOPO CORONENSI. (1)

ARGUMENTVM.

Coronensis male accepisse videtur, quod Albertus, ipso intercedente, aliter egerit cum reo subdito, quam Episcopus illum precatus est. Albertus ergo hac Epistola auctoritatem suam fortiter, suauiterque tuctur; dum & iudicij sui æquitatem demonstrat, & ob Coronensis, atque Ariminensis Episcopi interpellationem pœnas reo debitas dimiserit.

SI te possem, venerande Christi Antistes, tranquillo & loco & tempore, & quod magis est opus, *pacato animo* (2) conuenire, impetrarem fortassis abs te, consulta ratione ac iustitia, ut non dicam mihi redderes, quod non mereor, sed ut saltem ostenderes signo quopiam eas gratias, quas te & paratis, & acturum fuisse, si pro tuo arbitratu fecissem de *F. I. C.* (3) quod à me fieri magna precum instantia postulaueras. Quod si clanculò abs te solo ipse item solus impetrare nequirem, adhibitis sobrijs rerum æsti-

matoribus, grauibufque Iudicibus, eas palam, vel ab inuito te, id est ab ore tuo, pro meo iure, proculdubio extorquerem. Verum cum utroque hoc, tam priuato tecum familiariter, quam publico coram alijs iudicialiter, agendi remedio caream, non propterea à magna vila spe animo concidi tibi persuadendi, quod velim, sicut ne à causa quidem concidisse me arbitror. Aget enim apud prudentiam tuam hæc paruissima scedula, atque id secretius, inter te, & ipsam, te exorabit, quod fortasse neque iura amicitiæ, neque publicæ leges facere

po-

potuissent. Nam ea est veri vis, atque potentia, ut secretius per se influat, quam ut violentius irrogetur, praefertim in animos hominum, qui ita sint instituti, ut de te credere debere mihi plurima persuadent. Ingenium dico, ratio, aetas, literae, & magna, quod scio, de me tua, quamvis praeter ac supra merita mea, existimatio. Quae omnia hoc penes te queunt efficere, ut non à me putes, quidquam temerè factum, etsi non eo modo factum sit, quo tu fieri debere putabas. Taceo gradum tui venerabilis Praefulatus, qui pro experimento multarum, & rerum & causarum, eam practicam callet, ut probè norit saepe apud Praefatos falsis criminationibus accusari innoxios ac tergiuersionibus falso defendi, qui rei sunt. In quarum difficultatum medio constituti cum variè fluctuemus, magna est opus sapientia, quam in Salomone Diuino munere eluxisse etiam in rebus gerendis, literae Diuinae testantur. Quo nos maximo dono si non ut ille praediti sumus, agamus in causis quod ratio consulit, quod testes probant, quod leges iubent, & bona spes nobis erit ne apud Deum, quidem, ne dum apud homines, nos esse damnandos, non modo in causis rectè perpensis, atque comprehensis, id est quarum veritas indubitissima est; verum etiam in illis, quae nisi ut dictum est non sunt nobis aliter explorata; hoc est, in quibus etiam adhibito omni studio inueniendae veritatis saepe falli valemus. Hanc ego accuratissimam diligentiam pro virili mea illi causae praebui, in qua is accusabatur, pro quo me tantopere flagitasti. Qua sanè diligentia praeter experimenta, quae nescis, hoc mihi de illo peperit veritas, ut hominem

plectendum magno supplicio, rogatu Episcoporum venerabilium, Ariminensem dico & te, nullas ferè poenas ingentium erratorum illum luere pro merito constituerim. Itaque non te putes ad me frustra scripsisse, ac per hoc si tantas, quas paraueras, gratias referre non libet, saltem desinas me, pro tua humanitate, aut ipse oblique petere, aut apertè mordere. Sunt enim in literis tuis, & indicia indignantis animi, & signa comminantis, & quod est grauius, vestigia obtreptantis. At ego qui sim professus me Dominum illum nostrum mitissimum Iesum Christum imitatum, qui cum malediceretur, non maledicebat, & ut verbis tuis utar, *totus sum conscientia* (4) (quod vtrum seriò, an ioco dixeris, ne grauius interpreter, ipse videris) pro indignatione benevolentiam; pro comminatione maxillam alteram, pro obtreptatione laudes referre paratus sum. Et haec quidem omnibus propter Deum, quanto magis tibi, cui praeter honorem tanti Sacerdotij, non solum debeo reuerentiam, verum etiam propter veterem amicitiam, qua penè pueri quondam in schola, sub Guarino praefatore, Graecis literis ludebamus, nequaquam vllò pacto excludendam benevolentiam puto. Proinde oro te Pater Episcopo, ut in plectendis errantium fratrum meorum culpis non me putes quicquam agere temerè, qui & consilio Sanctorum, atque eruditissimorum hominum in omnibus vtor, & qui, quod scio à me dici æquo animo pati, mihi quam tibi sunt admodum notiores. Commendo me tibi venerabilis Praeful, atque honorandae Christi Antistes. Ex Padua XVI. Martij 1443.

NO-

N O T A E.

Nota I.

Episcopo Coronensi. Erat ille Christophorus Garetonus, veteri amicitia, cum Alberto coniunctus, qua, inquit, *pene pueri quondam in schola graecis literis ludebamus.* Sed vltiorem personae notitiam, his verbis profert Flavius Blondus, Decad. 3. hist. lib. 8. pag. 527. interfuit assiduus huic foederi (Graecorum cum Ecclesia Latina) Christophorus Garetonus, Pont. Eugenij Secretarius, quem postea ob hanc rem benè gestam, Coronio Peloponnesi Oppido Episcopum dedit. Is qui ter quaterque per aliquot annos antea Palaeologum à Pontifice adijisset, illi persuasit, ut quae Basileenses eis impossibilia obtulissent, à Pontifice maiora, melioraque spondente acceptauerit. Et Albertus ipse, eum ab ingenio, ratione, aetate, literis, & rerum experientia laudat.

Nota II.

Pacato animo. Non suo, sed Episcopi, cuius ad Albertum Epistola indignationem & minas praeferebat. Quam autem pacatus, mitisque fuerit animus B. Viri, satis ipse professus est ijs ver-

bis. *At ego qui sim professus me Dominum illum nostrum mitissimum Iesum Christum imitatum &c.*

Nota III.

F. I. C. Huius hominis nomen & patriam scimus, sed lectori minimè necessaria, omittenda satius quam deprecanda iudicauimus, ne vnus culpa plures erubescerent.

Nota IV.

Totus sum conscientia. Vulgaris vrbanismus est, quo dicere solent, *V. S. è tutto bontà, è tutto pietà, tutto carità, tutto coscienza &c.* immo & Latine locus est Pauli Manutij Epistola ad Antonium Augustinum apud Illustris. D. Nicolaum Antonium in sua Biblioth. Hispana, quam ingenti labore, summaque solertia & studio eruditissimam emisit, vbi sic loquitur Manutius: *Quantus quantus es totus labor, totus industria es.* Verum quoniam aliquando ex animo, aliquando irrisoriè, aliquando in contrario sensu exprobratoriè accipi potest, nec rarò profertur, ideo sequitur *Quod vtrum seriò, an ioco dixeris &c.*

EPISTOLA LXXXVIII.

C. EPISCOPO ARIMINENSI. (I)

ARGUMENTVM.

In causa superioris Epistola, in fauorem illius subditi, scripsit etiam Ariminensis, sed cum maiori moderamine, quam Coronensis. Quapropter Albertus pari modestia illi respondet, & relatis ijs, quae de illo Religioso disposuit, totam rem ipsius Ariminensis arbitrio defert.

M Odestia literarum tuarum, vlla culpa iactantiae, immo cum merito pietatis orasti, ut F. I. C. quantum pateretur iustitia, misererer; hoc

Bbb

fanè

sanè meretur, hoc exigit, atque penè extorquet, vt si fieri potest, maiore tibi modestia respondeatur, quam à me flagitaueras. Verum quia nos ambos negotiosissimos, me quidem multa dictare, te verò multa dictata legere curæ plurimæ ve- tant; hoc tibi velim, pro tua charitate, & sapientia, breuibus persuadeas, omnia à me erga illum, non modo facta esse magna iustitia, verum etiam pro reuerentia postulantis maiore misericordia: cum tamen illum alias sæpe *expertus sim maioribus suis maxime pertinacem* (2) Quæ res, vt optimè nosti, consensu omnium sapientum, ac Sanctorum, in religiosi viris abolet prorsus omnem obedientiam; primam quidem votorum omnium, quæ profiteantur, qui Deo solemnī obligatione dicati sunt.

Hunc præterea, etsi illum adeò certissimè probauerim reum, vt ei à me nulla penè ratione redire iterum ad Cretam debuisset concedi, supplicante tamen illo instantius, vt illuc tantum iret, atque statim rediret, ne publica verecundia apud omnes videretur confusus, nescio qua pietate, fragilitati illius assensus sum; ita ta-

men, vt sub pactam fidem, ad me sine deceptione fraudulentæ, quem admodum postularat, ad Capitulum nostrum, apud Patauium proximè celebrandum, quam celeriter redire deberet. Quam tamen inter nos, vt dixi, pactam fidem, vereor, ne pro vsu mendaciorum suorum mihi non seruet. Ego vero nihil minus, cum pro restauranda existimatione illius, tum maxime pro obsequendo vel partim tibi, malo ita fecisse, qui fortasse satius fecerim, si aliter fecerim; hoc est, & pro salute illius, & pro arbitrato interpellantis, præsertim cum tu, qui sapis, per Dei misericordiam, quæ Dei sunt, longe magis optaueris, atque, vt certò scio, censueris, plus animæ illius quam infirmitati carnali sine dubitatione consulendum fuisse. Quod meum consilium, cum tibi probatum iri, & ex te ipso accepero, gratum habebō. Sin minus, & hoc ipsum quodcumque statueris, quamprimum id mihi veraciter innotuerit, pro tuo arbitrato faciendum putabo. Vale & exiguitatem meam orationibus adiua, ex Padua vltimo die Martij 1443.

N O T A E.

Nota I.

C. Episcopo Ariminensi. De hoc Christophoro Episcopo Ariminensi, factis supra diximus, cuius optimi viri laudes non parum confirmat hæc Epistola B. Alberti ad ipsum.

Nota II.

Expertus sum maioribus suis maxime pertinacem. Superius diximus

aduersus importunitatem quorundam Dominorum temporalium, cum ordinum Religiosorum Prælati, pro eorundem subditis, se opponunt. Sed hic locus, & quæ sequuntur exigunt, vt Religiosi ipsi, qui eos imprudenter interpellant, moneantur, quanto magis ea re perdant, quam lucentur. Nam si rem friuolam, vel iniustam postulant, cogunt superiores, vt autoritatem suam, suarumque dispositionum integritatem tueantur, vel, quod Albertus ad

ad Eugenium Pontificem scripsit, acerbiora bella cum Dominis temporalibus assumere, quibus & religio non parum turbatur, & non ædificatur mundus, vel se illis inhumanos, rudisque præbere, si nulla reddita ratione, petitionibus ipsorum refragantur, vel si veritatem dicant, religiosi iniusta prætendentis famam lædere. Quo fit, vt is deinceps Prælatum, quem humili vel subiectione, vel supplicatione placare, & in sui æstimationem, amoremque trahere posset, huiusmodi interpellatione, quæ vix absque querela fit, magis irriter, ac duriores, asperioresque deinceps experiatur: cui nimirum vim quandam inferre velle visus est, & illum externum, quem patronum sibi fore credebat, vel sibi perdat, vel in aduersarium commutat, dum de causæ iustitia, vel inhonestate doctus, illum despiciat, ac deserat; nec audire amplius, nec videre velit, qui rem vel iustitiæ, vel honestati contrariam ab amico petere præsumperit.

Quia verò superiores quandoque vel decipi possunt, vel humanum aliquid pati, homines enim sunt, & forte ab iniquis instructi, propter quod Spiritus Sanctus per Prophetam dixit Habacuc. *Factum est iudicium, & contradictio potentior, propter hoc lacerata est lex, & non peruenit usque ad finem iudicium: quia impius praualeat aduersus iustum: propterea egreditur iudicium peruersum.* Tum subditus si audet, vel audiendus sit, faciem superioris deprecetur, vel si oppressus est, quod iure naturæ, ordinisque, & Ecclesiæ legibus licet, ad maiores prouocet, vel modestius & absque fori strepitu quietius aliquem quærat, non qui potentia Prælatos cogat, non qui, quamuis deprecantis specie, iure quodam suo regat, sed qui pro sapientia, & reuerentia sua Iudicem, de tota re liberius informet, & cum Daniele Propheta dicat. *Reuerimini ad iudicium, quia falsum testimonium locuti sunt aduersus eam.*

Si nihil horum suppetat, Christum Crucifixum oret, & calamitatem suppliciter exponat: sed fortè auditorus, quæ Seraphicus P. Franciscus, hortanti Paulo Apostolo, vt Religionem suam

defendat, respondisse fertur, non alia sibi arma suppetere, quam crucem, quæ & ipsa patientiam prædicat: sed gladium suum Paulus porrexit, & res confecta est: vel quæ S. Petrus Martyr, & Ioannes Peckamus noster, Archiepiscopus Cantuariensis, illiusmodi calumnijs oppressi, & ad Christum supplices ex ore pendentis in Cruce auduisse scribuntur: se quoque innocentem flagellis laceratum, & clavis confixum cernerent, & per patientiam imitarentur in tolerandis mundi passionibus, quæ non sunt dignæ ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Tum Seruus Dei de Cælo securus oret, cum Augustino. *Domine hic ure, hic seca, & in æternum conserua:* pro ipsis inimicis deprecetur, eosque diligit, tanti boni sui, cœlestisque triumpho instrumenta, vt cum Psalmista Regio in Dei iudicio dicere possit, *perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.*

Prælatos autem intelligere decet, præter dignitatem suam, & in Religiosos filios paternam diligentiam esse, vt eos ad extrema hæc adigant: si erratis vlcerrati sint, plus olei quam vini, seu, quod intolerabilius est, aceti affundendum esse. Si honesti, innocentes, mitēs, mansueti, humiles, laboriosi, & vtilēs Religioni, susurrone aduersus hos non audiant.

Nam plerumque qui peiores sunt, vel inuidia, aut naturæ, vel morum dissimilitudine, meliores insequuntur; vt suis malis operibus, vel non imitando, vel non approbando contrarios, vel non meliora sectando, tacitè reprehendentes: quos si bonus esset animus, imitari ipsi potius, amplecti & iuuare deberent. Non enim in vnus tantum cuiusque hominis, sed in plurium etiam cohabitantium, aut Regni, aut Ciuitatis, aut Religionis, aut Collegij corpore, caro aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem pugnant, quod Deus ita permittit: vt qui probati sunt, fideles inueniantur. Nec decere superiores velle bonos affligere, vt malis delatoribus placeant, quantumuis alioquin sibi gratis, vel coniunctis, aut quod teterrimum est, inauditōs damnare, vel audire nolle, aut nimiam

asperitate terrere, aut cuiusvis paruitatem contemnere. Formicæ enim suabillis inest, & scintilla sentibus iniecta

Cypressos, & Cedros aliquando incendit,

EPISTOLA LXXXIX.

POGGIO SVO FLORENTINO (1)

ARGUMENTVM.

Vel ille reus subditus, vel alius quis non melioris farine, Alberti nostri fame passim detrahebat, insimulabatque defectus, quos ipse in Epistola narrat. Quod cum Poggius veteris amicitie iure doluisset, curauit B. Virum per Sanctum Bernardinum moneri. Albertus ergo eiusmodi garrulorum hominum criminationes modeste, ut solet, & sapienter abstergit. Et hanc defensoriam suam, si non necessariam, sed saltem, vel ipsi obrectatoribus, utilem fore demonstrat.

Fecisti pro consuetudine tua, Poggi charissime, & pro iure veteris amicitie nostræ, ut famam meam, quam conuelli, & carpi ab vanè obloquentibus cerneris; cura diligentissima tuereris. Nam quid aliud mihi fecisse putandus es, quam existimationem meam fuisse tutatus: quandoquidem tuo nomine, me vir insignis Fr. Bernardinus admonuit, mihi ipsi diligentius esse prospiciendum, cum non desint, qui siue à tergo, siue palam me mordeant, aientes, me in vltimas terras (ut sic dicam) quosdam è fratribus meis grauius insectatum, qui mihi in electione huiusmodi Ministeriatus, quem inuitus, ac iniquo animo gero, & tolero, suæ vocis suffragia negauerunt. Magistros præterea nonnullos, qui Sacræ Theologiæ fastigium profitentur, aduersum acriter queri, quod eos insolenter asperner, atque abijciam, & gradum honoris, & dignitatis eorum, nihilo magni pendam.

Super quibus, ut breuiter tibi respondeam, scias cuncta esse falsissima; quæ si tu credis, ipsa opinione leuitatis me valde læsisti: si non credis, ac me minus aduersum maledicos defendisti, de negligentia tutandæ amicitie rectè culpandus es: si defendisti, magnopere laudandus: qui præterea officium veræ necessitudinis, de obrectatoribus quidem bene, quos ab insolentia compressisti; de amico verò illo me tuo, quamuis exigui ingenij sim, proculdubio longè melius, quem pro religione, & timore Domini, nihil in hac re peperam agere putauisti. Sed quod tibi multò carius esse debebat, de te ipso optimè meritis esse credendus es, qui in ipso tuæ mentis iudicio, nulla temerè sententis periculosa sententia, conscientiam rectè factorum necessarii tui, immo conscientiam tuam, offendere maluisti.

At ego, ut totum paucis verbis absoluam, tanto fastidio ago huius
mili

mihî impositi curam regiminis, quod ei gerendæ, certò scio, sum impar, ut illos mihi longè magis diligendos existimem, qui sint immanius aduersati, quamuis, per Christi, siue misericordiam, siue iudicium, nescio, nulla vox inter suffragia, ex tanto virorum numero, præter vnam, mihi aduersa fuerit: sed ille nunc, qui postea in sententiam reliquorum otius, sponteque conuolauit, præ cæteris omnibus mihi amicitior est, non quia fauentibus est assensus, sed quia me plus delectat (ita Christus me iuuat) plus illum diligere, qui dissentit. Nam is est, qui eum mihi locum, mea humilitate dignissimum, hoc est Christianæ humilitatis, quantum in ipso fuit, diligentius procurauit, meritò vitam omnem, ac salutem meam, inter varia rerum discrimina fluctuantem, tutissimo portu religiosæ subiectionis locasse putandus est: Reliqui verò, vani huius mei honoris fautores, tanquam leuissimæ nebulæ perneciter transeuntis (quamuis illorum tantæ in me beneuolentiæ, quæ putatur, ingratus esse non debeam) non me tamen ita afficiunt, non me trahunt, non rapiunt ad sese, cum illi quidem, etsi me incerta quadam gloriola honorant, certo pene periculo, vnde etiam magnorum plurimos corruisse comperimus, pendula salute me locant.

Verum ad Magistros veniendum, est, de quibus vide, oro te, diligentius, si institutum meum vlli sapienti probandum censeas. Inuenio ex eis quosdam, qui, satentibus ipsis, vana intentione inanis gloriæ gradum illum honoris adepti sunt, sed postea correcti, & doctissimi, & optimi euaserunt. Hos ego ab errato ad vitam emendatiorem redeuntes, &

animo, & ore, & ope complectora Sunt & alij, qui & ipsi docti pariter, ac boni, locum illum bono, ut aiunt, animo quæsiuerunt. Et hos ego, si ita se habet eorum causa, magis probo quam primos: sed, ut mihi videtur, magis probandi viderentur, si non quæsiissent. Tertium est genus doctorum, atque Sanctorum, qui iussi, atque inuiti, fastigium ascenderunt, quos prædictis sine vlla dubitatione præpono: sed hi, nisi fallor, hac nostra tempestate perrari sunt, ut taceam nulli. Nec desunt qui eruditi quidem sunt, sed vani, sed insolentes, sed vita sordidi perseverant, amant tamen eos, qui boni sunt, in quibus damno, quod malum est, laudoque quod bonum.

In genere quinto inueniuntur esse, quartis in omnibus similes, sed qui odio immanissimo prosequantur, inuideant doctis, atque indoctis: Hoc genus esse teterrimum duco, & tanquam in cœnum lapidem pretiosum, sic in maleuolam animam, magna iactura sui, ac reliquorum, malè locatam esse sapientiam; si tamen sapientia dicenda est, quæ & se perdat, & alios non ædificet. Restat postremum genus, atrox sanè ac detestandum, eorum qui ignari penitus, omnis liberalis eruditionis, & sanæ doctrinæ, spurcissimo genere viuendi superbi, atque immundi, bonos contemnunt, malos præcellunt, & spernentes Maiorum scita, nec Deum, nec homines reuerentur. Ex his ego vnum nuper, fateor, priuauim gradu, abieci Magisterio, quem mecum, scio, & ipse persequeris; & qui boni sunt, insectantur, eo magis, quòd honores superbè nimium ambiens, quod à nobis non potuit, quia indignus erat (2) vllis viribus extorquere,
ad

ad gentes se transferens, à Schismaticis se facile obtinuisse gloriatus est.

Non tamen hunc conieci in vincula, quod alius fortassis fecisset, non regulari vlla disciplina pleæendum affixi, qui & pœnas tanti errati lucret, & reliquis terrori fieret, quo minus talia temerè auderent; & quo me æstimes mitiorem, hæc ipsa, si flagella dicere malis, non mea sponte, sed mandante mihi Pontifice Maximo, illi illata sunt. Habes excusationem meam, Poggi, pluribus verbis fortasse quam opus erat, sed vt puto, non pluribus, quam vtile erat, ac futurum est. Nam audita ratione causæ meæ, qui vel amantes verebantur, vel odio habentes calumniabantur, tanquam temeritatem in rebus gerendis, & causis dis-

cutiendis, deinceps si sanè sapiant, & sibi à præcipitanda sententia alienorum factorum modestiùs moderantur, & tuebuntur, & diligent: si verò hi sint, qui desipiant, aut admoniti, contemnendi; aut posthac obtrectantes, æquo animo tolerandi sunt: satis enim sine nostra, quamuis defensoria obiurgatione, puniti erunt, qui sua ipsi insipientia, nedicam errore, stultitia, atque conscientia, si quam habeant, affligentur. Vale & me ama, vt soles, & ad me aliquid scribere non graueris. Ex Padua 30. Martij 1443. oro te, vt Leonardo Aretino, me valde commendes, cuius sola recordatione pro virtute sua plurimum recreor. Iterum vale.

N O T A E.

Nota I.

Poggio suo. Suum vocat, & famæ suæ absentis tutorem agnoscit, decimo quinto anno, postquam illum acerrimè reprehendit, ex quibus vtriusque non parua laus elucescere mihi videtur. Poggij primùm, alioquin feruentis animi, moderatio, qui tam seuerè, quamquam amicè, ab Alberto exceptus; tantum abfuit, vt excandesceret, vt potius cuncta, vt verè scripta fuerant, boni confuleret, suæque erga optimum amicum beneuolentiæ vsque ad eò nihil remississet, vt potius ipsius monita, tanquam præcepta veri Serui Dei, suscipere visus sit. Nihil enim deinceps in religiosos viros, vel dixisse, vel scripisse deprehensus est: & studium obfistendi eorum progressibus, quod prius præ se ferebat, ita vel cessauit, vel in ipsorum augmentum conuersum fuit (quod suauis, & persuasisse videtur Albertus) vt illa duo loca, de quibus agebatur,

nostris religiosis incolenda cesserint, eaque in hodiernum diem vsque retineant. Alberti verò tanta persuadendi virtus, & etiam obiurgandi suauitas, vt hominem iratissimum, seu etiam, vt alij loquuntur, rabidas in iras exardentem, ita non irritariter acriter increpando, vt potius in contraria studia repente conuerterit. Ea enim est vis verbi Dei, hoc est veritatis, vt quamquam sit gladius vtraque parte acutus, acriterque scindens, & pungens, cum tamen è candidi animi, & sinceræ charitatis vagina exeritur; tam suauiter penetret, vt peringat vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discernat cogitationes, & intentiones cordis ad Hæbr. 3. 12.

Nota II.

Quia indignus erat. Alias monimus Ep. 88. not. 2. eos, qui contra iustas Prælatorum dispositiones ad ferentia

renfia brachia recurrunt, plus inde perdere, quam lucrari, qui totus locus in detractores etiam non immeritò facit: oportet sanè querelam subditi aduersus superiorem non iustam tantum, sed iti-

dem necessariam esse, ac tum quidem, quæ liquido demonstrari possit, quibus conditionibus defensio propriæ causæ cuiilibet concedi debet. Videnda quæ diximus loco citato.

EPISTOLA XC.

SCIPIONI MUTINENSI EPISCOPO.

ARGUMENTVM.

Erat Scipio, patria Ferrariensis, gente de Mainentibus, vir virtute & literis excultus, Alberto amicissimus, & eius exaltationis cupidus: scripsit ergo, vt Albertus ipsi arcana sua, hoc est, si quem pateretur ambitum dignitatis, id sibi fidenter aperiret, quasi dicere vellet, se effecturum, vt illa obtineretur. Albertus autem longe diuersissimi sensus, per hanc Epistolam illi respondet, nullam causam potiore apud se esse, quam animæ: se verò non credere curam regiminis, absque animæ periculo geri posse, præsertim cum ab ambitione veniret; idque Sanctorum Patrum, & moribus, & documentis confirmat, adeoque se in priori deliberatione persistere declarat, vt nihil de hac re, vel suo vel alieno studio pro se sollicitur.

Affecerunt me nonnulla molestia literæ tuæ, Christi venerande mihi omni tempore Præsul, quod mihi suspicari visus es, propterea noluisse me pandere illa arcana mea, de quibus ad me literas scribis, quasi tibi minus confiderem. Tum me valde hortatus, vt totum tibi amico verè meo, & vt reuera es, alteri parti, imo dimidiæ animæ meæ tuto me credam, non formides; inquis, res tuas etiam, tacendas, continendasque cordi, amicis latè pandere; quasi verò ego de te, ne sis mihi secretior, vlla ex parte formidem. Verè loquor, mi Scipio, mi Pater Episcope, si illa tentatio (quam vocas humanam, quamque, si acerbius, quamuis verius interpre-

tareris, fortassis Diabolicam appellares) me titillaret, nedum vrgeret, non est in numero Sacerdotum secundus, cui æstus meos, de eiusmodi re apertius, quoniam tutius, propalarem, quam tibi, quandoquidem illud mihi, vt optas, sinceriter persuadeo, abs te longè plus me amari, quam à quouis professionis tuæ; à nemine magis.

Sed licet alia, vt vis, sit causa mea hoc tempore, alia priusquam, ex parte magistratum, quem vocas, gererem, nulla tamen causa potior apud me esse debet, vt scio mecum fateberis, quam animæ meæ. Quod si me inuitum, ac repugnantem incampum communis boni, & vberioris vtilitatis, ac nostræ Reipublicæ traxe-

traxeris, quod ipsum semper, etiam à Philosophis, priuatis quibuslibet commodis Diuinius esse, ac prætare putatum est, facile tibi comite Sancta Scriptura, ac sapientissima Theologia, responderim: fortunas quidem mihi, si quas habere liceret, & famam, quamuis præclaram, & vitam corporis, pro communi utilitate liberius effundendas; animam minimè. *Quid enim, ut ait veritas, prodest homini, si mundum inuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Cura vero regiminis, an sine detrimento animæ* (1) hac nostra maximè tempestate, geri possit, videris ipse, cui credas, ego non credo: præsertim si ab ea fauce putoris, hoc est fumosæ ambitionis exhalet, vt non quidem, vel non querentibus, vel non optantibus, vel inuitis, & optimè de Republica meritis tribuatur gradus honoris: sed superbia, sed arrogantia, sed mille modis fætidissimis detestabiliter acquiratur.

Consule Patrum Ecclesiæ Sanctissimos mores, lege veterum instituta, repete memoria gesta Maiorum, & affer, si vales, vel pusillum exemplum, quo mihi liquido comprobet aliquem Sanctorum, vt vnquam præesset, vel minima coniectura quæsiisse: filius Dei, ne Rex fieret, fugit in montem: superbientes discipulos duos fratres, de quibus indignati sunt reliqui, repulsa matre, quæ studio filiorum pro excellentia priuatorum interpellauerat minaci prohibitione compefcuit, dicens, *potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* quo dicto, ni fallor, præficiendorum merita prænotantur: & illis præsumpta temeritate, respondentibus, *possumus* (ignari enim

erant humanæ fragilitatis) Respondit Dominus. *Calicem quidem meum bibetis*, quod Prophetice prænunciationis fuisse reor, *sedere autem ad dextram meam vel ad sinistram non est meum dare vobis*: dum tales estis, vt sit inter vos honorum vana contentio; quisnam scilicet ex vobis videatur fieri maior: sed quibus hoc est? illis, subaudi, meum est dare, quibus paratum est à Patre meo, idest humilibus mentibus, non inflatis hominibus, qui se ipsi præficiunt, dum hoc appetunt, dum exquirunt, vt illud propheticum possit aptari, *Ipsi regnauerunt, sed non ex me*. Quantarum, oro te Pater optime, & qualium virium esse putas, collapsam Religionem instaurare, quod ipsum si magno vilo negotio à quopiam prætantissimo agi possit, equidem tantæ virtutis, & roboris mihi ipsi conscius minus sum, vt nisi maximo munere Dei Omnipotentis, tam ingentis ponderis onus sustineam, immo verò tam grande opus vix tandem aggrediar, quanto magis aliquando consummam.

Quod si post hæc obijcias Ioseph, & Daniele, vt taceam Hester Reginam, Sanctos homines maximo Principatus honore, etiam gentibus præfuisse: si dicam aliud esse, præfuisse fratribus, aliud gentilibus, puto rectè respondero. Verum cum certò sciamus, etiam fidelibus fratribus oportere esse, qui præfint. Nam Petrus & cæteris Apostolis, & omni Ecclesiæ honore prælatus est, ne mea responsio vllam omninò calumniam patiatur, *aliud dico esse, cum quisquam præficitur, aliud cum se ipse quis præficit* (2) In altero enim, vt in Sanctis viris sæpius factum legimus, obedientiæ virtus, & quædam

(vt

(vt sic dicam) obtemperandi sub æterna lege, & dispositione Diuina, probari potest laudanda consensio. In altero autem, sola superbia detestanda est, quæ testimonium vanissimi cordis, & affectatæ libidinis dominandi perhibeat. Quæ cum ita sint, aut ita esse existimem, in priore, mi Scipio, deliberatione consisto, vt nihil de hac re, vel meo, vel alieno studio quæri solliciter.

Si postremò pro amore erga meo, mihi renitenti obstitas, quod de Præfulatu, exempli causa, nulla sollicitudo me deceat, de gubernanda

vero in meo ordine mea Religione, nihil ab honesto abhorreat. Hic satis hæreo, fatis fluctuo, nulla quidem, aut verborum inopia, aut regiminis appetentia, sed sola absentia charitatis tuæ. Nam si adesses, vel ego adessem, quo possemus nostra miscere colloquia, fortassis, pro meo iure, impetrarem abs te, vt consultatione in sententiam meam traicereris: quæ qualis sit, non est huius, neque loci, neque temporis explicare. Vale mi Parens optime. Ex Padua 19. Martij 1443.

N O T A E.

Nota I.

Cura regiminis an sine detrimento animæ geri possit. Durus est hic sermo, & quis potest illum audire? sed noster B. Albertus, nec primus, nec solus est eius author: Omnes Doctorum, & Sanctorum Ecclesiæ Patrum libri, qui non absque Dei verbo loquuntur, tota huius Epistolæ doctrina pleni sunt. Qui proinde ipsi Sancti non minus studij posuerunt ad euitandam curam regiminis, quam alij ponunt in illa dignioribus præripienda. Vnum pro omnibus aureum opus propono aurei oris, & calami Ioannis Constantinopolitani, *de Sacerdotio*, ad cuius amplio rem fructum, vtinam omnes Regiarum Ciuitatum portæ, ex ære solido constatæ, & summa capita illius Diuini commentarij, palmaribus literis eis insculpta forent, nec vllus dignitatum candidatus vel ingredi, vel adeptus egredi sineretur, qui cuncta non legeret, & intelligeret. Sperarem profecto, vel appetiores regiminis ære ipso duriora corda habituros, vel contempturos, quod adeo vehementer appetunt, nec Sacerdotij tantum, sed ipsius etiam ciuilibus gubernij candidatis prodesse.

Nam quæ mala Episcopus, vel ignorantia, vel imprudentia, vel negligentia committit, eadem, vel non minoræ sæculi potestates, alijs causis, modis, & medijs incurrunt: imo aliqui falcem in alienam messem ponentes, Episcopos ipsos ab ouibus suis ritè regendis deterrent, cohibent, cogunt. Non magis terribilis est B. Alberti sententia, quam eiusdem Chrysostomi, hom. 2. in acta Apostolorum. *Non temerè dico, sed vt affectus sum, ac sentio, non arbitror inter Sacerdotes esse multos, qui salui fiant; sed multo plures qui pereant: in causa est, quoniam res excellentem requirit animam, & innumeris oculis illis opus est vndique*. Sed hæc ad illos, qui adepti sunt, attingent, ad ambientes autem, quæ sequuntur.

Nota II.

Aliud dico esse cum quisque præficitur, aliud cum se ipse quis præficit. Horum sanè periculosa præsumptio, omni tuo damnata fuit; & contra eos tam Scriptura quam Patrum monumenta exclamant. Albertus autem quod personam suam, & sui similibus attinet, Seraphicum Ecclesiæ Doctorem, Di-

uum Bonauenturam præceptorem habuit. Is, etsi S. Francisci regulam exponens, sed ad rem præsentem Evangelij sententiam ex eadem assumpsit. *Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est Regno Dei.* Lucæ 9. Cumque de pluribus modis aspiciendi retrò prius disputasset. *Sed quid, inquit, dicendum est de illis, qui ad Episcopale officium ex his fratribus assumuntur? Respondeo, si coacti ab Ecclesia, huiusmodi incunctabili necessitate suscipiant regimen animarum, non sunt reputandi ab ordine egressi, si quantum in ipsis est, semper appetant in sinu ordinis confoueri. Quod si non vocati, ad eundem aspirant, ut fugiant arumnas pauperum, & ordinis rigorem, credo eos in illius partem cessuros, qui dixit. Sedebam in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Terribilis protectò sententia, alioquin dulcissimi, & mansuetissimi doctoris, sed sciebat quanta de re agebatur: Sancti P. Francisci, & spiritum, & documentum secutus est, qui cum à Cardinale Hugolino tunc ordinis Protectore, mox Gregorio IX. Pontifice, audiret expedire, ut aliqui è suis fratribus ad Ecclesiarum regimen assumerentur, liberè respondit: *Domine, patres mei ideo vocantur Minores, ut**

non præsumant fieri maiores: Sic ipse Bonauentura pinguissimo Sacerdotio Ebronensi in Anglia, à Clemente IV. Pontifice donatus, acceptis literis provisionis, ad Pontificem properans, efficaciter supplex exorauit, ut tanto onere leuaretur. Deinde à Gregorio X. ad Cardinalatus dignitatem assumendus, ex tota Italia fugit, & quamquam tantus vir, quantus ab utroque Pontifice habitus, & laudatus, ac octodecim annos iam tunc supremus amplissimi ordinis præfectus; humiliter officium scholastici Lectoris inter Parisienses fratres suos exercuit, donec obedientiæ vi coactus est in Italiam reuerti; cumque magnæ illius dignitatis insignia, & quod rarum, Albanensis Episcopi gradus deferretur, inuentus est in solitario cœnobio Mugilli in Tuscia, culinæ, & Refectorij vasa, humili Religionis consuetudine, cum fratribus lauare; neque Pontificis Ministros, qui tantæ dignitatis insignia afferebant, suscipere voluit, donec exercitium humilitatis, quod inceperat, absoluit. Sic Sancti omnes docuerunt, sic fecerunt doctrina & Sanctitate præcellentes. Cum quibus an præmiandi sint, qui ipsos imitari nolunt, ipsi viderint, ego pro omnibus spondere nolim.

EPISTOLA XCI.

IOANNI MARTINO VENETO. (1)

ARGUMENTUM.

Absoluto Capitulo Generali Patauino, Albertus cum nouo Ministro Generali, & præcipuis ordinis Patribus, venit Senas ad Eugenium Pontificem, ibique actis, quæ nos in eius vita, & Vaddingus copiosus in Annalibus, narrauimus, exposuit suos olim in Aethyopiam socios, Beatum Thomam Florentinum, & alios adhuc detineri in calamitosa seruitute Saracenorum; rogauitque, ut eos redimi iuberet, & ad rem commodos, superesse sumptibus Comitiorum aureos quingentos, eosque huic pio operi impendi posse. Et Pontifex, in cuius obsequio illi Religiosi hanc in arumnam inciderunt, ita fieri decreuit. Pecunia mittenda fuit ad D. Ioannem Martinum Venetum, ordinis per terram S. Procuratorem, seu,

seu, ut vocant, Syndicum Apostolicum, qui tum forte in Cypro habitabat. Albertus eum hac Epistola comitatus est, cetera ex ipsa percipiuntur. Nos eam, non ex codice reliquorum operum Alberti, sed ex Mariani Florentini Chronicis accepimus.

Capitulum vtique gloriosum, die nona Iunij (2) Paduæ celebrauimus, quo (nisi Sathan humani generis inimicus ibi supereminasset *zizania*) (3) nihil potuisset, ut ita dicam, excellentius esse. Ego autem, ut Fr. Albertus in mei scilicet nominis humilitate remanere, non fictè procurauim. Quod quia, ut semper optauim, adeptus sum, non immeritò mirum in modum gaudeo, dummodo totum rei negotium, cum Summi Dei, hominumque honore pertractatum fuisset: cuius seriem aures tuæ, *utinam non inconsonam veritati*, (4) forsitan excipient. De dicti verò Capituli elemosynis aurei *superfuere quingenti* (5) quibus tuus, & noster charus Thomas Florentinus, cum suis focijs, in captiuitate infidelium positi, atque detenti, per tuam solertiam, ut redimantur, si necesse fuerit, apud Sanctitatem Domini nostri Papæ perorauim, & ex decreto eiusdem venerandus Presbyter Dominus Ioannes de Norostica, crastina die, hinc Senis Venetias vadit, Aloysio fratri tuo, mihi charissimo, præfa-

tam pecuniam delaturus. Tu verò studium, & diligentiam adhibe, ut fratres prælibati, minori, quo possunt, pretio redimantur. Quod si per Dei prouidentiam de carcere liberati, vel aliter iam sublati de medio reperiantur, certiores nos, & Aloysium, Sanctitatemque Domini nostri reddere procurato, ut pecunia illa in aliquod pium opus, secundum eiusdem Domini nostri beneplacitum, possit erogari; & simile per omnia Aloysio tuo scribas: dilectionem erga me tuam, fratremque Thomam, atque ordinem nostrum non ignoro. Fidem etiam bene meritam, qua Sanctitatem Domini nostri prosequeris, nec non & rectitudinem in his, ad quæ propter Deum & amicos porrigis manus. Ea propter, non te amplius per longa exorsa tenebo, exhortando videlicet te, circa hoc diligentissimum fore. Deum pro nobis exora, & sæpe sæpius scribas, quoniam id totum quod sumus, tibi scias esse deuotum. Dominus det tibi gratiam, teque in ipsa conseruare dignetur. Ex Senis 14. Iulij 1443.

N O T A E.

Nota I.

Ioanni Martino. Is erat locuples mercator, in Cypro, & alijs partibus Orientis negotium agens, & fratrem habuit Venetijs, dictum Aloysium, qui illi correspondebat. Deposito verò ex

officio Procuratoris Terræ Sanctæ irreligioso illo quæstore, contra quem Albertus dedit ad Cardinalem S. Angeli Epistolam, iam supra productam, substitutus est Ioannes Procurator, seu Syndicus Apostolicus, ad quem Franciscanæ regulæ conuenientius pertinet

eleemosynas pecuniarias, ad Apostolicæ Sedis dispositionem transportare, seruare, & in fratrum necessitates, per superiores ipsi exponendas, expendere, & omnia eorum negotia, quæ per ipsos fratres tractari minus expedit, tanquam per sæcularem, & Sedis Apostolicæ Ministrum deputatum tractari, & expediri. Propterea illa eleemosyna, de qua hic agitur, ad ipsum missa fuit, ut litrum pro fratrum captiuorum redemptione congruum, ex pacto solueret, & fratribus ipsis, in Europam redituris, necessaria prouideret. Vt enim reliqui omnes, & singuli Conuentus subiecti nostro Ministro Generali habent suum Syndicum Apostolicum, seu Procuratorem sæcularem, ad vsus iam dictos; sic ex illo tempore Alberti, quo loca Terræ Sanctæ obseruantum regimini commissa sunt, illi fratres constituti in Prouincijs Christianorum ad colligendas eleemosynas pro Terra Sancta; & vocati Commissarij Terræ Sanctæ, habent in singulis necessarijs & opportunis Ciuitatibus, & partibus, suos Procuratores, seu Syndicos Apostolicos singulares, qui eiusmodi eleemosynas accipiunt, seruant, & exponunt, prout superioribus Terræ Sanctæ necessarium videtur: nec in alios vsus, quam utilitatem Terræ Sanctæ, & Ministrorum eius necessarias expensas, absque speciali facultate Sedis Apostolicæ conuerti possunt.

Nota II.

Die nona Iunij. Hic disertè affirmat B. Albertus Capitulum Generale 1443. celebratum fuisse die nona Iunij, & positis ritè calculis deprehendi id veritati planè consonare: etenim factò computu secundum stylum veterem, & ante Breuiarij correctionem, inuenio litteram Dominicalem illius anni fuisse Faureum numerum 19. & quæ correspondet; Epactam 29. è quibus constat iuxta tabulam tam nouam quam antiquam Breuiarij, festum Ascensionis incidisse eo anno in 30. Maij, Pentecostes verò in 9. Iunij: quod huic assertioni Alberti apprimè quadrat, cum Capitula nostra, etiam ex Regula, in Pentecoste celebrentur, & hoc in Pentecoste celebratum

constet ex principio tertiæ orationis B. Alberti, quam dedimus supra pagin. 149. & in prima ad eam nota, pag. 156. animaduersum fuit. Suffragatur Marianus Florentinus lib. 5. capit. 17. fol. 85. vbi ait celebratum (quod interpretor cœptum, seu apertum, prout etiam hodie fit) in festo Ascensionis vltima Maij, penultima melius dixisset, cum fuerit 30. non 31. & Patres in eo permanisse vsque post festum Trinitatis, dein Senas concessisse, cum circiter 20. dies in Capitulo fuissent: solum ob stare videtur dictum not. 1. pag. 156. orationem citatam Alberti 8. Maij habitam. Sed cum ex ipsa oratione constet in Capitulo & vigilia Pentecostes recitatam, & ex supputatione annorum constet Pentecosten in 9. Iunij eo anno incidisse, & hic liquidò ipse Albertus Capituli Præses 9. Iunij celebratum asserat, corrigendus est codex ille, qui Vvaddingo & notæ ansam deceptionis præbuit, & pro 8. Maij, 8. Iunij, in quem eo anno incidit vigilia Pentecostes, describendus.

Nota III.

Nisi Sathan superseminasset zizania. Dum hæc in historijs fufus lego, mihi sane representant Capitulum illud, quod Deus celebrabat cum filijs Dei, idest cum Angelis suis, proculdubio de salute humani generis Iob. 1. 6. vbi adfuit etiam inter eos Sathan, postquam circuiuit terram, & perambulauit eam, nempe quærens, quem deuoret: adfuit autem, ut virum perfectissimum, quem reperit, cui non erat similis in Terra, nempe Iob, permissu Diuino, grauissima tentatione probaret. Celebrabat S. Franciscus Capitulum Alstij, vndecimo post institutam Religionem anno, in quo interfuerunt ex vniuersa Europa, quinquies mille Religiosi, omnes ferè viri Sancti, & perfecti, ut de vltiori Religionis profectu decernerent. Adfuit Sathan & in aduersa domo conuocatis dæmonibus, cum illis multa decreuit, quibus possent tanta incrementa Sanctimonix vel impedire, vel planè destruere; quæ omnia Seraphico Patri Diuinitus reuelata fuerunt. Quid ni etiam

etiam nunc (dum Eugenius Pontifex cupiebat in hoc Capitulo Paduano eandem Religionem vsque ad extremas Chinas suo tempore dilatam, sed hominum fragilitate, ac diurnitate temporis, Dæmonumque fraude relaxatam, ad primam regularis obseruantix puritatem reducere) sese misceret Sathan: qui in Sanctiores res, & personas, maiores conatus & vires exercere solet, quam in eos, quos oppignoratos habet, vel in periculo magis constitutos: sed quid tum? non aliter sanè, quam Sancto Iob, accidit sectatoribus sincerioris obseruantix vitæ & regulæ S. Francisci: sicut enim ille substantiæ facultates, & filios in calamitate perditos, meliores recuperauit; sic isti aded numero & virtute creuerunt, ut reliquos ferè omnes religiosos ordines, hominum & cœnobiorum numero superent, nec vlli sapientia, vel Sanctitate cedant: Quo Dæmonis artes, ab exordio mundi, in proprium ipsius caput recidunt, & in quo ligno vincere se posse putat, in eodem semper vincitur, & per Crucifixi gratiam prostratus, triumphatusque iacet: Promisit enim ab initio Christus S. Francisco, quandocumque deessent boni fratres, illius instituti zelatores, se illos nasci facturum, & quo amplius numero crescerent, se amplius eorum necessitatibus prouidurum, quod hæcenus palpabilis experientia probauit, & vsque ad finem seruaturum credimus, oramus, & speramus.

Nota IV.

Vtinam non inconsonam veritati. Calumnia conturbat sapientem, & perdet robur cordis illius Eccles. 7. 3. Vidit B. Albertus iniquitatem, & contradictionem in Italia ab æmulis aduersus se & instituti sui religiosissimos professores; & ipsa bona quæ faciebant, non euadere calumnias hominum, à quibus Rex Dauid, homo secundum cor Dei, orabat se liberari: solent enim homines mali, cum vitia sua negare non possunt, ea saltem alienæ famæ detractione, tanquam interposito fumo, confundere, & vel excusare, vel minuere. Optat proinde Seruus Dei, ne in Orien-

tem transirent. Et infontes interim, tam se quam alios, in Italia tuebatur. Liceat enim, quibus placet, priuatis hominibus famæ suæ negligentes esse, quod an his etiam liceat, relinquere Theologis disputandum; certè publicis personis, & quibus populos docendi, & à vitijs deterrendi magisterium incumbit, non licet: ne detracta ipsis virtutis opinione, vilescat doctrina. Turpe enim est doctore, cum culpa redarguit ipsum. Hinc Epistola illa longa ad Poggium, cum socia ad Nicolum, quibus & Poggium ipsum redarguit, & Religionem veris, dignisque encomijs laudat; & altera breuior ad eundem, aliæque duæ ad Ariminensem, & Coronensem, quibus actiones suas, ut superioris, contra discolorum subditorum obloquia iustificat. Hinc in hac ipsa Epistola, & alibi sæpius se ipsum ab ambitionis calumnia liberat, quam quod id vitij in alijs reprimeret, patiebatur; cui potius credendum est, quam illis, qui disciplinam, & bonitatem vano quandoque scientiæ fumo abiciebant: aut dicemus doctissimum, Sanctissimumque virum aded imprudentem, & impudentem fuisse, ut Eugenio Pontifici, tanquam stimulum ei in officio exequendo patrocinandum proponeret, ipsum Pontificem fuisse authorem illud imponendi? nam cum propriæ suæ, & proprij, ut aiunt, motus actiones Pontificem latere non possent, qua fronte ille Pontificis voluntati ad ipsum scribendo imponeret, quod propria sua ambitione procurasset, si non eiusdem indignationem ob tam temerarium ausum & hoc saltem responsum habiturus: tu id officij voluisti, nos non coegimus, exerce ut poteris: sed opportunum est, etiam exteris eius humilitati, & contemptui dignitatis testimonia tua contulisse, inter alia quæ vitæ ipsius historiæ subiunximus. Ex nostris verò Marianus Florentinus, candidus, & sincerus eiusdem æui Chronographus, narratis quæ acta fuerunt, aduersus Seruos Dei; quos hodie Coelicolas colit Ecclesia, hæc ipsa verba subiungit: *Omnibus rumoribus tandem sedatis, Fr. Albertus ordinis Vicarius, omnes fratres ad Capitulum conuocauit, & ad pacem, & bonam*

nam concordiam eos exhortatus est: & quod liberè ad alterius electionem procederent, dixit. Nec in ullo indignationem Domini Papæ timerent, certos eos faciens, quia ipse eum sedaret. Quod postea simul cum S. Bernardino coram Senis fecit. Vide Vvaddingum tom. 5. an. 1443. num. 3. & 4.

Nota V.

Aurei superfuere quingenti. Adeo ferius, feruens, & sollicitus erat Eugenius Pontifex, vt ista Comitæ ad Sanctissimum finem sibi præstitutum suffragantium numero, & omnium rerum copia abundarent, maximèque florent, vt necessarijs sumptibus, multis

modis prouiderit, quos hic describere vt minus necessarium, sic longum foret. Inde fuit vt bis mille Religiosis à Mense Maij ad 17. Iunij honestè sustentatis tot aurei superfuerint. Quos prouidus, & fidelis Albertus Pontifici manifestauit, orans & perorans, vt in captiuorum apud Turcas Fratrum redemptionem conuerterentur: quamquam prius decreuisset Eugenius, quæ Comitiorum sumptibus superessent, in Ecclesiæ Sancti Antonij fabricam infumi, sed maluit Albertus, approbante Pontifice, saluare animas, quam ornare muros: ad quem finem S. Ambrosius etiam Sacros Calices, & reliquam Sacrificij suppellectilem consilari suadet.

EPISTOLA XCII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Ab alijs rogatus, commendat Pontifici reformationem Conuentus Ferrariensis B. Dominici, & Ciuitatem Assisij in aliquo periculo constitutam, & confratres suos apud infideles.

Albertus ille Ferrariensis (1) cognomento Dulcetus, B. P. me quidem, & primum, cum præsens essem, & post absentem, frequentibus literis me itidem stimulat, vt instem vehementius apud beatitudinem tuam, quo Conuentus ille B. Dominici Ferrariensis Ciuitatis ad regularem obseruantiam redigatur. Sponendi præterea cuidam roganti, vt ciuitatem Assisium, nescio quo in periculo constitutam, tuæ Sanctitati facerem commendatam, quod equidem non inuito animo exequor, cum sit ea ciuitas cunctis Minoribus pro exhibitione tanti paren-

tis, quantus est nobis B. Franciscus, & pia parens, & vera, diligens, sollicitaque alumna.

Postremo loco clementiam tuæ Sanctitatis (2) exoro, vt fratres illos ex nostro ordine à tua Sanctitate, ad grandia fidei negotia missos, sed certa Teuchrorum captiuitate interceptos, & interceptione ipsa captiuos, beatitudo tua non æstimet relinquendos. Venit autem mihi in mentem, Petrum illum qui pridem profecturus erat in Græciam, pro illorum salute, qui iam diu fidei nostræ suspirent, plusquam dici à me possit, futurum idoneum ad fratres prædictos è manibus

nibus Teuchrorum eripiendos, cum & linguam illorum infidelium probè calleat, & in eisdem Prouincijs habeat parentes captiuos. Tantum illi adsit idonea facultas pecuniarum, quas nec multas oportere esse exi-

stimo, cum magis ingenio, & astu quodam Diuinæ prudentiæ, quam magno ære captiuos illos arbitrer liberandos. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Venetijs 24. Octobris 1443.

N O T A E.

Nota I.

Albertus ille Ferrariensis. Ex his inter alia multa apparet quanta æstimatione, & familiaritate apud Eugenium Pont. valeret B. Albertus, qui non sua tantum, vel sui ordinis, sed exterorum etiam negotia, per familiares literas illi commendat. Vide, si libet, quæ de Alberto Dulcetto, ad Leonellum Estensem scripsit Albertus noster Ep. 67.

Nota II.

Postremo loco clementiam tuæ Sanctitatis. Quæ huius Epistolæ reliqua sunt, cum præcedentè minimè conuenire suspicari quisquam possit. Nam cum illa doceat Pontificem mense Iulij fratrum redemptionem decreuisse, pecuniam Venetias missam fuisse, Epistolam denique ipsam omnia hæc narrantem, & supponentem iam facta, ac disposita omnia, quæ ad Pontificem & pecuniam pertinerent, quomodo hæc Epistola die 24. sequentis Octobris signata de hac fratrum redemptione, tanquam de re non ante cum Pontifice communicata, absque vlla mentione tractatus, vel decreti Pontificij Senensis, vel Ioannis de Morosica, vel pecuniæ per eum Venetias missæ, vel cura redemptionis commissæ Ioanni Martino, rogat vt Pontifex fratres illos, in ipsius obsequio captos non censeat relinquendos, pecuniam petit, & parum sufficere docet, hominemque nouum, nescio quem Petrum proponit, tacitis Ioanne, & Aloysio fratribus Martini? an quod quingenti aurei, iam missi non

sufficerent? an quod fortassis perditum aliquo casu fuerint? vel quæ alia causa? sed ille nullam profert: itaque totam hanc confusionem ex vnico apice natam existimo, & pro MCCCXLIII. quem huic Epistolæ in codice subscriptum inuenio, debuisse amanuensem scribere XLII. Censeo enim hanc Epistolam fuisse 24. præcedentis Octob. an. 1442. In quam sententiam me vltèrius impellit, quod non possim mihi persuadere B. Albertum, relicto in captiuitate socijs, cum Iacobitis ad Concilium ex Oriente reuersum, anno 1442. inter tot occasiones loquendi & scribendi Pontifici, neglexisse hanc causam redemptionis captiuorum sociorum; ac proinde reor ipsum post reditum hanc rem oretenus commendasse Pontifici: deinde cum anno 1442. Iacobitas, conclusa vnione, Venetias ad portum reduxisset, inuenisse ibi eum Petrum, cuius hic mentionem facit, & ex ea occasione, has literas ad Pontificem dedisse. Cum autem nec sic rem decerni vidisset; mense Iulij huius anni 1443. ea cum Pontifice tractasse, quæ in præcedenti Epistola ad Ioannem Martinum scribit, per quæ tandem fratres redempti fuerunt, & in Italiam non exiguo Pontificis gaudio reducti. Accedit etiam sequentem Epistolam eodem die 24. Octobris anno 1443. ad Eugenium scriptam fuisse, nec enim facilè inducor, vt credam Albertum nostrum, quantumuis Pontifici familiarem, duabus literulis eodem die eiusdem mensis & anni ipsum molestare voluisse, cum vtriusque negotia vna Epistola non nimis prolixa comprehendere possit.

EPISTOLA XCIII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Inaudiuit B. Albertus aliquos apud Pontificem instare, ut ordinis priuilegia in literis Apostolicis, quæ Mare magnum vulgo vocantur, contenta aboleret. Scribit ergo orans, & exhortans, ne Eugenius id faciat.

Perlatum est ad me (1) B. P. quosdam apud Beatitudinem tuam vehementer instare, ut literas Apostolicas, quas iam vulgato nomine *Mare magnum* appellamus, prorsus ab ordine nostro Sanctitas tua aboleat: Quæ res si admittatur, nihil dico de verecundia, damnum certè permaximum, & libertati, & vtilitati nostræ Religionis est allatura: non enim desunt etiam in ordine Sacerdotum inuidi, & fraternam pacem immaniore odio insectantes, qui si nihil aliud queunt efficere, alienæ quietis suauitatem, infanissimæ contentionis studio, perturbare conentur. Quam molestiam, si quis etiam modestè propellat, fit in sæculi hominibus scandalum, cum perspiciunt ex alterutra resistentia contentionem inter dicatos cultibus Sanctioribus, hoc est Christi seruitio, perniciofa similitate conflari, in quo genere mali is gradus est amplior,

quod apud quos vigeat iustior causa minimè decernentes, utrosque infament, & innocentes cum fontibus inuoluentes, ipsi pro nocentibus & cum nocentibus pereant. Scit tua Sanctitas Beatissime Pater, Religionem nostram inter reliquas in obsequium Sacerdotum fuisse à Domino destinatum, cui cum nullus sæpe à Sacerdotibus præbeatur, etiam in causis Sacerdotalibus, fauor (quæ verò vlla est Sacerdotum causa potior quam animarum cura & salus) restat profectò ut tua Sanctitas, quæ Princeps est omnium Sacerdotum, coadiutoribus Ministerij vestri, hoc est nobis, liberè tribuat, ac etiam tributa tueatur Apostolicæ authoritatis solatia, quæ plerique qui ea dare debuissent, vel habenda præpediunt, vel habita persequuntur. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Venetijs XXIV. Octobris 1443.

N O T A.

Perlatum est ad me. Antiqua est hæc Regularium querela, aduersus importunas quorundam Sacerdotum vexationes: sed quanta pro tuendis Regu-

laribus fuerit Romanorum Pontificum constantia, si vno quodammodo intuitu videre cupias, præter authores qui de Regularium priuilegijs ex professo scribunt,

bunt, vide Indicem nostræ Annalium Minorum Epitomes, verbo *Priuilegia*: & Vvaddingum locis ibi citatis. Et pro recentioribus, etiam post Concilium

Trident. vtiliter videndus est Petrus Marcantius in indice libri, quem inscripsit: *Fundamenta duodecim ordinis Fratrum Minorum.*

EPISTOLA XCIV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Commendat Pontifici Ministerium Prouincialem Tusciæ.

Beatitudinem tuam, & oro, & obsecro, ut tua Sanctitas Ministerium Tusciæ habeat commendatum, qui præter cætera, quæ rectè ac prudenter gessit, tuæ Sanctitati ad votum quotidie frequentibus ad me literis pollicetur, se omnibus quæ pro salute Religionis agenda sint; maiore semper studio facturum: cuius Sancti instituti promptissimum, ac paratissimum animum non arbitrò à quoquam, qui integrè sapiat,

aspernandum. Nam si adest omnibus in nostra Religione, pro communi obseruantia, ea mens, ea cura, atque sententia, quam hic Minister de se spondet, & veraciter iam pridem exhibuit, fieret fortasse, vt vetusta hæc nostra, ne dicam collapsa, Religio, rediuiua quadam nouelli germinis venustate, imo verno tanquam tempore, infloresceret. Dominus te tueatur Omnipotens B. P. ex Pad. 7. Aprilis 1444.

N O T A.

Ministerium Tusciæ. Obseruantum eo tempore Præfecti Prouinciales, non Ministri, sed Vicarij dicebantur. Commendat ergo Ministerium Prouincialem Conuentualium, à studio, & affectu erga Sodalitium Regularis obseruantia, quo nomine sciebat eum Eugenio Pontifici gratissimum fore, qui nihil in hoc genere vehementius cupiebat, quam vt Franciscani omnes Franciscum ipsum, ac Sanctissimos eius socios, eadem Regulæ professione & obseruantia sectarentur: existimo hunc ipsum Tusciæ Ministerium, qui, cum Eugenij authoritate præsideret Comitij Prouincialibus Prouinciæ Sancti Anto-

nij, curauit vt Albertus communi Patrum suffragio eiusdem Prouinciæ Minister electus fuisset, vt innuere videtur Albertus, supra Epist. 74. ad Iacobum Primadicium. Erat autem ille Fr. Scolarius à Monte Ilcino, quem simul cum Alberto, tunc Vicario Generali ordinis, Eugenius Pontifex instituit executores literarum Apostolicarum, quas ipse aduersus ambitiosam, & perniciosam perpetuitatem officiorum ordinis, motu proprio, & ex certa scientia edidit Senis anno 1443. 4. Id. Maij, in quibus ita loquitur apud Vvaddingum in regeſto Pontificio tom. 5. Annalium numero CCXXII. *Et nihilominus di-*

Ddd

lectis

Iectis filijs Alberto de Sarthiano Generali Tuscia Ministro dicti Ordinis professore Vicario ordinis Minorum huiusmodi, ribus per Apostolica scripta mandamus. Scolario de Monte Ilcino Prouincia

EPISTOLA XCV.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Alberto Brixia predicante multæ virgines, & viduæ, religiosæ vitæ desiderium conceperunt, pro quibus vt Monasterium S. Claræ erigi possit, Ciues per Nuncium ab Eugenio Pontifice petunt; & cum eis etiam ipse Albertus datis literis, quas hic exhibemus, in quibus etiam amplissimi Hospitalis erigendi mentio est.

Languor diurnus B. P. qui me toto & integro superiore anno afflixit, fuit in causa, cur non potuerim ad S. T. aliquid scribere, quando mihi vix pro valetudine viuere licuit. Nunc verò, Christo propitio, reparatis viribus, prima Ciuitas Brixienfis fuit, cui Sancta Christi semina, solito munere dicendi, præbuimus. Offendi sanè homines lenitate mirabili cereos, qui mihi antea de duritia cordis veluti ferrei fuerant incusati. In reliquis autem fructibus, quos pro mundi contemptu, & pro amore Christi, castimonix arua tulerunt, sexagesimus, & centesimus fuerunt imprimis: nam & viduarum, & virginum non despicibilis numerus Sancto amore continentix exarserunt, petentes à me instantius, vt apud Sanctitatem tuam diligentius agerem de Monasterio S. Claræ in Ciuitate Brixia construendo, vel iam constructo recipiendo, si quis locus idoneus in Vrbe reperiretur, de quo possit communitas, & concilium Ciuitatis, sine

iniuria cuiuscumque statuere: sicut iam in multis Italix ciuitatibus, tua, idest Apostolica autoritate factum videmus, in quibus virginum flores, antiquam illam Sacratæ continentix gloriam referentes, rediuiua lætitiæ supernæ viriditatis & vernant, & redolent, cum pro Christo perseuerantes, quod natæ sunt, Angelas, vt ita dicam, se præbent in terris, de quibus, imò verò quas omnes, Christus accipiens Sponsas, omnes itidem transferat ad cœleste connubium. Hoc ipsum autem, de quo scribo, flagitant Brixienfes, misso ad te celeriter, vt aiunt, nouello nuntio, qui etiam S. T. *super amplissimo Hospitali conficiendo* (1) exoret. Quibus vt de clementia tantæ Sedis postulata suffragia tribuas, supplices ego, & illi oramus, & obsecramus B. T. qui te frequenter facilem longè minoribus præbuisi, quam sit illa clarissima Ciuitas. Deus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Brixia, die S. Martini Episcopi 1444.

NO-

NOTA.

Super amplissimo Hospitali conficiendo. Quem effectum ista, & alia posteriore Alberti Epistolæ, anni 1446 de Clarissarum Monasterio erigendo, apud Pontificem obtinuerint, præter alia, quæ apud Vvaddingum legenda notauimus, docet in Historia Brixiana Helias Capriolus à Patricio Spineo Italicè edita, de Hospitali quidem sic. Quo tempore cum Ciues nostri magno Hospitali construendo instarent, Petrus

Montius Brixienfis Episcopus primum eius lapidam die 26. Martij, solito ritu, iecit, sub titulo S. Spiritus. De Monasterio verò sic: Ipsdem ipsis temporibus Petrus Montius Episcopus noster, & Albertus Sarthianas ordinis Minorum, & Apostolicæ Sedis delegatus, nouum Monasterium S. Claræ, iuxta ædem S. Christophori Ciuitate postulante religiosissimis virginibus consignarunt.

Lib. II.
pag. 170.
& 171.

EPISTOLA XCVI.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGUMENTVM.

Cypri Rex Ianus, à Mamaluchis Saracenis in prælio victus, & captiuus ad Aegypti seu Babiloniæ Sultanum ductus, annuali perpetuo tributo Saracenis pendendo redemptus est. Hinc illæ Regni calamitates, quas Albertus in hac Epistola, Spondanus in Annalibus anno 1426. num. 3. & seqq. alijque illius temporis historici referunt. Eas vt effugeret Bibius cum familia in Italiam euasit, scripsitque Alberto hæc omnia, & negotium aliquod suum illi commendauit. Respondet Albertus dolere se Regis, Regni, & populi calamitates, gaudere autem Thomasi cum suis euasisse, seque commendatum ab eo negotium amicè, prout oportunitas ferret, curaturum.

Literæ tuæ, mi Thomasi dulcissime, prorsus non opinanti, mihi ante hoc triduum reditæ, magna me & voluptate & molestia affecerunt: quorum alterum iucundus mihi tuus ad nos aduentus effecit, alterum dolor pro pendula salute eorum, qui remanserunt, quibus præter reliquas omnes calamitates, prout more hostili victoribus solent licere quodlibet, quotidie Barba-

rici hostis truculentissimus gladius ceruicibus imminet, acriter in eos ac celeriter sæuiturus. Aduersum enim illos, si non me fallit suspicio, omnis miseria parua est, qua solet ignibus odiorum accensa crudelitas infidelium, in homines pios, ac fideles, impietate immanissima, profligare: non damna modo inferendæ temporariæ cladis, vt se habet populatio, exilium, seruitus, flagella-

fames, & carceres, ac reliqua id genus, sed quod luctuosius est, ad prostituendam pudicitiam matronarum, immò verò inusitata rerum facie, ad perdendam omninò & vitæ, & fidei, & Christiani nominis claritatem, dignitatem, sublimitatem; nisi, miserante Domino, liberentur.

Inter hæc verò gaudeo mirum in modum, ac Deo nostro, lectis literis tuis, gratias egi, quod tunc tandem aliquando, ex tam horrenda voragine crudelium periculorum beneficio Diuino præreptus sis. Indoleo tamen Regi illi amicissimo nobis, &, vt arbitror, vti nam non Dei, certè rectorum hominum, quantum mihi videtur, honesto & necessario præsidio destituto; Tædet me, miserrimi populi, piget & subiectæ patriæ: acriter fero desperationem.

tuendæ Prouinciæ tuæ, te tamen feliciorum puto, qui in Italia nostra, cum familiola tua, integra salute, pane tuto vescaris, quam si apud Cyprios, maxima cum iactura status, libertatis, vitæ, ac postremo animæ salutis, interim opum ac deliciarum vbertate afflueres. Negotium, de quo scribis, præ me gero, curaboque diligenter perficiendæ rei, cum se tempus idoneum dabit. Nosti enim credo, hominis ingenium, qui non admittat, nec homines, nec causas, licet grandes, si non animus eius, & Cælum, & dies, & hora, & orbis, vt ita dixerim, valde suapte tulerint. Vale ac mihi semper rescribe. Mitto ad te hunc nuntium, quo tibi cuncta certius perferantur. Ex Mediolano 3. Idus Febr. 1445.

EPISTOLA XCVII.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Monasterij Mediolanensis de Vedano, vt vocabant, de quo in hac Epistola agitur, historiam duobus locis tractat Vaddingus: primo tom. 3. ad annum 1341. n. 8. ubi fundatum refert sub regula S. Augustini, & alia quedam ex relatione Francisci Gonzagæ; secundo verò loco tom. 5. ad annum 1448. n. 42. ubi refert, quod ex quinquaginta quinque incolis Augustinianis, quadraginta duæ se dederint Ordini S. Clare, ac tredecim tantummodo voluerunt in pristino instituto Regule S. Augustini permanere. Insolens, & inconueniens erat Moniales non vnius vitæ, & amoris, in vna domo cohabitare, durumque videbatur alterutri parti ex illo loco migrare, in quo vitam longo tempore vixerit. Atque hoc est, quod in hac Epistola Albertus petit à Pontifice, vt scilicet neutra pars amoueat, sed vt Monasterij ædificia, alioquin satis ampla, ducto per medium muro, in duo Monasteria diuideret, quarum alteram Augustinianis, alteram Clarissis cederet: & obtinuit eo modo quo narrat Vaddingus secundo loco superius citato, ubi Clarissarum deinceps numeri, & Sanctimonie incrementa profequitur.

Post-

Postquam ab ægrotatione vnus anni conualui, scripsi primum ex Brixia S. T. nunc prouocatus, & scandalo populi huius, & mestitudine Sanctarum Christi Sponsarum, quæ Sanctimoniales de Vedano vocantur, quæque me sæpe rogarunt, vt ad Sanctitatem tuam aliquid scriberem, quantum mea mediocritas valet, commendo eas S. T. Summa autem rogationis earum ea præcipue est, vt diuiso sensibili quodam niuro Monasterij earum, quod amplum esse dicunt, pars vna alijs, quæ Sanctam Claram habere cupiunt, pars altera Monasterij alijs, quæ Sanctum Augustinum profiterentur, autoritate Apostolica consignetur, quarum, vt dicunt, partium vtraque poterit in dies terminos

suos, latius crescendo, porrigerè: nam quæcumque è Monasterio emittatur, parte altera remanente se læsam putabit, tum famæ iniuria, tum sumptuum magnorum damno, qui in ædificando Monasterio expositi sunt, tum denique penuria expensarum, si quod aut nouum Monasterium ædificare, aut vetus instaurare contigerit. Agat sapientia Apostolici pectoris, quod & veritas, & pietas, & charitas Christiana suggererit: nonnulla scripsi Dominis Arsenio, & Matthæo Cubicularijs S. T. quæ ad S. T. per illos fideliter referentur; ne S. T. diutius loquendo molestijs onerarem. Ad Sanctorum pedum me mente subijcio humiliter osculanda vestigia. Ex Mediolano 8. Aprilis 1445.

EPISTOLA XCVIII.

THOMASIO BIBIO CYPRIO.

ARGUMENTVM.

Autor titulum huic Epistolæ inscripsit: De conditione amicitie, & de malitia inuidie: At de his differere, etsi in Epistola fiat, non est tamen prestitutus eam scribendi finis: sed cum non expediebat Alberto personas aut res detegere (vt diserte profertur) per quas stabat, quominus negotium à Bibio ipsi commendatum vix, aut ne vix quidem efficere potuerit; voluit hac circumlocutione significare, quid esset impediementi, solarique amicum, cuius non solius, sed totius & generis, & temporis infelicitas esset, seu potius felicior fors bonorum omnium, quod à malis inuidiam patiantur; quam & ingratitude exemplis veterum, turpique characterismo detestatur.

Non secus vilo pacto fieri posse apud amicos censeo, Thomasi charissime, quam vt graui animi molestia illi quidem in aduersis amicorum afficiantur, qui

reuera, vt ipsius amicitie ratio postulat, veri profectò amici sunt. Atq; id certè cum in omni causa inter eos accidere soleat, tum verò ac maximè, quando bona quæque sibi inuicem

exop-

exoptantes, ea per se se, neque pro alterutro queunt efficere, neque vt per alios efficiantur elaborare, sine fructu defudent. Verum ille omnium molestiarum locus est grauior, ille intra ipsa præcordia afficit acerbius, excruciat durius, non si qui amici reperiantur ingrati; id quod sæpe accidere solet, sed si ij qui amici ab amicis ipsis putantur (tanquam neglecta opera, vt non dicam non dedicata) non diligere eos, quos vel maximè amant. Frequenter fateor inter mortales reperiri contingit, vt in hominum perditorum fallacibus amicitijs plerique ingrati sint, non modo ad beneficia referenda, verum etiam ad maleficia pro beneficijs rependenda. Quo hominum genere adeò, me sententia, nihil tetrius est, vt eos cane ipso immaniores existimem.

Sed ingenuus in amicitijs animus in ademptis ab ingrato, aut non redditis beneficijs, pro magnanimitate non gemit, pro virtute verò sibi factum est, nec expetit mercenariam reparationem, qui gratis amat. Cum autem illi maleficia referuntur, discit ipse imprimis quidem vt cum amico, id quod postremum aduersus beneficentiam est, non agat ingratus, quin potius, si homo is esset ingenti quidem gloria clarus, ac merito munere ornatus, veluti magna quadam virtute insignis haberi solet: si verò Christianus fuerit, fortiore patientia coronabitur, atque eo vberius, quo indigniore exagitatus facinore, grauiore fuerit iniuria laceffitus. Nihil est enim externis in rebus scelestius, & quod amicitiam magis diuellat, quam ingratorum maleficientiam experiri: cum contra videamus quotidie feras belluas per illecebras beneficiorum, deposita immanitate, concu-

liari. At verò illud, supra quam dici potest, inter amicos amarissimum est: si quis credatur vel nolle pro re amici amplius fatigari, cum ne morte quidem, ne dum labore villo, vera amicitia terminos habeat, amicis enim etiam post mortem plura debemus, quibus nos religio facit obstrictos, vel quod est consequens, non amare amicus ab amico animo ipso etiam paululum ambigatur; is maximè, qui sæpe probatus sit.

Itaque, id quod iterum ac sæpius libens repeto, illud est in amicitia vltimum scelus, si non dico quantolibet in rem amici amicus incumbens, laborem omnem tentati pro illo negotij frequenter amittat; sed si vehementer amans amicus, aut minus, aut nihil amare existimetur; tum præsertim, cum idem ipse, qui amicus habetur, iudicio sit electus à nobis, cumque eos rerum nostrarum, consiliorum, voluntatum vicissim facta communitas probatos effecerit; cum postremo fraude nos vlla nunquam deceperint. Quo casu qui amicum, aut deponit, aut abiicit, exhorret, fugit, contemnit, virum profectò exiit, feram vestit. In reliquis enim incommodis omnibus (si non ipsa opinio nostra atteritur, si non vita negatur, quod ipsum perarò non accidit) res saltem familiares certò læduntur, quibus inter amicos sæpe, & acquirenda commoda comparantur, & quæ sunt parta conseruantur. At hic homo, qui tanti est, ipse offenditur. Ibi fauor, hic natura parens omnium violatur. Ibi virtus perditur, hic amor amittitur, incestatur, & perit, sine quo, vt amicitia vera, ita quoque virtus vlla esse non potest. Nam inter ingratorum amicum, & offensum itidem amicum,

cum, ipsum atque amorem maximo interstitio summa distantia est, & omni inter se ratione, testibus etiam maioribus, plurimum differunt.

Verum quis horum duorum, læsum dico, ac lædentem, suis gradibus alteri miseria, infelicitateque præstet, inimicus ne malitia (sic enim appellandus est amicus ingratus) an amicus benevolentia, non facile dixerim. Nimium enim & iste offenditur, & ille offendit. Quæ cum ita sint, Thomasi charissime, velim penitus tibi persuadeas, nunquam me taciturnum fuisse, quominus ad te & literas & nuncios destinarem, si in spem vllam aliquando venissem conficiendi illius, apud quos cupis, tam tibi necessarij, & honesti & vtilis, quam ardentissimi voti tui. Quod cum per nostrum ministerium ad diem istum, quo volebas, duci nequiuisset, hæc imprimis causa fuit, cur ad te nihil scripserim, ne vlla molestia te afficerem, qui erectum animum tuum fortè putares, tanquam spe fracta, à magno illo tuo, vel desiderio, vel proposito concidisse. Cumque hanc meam cauti amoris laudandam, nisi fallor, moderationem, ac modestiam, tu eo traieceris, vt te queraris à me non diligere, & tanquam errato quopiam tuo aliquid commerueris, te quoque aduenam, vt dicis, & peregrinum patriæ tuæ, à me malo tuo destitui, in quem spem omnem tui patrociniij magna fiducia collocaueras. Fateor tibi simpliciter, mi Thomasi, perinde me perculeant huiusce opinionis literæ tuæ, ac si telo, & forti, & insperato quicquam grauius appetatur.

Ego tibi certè honesta omnia prosperè cedere ac fauorabiliter prouenire percipio, vtque ea finem, quem

optas, fortiantur, diligentius elaboro, sed nihil ago: impedimenti autem causas, ac multo magis personas, mandare literis honestum non puto, cum ne in aure quidem sapiens aliquis eas ad purum dicendas forsitan arbitretur. Vereor tamen, ne perditissima illa inuidia, pestis quidem communis optimorum omnium, atque omnis præstantiæ, tibi æmula est: quæ etsi nulli ornato homini, sibi tamen ipsi, iudicio veterum imprimis grauis iactura est: nam & Græcorum est vetus illa & probata sententia nihil emolumenti habere inuidiam nisi, vt in quo fortè inest, cum digno supplicio pro scelere peccantis excruciet, quandoquidem ea labe, & tabe, inuidia ipsa detestabilis est, quæ bonos quoslibet infectetur, quæ honestissima licet carpat, quæ aspernetur præcelsa, quæ Sancta quæque profanet. Cui virtus, supplicium est; & amor, tormentum, aliorumque, quamuis proximi illi sint, omne emolumentum, detrimentum sui crudelissima facit.

Illi quoque ab ipso orbe condito, vt vno verbo cuncta complectar, bona omnia inuisa fuisse, nemo nescit, qui sapit. Nam quæ neque Deum in Cælo reuerita est, cui per Diabolum Diuinitatem inuidit, quid putas in terra factura est? *Inuidia enim Diaboli*, vt Sancta Scriptura testatur, *mors introiuit in orbem terrarum*, cui quidem morbo teterimo, oro te, quid homini efficere erit satis, si mortem mundo infligere parum fuit? nihil certè hac efferata bellua truculentius, procacius, insolentius dici potest: quæ semper aduersus pulcherrimam charitatem, si nihil aliud nefandi sceleris admitteret, omnifaria vbique perditæ æquitæ pugna

pugna conflixit. Non illam Sancti Abel innocentia, recenti mundo, compefcuit. Non Iacob pura simplicitas ab æmulatione fraterna delinuit, non pudici Ioseph impuberem imbecillitarem miserata est, nec puberem etiam adultæ ætatis castimoniam admirata. Quippe quæ mitem lenitatem, & mansuetam misericordiam David fidelis Saulina illa infania persecuta est.

Quid quod per inuidiam cæcatus, verè tunc non probus Ioab aduersus Regiam beneuolentiam, fortissimo Duci Abner, Principi militiæ domus Saul, Imperatoriam exercitus David gloriam metuens, vitam quidem proditione nefaria illi præripuit, sed morte ipsa ei gloriam auxit quam confratri suo nequissima æmulatione cauebat. Sibi verò ac generi suo maledicto Regis coercitus, inopiæ, lepræ, fluxus, imbecillitatis, & gladij maculam, ac damna grauiora inussit, nullo remedio expianda. Cusiensis quoque sapientiæ salutare consilium Achitophelis verè felleo consilio inuidia vindicauit. Danieli sapientissimo mortem molita est. Hæbræos denique frequenter afflixit, vt ne pueris quidem, immo infantibus recens natis, aut sub Pharaonis imperio; aut sub Herodis tyrannide pepercisset, in quibus, quoad in ipsius Herodis hostili odio fuit, mundi Saluator in cunis extinctus est.

O monstrum inueteratum, quod, antiquissimo more ac veterno vsu, humanum animum nunquam saturatum depascit? quod semper esuriens, precordia deuorat, quod gaudia moesta ostentat, risum enim non habet, sed fingit inuidia, nunquam ex animo ridens, nisi in aduersis forsitan prosperorum verba læta extor-

quet, quæ ipsa læta non est, publicèque deprehensa, inuito animo hilarescit, sed interim secretius moeret. Canos intempestos adducit, fenestram perniciousè prouocat, mortem accelerat, cuius spiritus tristis, Salomonis testimonio, humana ossa, imò verò medullas inuidorum, exhausto vigore, & robore consumpto, deficcat, verbis grauida turget, aspecta tetra pallefcit, parata ad detractiōnem, armata ad obiurgationem, prompta ad infamiam, ingrata ad conuersationem, fastidiosa ad se, onerosa ad omnes, desperata ad Deum, pacta ad Dæmones, venundata ad scelera, idonea ad tenebras inferorum.

Taceo vesana studia æmulationis Iudaicæ, quæ Dominicæ iam præpollentis ætatis præclariorem primum in finitimis Prouincijs famam, malè sollicita, toto orbe obscurare fatēgit, ac præpotentis Dei filij, & gloriam operum, & vires factorum contētere, ac conficere est frustra conata, cum tamen plebs illa malefica, & inuidia venenata cecissima, sese magis in dies quam Christum nolens & inuita affecerit, quandoquidem ipsius Christi miraculorum splendorem, in medijs populorum turbis ingrata contempfit. Quæ quidem ipsa, licet Diuina essent, eademque prægrandia, nihilominus illa ad Dæmones authores, quod extremæ non dementiæ, sed blasphemix est, nullo pudore, nulla venia retulit. Illa illa Iudæa prophana est, quæ Saluatori omnium, ob solam, quam detestamur, & obiurgamus, inuidiam, in Sacerdotibus summis religionem, auctoritatem, potestatem; in Scribarum peritia eruditionis præstantiam, in senioribus populi iudicij claritatem;

tem; in simulatione Pharisæorum. Sanctimonix veritatem, impacato animo, imò verò implacata feritate, & obstinato furore, semper inuidit. Postremo in ipso falso ac per speciem veritatis decepto populo, honorem maiestatis abiecit, spreuit, negauit: simulque omnes Diuinitatem veram, in præstantissimo splendore rerum gestarum, pertinacius contempserunt. Ac ne infinita tam rudis vetustatis, quam noui nitoris percurram, ea, etsi primum sui mordax, nihil mali non fecit inuidia: semperque virtus, vt noster Hieronymus ait, excelsa licet, in propatulo fortissimos æmulos habet.

Si hæc immanis bellua tantos læsit, cur te Thomasi, aut putes immunem, aut queraris offensum? quippe qui magis mirari debeas, ab ea peste te quidem & parum læsum, &, quod verius est, nimis dilatatum: sed spreta magis inuidia, ad charitatem nos potius referamus, Sumus in dies hinc abituri, vt agri feracis, hoc est reli-

giosi populi & piæ plebis Mediolanensium Ciuitatis, Christo propitio, haud vacuis manipulis, expleta iam messe, ad exemplum Saluatoris, Ciuitates & Castella, Oppida atque suburbana eius circumeamus, constituentibus vel in ordine poenitentium peccatores. In quo nos grandi munere (si nobis meliora atque altiora Dei munere prouentura non sit) vti nam tandem aliquando defungi contingat, cuius Apostolici ministerij alto fastigio, si sensu, si spiritu, si constantia, si eruditione, si cœlesti, ne dicam humana, quæ parum ad salutem valet, eloquentia careamus, si denique, id quod maximè opus est, magna illa discretione spirituum, simus impares: bona tamen spe esse debemus, vnius salutem, multorum precibus facillè consequendam: cuius quotidiano labore, in gloriam Christi, & in ædificationem corporis eius, quod est Ecclesia, multorum salus & optatur, & quæritur. Vale. ex Mediolano 20. die Maij 1445.

EPISTOLA XCIX.

PAVLO LIGNANO MEDIOLANENSI.

ARGUMENTVM.

Excusat se à petito officio, quod præuidisset interpellationem suam nocituram potius, quam profuturam negotio, ob rationes, quas in Epistola explicat.

Consulta grauius ratione, Paule Fr. videor mihi potius obfuturus quam profuturus negotio Sanctarum Christi Sponsarum, si, quod petis, non vocatus ipse me ingeram. Opinor enim eos, qui à

nostra sententia longè dissentiant, à sua non facile discessuros, eo maximè, quod nos arbitrantur non esse suarum partium fautores, quo fit, vt illis suspecti, neque auctoritate, quam nullam habemus, neque
Ecc bene-

benevolentia, aut fide, *quam in hac re nobis non habent* (1) eos superare possimus: si tamen *honestior ulla, ac verior causa* (2) me vobis ascisceret, & studia animositatis ac contentionis sinceritati ac veritati, ut par esset, concederent, Christo propitio, illa persuaderem non obtinere sapientibus, qui si nihil aliud efficerent præter utilitatem communis boni, & simultatis finem, in egregiam saltem quandam ac iucundam, conciliationem fractæ iam diu benevolentia, in redintegrationem alienorum animorum ab illis qui huic tam honestæ rei pertinacius aduersantur, magno cum honore maxime verentium contumeliam, laudemque accederent; verum cum nos Sancta

Scriptura diligenter adnoneat: *vbi non est auditus ne effundas sermonem*: & contra ictum fluminis frustra conari hominis est, qui velit *stultitiæ suæ quamplurimos domesticos facere* (3) Hæc cum affini tuo, Patre meo, ex laude vetusto Abbate, si ipse in præsentia possem conferre, qui, quod tu cupis, ipse quoque exoptat, & tum itidem, cum illo sponte forsitan in meam sententiam, veniretis. Vale *ex Busto Arsizio agri insubrium die 30. Maij 1445.* (4) dum illic pro nostro more prædicando circumeuntes, tuæ nos forte literæ comperissent, ad Cumensem deinde Ciuitatem celeriter profecturos. Iterum vale ac pro nobis ora,

N O T A E.

Nota I.

Quam in hac re nobis non habent. Hæc res enim, idest studium reformationis, quam hic tractari vel ex hoc ipso loco non ineptè fortè conijcimus, vnica causa fuit alienandi aduersantium animos ab Alberto, fidemque illi in ea re subtrahendi, quem cæteroqui & amabant, & venerabantur.

Nota II.

Honestior ulla, aut verior causa. Non quod ea in se honesta non esset, quam ipse author post pauca tam honestam vocat, sed quod ipsi minus honestum foret effundere in ea sermonem, vbi non esset audiendus, vel stultitiam suam prodere, in nitendo contra ictum fluij.

Nota III.

Stultitiæ suæ quamplurimos domesticos facere. Idest conscios, & fa-

miliares, quasi diceret, stultitiam suam pluribus prodere, & propalare.

Nota IV.

Ex Busto Arsizio agri Insubrium die 30. Maij 1445. Ita habet codex noster sine inscriptione, aut notitia personæ, ad quã Epistola dirigetur, nisi quod ex textu ipso constet ad Paulum quemdam mitti. Codex verò Capistranensis habet inscriptionem quam supra præmisimus, *Paulo Lignano Mediolanensi*, & diem 20. Iunij. Debit ergo eadem Epistola, vel ad eundem bis missa fuisse ex eodem loco, vel ad duos, quorum vterque vocabatur Paulus, vel amanuensis error interuenisse in alterutro codice: quo magis inclinor, cum B. Albertus dicat ex eo loco se *ad Cumensem deinde Ciuitatem celeriter profecturum*: si 30. Maij celeriter erat profecturus, non videtur hæsisse ad 20. Iunij, quo eandem Epistolam ad eundem vel alterum Paulum dedisset.

EPI-

EPISTOLA C.

CAPITVLO PROVINCIALI MEDIOLANENSI.

A R G V M E N T V M.

Desiderium aliquod suum, quod per alios ante insinuauit, Patribus commendat, hortaturque ut de bono gubernatore familiae suæ sibi provideant, à quo nulla tentatio, nullus error, aut carnalis affectus eos auertere debeat.

Venerabiles Patres, pax Christi vobiscum, Amen. Nonnulla contuli cum Patribus Guardiano S. Angeli, & Cumeni, & Fratre Timotheo, quæ hic non explico, ne verbis vos nimium onerem. Sed ea dicenda vobis nomine paruitatis meæ commisi fratri Christophoro harum latori, super quibus prædicti Patres poterunt testes esse voluntatis, & desiderij mei, sicut ad illos locutus sum. Deus vos inspiret satisfacere postulanti mihi, pro honore Dei, quæ honesta existimo. Hortor præterea vos cum omni humilitate, absens corpore, præfens spiritu, oratione, & desiderio, ut quæ Dei sunt ante oculos habeatis, nec vos à veritate auertat vlla tentatio, vllus error, vllus denique carnalis affectus, quominus de bono gubernatore familiae vestrae provideatis,

si non cupitis nauiculam vestram scopulis, non dico minantibus, sed facientibus naufragium, iactura perniciosâ collidi, sano quippe capite, ut ait noster Hieronymus, omnes sensus vigent. Præficiatis vobis hominem imprimis sani capitis, qui zelet Religionem, & Euangelicam puritatem, qui iustitiam præstet, qui misericordia præcellat, qui discretione, tanquam habena, in omnibus dirigatur, *sustinete oro vos modicum, quid insipientiæ meæ: nec contemnatis fratrem vestrum, qui etsi non vita sua, saltem exemplis Sanctorum Patrum nostræ Religionis, potest vobis XL. annorum indicem texere. Quadraginta enim anni sunt* (1) quibus sum educatus *cum fratre G. X. annorum* (2) Ex Mediolano 19. Aprilis 1445.

N O T A E.

Nota I.

Quadraginta enim anni sunt, quibus sum educatus. In Alberti vitam cum scriptorum vnanimi consensu dixi-

mus ipsum anno Christi 1415. ætatisque suæ 30. à Conuentualibus ad Observantes transisse, à quo anno si ad præsentem 1445. numeraueris, inuenies triginta tantum, non quadraginta annos effluisse:
Ecc 2 xlii:

xisse; non secundæ igitur educationis inter Obseruantes, sed primæ inter Conuentuales, seu Franciscanæ professionis primi tyrocini sui annum hic memorat. Ex quo & anno ætatis, quo ad Obseruantes migravit clarè colligimus, quod huc vsque nos latuit, ipsum scilicet suscepisse habitum apud Conuentuales anno ætatis suæ 20. & Christi 1405. vnde vltius habemus ipsum natum fuisse anno Christi 1385. nam tot solummodo restant, si ex 1405. demas 20.

Nota II.

Cum fratre C. & X. annorum.
Quis fuerit iste senex certo affirmare non ausim, nisi fortè fuerit B. Bartholomæus Pisanus, quem constat hoc tempore centesimum ætatis annum superuixisse: cuius contubernij, vel magisterij allegatio, ad concludendum ipsius periodi Epistolæ argumentum, satis opportuna fuit; voluit author, vt tum

ob propriam experientiam quadraginta annorum, quos partim inter Conuentuales, partim inter Obseruantes vixit, tum ob magisterium tam veterani religiosi, & æstimati eo æuo ordinis Historici, à quo poterat multa didicisse, Patres illi Capituli Mediolanensis ipsius consilio, in eligendo superiore, deferrent: experto enim credendum est. Marianus tamen Florentinus, & cum sequutus Vvaddingus, coniecturis innitentes dubia dictione aiunt, Bartholomæum obiisse centenarium circiter anno 1401. quod non potest conuenire cum assertionem B. Alberti, si ipsius educatio, seu Nouitiatus, vt supra collegimus, incidit in annum 1405. nempe quatuor annis post mortem Bartholomæi sed in his etiam experto credendum est Alberto, qui rem determinatam, certamque, propria experientia doctus affirmat, modo per fratrem C. & X. annorum Bartholomæum intelligat.

EPISTOLA CI.

ANTONIO RAUDENSI.

ARGUMENTVM.

Postquam Albertus vidisset humilem locum natiuitatis Antonij Raudensis, hominis alioquin tunc virtutis & eruditionis fama clari, & audisset de domo & patria aliqua ridicula, inde Galeratam transiens, cum ob valeditudinem à concienibus biduo vacasset, ne otio locum, aut tempus concederet, banc ad ipsum scripsit Epistolam. In qua primum, ne ille se contempti putaret, eius benevolentiam dextrè captat. Mox quorundam asperam, & rusticam nobilitatis absque virtute iactantiam redarguit; eruditorum hominum suauem consuetudinem describit. Eleganter deinde refert, quæ in Raudensi loculo vidit, & audiuit, & in conditionem loci non ineptè ludit: suam tum prolatam sententiam scribit, parua loca à magnis virtute viris gloriam; insignes vrbes ex aduerso itidem à vitio famosis, etsi sanguine nobilibus ignominiam non rare deriuasse. Literis ergo, & virtuti studendum suadet, quibus & hic temporaria, & æterna in superna Ciuitate gloria remanet. Huic nec loci nec parentum humilitatem officere. Quod & Ciceronis, & Christi exemplis breuiter confirmat, suam denique Patriam, quod ante notauimus, Sarrhianum disertè manifestat.

Ne

NE falso forsitan arbitreris, Raudensis Pater, vel generis tui, vel loci obijci à me tibi temerè, & insolenter, atque iniuriosè, humilitatem, hæc tibi lætus quidem, ac non tam serio, quam ioco, renuncianda constitui. Quæ ipsa, opinor, tanquam de amore in te meo deprompta, amica ac veraciter interpretatione censebis. Nam is es, qui sicut pro solerti ingenio grauiter dicta dijudices, ita quoque per animi lenitatem facetus, & gratus, sales ac iocos honestæ humanitatis, & quæ à religionis seueritate minus abhorreant, nullo studio contentionis accipias. Quod stolidi quidam homines, & non tam stoica duritie, quam plebeia rusticitate nobiles, nec tam Catoniana grauitate conditi, immò inconditi prorsus atque inepti, quam Neroniana crudelitate cruenti, cum nihil humanum sapiant, multa atque maiora, & tumentis animi & venenosæ iactantiæ argumenta, molestant nimis superbia præ se ferunt.

Cum quibus nec vitam ducendam, nec iura amicitiae, nec signa benevolentiae communicanda existimem: colloqui dico, & corridere, & vicissim beneuolè obsequi, simul legere libros dulciloquos, simul nugari, & simul honestari, dissentire interdum sine odio, tanquam homo ipse secum, atque ipsa rarissima dissensione condire plurimas consensiones, docere aliquid inuicem, aut discere ab inuicem, desiderare absentes cum molestia, suscipere venientes cum lætitia; Quibus ex rebus, ac signis, vt nostri maiores tradunt, à corde amicorum per os, per linguam, per oculos, perque mille motus gratissimos, tanquam vnus, multorum per benevolentiam conflatur mutua ac

vera amicitia animus; à quibus cum rustici amatores, & vtinam etiam amatores, longe absint, debere eos arbitror in sua duritie ac rusticitate relinqui, quod ad amoris argumenta, amicitiaeque mansuetudinem attinet; etsi oratione iuuandi, & cum patiuntur, doctrinis, ac moribus excolendi; & cum egent ope Christiana alendi sint.

At verò, Raudensis, vt proposita persequamur, tu, qui melle humanitatis resperus es iam me audias iucunda narrantem. Cum abs te primum ex Mediolano discessimus, hospites suos illa tua nos eo die ante meridianum tempus excepit: Illa tua, inquam, nos pransuros excepit, quid dicam? illa tua, siue Vrbs clara Raudensis, siue Colonia ingens: siue Oppidum insigne, siue Castellum peramœnum: Absit verò me quandoque audere dicere villam, aut, quam vulgo Insabres tui vocant, cassinam, quæ ipsa patrio more nostræ Etruscæ Prouinciæ Capanna, potius vocaretur, sed rectius nos, arbitror, erimus cuncta complexi, & omnem propriè, atque accommodatè, & Latine dicendo absoluemus proculdubio controuersiam, si Insubrensem agrum, aut quod verius est, Insubrensi agrum partem, atque eam perpusillam dixerimus: quemadmodum & agrum, verbi causa, Veronensem, aut Veranum, aut Picenum, aut de his ipsis agris cuncta appellare solemus, quæ ad priuatos ciuium focos atque ad suburbana iura, licet latius porrecta, pertineant.

Illic itaque primum paululum à defectione itineris recreati, magnam reuera ac serio, tam publice, quam priuatè, & ab omnibus, & à singulis sumus humanitatem experti, sed

& nos

& nos illis vicem gratiæ repedentes, summa attentione ad Diuina capescenda, quæ pro tempore essemus dicturi, pariter audis, atque ex adiacentibus Castellis, magno conuentu, & summa frequentia, pariter comitantibus, id quod Christus erogandum tribuit, promptè, & hilariter impertiuimus: vbi vero sumus somno simul & annona recreati memoria, & sermone, multa cum iucunditate, de te habito: en corridentes, aiebamus, locum, quem Raudensis nostri maiores summa cum laude instituerunt. En agrum non vbi natus, non vbi educatus est Raudensis, absit, nam quis hoc sanus sentiat? sed en potius, vnde illi, si grammatici dici sinant, grande cognomen est, vt merito Raudensis vocetur. Alij quidam inter nos erant, qui rei admiratione permoti, & loquendo paulò, siue facietiores, siue liberiores, quam paratiores, in tantum licentiæ erumpere possent, vt dicerent: Hic potius locus insignissimus est censendus, vnde Raudensis ille noster, vir honoratus, non minor in ciuibus sit, ne illi conuitium obieceremus, sed plane maior in rusticis honorabiliter diceat. Tum oro te quis risus exortus est? quæ omnium acclamatio?

At verò ego his longe maiora de te altius meditatatus, alia fuere, inquam, quæ Raudensi nomen celebre peperere: cognita scilicet probitas, eximia animi virtus, eruditio literarum, & eloquentiæ splendor. Nam plerique sæpe, etsi præclara profapia maiorum exorti, atque urbium suarum claritate, in media ipsa sua Ciuitate insignes habiti sunt, in omni tamen vitiorum genere, semper impunè versati, patriam suam prauis ingenijs, & scelere factorum, tan-

quam insigni nota ignominiosam fecere. Contraque multæ indoles animorum egregiæ, in his qui abiectis, ne dum humilibus, & loco, & sanguine procreati sunt, aut præstantia morum, aut dicendi ac scribendi gloria, aut rebus maximis virtute præclara gestis, opinione nominis de illis eximia genita, ac fama fulgentiore profecta, immortalem suæ patriæ gloriam parauerunt, illustrato passim suæ natiuitatis oppidulo, cuius ante eos ne nomen quidem sonuerat, vt non dicam quod vlla origo claritatis ornauerat.

Itaque dandam potius esse literis operam, vacandum esse virtutibus, æstimandum nos non nostri causa sed Reipublicæ esse natos, neque plus otio nostro, quam communi vtilitati prospiciendum: si qua verò pro Christiana religione aliquando rectè gesserimus, ad Deum nostrum immortalem, optimum, maximum, beneuola gratificatione, & grata beneuolentia referendum, cuius & nutu, & ditione omnia gubernantur. Tum nobis opifex ille Deus, optimè quidem de se meritis, immo verò pro sua summa pietate, propensa etiam nostra in illum voluntate, tuto in se, meritòque sperantibus, illud tandem efficiet, vt gloria nos Sancti nominis, sed per humilitatem minus à nobis quæsita, sequatur. Patriam verò terrenæ nostræ natiuitatis, diluta vilitate opinionis, honore summo pariter perenniter prouehat. Decus quoque illustris iam effectæ familiæ nostræ felicitate donabit, atque, quod semper in primis optandum est, in ordinem nos illum Cœli amplissimum, ereptos sæculo, cuius longa vita, quotidiana mors est, cum laurea Sanctorum, nostris tamen ingen-

tibus

tibus parta periculis, ad gloriam supernorum ciuium, & ad immortalam Senatuum letos transferet triumphantes (2). Nec tum nobis officiet ignobilitas huiusce temporaneæ nostræ ad modicum patriæ, immo verò omnis ista, aut mundi huius peregrinatio, aut parentum humilitas, nihil certò nocebit; quibus erit patria Cœlum, & Pater Deus, Magister Christus, Mater illa Maria, Regia Virgo, ac Regina Cœlorum, conciuēs Angeli, & Fratres & Socij beatissimorum hominum cœtus.

Tunc, mi Antoni, erimus veri Hierosolymitæ, magis quam veri Quiritæ. Ciceroni tamen illi tuo, homini quidem consulari, atque vni ex illius, non Hierosolymæ ciuibus, sed magnæ Romæ Quiritibus, humilitas & loci, & generis ab inimicis, & inuidis in probrum obiecta est, qui tamen, vt sæpe alias, sicut de cæteris rebus ventosissimè iactitat, & genus suum, & patriam illustrat. Sed vt potius Diuina dicamus, Saluator noster qui & Galilæus, & fabri filius per Iudæorum impudentiam dictus est; Bethleemica rura natiuitati de-

legit, & saxum humilis diuersorij, illusterrimum orbis terrarum monumentum effecit, ne locorum, in quibus nascimur, vlla nos depressio faceret aliquando mærentes.

Placuit mihi Raudensis his paucis primum ludere, nunquam enim ad te meas vllas literas scripsisse me recolo. Hæc verò Epistola, & initium fuerit mihi multa demum ad te dictandi, & tibi caput deinceps, vel ad me scribendi; vel, quod postremæ humanitatis est, pro iure postulationis meæ, claro tuo eloquio, plurima respondendi, qui tua ad me dictanda poscere, quam respondenda reposcere mallet. Opto tamen, & oro, vt eum nobis vitæ cursum præcipuis meritis Diuinitus comparemus, quo nobis relictis Raudensi & Sarthianensi, siue Oppidis, siue aliud nuncupare potius natiuitatis nostræ terras (3) volueris, tam ingentibus ac perpetuò fruētibus bonis interesse, contingat. Vale ex Gallarate pridie Kalendas Iulias 1445. cum per imbecillitatem corporis à prædicandi solito munere biduo vacaremus. Iterum vale.

N O T A E.

Nota I.

Antonio Raudensi. Huius mentionem habet Vvaddingus inter Scriptores ordinis Minorum, vbi & patriam illam ipsius Falmentam vocat: sed non tam procul Medioloano esse oportet, dum Albertus ex ea Vrbe mane discedens, ibi ante meridiem prædicare potuerit, vt ipse in Epistola refert. Ego sanè Raudam dicerem, etsi hanc nec Blondus, nec Leander Italiæ descriptores habeant. Ipsum autem Antonium S. Theologiæ Magistrum, in omni studiorum

genere insignem vocat, & tamen fatalem illius æui maledicentiam euadere, non potuit: scripsit enim in eum nescio quid Laurentius Valla, quem nondum vidi; Flavius Blondus in descriptione Lombardiæ affirmat, eum eleganter doctum fuisse, eiusque rei testimonium facere opera eius. Ea verò non extant, præter Lactantium Firmianum eius opera puriorem editum, in qua ipsa editione quidam, præsertim Franciscus Philephus, Michael Thomasius, & alij censuras quasdam Raudensis in Lactantium atrocitatis accusant, & alia notatione digna

digna desiderant: sed quis ipso Philelpho in vituperando atrocior, ut eius inuectiæ demonstrant, cui proinde maior fides laudanti habenda sit: De Lactantij erroribus quid censuerint Sancti Patres, & Sancti Romani Pontifices, & Baronius, & Bellarminus Cardinales, Antonius Possesinus in apparatu Sacro refert: sed ea est quorundam posteriorum scriptorum ingrata consuetudo, ut in anteriorum laboribus, non quid boni fecerint, sed quid non fecerint, vel si quid male fecisse videantur, facilius notent: cum & ipsis inuentis addere, quam primitus inuenire pronius sit. In qua re iucundum est, quod de Christophoro Columbo fertur. Is enim, ut aiunt, postquam primus nostratum Occidentalis Indiæ oras detexit, in Europam reuersus, cum in nobilium virorum cœna sedisset, iisque rogantibus nauigationis suæ labores referret, alius quispiam: sed quid horum, inquit, quibus nauigandi peritus non posset præstare? Tacuit Columbus, & famulo post tergum stanti iussit, ut ouum in orbe afferret, allatum in mensa deposuit, tum ad conuiuas quis vestrum Domini, ait, hoc ouum in cuspide statuere possit: reuertentibus cunctis id fieri posse: at ego, inquit, facere possum. Dicitur,

factum, orbem ouo percussit, & retuso cuspide stetit ouum: sed, inquiunt, hoc quis non faceret? Tum demum ille, fieri quidem à quolibet posse fateor, sed multis nec animus, nec ingenium est: quo liuidum inuidiæ cuspidem fortius quam oui retudit.

Nota II.

Ad immortalem Senatam latos transferet triumphantes. Num pretiosæ mortis suæ triumphum clarè prophetaffe videtur B. Albertus? quem in testimonijs vitæ eius à nobis adiunctis, multi nobiscum contestati sunt, & elegantissimè descripserunt vltimi eruditi Academici Intronati Senenses. Nam quinto hinc anno Cœlum triumphando conscendentem B. Ioannes Capistranensis tunc vidit, & palam, ac publicè retulit.

Nota III.

Raudensî, & Sarthianensî natiuitatis nostræ terras. Hic manifestissimè prodit Albertus patriam suam Sarthianum esse, quod natiuitatis suæ terram vocet.

Heri, qui fuit sextus Octobris (2) cum Bergamum ex Mediolano, & Cumis ac repertis in medio oppidis, gratiam verbi seminantes, peruenissemus, offendi fratrem Franciscum meum, tunc penè abs te cum literis, & rebus gestis, in Teuchros redeuntem: in quibus sanè de bonis, quæ legi, gratias Christo retuli, sed ibidem molestè tuli, quod scribis And. Clementis audere procaciter dicere, se mihi misisse pecunias, quas nullas penitus vnquam habui. Nam si illas misit, nec forte redditæ sunt, det nomen ferentis; si verò, quod magis arbitror, nunquam misit, aut perfidiæ fuit non reddidisse commissas illi abs te, etiam me probante, pecunias, aut necessitatis, cum forte illum vrgeret inedia, affligeret, ut sæpe afflilet, paupertas, grauarent debita, cogerent exactores. Quo casu hoc mihi solum molestum est, quod suam fortassis necessitatem, nec mihi, nec tibi, verè in hac causa pijs hominibus, libera confidentia, & amica libertate significauit. Profecto scio pari consilio elemosynam inopi sibi benedictione firmatam auxissemus. Nunc vero cum tergiuersari potius videatur, non me cruciant nummuli, quos non amo, sed cruciat illius violata existimatio, corrupta fides, damnata conscientia. Verumtamen te oro vehementer, pro mutua nostra

benevolentia, ne illi pro hac causa aliquid molestiæ machineris. Ingens enim forsitan illum inopia compulit creditas sibi pecunias auferre, & rubor verecundiæ exterruit confiteri. Quod verò ais pro mercede scriptorum, ne apud eos aliquam calumniam patiar, te misisse de tuis nummis Cancellario illi ad numerum 12 aureorum. Ego licet hoc factum esse audierim à confratre nostro, Cancellarium nedum vidi: sed vnum est, quod apertè profiteor, longe abesse à corde, & instituto meo, ut te velim perpeti damna calumniosissimè fraudantis. Itaque ab illo repetere pecunias tuas, quoniam illas nullaratione recipiam. Scriptoribus autem, Diuinitate propitia, non deerit ratio prouidendi: mihi certè sine vlla comparatione *gratior est amor tuus ab arario tuo* (3) quo tenui fortasse laboras, immo verò nec laboras, quando nec illud diues habere concupiscis. Nosti enim & Apostolica autoritate ab Hieronymo constatam esse sententiam, qua auarorum cupiditas obiurgatur. Victus, & vestitus diuitiæ Christianorum: cuius certè ad te scripta in dementem illum Rufinum gratis & sine argento vel auro aliquando transmittam. Vale ac pro nobis ora, cum amicis communibus, Ex Bergamo 8. die Octobris 1445.

EPISTOLA CII.

MATTHÆO BISSARO VICENTINO. (1)

ARGUMENTVM.

Bissarum veterem Alberti benefactorem fuisse docet Epistola LXII. ad ipsum anno 1440. ex Rhodo data. Nunc etiam scripsit se pecuniam duobus hominibus ad ipsum deferendam dedisse, quorum alter se misisse dicebat, alter non dedit. Albertus insigni pecuniarum contemptu, & proximi charitate, pro primo rogat, ut Matthæus nihil mali propterea illi moliatur, quod forte paupertate pressus, pecuniam sibi retinuerit, & verecundia fecerit, ne id alterutri fateretur. Ab altero pecuniam repetendam suadet, quam se nullo modo acceptaturum proficitur, affirmans amorem Bissari, quam ararium eius, sibi esse gratiorem.

Heri,

N O T A E.

Nota I.

Matthæo Bissaro. Qualis hic fuerit non plenè reperio. Patria Vicentinum fuisse Albertus ipse signauit: ego

virum litteratum fuisse vel inde colligo, quod Albertus promittat se illi missurum scripta S. Hieronymi in Rufinum; quemadmodum vel Ecclesiasticum, vel pietatis; & religiosi operibus addictum.

F ff ostent-

ostendunt, tum eleemosynarum prom-
pta, & vltronea largitio, tum quod
Albertus in vtraque Epistola se ipsius
orationibus commendat.

Nota II.

Heri, qui fuit sextus Octobris.
Sed Epistola data signatur 8. die Octo-
bris: ergo vel in alterutro loco corrigendus
est numerus, vel Epistola septimo
die scripta fuit, sed octauo data.

Nota III.

*Mibi gratior est amor tuus ab
arario tuo.* Rarus est hic modus lo-
quendi, sed non proinde bonis Latinis
improbatus, qui innumeras notant si-
gnificationes illius particulæ ab: & in-
ter alia, quod aliquando ponatur, pro
præ, vt sensus authoris nostri sit, *gra-
tior mihi est amor tuus præ arario tuo,*

pro quo sensu Erasmus allegat A. Gel-
lium dicentem, ab illo friget, idest præ
illo seu comparatione illius: imo &
Euangelium Christi sic loqui videtur,
de Pharisæo, & Publicano; *Descendit
hic iustificatus in domum suam ab illo:*
Luc. 18. idest præ illo, vel compara-
tione illius, seu malis Albertum Cice-
ronis sensu locutum fuisse, qui in
Bruto, & alibi, eadem vtitur phrasi, à
doctrina à natura instructus, ab omni
laude felicitior, à propinquis nudus, ab
amicis vt existimatione inops, ab ora-
toribus solitudo: in quibus locis, eru-
diti intelligunt, id quod ad doctrinam,
naturam, laudem, propinquos, existi-
mationem, oratores attinet, vnde Al-
berti sententiam sic explicabis, ac si
dixisset, quod ad ararium tuum atti-
net, gratior mihi est amor tuus. Vide
Thesaurum Linguae Latinæ verbo A.
& Ab.

EPISTOLA CIII.

FRATRI IOANNI PRATENSI.

ARGUMENTVM:

*Duas Epistolas ad Albertum dedit Ioannes, quarum altera desiderium suum
aperuit, vt illi tanquam Magistro suo, pro concionibus, vt socius, ad-
bareat: sed cum non obtinisset, per alteras questus est priores suas à
Beato viro contemptas fuisse, & suspicatus se per alios, apud illum
male depressum fuisse, & fuisse diluere nisus est argumentis, quæ ab
alijs opponi sibi suspicabatur. Albertus prudenter, & religiosè querelas
negat, & Ioannem cum ipsius laude, sui que humiliatione, à præfensa
societate modestè diuertit.*

Quas ad me datas Epistolas
tuas nuper recepi, quia abs-
te manabant, qui me scio
diligis, non contempsi,
non risi, vt falso verebaris; hoc enim
nimium superborum hominum est,
sed fraterno eas amore complexus
sum, & dulcibus osculis prosequu-

tus. Risi verò, fateor, laborem
inanem, quem in eis tam longis di-
ctandis, siue saltem scribendis, si di-
ctare non tibi labor est, nulla neces-
sitate assumpisti: præsertim cum, vt
scribis, adhuc, vt soles, in capite
vestigijs pristinae molestiæ fatigeris,
cui vel maximè multum scribere,
sicut

sicut multum clamare, flere, legere,
vigilare, & testibus medicis, & ex-
perientia docente, plurimum nocet,
quamuis Euangelicus P. N. B. Fran-
ciscus, ardore Passionis Domini fer-
uens, ab his omnibus sibi cessandum
nec propter cæcitatem corporis æsti-
marit: nisi forte hoc facere maluisti,
quia vel tibi placuit exerceri, vel sicut
dictare, sic & scribere, perfacile tibi
est, quod plerisque scimus esse duris-
simum, vel à languore capitis, leuata
tum molestia, paululum respirabas:
vel, quod forte verius est, amor ad
me nunc scribendi sicut omnia facit
suauia, facit quoque tibi laborem,
esse leuissimum. Nam si, vt mihi
persuaderes, tanta dixisti, vehemen-
ter contra me erras, qui & de te bene
sentio, & tibi in cunctis, si modo
possem, vellem adesse. Quod enim
in prima Epistola optas, & petis, &
obsecras, hæere velle te mihi, &
quod me verbum offendit, esse sub
pedibus meis, vt me audias prædi-
cantem. Ego primum certe renuo-
te habere filium, ne dum seruum,
sed dignor habere fratrem, quid dico
dignor? qui *professione maxima te-
neor* (1). Deinde te venientem
quandocumque apertis brachijs cha-
ritatis excipio. Tu modo vide
quam inde vtilitatem consequare,
si veneris: quin & te puto non in-
digere meis in dicendo vllis institutis,
& me non facio tanti, qui tibi pro-
desse queam. In secunda Epistola
laboras plurimum, vt te purges, &

aduersariorum apud me accusatio-
nes argumentationibus diluis, sed
nemo te accusauit frater: Et si ac-
cusasset quispiam forsitan obtrecta-
tor tuus, non sum is, Christi mu-
nere, qui ea leuitate cordis laborem,
vt cito credam accusanti, præsertim
illum te; qui vt te toties mihi pro-
fiteris amicum, ita quoque me scio
tibi vera necessitudine deditissimum.
Nam si *Alexander ille Lacedæmo-
nius*, (1) cum quisquam apud eum
accusaretur, vna manu aurem obtu-
rare solebat, dicens, se apertam au-
rem exhibere delatori, clausam vero
feruare se reo, vt esset locus accusato
se libere defendendi, sicut delatori
fuerat accusandi; Quid nos oro te
facere oportebit, de quibus scriptum
est. *In populo graui laudabo te:*
& Salomone testante admonemur:
Leues corde esse qui cito crediderint.
Itaque Fr. æquo animo sis, nec vlla
ratione turberis, quia quem meum
arbitror aduersus obtrectatores, vt
iustissimum, ita quoque acerrimum
defensorem, non vereor, non sus-
picio, non credo vlllo pacto fieri de-
tractorem. De Fratre Francisco scri-
psi plenius Fratri Petro, Sancti co-
gnominis bono, qui nunc *Vicariam*
vicem gerit (3) administrandæ Pro-
uinciæ: fac vt tibi communes faciat
litteras suas, sicut tu illi tuas, & to-
tum ambo habebitis. Vale ac pro
me ora. Ex Bergamo 8. die Octo-
bris 1445.

N O T A E.

Nota I.

Professione maxima teneor.
Vult dicere maximæ humilitatis: di-
gnatio enim multò maiorum erga mi-

nores est, quæ proinde locum non ha-
bet inter confratres, maximæ humili-
tatis professores, quibus omnia com-
munia sunt, & quasi quædam æquali-
tas

tas conditionis, licet alius alio doctior, alius alio sanctior, alius alio reipſa iunior, ſed propter hæc nemo ſuperbire, vel ſe ipſum extollere, & multo minus fratres ſuos contemnere debet.

Nota II.

Alexander ille Lacedæmonius.
Hoc non de Lacedæmonio, ſed de Macedone Magno narrat Plutharchus, in Alexandro editionis Latinæ Venetæ, in folio anni 1572. pag. 332.

Nota III.

Qui Vicariam Vicem gerit.
Qui eo ævo fratrum Obſervantium Prouincias regebant, Vicarij Prouinciales vocabantur: Et author hoc loco de Prouincia Tuſciæ loqui videtur. Nam ad Tuſcos ſcribit, qui ibi ſimul exiſtentes, ipſius ad vtrumque literas ſibi

mutuo monſtrare poterant. At ego illius Prouinciæ Vicariorum elenchum habeo, in quo nulla Petri Boni mentio eſt, ſed hæc alterius: Frater Ludouicus Petri de Latinis Senenſis electus Vicarius Prouinciæ, anno Domini 1444. in Capitulo Piſis celebrato, Prouinciam gubernauit annis tribus. Deinde ſequitur qui ipſi ſucceſſit electus anno 1447. ita vt anno datæ huius epistolæ 1445. non potuerit Petrus Bonus eſſe Vicarius Prouinciæ. Ergo vel author illius Elenchi, omiſit bonum, vel hoc cognomen ipſi Latino, ob vitæ innocentiam à fratribus impoſitum fuit, vel Albertus de Vice-Vicario loquitur, vel ſermo de Conuentualibus eſt, qui vel abſente, vel decedente Miniſtro Prouinciali Vicarium Bonum inſtituerunt, vſque ad electionem noui Miniſtri Prouincialis, vel reditum tunc forſitan abſentis.

EPISTOLA CIV.

PETRO VERONENSI.

ARGUMENTVM.

Deprecanti Petro pro aliquo redintegrando, qui, vt videtur, predicandi facultate ſua culpa priuatus eſt, reſpondet Albertus, ſibi non videri, vt ad tam celeriter fiat, propter cauſas in Epistola expoſitas.

Propterea quod me vrgent negotia, paucis tecum agam de illo amico chariſſimo, cui de ſanctimonia vitæ, quam agit, teſtimonium inſigne perhibuiſti, & gaudeo, & indes, ſi non iuxta propheticam interminationem perdiderit ſuſtinentiam, magis gaudebo, atque vtinam pro ſe eam gereret emendationis diligentiam, quam ego pro illo non opto ſolum, ſed vehementer exopto. Verum difficile valde, ſimulque dignum eſt, vt qui toties

fratres ſefellit, non tanta celeritate exiſtimationem recuperet, quam magno negotio ſeruant illæſam, qui etiam veraciter Sancti ſunt. Quem admodum proſus è regione abſurdum eſt, vt diu turpiter acta vita, ſaſtigio tanti miniſterij honoretur, quo & Apoſtoli, & Apoſtolicum viri inſigniter claruerunt, quandoquidem magis tantorum ſclerum pœnas diuturniores luere debuiffet, qui non modo nomen ſuum omnino confundit, ſed & reliquos ſimilis miniſterij,

rij, atque omnem quoque Religionem ſœda colluione violauit. Cuius ſœtoris exalans teter, atque immaniſſimus nidor, vtinam folius Italiæ ac non etiam orientis delicatas nares compleſſet: atque adeo, vt ne redolentia quidem Sanctorum, qui Chriſti bonus odor omni in loco exiſtunt, facile ſenſum offenſi odoratus inſtaurauit. Quod verò ei dictum fuiſſe aſſeris, de illo quid ſentiam, cum nil malo animo factum ſit, non magnopere curo, cum ipſius auribus meas voces pro emendatione eius malleſſem ingerere, quam cuiquam de illo pro cautela cauendi mali aliquid ſcribere. Quorum duorum cum vllus alterum, vel vtrumque potuiſſem ſine culpa effi-

cere, illi quidem diffuſus, non autem de illo deſperatus (abſit enim hoc à meo propoſito) cenſui quidem ſanioris conſilij, ſi te de illo prudentiorem meis literis facerem, quam ſi illum, ſi mea monita contempſiſſet, moleſtius fortaiſſis exagitarem, quamuis melius aliquando, vt dicitur, tumor capitis doleat, per cuius medicinam reliquis languoribus corporis ſubuenitur; Sed ego hanc cum eo cauſam aptius verbis præſentibus agi oportere, ſi quando Domino volente daretur, quam literis grauioribus arbitratus ſum, præſertim cum ea ſit cauſe turpioris conditio, vt illicibili vlllo blandiloquio agi non debeat. (1) Vale ex Brixia Prædie Kal. Nouemb. 1445.

N O T A.

Vt illicibili vlllo blandiloquio agi non debeat. Hanc vocem illicibile in ſenſu actiuo apud ſolum Albertum reperio, cum alia pleraque eiufdem deſinentiæ, ſeu deriuationis verbalia, paſſiuam ſignificationem habeant, vt amabile, docibile, legibile, audibile, ideſt amari, doceri, legi, audiri potens, aut facile ſit & ſimilia. Non deſunt tamen alia eiufdem generis, & deſi-

mentiæ verbalia, quæ actiuè ſumuntur, vt conducibile, rationale, ſeu rationale, riſibile, ideſt ad rem conducere, ratiocinari, ridere potens. Atque in hoc ſenſu Albertus noſter blandiloquium illicibile vocat, quod illicere, delectare, & perſuadere potens vel aptum ſit, quaſi illeſtium, attractiuum, perſuaſiuum, quo ſenſu alibi vocat illicibilia oblectamenta, quaſi per delectationem illicentia.

EPISTOLA CV.

EPISCOPO BERGAMENSI.

ARGUMENTVM.

Ab Episcopo ad instruendum Ciuitatis populum aduocatus reſcribit id ſibi propoſitum eſſe, ſed certum diem ſtatueri non poſſe ob impedimenta, quæ à varijs occaſionibus paſſim naſcuntur.

HVmaniſſimis literis beneuo-
lentiffimæ Paternitatis Ve-
ſtræ, quibus paruitatem
meam ad populum veſtrum aduocari
curatis, paucis verbis reſpondeo,
propoſitum mihi eſſe, atque id im-
primis, ad vos celerius pergere.
Verum quia vbique paſſim diſcur-
renti impedimenta plura, ex occa-
ſionibus populorum occurrunt, non

quo vobis ſtatutum diem, aut tem-
pus veniendi, certius polliceri. Ora-
te ergo Dominum meſſis, vt mit-
tat operarios in meſſem ſuam: Ego,
quod in me eſt, ſpero ad vos cele-
rius proficiſci, niſi alia nobis impe-
dimenta proueniant. Commendo
me Reuerendiſſimæ Dominationi
Veſtræ, Ex Cumis 1445.

EPISTOLA CVI.

EPISCOPO BRIXIENSI.

ARGUMENTVM.

*Huic etiam Epifcopo, ad ſuos quoque ciues ipſum vocanti, id ſibi in
deſiderijs eſſe reſpondet, ſed ſuperiorum, ſeu, vt vocat, Maiorum li-
teris, & Arcanis quibuſdam rationibus prohiberi.*

NOuæ nuper ad meam parui-
tatem allatæ, & literæ Ma-
iorum & cauſæ, veneran-
de Chriſti Antifteſ, quod dolenter
dico, apud me non facile effecerunt,
ſed tamen neceſſario effecerunt, vt
nequaquam votum ac deſiderium,
quod ipſum ratum & firmum habeo,
veniendi ad vos, ſed conſilium, ra-
tione conſulta, in melius, vt arbi-
tror, mutauerimus. Cauſas autem
ipſas, ſi præſens ad eſſem, tuo Pon-
tificali pectori libentiſſimè explica-
rem, cum eas literis non æſtimem
committendas. Sed in hac inuita
mutatione Apoſtoli Pauli nos con-
ſoletur authoritas, qui cum impe-
diente Sathana in Hiſpaniam, vt
propoſuerat, proficiſci non potuiſſet,
nequaquam ſe leuitate conſilij vſum
fuiſſe, ſed intercurrente cauſa aſſe-

uerat. Spes quoque præterea fir-
mior ea ſit nobis, non parua mole-
ſtiarum leuatio, quæ optamus, ſi
Deus dederit, damna præſentia
commodiore tempore compenſare:
in quo, Deo tribuente, neque hye-
mis aſperitas, neque vlla nobis im-
pedimenta proueniant. Tu interim
Dei Præſul ora, vt, quod cupimus,
implere poſſimus, vt has ſchedas
moleſtæ meæ excuſationis, vt veras,
ita quoque, vt poteris, gratas acci-
pies: Opus eſt enim ſapientis, vt
noſti, vt & temporis, & cauſæ, &
perſonarum habeat rationem. Com-
mendo metibi honorabilis Pater, &
peto, vt hæ literæ meæ, ſicut nec
commune conſilium Ciuitatis, ſic
nec ſingulos quoſlibet lateant, qui tui
diſcretionis videbuntur idonei. Ex
Bergamo 1445.

EPI-

EPISTOLA CVII.

LEONELLO MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGUMENTVM.

*Cupidiffimus Leonellus conſortij ſermonis Alberti, fortiffis, vt, quod per
literas ab eo huc uſque extorquere non poterat, Orientalis eius lega-
tionis res geſtas in aurem ediceret, literas tum Apoſtolicas, tum ſupe-
riorum ordinis obtinuit, quibus illi iubebatur, vt Ferrariam pro more
prædicatum accederet, & ambas ad eum miſit, per nuncium qui ip-
ſum duceret. Iis lectis Albertus hanc Epiftoſam reſcripfit, qua ſuam
quoque illuc accedendi deſiderium aperit, & ſublatis obſtaculis pro-
fectionem promittit.*

LECTIS literis Apoſtolicis, ac ma-
iorum meæ Religionis, quas
inopinatus mihi tuus nuntius
nuper attulit, intellexi continuo,
Marchio Illuſtris, ſimul & riſi ho-
neſtiſſimam tuæ artis induſtriæ,
& ſolitæ ſolertiæ laudabilem dili-
gentiam: Quæ & ipſa, de amore
quidem in me tuo profecta, id certò
effecit, vt *me volentem longius pro-
ficiſci*, (1) in has improuiſas pedi-
cas, vt non dicam decipulas, mihi
tamen minimè moleſtas contrude-
res. Ego verò quantum euangelica
manſuetudo ſinit, cum propoſito tibi
quidem recompensandæ vicis, tua
vota libens complebo, niſi fortè,
aut noua iuſſa me reuocent, aut Ro-
mana quæpiam cauſa ſe immiſceat,
quominus tempore commodo Fer-
rariam accedere queam. Nec mihi,

licet multo maiora pro Chriſto me-
cum ſæpius animo agitanti, erit in-
gratum, & ſi non parua cum iacturâ
multorum, tuæ beneuolentiæ mo-
rem gerere, cum tamen per noſtræ
falcis exiguum miniſterium plerique
maturis, albiſque regionibus, quan-
tum diuinitus fuiſſemus adiuti, meſ-
ſio ſalutaris adhibenda fuiſſet. Quod
tu, quia tua, quamuis honeſta quæ-
rere maluiſti, conſiderare forſitan
neglexiſti, vel, quod potius arbitror,
diſſimulandum putatiſti. Tribuat tibi
Chriſtus pro te vitæ ſanctimoniam,
pro tuis populis ſapientiam, & ad-
uerſus iniquos hoſtes inexpugnabi-
lem fortitudinem. Vale & Patri
Epifcopo nos commenda, ac Præ-
ceptorum Comuni. Mediolani 14.
Kal. Iulias 1446.

NOTA.

** Me volentem longius proficiſci.*
Hanc profectionem explicat Epiftoſa
CLIX. ad Iacobum Primadicium, dicens:

*quamuis cogitarem iam à Domino no-
ſtro (Pontificem intelligit) & à Frat-
re Ioanne (Capiftrano ſcilicet) factus li-
ber,*

ber, ad omnes partes prædicando peragranda in Ianuam, deinde post Pascha in Siciliam, deinde in Cathaloniam, atque Hispaniam, in quibus regionibus multi, & boni viri, fructus mirabiles fauente Domino, pollicentur. Tam ardens erat Beati huius Viri Seraphicus zelus pro lucrandis omnium gentium animabus, ut cum olim Hierosolymis esset, petierit ab Eugenio Pontifice, ut eum liberum faceret ad quascumque orbis partes, quamuis admodum remotissimas, siue fidelium, siue infidelium peragrandas, & ad quantumlibet barbaras nationes adeundas, & gentes extraniores conueniendas; Ni-

mirum, quæ de Sancta Theresia canimus, Christum daturus aut Sanguinem: Et hanc licentiam sicut se nunc habuisse scribit, sic tunc fortassis obtinisset, nisi Pontifex ipsius opera in rebus Orientalium, ad Concilij Florentini complementum disponendis, indiguisset: Sed quantam postea libertatem, & quam amplissimas facultates eundi, & à se deligendos focios ad omnes mundi partes mittendi, obtinisset, ipsum Pontificis diploma, quo secunda vice in Orientem Legatus fuit, apertè docet, & recentior facultas, in Epistola CX. ad Eugenium Pont. scripta allegatur.

EPISTOLA CVIII.

EPISCOPO RAVENNATI.

ARGUMENTVM.

Bartholomeo Rouerella, Eugenij Pont. prius à Secretis, Episcopalem dignitatem aggratulatur, ampliora certo promittens, modo is non nouorum vitam, sed veterum Episcoporum virtutes imitetur, cum breui, &, ut aiunt, remissua hortatione ad eandem.

Div est quod ad te scribere disposui, Pater Episcope, sed quotidianarum prædicationum laboribus præpeditus, quas, ut scis, penè quotidie pro more nostro antiquo propter Dominum ad fideles populos habemus, implere nequii: nunc verò paululum à defensione respirans, his paucis me tibi commendo, agens simul Domino nostro ingentes gratias, quod Episcopus factus es. *Nescio an simul dicam, & tibi congratulans:* (1) Nosti enim pro tua prudentia cuius ponderis sit non vocari, sed esse Episcopum, præsertim hac tempestate nostra, quando Episcopi, qui sine crimine, iuxta Titum, siue ir-

reprehensibiles iuxta Tymotheum, constitui debeant, ut reliquum Catalogum taceam, vix est, maximè apud multos, quod lugubriter dicimus, ut non sint etiam in maximis criminosi. Lege Hieronymum ad Pammachium, lege eundem ad Neptianum de Vita Clericorum: Lege commentarios eius ad Titum: Reuolue Prophetale opus illius. Inspice diligenter regulam pastorem Romani nostri Gregorij, ut taceam documenta viri mirabilis Gregorij Nanziaeni, & liquido peruidebis, non quibus vitijs sint nostri temporis Episcopi irretiti, sed à virtutibus Episcoporum quam longè absint: & ut idem Hieronymus tuus, immò

immò noster, verissimè ait. Quantum potentia Ecclesia, & opibus creuerit, tanto facta sit virtutibus minor. Ego tamen cognoscens indolem tuam, refero gratias Deo nostro, qui te in numerum Episcoporum digessit, optans, & oratione ardentissima flagitans, ut longè omnium Episcoporum, tam veterum, quam nouorum, & sanctissimus & doctissimus fias, atque in dies euadas in Episcopalibus virtutibus cumulatio, quo Mater Ecclesia mœstior effecta per improborum insolentiam filiorum, siue Episcoporum, tanto te alumno lætetur. Aderit autem tibi, si voles, Omnipotens Deus, *ut Christo propitio certus sum*, (2) atque ad summa scandendi, & optimaquæque, ut Præsulem Dominicum decet, ac præclarissima exoptanti, cunctis periculis huius vitæ, mille-

mortibus moribundæ: adhibebit & Dominus tibi cæleste præsidium, maximè, si in tuo Episcopatu virtutes potius Episcoporum veterum æmuleris, quam vitam nouellorum. *Francisco Marefcalco*, (3) quem nuper Romæ contra vetusta vota illius factum audio Sacerdotem, eadem, quæ tibi, votis ardentibus spiritualia bona deosco, eumque peto per te nostro nomine salutari. *Litteras his alligatas* (4) oro ne curare graueris, quo tuo studio ad Fratrem Iacobum Primadicium, nobis iam parentem animæ constitutum, diligentius perferantur. Ita enim & ipse suis ad me literis fieri debere periuit. Vale & si dignaris aliquid nobis cum presbytero Francisco rescribere. Ex Mediolano 5. Nonas Iulij 1446.

NOTAE.

Nota I.

Nescio an simul dicam, & tibi congratulans. Dubitat an cum aliquo ad curam animarum promotum congratulandum sit, propter rationes quas in Epistola exponit. Vide Epistolam 90 de ambitu dignitatis, & nostras ibi notatas.

Nota II.

Vt Christo propitio certus sum. Sapientum Lætorum maturæ considerationi iudicandum relinquo, utrum hæc B. Viri certitudo prouenerit ex ipsius prudentia & notitia ingenij Rouerellæ, quam ipse in Epistola proficitur, an ex prophético spiritu, quo hominis futuram prosperitatem, & virtutis profectum præuidisset, quæ pariter insequere videtur, atque, inquiens, ad

summa scendenti, & optima quæque, ut Præsulem Dominicum decet, ac præclarissima exoptanti: Bartholomæus etenim tantus Vir postmodum euasit, ut post Ecclesiasticarum urbium varias præfecturas, pace, belloque gestas, & Rauennatis Archiepiscopatus honorem, pro ingentibus in Apostolicam Sedem meritis, Cardinalitia dignitate donatus est, in ea dignitate multiplici eiusdem Sanctæ Sedis Legatione feliciter functus est, in quibus Principum, plurimumque nationum clientelas sibi quoque obtinuit: Gloriosam denique vitam cum felici morte commutauit seu sexaginta, seu septuaginta annos natus, nam varie Vghellus & Ciacconus nouissimæ editionis tumuli eius Epitaphium describunt.

Francisco Marefcalco . Vide Alberti ad hunc ipsum Epistolas , & notas ibidem Notas .

Literas his alligatas . Sunt quæ hic immediatè fequuntur eodem die , date .

EPISTOLA CIX.

IACOBO PRIMADICIO BONONIENSI.

ARGUMENTVM.

B. Albertus in rebus fuis à superiorum nutu ita religiofè pendebat , vt abfque illorum voluntate nihil fibi agendum cenferet . Nunc igitur officio Vicariatus Generalis renuntiante Capiftrano , & fubstituto illi Primadicio , quamquam Albertus Pontificis , & Capiftrani voluntate , poffet prædicatum ire quo vellet , ac iam deftinaffet ad ea loca proficifci , quæ in Epiftola nominat , voluit tamen Primadicij iuffione Ferrariam ire , quamquam eum fructum non ibi quem alibi prouenturum fperaret .

LAVS Deo Omnipotenti , qui te nobis tribuit in Pastorem , ac ipfe det tibi fapientiam , ac guftum , & fortitudinem Euangelicam , ad gubernandos apoftolicos profeflores . Ego , in quo poffum , volo tibi finceriffima affectione adefle . Ferrariam pro Quadragefima ibo , fi non mihi talia impedimenta proueniant , per quæ tu ipfe me cenferes merito excufandum , quamuis cogitarem , iam à Domino noftro & Fratre Ioanne factus liber ad omnes partes prædicando peragrandas ,

ire Ianuam , deinde poft Pafcha , in Siciliam : deinde in Cathaloniam , atque Hispaniam , in quibus regionibus multi , & boni viri fructus mirabiles , fauente Domino , pollicentur . Ferrariæ verò ego tanto tempore prædicauì , vt me parum æftimem profuturum . Verum ex quo ita tibi videtur morem geram , reliqua cum Dominus voluerit , expleturus . Ago gratias humanitati , & liberalitati tuæ in me . Vale ex Mediolano 3. Iulij 1446.

EPISTOLA CX.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Acceptis Eugenij Pontificis & Vicarij Generalis Primadicij literis , quibus

Fer-

Ferrariam ire iuffus eft , ficut Primadicio per præcedentem , fic per banc Eugenio refpondet fe per omnia pariturum .

LITERAS tuæ Sanctitatis B. P. ad quartum decimum Kalendas Iulias apud Mediolanum accepi , quibus me hortaris , & tibi gratum futurum dicis , fi optantibus & petentibus Ioan. Epifcopo , & Leonello Marchione Ferrarienfibus , claris viris , illuc prædicaturus futura . Quadragefima proficifcar : quorum ego vota pofcentium ficut libenter exaudio , fic tuæ apoftolicæ voluntati , & fine delectu fortaffe potioris boni , non immeritò me fubterno : ftatueram enim , aut Mediolani poft biduum , rogantibus pijs Ciuibus , cum fpe maximarum in Domino frugum , tertium explere annum , aut fi nobis Dominus affuiffet peragrata Aemilia & Ianuenfibus paululum falutatis , in Siciliam , Cathalauniam ,

ac reliquam Hispaniam , relicta Italia , pergere : Vnde mihi per testimonium & grauium , & Sanctorum virorum , albefcentibus Regionibus , meffio falutaris fuggerebatur ; ficut ipfe cum tua beatitudine apud Senas , expleto iam triennio , fimul contuli , & tu hoc ipfum , cum apoftolica fapientia , plurimum comprobaffe , tum etiam diuina authoritate non parum roboraffe compertus es . Quæ cum ita fint , ego nihil de me mihi referuans , totum tibi committens ibo libens Ferrariam , nifi Tua S. aliud faciendum ftatuerit , quod ipfum fi mihi fignificari debere cenfueris , fapientiæ tuæ erit , vt ita fieri celeriter iubeas . Dominus te tueatur Omnipotens B. P. Ex Mediolano 5. Nonas Iulij 1446.

EPISTOLA CXI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGUMENTVM.

Cum adhuc Mediolani moraretur Albertus , importunis atque inftantiffimis precibus Monialium Monafterij S. Marie de Cantalupo coactus , ipfarum defiderium non intercedendo fed referendo Pontifici inuitus proponit , vt Sua Sanctitas difponeret , quod fibi melius videretur .

AD eximiam tuæ Sanctitatis fublinitatem , & authore Deo , præcellentem nimis clementiam , Beatiffime Papa , pro Sanctimonialibus B. Mariæ , quas vulgo de Cantalupo appellant , quæque apud Mediolanum B. Auguftini Ordinem profitentur , non declamator , non

orator , non perfuafor accedo , fed earum , quæ abs te honeftè , vt putant , poftulant , fimpliciter inuitus narrator , inuitus , inquam , atque abstractus , fed non illectus , quamuis potius victus , quandoquidem illæ ipfæ vix me diem integrum quiefcere finunt , quo minus inftent ,

vrgeant, & muliebri importunitate penitus inquietent, vt meis literis causam illarum saltem apud te querar, si illam, quod sane mallet, tueri atque agere nolim. Nam cum viginti iam & quinque ante eo amplius annos, à Fratribus S. Angeli Ord. Minorum, & morum instituta, & consolationem sacrorum, & curam spiritualis vitæ susceperint, idq; magna cum vtrorumque laude pudicitiae, mirantur simul, & quærunt, quid causæ sit, cur nunc ab eis fratribus, etiam iubentibus Religionis Maioribus, nullo vitio illarum, sed hac sola ratione relictae sint, quod videlicet asseratur illas non esse Ordinis S. Claræ. Quæ quidem ratio, si iusta censenda est, orant alterum e duobus, aut dari sibi regulam Sanctæ Claræ, quam imprimis vehementer exoptant, aut quod est postremum, mandari per Sanctitatem tuam prædictis fratribus, vt eas, solito more, diligentius curent: Plena quidem autoritate corrigendarum illarum, si aliquando, quod absit, per lapsum imbecillitatis humanæ, emendatione piæ distractionis aliqua indigebunt. Nam hæc vel sola causa est, cur Fratres ab illarum cura abhorreant, ne cum sinistrum quicquam forte acciderit, in eos verteretur earum calumnia, quas illa potestate cohibere nequiuissent. Illæ verò præiudicata sententia magis sibi moriendum existimant, quam vt pudoris, & castimonie gloriam violantes, sanctimonie quoque omnis honorem vlla occasione delinquendi euacuent. Itaque nihil suppliciorum non potius sibi subeundum arbitrantur, ne à vitæ integritate desciscant. Meminimus, inquiunt, quæ inter illas vetulæ fa-

ctæ iam sunt, præteritorum dierum, ne dicamus malorum, quando ab alterius vitæ hominibus, non integris virtutum habenis errantes, per deua ducebamur. Quo de periculo cum clementissimus Deus, per mysterium verbi suaueolentis, & recolendæ memoriæ, beati iam, & religiosi Patris Fratris Bernardini Senensis, nos eripuerit, nihil ambigimus, plurimum penitus interesse inter perniciofa laxamenta nostræ olim abolitæ dissolutionis, ac præsentis integritatis, quam modo auctore Domino possidemus. Quo fit, vt quantum verendum nobis putemus non perniciosam vitam, quam euouimus, repetamus: tantum summo studio curandum existimemus, ne documentis salutaribus fraudemur, maxime quibus nos Vir Sanctus instituit, cui Dominus coruscis miraculorum luminibus quotidie perhibet testimonium. Ab ipso enim adhuc in carne viuente, ad emendatiorem vitam conuersæ, hoc ad diem istam gubernationis genus accepimus, quod abijcere nefandum putamus, præsertim cum certò sciamus, quantumlibet sanctas fœminas, licet altiozem Religionem professas, nulla penè maiore occasione à vitæ sanctioris proposito funditus concidisse; atque, vt palam est, omnino esse euerfas, atque peruersas, nisi quod per incuriam malè eas tutantium, non tam alendæ pastoribus, quam vorandæ lupis, passim expositæ sunt. Petimus ergo, inquiunt, B. P. vt aut scandere ad altiora volentibus, id quod potissimum semper, & optamus, & flagitamus, atque exposcimus, arctior nobis viuendi norma, quam diximus, per tuam clementiam concedatur, quando hoc fieri

de-

debere cum ratio consulta, tum veteres Patrum Ecclesiæ sanctiones facile persuadent: aut, quod minimum est, ad pristinum gubernationis genus, etiam durioribus præceptis, & sanctæ disciplinæ vinculis arceamur: quamuis infirmæ vt fumus mulierculæ, magis optemus communem illum cum prædijs monasterij viuendi modum faciliorem pariter exequi, quam altissimum omnium prorsus abdicandarum rerum gradum audeamus expetere. Hæc est cura nostra B. P. quam supplices à Tua Sanctitate compleri petimus,

ne si in manu aliorum, atque à spiritali vita alienorum traiciamur, minus sancta discētes, perdamus tandem vitam, quam longo iam tempore, Christo auctore, laudabiliter viximus. Exposita est à me breuiter sanctarum fœminarum conquestio, atque illarum, vt mihi videtur, magna ex parte rationabilis postulatio, B. P. Doceat te Dominus Iesus Christus, omnium vere Sanctimonialium felicissimus sponsus; quid tandem hac in re agere debeas. Ex Mediolano 2. Nonas Iulij 1446.

N O T A.

Huius Epistolæ ac rei totius euentum, & Monasterij historiam narrat Vvadingus tom. 5. sub anno 1447. nu. 92.

& Nicolai Quinti Pontificis diploma inseruit eius tomi regesto pag. 357.

EPISTOLA CXII.

POPULO BRIXIENSI.

ARGUMENTVM.

Episcopus, duo successiue Prætores, & Populus Brixienfis omni studio per literas, & nuntios flagitabant Albertum, vt ad eos predicatum, & ciuiles eorum discordias compositum accedere vellet: sed semper erant obstacula, & nunc noua nata sunt etiam pericula maioris mali quam fructus. Ille propter hæc se etiam nunc à profectioe excusat, spem preferens illis ablatis accedendi. Monet interea, vt ipsi rem bene disponant, vt cum veniret, ea facilius esset, & causas dilationis, quas chartis committere non conueniebat, ipsorum nuntio referendas committit.

VSquæ adeò magnæ atque periculosa ad vos veniendi difficultates nuper exortæ sunt, clarissimi ciues, ne præteritas repli-

cem, vt si ipse contra illas frustra conatus, ad vos, vt deuotius flagitatis, omninò perrexero, cum inde fortè aliquid incommodi, vt factu

fa-

facillimum est, tandem emerferit, non providentis planè solertiæ, sed inconsideratæ temeritatis, potero à rectè sapientibus digna reprehensione coargui. Cumque præuisa pericula, quod est longè gravissimum, pro honestate Religionis, à me vlla ratione palàm dici non debeant; sit profectò, vt me voto dumtaxat, desiderioque præsentè, & si absente corpore, vos in illa à me quondam facta, ac gerenda proposita, omni studio diligentiaque conemini; quæ talia reuera sunt, vt ea per alios viros idoneos, ac per vos ipsos, ad maiora perficienda probissimos, Christo adiutore, sine me compleri magna cum sufficientia queant. Si quando autem cessantibus, quæ nos in præsentia, ne ad vos pergamus, præpediunt, grauioribus causis, tempus vllum rebus agendis commodius, orantibus vobis, pius Deus, vt bona spe esse nos conuenit, aliquando tribuerit, non deero

vobis, si vita fuerit comes, quominus vos totos in Domino meos, & præsentia mea, & gratia qua à Christo donati sumus, vberius in Domino consolet. Interim dum venio, instate diligentius cuncto gerendo negotio; ne tum solum comperiamini aliquatenus de mea voluntate solliciti, cum me tantum præsentem oculis intuemini: Alioquin non tam amoris erga me vestri dignè laudabimini, quam culpandæ negligentia, ac non verè dilectionis merito arguemini: Cæterum quæ restant scribenda, imò, nec scribenda, exponet harum perlator, quem ad me ipsi misistis. Commendo me maioribus, & natu, & auctoritate, & dignitate, omnemque populum, & qui nos in Domino diligunt, opto, & oro cælesti vberius nobiscum gratia benedici amen. Valete in Christo Iesu D. N. & orate pro nobis. Ex Mediolano Kal. August. 1446.

EPISTOLA CXIII.

ANTONIO CREMONENSI.

ARGUMENTVM.

Antonij sui, quondam in Orientem proficiscentis religiosi, & Christianissimi Socij simplicem, & sinceram confidentiam, qua ipsum fortassis ad patriam suam concitabat, ironia festiuissima deludit. Accessum tamen, & quidem in certum diem, ad aurem nuncio dictum promittit, si nihil interim obstiterit.

O Fortunatos fontes, & felicia flumina, quibus contigit Antonium Cremonensem ceruum minimè omnium nasci: profectò tum verendum fuisset, nè

fortè vos totos, ò pluuiæ, ò nimbi, ò què latè affusum Oceanum, ingenti illius siti exhaustos, siccatis venis, vacuos reliquisset, ò beatum illum Ciceronem Romanæ Vrbs illu-

lustratorem, & eloquentiæ Principem, cuius linguam penè omnes mirantur, *Et si pectus non ita*: (1) cui quod, nisi fortè Demosthenes, nullus præripuit, ne esset primus orator; cum quo tamen & ipso Demosthene, benè quidem, vt ratio postulat, actum est: ne quis ei in persuadendi ardore ac viribus præferatur: primasque in dicendo ac scribendo partes sibi insolenter vsurpet. Quod certè munus dicendi insigne, ac flectendi humanos animos, si cui mortalium dandum fuisset, & ea Antonio Cremonensi, imprimis meo, fortè fors aduenisset. Iesu bone quid agerem? quo me me verterem? quo me ingenio tuerer? qua deniq; claua illum herculea me tam forti stylo aggredientem repellerem? Nam en modo quanta vi, quanta arte ab eo res agitur, quando vix modicè disertus est: quid tunc ageret, cum non modo eloquens, sed etiam orator, isque perfectus, ac singularis euasississet? ecce modo quantalibet sit eloquentia tinctus, disertitudine tamen victos, & stylo superatos, ad sese nos conatur attrahere, blanditur, terret, pollicetur, minatur. Illecebrosa proponit, amena parat, spiritualia ostentat, populorum expectationem denuntiat, qui audire nos gestiant, necessitatem ingerit, vt anxium iuuenem, vt laboranti subueniam, vt fidem seruem, scandala vitæ, ne in via deficiat, neu pereat. Nihil nobis defuturum, neque ad otium, neque ad negotium, dicit adesse omnia, domum, locum, gymnasium, cubile, pomaria, hortulos, ac prata irrigua, &

quo me magis alliciat, & ad se cito, celeriterque trajiciat, murenulas aureas pollicetur, & declamatorium, ve vocitat, solium, quod nos vulgo pulpitem, siue suggestum dicimus, sæculi autem homines rostrum appellauerunt. Cui oro te, hæc pollicitatio, non etiam magnam incutiat voluptatem, sed Epicureo cupiam, nobis nequaquam. Quos quia spirituales homines putat, & Sanctos cum Abraham, sub arbore repromittit quietem. Quia verò profectos Christi paupertatem nouit, poma mitia proponit, atque castaneas, victum castitatis, & parsimoniam; vt tandem nullo genere nobis, quod optat, non persuadeat, non extorqueat. Ego mi Antoni, vt ad te sermonem conuertam, modo, quem voles, siue spiritualement, siue carnalem, abs te verò victum me fateor. Vicisti enim nos Cicero, ait Cæsar; & ne me hominem arbitraris inexorabilem, ad te conuolans venio, cum primum poterò, si tamen non se aliquid impedimenti (quod scio dicis absit) nostro proposito importunè immisceat. Dies autem condita profectio ad te nostræ huic perlatori comperta est. Interim tuo statu, & opera parentur abs te noualia, idest, arentur corda aratro illo eloquentiæ tuæ terrificæ, simul blanditiosi leporis, cum opus est, super quo iacta per nos postea, vt expetis, Christi semina, & tricenos, & sexagenos fructus, atque centenos incremento Dominico lætis frugibus afferant. Vale ex Mediolano 11. Aug. 1446.

Et si pectus non ita. Familiare huic Beato viro est, dum Ethnicos, aut Schismaticos aliqua ex parte laudat,

illam excipere, qua laudandi non sunt: sic hoc loco Ciceronis eloquentiam extollit, sed Ethnicum, & fide Christi vacuum pectus excipit.

EPISTOLA CXIV.

EPISCOPO FERRARIENSI.

ARGUMENTVM.

Hoc anno 1446. die 24. Iulij obiit in Domino B. Ioannes Tauellius à Toffiniano, ex Ordine Iesuatorum, Episcopus Ferrariensis, Vir Sanctissimus, cui, ut acta consistorialia me docent, 6. Id. Augusti Romæ susceptus est Franciscus à Padua, Thesaurarius Pontificis, quem Vghellus de ligamine cognominat: atque hic apud se reputans optimam boni regiminis dispositionem fore, si Albertus persequentem Quadragesimam Populum Ferrariensem sermonibus erudiret, per literas Romæ die 21. Octobris datas, ut id faceret, enixe rogauit. Venturum se rescribit Albertus, & hac occasione Franciscum ad onus Episcopale pro dignitate ferendum hortatur, proposito ipsius immediati præcessoris exemplo, multisque alijs ad rem pertinentibus, qua monitione non obtusum stimulum addidisse credendum est ei admirandæ mutationi vite, quam refert Vghellus, cum dicit Franciscum ex licentiosa vite ratione, repente Spiritus Sancti gratia, cunctis admirantibus, in virum optimum mutatum fuisse, inestimabilis bonitatis, magnæque existimationis præfulem euasisse: adeoque Eugenio IV. Nicolao V. Calixto III. & Pio III. Pontificibus eximie charum fuisse.

A Vdiueram iam pridem quod tuas ad me dares, Francisce præstantissime, atq; ex amico quondam, nunc, quod libens dico, & amice & Pater, non parua omnium admiratione, te factum esse Episcopum. Opus sanè arduum, atque difficile, & si bonum olim ad desiderandum, nunc vero, & ad optandum temerarium, & ad administrandum periculosum est, cum pondera quidem rerum vrgentium nostra

quam priscorum maiora sint, atque ea vtinam salutaria, sed vigor spiritus adiuuantis, à feruore Sanctorum Patrum tepescens, vt non dicam nullus, certe exilior factus est, & vt noster Hieronymus de temporibus suis queritur, quæ & fæces vocat, nostra verò quæ appellentur? semper Ecclesia quanto potentia & diuitijs creuit, tanto virtutibus minor fuit. Quis ergo ad tantæ molis, id est, ingentis dignitatis altissimam

turrin

turrin ædificandam, sumptus, vt par est, iuxta veritatis sententiam idoneos afferat: ne tandem, & præsumptæ temeritatis iacturam luat, & à spectantibus contumeliosè illusus merito irrideatur. Quo fit, vt Episcopatus opus, opus inquam, non otium, quod dudum præclarum in Pontificibus, qui primi ad necem rapiebantur, martyrij decus sacrabat, & pretiosa pro Christo Sanctorum Episcoporum mors, insigne ac splendidum faciebat; id ipsum modo non tam durum ad exhibendum effectum sit, quam miserum ad optandum, quandoquidem pro moribus nostræ huiusce tempestatis, eo res tantum deuenerit, imo collapsa atque euerfa sit, vt aut omnes bonos malitiam temporum ab hoc onere subeundo deterreat, aut malos magnitudo ponderis atterat, aut vtrosque viribus impares, summa cum iactura, & dignitatis & personarum excipiat. Quo enim pacto, vt cætera fileam, corruptos emendatura est dignitas tanti honoris, in qua, & per peccandi licentiam, & per potestatis insolentiam, & per occasionum illecebrosa fomenta atque irritamenta, vix raros integros seruat. Ego tamen, Francisce, Pater, ciuitati Ferrariensi pro te Præsule valde congratulor, quæ te meruit habere Antistitem, quem ipsum longè ante plerique ad maiora tollendum, siue suspirabant, siue sperabant. Itaque, vt ante prædixi, non parua omnium, qui te nouere, admiratio fuit, te illi tributum fuisse honori, qui grandiora de te futura vaticinabantur. Tibi tamen à puero in Ecclesia, atque in conspectu Pontificis maximi educato, in tantis temporum iniquitatibus, non parua felicitas est,

te inter cæteras Christiani Orbis Ecclesias illi præsertim iam esse Prælatum, in qua nuper, in pace defunctus, tam Sanctæ memoriæ Episcopus, diu laudabiliter præfuit: qui tibi, & pro ætate magisterio, & pro sanctitate exemplo, & pro meritis, ac factorum claritate incitamento futurus sit: Vt tibi non modo diligenter curandum existimem, quo nitaris apud quosque Sanctum atque egregium virum, verum etiam, vt Christo authore, coneris præcessorem tuum superare, virtute vincere, meritis, & rectè factorum gloria illi præstare: quem, vt pudor erit, quod absit, permaximus, si ab illo decises, ita quoque, incomparabilis, & gloria, & corona, si illum re, si æstimatione, si gratia superabis: si quidem non sum nescius nihil, & tibi, & cuiquam hominum, aut meriti, aut honoris posse clarius obueneri, quam si non dico assequere, quod præcipuum est, sed si vel dedita opera magnorum in Domino studia, laudem, & gloriam emuleris: quoniam profectò ea res est, quæ & si nos ad summa non peruehat, ac præcellentibus virtutibus dedat, certè & ab imis eripiat, & à turpibus, ac perditis sceleratorum hominum moribus auocet. Quæ sanè omnia, vt cumulo tibi proueniant, sicut voto, sicut oratione ad Deum; ita quoque, vt postulas, meo fatu, imò Christi munere, quod quidem attinet ad ministerium verbi Dei, in futura Quadragesima te lubens, actuum populum, adiuuare conabor. Quid est enim, quod tibi tanta hilaritate, atque instantia, & tam honestum negotium postulanti, nisi impudenter negare queam, qui potes, & pro iure amicitie paucis impetrare, & pro

Hhh

reue-

reuerentia Pontificij apertè iubere: Equidem enitar commodo tempore me tuo populo exhibere. Tu si aderis præfens, magno mihi solatio futurus es. Sin minus, Leonellus ille Marchio Illustris, tam diu meus, pro te mihi erit, quod solet: Bonum tamen arbitror, vt quæ commoda putabo, à tuis tua in Ecclesia fiant pro Verbi Domini fructu cumu-

latiore liberius augendo. Vale mi Pater, nec sus puretur docuisse Minneruam, sed amicus, anicum familiariter monuisse: Sanctissimo D. N. me commendabis, quàm pro eximia eius dignatione illius maiestatem mea decet humilitas, ex Papia 17: Nouembris cum tuas recepissem hesternodie, Romæ datas ad 21. Octob. 1446.

EPISTOLA CXV.

GVARINO VERONENSI.

ARGUMENTVM.

Incolunitatem suam, & futurum post Festa Natalia Christi, Ferrariam accessum, Guarino Veronensi præceptori denuntiat, cuius pignora mittit noui Ferrariensis Episcopi, & suarum ad hunc literarum exempla, Leonello Marchioni & ipsi Guarino legenda, sibi que in aduentum studiose seruanda.

VT, quod scio, peroptas, præceptor insignis, quid de nobis agatur, noris, & quod præterea vita, & sanitate comite, & Christo authore, facturi simus, breuibus accipe. Ticinum nos tenet, nec inde diuelli fas est, antequam Natalis Domini religiosa solemnia celebrentur: deinde ad vos, quam celeri poterimus itinere, aut terra, aut mari (1) pergemus. Ita nos, & Summus Antistes, vestro, ut arbitror, astu (2) (te intueor, & Leonellum) ante hoc semestre fieri iussit, & nuper designatus Præful Fer-

rariensis, magno hortatu literarum suarum, ad diligentiam Sancti præceptoris, quem in Domino defunctum reor, adiucens, à nobis facile exorauit. Cuius ad me literas, & item ad cum nostras tanquam vades nostræ ad vos profectiois, & Illustri Marchioni, & tibi legendas diligentius mitto, & tu illas, quo ad venerimus, omni studio custodiendas, reddendasque seruabis. Vale nostri ætate memor, & si id tibi suggerit amor, aliquid ad nos scribito. Ex Papia 1446.

N O T A E.

Nota I.

Aut terra aut mari. Inter Ticinum, seu Papiam, & Ferrariam Mare nullum proprie dictum est, sed Padus

Fluuius, Ticino in Adriaticum mare diffluens, Ferrariam præterlabitur: ergo fluuiatile nauigium per maritimum iter intelligit: mare enim significat quamcumque congregationem aquarum.

No-

Nota II.

Vestro, ut arbitror, astu.
Leonellus nimirum & Guarinus Albertum per omnem modum habere voluerunt, qui proinde omnem hunc mouerunt lapidem, vt & Primaditius ordinis Præfectus, ac defunctus, nouiterque electus Episcopus, & ipse supremus Antistes Eugenius ipsum ad Ferrariensem profectioem hortaretur, quorum

vel nutus Alberto, pro religiosissima sua consuetudine, in præceptis fuit.

Nota III.

Papia 1446. Non signatur dies mensis, quoniam ex altera ad Episcopum satis intelligitur quæ simul cum ista & scripta & missa fuit, hoc est 17. Nouembris Ticino seu Papia, quæ eadem est.

EPISTOLA CXVI.

ANTONIO RAVDENSI.

ARGUMENTVM.

Epistolam debitam, promissamque reposcit, & biennale silentium amicæ obiurgatione castigat.

SI Epistolam ad me tuam, Ravdenfis Pater, quam iam toties, & si frustra, pro me abs te iure reposco, nunc tandem aliquando per harum baiulos, licet cum detrimento tui pudoris, nequaquam cito reddideris, profecto meæ negligentia fit, imò potius læsi amoris erga te mei, si non illam deinceps veluti clauam quandam herculeam, quæ omni mihi aduersum te & iustitia & ratione debetur, non tam negando, quam carpando per acerbiora conuitia, mihi ab inuito te, tanquam Hercule de manibus confertis extorquere curabo. Atqui id ego pro meo æquo iure, probantibus æquis iudicibus, & rectè, & sapienter efficiam; quandoquidem tu mihi illam interdum, nec roganti, fueras superiore anno tua sponte pollicitus. Quod certè cum violata fide minus impleueris; considerandum tibi non

neglenter existimaui, cuius sit humanitatis, ne dicam virtutis, vt mihi tam amicè, atque ante hoc fermè biennium, tibi primum scribenti, ne tres apices quidem vnquam responderis. Neque enim podagræ valetudinem amplius obtendere potes, qui mihi à plerisque aut quotidie sulcare longiora domorum spatia insularis; claustra dico, & amplas porticus, aut firmiter astare fauci illi (1) horrendæ, qua cornicularum, vt soleo dicere, siue mihi coruorum, infestior aditus promiscuè frequentatur. Sed tu fortè per angustiam temporis te ab accusatione purgabis. At verò *biennium iam agitur*, (2) quo nostra tibi epistola reddita est: Num occupationes tuas pro dilutione mihi obijcies; at tu, vt scio, otiosissimus es. Itaque vel negligentiam liberè accusabis tuam, vel Epistolam me tuam illa, pro qua dura quidem,

Hhh 2

sed

fed debita apud me fponfione obftri-
ctus es, libens non inuitus placabis,
fedabis, lenies; ni, quod pofitremum
fummpere tibi cauendum eft, alte-
ram meam afperiozem expectabis epi-
ftolam, meritò tui obiurgatricem,
qui haud quaquam fuperiozem tam.

dulciter tui exhortatricem exaudire.
dignatus es, vtrum vitio tuo, an
conuitio noftro, tu cenfeas. Vale.
& nos ama, quia nos te in Domino
diligimus. Ex Papiæ 22. Nouem-
bris 1446.

N O T A E.

Nota I.

Fauci illi. Aditum aliquem, feu
feneftram cœnobij intelligere videtur,
coruis, vel corniculis peruiam, ad
quem Antonius Senex, & valetudina-
rius captandæ fortaffis auræ caufa perfi-
ftere folebat.

Nota II.

Biennium iam agitur. Non di-
xit biennium iam eft, fed biennium

agitur, feu vt fupra dixit, ante hoc fer-
mè biennium. Priores enim Alberti ad
Antonium vltimo Iunij anno 1445. da-
tæ fuerunt, & præfentes 22. Nouem-
bris anni fequentis: erat ergo mensis
ferè abfumptus decimus feptimus, in
quo non eft compleris, fed agebatur
annus fecundus, quo prima Epiftola
Antonio reddita fuit, accipit ergo par-
tem pro toto.

EPISTOLA CXVII.

FRANCISCO BARBARO VENETO.

ARGUMENTVM.

*Beatus Albertus octo iam annos à Brixianis flagitatus, vt pacem diffi-
dentibus ciuibus allaturus accederet, varijs obftaculis inter ea præpedi-
tus, nunc tandem opportunius venit, concionatus eft, & pacis pacta
firmauit. Quæ ciuium Primores cupiebant Senatus Veneti decreto per-
rennari. Quod vt fieret, Albertus per hanc Epiftolam aduocat Bar-
bari auxilium.*

Annus octauus nunc agitur, hu-
maniffime Barbare, fi non
me fallit opinio, quo me
tunc Præfes Brixienfis fummo illuc
ftudio vocare curafti, vt populum,
& homines, quos bellicofiffimos no-
minabas, & vt quifquam adijceret,
periculofa fimultate inuicem diffi-

dentibus, ad pacis atque concordia
vnitatem, noftro quidem fatu, fed
Dei incremento, per Euangelica do-
cumenta reuocaremus. Verum quod
intercepto itinere noftro, eo tempore
fieri per varias occafiones non potuit,
idipfum in hanc diem Chrifti Domini
miranda fapientia falubriter diftulit.

Et

Et ecce in his penè omnibus, qui
maiores ciuitatis & natu, & autohri-
tate habentur, vt miraculum præ-
ftantius putes, is animus diuinitus,
atque ea mens eft, vt omnes præter
reprobos, qui perpauci funt, cum
fratribus conciliari vehementiffimè
expetant: fed ne aliquando ipfa
malitia paucorum coactos femel in
amicitiam per inſolentiam ac leuita-

tem difpertiat, optant, vt Veneti
Senatus Conſulto, quæ maiore ex
parte ftatuerint, immortalis firmita-
tis ſententia roborari. Oro igitur
te, vt honeftiffimæ caufæ tanti pon-
deris velis adefſe, quam ille perla-
tor, qui tibi, vt aſſerit, notiſſimus
eft, diligentius explicabit. Vale ex
Brixia 5. Idus Ianuarij 1446.

EPISTOLA CXVIII.

FRATRI LUDOVICO VICENTINO. (1)

ARGUMENTVM.

*Ludouicus hoc tempore, eſſi iuuenis, nescio ad quod ordinis officium,
præter ſpem euectus eſt, in quo, & viros, & fœminas regere debuit:
Albertus congratulatur ipſi promotionem, & arrepta ex ipſius literis
occafione, caſtitaſis cultum in eo laudat, eiufque diligentiffimam cultu-
diam pluribus ſuadet.*

Magnam mihi iucunditatem
attulit Antonij noſtri inſpe-
ratus aduentus, Ludouice
fili dilectiffime, imo ex filio iam,
per aſcenſum prælationis, pater:
Cuius gradus honoris præter ſpem
omnium, ac præfertim meam, ce-
leriter quidem, vtinam etiam ſalu-
briter, ſcandens, eo ſtatim perue-
ctus es, vt te mecum plerique filij,
filiaque parentem ſuauiſſimum arbi-
trentur: Sed illud tibi inter hæc ſum-
mpere puto perficiendum, vt cu-
res ſemper ſpirituales filios aggrega-
re. Contra vero cauiffimè caueas,
ne, quod abſit, per alicuius male-
liberæ auctoritatis inſolentiam, atque
incuriam, auctore omnis mali fal-
lente, & ſatore prurientis libidinis
ſtatu inſani amoris incendente, & pa-

ter in virum, & filia vertantur in-
coniuges, imò vero vtrique potius
in adulteros; ſcio te mecum in Epi-
ftola tua voluiſſe paululum verbis lu-
dere, fed verè amantis metu non pa-
rum vereri me fateor, ne fortè in
occafione licentiæ inimicus nobis ali-
quando conaretur illudere. Si is es,
qui mecum olim eſſe ſolebas, noui
te intus, vt aiunt, & in cute caſti-
ſſimum. Quæ res in adoleſcente
meo adedè mihi ſemper, de Chrifti
munere, miraculo fuit, vt vel hæc
ſola caufa te magis amauerim conti-
nentem, quo Dominum legimus,
& Virginem, & Apoſtolum dilexiſſe
Ioannem. Vides in hac caufa latif-
ſimum, & iucundiſſimum magnæ,
atque diſertæ orationis campum:
verum quia tu eo genere exhortatio-
nis,

nis, Deo auctore, non indiges, & ego celeris profectiois Antonij, & vocantis nos iam ad pulpitem populi angustijs coarctatus, plura dictare non possum, hoc te solum solertissimi parentis affectu diligenter admoneo, vt si vis tibi in dies augeri sapientiam, ad quam flagras, seruari nitorem famæ, constari animæ tuæ salutem, &, quod ad rem maximè

attinet, tutam esse adolescentiæ, & omnis ætatis, & temporis castimoniam, nullam omnino fœminam, neque consilij, neque Sacramenti, multoque magis, neque tormenti, hoc est, tentationis vilius occasione villo tempore colloquaris. Tædet me finis: Sed cum plura nequeam, pauca ista sufficiant, ac vale. Ex Brixia 18. Ianuarij 1446.

N O T A.

Ludouico Vicentino. Tantis vir inde fuit Ludouicus, vt præcipuus Franciscanæ familiæ Regularis Observantiæ dignitates in partibus Cismon-tanis obrinuerit: Nuntius Apostolicus pro bello sacro, Generalis eiusdem fa-

milie Vicarius, iterumque Nuntius, perpetuusq; Bohemiæ, & Poloniæ Pro-uinciarum Commissarius, & Vicarius Candie fuit, quæ vltima ipsius in An-nalibus nostris mentio est.

EPISTOLA CXIX.

FLAVIO BLONDO.

ARGUMENTVM.

Dum B. Albertus Ciues Brixienfes quotidianis sermonibus à dissidijs ad concordiam, & pacis pacta conuerteret, iisdem sermonibus effecit, vt ultra quinquaginta honestæ femina religionis propositum conceperint, suaque industria fecit, vt ipsa Ciuitas construendi Monasterij locum, & necessarios vitæ sumptus illis constitueret: Sed quoniam erectio Monasterij, & aliarum Ecclesiarum bona illis assignata subsistere sine authoritate Apostolica non poterant, missis duobus fratribus, hanc Epistolam ad Blondum, tunc Pontifici à secretis, dedit, rogans vt Fratribus ad rem perficiendam, ac obtinendum diploma assisteret, quod pro ipsius reuerentia, & causæ bonitate facile factum fuit. Rem narrat Vvaddingus tom. 5. ad annum 1446. num. 24. vbi hanc Epistolam integram descripsit.

Licet pleraque tot iam per annos exploratæ benevolentie argumenta (1) facilè me docuerint Blonde frater, quantam ad rectè

gerendæ vitæ studia (si quis ad ea flagrat) fauore mirabili soleas adhibere solertiam, atque ideò non opus habeas, cum honesta exposceris, v-

lis

lis ad ea explenda exhortationis nostræ calcaribus incitari; non desinam tamen rem tibi periucundam breui exponere, cuius sobria voluptate castè affectus, agas etiam iucundius, quod acturus fuisses longe minore occasione, sine villo dubio festinantijs, & quidem quod attinet ad sacra Deo pudicitie grande propositum, vt quod dicere institui, explicem, nequaquam paucæ populi Brixienfis (quem quotidie commoneo, quam bene hic viuant, vt post hanc vitam viuere illos etiam beatè contingat) cum nobiles, & graues, tum vero castissimæ ad quinquaginta & eo amplius (2) fœminæ se se Domino feruentius deuouerunt, quæ & ipsæ spiritu sublimiore perfusæ, & vt bona spe esse nos conuenit, maiore in dies Dei gratia imbuendæ, cupiunt (3) terrenis facultatibus, & illecebris abdicatis, quo cœlestia postremo salaria sibi conquirant, vno in loco à seculo tumultuante con-

cluse, Christo tam Sponso quam Domino, sub insigni titulo S. Claræ, sinceritè militare. Verum quia id nisi Apostolica auctoritate prælata non queunt efficere, mitto in præsentia ad Sanctitatem Eugenij Papæ beatissimi duos fratres, vt illius præsidio fructuosa in futurum opera pariant, quæ corde, & animo hætenus propositum pepererunt. Quare maiorem in modum, atque id imprimis, Blonde Flauj, abs te peto, vt solitum erga nos studium tuum, pro iure communis benevolentie nostræ, etiam illis adhibeas, nè vlla diuturnioris moræ noxia tandem & causæ & nobis intercapdeo illud fortè efficiat, vt se tam honestæ rei aliqua ex parte culpanda negligentia intermisceat, quo fiat vt negotium, de quo scribimus, tardius expeditum, damnosa iactura longius protrahatur. Vale in Domino ex Brixia 20. Ianuarij 1446.

N O T A E.

Nota I.

Tot iam per annos exploratæ benevolentie argumenta. Hæc profecto tot annorum benevolentie Blondi in Albertum argumenta sine mutuis literis præstita credere non possum: sed & ista nobis desunt, forsitan quia familiares neglectæ, præter hanc solam, quam exhibemus: Albertus enim tam multa habuit in aula tam ordinis quam Ecclesie negotia, & Blondus interim Pontifici à Secretis fuit, cui propterea tam beneuolo videtur oportuisse plura commendari, quod amplius indicare videtur illud, non desinam tamen: quasi visitatas commendationes prosequi potè velle videretur, non enim nisi à re-

saltem inchoata desinimus. Sed per multos annos iam continuata argumenta superius, & pleraque affirmat, atq; inferius solitum ex me studium tuum. Hanc certè benevolentiam suam Blondus ipse significauit ea Alberti memoria, quam inter testimonia post vitam ex ipso descripsimus.

Nota II.

Ad quinquaginta & eo amplius. Si tot nobiles, graues, & castissimas, vt ipse loquitur, fœminas, paucis diebus, in vna ciuitate, à seculi voluptatibus, & illecebris, ad religiosam, & monasticam vitam adducit, quis eorum vtriusque sexus numerum censebit, quos

quos per tot annos, in plerisque, & præcipuis vrbibus conuertit? quos plurimos fuisse, vitæ eius historici commemorant.

Nota III.

Maiore in dies Dei gratia imbuenda cupiunt. Jam in B. Alberti

vita notauimus harum numerum; iuxta Beati Viti spem, adeò creuisse, vt anno sequenti nouum illis monasterium, seu secundum erigendum fuerit, de quo eo anno Vvaddingus.

EPISTOLA CXX.

D. MATTHÆO CVBICVLARIO APOSTOLICO.

ARGVMENTVM.

Eandem superioris Epistolæ causam commendat.

Circumuallatus negotiorum. Sanctorum agminibus, quibus, Christi munere, pro virili meo quotidie catholicis populis, quamuis negligenter, deseruio, non possum tibi Matthæe suauissime, & honorabilis Pater, multa dictare. Quod & ipsum, si possem, superfluum arbitrarer, sicut enim opto, & oro, vt credas etiam sine literis, non te à me diligi minus, ita de tuo in me amore mihi facile persuadeo. Quare quia amanti fati est indicasse, quod cupias; Ecce nunc duo è fratribus, & socijs nostris, ad S. D. Nostri pedes se conferunt, pro augmento Religionis honesta quæ-

dam à Sancta Sede postulaturi. Quibus expediendis, oro te, curam adhibeas, vt solatia tribuas, quæ nobis præsentibus illa humanitate, quam tenes, adhibere solebas, simulque vellem pro amicitia nostræ tanquam de pluuia charitatis perfusione, vt aliquando quippiam ad me scribere dulcedinem tuam nulla ratione pigeret. Crede præterea harum latoribus Io. & Mi. suauibus viris, qui ad te veniunt à nobis missi, de omnibus plenius informati. Vale amantissime Pater, nec cures ineptos apices, cum charitas erga te mea pulcherrima sit. Ex Brixia noctu, ac summa celeritate 20. Ian. 1446.

EPISTOLA CXXI.

BEATISSIMO PAPÆ EVGENIO.

ARGVMENTVM.

Id ipsum, quod expediendum Blondo & Matthæo commendauit, & suo Religionis, & Episcopi, & Ciuium Brixiensum nominibus à Pontifice petit.

Tcr-

Ternas iam extra istas B. P. vno interim anno, ad S. Tuam literas exaravi: Nunc verò, vt paulò ante per epistolam eram pollicitus, (1) communi quidem sententia, & Pater qui præsidet huic Christi familiolæ, (2) & ego ad S. B. T. pedes mittimus duos fratres, te humiliter & instanter in augmentum Religionis exoratorios, vt postulantes Brixienfes, vt deditas Deo feminas, vt postremo nos filios S. T. qui labores multos in hac causa pro Christo sumus perpeffi, pontificalis clementiæ pietate perfundas, atque illa celeriter præsidia exoptantibus conferas; quibus Sanctæ continentie decus sublimiter efferatur, & constructo tua, idest Apostolica auctoritate, celebriore Monasterio Beatissimam Claram, vt S. Franciscum taceam, nouis tibi beneficijs obliges. Cum Christo Regi offeri posteam, atque in Dei templum adduci iusseris, siue intemeratæ Virginitatis vernantia floribus castimonie germi-

na, quæ tanquam in horto concluso signaculum virginitatis, & claustrum integritatis custodiant, siue viduas grauitate pollentes, quæ velut in campis syluæ requiescentes ab actu incontinentiæ, documento sancti pudoris ipsis virginibus magisterium seruandæ integritatis exhibeant. Ad hoc autem bonum facilius in gloriam Domini consummandum, non minima autoritate accedit cura & desiderium Episcopi Brixienfis, quemadmodum ex eius literis poterit tua Sanctitas peruidere. Oro itaque, imò oramus B. T. vt vota honestiora exaudias, quæ harum latores, è quibus vnus comes & Socius nobis est, ne S. T. nimium oneremus, latius explicabunt; accepta à nobis formula, siue vt dicitur instructione omnium dicendorum. Quibus S. T. cuncta nostro nomine referentibus, dignatione solita, & acquiescet, & credet. Dominus te tueatur omnipotens B. P. Ex Brixia 20. Ian. 1446.

N O T A.

Nota I.

Ternas iam extra istas, & post paulo ante per Epistolam eram pollicitus. Binas tantum hoc anno ab Alberto ad Pontificem scriptas exhibuimus; nam tertiam illam extra istas non vidimus.

Nota II.

Qui præsidet huic Christi familiolæ. Iacobum Primadicium intelligit, Cis montanæ familiæ Regularis Observantiæ Vicarium generalem.

EPISTOLA CXXII.

FRATRI IOANNI CAPISTRANENSI.

ARGVMENTVM.

Idem negotium noui Monasterij Brixienfis commendat: aliquas molestias patienti condolet, opemque suam, si quam utilem existimet, liberaliter offert.

Iii

Ex

EX Mediolano & Bergamo *ſæpius ad te ſcripſi*, (1) optime Pater, nec tamen huc uſque reſponſum merui. Nunc autem ex Brixia ſcribo, quo me inſtanter, & Epifcopus, & populus attraxerunt. Venit ad S.D.N. & ad tuam Paternitatem ſocius noſter Fr. Io: harum perlator, & tibi, vt ſcio, notiſſimus, cuius cum plenè comperta ſint omnia, quæ pro Dei honore percipio, eique commiſerim, vt te auctore cuncta perficiat, non opus arbitror, vt te verbis plurimis onerem, cum cauſis durioribus pergrauatum nuper doluerim: Fuit enim ante paucos dies certioribus nuntijs ad me certo perlato, grauari te nonnullorum inſolentia, qui tibi neſcio qua temeritate, ſiue errore pertinacius *in tua gubernatione reſiſtunt*. (2) Quod ego,

verè loquor, cum grauiffimè tulerim, ſimul condolui, orans nunc te, vt ſi de mea paruitate putas villo pacto poſſe tibi leuari moleſtiam, pro tua in me iure prælationis vtaris, ſi qua in re me æſtumes poſſe te aliquatenus conſolari. Non laboro rogare te, vt apoſtolica, & tua præſidia in re Chriſti nobis mittere non graueris, cum hoc te facturum, & ſpes mea, & diligentia narrantis mihi facile perſuadeant: Cui oro te, ſicut fidem, ita quoque curam adhibere non ceſſes, quo celerius ad nos, fauore fretus idoneo, reuertatur. Vale & ora pro nobis Venerabilis Pater, ex Brixia ſumma celeritate, *Amantiſſimæ vetula mea*, (3) Antonius Cremonenſis ſe valde tibi commendat, & offert & ſubiicit. Die 20. Ian. 1446.

N O T A E.

Nota I.

Sæpius ad te ſcripſi. Nec iſtas habemus.

Nota II.

Tibi in tua gubernatione reſiſtunt. Præterita Pentecoſte reſignauit Capiftranus officium Vicariatus generalis familiæ Ciſmontanæ: ſuſſectus eſt ipſi Iacobus Primadicius. Ille, cum Albertus hanc Epiftoſam dediſſet, Romæ fuit, vbi commendatum negotium apud Pontificem vrgere poſſet. Quam verò gubernationem hoc tempore habuerit, in qua reſiſtentiam pateretur, non reperio. Vvaddingus tom. 5. ad annum 1446. num. 12 ait, cum officio Vicarij Generalis liberum, ab Eugenio Pontifice ad diuerſas mundi partes, præſertim in Galliam, ſedis Apoſtolice grauia ne-

gotia cum Regibus & Principibus tractatum, Nuntium miſiſſe, & quidem ante diem primam Octobris in Galliam appuliſſe conſtat ex literis ſalui conductus, & Cardinale noſtro Fuenſi eo die ipſi ibi traditis, quas eo annalium loco deſcripſit Vvaddingus; reuertifſe verò in Italiam ante mortem Eugenij quæ fuit 7. Kal. Martij ſeu 23. Februar. conſtat, tum ex hac ipſa Epiftoſa Alberti 20. Ianuar. data; tum ex eo quod narrat Vvaddingus anno 1447. num. 6. Capiftranenſem tempore mortis Eugenij habuiſſe conciones Quadreſimales in Vrbe Aquilana, ſed nullum ordinis gubernium habuiſſe legitur. Ergo vel commiſſio aliqua particularis fuit, quæ mihi nondum innotuit, vel Albertus loquitur de turbis generalibus, quorundam ſubterfugientium obedire mandatis Vicariorum obſeruantia, quæ ad Capiftranum tunc aliter non perti-

ne-

Nota III.

Amantiſſima vetula mea. Sic vocat Antonium Cremonenſem, cuius ſinceram ſimplicitatem, per literas à nobis exhibitas, amanter & confidenter antè deludebat.

EPISTOLA CXXIII.

LEONELLO MARCHIONI FERRARIENSI.

ARGUMENTVM.

Humaniter ſed prudenter intercedit pro cuiuſdam amici minis, vt videtur, prudenti deſiderio.

ANgimur aliquando, vt optime noſtri Leonelle illuſtris Princeps, etiam illis cauſis acquieſcere, quæ nobis perſæpè moleſtæ ſunt, cum putamus eas fore in re ſua amicis commode opportunas. Licet enim à noſtro propoſito proſus abhorreant, quia tamen his, quos diligimus, turpes non ſunt, humanitas ipſa nobis facile perſuadet, quominus eas poſtulantibus nos, vt duri homines faciunt, exhibeamus inexorabiles. Quapropter Iac. quidam Ciuis Brixien. cognomento Cuchenſis, in eis, qui nos diligunt, non poſtremus, me orauit; vt ad te ſcriberem, quem arbitratur mihi, vt

veriffimè ſe res habet, amicitia charitate deuinctum, quo tuo præſidio in tua Prouincia aliqua illi liceant, quæ tibi fideliter referet harum baiulus literarum. Tu modo videto, quid te deceat, quid illi honeſtè conſeſcat, ac pro tua ſapientia, & clementer, & iuſtè cuncta decernito. Commendo me Patri Epifcopo, communique Præceptor; & amicos per tuam manſuetudinem amanter ac diligenter ſaluto. Gratiffimum mihi eſſet ex tua ac Guarini manu, vel tres apices benevolentia veſtræ iucundis oculis expectare. Vale ex Brixia 21. Ianu. 1446.

EPISTOLA CXXIV.

PAVLO ROMANO COMMVNIS RELIGIONIS.

ARGUMENTVM.

Paulus, tanquam ab Alberto læſus, queſtus eſt, propterea quod hic aduerſus fratrem quendam ſcandalofe conuerſationis ad Religioſos amicos,

cos, qui hominem pro ipsorum charitate monerent, & ad superiores, qui pro auctoritate compesterent, aliquid Seuerius conscripserit. Albertus Pauli imprimis Apostoli locum opponit, quo corripiendos insolentes persuadet, eumque egregie explicat, suæque causæ iustitiam tota oratione tuetur: in qua nervos & ossa eloquentiæ pulchre, & ornatè compacta exhibet. Propositum deinceps multa, solidaque ratione, sacri codicis documentis, exemplisque ex Sanctorum Patrum auctoritate confirmat, præsertim Hieronymi, cuius acrimoniam in reprehendis vitijs fuisse, fortiterque tuetur, & laudat: Hinc obijcendum fortè sibi fraternæ correctionis ordinem præoccupans, eum etiam iubente charitate, non semper obseruandum doctè demonstrat. Nec satis ad omittendam increpationem, si qui increpari debent, præsertim cum publicè peccauerint, quod emendationem præ se ferre videantur, ut quorum doctrina multo plus nocet, si cum vitæ munditia Sanctimonie morum fama non adsit. Demum reprehensio illi modo vel emendatus sit, vel se emendaturus, omnem felicitatem exoptat, suamque benevolentiam & offert & promittit. Hortatur tamen ut post tot præbita male actæ vitæ scandala, populum publicè docendi munere abstineat, ne & sui & melioribus magistris noceat, & Religionis Sanctitatem, in opprobrium; & verbum Dei in risum, contemptumque populorum conuertat: idquè illi non facile permittendum suadet.

CVM Apostolus Paulus, qui & Magister gentium eximius, & Romanæ quoque vrbs Ciuis clarissimus erat, quamuis Tarso Ciliciæ natus, (ò tu indem & Romane, & Paule, vtinam etiam pari forte, tandem aliquando, & Iesu Christi Apostole, & gentium perditarum didascale) Thessalonicam amplissimam Macedoniæ Ciuitatem, ad morum Christianorum, & vitæ normam religiosissimam institueret; potissimum arcentis disciplinæ salutaria fundamenta, mixta decenter mansuetudine, & iacere, & firmare curauit. Inter magnorum verò documentorum præclara præcepta, quibus ad cohibendam peccantium insolentiam, credentes in Christo suos filios imbuebat, ea ad nostram causam vel præcipua sunt, vbi illos hunc in modum clementia parentis hortatus est. *Rogamus vos fratres*

corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes: Quæ quatuor sublimiora sapientiæ Apostolicæ sensa, quum à nobis per omnem epistolam sparsim tractanda sint; præsertim tamen fert animus, debere nos in primo omnium, tanquam simul præsentibus colloqueremur, specialiter immorari.

Mirari itaque imprimis apud te, Paule Frater, satis non non possum, quum te queraris vehementius à me læsum, vt Antonius noster Parmensis locuples testis est; propterea quod *quædam in fratrem illum*, (1) communem quidem, sed olim perniciosè nimis ac diutius (tribuat Dominus ne & nunc) à Religionis itinere aberrantem, ad familiarissimos scripserim, quæ tu ipsa, vt aiunt, videris statuisse, velut maledica, æquo animo ferri non oportere. Super qua

qua interim tua non satis æqua, & vt mihi magis videtur, iniusta certè omni ex parte conquestione, quo ad ista scripta nostra susceperis, Antonium meum, modo ad te proficiscentem, patronum constitui; qui me tibi, veritate certissima fretus diligentius satisfaciens, cum non rectè exagitato, tum falso lamentanti conciliet: cui si, vt debebis, assenties, videbis nihil à me factum, quod non à quolibet Sancto & sapiente viro fieri sine reprehensione, imò cum laude, & possit, & debeat.

Quale est enim, oro te, vt de quouis hominum genere, ne nominatim quempiam apertius carparem, qui tam multis annis, tam multis in locis, publicam in fronte perditissimæ vitæ maculam, non facile abolendam, maximo cum dedecore tulerint, ego bono animo, & prudenti consilio, astutè cauendos, si qui fortè eiusmodi sunt, scribere sine culpa, vel inuidentiæ, vel malevolentia, vel postremo obtrectationis nequiuerm? Potissimum verò ad Maiores Religionis, qui gubernaculis sanctimonie moderantur; ad antiquiores patres, qui per veterem practicam, rectæ vitæ regulam calient; ad amicos denique, filiosque charissimos, quippe qui omnes per animi bonitatem, & charitatem, obesse nemini, & omnibus prodesse percipiant. Non te exasperet frater veritas diligentis, quamuis ea salutaria vulnera videatur inferre, sed euita potius insidiosa oscula adulantis, quæ per illicibilia blandimenta, improbos & peccantes male miserta, in perniciem præcipitationis adducunt, dum nos palpantium fraudulentijis imprudenter assensos,

periculosissimis mendacijs circumueniunt. Atque ea quoque, quæ potius emendare illi quidem callidissimi homines vel cum dolore debuerant, errata nostra diffimulantes, per illecebram subdolæ laudationis, & fragilis gloriæ, in vitijs nos animorum, summa cum perniciè fouere conantur.

Columbinæ simplicitatis Dominus esse nos iussit, ne cuiquam moliamur insidias: sed non minore studio prudentiam serpentis adiunxit, ne aliorum fallacijs supplantemur. Paulus Vas electionis, qui periculorum suorum catalogum falorum fratrum notione signauit, post perfectam ad Christum conuersionem, post raptum in Paradisum, vbi arcanorum secreta rimatus est, post constans de Christo per Euangelicæ tubæ ministeria testimonium, post pericula mortis ex Iudæorum insidijs, post fugam Damasci, ne in præpositi Regis Arethæ manus incideret; quo maiora, quæ inde facturus erat nequaquam nimia iactura præpedirentur; vix tandem à summis Apostolis, nisi Barnabæ assertione, verè discipulus Christi creditus est. Et tu miraris, si quilibet, molestia læsæ virtutis, & odio insectandæ malitiæ, ab his, qui ad maxima Dei allecti, studio sanctimonie flagrant, paulo durius, quam tu censeas, laceffatur, castigetur, carpatur; præsertim qui longa vita, & moribus insolentior, & famâ obscurior, ne dicam fœdior, fuerit, absque vlla culparum suarum flagitiosarum conspecta emendatione: sicut labes ipsa male diutius actæ vitæ, terramarique, maximo scandalo, & dedecore palam fuerat ante conspicua.

Humanum dico, ait Apostolus, Rom. 6. c. 19.

prop-

propter infirmitatem carnis vestrae, hoc est compatientis affectu, quem mihi per viscera charitatis, infirmitatis vestrae consideratio suggerit; infirma itidem emendationis vitae experimenta depesco, qui debueram potius ad veram conuersationis consummatam instaurationem altiora vobis documenta praecipere, statimque infert. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiae, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiae in sanctificationem. Et rectè quidem omnia, maximaque Doctoris eximij lenitate, atque elegantia, vt interim de eloquentia sileam: qua tanquam in catena pulcherrima, immunditia ad sanctificationem, iniquitas ad iustitiam referuntur. Eo vero quod additur, *ad iniquitatem, cumulum scelerum exaggeratione quadam malitiae, & malae intentionis, & perditis finis significari existimo.*

Verum sensa eius potius profequamur: sicut, inquit, *exhibuistis, & coetera quae praetulimus.* Magna profecto aequitas, iustum pondus, aequa statera lance sincerissima appenduntur. Par enim fuerat, inquit, vt iustitia, cuius certè non minor esse debet in omni honorum claritas, in erigendo potestas, quam vitiorum in aestimatione obscuritas, atque in praecellendo in peccatoribus mortifer vigor, vos seruituros sibi, suo quidem aequissimo iure altius vendicaret. Verumtamen ob carnis vestrae, ait, fragilitatem, rigoris remissione adhibita, per humanitatem, cuius reliquae animantes expertes sunt, imbecillitati plurimum concedatur. At verò hoc ego, Paulus Apostolus, eo dixerim pacto, vt tantum de vobis in sanctificatione

iustitia mereatur, quantum sibi primum immunditia & iniquitas usurpauerant. Quo certè Apostolico sensu, si non me fallit opinio, laesae existimationis nostrae ad proximos & emendandae quoque turpiter gestae vitae, tum ad nos, tum ad virtutem, tum imprimis ad Deum, solidior nobis satisfactionis norma praefigitur.

Quod certè genus correctionis, si proximorum nostrorum instauratione discrimini quispiam, qui multos antea vitiauerat, non exhibuit; etiam si Deo, si suae conscientiae satisfecisse sibi forsitan videatur; tu grande piaculum arbitraris, cum de illo aliquis durius quidquam, aut in zelo mulctandi sceleris mussitauerit, aut in praeclosure operandae fraudis utiliter, ac salubriter scripserit, aut postremo in praesaga cauendae malitiae coniectatione quadam prudentiae integros & religiosos homines admonuerit? ea maximè causa, ne fictè bonus, vt hypocriticos occultator, perniciosus laedat, neu, sicut illi penè semper antiquum fuit, Dei gloriam flagitiosa, imò facinorosa, vitae euertat, Religionem infamet, doctrinam veritatis, quantum in ipso est, contemptibilem reddat, & confratres denique suos, eruditioni populorum sinceriter incumbentes, cui tamen ille sacro ministerio & indignus & impar est, tanquam prauis moribus, & omnis generis improbitate notabiles, faciat esse suspectos.

Hanc verò, tu Frater, prauiuisionem sapientissimae cautionis, si ad conseruandam bonorum innocentiam nobis praeccludis, ne, vt putas, temerè de aliquo suspicemur, praesertim qui palam fuerit sceleratus, pace tua dixerim, imprimis hoc loco grauius

uiter erras, quasi verò in sanctis viris dubitatio bonitatis locum non habeat: quum tamen Abraham ille Dei electus; & Propheta Domini, communis quoque fidei parens, Abimelech Regi interroganti; cur Saram sororem suam dixerit, non uxorem? audacter responderit: *Cogitauit mecum, inquit, forsitan non est timor Dei in loco isto, et interficient me propter uxorem meam:* cuius profecto ambiguae cogitationis merita dubitatio nihil integræ conscientiae tanti viri sanctitatis ademit. Quumque nos idè homines à belluis eo maximè discernamus, quia illae astu cuiusdam solertiae, & instinctu quodam naturae, illi vero rationis & intelligentiae virtute regantur; sine vlla dubitatione is qui vtilem prudentiae prauiuisionem hominibus praeripi debere censuerit, non eos homines, sed feras belluas putare credendus est: ac per hoc ne ipse quidem homo habendus est, qui homines à bestiis non digno officio rationis discreuerit.

Hoc Dominus praecipit, hoc Apostoli admonent, hoc Scripturae Sanctae proclamant, cauendum nobis esse, ne sub ouina pelle luporum rabies protegatur: cui veritati, licet clarissimae, asserendae, si ad conuincendam perfidiam cuiuspiam non credentis testimonia de scripturis adhibenda putarem, auctore Domino, non tam nobis dictorum nubes, quam nos tempus explicandi deficeret. Sed tu fortassis pietate, vti nam non falsa, in te affectus, quum tibi Christiana mansuetudo venit in mentem, nullorum aestimas vitia, aut stylo verborum, aut telo factorum, acerbius aliquando plectenda. Quae sanè inepta conclusio adeo ni-

hil virium habet, vt etiam eis angustijs coarctetur, quibus saepenumero angitur falsitas. Nam tum certò sequetur, si res ita se habet, cum euerfione nimia etiam veritatis, atque virtutis, vt zelus ille Sanctorum, semper erectior, qui electos Deo maxime facit acceptos, & quo malos non modo odio habendos, sed aliquando insuper persequendos aequitas ipsa proclamat, penitus ex mentibus proborum hominum extinguitur.

Nulla demùm censura succenseamus peccatis, nullo flagello pudoris, aut timoris, aut postremo doloris tundatur impius, arceatur maleficus, castigetur impurus. Sed damnabili potius negligentia corrigendorum, omni prius emortua disciplina, non modo qui mali sunt, verum etiam qui boni, & sunt & habentur, impunitate vitiorum pellecti, & à veritatis arce deiciantur, & à bonitate vitae ac morum omnino desciscant. Qui & ipsi tamen poterant per acrimoniam sanctae feueritatis, tanquam loris salutaribus irretiti, in sanctitatis veritate consistere, si cura percussione sanandos magis eos existimassemus. Cum verò contrà perfectorum semper penuria ingens fuerit, imbecillium autem hominum, qui permulti sunt, irritata fordibus per naturam corruptio, & prona per vitia in malum fragilitas ex licentia parere soleat impudentiam, quando & qui perfecti habentur homines, tamen & ipsi sunt & qui imbecilles, magna praeterea ex parte multum infirmi, fit profecto, vt vbi à maioribus improbis castigandis coercionis asperitas deperierit, ibi non solum iactura sanctorum maiorem in modum saepe reperia-

periat, verum & optandæ emendationis desperatio subsequatur. Nam quis vnquam vlla spe melioris vitæ, nisi frustra nitatur, si hi qui per amorem virtutis non corriguntur, quum mali sint, illos ne timore cohibendos putemus? Actum profecto esse de splendore sanctimonie arbitrandum est, quando consulto malos ad remissionem scelerum, vt non dicamus ad morum sanctissimorum præstantiam, nec virtutis amor impellit, nec prementis supplicij timor cogit.

At verò hoc loco, cur ad eum ipsum, dixerit aliquis, non magis reprehendenda scripsisti, quem abs te argui debere putasti? Quasi verò de his, qui mali habentur, ad rectos homines præmonendos scribere non possimus, nisi etiam ad eosdem malos scripserimus. Nonne Ioannes Apostolus ambitiosum Diotrephen in se verbis maledicis impudentius garrientem, ad Gaium scribens, in epistola sua coarguit, eique grauius supplicia comminatur, nec tamen ad eum, sed de eo aliquid discipulo scribit? Apostolus Paulus in secunda ad Thimotheum epistola Alexandrum Aerarium accusat pertinaciæ, cui & mala ex Deo prognosticatur, & vitandum diligentius commonet; nihil tamen ad eum scripsisse Apostolum legimus: Nisi fortasse stultè putemus in causa fidei hoc à nobis fieri semper debere, in morum verò correptione id nec vnquam, nec aliquando licere: cum tamen minimè dispar ratio castigandorum malorum putanda sit, vbi est causa cognata perdendæ salutis. Interest enim nihil qua ex causa pereas, si modo turpi, si iniusta causa pereas: sicut è contrà non multum distat, quam

ob causam consequare salutem, dum eadem semper honesta sit, & de rationis fonte purissimo manans, à iustitiæ æquitate proficiscatur.

Proinde ergo de fructibus rectè censebimus, si origines causarum comperiamus. Nam cum de causis constat, tum de fructibus sententiam æque ferimus. *Qualis arbor tales est fructus, non potest arbor bona fructus malos facere; neque arbor mala bonos fructus facere.* Meminisse itaque debes, non esse criminis de aliquo ad aliquem scribere etiam si ad illum, de quo scribitur, non scribatur, quando & scribendi & non scribendi ratio, quæ idonea subesse potest, ita fieri debere suggesterit. Quarum ego rationum, etsi illæ quidem permultæ sint, eas potissimum præ cæteris abiectas non æstimem, sed forsitan etiam potiores, quum aut comperta fraus, aut expectatio aptior, & temporis, & loci, & personarum commoditas, aut desperata emendatio delinquentis, nè ad illum scribamus, de quo tandem scribimus, nobis hoc facile persuaserint. Nam tum ratio prima viribus iustitiæ nititur: Iustum est enim, sicut Apostoli documenta præcipiant, vt publicè peccantes coram omnibus arguantur.

Altera verò charitatis consilio confouetur. An non de fonte ipso Christianæ dilectionis manare tibi videtur, si quis errantem fratrem per alium commodius arguendum existimet? qui certe per domesticam magis familiaritatem, ac mutuam conuersationem, communemque conuictum, amici momentis increpationes leuiori animo feret, eaque ex causa, nulla nimia tristitia, tanquam verecundia deiectus, absorbeatur.

Quem

Quem ipse dico errantem, si alius quispiam castigasset, immodica desperatione, & rubor, & pudor, & postremo confusio subruisset. Nouissima autem ratio, quæ & tertia est, ne quis forte frustra conetur, sapientiæ sustentaculis gubernatur. Nam omnis qui rectè sapit, nunquam in ea, quæ factu impossibilia putat, nisi cum stultitiæ testimonio, totus incumbit, ne tandem inaniter vires suas frustratus labor exhauerit, quas perdita opera consumptus conatus aliquando perfregerit. Quæ cum ita se habeant, animaduerte hic obsecro, quanta modestia vsus sim, vt videlicet, cui vnica, & expedita ex omnibus ratione patebat aditus, passim ac palam scribendi ad omnes, atque id omni cum venia, haud quaquam tamen, etiam cunctis ridentem rationibus impellentibus, nisi ad amicissimos quidquam scripserim. Per quos certè ipsos, si his qui meo stylo petuntur, ea, quæ asperius dicta putas, reuelata innotuerunt; aut hoc malevolentia fecisse probantur, & tum nec tibi nec mihi amici sunt, sed Deo potius detestabiles, quando seminant inter fratres discordiam; aut bono quidem animo, quod magis opinari licet, vt scilicet ad recta cogant errantes, & in hoc eos prudentes esse dixerim. Sin autem, vt sæpe assolet, simplici id corde gessere, vel imprudentes, vel incauti, vel vt lenius dicamus, leues homines potius censebuntur.

Verum postermò, inquires, is, qui abs te modo acri increpatione feritur, ad mores emendatioris se contulit, pœnituit, fleuit, seque deiecit, meliora post hac acturus mente proposuit: Quis hoc negat? Sed necdum eo longiore temporis spatio bene vi-

xit, quo male; atque eius ipsius temporis, quo rectè forsitan aliquid egit, vix ad paucos fama peruenit, cuius tamen diuturnæ insolentiæ sonus, non dico exiliore, vel tinnitu vel sibilo auditum simpliciorum fratrum, saltem tenuiter instigauerat, qui possent pro charitate ac timore Domini fratri, qui ex alto lapsus fuerat, tenerius compati, aduertentes diligentius, scriptum esse: *vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, attendens te ipsum, ne & tu tenteris*: sed, quod est longè acerbioris molestiæ, ne durius interpreter, veluti horridi clangoris tuba, infamiæ veridicæ crepitus aures populorum offenderat, id quod latinus fortassis aliquis diceret fetulentissimus flagitiorum nidus, abominabiles putores exhalans, delicatiorum fragiliorum nares molestia grauiore compleuit.

Qui & ipsi, dico populos, dico fragiles, cum in virtute fluctuantes, in vitijs præcipites sint, sicut per exemplorum lumen poterant à nobis ad vitæ correctionem vtumque, imò maxima ex parte, iuuari; ita e contrà ac multo magis si ad illos vitæ nostræ impuritas aliquando perueniat, tum ruunt, tum desperant, & Dei seruos ac doctrinam veritatis contemnunt, quando nos, qui eis vitæ candorem, salque doctrinæ, siue splendorem eruditionis, & saporem sanctimonie præbere debuimus, conspiciunt in sceleratorum morum fœditate versari: Quid præterea illud quam deplorandæ iacturæ est, quod ex nobis sæculi homines, & Deum & diuina despiciunt, sanctimoniam integrorum hominum spernant, neminem rectè incedere arbitantes? Religionem quoque

Kkk

iniu-

iniuriose subfannant, & quæ de virtutibus, & deque pœna, & præmio prædicamus, fabulam putant: quum ea, quæ nos audiunt verbis tonantibus minaciter struere, vident factis blasphemantibus, & vitæ impietate deltruere. Quo certè ea fit sane res non parua dictu, vt cum per impia studia perditæ vitæ nostræ, Dei summi nomen in populis fecerimus blasphemari, pœnis ingentibus, quæ nos profectò pro sceleribus manent, conspecta cunctis, in nostrum dedecus, peccata luamus.

Quæ & ipsa si protecta à nobis studio, ac cura pudoris, etiam maiora mala quam publica fuerant, clam hominibus fecissemus, neuine, qui rectè sapiat, ambigente venialiora apud Deum futura fuisse, certissima Religione credendum est. Nam si omnis aduersus Deum culpa semper cauenda est, quæ conscientiam nostram grauiter vrgeat, quandoquidem minutiora peccata prorsus vitare non possumus, interest tamen ac multum distat, idque per omnem modum, inter occultum fragilitatis lapsum, & publici sceleris impudentiam: quoniam in altero vnus discrimen per internum mentis mœrorem atque dolorem Deum sibi propitium peccator lugens conciliat: in altero autem multorum scandalum, per inexpiabile facinus censuram vindictæ Domini cumulo peccantibus augetur: præsertim si is, qui errat, sua impudenter commiserit, quemadmodum ciuitas in montibus constituta, aut per religionis famam, aut per doctrinæ gloriam, aut denique per virtutis ingentis opinionem latere non possit. Etenim *omne animi vitium*, dixit quidam,

vereque dixit, *tantò conspectius in se crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.*

Quo enim pacto docebo alios sanctitatem, quam ipse non facio? cum etiam iuxta ethnicum, caput artis sit, docere quod facias. Rusticus quoque sator, manu quidem, non ore in terram, quam coluerit femina iacit. B. Cyprianus Carthagenensis orator, Christianus, Martyr, atque Episcopus, *nihil prodest, inquit, verbis proferre virtutem, & factis deltruere veritatem.* Sed & noster Hieronymus peritior senex, hoc ipsum asserit. Erubescit, inquit, quamuis præclara doctrina, quam propria reprehendit conscientia. Nos quoque licet minimi & ignari, aliquando in familiaribus epistolis diximus: *Splendeat enim licet sermo doctrinæ, exardeat & ædificet, nisi vitæ sanctimonia componatur, citius sordet, languet, deflorescit, emoritur.*

Cum igitur ille, qui, vt tibi videtur, à me iniuste reprehenditur, in hoc hominum genere, qui alios docent, vel se ipse constituerit, vel sit ab alijs constitutus, nec tamen emendationis eius exempla vlla tum ad nos peruenissent, quum illa incum ad domesticos scriberemus, eisdem tamen ipsi, si non me fallit memoria, veniam apud Dominum non negauimus, quasi non posset vitæ fieri emendatior, verum instaurationem exemplorum ad proximos flagitauimus, vt rectè viuendo primum, ac tum deinde docendo, nunquam desiperet. Nam in eo Euangelicæ eruditionis præcellenti nimis officio, vt veritas ait, *Si sal euauerit in quo salietur? Ad nihil valet vltra, nisi vt mittatur foras & conculcetur*

tur ab hominibus: Verumtamen si hæc mea in illum prouidentissima, vt ego sentio, cautio tibi durior visa est, consule conscientiam tuam, consule rationem & æquitatem, consule postremo bonos, & doctos, & sapientes, ac rerum magnarum experientissimos viros, & tunc demum tanquam de ligno Mosayco amariores aquæ amnis Marath è vestigio conuersæ dulcescent, vt quod tibi videbatur amarum, mella parturiat.

Neque enim quia vulnera non palpamus, sed pungimus, vt salubriter corrupta sanies producat; ideo inclementes habendi sumus: quum potius non solum periti medici esse, sed planè pij, nemo, qui sapit, ambigit, si quando scientiore doctrina maluerit *dolendo sanare, quam tolerando perimere* (2). Contraque medicus ille crudelior omnino ratione putabitur, qui parcens plagæ non parcit vitæ, & nè exasperet vulnus, saltem intercipit, aut magis prorsus interimat. Eas namque dumtaxat ægrotationes solere medicos relinquere nouimus, easque plagas medicamentorum fomentis illi quidem sagaciter curare desistunt, quas sanitatem pristinam, aut morbo aut morte semel amissam, recuperare posse desperant. Cura igitur medicationis, & testimonium vitæ est, & spes quædam salutis, qua ad instaurandæ bonæ valetudinis finem, integro corporis robore peruenire sicut satagimus, sic ambigimus: Proindè bonæ quoque spei quisque credendus est, si fratribus diligentius medeatur, nec propterea pius non erit; si illud per desiderium sanitatis asperius egerit, dummodo hoc seruauerit. *Ne quid nimis.*

Quo certè fit, vt ne ipse quidem

bonorum monitor, durior à quocumque haberi debeam, tanquam medicator acerbior, qui studio sanandæ conscientiæ, non temeritate perdendæ salutis, acriter de fratre, non modo ad homines, sed ad Dei seruos quidpiam scripserim, qui mecum pari desiderio, ac fortassis, pro illorum virtute animi, longè maiore, infirmitatem fratris ad purum ac perpetuo curari exoptant. Itanè tu nos putas adeò truces? vt solam seueram putemur habere pietatem, ac non magis piam seueritatem, quando & homines ipsi, & Christiani sumus, vt Religionis altioris, qua indigni censemur, fastigia fileamus: quæ planè cuncta in nobis nomina, veluti firmiora argumenta, signa ingentissima præferunt, oblata spontè clementiæ, quando & homo immanitatem abijcens belluarum, lenitatem mansuetudinis affert, & Christianum nomen gratiæ vnctione demulcet, & religio indulgentiam erranti in nos fratri præterdit: Alioquin nec Religio vlla, nec humanitas prodest, & Christianum quoque vocabulum frustra personat, si illi in peccantes non inest pietas, propterea quod, & homo infirmitatis, & christianus suauitatis, & religio ipsa humanitatis nostræ nos admonet.

Scimus enim nos esse per passionem carnis ad resistendum peccato fragiliores, vt possimus & alijs cadentibus compati, quippe qui sumus & ipsi circumdati infirmitate: Non ignoramus instituti nostri misericordissimam disciplinam, qua atrocitas vindicantium mitigatur, cum in regula, quæ norma vitæ est, apertius dicitur, *& cauere debent fratres, ne irascantur, & conturbentur, propter peccatum alicuius: quia ira, &*

conturbatio in se, & in alijs impediunt charitatem. Nouimus nos illum habere pastorem, qui perditam ouem humeris clementibus ad relictas retulerit; qui propositam prodigi filij pœnitundinem osculo pij Patris complexus, gaudio collacrymat, exceperit: atqui infinita huius generis sæpè legimus, tenemus, amamus, docemus; ne non sit nobis inclementia sola seueritatis, sed potius seueritas pietatis: Si igitur corripimus, & diligimus, in eo laudandumus, quod bona duo pariter ista coniungimus.

Tu si alteram solam malueris, in eo coarguendus eris, quod duo bona illa maxima ab inuicem separas: quæ si cognata non sunt, nec vsquam bonum aliquod esse possunt; quum aut sola seueritas atrocem nimis, non hominem, sed latronem, aut solam clementiam nimis effœminatam factura sit; quandoquidem in altero ferina crudelitas, in altero muliebris dissolutio parietur. Deo igitur miserante suppetunt nobis hæc omnia, quæ misericordiam pollicentur, adeo vt possimus non solum inquietos corripere, sed etiam pusillanimes consolari, & eosdem, atque omnes patienter perferre: Verum ita censeo nobis misericordiam prædicandam, vt induti virilem animum, muliebrem molliciem, magno cum virtutis dedecore, minimè induamus; quum sanctos viros, ac vere viros, sæpè legamus, in castigandis insolentibus, nullius vnquam pertinuisset potentiam, non infamiam veritos, non insectationem timentes à veritate tutanda nullatenus destitisse. Nam quæ aliæ sunt causæ veriores, præter admodum paucas, cur noster Hieronymus, vir imprimis & fan-

ctimonia & eruditione præditus, nec minore celebritate famæ insignioris & autoritate toto orbe præclarus, tam graues obrectatores in omni vita sua perpeffus sit, nisi quod aduersus corruptorum hominum scelera, quos semper dure momorderat, acris depugnare contendit, rabidos canes claua increpationis percutiens, & perditos quoslibet in vitijs carpens, zelo tuendæ veritatis, grauiter insectatus est.

Quæ sanè, vel sola ratio, sicut sibi hostes complures acerbissimos peperit, ita quoque, & grauissimos viros, ac bonos rerum æstimatores, qui pretium Christi, hoc est veritatis, se esse professi sunt, miro sibi amore conciliauit. Qui & ipsi, cum iudicio clariore fuerunt, hodieque non desunt, casta quidem sententia, præstantissimo testimonio Hieronymo extitere, non modo eloquentiæ, atque doctrinæ, quæ per se patent quam in illo excellenter præfulserint; verum etiam sanctitatis, grauitatis, virtutis, & quod ad causam, de qua agimus, documentum nobilissimum affert; ausu corripendorum magno & libero animo malorum, flagitiosorum, perditorum cæteris præstitisse, meritò prædicatur. Qui etsi satyra, tamen salutari seueritate vitiosos adeo sapienter coarguit; vt, sicut facetissimis moribus, decentissimis motibus, ardentissimis exhortationibus, diligentibus veritatem aptè nimis atque elegantè blanditus est, Ita quoque terribiliter plectere illos nouerat, quos de virtutibus virorum illustrium perditæ agitados, æmula cum inuidia amarus liuor æquiore pœna torquebat.

Huius beatissimi viri, ad profliganda ex hominibus vitia, pro sua in-

ingenti virtute, ac sanctitate ardentem in malos animum, erectam linguam, armatum calamum, cruentam pietate manum, imperiti quidam, & stolidi homines, & quæ Dei sunt, minimè capescentes, de animi impetu, de impatientia mentis, de atrocitate naturæ, deque libidine vindicandi seipsum, manare procaci temeritate existimant; peruersa planè sententia, atque impio sensu trucem illum, non grauem oratorem potius arbitrantes? Hi penitus nescij sunt, & omnino ignari, eam cœlestis reuera æmulationis in beato pectore flammam, non nisi de zelo piæ seuiantis iustitiæ, tanquam de fornace ardentissimæ charitatis, suauiter conflagrasse. Qui tamen eius amor, vt fragiliores, pro quibus emendatis, aut emendandis emori maluisset, cum carnem saperent, inique accipientes, offendit; ita quoque sanos, & integros nimis delectat, proculdubio rectè putantes ea vel maxima, fortissimaque virtute Deo placuisse Hieronymum; qua & Moyfes, & Phinees, & Elias, & Matathias, & Ioannes quoque Baptista, ac reliqui constanti virtute præstantissimi viri coram Domino claruerunt. Quorum omnium ad gerendas causas Dei tantum ardentis zeli, & intrepidæ mentis, aduersus impios virtus enituit, vt nullorum de rerum probè gestarum eminenti splendore, minus reprehensionis & plus laudis in scripturis sanctis reperias, si diligenter obserues, quam illorum, quorum pro Deo probandæ æmulationis, & sanctæ impatientię feruor, contra impudentes excanduit.

Huius generis exemplis virilibus nos edoceri, Paule Frater, & cum

scribimus, & cum dicimus, errantes reprehendimus, ingenio quidem mites, etsi increpationibus nimium mollibus hominibus videamur atroces. Sed tu frater, vt te sentire coniectamus, pariter & perspicimus, alia longe via incedis. Nam ita te delectant duæ postremæ apostolicæ clausulæ, consolamini scilicet pusillanimes, patientes estote ad omnes, vt primæ prorsus obliuiscaris, qua præcipitur debere corripere inquietos, in quo planè iniquus iudex facile comprobatis, nec via regia liberius pergere, per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, sed offenso & obliquo magis itinere, & male vtrinque deflexo calle, deuia quæq; carpere. Nam vbi inter hæc mollia tua documenta fraterna erit correctio? quam Dominus de abditis peccatis dumtaxat fieri præcipit, quum de palam productis non ita fieri opus sit. Cauendum itaque tibi summo pere censeo, ne per lenitatem misericordiæ, remissio seueritatis sit abolitio veritatis, si licentiosa compassio iustitiam propulsare conetur: quoniam sapientissimus, ac pijssimus ille noster Samaritanus, nec vinum sine oleo, nec oleum sine vino vulneribus erepti hominis à latronibus tantum adhibuit; sed, meliore consilio, vtrumque permiscuit.

Nos abundantiore clementia vsi, qua de re gratiam potius nobis quam indignationem habere debuisti, fecimus obrecta monitione, quod aperta increpatione facere poteramus, & quod commodius arbitrati sumus, per intermedios fratres, qui possent præsentibus ore suo secretius corrigere fratrem, quam ego per literas illius generis, hoc est, seu dulciores, seu asperiores, potuissim absens vnquam effi-

efficere. Longe nempè vis alia persuasionis est, eademque præstantior, si coram & gestu, & verbis, & ore, & voce, & vultu, & oculis ad bonum homines exhortemur, vel à malis deterreamus; quam si mortuis, vt ita dicam, apicibus causa vlla agenda sit, cum in præsentia quidem corpore facta pronuntiatio mentem ipsam, tanquam illam manu orator contrectet, viuaciter explicet, in absentia verò industria literarum, quamuis cultarum, negligenti quodam & velut emortuo simulacro vix corpus affingat.

Sed quoniam quatuor iam apostolicæ sententiæ locos insignes passim per omnem Epistolam, vt sumus polliciti, explicauimus, & ad finem currit oratio, omnem sermonis nostri modum, ad te Paule frater conuerto. Amicum illum, de quo ea scripsi quæ mihi certè iustissima visa sunt, si fortè ex veritate, quæ fragilibus amarior esse solet, mœstior factus est, *non graueris (te oro) illum meo nomine blandius consolari*, (3) cuius certè me amicum profiteor, si se tamen ad frugem melioris vitæ conuerterit, aut quàm forte iam perfectè conuersus sit, quod neque ipsi factum inficimur, neque in dies forte id, quod reliquum superest, dissidentia exterriti desperamus: eidem me ipsum, & totum, & sinceriter dedo, siquidem in quo cœpit, auctore Domino, conetur dedita opera veraci integritate persistere. Nec si frater est, acriter ferat, quod æquissimo animo ferendum esse & equitas ipsa, & ratio omnis consulta bene institutis animis facilè persuadet. Equidem quod ad meam sententiam, ac iudicium attinget, rectissime, vt opinor, de-

illo sum ratus, vt scilicet homo longioris, & quod est maius, notæ vbiq; impuritatis, & si correctus iam sit, humiliorem tamen prius pœnitentiam multiplicis errati subiret, quam eminentiam illam tantam loci superioris procaci temeritate conscenderet, deque suggestu honoris peruersa animositate contenderet, vnde tandem elatus corruat, & vnde, necdum plenius docendis ab illo hominibus dignissima satisfactione conciliatus, turpiter rideatur: non tam docturus populos, quam ea, quæ docuerit, per contemptum eorum, quibus scandalo fuerat, funditus euerfurus.

Nam ea natura est illius Apostolici rostri, quod religiosius pulpitem nominamus, vt quemadmodum sensu graues, doctrina præditos, & nitore vitæ, ac fama fulgentes, præclaros viros alius efferat; ita quoque, si qui inepti, ac leues, si qui ignari, ac impuri, atque obscuro, in illud ad agendas causas temere se ingesserint, abijciantur, propellantur, contemnuntur: & eo ipso loco amplissimo, omnique frequentia hominum, nescio quo spiritu, conclamantibus horribiliter cunctis, abominabiles conspuantur; ac si symia, quæ altius prouecta, & plus conspecta, patientibus, vt dicitur, natibus, plus despicitur. At vero vt, quæ nostræ partes esse videntur, digno titulo terminemus, nobis omnibus imprimis, Paule frater, rectè agendum est, si boni esse velimus, curandumq; magnopere, quominus argutos homines, sed integros viros potius imitemur: sunt enim qui ineptias suas fraudibus mendaciorum celantes, homines se ostentent, quum monstra sint, & arte dæmonica quod-

tidie

tidie fallant nullo negotio imperitos; magnoque detrimento veritatis, per speciem sanctimoniam simulant probitatem, quam perditissimis moribus nequiter persequuntur.

Ab his, vt semper diutius longè absumus, ille nobis rogandus est, qui factiones theatralis impietatis, & larualium morum spurcicias execratur, cordaque hominum probans, renes quoque & animos intima contemplatione scrutatur: talesque cupit habere seruos, quibus simplicitas pro sapientia, rectitudo pro fortitudine, timor pro tutela aduersus compugnantes Dæmones computetur. Quo quidem excellenti fastigio ille Beatus

Iob, inuictæ patientiæ murus, & constantiæ firmissimæ decus, præstitisse cunctis mortalibus prædicatur, Domino asserente ad Sathan ac dicente: *nunquid considerasti Seruum meum Iob, quod non sit ei similis in vniuersa terra vir simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo*: Quod genus eximie laudationis, sicut de illo scriptura trina repetitione congeffit, ita nobis, Paule Frater, diuinitus tribuatur in Sanctæ atque indiuiduæ Trinitatis, & fide & dilectione, atque actibus bonis omnem vitam nostram rectè degendam stabili sanctitate consumere: Amen. Vale ex Brixia 1446.

N O T A E.

Nota I.

Quod quedam in fratrem illum &c. Ex his, aliisque B. Alberti verbis, duo mihi colligenda censui, alterum non paruum partem Scriptorum eius nobis deesse, quæ vel omnino perierint, vel adhuc in tenebris delitescunt. Nam imprimis nihil in hunc hominem editum nobis suppetit. Deinde Vvaddingus affirmat eum aliqua Græcè scripsisse: sed horum nihil hodie superesse videtur. Et sane credi non potest hominem tam eruditum, & calamo, linguaque promptissimum, & eloquentem, in summis ordinis & Ecclesiæ negotijs, per plures annos in Italia & Oriente occupatum, præcipuis eruditionis in Italia capitibus familiarem, Principibus, & Primis Ciuitatibus proficuum & charum, non plures fortassis dedisse literas, & orationes, & negotiorum monumenta, tum Græcè ad Græcos, tum latine ad reliquos Ecclesiæ Ministros, in Oriente, & in Occidente, Principes, Prælatos, & amicos, quam omnia fortassis quæ nos hic proferimus: ex quibus multa non ordinis tan-

tum, sed Ecclesiæ ipsius & Principum, atque ipsius Eugenij Pontificis negotia, & diuersa, aduersaque studia circa Basileensem, & Florentinam Synodum, & schisma Felicianum, si extarent, discere possemus: nec nuda vel obscura, sed ipsius eloquentia, & explicandi facilitate clarius explicata, & eleganter ornata, præter plurimas Epistolas, quas in his extantibus ipse se scripsisse testatur, sed quæ nullibi comparent. Cur autem non extent, præter edax rerum tempus, non aliam inuenio rationem, quam quod partim negotia Secretius magis tractanda, quam publico communicanda fuissent; partim etiam supinam incuriam Fratrum, in quorum manibus relicta fuerunt; Nam ipsa diplomata, & decreta originalia Eugenij Pont. & Concilij Florentini, quæ ad ipsius ministerium spectabant, adeò malè habita fuerunt in Cœnobiolo Citonenfi, vt Fefulas non ante annum Christi 1615. circiter ea transferri oportuerit, & melius collocari; idque zelo, studioque vnius Patris Ultramontani, apud Antouium à Trejo, Generalem tunc Ordinis Vicarium, interposito, vt fu-

Nota I.

Verum peculiariter nostrum.
Non se solum, sed totius Franciscanæ Regularis Observantiæ professores intelligit, erga quos paternam Eugenij & peculiarem diligentiam sic breuiter explicat Vvaddingus tom. 5. anno 1447. num. 5. plurimum ei debet Minorum sodalitiū, præsertim ea pars, quæ ab Observantia Regulari nuncupatur, mirum in modum, & celeri incremento eius auxilio & fauoribus propagata. Alberto nostro nihilominus quam peculiariter addictus fuerit vel diplomatum eius verba, à nobis alibi descripta, demonstrant.

Nota II.

In postrema mensa recubuisi & repentina promotione. Erat Thomas Medici Sarzanensis filius: dum Bononiæ primis literis incumberet, B. Nicolai Albergati, illius Urbis Episcopi, viri vitæ sanctimonia, doctrina & rebus pro Romana Ecclesia fortiter, prudenterque gestis celeberrimi, patrocinio potitus, eiusque liberalitate sic adiutus est, ut Philosophiæ, & Sacræ Theologiæ lauream, cum pietatis & doctrine

laude adeptus sit: Hinc Episcopi familiaris præfectus, & Ecclesiæ Cathedralis Canonicus euasit, atque ex tam paruis initijs, & ex vltimis Cardinalibus Eugenij, tanquam à postrema mensa euctus, eodem anno se Bononiensem Episcopum, mox S. R. E. Cardinalem, ac Summum Ecclesiæ Christi Pontificem admirari potuit: Vvaddingus tom. 5 ad annum 1447. num. 6. refert trinam Beati Ioannis Capistrani prophetiam de futuro Thomæ Summo Pontificatu: scribunt etiam authores Vitæ B. Nicolai Albergati, eum in Cælis Beatum, Thomæ per somnium apparuisse, eandemque dignitatem illi prædixisse: quibus non sunt dissimilia eadem de re somnia, alterum ipsius Nicolai Pontificis, alterum Friderici Imperatoris, quæ refert Aldoinus, in additione ad Ciaconum nouissimæ editionis; ut non immerito (ut ibidem habet Ciaconus.) Cardinalis Portugallensis, è conclaui egrediens, interrogatus, quem Pontificem creasset, responderit: *Non nos Nicolaum, sed Deus Pontificem elegit, & destinauit.* Certè Nicolaus ab actis sui Pontificatus egregiam laudem, famamque retulit, in quo vbique Deum sequi conatus est.

Ad Lectorem animaduersio.

In Proloquio ad B. Alberti Opuscula, benigne Lector, promisit compilator in Epistolis preferendis ordinem temporis obseruare, idque quo ad annos facile præstare potuit, & re ipsa præstitit. Sed quia earum pars magna è Codice Capistranensi, posterius allato, desumpta est, in quo, quanquam anni, locique nota singulis sit adscripta, sed mensis, & dies non vbique adnotatur; non adeo facile fuit, ordinem dierum vel mensium intra annum obseruare; Licet ergo vel coniecturis ex materia ipsa capiendis, vel alijs indicijs colligi potuerit, quæ prius, quæ posterius eodem anno scripta fuerit, maiori tamen temporis, & laboris compendio visum est eum ordinem obseruare, quo in ipso Codice scriptæ sunt, coniecturas illas notis, ubi opus fuerat, adiunctis reseruando. Quod ad ipsas Epistolas prænotandum erat: quod, nescio quo errore, omissum fuit: unde hic ad calcem animaduertendum duximus.

I N D E X

R E R V M N O T A B I L I V M,

In quo prior numerus paginam, secundus columnam designat.

A.

A Brahamo ubi vxor ablata. 110. 1
Academia Senensis triumphum
B. Alberti in Cælum conscendens pereleganter describit. 103.
Non minus tamen veraciter. 116. 2.
Aeneas Syluius B. Albertum collaudat. 86. 2.
B. ALBERTVS post S. Bernardinum inter quatuor Regularis Observantiæ lumina professione Franciscana primus. 2. 1. 106. 2.
Tribus alijs Reg. Obseru. columnis laboribus, vitæ sanctimoniam & miraculis non impar. Ibid.
Beati titulum à 230. annis & amplius possidet. Ibid.
Beatitudinis cultum ab Apostolica Sede non obtinuit. 2. 2.
Eius acta suis Annalibus sparsim inseruit Vvadingus. Ibid.
B. Alberti patria. 3. 4. & 5.
Qui Mediolanensem faciunt, qui Sarthianensem & Tuscum. 3. 1.
Sarthianum Tusciæ Oppidum demonstratur eius patria. Ibid. & 95. 1.
Eius Parentes & Familia. 5. 2.
Natiuitas. 6. & 7.
Sub quibus Magistri studuit. 6. 2.
Quo anno habitum suscepit. 8. 2. 106. 2.
A Conuenialibus ad Obseruantes migrat. 10. 1. 95. 2.
Præceptor eius Angelus Tuscus qualis. Ibid.
Ad Græcas literas addiscendas se confert. 12. 1.
S. Bernardinum concionantem sequitur. 12. 2.
Mutinam prædicaturus mittitur ab eodem. Ibid.
Mutinæ factiones euellit, pacem inter

Ciues conciliat. 13. 1. 78. 1.
In ludorum pestem scriptis inuehitur. 13. 2.
Labores prædicandi postquam semel assumpsit, nunquam dimisit. 14. 1.
Rex præconum vulgò acclamatus. Ibid.
Erga peccatores suavis, in vitia acer & vehemens. 14. 2.
Varia inde pericula incurrit. 15. 1
Temperare aliquando sibi in hoc voluit suadentibus amicis, sed spiritu impellente non potuit. 15. 1. & 2.
Sfortiæ Ducis aulici inde illi necem moliri cogitant, sed Dux ipse vetat. 16. 2.
Magno fructu vbique prædicat. 17. 1.
Millia hominum 60. & subinde plura eius concionibus interfunt. Ibid.
Dæmonem in Cerui forma assistentes terrentem fugat. 18. 1.
Non dicendo tantum, sed etiam scribendo hominum salutem promouet. Ibid.
Poggium Florentinum in Religiosos inuectum confutat. 20. 1.
Prædicationes parū conuenientes prudenter declinat. 21. & seqq.
Antonij Panormitani foedum libellum voce, & scripto persequitur. 27. 1.
Author fuit Principi Estensi ferendi legem contra caudas mulierum. Ibid.
In obsequiū Pontificis segregatur. 28. 2
Mittitur à Pontifice Ierosolymam. Ibid.
Quid ibi egerit. 29. & 30.
Fratres carcere Saracenorum detentos ad perseverantiam & martyrium hortatur. 30. 1.
Redit in Italiam. 30. 2.
Apostatam à fide reducit. 31. 2.
In Orientem secundo proficiscitur cum literis Pontificis ad varias Nationes inuitantibus ad vnionem cum Ecclesia Romana. 32. 1. & seqq.

Instituitur Commissarius Apostolicus in partibus Orientis 32.2.85.1.& 2.
 Decretum Vnionis & literas Pontificis Patriarchæ Alex. & Cophtis tradit. 33.1.
 Cairum appulsus Sultanum alloquitur. 33.2.
 Cum Saracenis de fide disputat. ibid.
 A Sultano condemnatur ad mortem. lb.
 Liberatur per Catholicos & Mamaluchos. lbid.
 In Indiam & Aethiopiam profectioem tentat. 34.1.
 Morbo impeditus Socios mittit. 34.2.
 Redit solus in Aegyptum ad Iacobitas. 35.1.
 Inedia oppresso in solitudine cibus miraculosè subministratur. 36.1.98.1.100.2.
 Legationem Iacobitarum ex Aegypto Florentiam ducit. 36.2.38.2.
 Occurrit B. Bernardinus Senensis, & quid intercessit. 38.1.
 Cortonæ prædicat 38.2.
 Florentiam cum solemnî pompa ingreditur. lbid.
 Interpretis officio fungitur in Concilio Florentino. 39. & 40.
 Præter assentiã in Concilio alia Pontifici præstat obsequia. lbid.
 Quid pro Terræ Sanctæ meliori Regimine egerit. 41. & seqq.
 Fit Minister Prouinciæ S. Antonij. 46.2.
 Instituitur à Pontifice Vicarius Generalis Ordinis. 47.1.
 Sigilla Ordinis tradidit ei Pontifex, quibus tamen ob eximiam humilitatem non nisi semel durante officio vsus est. 47.2.
 Literas encyclicas ad Prouincias mittit. 48.1.
 Comitia generalia indicit. lbid.
 Bernardinum Senensem suum Commissarium Capriolæ instituit. 50.1.
 Ioannem Capistranum in Prouincijs Ultramontanis Commissarium, Visitatorem & Reformatorem delegat. 50.2.
 Reducere conatur à schismate Mathiæ Doringum Ministrum Saxonie. 51.2.
 Ioannem Baccalaurei audaciam frangit, & ab vsurpato gradu iubet deponi. 52.2.
 Fratres Patanijs apud sæculi potestates

se mutuo criminantes hortatur ad respiscientiam. lb.
 Remedij difficultate comperta scribit ad Pontificem, modum insinuans, quo suauiter possint compesci. 53.1.
 S. Bernardinum pro concionibus Mediolani & Ferrariæ habendis à se postulatum à proficiscendo excusat. 53.1.
 Reo cuidam inlicitæ pœnæ æquitatem tuetur apud Prælatos, ad quos recurrerat. lbid.
 Magistrum gradu male acquisito, iussu Pontificis deturbat. 54.2.
 Famæ eius maligni detrahunt. lbid.
 Poggio Florentino de eiusmodi detractione monenti respondet, & obiecta diluit. lbid.
 Scipioni Episcopo Mutinensi ambitum dignitatum suggerenti respondet, & non esse ambiendas doctè demonstrat. 55.1.383. & seqq.
 Magis dilexit sibi locum humiliorem, quam honorem procurantes. 55.2.
 Ad Comitia Generalia conuenientibus necessaria omnia suppeditat. 56.1.
 Patribus ad electionem congregatis latinè perorat. lbid. & 149. & seqq.
 Graues in Comitij excitatos tumultus compescit. 56.1.
 Senis agit cum Pontifice pro redemptione sociorum apud Barbaros in Oriente detentorum. 57.2.
 Obtinet à Pontifice quingentos aureos, qui supererant expensis Capituli Generalis, pro eorum liberatione impendi. lbid.
 In eundem finem scribit ad Martinum Venerum Terræ Sanctæ procuratorè. lbid.
 Pontifex B. Albertum suum Nuncium ad Patriarcham Aquileiensem ablegat contra Saracenos. 58.2.
 Iubet illum Pontifex Iacobo Primadicio in reformandis Cœnobijs Constantinopolis, & Cassæ auxilium ferre. 59.1.
 Assisij Ciuitatem, & Tusciæ Ministrum Pontifici commendat. lbid.
 Instat apud eundem ne Mare magnum reuocetur. lbid.
 Migrat ad Infubres. lbid.
 Quotidiane prædicationi intendit. 59.2.
 Brixiam proficiscitur. lbid.
 Brixienfes ad pacem componit, cuius pacta

pacta in publicas tabulas redigi curat, & Veneti Senatus consulto roborari. lbid.
 Duo Sanctæ Claræ Monasteria ibidem ædificari curat. ibi. & 60.1.
 Lombardiam vniuersam prædicando percurrit. 60.c.1.
 Nominis IESV venerationem, & cultum populis inculcat. lbid.
 Thomasio Bibio regio Medico suadet è Cypro recessum. 61.2.
 Epistolis scribendis, dum vacat, intendit. lbid.
 Monialium dissidia Mediolani opportunè à Pontifice obtento remedio sedat. lbid. & 62.1.
 Ad Patres Prouinciæ Mediolanensis in Comitij congregatos scribit. lbid.
 De malitia inuidentiæ, & conditione amicitie, dissertationem conscribit. 62.2.397. & seqq.
 Negotium sibi comendatum prudenter refutat. ibi.
 Humili loco nasci nihil ad virtutem officere demonstrat. 63.1.404. & seqq.
 Paupertatis & charitatis zelo flagrat. ib.
 Concionatorem sua culpa priuatum officio, monet non tam cito restituendum. 63.2.
 Episcopo Brixienfi magno studio illum euocanti sese excusat. 64.1.
 In Hispaniam proficisci desiderat. 64.2 & 65.1.
 Pontificis & sui Superioris mandato Ferrariam prædicaturus proficisci iubetur. 65.1.
 A Brixienfis ad suas discordias exterminandas postulat. 66.1.
 Nouiter electum Præsulem Ferrariensem gradus, & officij eruditè monet non sine fructu. 66.2.78.2.424. & sequent.
 Brixiam profectus ciuium dissidia secundò componit. 67.1.
 Castitatis cultum commendat. ibi.
 Eruditum scribit commentarium de corripiendis insolentibus. ib. & 436. & sequent.
 Scribit ad Nicolaum V. & mortem Eugenij IV. amarè luget. 67.1.449.1.
 Omisã Hispanica profectioe Mediolanum proficiscitur. 69.1.
 Moritur ibidè in festo Virginis Assumptæ. 69.2.

Animam illius Cœlum ascendentem, speciosam, & pulchram vidit B. Io. Capistranus. 70.1.88.1.90.2.91.2.92.1.93.2.97.1.100.1.101.2.102.1.103.1
 Sepultus est in Cœnobio S. Angeli Mediolani, sed quo loco, non produunt Authores. 70.1.
 Miracula post mortem operatur. lbid.
 Vbi conseruentur eius Reliquiæ. 70.2.
 Maiora Alberti Miracula in conuersione Infidelium, hæreticorum, Schismaticorum, Apostatarum à fide. 75.1.
 Nicolaum Venetum à fide Apostatam quomodo conuerterit. 31.2.75.2.
 Quanta eius erga Mediolanenses charitas. 69. & 77.
 Petrum cognomine Bonum quomodo ad meliorem vitam reduxerit. 78.1.
 Peccatorem consuetudinarium qualiter ad vitæ emendationem direxerit. 14.2.78.2.
 Minora B. Alberti miracula, quæ vulgò miracula dicuntur. 80. & 81.
 Quibus terminis efferant Scriptores B. Alberti miracula. 80.1.
 Cur illa in specie non referant. 80.2.
 Quædam illius miracula in specie. 81.1.
 Epistolæ eius duæ, propria manu conscriptæ, vt sacræ Reliquiæ Sarrhani afferuantur. 82.2.
 De illius cultu, & titulo Beati. 81.2.82.1.
 Liber Missalis eiusdem, veluti sacræ Reliquiæ, in Conuentu S. Francisci Cortonensi afferuatur. 83.1.
 Item Codex M. S. in Ecclesia Fratrum Minorum Capistrani. lbid.
 Alberti virtutum, Miraculorum & Beatitudinis fama constantibus Scriptorum testimonijs perpetua. ab 83. ad 104. Vide *Encomia B. Alberti*.
 Ambicio dignitatum quam fugienda. 383. & seqq.
 Antonius Magliabechus Magni Ducis Bibliothecarius. 109.2.
 Antonius Raudensis humili loco natus ab Alberto defenditur. 63.1.405. & 406.
 Antonius à Rusconibus sanguine, doctrina alijsque dotibus clarus, in Ministrum Generalem electus B. Albertum in administratione Prouinciæ S. Antonij reluctantem confirmat. 56.1.
 Armenos ad Concilium Florentinum du-

ducunt Minores. 32. 1. 96. 1.
 Arturi à Monasterio de B. Alberto relatione. 96. 2.
 Ascræus quomodo poeticum spiritum accepit. 107. 2.

B.

Bartholomæus Ianuensis. Vide *Iacobus Primadicius*.
 Bartholomæus Pisanus regularis vitæ zelo & pietatis exercitijs addictus. 9. 1.
 Alberti in Tyrocinio magister. 9. 2.
 Bartholomæo Roucellæ collatum Episcopatum aggraturatur B. Albertus. 65. 2.
 Beati titulum quam constanter obtinuerit B. Albertus. 81. 2. Vide *Testimonia & Encomia*.
 Berdini non Bendini B. Alberti cognomen. 116. 2.
 Bergamum appellit B. Albertus. 63. 1.
 B. Bernardinus Senensis Albertum commendat curæ Fratris Angeli Tusci. 10. 1.
 Occurrit Legationem solemnem ducenti ex Aegypto, & monet humilitatis. 38. 1.
 Deponit officium Vicarij Generalis. 50. 1.
 In Sanctorum Catalogum refertur. 69. 2.
 Bibio. Vide *Thomaso*.
 Blondus Flavius B. Albertum collaudat. 90. 2.
 Borfius Princeps Estensis B. Bernardinum instanter petit ad quadragesimæ conciones. 53. 1.
 Brixienfes ad pacem stabilem inducit B. Albertus. 59. 2.
 Brixienfi Episcopus magno studio ad suam Ciuitatem vocat B. Albertum. 64. 1.
 Brixia duo Monialiū sub Regula S. Clare construunt facit Monasteria B. Albertus. 59. 2. 60. 1. 79. 1.
 Brixienfis Populus B. Albertum per nuncium vocat ad suas dissensiones componendas. 66. 1.
 Bullæ sedecim Eugenij IV. ad B. Albertum seruata in Conuentu Cetonij. 92. 1. 94. 2.

C.

Calamitâtes Regni Cypri. 61. 2.
 Captiuos Socios liberat B. Albertus. 58. 2.
 Cardinalium Pontifici assistentium da B. Alberti prædicatione iudiciū. 86. 2.
 Catholici Christiani Cayri Albertum à morte liberant. 33. 2.
 Catharina Bononiensis B. Albertum per quinque continuas horas prædicantē auscultat, nec interea panis in furno comburitur. 96. 2.
 Cerui forma velatum Dæmonem fugat B. Albertus. 18. 1.
 Geruinarum Familia clara. 100. 2.
 Christus Beatum Albertum in deserto cibo, & colloquio mirabiliter recreat. 36. 1. 98. 1. 111. 2.
 Codex M. S. B. Alberti conseruatur Capistrani in Ecclesia Fratrum Minorum velut SS. Reliquiæ. 83. 1.
 Comitâtes Gener. indicit B. Albertus. 48. 1.
 Ad ea conuenientibus necessaria omnia suppeditat. 56. 1.
 Concionatorem ob flagitiosam vitam officio priuatum censet non tam cito restituendum. 63. 2. 446. 2.
 Concionator quantus & qualis B. Albertus. 14. & seqq. Vide *Testimonia*.
 Concilio Florentino adfuit velut interpres. 39. 1. 95. 2.
 Concilij Florentini acta publica luce donat Laurentius Iustinianus. 2. 2.
 Conuentuales B. Alberti rigorem experti consistere recusant eius electioni in Ministrum Generalem, & turbas excitant. 56. 2. 94. 1.
 Corpora Sanctorum plura nos latent, & perierunt, quam patent aut nobis nota sunt. 71. 1.
 Cosimi Medices in construenda Bibliotheca studium iuuerunt B. Albertus, & Bernardinus Senensis. 25. 2.
 Crucis Christi pars in veteri theca, ab Helena Constantini matre fieri iussa, in Conuentu Fratrum Minorum Cortonæ asseruata. 38. 2.
 Crucis Christi pars, quam B. Albertus Constantinopoli secum tulerat, conseruata in Conuentu Cetonij. 96. 1.
 Crucē in manu gestans B. Albertus prædicat in diuersis mundi partibus, & multos Infideles conuertit. ibid.

Cul-

Cultus B. Alberti. 81. 2.
 Cur cessauerit. 82. 1.
 Cypri Insula occupata à Saracenis. 61. 2.

D.

Delinquentes sua peccata excusare, & iudicis æquitatem incusare solent. 54. 1.
 Deus quomodo vita animæ. 73. 1.
 Dignitates non ambiendas suo exemplo & erudita lucubratione docet B. Albertus. 55. 1. 388. & seqq.
 Dionysius à Pulinari B. Albertum commendat. 90. 2.
 Doctrina SS. Patrum de duplici genere miraculorum. 71. & seqq.
 Doctrinæ dotibus insignes fontis nomine intelliguntur. 107. 1.
 Duæ scaturigines in schemate Guarini quid significent. 109. 1.

E.

Eloquentissimus erat B. Albertus. 89. 1.
 Emanuel Chrisolora B. Alberti præceptor. 62. 97. 1.
 Encomia B. Alberti apud Authores plurima & egregia commemorantur. à pag. 83. vsq. ad 104.
 Singulâri vita & doctrina præditus pronuntiatur à Poggio Florentino. 83. 2.
 Lapis angularis pro vnione Ordinis ab Eugenio Pontifice vocatur. 84. 1.
 Comprobata integritatis, præcipuæ doctrinæ & prudentiæ vir. 84. 2.
 Gravitate morū & consilio præstans. ib.
 Vita, moribus, doctrina, ac Religionis zelo, & reformationis ordinis ardenti desiderio Pontifici acceptus. ibid.
 Sacrarum literarum interpres & Evangelicæ legis tuba. 85. 1.
 Vir sacra Dei doctrina plenus, in timore Domini & eius vijs ambulans. ibidem.
 Potens opere & sermone in magnis, & arduis. 85. 2.
 In partibus Orientalibus Indiæ, Aethiopiæ, Aegypti, & Ierusalem Commissarius Pontificis. ibid.
 Benedictus filius & honoratus Sacerdos. ibid.
 Sanctus frater. 86. 1.

Multa pericula, multos labores prodignissima vnione Fidei Christianæ perpeffus. ibid.
 Ardens Religionis zelo, magne in Pontificem & S. Rom. Ecclesiam Fidei, probata virtutis in ordine. 86. 2.
 Humana & diuina eloquentia præditus. ibid.
 Vir Sanctus. 87. 1.
 Peritissimus homo, potentissimus in Theologia, singularissimus prædicator & in suis prædicationibus acceptissimus, bonæ conscientiæ, Beatus, post mortem clarus miraculis. 87. 2.
 Apostolicus Vicarius. ibid.
 Vir sanctitate, & scientia præclarissimus & per totam Italiam nominatissimus. 88. 2. Vide *Testimonia*.
 Epistolis scribendis intendit B. Albertus. 61. 2.
 Epistolæ duæ B. Alberti conseruantur Sarrhani velut reliquiæ. 82. 2.
 Eugenius Pontifex multa à Schismaticis passus, multis laboribus pro Ecclesia functus. 1. 1.
 B. Ioannem Capistranensem multis facultatibus donat. 51. 1.
 Electionem Antonij Rusconij in Ministrum Generalem excluso B. Alberto. agrè tulit. 57. 1.
 Suadente tamen Alberto electionem confirmat. ibi.
 Paruum electo potestatem in obseruantes reliquit. ibi.
 Ministro Generali iniungit vt citra montes Ioannem Capistranum, ultra vero Io. Maubertum Vicarios Generales instituat cum plenitudine potestatis, & institutionem suo diplomate confirmat. ibi.
 In Saracenos expeditionem facit, & Christianos Principes in auxilium vocat. 58. 2.
 Eius de B. Alberto testimonia. 84. & 86.
 Moritur. 67. 2.

F.

Famæ B. Alberti maligni detrahunt. 54. 2.
 Familia B. Alberti. 5. 2.
 Florentiam solemnî pompa ingreditur Beatus Albertus è sua legatione redux. 58. 2.

Fons Caballinus montis Parnassi. 107.2.
 Fons Castalius. ibi.
 Fontis nomine eruditio intelligitur. 107.1
 Fontes qui in veteri, & nouo testamento
 ibi.
 Franciscus Sforcia Mediolani Dux No-
 focomium erigit Mediolani. 166. 2.
 61.1.
 Mediolanum ad deditioem constrin-
 git. 68. 2.
 Urbem summo nobilium, & populi
 plausu ingreditur. 69. 2.
 Prouocatus contra B. Albertum prædi-
 cantem per assentatores quomodo se
 gesserit. 15. & 16.
 Eius de B. Alberto iudicium. 16. 2.
 87.1.
 Francisci Gonzagæ de B. Alberto rela-
 tio. 92. 1.
 Franciscus Ligaminius fit Episcopus Fer-
 rariensis. 66. 1.
 B. Albertum ad concionandum instan-
 ter vocat. ibi.
 Monitis eiusdem in egregium euadit
 Prælarum. 66.2.78.2.
 Franciscus Surianus Venetus iter B. Al-
 berti in Aegyptum describit. 109.2.
 Fratres Captiuos liberat B. Albertus,
 58. 2.

G.

Gallicus Hercules Celtas instruxit.
 108.2.
 Gandolphus Siculus fit Ierosolymæ
 Guardianus. 41.2.
 Illius ad Pontificem Epistola de Ora-
 toribus Regis Aethiopiæ inculta,
 sed veridica. 42. & seqq.
 Vocatur à Sultano vt ad Pontificem scri-
 bat. 40.2.111.1.
 Gaudenses in Holandia obseruantibus
 domicilium construunt. 48.2.
 Græcè & Latinè doctus B. Albertus. 6.7.
 8. & 97.
 Græcam linguam tam accuratè calluit,
 vt in Græcia natû sibi Græci in Con-
 cilio Florentino persuaserint. 7.2.95.2
 Guarinus Veronensis B. Alberti præcep-
 tor. 6.7. & 97. 1.
 Guarini Schema. 108.
 Eius interpretatio. ibi.
 Ad B. Alberti conciones discipulos cõ-
 ducit. 16.2.

Græcæ, & Latinæ eruditionis fons ex-
 titit. 7.1. 107. 1.
 Guelfi, & Gibellini. 12.2.
 Quales illi. 183. 1.
 Gulielmus Cafalensis Minister Genera-
 lis moritur. 46.1.
 Eius ad B. Albertum Epistola. 84.1.99.
 1.102.2.

H.

Henricus Vvillor de B. Alberto agit.
 92. 2.
 Hercules Gallicus. 108.2.
 Horatius Iustinianus acta Concilij Flo-
 rentini publicauit. 2. 2.
 Hospitale magnum Mediolani ædifica-
 tur. 60.2.61.1.
 Hospitale S. Mariæ pro Clarissarum Mo-
 nasterio ædificando concedunt Bri-
 xiens. 59.2.
 Hospitalia Pauperibus, infirmis, & Pu-
 pillis erigi ad hortatur B. Albertus.
 60. 1.
 Humili loco nasci ad virtutem non no-
 cet. 63.1. 406.2.
 Humilitate suâ placat B. Albertus turbas
 in Capitulo Generali. 56.2. 95. 2.

I.

Iacobitæ vnionem cum Ecclesia Ro-
 mana cooperante B. Alberto accep-
 rant. 43.1.
 Iacobitarum vnio in Concilio Florenti-
 no concluditur. 39.1.
 Iacobo Primaditio in reformandis Cœ-
 nobijs iubetur auxilium ferre B. Al-
 bertus. 59.1.
 Iacobum Picenum suum Nuncium able-
 gat Eugenius Pontifex contra Sara-
 cenos. 58. 2. Vide *Quatuor*.
 Iacobus Delphinus instituitur à Pon-
 tifice Guardianus Hierosolymæ.
 41. 1.
 Iacobus Primaditius, & Bartholomæus
 Yanensis Eugenij Pontificis obsequijs
 in Oriente intendunt. 49.2.
 Vocantur à B. Alberto ad Comitata Ge-
 neralia. ibi.
 Alter fit Minister, alter Custos Roma-
 niæ in Græcia. ibi.
 Imago B. Alberti Sarthiani depictis circa
 caput radijs. 82.1.

Alia

Alia eiusdem radijs ornata in sacrario
 Aracelitano. 83.1.
 Imago B. Alberti Pontifici assistentis.
 Vide *Vaticani Templi*.
 Imperium Græcorum inuadunt Saraceni.
 58. 2.
 Interpres in Concilio Florent. an fuerit
 B. Albertus 39. & seqq. 95.1.
 Ioannes Baccalaureus contra B. Alberti
 authoritatem cauillatur. 52.1.
 A Baccalaureatu iussu B. Alberti depo-
 nitur. 52.2.
 Ioannes Capistranus comprimit male-
 uolos in B. Albertum. 16.2.
 Fit Vicarius Gener. Cismontanus. 57.1.
 In Orientem pro ordinando gubernio
 Terræ Sanctæ missus, & quid ibidem
 egerit. 42.2.
 Animam B. Alberti Cœlum conscen-
 dere videt. 70.1.88.1.90.2.91.2.92.1.
 93.2.97.1.100.1.101.2.102.1.103.1.
 Ioannes Maubertus fit Vicarius genera-
 lis Ultramontanus. 57.1.
 Ioannes Tauellius Ferraricus Episcopus
 meritis præclarus. 66.2.
 Italia litteris Latinis, & Græcis floret
 per Guarinum Veronensem, & Ema-
 nuclum Chrysoloram. 18.2.

L.

Latinè, & Græcè doctus B. Albertus
 6. & seqq. 97.2.
 Laudes B. Alberti. Vide *Encomia*.
 Leander Albertus Sarthianum Alberto
 ex Minorum Ordine maximo Con-
 cionatore inclutum appellat. 9.1.90.1
 Leonellus Estensis res in Oriete à B. Al-
 berto gestas ad se scribi desiderat. 37.
 1.47.2.
 Liber Missalis B. Alberti conseruatur in
 Conuentu Citoniensi velut Reliquiæ.
 83. 1.
 Linguâ Græcâ tam accuratè calluit B. Al-
 bertus vt in Græcia natum crediderint
 Græci in Concilio Florent. 7.2.95.2.
 Lombardiam vniversam prædicando per-
 currit B. Albertus. 60.1.
 Lombardiæ status, & conditio mortuo
 Philippo Duce. 67.2.68.1.
 Lucas Vvadingus B. Alberti acta copiosè
 & solidè prodidit in syllabo *Scripto-
 rum Ordinis*, & Tom. 5. *Annalium*.
 2.2. 97. 1.

Ludouicum Bononiensem Hierosolyma
 ad Pontificem ablegat B. Albertus.
 29. 2.
 Ludouicum Vicentinum ad castitatis cul-
 tum conseruandum serio, & zelosè
 monet B. Albertus. 67.1.
 Ludouicus de Piramo Episcopus Foro-
 liuensis in Concilio Florentino de
 Processione Spiritus Sancti summa-
 cum laude disputat. 115.1.

M.

Magistrum gradu male acquisito
 iussu Pontificis deturbat B. Al-
 bertus. 54.2.
 Maiora miracula B. Alberti in conuersio-
 ne Infidelium, Hæreticorum, Schisma-
 ticorum, & fidei desertorum. 75.1.
 Mamaluchi qui & quales. 110. 1.
 Albertum à morte liberant. 33.2.
 Insulam Cypri occupant. 61.2.
 Marcus Vllisiponenfis quatuor Regularis
 Obseruantie promotores S. Bernardi-
 num Senensem, B. Io. à Capistrano,
 B. Iacobum Picenum, & B. Albertum
 Sarthianen. encomijs profequitur. 91.1.
 Mariani Florentini de B. Alberto enco-
 mia. 89. 1.
 Mare Magnum ne reuocetur instat apud
 Pontificem B. Albertus. 59.1.
 Martyrum vituperatores voce, & scriptis
 persequitur. 28.1.
 Martyrij desiderium quantum in B. Al-
 berto. 33.2.64.2.65.1.110.2.
 Martinus Venetus Terræ Sanctæ Procu-
 rator. 57.2.
 Mathias Doringus Prouinciæ Saxonie
 Minister B. Alberto non respondet.
 51.2.
 Cui adhæserit in Schismate. 51. 1.
 Perstitit refractarius Vicario Generali
 B. Alberto. 52.1.
 Eligitur in Pseudo - Ministerum Gene-
 ralem. ibi.
 Tandem respiscit. ibi.
 Mediolano ortum B. Albertum quidam
 affirmarunt, sed erroneè. 3. & seqq.
 115. 2.
 Mediolanensium Status miserabilis mor-
 tuo Philippo Duce, & obsidente Fran-
 cisco Sforcia. 67.2.68.1.
 Mediolani pestis grassatur cum ingenti
 strage. 69.1.

B. Michael ab Archagnano B. Alberti familiaribus monitis concitatus vitam in melius commutat, clarissimus verbi Dei concionator euadit, doctrinæ, & sanctitatis radijs totam illustrat Italiam. 91. 1.
Michael Carcanus Ord. Min. magni hospitalis Mediolani constructionem promouet. 61. 1.
Miraculum miraculorum est conuersio peccatoris. 73. 2.
Miracula maiora conuersiones sunt peccatorum, minora resuscitatio mortuorum, & similia. 71. & seqq.
Monialium Monasteria duo Brixie ædificantur prædicante B. Alberto. 59. 2. 60. 1.
Monialium dissidia sedat B. Albertus. 62. 1.
Moniales S. Mariæ de Gandalupo Mediolani instanter agunt, ne directioni Fratrum de Obseruantia subtrahantur. 65. 2.
Mundi muliebris luxum eradicat B. Albertus. 27. 1.
Mutinensium dissidia idem componit. 13. 1. 78. 1.

N.

Negotio sibi commendato prudenter se eximit B. Albertus. 62. 2.
Nicolaus Græcus in Concilio Florentino interpres, quis, & qualis. 112. & seqq.
Græcæ, & Latine linguæ interpres doctissimus. ibid.
Amisiss per naufragium Vxore, liberis, & bonis omnibus à Senatu Veneto dignitate scribæ Reipublicæ, & salario annuo honestatur. 114. 2.
Nicolaus Auximanus iussu Pontificis fit Guardianus Hierosolymæ. 41. 2.
A bifario hominum genere à proficiscendo impeditur. ibi.
Nicolaus Euboicus interpres in Concilio Florent. 40. 1. 112. & seqq.
Nicolaus V. Eugenio IV. in Pontificatu succedit. 67. 1.
Bernardinum Senen. in Sanctorum Catalogum refert. 69. 2.
Nicolaus Estensis legem fert contra mulierum caudas suadente B. Alberto. 27. 1.

Nicolaus Venetus apostata ad Fidem conuertitur per B. Albertum, & in Italiam è Cayro reducit. 31. 2. 75. 2.
Eiusdem de B. Alberti concione iudicium. 86. 1. 31. 2.
Nominis Iesv venerationem, & cultum populis inculcat B. Albertus. 60. 1.
Notæ cur omisse à Cap. XIII. vsque ad XXIV. 115. 1.
Numerus auscultantium Beatum Albertum prædicantem excessiuus. 17. 1. 100. 1.

O.

Obseruantes Fratres sex segregantur ad obsequia Pontificis. 28. 2.
Obseruantia cur non expediebat eligi B. Albertum in Ministerium Generalem Ordinis. 88. 2.
Obseruantia Regularis per quatuor Sanctissimos, & doctissimos viros aucta, & illustrata. 90. 2. Vide *Quatuor*.
Oraculum Pontificis de argentea supellectile in Ecclesijs obseruantum. 29. 1.
Orator eloquentissimus erat B. Albertus. 89. 2.
Oratorum Regis Aetiopum ad Sultanum magnificentia, & splendor. 44. & sequent.

P.

Panis in furno non comburitur prædicante Monialibus per 5. horas B. Alberto. 96. 2.
Parentes B. Alberti. 5. 2.
Paulus Veronensis B. Albertum laudat. 85. 1. 249. 2.
Peccatorem consuetudinarium quomodo conuerterit B. Albertus. 14. 2. 78. 2.
Pecunias refutat B. Albertus. 63. 2.
Pecunias quæ expensis Capituli Generalis supererant in Captiuorum sociorum redemptionem impendit. 58. 2.
Perseus qualiter Medusam oppressit. 109. 1.
Petrus cognomine Bonus per B. Albertum ad meliorem frugem reducit. 78. 1. 164. & seqq.
Petrus de Fuxo fibras schismatis euulsit in Hispania. 1. 1.

Petrus

Petrus Parleo de Nicolao Græco interprete in Concilio Florentino plenior per suam Epistolam notitiam subministrat. 113. & seqq.
Pharaonis pediculi quales. 110. 1.
Philippi Bendedei de B. Alberto encomia. 84. 2. 243. 1.
Philippus Burgundiæ Regulus res in Oriente per B. Albertum gestas ad se scribi cupit. 37. 2.
Philippus Dux Mediolanensis B. Bernardinum petit ad conciones quadragesimales. 53. 1.
Pifanus. Vide *Batholomæus*.
Pius III. Sarthiano oriundus. 95. 1. 115. 2.
Poggius Florentinus in Religiosos inuentiuam componit. 19. 2.
A B. Alberto confutatur. 20. 1.
Laudat B. Albertum. 83. 2.
Poggio de malignorum contra se obmurmurationibus commonenti scribit, & obiecta diluit Beatus Albertus. 54. 2.
Prædicator qualis, & quantus B. Albertus. 14. & seqq. Vide *Encomia*.

Q.

Quatuor Sanctissimi, & Doctissimi Viri Regularem Obseruantiam auxerunt, & illustrarunt sacra doctrina, sanctissima vita, & miraculis; S. Bernardinus Senensis, B. Ioann. à Capistrano, B. Iacobus Picens, & B. Albertus Sarthianensis. 90. 2.
Quatuor columnæ restaurati edificij Regul. Obseruantia fuere ijdem. 91. 1.
Quatuor strenui Duces Magnæ Familiæ Obseruantum, qui eam duxerunt per securam rectamque viam, & semper saluam conseruarunt. ibid.
Quatuor Clypei, qui suæ sanctitatis exemplo, & doctrina eam ab aduersis tutati sunt. ibid.
Quatuor Tubæ, quarum sonitu multi ad Religionis militiam, & Christi feruorem concitati sunt; quorum feruore zeli, & studio tota Italia, Germania, Hungaria, Polonia, & Bohemia, Obseruantum Cœnobijs repleta sunt. ibidem.
Quatuor Euangelicæ tubæ per Europam, Asiamque resonantes morum cando-

rem, Catholicæ Fidei puritatem, Diuini cultum numinis, Ecclesiæ Romanæ dignitatem, & Christi in terris Vicarij potestatem populis inculcantes. 1. 2. 2. 1.
Tanquam robustissimæ columnæ sustinuerunt nouum ædificium reformationis, & vt fortes, dextrique Duces gubernarunt nouam illam militiam sub titulo Vicariorum Generalium. 94. 2. 98. 2.
Quatuor sapientiæ riuus quid significant. 109. 1.

R.

Ragusia in Dalmatia traditur Obseruantibus domicilium. 49. 1.
Regi Castellæ scribit B. Albertus. 49. 2. 360. 1.
Regularis Obseruantia quatuor lumina. 1. 2. Vide *Quatuor*.
Rei cuiusdam pœnam quomodo iustam ostenderit B. Albertus Prælati, ad quos recurrit. 53. 2. 375. & seqq.
Rei semper petunt excusationes in peccatis. 54. 1.
Rex concionatorum dictus B. Albertus. 14. 1.
Rex Cypri à Saracenis captiuus abducitur. 61. 2.
Rodulph i Toffinianensis de B. Alberto testimonium. 91. 2.

S.

Sacellum in memoriam occurfus B. Bernardini Senensis, & B. Alberti erectum prope Cortonam. 38. 2.
Sarthianum Tusciæ Oppidum Patria B. Alberti. 3. & seqq.
Sarthianenses ad suum concium B. Albertum litteras congratulatorias Vicariatus Generalis mittunt. 50. 1. 367. 1.
Sarthianum B. Alberti natiuitate inclutum. 90. 1.
Saraceni inuadunt Regnum Græcorum. 58. 2.
Cypri Insulam occupant, & Regem captiuum abducunt. 61. 2.
Schema Guarini. 108.
Schisma Pontificium quæ mala inferat Ecclesiasticis, & Religiosis. 51. 1. & seqq.
 Mmm 2 Sci-

Scipio Præful Mutinensis B. Alberto ambitum dignitatum suggerit, sed repellitur, & doctè instruitur non esse ambiendas dignitates. 55. 1. 383. & seqq.

Sex Viros ex Obseruantibus ad sua obsequia segregat Pontifex. 28. 2.

Quinam illi fuerint. 109. 2.

Sforcia. Vide *Franciscus*.

Socij B. Alberti in Orientem. 33. 1. & seqq. 111. 1.

Socios captiuos liberat B. Albertus. 58. 2.

Spina Coronæ Christi, quam B. Albertus Constantinopoli asportauerat, conseruata in Conuentu Ceronij. 96. 1.

T.

Tanes ciuitas, quam Ioseph patri Iacob, & Fratribus inhabitandam dedit. 110. 1.

Tauellius. Vide *Ioannes*.

Testimonia Scriptorum de B. Alberto. 83. & seqq.

Sonora tuba, columna, auriga, scutum familiæ Obseruantum B. Albertus. 89. 1.

Magna, & resonans tuba, & quartus auriga familiæ Obseruantia. ibid.

Venerabiliter sepultus post mortem miraculis coruscans. ibid.

Eloquentissimus orator, & prædicator per totam Italiam. 89. 2.

Vir insignis doctrina, & virtute. 90. 1.

B. Pater qui fecit multa miracula, cuius animam in Cælos ferri vidit Capistranus, de cuius excellenti sanctitate, & doctrina nunquam satis dici poterit. 90. 2.

Diuinorum dogmatum prædicator insignis. ibid.

Sanctissimus, & doctissimus Vir. ibid.

Sacra doctrina, Sanctissima Vita, & miraculis Regularem Obseruantiam auxit, & illustrauit. 91. 1.

Diuis signis, & miraculis clarus. 91. 2.

Vir litteris eruditus multos traxit ad fidem Christi, multoties pro veritate tuenda incurrit discrimen vitæ. ibid.

Miraculis clarissimus. 92. 1.

Vir integerrimus, Regul. Obseruantia accerrimus propugnator, religione, moribusque insignis. ibid. & 99. 1.

Maximis coruscans prodigijs. 92. 2.

Moribus, & eruditione agnosci potuit B. Bernardini discipulus. ibid.

Vir magna doctrina, & sanctitate. 94. 1.

Celebris sui æui Concionator. ibid.

Magnus Religiosus, & principalis columna Reg. Obseru. 94. 2.

Vir magnæ sanctitatis, & sapientia per totam Italiam nominatissimus. 95. 1.

Tuba Spiritus Sancti. 95. 2.

Inter sui temporis doctissimos, à viris doctis Italiae, Prælati, & ipso Pontifice recensitus, valdè zelosus Reg. Obseru. & iustus. ibid.

Vir deuotissimus, & potens prædicator. 96. 2.

Doctrina, vitæ sanctitate ac miraculis clarissimus. 97. 1.

In summo vitæ rigore, & disciplina seueritate, pauperem vitam transgens omnes cupiebat Christo lucrifacere, vel assidua oratione, vel efficacissima prædicatione. ibid.

Vir doctrina, pietate, & religiosa vita insignis. 98. 2.

Apostolici zeli in Europa, & Asia concionator. 99. 2.

Admirandus verbi Dei præco. 100. 1.

In se ipsum austerus, euangelicæ paupertatis tenacissimus, & feruentissimus zelator salutis animarum. 100. 2.

Accerrimus criminum obiurgator. ibidem.

Multis miraculis à Domino illustratus. 101. 1.

Tum vitæ sanctitate, tum eruditione ac laboribus Ecclesiasticis cum paucis æuo suo conferendus. 101. 2.

Regular. Obseruantia alumna, columna, basis, propugnator, & propagator. ibid.

Vir prædicatione, vitæ sanctitate, ac miraculis illustris, Græcis, & Latinis, humanis ac diuinis litteris eruditus, Summis Pontificibus summe charus. ibidem.

Tum doctrinae, tum sanctitatis rarum exemplar. 102. 1. Vide *Encomia*.

Thomas Florentinus sanctitate, & miraculis clarus Socius B. Alberti in Orientem. 33. 1. 93. 1.

Thomas Bibio suadet B. Albertus recessum à Cypro. 61. 2. 280. & seqq.

Triumphum B. Alberti in Cælum ascendentis

dentis eleganter describit Academia Senensis. 103. & 104.

Tuba Euangelicæ legis Beatus Albertus. 86. 1.

Tuba sonora, tuba resonans idem. 89. 1.

Tuba Spiritus Sancti discurrebat prædicando Nomen IESV Christi per totam Italiam, Græciam, Aegyptum, & Syriam. 95. 2.

Fuscæ ministrum Pontifici commendat. 59. 1.

Tyrocinium B. Alberti. 8. 2.

V.

Vaticani Templi valuis imago Beati Alberti Pontifici assistentis expressa. Vide *Frontispicium Operis*. Item. 84. 2. 105. 1.

Venetijs prædicat B. Albertus. 30. 2. 31. 1.

Veneri Mediolanum sibi subigere molliuntur. 68. 1.

Verbum Dei in ore B. Alberti gladius utrimque acutus. 14. 1. 100. 2.

Veritas cur nuda. 108. 2.

Veronenses. Vide *Guarinus*.

Virens campus in Schemate Guarini quid significet. 109. 1.

Virgines, & Viduas ad Monasticam vitam inducit B. Albertus. 59. 2.

Viterbiensis Vrbs ob factiones miseria. 21. 2.

Vitiorum obiurgator acer, & vehemens erat B. Albertus, nullius diuitis vel potentis faciem respiciens. 14. & seqq. 100. 2.

Vnio Iacobitarum. Vide *Iacobitarum unio*.

Vvadingus. Vide *Lucas*.

Vultus Guarini. 108.

F I N I S

REGESTVM

§ ABCDEFGHIKLMNOPQR
STVXYZ

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo
Pp Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm

Omnes sunt Duerniones, præter Principium, idest §
qui est Ternio.

ROMAE, Apud Io. Baptistam Buffottum: 1688.

Superiorum permissu.